Cvetan Slepčev

BAKOM KAMERAN

1. JAG FICK NAMNET VALLMO

Det var under en av de där behagligt varma vinterdagarna i december 1964. Regnet öste ner över Staro sajmište och trummade på de små förfallna husens plåttak. Hopkurade runt en huggkubb satt jag, min kompis Vaske och tre zigenare. Några knivar var spetsade i den stora kubben. Vi spelade ett kortspel som heter ”Till mig–till dig”. Den som får det högsta kortet vinner och kammar hem alla satsade pengar.

Jag hade ingen tur den dagen. Inte två av zigenarna heller. Kvar i spelet var Vaske och Isa, zigenarnas ”hövding”. Vi andra hejade på till långt inpå natten. Vi märkte inte att det hade blivit mörkt för länge sedan. Vaske vann, och jag kunde andas ut. I hemlighet hade jag hoppats att den där kvällen skulle öppna dörrarna till utlandet för mig. Det var ett spel om mycket pengar. På den tiden var 8000 dinarer en enorm summa. Vaske gav mig en del av vinsten. Han visste att jag behövde dem till en biljett. Han visste att jag drömde om att lämna Belgrad, för jag kunde inte längre finna min plats i staden. Jag ville inte framstå som en förlorare inför mina föräldrar.

Resten av pengarna lånade jag av kompisar. Jag ville inte lägga den här utgiften på min familj, som med nöd och näppe hade tillräckligt för att klara sig. Vaske och jag tog farväl av varandra som mycket goda vänner. Jag lovade att jag skulle ha honom i tankarna när det uppstod ett nytt tillfälle att spela om pengar. Det finns alltid goda tillfällen för en hasardspelare. Och själv var jag ingen bra spelare. Det gällde inte bara kortspel, utan även livet. Därför hade jag bestämt mig för att söka lyckan någon annanstans. Så hade min farfar gjort, och senare min far, och därför borde jag antagligen göra samma sak.

Min far Blagoje hade lämnat Kavadarci, en ort som var berömd för sitt vin och företaget Tikveš. Där föddes han, växte upp och lärde till bagare. Han ansågs vara en av de bästa burekbagarna i staden. *Burek* är en populär rätt i hela Jugoslavien och görs av mycket tunna degplattor, som penslas med grisfett och lagras på varandra, med ost, köttfärs eller äpple emellan lagren. Den gräddas sedan i ugn i runda former. Det är en mycket kaloririk och fet rätt och man äter den oftast stående på ett bageri, mestadels som frukost och gärna med naturell yoghurt till. Far var flitig och utförde sitt arbete med kärlek, särskilt under det förra kriget. En dag dök en ung kvinna från Pirot upp och beställde en *burek*, utan att bry sig om kön. Det var kärlek vid första ögonkastet. Far gifte sig med den unga Todora Sotirov, för de trodde på den gemensamma lyckan. Kriget kom under de här åren allt närmare. Förstörelse och döda människor överallt. Inte heller min familj skonades. 1942 träffade en bomb familjen Slepčevs bageri i Kavadarci. Far blev invalid. Han förlorade höger ben nedanför knät. Han och

mor, som var gravid, bestämde sig för att lämna Kavadarci. Där fanns inget mer att hämta för oss, som han brukade säga. Deras mål var att komma till Niš, där fars släktingar bodde, men krigets vindar ville annat och förde dem i stället till Bulgarien. I Sofia fann de en tillflykt hos mammas tvillingsyster.

Jag föddes 1942 i Sofia, en stad som jag sedan inte har besökt. Bara några månader efter min födsel bestämde de sig nämligen för att ta sig till Niš. Där bodde vi hos min fars släkt, och stannade till 1945. Det fanns emellertid ingenting att göra där för mina föräldrar, och inte heller hade de några sparade medel från bageriverksamheten. När jag blev större lät mor andra människor passa mig på dagarna, så att hon kunde arbeta som hembiträde. De sparade pengar för att kunna försörja sig och därefter flytta till Belgrad. Tillfället infann sig på hösten 1945.

Vår nya adress blev Rostovgatan 6. En av pappas bekanta hade ett gammalt hus i Staro sajmište, vid floden Sava. Han lät oss hyra en liten etta med kök. Jag minns att det inte fanns något riktigt golv i huset, utan bara jordgolv. Då började den nya kampen för ett nytt liv. Det gällde att hitta ett arbete. Tobaksfabriken Duvan i Zemun anställde som tur var krigsinvalider för lättare sysslor, så min far blev erbjuden ett jobb i en av deras tobakskiosker nära vårt hem, vid Gamla bron. Snart fick också mamma ett jobb som kokerska på byggföretaget Rad i Belgrad. Den nyvunna tryggheten ingav dem mod, och snart fick jag en syster, Stojna. Mamma var ofta hemma för att passa oss. Hon ville att vi skulle växa upp som lyckliga barn. Gården vid Sava fylldes snabbt, och snart bodde det 20 familjer där. Nästan alla var inflyttade från olika delar av Jugoslavien, men vi levde som en enda stor familj och månade om varandra. Mamma kunde utan att behöva oroa sig lämna oss hos våra grannar när hon skulle till jobbet. Gården expanderade, det kom nya generationer. En familj hade elva barn. På den tiden var det regel att ett av barnen i en så månghövdad familj skulle ha president Tito som gudfar. Den här mångtaliga familjen lagade sin mat i en stor kittel. Jag och de andra barnen på gården åt ofta lunch med dem.

Fyra år efter vår ankomst till Belgrad och floden Sava, 1949, föddes min andra syster Dragica. Rummet blev trångt och köket var litet. Tre små barn skulle nu ha mat och kläder. Efter sitt arbete i tobakskiosken bakade pappa *burek, gibanica* och *pita*, som mamma sedan sålde på järnvägsstationen och på spårvagnshållplatser i Belgrad och Zemun. *Gibanica* och *pita* liknar burek, men osten blandas med ägg och man använder tjockare degplattor.

Det var svåra efterkrigstider. Men man måste leva – de flesta anspråkslöst, och många på gränsen till fattigdom – och det fanns en anda av gemenskap och en vilja att gå framåt, tappert och utan att ge vika.

Som äldsta syskon och sonen i familjen var det jag som fick städa och jämna jordgolvet i huset. I närheten fanns det en brunn med rent vatten, och ur den

Jag som treåring

drog jag upp vatten som jag sålde till fotbollssupportrar som var på väg till matcher på stadion i närheten. Det sägs att jag var ett tystlåtet och flitigt barn, vilket var ovanligt för en pojke.

När jag 1950 började skolan var jag enda pojken i klassen. Jag var så blyg att fröken satte mig bredvid en ”pratig” flicka. Hennes närvaro hade verkligen en god inverkan på mig, åtminstone när vi hade lektion. Blygheten övergav mig emellertid inte under de följande årskurserna och åren. När prästen kom hem till oss för att välsigna vattnet, kröp jag alltid in under sängen. Men när min gudfar Aca varannan vecka kom på besök tillsammans med sin fru och började sprida ypperliga fiolljud i rummet, då kröp jag som förtrollad fram ur mitt gömsle. Än i dag kan jag inte förklara för mig själv varför jag var så blyg, eftersom jag i nästan alla andra situationer var busig och lynnig.

I femte klass började jag på Boris Kidrič-skolan vid Zeleni Venac. Jag och mina kamrater gick från Staro sajmište och över Gamla bron tusentals gånger.

Vägen till skolan och hem igen var lång och tråkig, så vi hittade på olika sätt för att göra den dagliga promenaden roligare.

Kungen av Sava

Floden Sava var vårt andra hem. Det tysta, rena, mörkblå, närmast pupurfärgade vattnet fick vårt blod och vår ungdom i svallning. När vi inte var vid floden ”hånkade” vi på en spårvagn och åkte till Košutnjak, en underbar friluftsplats med fina fotbollsplaner. Ett härligt och hemligt ställe där inga föräldrar kunde hitta oss. Den frihet som vi själva tillkämpade oss utnyttjade vi så som vi ville och tyckte. Vi rände efter flickor eller slogs med pojkar från stan, enbart av prestigeskäl.

Sava och Belgrad väckte en sorts oro inom mig. Under mina åtta år i grundskolan fick jag rykte om mig att vara den sämsta eleven. Jag lyckades även med bragden att gå om samma klass tre gånger. Far behandlade mig därför omilt, fast mest på grund av grannen, mönstereleven Žika Tjockskalle. Han bodde på vår gård med sin mor och styvfar, som för övrigt var lärare och i förbifarten lärde honom fina manér. På grund av Žikas utmärkta betyg och att jag ständigt jämfördes med honom, gav mig min far stryk i uppfostringssyfte, stryk som jag inte ville bli Žika skyldig. Jag straffade honom varje gång jag såg honom på gården. Jag slog honom, och han försvarade sig genom att kasta småsten, vilket gjorde att våra fönster blev offren för mina uppgörelser. Det var ett högt pris för min hämnd.

Jag tillbringade den mesta tiden på stranden, för jag kunde inte simma. På sommaren spelade vi fotboll hela dagarna. På morgnar och kvällar tittade vi på roddarna som gled fram över vattnet. Jag var den enda pojken som fick lov att ta en båt för vakten, farbror Nikola. Ägaren till den eka som jag ibland lånade var Maks, Miroslav Čitaković.

Maks var kungen av Sava. En framgångsrik idrottsman, jugoslavisk mästare i brottning och deltagare i de olympiska spelen och många andra internationella tävlingar. Han vägde ”bara” 120 kg. Han var som gjord av muskler och var alltid snaggad. En ovanlig man på den tiden. Enastående och annorlunda. Han var vår idol. I mig såg han en nyfiken och tillgiven pojke. Han kände sympati för mig. Det gjorde mig gott, varför jag varje gång han tränade simning eller rodd hade med mig färsk frukt till honom, frukt som jag ”lånade” i trädgårdarna runt Sava.

Maks gillade detta vårt sätt att återgälda hans uppmärksamhet, så han tog sig an oss och såg oss som sina elever. I vår tillgivenhet för Maks visste vi emellertid ibland att överdriva. När vi sålunda en gång kom in i en av ”våra” trädgårdar

för att plocka aprikoser hos fru Kalanka, en berömd lärare i tyska, dök plötsligt någon i hennes familj upp och ropade något för att skrämma oss. I stället för att fly hals över huvud övermannade vi ”aprikosvakten” och band honom vid trädet. Dagen därpå, när vi vid samma tid kom för att hämta vår ranson av aprikoser till Maks, fick vi se en skylt med texten: ”Varsågoda och plocka och ta för er, men bryt inte grenarna är ni snälla.” Eftersom det nu var fritt fram, slutade vi skörda i Kalankas trädgård.

Jag tränade fotboll i Zanatlija. På söndagarna, när det var hemmamatch på planen vid Sava, kom mina kompisar för att titta på, och med dem också Maks. De var mina supportrar. Jag spelade back. Bosa Turlika tyckte om mig, eftersom jag blåste bort alla motståndare på planen.

Fotbollsklubben Zanatlija. Jag sitter på huk längst till höger

Jag var stark. Som tioåring tränade jag förutom fotboll även boxning och lite brottning. Jag tränade på ängen bakom vårt hus, med improviserade tyngder. Jag hade gjort dem av konservburkar som jag fyllt med betong. Jag tränade varje morgon och kväll, för att om möjligt bli lika stark som Maks. Jag bemödade mig om att alltid vara vid hans sida, utom när han var på floden. En gång satt jag och rodde när Maks skulle simma från Savas inlopp i Donau till bron. Han ville att jag skulle göra honom sällskap i vattnet. Jag försökte slingra mig, och Maks förstod snabbt vari problemet låg. Han klättrade upp i båten och slängde mig helt sonika i vattnet. Jag slog vilt omkring mig med armar och ben, och sjönk sedan ner under vattenytan, men Maks drog upp mig. Han log och sa: ”Om jag gör så här tre gånger till, kommer du att lära dig simma.” Jag minns

fortfarande den fruktan jag kände under denna min första simlektion. Det är inget man glömmer så lätt; nu känns det som ett evigt minne av kampen för ”lite luft” i livet.

Livet på floden började i slutet av mars, med de första solbaden och de första simtagen. Vi invigde alltid sommarsäsongen med att i grupp kasta oss i Sava. Vi badade mellan de två broarna över Sava, på de sandstränder där det under varma sommardagar kunde vara runt hundratusen besökare. Stranden var uppdelad i tre stränder. Den första låg vid nuvarande Brankos bro, nära flodmynningen. Den andra låg mellan Brankos bro och gamla Järnvägsbron. Den tredje badstranden låg bortanför Järnvägsbron. De första två var inte iordningställda utan fulla av buskar och snår, medan den tredje var en sandstrand med duschar. Där spelade vi fotboll, lekte tafatt, lärde känna flickor, simmade och dök under vattnet – i tron att varje sommar skulle vara för evigt.

Pojkstreck

Under tiden arbetade mamma för fullt vid en vävstol på textilfabriken Ivan Milutinović i Zemun. Hon arbetade i tredje skiftet, eftersom det passade henne bättre med tanke på barnen. Mina systrar började skolan i början av 50-talet. Vår gård var nästan som en cirkus. Grannen Vasa, som reste runt på olika marknader och alltid kom tillbaka med småsaker åt barnen, fick smeknamnet ”Krimskrams”. Vi vattnade hans hästar och tvättade hans vagn.

Elva av pojkarna på gården bildade kuskfamiljen ”De otrogna”. En pojke som var fem år äldre än jag blev huvudkusk. Hans bröder, som var ungefär i min ålder, blev stalldrängar. En kväll gick jag med två av ”de otrogna”, Ibra och Fejko, för att tjuvtitta under gumman Rudićs fönster. Hon badade i en balja, för på den tiden gick det inte på något annat sätt, och vi stod och tittade på hennes silhuett, ända tills en granne jagade iväg oss. Vi var elva eller tolv år gamla. Pojkstreck.

En annan kväll när gamle Ivan hade druckit sig berusad för gud vet vilken gång i ordningen och satt ute på gården och vilade, smög vi fram i mörkret och tog hans hatt, varpå vi bajsade i den. När gamle Ivan så småningom reste sig och satte hatten på huvudet, såg han förfärlig ut. Hans fru Mira skrek av ilska och väckte hela gården. Grannarna ville lyncha oss. Tant Mira bakade underbara kakor till alla barn på gården. Hon älskade oss verkligen, och denna hennes kärlek hade vi återgäldat med illvilja. Efter det här rackartyget gick det lång tid innan vi vågade oss in till henne igen. Men vi försonades. Tiden var på vår sida. De var äldre människor och beroende av våra små tjänster – köpa bröd och mjölk, hämta vatten och frukt – så de förlät oss snabbt vårt grova skämt. Men

det fanns grannar som vi var lite rädda för. Farbror Paja, en robust man från Hercegovina, hade bara ett halvt långfinger på vänster hand. Han var underbar mot alla barn och gav oss alltid karameller, men han njöt av att snärta till oss på huvudet med sitt halva finger. Det var bara Žika Tjockskalles huvud som tålde hans tunga fingersnärtar.

Adressen till vår gård var Rostovgatan 6, eller sjunde längan i Staro sajmište. Några hundra meter därifrån låg en äng som liknade en fotbollsplan. Och bakom alla kärr fanns gölar med näckrosor, och sedan var det vass ända bort till Zemun. Det var som en vild fiskdamm, full av karpar, en liten sjö som delades på mitten av järnvägsrälsen. Den del som befann sig hitom rälsen och där vår gård låg kallades ”Framför rälsen”, och den del som låg bortom rälsen kallades ”Vidderna”.

Jag brukade gå bort till järnvägsspåret på sommaren och plocka röda blommor, vallmor, som jag tog med mig hem och i huvudsak gav till farbror Paja. Han satte dem alltid i en liten vas. På grund av dessa blommor gav farbror Paja mig smeknamnet ”Vallmo”.

Jag tyckte om att fiska i den lilla sjön, där jag fångade karp med hjälp av ståltråd. Jag hade en egen osviklig metod för att fånga karp. Jag gjorde en ögla av ståltråden på ett spö och stod sedan och väntade på att en karp skulle dyka upp i det klara vattnet. Med ett hastigt ryck trädde jag öglan över den. Det lyckades inte jämt. En gång trädde jag öglan över en jättekarp. I samma ögonblick kom Titos berömda ”Blå tåg” åkande på rälsen, på väg tillbaka från något besök någonstans. Utmed rälsen var ett riktigt livgarde utposterat för att vakta den delen av järnvägsspåret, men soldaterna brukade lämna oss barn i fred. När jag tittade upp för att se vad det var som kom, vände jag mig oförsiktigt om och slog med full kraft knät i rälsen. Den gjorde ett djupt jack precis under knät, man kunde se benet. Blodet forsade fram. I det ögonblicket kom jag att tänka på min mormor. Hon hade sagt att ett sår läkte snabbast om man kissade på det. Det var, hävdade mormor, det bästa desinfektionsmedlet. Såret läkte snabbt under de följande dagarna, och ärret som jag har kvar än i dag finns där som en symbol över minnet av min största fångst, men också av mitt första möte med president Titos tåg.

I de där gölarna på andra sidan Sava fanns det ganska många stora fiskar. Jag fångade så mycket fisk att mamma torkade den på sommaren så att vi skulle ha till vintern. En dag, sommaren 1955, kom det plötsligt en grävmaskin och började fylla gölarna med sand från Donaus botten. Sakta men säkert försvann gölarna från platsen mellan flodmynningen och Zemun. Sanden vräktes ut via rör som var hundratals meter långa. Grävmaskinen var i gång fem dagar i veckan, från klockan två till klockan fem på natten. En tidig morgon gick jag och mina kompisar ner till gölarna för att fiska och för att titta på hur

grävmaskinen grävde upp sand. Vattnet hade dragit sig tillbaka och på sanden låg det hundratals karpar och sprattlade. Denna osannolika scen gjorde oss förvirrade. Vi slet av oss våra tröjor och fyllde dem med fisk. Vi kom hem med en massa fisk och vräkte ut den mitt på gården. Det var vår present till alla gårdens mödrar. Den här framgångsrika fångsten förblev emellertid inte vår gårds hemlighet särskilt länge. Den sommaren kom invånare från hela Staro sajmište dit, både gamla och unga, för att ”torrfiska”.

Floden Sava

Med tiden bredde sandvallen ut sig och förvandlade kärret med gölar till sandfält. Den första byggnad som uppfördes på det här underlaget var Federationspalatset. Man fortsatte att fylla marken med sand, och även andra objekt sköt upp.

Uppväxttiden förde med sig nya manliga vändningar i mitt liv. Jag var runt fjorton år gammal då. Mitt första möte med en kvinna ägde rum på ett ovanligt sätt och under lustiga omständigheter. Det innebar en hastig och avgörande frigörelse från min blyghet. Grannarna som var hästskötare hade nämligen ett stall längst bort på gården. Jag brukade leta mask vid luckan där man hivade ut stallgödsel. En morgon gick Merilinka, en grannflicka med breda höfter och stora bröst, förbi. Hon var några år äldre än jag. Hon stannade upp och tittade på mig, svettig, muskulös och solbränd som jag var.

Hon bad mig komma med in i stallet och sa åt mig att lägga mig ner på höet. Med sin varma hand lyfte hon upp mitt manliga attribut och började använda det. Jag såg tillfredsställelsen i hennes ögon. Efteråt sa hon: ”Du var mig en mäktig kille!” Jag var generad, på grund av det fina, nya och dittills oupplevda.

Från den dagen blev jag sakta av med min blyghet. Mot slutet av grundskolan, då jag redan var sexton, umgicks jag ofta med tjejer. Jag kände mig säkrare på mig själv. Jag var en utmaning för kvinnor med oroliga själar, för jag var knotig, stark och äldre än mina klasskamrater. En gång bad mig skolans sekreterare Mira att komma in på kontoret. Hon frågade om jag kunde komma hem till henne efter skolan för att hjälpa henne med en sak. När jag kom dit förstod jag direkt vilken sorts ”hjälp” det handlade om. Hon klädde av sig till midjan och visade mig sina bröst. Hon sa att hon var kär i mig och att jag skulle göra likadant, om jag inte hade något emot det. Den leken tyckte jag om. Jag var otålig och klädde genast av mig naken. Numera visste jag att jag skulle lägga mig på henne. Detta upprepades minst en gång i månaden. I skolan brukade Mira komma ut i korridoren på varje långrast och le åt mig. Jag kände mig stolt och vuxen.

I grundskolan hade jag ganska många bra kompisar. Men runt Sava fanns det en hel del killgäng – och fiendskap mellan dem. Vi från Staro sajmište kom ofta i slagsmål med grabbarna från Savamala. På den tiden var Kefonja och Pedja, som var mina jämnåriga, de kändaste i den generationen. Kefonja var bror till den berömde Jumba från Zeleni Venac. Han var ganska kort, men ökänd för sina danska skallar. Mina kompisar Ljuba Vilden från Staro sajmište, Zoran-Pici, Mikica-Tikvica, Vaske, Libe, Bata Ćora, Paja, Brka, Ibra, Åsnan och jag blev under 1957 ökända för våra slagsmål. Efter dessa slagsmål blev vi alltid goda vänner igen. Vi gick i grupp eller ensamma längs Sarajevogatan, där Buca Al Capone, Perva, Miško Bubalo, Sloba Jordglob, Dule Amerikanen, Zoran och Cole regerade, och i detta farliga gäng fanns även Miško Mercedes.

Jag fann ett alldeles särskilt nöje i att dyka upp i de förbjudna kvarteren och flirta med någon av deras tjejer. Jag brukade gå till en tjej som hette Zlata, på Sarajevogatan. Hon kallades Gatans drottning. En gång väntade några av hennes polare utanför för att ge mig en omgång. Av en ren slump kom Miško Bubalo förbi just då och befallde sitt gäng: ”Rör inte Vallmon.” Det värsta var att jag inte hade vetat att Zlata var min kompis Ljuba Vildens tjej. Jag lånade Maks båt och rodde över till Krigsön med henne. Till en början protesterade hon, men när jag sa att jag skulle lämna kvar henne där, hängav hon sig åt mig helt och hållet.

Idrottandet hade gjort min kropp snygg. Snygga, manliga kroppar lockade alltid till sig blickar från flickorna vid Sava. Det var ett idealiskt ställe för idrottsmän att med stolthet och tillfredsställelse, som på en modeshow, visa upp sina muskulösa kroppars färdigheter. På den första stranden tränade den äldre generationen idrottsmän. Innan de kom till själva stranden brukade de lyfta tyngder och stenar och göra gymnastik för att värma upp musklerna, för att sedan likt påfåglar visa upp sig på stranden. Vi som var yngre fick inte delta i

Jag och boxningstränarlegenden Toma Hladni

dessa övningar, men vi betraktade i hemlighet och med beundran Steva Gamba, Röde Jumba och de andra tuffa grabbarna.

Jag började träna boxning efter att ha fått ett fegt och lumpet slag på näsan av en kille som vi kallade Åsnan. Det kraftfulla slaget mot min redan mycket känsliga näsa gjorde att jag fick näsblod. Åsnan tog det som en seger. Det var svårt att förklara sanningen för mina kompisar. Jag gick därför till en boxningsträning med Čeda Hladni, kallad Albanen, som hade dåligt hjärta. Vi bestämde oss för att träna i klubben Jedinstvo i Zemun, han på grund av sin rädsla och jag för att lära mig självförsvar. Tränaren var Čedas halvbror, den kände mästaren Toma Hladni. Toma lyckades övertyga Čeda att avstå från boxning. Men han såg min talang och skickade mig till den stora klubben Partizan. Čeda slutade träna, men fanns alltid vid min sida eftersom jag beskyddade honom. Jag har alltid varit blödig för mina kompisar, något som min far klandrade mig för.

Den tobaksaffär som min far arbetade på revs 1957, eftersom man skulle bygga nya hus vid Gamla bron. Far förflyttades då till en tobaksaffär i Zemun, på Förstamajgatan. På lördagar och söndagar brukade jag gå dit och hjälpa honom att sortera cigarretter. På den tiden såldes cigarretter styckvis, så jag fick plocka ut dem ur paketen och lägga i ordning dem för försäljning. Ibland snodde jag en cigarrett till mina kompisar. Farsan märkte det alltid. Han frågade mig om jag rökte. Jag svarade att jag hade provat en gång men att jag inte hade gillat cigarrettsmaken. Följdfrågan blev: ”Om du inte röker, hur kommer det sig då att det försvinner cigarretter?”

Min far, jag, min mor och syster

Svarta ädelstenar

Efter avslutad grundskola ordnade mamma så att jag fick lära till elektriker på fabriken Ivan Milutinović, där hon sedan länge var en erkänt god arbetare. Dessförinnan hade jag provat på plåtslagaryrket, men jag hade aldrig riktigt fattat tycke för det. Jag läste teori på Rade Končar-skolan, som hörde till elektrotekniska skolan Nikola Tesla och låg på Folkfrontsgatan i Belgrad. Många av de elever som gjorde sin praktik på fabriken kom från barnhemmet Vasa Stajić, som låg i närheten.

Med tanke på mina minst sagt måttliga framgångar i grundskolan hoppades varken jag eller mina föräldrar på så mycket. Men jag hade bättre tur den här gången och med det här hantverket. Min klassföreståndare Tomislav Ivković hade en gång varit Partizans bästa boxare, varför alla lärare höjde mina betyg.

Den kände läraren Zlaja, till exempel, undervisade i ett mycket viktigt ämne, installationer. Jag tyckte inte om det ämnet och närvarade inte särskilt ofta på Zlajas lektioner. Men jag och mina kompisar Ćure och Tysken fick utföra uppgifter av privat natur åt honom; vi gav honom ersättningen och han belönade oss i gengäld med bra betyg. På det sättet tog jag mig genom den här

utbildningen utan att behöva anstränga mig alltför mycket.

I samma skola gick förutom Ćure och Tysken också mina polare Bata Stenansikte, Piki Andreja, Rade Ćora Janjić och Miki Snygging. Bata och jag lärde känna varandra under ett vinterlov när vi var på skolresa i Jelsa på ön Hvar. Redan på tåget satt Bata med sitt gäng och jag med Vaske, som jag hade smusslat med på resan med föreändningen att han var en av mina klasskompisar, samt Dule Amerikanen och några till, och tänkte ut och gjorde upp olika planer för hur vi skulle lura varandra. Men när vi kom fram till semesteranläggningen i Jelsa, förbyttes de mörka blickarna och lurendrejerierna i vänskapligt umgänge. Om dagarna spelade vi bordtennis ”om lydnad”. Det lag som förlorade matchen måste en viss tid lyda segrarlaget och göra allt de sa åt en.

Mina kompisar: Zoran, Miki, Åsnan, Vaske och jag

Disciplinen på semesteranläggningen var hård. Läggdags var klockan åtta. På dagarna diskuterade vi hur vi skulle kunna dra ner till stan utan att bli upptäckta. Vi upptäckte ett litet fönster på en toalett och kröp ut genom det, alltmedan vi höll utkik åt varandra. Tillsammans gick vi ner till gamla stan, genom en tät och doftande pinjeskog. När vi sedan gick omkring och tittade på den vackra och fridfulla staden, insåg vi snabbt att vi inte hade något där att skaffa. Vi gick

Svarta ädelstenar på ön Hvar, jag högst upp

tillbaka samma väg. På vägen bröt vi av några bamburör, med vilka vi sög ut vin och druvmust ur enorma fat som låg uppställda nere på stranden för jäsning.

Vaske och jag, som inte drack, höll utkik åt våra kompisar tills de hade druckit sig otörstiga. De slängde några tomma fat i havet. Efter avslutad vinutflykt återvände vi till anläggningen. Då Vaske och jag dagen innan hade förlorat alla våra pengar på tjugoett och inte hade ett öre kvar i fickan, gick vi efter nattutflykten, vid tretiden, på pengaräd i anläggningen. På morgonen hade jag och Vaske fickorna fulla med pengar. Samma dag fortsatte vi spela kort och alla överklasspengar hamnade i våra fickor. Nu hade vi tillräckligt för hela vinterlovet. Men på anläggningen blev det stor uppståndelse. Man gjorde en husrannsakan. Vi beordrades att klä av oss nakna och stå upp med armarna i vädret. Vaske hade pengarna i knytnävarna och lyckades behålla dem. Man fann varken pengarna eller de skyldiga. Vi kom hem från vinterlovet några kompisar rikare.

Vaske tränade också i Partizan. Utmattade efter träningarna brukade vi gå till konditoriet Avala på Karadjordjegatan, mitt emot järnvägsstationen, för att dricka majsdryck och lemonad och äta *ćeten-halva*, en söt kaka gjord av pressade sesamfrön och socker. Pengar till detta skaffade vi på spårvagnen före träningarna. Vi samlade ihop en massa använda biljetter, och när det var som mest folk på spårvagnen sålde vi dem till passagerarna som nya. De som gick på där bak var på grund av trängseln tvungna att ta hjälp av andra resenärer för att köpa biljetter. Den första förbindelselänken var Vaske och den andra var jag, som överräckte de gamla biljetterna och tog betalt för dem.

På jobbet, det vill säga på mammas textilfabrik Ivan Milutinović, där jag lärde till elektriker, ett yrke som jag hade börjat tycka om, föreslog kompisarna från barnhemmet Vasa Stajić att vi skulle vara statister i filmen *Svarta ädelstenar*. Det var då jag såg en filmkamera för första gången.

Filmfotograferna gjorde ett sällsamt intryck på mig. Jag förstod att det var de som var den viktigaste länken. Det var de som registrerade alla de detaljer som man sedan fogade samman till en bild, och på det sättet skapade en film. Jag insåg att det var det här jag ville syssla med. Det var då min dröm föddes.

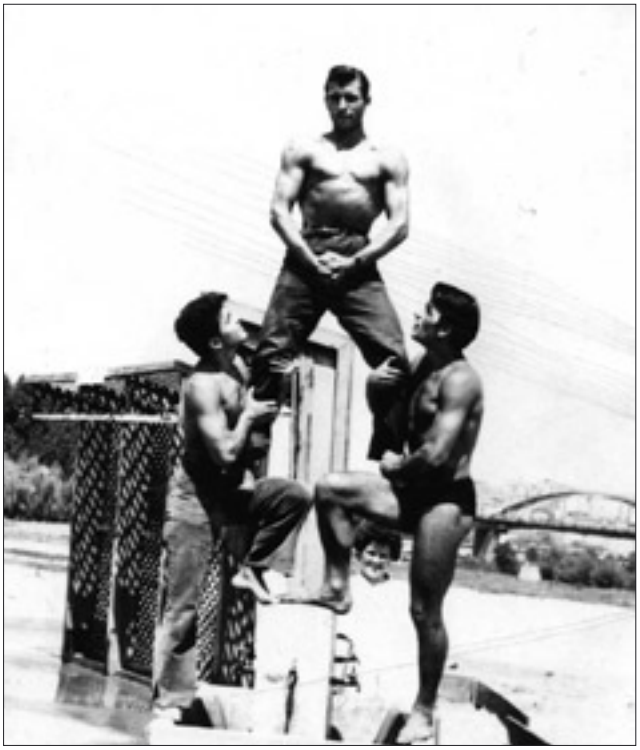

Vaske, jag och Dela på stranden vid floden Sava 1960

2. VATTENMELONTJUVAR

En dag skulle jag hem till Maks och hans mor. När jag kom in i trapphuset var vår gode vän Miško Mercedes på väg ner. Maks stod på våningen över och vrålade: ”Gör inget!” När Miško såg mig kastade han sig på mig. Hans vackra flickvän Kati hade berättat att jag hade legat med henne. Hon var en prima tjej. Maks visste om det hela, så han fattade omedelbart vad det handlade om och löste diplomatiskt vår dispyt. Det fanns ingen vinnare, eftersom det inte heller fanns någon skyldig.

Jag och Miško var bra kompisar, och han var Maks gunstling. Han var föräldralös och därför var vi blödiga för honom. En idrottsman lika muskulös som Herkules, av medellängd, blond. Vi kallade honom Super-Miško eftersom alla tjejer föll för honom. Han var oerhört hetlevrad. Vi var som bröder.

Maks mamma Vuka var en äldre, elegant universitetslärare. Jag gick ofta på besök hos henne när Maks var ute på sina resor. Hon brukade säga att jag var en av få vänner till Maks som hon gillade att träffa. Som tecken på min uppskattning hade jag alltid med mig blommor till henne. Egentligen ”lånade” jag dem från grannträdgårdarna. Sålunda flyttade jag en gång en kruka med blommor som hon tyckte om från nummer 47 till hennes trädgård. Maks visste om det, men han bara log. Annars läste Maks juridik och han accepterade inget annat betyg än en tia.

På grund av skolan var min relation till mina föräldrar inte den bästa. De arbetade hårt för att ge oss tre barn mat, utbildning och kläder, alltmedan jag slog dank. Söndagarna var den dag då vi vilade oss och familjen samlades och pratade. Eftersom jag visste att jag skulle få kritik, särskilt från far, tänkte jag ut olika sätt att komma undan. Jag erbjöd mig alltid att gå och köpa bröd på söndagarna. Så även sommaren 1958. Bageriet låg nära huset, vid fotbollsplanen. Den söndagen spelade Zanatlijas A-lag mot Nya Belgrad. Jag ville kolla vad hemmalaget hade för laguppställning. Med limpan under armen såg jag början av matchen. Jag bröt hela tiden bitar av brödet och till slut hade jag ätit upp hela limpan. Utan bröd – ingen lunch. Oj vad många gånger far gav mig stryk för det här.

Det fanns alltid någon anledning att ge mig stryk. Men tack vare mormor, som alltid gick emellan farsan och mig, lyckades jag ofta komma undan. Mormor var från Pirot och hette Sofija Sotirova. Hon var sextio år gammal och tyckte om getmjölk. Farsan älskade henne som en mor eftersom han var föräldralös. Han köpte en get åt henne, vilket gav henne en sysselsättning. Men mormors huvudsyssla var att försvara mig. Ibland gav hon mig en och annan slant som hon hade sparat.

På fältet bakom vårt hus, där mormor hade sin get, uppfördes någon gång runt 1946 en militärförläggning. Jag gillade det där fältet. Där var alltid fullt med stridsvagnar och soldater. Jag gick ofta dit, och soldaterna brukade sätta mig på en kanon och berätta spännande lumparhistorier för mig. En morgon när jag kom dit var fältet tomt. Soldaterna var borta, liksom allt som påminde om dem. Jag mindes den gula militärosten som jag och mina kompisar hade fått varje dag. Det var sorgligt att titta på det öde fältet, som tills helt nyligen hade varit som ett andra hem för mig.

Trots att mina föräldrar jobbade mycket hade vi bara pengar till mat. Ingenting till kläder och skor, så vi var alltid tvungna att ”joxa”. Kläder var en lyx. Jag och min syster hade i huvudsak samma kläder. Min mor tvättade dem på kvällen, och så nästa dag igen. Jag brukade få nya skor av far, när han i egenskap av krigsinvalid erhöll två par om året från företaget Rudo.

Livet tvingade oss att hitta på olika sätt att komma över lite pengar, en god kaka eller fina saker. Till de äldre grannarna bar vi vatten från en brunn som låg ett femtiotal meter från gården. För oss barn på Rostovgatan var vattenhämtningen under en tid den huvudsakliga sysslan. Vi bar det i flätade damejeanner. Gården med brunn låg nära stora vägen, som var belagd med kullersten och utgjorde den huvudsakliga förbindelsen mellan Zemun och Belgrad, och via Savabron den enda förbindelsen till Europa. Där bodde en av mina polare, Brka, som vi också kallade Muchachos på grund av hans långa, välvårdade mexikanska mustasch.

Min kompis Brka Muchachos – Mexikanaren

Beča och hans fru Franciska hade den största familjen på gården, elva barn. Av de fem pojkarna var Adam. Han var fem år äldre än jag och hjulbent, och spelade fotboll i Partizan. På gården var Adam doktorn i hasardspel. Han slog oss i kula och myntkastning och var mycket duktig i *tablić* och poker. En gång stal jag lilla tvåan från honom i *tablić* och vann. Han märkte det. Han accepterade visserligen förlusten men spelade aldrig mer *tablić* med mig.

På sommaren sov vi utomhus. På natten brukade vi gömma oss och vänta på vattenmelontransporterna som kom från Banat med häst och vagn. Melongubbarna

passerade bredvid vår gård och åkte sedan över Gamla bron på väg mot Belgrads olika torg. Vi krossade gatlamporna med slangbella, och sedan hängde sig den vigaste av oss bak på en vagn och tog melon efter melon och slängde ner dem på vägen. Vi andra samlade ihop dem, bar dem till gården och lade dem under pilträdet. Den skickligaste melonplockaren var Žika Tjockskalle, som kunde ta så många som 100. Han var snabb som en snurra. Vi retade honom för att hans huvud var så stort att det inte skiljde sig från en vattenmelon. Vi åt bara upp mitten på vattenmelonerna, resten lämnade vi kvar under pilträdet, så på morgonen var gården full av delade vattenmeloner. Grannarna tog för sig och läskade sig sedan hela dagen.

En natt gjorde Žika ett misstag och tog tag i en bondes huvud i stället för i en vattenmelon. Bonden ryckte till och började skrika: ”Tjuvar!” Det innebar slutet på vår mångåriga, nattliga vattenmelonjakt, eftersom melongubbarna efter den gången åkte i karavan och dessutom placerade några bönder på den sista vagnen med facklor och piskor i händerna för att slå oss på fingrarna om vi skulle försöka göra något.

Dulinjo Fixaren

När man började bygga den nya bron över Sava, i förlängningen av Brankogatan, mot Tošin bunar och en del av Staro sajmište, smällde byggarna upp baracker på vår gata. Brka och jag gick till skolan över den här nya bron, via Brankogatan till Zeleni venac-torget. Vägen till och från skolan var spännande, eftersom Textilskolan och Hotell och restaurangskolan låg på Brankogatan, med ett internat fullt av flickor från landsorten.

Jag hängde jämt utanför Textilskolan, och jag hade alltid någon ny tjej. En dag regnade det och jag visste inte vart jag skulle gå med en tjej. En kompis rekommenderade konstnären Dulinjos ateljé. Dulinjo var en mycket ambitiös student på Konstnärsakademin. Som en av de mest talangfulla studenterna på Akademin hade han vunnit Šepas förtroende, chefen för Marskalk Titos ateljé, som låg i en gränd vid Sarajevogatan. Där målade Šepa för Titos kabinett, men det var ofta Dulinjo som målade i stället för Šepa, som bara satte sin namnteckning på hans tavlor. På grund av Dulinjos uppenbara begåvning för måleri och gatuliv gav jag honom namnet Fixaren.

Han var en mästare på att måla, medan jag var en mästare på brudar. Allt oftare gav han mig nyckeln till ateljén så att jag kunde ta dit tjejer. När jag var klar med mitt kom Dulinjo dit och låtsades måla av flickorna.

Vi gick inte så ofta över Gamla bron över Sava längre, utom när vi längtade efter frukt och godis. Vid slutet av bron, vid järnvägsstationen, låg en park

där det fanns en våg för att väga frukt på lastbilar. Vi tog hela lådor med frukt och bar dem till Rostovgatan. I början av Balkangatan stal vi kakor från ett konditori: *šampita*, en söt kaka gjord på äggvita, socker och honung, *tulumbe* och *baklava*. En av oss började språka med chefen, medan de andra plockade åt sig från faten, stoppade ner det i fickorna och sprang därifrån.

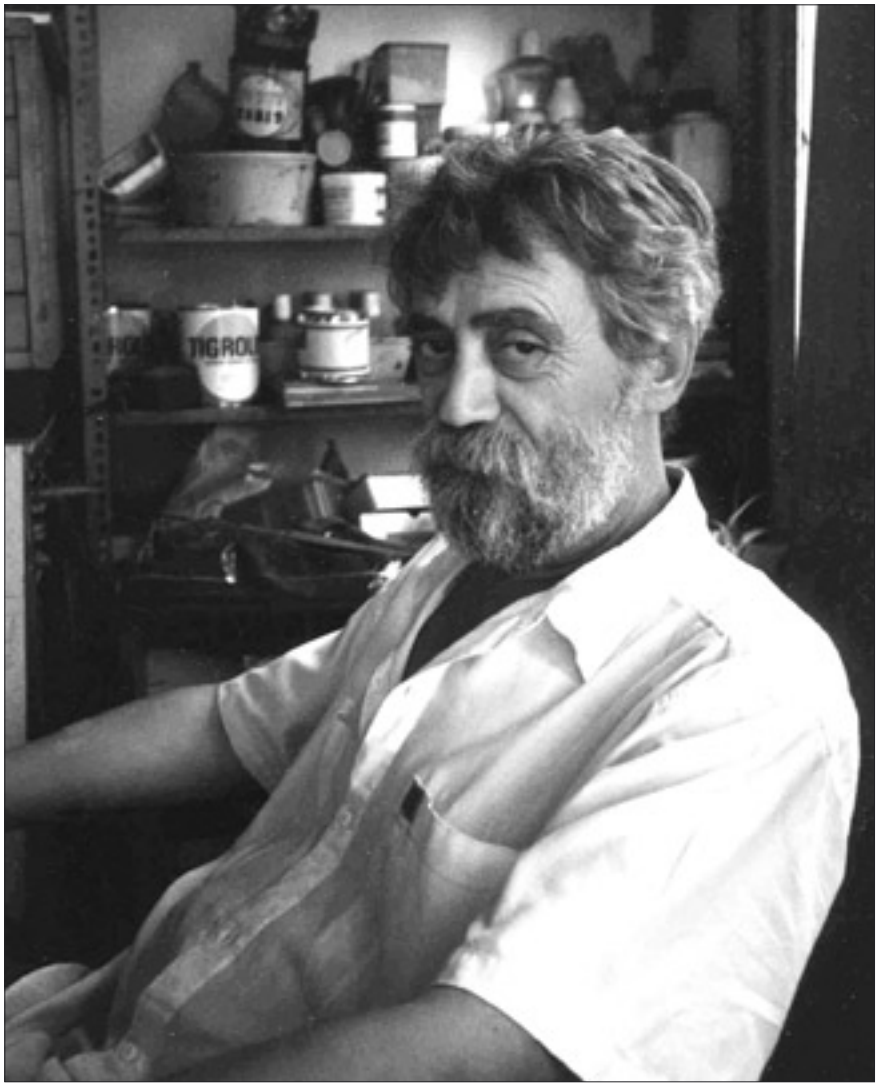

Min kompis Dušan – Belgrads van Gogh – i sin ateljé

En kväll raggade jag upp en bondflicka på Belgrads järnvägsstation. I samma veva dök Dulinjo upp och sa att ateljén var upptagen. Så Dulinjo, Roksa, vår kompis från boxningen, bondflickan och jag drog till Dulinjos hus

på Folkfrontsgatan. På vägen berättade flickan för oss att hon ”arbetade med män”, och sa på skoj att hon inte hade någonting emot oss men att hon inte hade knullat med tre på samma gång. Vart skulle vi ta vägen? Jag föreslog att vi skulle ta hissen ner till Dulinjos källare. Där fanns inget ljus, utom det från gatan, vilket skapade en diskret belysning i källaren. Tjejen hade tidigare sagt till mig att hon hade mens, så jag föreslog att hon skulle suga av mig, runka av Roksa och låta Dulinjo ta henne bakifrån.

Någon i byggnaden hade hört ljud och begivit sig ner i källaren med hissen. Vi tog trappan och rusade ut på gatan. Dulinjo klättrade över muren, in på gården och hem. Och Roksa tog med sig tjejen till gymmet Röda Stjärnan för att knulla med henne där. Jag stötte på Maks, som var på väg hem från träningen, och berättade för honom vad som hade hänt. Han log och sa: ”Jag är ledsen att jag inte fick se din nya film.”

Šepas ateljé blev med tiden för liten för Dulinjos produktion, så han flyttade till en större ateljé vid Slavija. Dulinjo gjorde även skulptur, grafik och mosaiker. Några år senare blev den nya lokalen en ateljé för sexuella arbeten.

Förutom Dulinjo och mig defilerade många av mina grabbar förbi den här ateljén och deltog i sexuella lekar som utspelade sig närmast dagligen. Under den tiden, någon gång under 1959, då jag var sjutton år, raggade jag upp minst två tjejer om dagen. Under de åren, då man inte tänker en vettig tanke, var det enda viktiga för mig att inte förlora i tempo.

En dag bestämde Dulinjo och jag att några grabbar i 14-15-årsåldern skulle komma till ateljén före mig. När jag kom dit med en överklassflicka från Dedinje, tände vi lite ljus och skapade en romantisk miljö. Jag låg med flickan, och förklarade sedan att i den här speciella ateljén fick statyerna liv av sådan här romantik, så de skulle antagligen också vilja ha sex med henne. Hon svarade: ”Är det så det är, får jag väl knulla med statyerna också!” och pekade på en av av dem. Bakom den stod Dulinjo, som dök upp helt naken och lade sig bredvid Dedinje-flickan. Tjejen svimmade nästan av förvåning, men började sedan, helt förvirrad och utan att tänka, göra det med Dulinjo. Han hade som alla konstnärer ett litet hakskägg, och jag sa åt henne att det nu var den grekiske kärleksguden Zeus som knullade henne. De andra statyerna, smågrabbarna, omringade det älskande paret och runkade.

Stråket

I början av Knez Mihajlogatan, på höger sida mot Kalemgdan, låg Industriskolan och Elevhemmet. Vi brukade gå dit för att lyssna på musik och spela bordtennis. På den tiden var Mira Rokoko rockdrottningen och Čeda Albanac kungen.

Stråket

Elevhemmet blev med tiden den populäraste samlingsplatsen för Belgrads ungdom, och Knez Mihajlogatan favoritstället för promenader. Vi kallade den helt enkelt för ”stråket”.

Efter klockan 18 var stråket stängt för trafik. Man kunde promenera från Kalemegdan till Elevhemmet. På trottoaren stod grupper av killar och tjejer, medan hela stan defilerade förbi. På den tiden kände alla varandra och hälsade. Det märktes direkt om någon var nykomling. Och om någon av stråkflanörerna inte dök upp, förstod man att han eller hon var sjuk.

Vid tiotiden på kvällen begav sig gatugänget till diskoteket Tesla på Röda Stjärnans basketstadion i Kalemegdan. Det dansades till gryningen. Dansen avbröts ibland av slagsmål, som vi njöt av att beskåda eller ofta själva deltog i. Ibland blixtrade en kedja eller ett knogjärn till. Vinnaren hyllades och förloraren försvann skamset därifrån. Efter fajten skruvades musikvolymen upp igen.

Det underbara och populära stråket var som en moderevy. Först defilerade de högkalibriga förbi, Steva Gamba och Jumba i tajta t-tröjor som framhävde de snyggt formade musklerna. Alla gick undan för dem. Bakom dem gick vanligtvis några yngre killar. Bland dem utmärkte sig särskilt Bane Sångaren, alltid elegant klädd och med stilig frisyr. Hans favorithälsning var: ”Polarn, kolla hur jag ser ut.” Men mest blickar, från alla män och de avundsjuka flickorna, tilldrog sig Sunčica, den snyggaste tjejen i staden, och hon kom alltid i sällskap med sin bror Bata Stenansikte och dennes hejdukar, eftersom det alltid uppstod slagsmål på grund av henne. Sunčica charmade alla, men ingen av oss vågade

ropa något efter henne.

Därefter dök Miško Mercedes upp, oftast i röd eller gul skjorta och med musklerna närmast ångande ur ärmarna. Han var lite fräknig, som om han hade irländskt blod i sig. Sådana grabbar var oerhört starka. Därtill var Miško hetlevrad. Om han såg en hatisk blick hos någon person i ett obekant sällskap eller hörde någon säga något opassande, trots att det inte var menat till honom, reste han sig genast, och offret låg strax på marken.

Mina kompisar och jag stod alltid utanför ingången till Elevhemmet för att ha bättre överblick. Miša bodde i passagen mitt emot Elevhemmet och fanns jämt där. Čotke var från Jakovo, Švaba drog nervösa halsbloss, Trapper Krock, som hade fått sitt namn efter sina säkert 15 år gamla cowboyboots, sina utsvängda byxor och gamla trapperjacka, stod på gatan för att se åtminstone lite kortare ut. Han var bredaxlad och enorm. Namnet Krock var det jag som lade till, för han gick aldrig ur vägen för någon.

Mirko Makedonac Zrile, vars ögon alltid tittade i kors, bodde mitt på Knez Mihajlogatan, på första våningen, och hade en underbar balkong full med olika blommor. Den undgick inte någons blick. Själv tyckte jag att det var lite synd att jag inte någon gång tog en blomkruka därifrån för att ge den till tant Vuka.

Cole, som tränade gymnastik och brottning, blev kär i varenda tjej som gick förbi honom på stråket eller som hälsade på mig. Han och Picika Zoran var ganska otrevliga, för de hade redan som småpojkar lärt sig dricka och slåss. De högg helt enkelt ner motståndaren med knytnäven, medan jag, alltid nykter, hoppade in och slutförde jobbet.

Stråket var Belgrads högtalare, för vid sjutiden på kvällen började radiostationen sända, och då kunde man höra nyheter från kvällen innan: vems bil som hade stulits och vart man kunde gå på fest. De huvudsakliga underhållarna på stråket var överklasskillarna från Dedinje. Bland dem var Bata Vilden kungen – han kunde bryta sig in i en bil och få igång den på nolltid – medan Roba var den förste och ende i staden som körde en Vespa, så han kunde ragga upp vilken brud han ville. Även Paja, Kiki, Rajče, Bata Čorba, Bogi, Dule, Brica, Šaban, Rista, Lipi, Dulinjo, Belko, Urke, Pičurko, Brka, Libe och Pera tillhörde de dagliga inventarierna.

Sneška tillhörde medelklassen och var fint blond. Maks älskade henne. Hennes hobby var simning, så hon brukade simma tillsammans med Maks från Donau till Järnvägsbron. Hon var en slank sjuksköterska, och de hade träffats när Maks var på en undersökning på idrottskliniken på Proleterske brigadegatan. I sin stadsdel Senjak var hon populär. Maks avgudade denna idrottsaktigt disciplinerade varelse.

Mitt favoritansikte på Knez Mihajlogatan var just Maks flickvän Sneška. Hon brukade gå ut ensam när Maks var upptagen med studierna eller var på

någon turnering. Då lät hon ingen annan utom mig göra henne sällskap. Jag uppskattade denna hennes gest och såg henne som stråkets drottning. Maks smickrade mig på grund av det: ”Vallmo, du är en av de största tjejtjusarna och gentlemännen jag känner.” På sommaren, när Sneška åkte till havet med sin syster eller mor, såg man en stor sorg i Maks ansikte. För att lättare stå ut med hennes frånvaro brukade han simma från Järnvägsbron till Savas utlopp i Donau och tillbaka, en sträcka på 5 km, ibland upp till tio gånger.

En sommardag kom jag till den snåriga stranden vid Sava nära Ušće för att pumpa musklerna lite genom att lyfta sten. Mitt bland stenar och buskar låg en tjej i 25-årsåldern och läste. Jag tänkte gå förbi henne, men så märkte jag hennes blick och leende. För mig var det ett tecken på att hon ville lära känna mig. Jag presenterade mig och undrade varför hon log. Hon svarade att det för att jag liknade en typ i den roman hon läste. Hon visade mig omslaget och jag läste titeln, *Lun – midnattskungen*. ”Du får låna den i dag, för i morgon åker jag hem till Zagreb.”

I stället för boken tog jag hennes hand. Jag kände att hon gillade min beröring. Jag gav henne en öm kyss på nacken. Vi började smeka varandra. Jag ville ligga med henne. Den här delen av stranden låg alltid öde. Jag klädde snabbt av henne och skulle just föra in lille Vallmo i henne när han svek mig. Jag gjorde ingenting mer, utan teg bara skamset. Jag reste mig blygt, tog romanen och försvann. Jag läste ut *Lun* på nolltid och slängde den sedan. Jag har aldrig varit intresserad av böcker. Men jag förblev bunden till den där händelsen och den där presenten från bruden från Zagreb, bland annat för att Maks, det vill säga Miroslav Čitaković, påminde mig om Lun.

Čitakovićs smeknamn Maks passade Luns lugn, kallblodighet, finurlighet, intelligens, något som Maks verkligen besatt. Förutom Miško och jag var det ingen som kallade honom Maks, och Čitaković själv visste länge inte varifrån han hade fått det namnet.

Maks tillhörde samma brottningsgeneration som bröderna Martinović, Cucič, Varga, Čupić. Han var stolt över sin första mästartitel i kategorin upp till 87 kilo och platsen i Jugoslaviens landslag, och särskilt över mästartiteln från 1977 i tungviktsklassen upp till 100 kilo. Han var redan då en idrottslegend i Jugoslavien och Serbien, men särskilt i Belgrad.

Maks var en man med ett speciellt beteende och en speciell stil. De skinnsandaler som han tyckte om att gå i varade i flera år. Över de tunga, stora och muskulösa benen föll byxben från ett par kortbyxor. När han gick gungade den muskulösa överkroppen. Med sitt intelligenta ansiktsuttryck, sitt sportsliga uppförande, sitt muntert leende ansikte, sitt alltid snaggade eller rakade hår utgjorde han en attraktiv syn. Det där utseendet blev legendariskt. Och hur sträng han än kunde se ut, var han en av de mjukaste, finaste, intelligentaste

och känsligaste personer jag kände. Han hittade lösningar på alla problem. Det finns inte många sådana människor i världen. Han var gatans riddare, för han förde oss andra till segrar.

Pojkarna från Sava

År 1963 organiserades den första turneringen i minifotboll i Belgrad på Lilla Kalemegdan, och vi anmälde ett lag med namnet Pojkarna från Sava. Laget utgjordes av Daba, målvakt i Partizan, mig, hårdför back i Zanatlija, Kesa, lång och galant spelare från stranden, Šikimić, anfallare i Partizan, och den lugne Vlajko – men lagets motor och målgörare var Maks.

Det var Maks som gjorde alla de vinnande målen och som ingen kunde ta bollen ifrån, eftersom han täckte den mästerligt med sin muskulösa kropp. I finalen dribblade Maks till och med förbi målvakten och gjorde vinstmålet. Inför fulla läktare på stadion på Lilla Kalemegdan vann Pojkarna från Sava turneringen. Maks tog emot vår första trofé. På vägen genom Knez Mihajlogatan gav han bucklan till Čeda Albanen, vår ledare. Čeda frågade vad han skulle göra med den, och Maks svarade: ”Pissa i den!” Čeda gjorde som han sa. Mitt på stråket pissade han i bucklan och lämnade kvar den på gatan. Våra anhängare hälsade gesten med en applåd.

Čeda Edrenić – som jag hade utnämnt till min bror och vars mor hette Bula – och jag var bästa vänner. Jag försvarade honom när han hamnade i besvärliga situationer. Han bodde 100 meter från floden med sin farsa Juso, brodern Djela, en känd flirtare, och sin underbara syster Azra. Fadern arbetade som lastare i hamnen. Alla såg Čeda som lite knäpp och ovanlig. En sommareftermiddag promenerade jag utmed sandstranden med ”flickan med guldhalsband”. Den här högfärdiga flickan var sympatisk men inte snygg. Hon stötte bort män med sitt beteende och utseende. Men jag hade gett mig sjutton på att få henne i säng. När det kom en lite större våg från en båt som just hade passerat, snubblade vi och föll i vattnet. Jag ”tyckte om” bättre bemedlade flickor eftersom jag kunde ta deras halsband och sedan ge dem till fattiga tjejer som inte ens hade råd att köpa sig en vanlig baddräkt. Jag stoppade ner halsbandet i kalsongerna, och sedan började jag och överklassflickan leta efter det. Just då kom Čeda Albanen. För att trösta flickan föreslog jag att vi skulle komma tillbaka och leta efter halsbandet nästa morgon när vattnet var stilla. Dagen därpå stötte jag återigen på Čeda där. Han sa till mig att han på morgonen hade letat igenom stranden och funnit en guldring och ett armband. Han bad mig behålla hemligheten för mig själv, på grund av konkurrensen. Han var smart och hade intressanta idéer. En gång hittade han ett gammalt mynt, gick iväg till en guldsmed och

fick ordentligt med pengar för det. Det innebar en stor förändring i Čedas liv. Efter det började han köpa på sig gamla böcker och mynt på landsbygden, för att sedan sälja dem till ett mycket högre pris.

Tyskan Hilda

Staro sajmište var annars känt för det tyska lägret från andra världskriget dit tyskarna hade fört judar och serber och dödat dem i massor. Senare byggde zigenare små hus vid nuvarande Brankobron. Där brukade Vaske, jag och zigenarna spela kort. På en äng mellan Kula och Konstnärspaviljongen lirade vi boll. Sajmište hade en fotbollsplan som tillhörde klubbarna Nya Belgrad och Zanatlija, där jag spelade.

På kvällarna, innan vi gick till stråket, träffades vi på den populära baren Pampur. Kyparen var Žika Kljaka, som drack mest av alla. Bredvid Pampur bodde en tyska som hette Hilda, en flicka med långt, blont hår, obeskrivligt vacker, som alla vände sig om efter och ville ligga med. Hon var åtta år äldre än jag, så jag hade ingen chans hos henne, men min kompis Kesa, en lång och blyg kille som såg bra ut, fick ”tillträde” till hennes säng. För Hilda var han en spoling, men hon avgudade honom ändå, förförde honom och lockade honom till sex, eftersom hon visste att Kesa var en beskedlig kille. Med spetsade öron lyssnade jag till hur hon levde ut med honom.

När Šepa, chefen för Marskalkens museum, dog, hade Dulinjo inte längre tillträde till sin ateljé på Staro sajmište. Han blev i stället granne med den berömde skådespelaren och målaren Pavle Vuisić. Det var bara jag som fick en kopia av nyckeln och kunde gå till den nya ateljén. Dule Fixaren var från en rik familj och hade förståelse för mig. Under min gymnasietid levde jag och sov i ateljén, och såg ibland inte morsan, farsan och systrarna på flera dagar.

Skoltiden var för mig den bästa av tider eftersom jag inte tänkte på någonting, inte ens på skolan. Rackartyg och att gå ut med tjejer var alltid nummer ett på listan. Jag visste inget om politik, men jag kände till Tito. Jag gillade att välkomna Tito på torget vid järnvägsstationen när han kom hem från ett statsbesök. Välkomstceremonierna var välorganiserade. Och folk applåderade åt hans tal.

3. ARBETSBRIGADISTERNA PÅ ADA

Min syster Stojna började efter grundskolan arbeta på restaurang Zagreb mitt i stan. Hon blev kär i en viss Milan, som var bilelektriker och jobbade på Autotransport mitt emot vårt hus i Staro sajmište. När hon hade kärleksproblem beklagade hon sig för mig att han behandlade henne illa. Jag brukade vänta på Milan och ge honom en omgång. Då var jag den bästa brodern i världen för henne. Min yngre syster Draga gick på Ekonomiskolan i Zemun.

Jag gick ut elektrotekniska skolan och blev elektriker. När jag var klar föll det mig inte in att börja jobba på textilfabriken Ivan Milutinović, där min mamma hade ordnat jobb åt mig. Jag var mer intresserad av sport än av elektrikeryrket.

Jag utvecklades som boxare och blev juniormästare, fast under namnet Stole S. Jag var för gammal för att delta i Serbiens juniormästerskap, så jag lånade en födelseattest av en kompis som var ett år yngre än jag och gick iväg med det till Partizan. Min tränare Krle försökte inge mig hopp: ”Stole, du kommer att bli en stor mästare.” Just då skulle Partizan åka på ett tiodagars träningsläger till Split och Rijeka. Jag blev uttagen att följa med, och Krle påminde mig efter träningen: ”Glöm inte bort det här nu.”

Krle var en duktig tränare. Före varje match rådde han mig att spendera några timmar på morgonen med att fiska, för det var bra för koncentrationen. Det var en god skola, för den gav goda reslutat. Jag gick regelbundet till träningen och var mycket disciplinerad. Min kompis Vaske var odisciplinerad och kom ofta inte på grund av sin flickvän Ljilja, som han låtsades att han inte älskade.

Några dagar efter det att jag hade gått ut yrkesskolan blev jag inkallad till mönstring. Jag ville till varje pris undvika att göra lumpen, trots att farsan ofta sa: ”Efter lumpen blir du en man.” Mamma tog emot kallelsen, och det gjorde mig arg, vilket var ovanligt för mig. I det tillståndet gick jag till träningen. Efter träningen gick jag och en kompis till Autokomanda för att ta en spårvagn in till stan. Inte långt från stadion hörde vi en flicka skrika och ropa på hjälp. När vi kom dit såg vi en man i 25-årsåldern med arabiskt utseende misshandla den hjälplösa flickan. Hon blödde till och med lite. Jag kände ett stort raseri, som på träningen, för när någon gjorde så att det började blöda i mitt ansikte gick jag alltid upp i limningen. Jag och min kompis gav främlingen ett rejält kok stryk. Det dök upp några snutar, tjejen och kompisen sjappade, så de arresterade mig. I häktet fick jag veta att den där snubben som vi hade misshandlat och antagligen brutit något ben på var diplomatson, och därför kunde inget rädda mig från ett straff. Jag fick sex månader villkorligt. Det var 1961 och jag var 19 år gammal.

Jugoslavien var på den tiden öppet för utlänningar och erbjöd utländska studenter stora möjligheter, alltmedan våra ungdomar på alla sätt försökte fly över gränsen. En hel del killar, som var fem sex år äldre än jag, lyckades också: Pićurko, Mile, Urke, Drca, de berömda bröderna Antić från Zemun, Röde Jumba, Steva Gamba och Roki. Det populäraste flyktmålet var Frankrike, till viss del även Italien. På den tiden var det svårt att få pass och visum, även för dem som hade gjort lumpen. Därför var det enda sättet att ta sig ut ur Jugoslavien att fly över gränsen. Ofta kunde man höra folk säga: ”Honom tog de, men den andre klarade sig …”

Jag hade turen att kunna skjuta upp lumpen, eftersom jag hade bett min mor gå till de militära myndigheterna och säga att jag deltog i en arbetsbrigad. Den första frivilliga arbetsbrigaden, ”Broderskap och enighet”, ägde rum 1961 i Belgrad, på Ada Ciganlija, på floden Sava. Min skolkamrat Ćure, som var ordförande i skolans ungdomsorganisation, fixade in mig i brigaden ”Rade Končar”. Ćure var kommendant över den brigaden, medan dess kassör var Tysken, min skolkamrat han också.

Vi samlades på en skolgård på Folkfrontsgatan. Vi fick brigadens flagga och klättrade upp på lastbilarna, som körde oss till ett stort fält mitt på Ada Ciganlij. Där kunde man fortfarande känna den färska sågspånslukten från nyligen nedhuggna träd. Vår brigad bestod bara av män. Vi kom fram till Ada vid tiotiden på morgonen. Man hade redan rest huvudstabens tält och det anlände nya brigader under hela dagen. Vi andades ut när vi i de andra brigaderna fick syn på en hel del kvinnliga ansikten.

Stabschef var Ćetko, en trettioårig gymnast som jag kände väl. Hans välkomsttal till alla deltagare var kort och koncist: ”Välkomna till uppbyggnaden av Ada.” Därefter satte han spaden i den torra jorden och hivade upp den på en skottkärra. Tävlingen mellan brigaderna hade börjat. Varje brigad bestod av fyra till fem kompanier, med femton personer i varje. Vi fick khakifärgade uniformer, skjortor, kortbyxor, kalsonger, gymnastikskor, strumpor, hygienartiklar, skottkärra, samt ett tält. När sommarnatten hade fallit somnade jag snabbt och sov djupt i det nyresta tältet, utmattad av hettan men också av arbetet.

Jag utnämndes till kompanichef över femte kompaniet i vår brigad ”Rade Končar”. I tälten sov vi två och två, och jag hade privilegiet att ha ett eget tält eftersom vi var ojämnt antal i kompaniet. Så pass populär var jag alltså.

Disciplinen i tältbyn var hård. Uppstigning klockan 7, frukost klockan 8 och sedan arbete till 12. Varje kompani hade olika uppgifter och produktionskvoter att fylla. Om man överträffade kvoten fick man beröm. Efter frukost marscherade man iväg till arbetet med flaggan i topp och till patriotiska sånger. Den första etappen var att röja ”det hemlighetsfulla träsket” och bygga en fördämning. Lunchen serverades klockan 14 vid huvudstaben, där det fanns

Mitt kompani, jag sitter på huk

duschar, toaletter, sjukstuga, kök, matförråd och verktyg. Efter lunch fortsatte arbetet mellan klockan 14 och 16, och från klockan 16 var vi lediga. Middagen serverades klockan 18. Det fanns så många fritidsaktiviteter att vi inte hade tid till allt som vi ville göra.

Jag kände till Ada Ciganlijas strand redan innan min ankomst med brigaden, eftersom jag hade varit där med olika tjejer som lätt hade fallit för min charm. Jag hade ett enkelt knep: Jag tog med en brud till stranden för en promenad. Längre kom man inte, för Ada var helt ogenomtränglig på grund av det höga och täta buskaget och gräset. Det påminde om en djungel. Där kände jag mig som Robinson Kruse. De där fina flickorna, som låtsades vara damer, gick efter en lätt örfil med på allt.

Till sången ”Kamrat Tito, vi svär att aldrig avvika från din väg” byggdes det upp ett fint kamratskap på Ada. Vi gjorde allt vi kunde för att överträffa kvoterna, ibland med så mycket som 80 procent. Mitt kompani blev en gång rekordtrupp, så alla fick ett diplom. För mig som kompanichef var det naturligtvis en stor framgång. Jag var stolt när stabschefen Ćetko utropade brigaden ”Rade Končar” till segrare.

Varje dag efter det ansträngande arbetet var våra händer fulla av valkar. Det var bra träning för kroppen, musklerna nästan brast. Men vi hade roligt också. I varje brigad var det sång, musik och dans. Det var lätt att knyta vänskapsband. Jag tyckte mest om att vara med brigaden från gymnasiet i Dedinje, där Sonja, dotter till en general, var kompanichef. Sonja var handikappad och satt i rullstol.

Jag plockade ofta upp henne ur rullstolen. Hon tyckte om när jag bar omkring henne i lägret. Hon var en underbar person, smart och gladlynt. På söndagarna, som var den lediga dagen, begav sig vår brigad efter lunch mot Belgrad med stolta steg. Vi gick och sjöng längs Knez Milošgatan, förbi Parlamentet, runt Albanienpalatset, och återvände sedan samma väg till Ada. Folk applåderade åt oss brigadister, som defilerade förbi som om det var en parad.

Ibland uppstod även något slagsmål. En gång slog jag ner en brigadist. Utmanaren tog med sig sin kompis Dule Rudar och några andra killar från Dorćol för att ge mig en omgång. Just då kom Maks förbi på lunch. Dule Rudar var en koloss. Han hade kunnat sluka mig till mellanmål. När jag räckte plåtburken med mat till Maks, gick Dule Rudar fram och skakade hand med honom. I detsamma kastade han en blick på mig och sträckte ut handen med samma kamratliga leende. Rudars grabbar stod bara några meter därifrån och såg det vänskapliga beteendet, varpå de vände sig om och gick. Maks rodde senare vidare, till vår sedvanliga hälsning: ”Vi ses i morgon. Ave!” På vägen tillbaka till tältlägret uppenbarade sig plötsligt den där killen och sträckte ut handen. Jag tog den. På det sättet fick jag ännu en oskiljaktig vän. Jag gav honom namnet Čotke.

Grabbarna från mitt kompani hade stått och tittat på i hemlighet, och när jag kom tillbaka till tältet stod där skrivet med stora bokstäver: ”Tystnad. Här sover den bredaxlade Vallmo.” Runt mitt tält var det därefter alltid tyst, och inne i tältet hände det alltid saker. När det regnade spelade vi kort, eller så underhöll oss Stole med sin gitarr. Det förkom också en del kärleksepisoder, fastän sex var strängt förbjudet. Många av mina kompisar nyttjade mitt tält för dessa möten, eftersom de visste att de inte skulle bli störda där.

Brigadistlivet hade en positiv sida. Till exempel vande jag mig vid ordning, ansvar, planering och arbete. Ungdomslivet i arbetsbrigaderna blev med tiden så populärt att man till slut bara kunde komma med med hjälp av kontakter eller rekommendationer.

Det första skiftet – det var sammanlagt tre – varade en månad och gick mycket fort. Nya brigader och nya flickor från andra skolor anlände. Jag hade ingen lust att åka hem. Jag var tvungen att gå bort till stabschefen Ćetko för att prata med honom. Han sa att jag inte kunde stanna men att han hade tankar på att inrätta en grupp som skulle skydda lägret mot besök från ovälkomna gäster. Jag skulle i så fall bli gruppens ledare. Jag var glad över att få fortsätta brigadistlivet säsongen ut, det vill säga två skift till. De andra ordningsvakterna blev Miško Mercedes, Perva, Miško Bubalo och Sloba Globus. Ett mäktigt gäng. Jag tog min uppgift på fullaste allvar. Vi lät inte ens kommunpamparna komma in utan Ćetkos tillstånd. Endast Maks var privilegierad.

Två månader förflöt lika snabbt som en dröm. Slutet måste komma. Jag och

mina brigadister firade den första framgångsrika frivilliga arbetsbrigaden i Belgrad med musik och brigadistsånger. Denna den sista dagen och kvällen på Ada lyste alla av glädje och lycka. Det var tråkigt att behöva lämna Ada. Mitt tält med skriften ”Här sover den bredaxlade Vallmo” kunde jag inte ta med mig. Jag klippte sönder det i bitar, för att ingen skulle kunna använda det igen. Med detta tält revs även det gamla Ada och förpassades till glömska. Vi hade kommit till ett öde fält – men skildes åt på en gräsmatta. Ada blev en vacker nationalpark.

Belgrads legender, 1960-tal på Ada: Sloba Globus, jag, Miško Bubalo, Perva,

Busen

Jag kom hem med brigadistdiplomet i september 1961. Men mitt hus stod inte längre kvar i Staro sajmište. Det hade plötsligt rivits, vilket jag upplevde som en föraning om den otur som skulle förfölja mig de närmaste åren.

På grund av förberedelserna för de icke-allierade staternas första kongress i Belgrad hade alla hus på Rostovgatan rivits, så att de utländska delegaterna inte skulle behöva se dem. Bara några popplar blev kvar i Staro sajmište. Enorma reklampannåer dolde de övergivna gårdarna och den zigenska bebyggelse som hade överlevt rivningarna. Av zigenarna fick jag veta att vi hade blivit flyttade till en ödetomt på vägen mot Surčin. Bara namnet på bosättningen, Ledine (Ödejorden), sa vad det handlade om för ställe. Man tog sig dit med buss 71 från

Zeleni venac. Intill Ledine låg flygplatsen där de utländska gästerna skulle landa. När jag gick på 71:an och köpte en biljett var jag den enda passageraren. Jag fick vänta i fyra timmar på att bussen skulle fyllas med folk och köra. När jag kom fram till Ledine började jag leta efter min familj och mitt nya hem. Runt omkring sträckte åkrar ut sig så långt ögat nådde. Jag befann mig långt från staden och min älskade flod. Jag kunde inte tänka mig ett värre ställe. Jag fick veta att tvångsförflyttningen hade skett med hjälp av polisen. Att bulldozrarna hade rivit husen inför ögonen på de boende. Jag upplevde det som världens undergång. Långt borta från Sava och stråket och kompisarna i staden kände jag mig ensam och uträknad.

Vi fem hade förflyttats till ett litet hus för två familjer, med egen ingång och nakna väggar. Det var som om de vindar som blåste oavbrutet på den här slätten trängde rakt igenom väggarna. Den första vintern i Ledine, och allt därefter, var outhärdlig. Som när man planterar ett träd och vinden piskar det från alla håll. Det böjs, men det lever, fast man vet inte hur länge. De där husen hade byggts som en temporär lösning för 10 år framåt.

När jag kom till jobbet var dörren stängd för mig. Jag avskedades eftersom jag inte hade hört av mig på tre månader. Det sa åt mig att inte komma tillbaka, trots att de visste att jag hade blivit rekordbrigadist. Jag bestämde mig för att överge Ledine. Jag träffade Dulinjo och åkte till hans ateljé. Därifrån gick jag till Partizan för att träna. Min tränare Krle tog emot mig med bister min: ”Stole, du behöver inte komma hit mer!” Jag hade svikit honom. Jag hade inte åkt på träningslägret. Det enda ställe där jag kände mig välkommen och avslappnad var Dules ateljé.

Efter den första ungdomsbrigaden var tiden kommen för att ta mig en allvarlig funderare på min framtid. Tiden för bekymmerslöshet och dumdristighet var över. Hem fick jag inte ens komma, åtminstone föreställde jag mig att det var så, och därför gick jag inte dit på några veckor. Jag hade inget jobb, men jag var heller inte intresserad av att jobba. Som de flesta andra ungdomar började jag fundera på att ta mig utomlands. Det kändes som min enda räddning.

När Maks såg att jag var deppig rådde han mig att jogga minst en timme om dagen; för att hämta andan och lugna ner mig. När jag till slut kom hem sprang jag från Ledine till de första husen i Surčin. Fysiska övningar gjorde jag där Maks tränade. Med tiden tyckte jag mer och mer om den där joggingturen till Surčin och tillbaka. Jag njöt av att vila ögonen på den omgivande naturen. Jag sprang där och tänkte på att jag från att ha varit en talangfull fotbollspelare och duktig boxare plötsligt hade blivit en nolla. Tiden var kommen för mognad och uppvaknande ur ungdomliga drömmar. Jag åkte in till stan, till Knez Mihajlogatan.

På stråket förföljdes jag av en ”polistjej” som inte förstod vad det var med

mig. Hon ville ha mig. Jag hade inget annat val än att ta med henne till ateljén och ta hennes oskuld. Jag minns att vi stannade där i två dagar och en natt. Det var inte lätt. Med gemensam vilja och gemensamma krafter gjorde vi det. ”Polistjejen” var femton år gammal och upprepade hela tiden att hon verkligen älskade mig. När vi lämnade ateljén var Dules lakan fullt av röda fläckar.

Senare berättade min mamma för mig, att medan vi hade varit i ateljén hade tjejens far, som var chef på en polisstation, kommit hem till oss och omringat vårt hus med en hel enhet. Han letade efter sin minderåriga dotter. Nyfikna grannar följde vaket utvecklingen. Mina oskyldiga föräldrar öppnade dörren helt utom sig, eftersom de inte visste vad det var frågan om, alltmedan ”polistjejens” farsa gormade: ”Var är den där busen Vallmo? Jag ska nog visa honom hur man behandlar unga flickor.”

Han svor åt min mor: ”Jävla bönder från Pirot, jävla makedonier!” Mor gav tillbaka med samma mynt, viftande med en lite yxa. Farsan reagerade mer stillsamt: ”Ni får ta hand om er dotter själv! Vi har ingen aning om var hon är.” Grannarna försökte lugna ner polischefen: ”Kamrat, det är bara vanliga rackartyg!” Dulinjo retade mig också för polistjejen: ”Vallmo, vad var det för färger du blandade i min säng?” Dule var det klass på. Jag fixade brudar åt honom i ateljén eller på ön, och han lät mig leva som en kung; ofta gav han mig 100 dinarer i fickpengar.

Efter polistjejen hade jag ett dussin oskulder till. Som yngling upplevde jag verkligen allt möjligt med flickor. Under tiden raggade mina kompisar tjejer på dansställen: Lion, Taš, Lola, Tesla och Röda Stjärnans stadion. Först värmde man upp på Pampur bar, dåtidens samlingsplats för Belgrads småmaffia. Kyparen Žika Kljaka var värd. Han hade bara en arm men hann ändå servera alla, något som hos mig väckte beundran.

Två år efter arbetsbrigaden i Belgrad, sommaren 1963, stötte jag på en kompis som skulle till Zagreb för att delta i en internationell arbetsbrigad. För att komma loss lite från Belgrad och glömma bort en del dumheter som jag gjort, åkte jag med honom till Zagreb. En tjej som hette Nela följde med oss. Hon struntade i de första veckorna av sin tandläkarutbildning och åkte för att, som hon sa, se sig om i världen, fast det var nog för min skull också. I Zagreb var det många utlänningar. Tillsammans byggde vi en fördämning som vid en eventuell översvämning skulle rädda Zagreb från Savas vattenmassor. Den tredje dagen tog Nela och jag oss ut från lägret till ett majsfält, för hon hade ingenting emot att visa upp sin oskuld.

När jag återvände till stråket två veckor senare var gatan nästan tom. Alla mina kompisar var borta. Ett amerikanskt filmbolag spelade in en film om vikingar på Adriatiska havet. De hade letat efter statister och funnit dem på stråket. De hade valt ut de mest robusta typerna, serbiska vikingar med

konstiga namn: Klockan, Bane Sångare, Bata Stenansikte, Krocken, Guliver, Voja Krstarica och Ljuba Vilden.

Jag tillbringade tiden med att sälja biobiljetter på svarta börsen, vilket innebar lättförtjänta pengar. Mest hatade jag när jag stod i biljettkön och det dök upp en bög bakom ryggen och började tafsa på mig. Knytnävarna ven omedelbart genom luften. Mina kompisar och jag föraktade dem och gav oss på dem i stadens pissoarer. När vi hade rensat upp lite blev de försiktigare. Då gick vi i stället till Kalemegdanparken och gav oss på blottare. Många kärlekspar kunde inte få en lugn stund på grund av dem. De var lättare att stå ut med än bögarna, för de stod bara lugnt och tittade på andras kärlekslekar och runkade.

Så som stråket var Belgrads och Jugoslaviens paradgata under 60-talet, var hotell Moskva på Terazije samlingsplatsen för montenegriner. Moskva var Montenegros huvudstad i Belgrad. Jag minns när Vlasta Montenegrinen dök upp. Han var bara i Belgrad i några dagar. Det var en robust kille som gjorde sig viktig i sällskap med Čeda, Pigi och Dada. Vid ett tillfälle kom jag och Vlasta ihop oss om en stol som jag inte kunde sätta mig på för att han hade sin fot på den. Han blev fullkomligt rasande. Han ville klippa till mig men vågade inte på grund av Maks. Och medan Vlasta funderade över vad han skulle göra, reste jag mig och gick därifrån.

Den sommaren gick jag bara och slog dank. Jag blev torrlagd även vad gäller kvinnor, så jag började hänga efter hembiträden. Varje torsdag samlades de utanför Albanienpalatset klädda i folkdräkt. De var unga och ganska snygga. Under veckorna arbetade de som hembiträden hos de rika, men torsdagar var deras lediga dag. Trottoaren utanför Albanienpalatset var brokig av dem. För mig var det ett säkert jaktställe.

När man blir lämnad ensam så där, tvingas man tänka på ett annat sätt. Jag bestämde mig för att ge upp allt det som dittills hade tett sig fint för mig men sårat andra. Det var inte lätt. En massa olika tankar snurrade runt i huvudet. När någon behövde ett par solglasögon men inte hade pengar, agerade jag ficktjuv. När de första Levisjeansen dök upp, kände jag att jag bara måste ha ett par. Mina grabbar och jag brukade följa efter jeansägaren ända ner till stranden, tills han gick i vattnet. När snubben kom upp igen insåg han att jeansen var borta. Vi skrattade åt hans snabba steg över Savabron, endast iförd kalsonger.

Första fängelsevistelsen

Hösten 1963 var jag som besatt av tanken på att lämna landet. Jag lånade pengar, fick lite på tändstickspel, och drömde mig bort: Om jag ändå kunde åka utomlands, jag skulle aldrig återvända!

Fars missnöje med mig bara växte, och med det min önskan att rymma. Jag varken drack eller rökte. Särskilt inte efter det som hände en vinter. Jag var på väg hem från en träning när jag plötsligt hörde folk skrika bakom mig. Gatan var isig på grund av den stränga kylan, och farsan försökte gå över gatan just som en buss kom körande. Han halkade och föll. Jag vände mig om och såg bussen bromsa in en centimeter från min far. Jag började gråta av upphetsning. Herregud, på grund av mig hade denne tystlåtne och hederlige makedonier, som hade fått ansträngа ihjäl sig för att ge sina barn en utbildning, supit sig full och halkat på gatan. Eftersom han var invalid hade han inte kunnat resa sig, men som tur var hade busschauffören lyckats bromsa i tid. Jag hjälpte farsan upp på benen, tog honom under armen och ledde honom hem. Då svor jag på att ingen och inget någonsin skulle få mig att börja dricka. Jag kände skuld, för far hade förändrats. Han tyckte inte om att hans son var en buse – som grannarna kallade mig – och hans nerver hade blivit svagare. Han hade insett att det inte skulle bli något av mig, men han ville inte säga det högt. Jag kunde inte heller stå ut med det, så jag bara väntade på att försvinna hemifrån.

Jag hade förlorat kontakten med många vänner som hade åkt utomlands, så jag försökte få reda på hur man skulle göra via släktingar eller bekanta. Alla sa de samma sak: Vi får se, vi ska fråga runt. Min kompis Rajko, som bodde med sin bror Aca på andra sidan järnvägen, berättade vid ett tillfälle att han hade varit på andra sidan, i Tyskland, men att han hade blivit utkastad för att han inte hade haft några papper. Eftersom han kunde vägen bestämde vi oss för att tillsammans sticka till Italien. Vi tog en buss. På ändstationen vid gränsen klev vi av och gick sedan till fots genom skogen, mot Italien. Vi följde Rajkos stigar, försiktigt och långsamt. Det regnade. Med oss hade vi två kilo ćeten-halva. Vi strövade runt i bergen i två dagar och aktade oss för att någon skulle få syn på oss. Vi hade redan passerat gränsen då två poliser med hundar dök upp när vi minst anade det och brottade ner oss på marken. De satte handbojor på oss och förde oss till häktet. Vi skickades tillbaka till Belgrad med tåg. Med handbojor om händerna satt vi i den öppna kupén. Jag kände skam där jag satt tillsammans med den beväpnade eskorten.

I Belgrad kördes vi i polisbil till Padinjak, ett fängelse nära Belgrad för kortare straff, eftersom Rajko hade dömts till 15 och jag till 30 dagars fängelse. I Padinjak träffade jag Kadija, min alkoholiserade granne, som gladdes åt att få se någon han kände. Han bad mig om cigarretter, han trodde att jag rökte. Jag sa att jag skulle skaffa det åt honom.

På den tiden började man spela ”tändsticksask”, ett spel med tre tomma tändsticksaskar och en kula av bröd eller papper. Man flyttar kulan mellan askarna, motståndaren satsar pengar och gissar var kulan befinner sig. Jag och mina kompisar hade övat på det, så vi hade lurat av folk massor med pengar.

Grejen var den här: när man flyttar kulan lyfter man alltid upp en ask på glänt så att spelaren ser under vilken av askarna den ligger. Medan man lägger ner asken tar man samtidigt tag i kulan med tummen, pekfingret och långfingret och flyttar över den till en annan ask. Det var säkra pengar. Alla var övertygade om att de visste var kulan låg; de hade ju själva sett det! På det här sättet fick jag in pengar till Kadijas cigarretter, som jag köpte av barberaren som klippte mig. Man fick inte ha några pengar, men grannen hade sin cigarrettranson tryggad fram till mitt frisläppande.

I Padinjak var vi tvungna att jobba i majsfälten, plocka tomater, gräva i potatislandet och utföra andra jordbrukssysslor. Dagen innan jag släpptes kördes jag till fängelset 29 november, där man knuffade in mig i en cell med en brits utan madrass. Efter tre dagar i 29 november-fängelset hämtade de mig, stuvade in mig i en fängelsetransport och sa att vi var på väg till Zabela i Požarevac, det mest fruktade fängelset i landet. Där förklarade kompanichefen varför jag hade förts dit. I 29 november hade jag inte pratat med någon eftersom ingen hade kallat mig till förhör. Jag fick sex månader villkorligt för slagsmål, ett straff som hade gått ut för länge sedan. Där ingick även det icke utdömda straffet från ”polistjejens” farsa. Jag protesterade inte. De visade mig lagboken, paragraferna, tilläggen. Jag sa till mig själv: Jag ger fan i allt. Har man inget val, vänjer man sig vid allt. Sånt är livet.

De första veckorna satt jag i isoleringscell, på grund av tjallarna. I salen där jag sov i en våningssäng var vi ett trettiotal män. Mitt i salen fanns ett långt matbord. Man kunde aldrig öppna munnen eller protestera mot något utan att någon redan nästa dag tjallade för kompanichefen. I början, före lunchen, när alla hade satt sig till bords, greps jag alltid av manin att ställa mig på bordet och skrika: ”Var är ni, era jävla tjallare, kom fram nu!”

De flesta skrattade; några dagar framåt hade de en säker extralunch, för på grund av de här excesserna satt jag jämt i isoleringscell. Efter några veckor i cellen blev jag klokare och bestämde mig för att vara lugn. Jag tyckte att alla såg konstigt på mig. Dessutom blev jag ”belönad” av kompanichefen. Från lagret måste jag bära in plåten till de berömda kaminer som tillverkades i fängelset, och detta mitt i vintern och utan handskar. Det var en grym läxa och en snuthämnd.

Jag räddades av fotbollen. I början av våren anordnades Toromans fotbollsturnering. Toroman var den hjärtlöse och oåtkomlige fängelsedirektören. Men han älskade fotboll och organiserade därför den här turneringen. Ryggraden i mitt lag var Bata Vilden, en borgare från Dedinje, och jag. Bata hade dömts till åtta månader. Nyckeln hade gått av när han försökte stjäla en bil, och just då hade polisen råkat komma förbi.

Tack vare Bata och mig tog vår avdelning hem mästerskapet i minifotboll. Jag

hade bara två månader kvar av straffet. För att ha några privilegier i fängelset var man tvungen att utmärka sig på något sätt. Man måste antingen vara tjallare, ögonslickare eller duktig i fotboll. Bata och jag var bäst i det lag som vann och fick därför ett par privilegier av Toroman. Jag skötte planen och fick på så sätt vara i friska luften. För mig var det som en dröm. Det andra privilegiet var att jag varannan vecka fick ta emot besök, och mamma hade på något sätt fått reda på att jag satt i fängelse. Hon trodde att jag svalt, så hon hade alltid med sig mat i en knuten sjal. Jämfört med hur det hade varit i början gick den resterande delen av straffet som en dans.

När jag kom ut från fängelset träffade jag Maks. Han gav mig en åthutning: jag skulle, sa han, ha nämnt hans namn, det kanske hade hjälpt mig. Men, tillade han, ”nu är det historia, nu gäller det att blicka framåt”. Den sommaren blev jag återigen inkallad till militärtjänst. Maks hjälpte mig att skjuta upp den till våren. Året var 1964. Fram till våren var jag till varje pris tvungen att ta mig ut ur landet. Jag trodde att det skulle bli räddningen från allt som hade drabbat mig den senaste tiden. Maks rådde mig att ansöka om ett pass och ta mig över gränsen på lagligt sätt. Jag gjorde som han sa och väntade i några månader på svaret – som man normalt fick på två veckor. Under de här åren var det lätt att få ett pass, oavsett vem eller vad eller hur gammal man var, men villkoret var att man hade gjort lumpen.

På samma sätt var det lätt att få visum, tack vare en internationell konvention som Tito hade skrivit under. Eftersom jag inte hade gjort lumpen fick jag ett negativt svar, med rätt att överklaga inom 14 dagar. Besviken gick jag hem till Maks. Han tyckte att vi omedelbart skulle gå ner till passcentralen för att skriva en överklagan. Där stötte vi på en av Maks bekanta, som hade kommit av samma anledning. När vi hade pratat färdigt med honom, sa Maks till mig: ”Kolla på den idioten, han skriver en överklagan på 50 sidor, som om det var en uppsats, men jag ska skriva en åt dig på tre rader.”

Fyra dagar senare fick jag en kallelse från passcentralen. Jag rusade iväg till Maks, för jag ville att vi skulle gå dit tillsammans. När han såg mig så där munter sa han: ”Jag vet allt, gå dit ensam och hämta ut det.” Jag förstod att det var han som hade fixat det; en av hans studentkompisar jobbade på passcentralen. Senare frågade jag honom vad han hade skrivit i överklagan. Han svarade: ”Jag är en ung man, ingen mördare. Ge mig chansen att åka, för att se mig omkring. Jag lovar att komma tillbaka.” Hans kompis överklagan avslogs.

Jag fick ett visum till Frankrike. Jag åkte till Ledine och lämnade passet, och åkte sedan överlycklig ner till stråket. Jag träffade Dule Fixaren, Belgrads van Gogh, och frågade om han ville hänga med till Frankrike. Dulinjo svarade att det var alla målares dröm. Han hade redan fått konstnärsvisum till Frankrike ett flertal gånger. Han sa: ”Låt oss förbereda oss.” Dulinjo kunde lite engelska.

Jag hade läst franska i skolan men kunde ingenting, eftersom min fransklärare Nada Korpica ofta hade bett mig komma hem på ”privatlektioner” i franska. I stället för språket hade jag lärt mig något annat …

Sent på kvällen följde mig Maks till den sista 71:an till Ledine. På bussen satt det en kille som kommit från landsorten och tillfälligt bodde hos en släkting i Ledine. Det var en storvuxen grabb, och han gillade mig inte. Vi hade ofta setts på stan och tagit samma buss till Ledine. Han provocerade mig alltid på alla möjliga sätt, medan jag, som egentligen inte var någon bråkstake och slagskämpe, försökte undvika hans provokativa fasoner. Jag tror att han hatade mig på grund av alla tjejer som han dagligen såg mig med. Jag gick på bussen, och Maks stod kvar på hållplatsen för att vinka. Det var några minuter kvar tills den överfulla bussen skulle gå. Det var mest studenter som skulle till Studentstaden. Den svartsjuke provokatören började återigen provocera mig. Jag hade vid något tillfälle berättat för Maks om den här snubben, och han hade rått mig att inte ta någon notis om honom, särskilt inte nu när jag hade fått ett pass. Jag fick inte begå någon dumhet, för då kunde jag bli av med det.

Den här gången steg jag av bussen i några sekunder och sa till Maks: ”Han är här och jävlas igen.” Vi trängde oss in i bussen och dörren gick nätt och jämnt igen. När passagerarna fick syn på Maks visste alla vad som skulle hända. Chauffören ropade: ”Jag kör er dit ni ska när slagsmålet är över, trots att det är min sista tur.”

Vi gick av på ändhållplatsen. ”Hitåt”, sa jag till den stöddige och pekade mot ett majsfält där bara stänglarna var kvar. Först vi två och sedan Maks, så att typen inte skulle få för sig att sjappa. Vare sig han ville det eller inte skulle han äntligen få sin önskan uppfylld att slåss med mig. Busspassagerarna bildade en ring runt oss. Maks ropade: ”Sportslig fajt, tills någon faller.” Varenda bil som kom på vägen stannade och folk gick ut för att ansluta sig till den hejande skaran: ”Döda honom, Vallmo, ge honom på käften!” Jag fick ta emot en hel del slag, fler än jag gav honom, och tappade nästan balansen. Jag hörde Maks röst: ”Kom igen nu, Vallmo.” Jag fick något slags enorm energi och tänkte: Maks, jag får inte svika dig. Jag kom igång med en serie uppercutar, svingar, raka slag, och lyckades till slut få omkull honom.

Åskådarnas rop fick mig snabbt att komma till sans. Som genom ett töcken hörde jag bilar som startades och försvann och Maks som klappade mig på axeln med orden: ”Ave, hej då.” Han steg på bussen och den satte sig i rörelse. Medan bussen avlägsnade sig i månljuset, vände jag mig om och såg den orörlige motståndaren lyftas upp och bäras iväg av några Ledinebor. Jag somnade snabbt den kvällen.

En höstdag fick Maks en avi från posten, ett paket från Frankrike. Vi gick dit tillsammans. Maks öppnade nyfiket paketet. Jag svimmade nästan när jag fick

Gamla bron över Sava – härifrån dök vi

syn på innehållet. Jag började kräkas och gråta. Maks sa sorgset och till synes lugnt: ”Ja du, gamle Miško.” I paketet låg vår kompis Miško Mercedes avhuggna huvud. Miško hade åkt till Paris några månader tidigare. Uppenbarligen var det någon som inte hade skrämts av hans temperament och styrka. Vi lade en sten i paketet, gick till Gamla bron och slängde det i Sava. Maks sa: ”Vallmo, åk till Brankogatan så fort som möjligt och ändra visumet till Sverige. Jag vill inte att samma sak ska hända dig.”

När jag gick fram till visumluckan darrade jag av fruktan att militärmyndigheterna skulle få reda på att jag skulle åka utomlands och därifrån föra mig direkt till lumpen, som tidigare till Padinjak eller Zabela. När man har bränt sig en gång räds man alltid elden. Jag fick visum till Sverige och visade det för Maks. Han sa: ”Sverige är det enda landet för dig. Kvinnorna jagar en på gatorna när de ser mörkhåriga typer. På tågen dricker man mjölk i stället för vatten. Ett land av blondiner, som i sagorna.” Maks hade med sitt lag Železničar i åratal deltagit i den traditionella brottningsturneringen Klippan Cup. Han nämnde sina svenska kollegor S. Davidsson och Pelle Svensson. Han hade sett Sverige och känt att det var ett fint land, med få utlänningar. Ett tryggt land.

Nu när jag hade fixat resedokumenten och hade pengarna som jag lånat av Vaske, återstod bara att så fort som möjligt övertala Dulinjo att åka. Jag var på honom som en igel varenda dag. Problemet var om hans morsa skulle låta honom resa. Jag var på väg hem från Cvetko-torget där jag hade hälsat på min syster, som hade fått en son med Mile. Ett vackert gossebarn. På vägen till stråket, utanför hotell Kasina på Terazijeplatsen, stötte jag på mina svarta börsen-polare Žuća och Branko. Restaurangen på Kasina var ett av de ställen där svarta börshajar, småtjuvar och lösdrivare samlades. Den var ett av de billigaste ställena och vi brukade äta där. Vi begav oss mot stråket, där vi träffade statisterna, som fortfarande hade skägg och var blonderade. De höll på med filmen *Vikingaskepp*. De berättade om sina filmupplevelser, och berömde Bata

Stenansikte för att ha varit strålande i de farliga hoppscenerna, vilket han också hade tjänat en hacka på.

Jag mötte Maks och vi gick till vår favoritrestaurang Prizrenac på Zeleni Venac-torget, känd för att man på stående fot kunde få en bönsoppa, med eller utan kött. En liten zigenarpojke stod som vanligt utanför Prizrenac. Vi beställde bönsoppa, Maks med kött för 30 dinarer och jag utan för 20, och ställde oss vid disken mot väggen. Zigenaren var liten, men hans inövade hand brukade alltid hitta den lilla köttbiten i Maks tallrik. Han snodde åt sig den med fingrarna, gick ut och åt tillsammans med två brödskivor upp bytet. Vi skrattade, för vi hade sett honom i spegeln. Vi gick ut. Medan grabben slickade fingrarna gav Maks honom en vänskaplig klapp på huvudet.

5. VÄGEN MOT OVISSHET

Efter nyår köpte jag och Dulinjo äntligen tågbiljetter till Stockholm. Datum: 18 januari 1965.

Tåget skulle avgå vid åttatiden på kvällen och några timmar tidigare träffades vi i ateljén. Jag hade med mig en smutsig ryggsäck som jag hade fått av Partizan för att ha mina träningskläder i. I den låg ett par gamla skjortor, en tandborste, min favoritkaka *ćeten-halva*, lite bröd och en rakborste som jag hade tagit av far. Där fanns även passet och lite pengar. Det var vinter och jag hade varken en vindjacka eller en rock, så av Dulinjo fick jag låna en gammal skinnjacka som var varm och fläckig av oljefärger. Dulinjo hade också lätt bagage, och han var tvungen att kasta ut det genom lägenhetsfönstret eftersom hans mor var hemma. Han hoppade ut genom fönstret och sedan över muren. Själv hade jag sagt till morsan och farsan att ”om jag en dag åker kommer jag aldrig mer tillbaka”. Jag var bitter och hade fått nog av allt.

Eftersom vi inte hade så mycket saker med oss hade jag föreslagit att Dule skulle ta med sig sin dokumentportfölj och stoppa ner några av sina grafiska tryck i den. Man vet ju aldrig. Från perrong nummer 7 på Belgrads järnvägsstation åkte vi med ”Simplon Orient Express” mot en total ovisshet. Tåget skulle gå till Trelleborg via Österrike, Ungern och Östtyskland. Vi satte oss på våra platser. Passagerarna var få.

Hela vägen fram till den österrikiska gränsen fruktade jag för konduktören. I Slovenien, när tåget stannade för polisens och tullens sista rutinkontroll, fick jag nästan hjärtslag. Jag tänkte: nu lyfter de av mig och sedan raka vägen till armén. De tog mitt pass och tittade länge både på mig och honom. Jag höll på att dö av skräck. Men polisen lämnade tillbaka passet och sa adjö. Tåget satte sig i rörelse, men stannade igen efter ett tag. Alla möjliga tankar for genom mitt huvud, trots att vi redan befann oss en halvtimme från gränsen. Det kändes som om det bara hade gått några sekunder. Österrikiska poliser och tullare gick på tåget, hälsade, bad att få se våra dokument och önskade oss trevlig resa. Jag kände mig fri och långt borta från alla faror, trots att det var första gången jag var utanför hemlandets gränser.

Fram till den östtyska hamnen gick tiden mycket snabbt. I kupén snackade jag och Dulinjo om hur vi skulle göra oss förstådda, på engelska eller franska. Först då insåg jag vilket misstag det hade varit att inte lära sig ett främmande språk. Jag tänkte på min fransklärare och hennes språklektioner.

Trots att vi inte hade mycket till bagage synade den östtyska polisen och tullen oss inpå våra bara kroppar; vi befann oss i en farlig zon där de kunde slänga oss av tåget för en småsak. Jag blev förbluffad och imponerad när hela tågsättet

åkte in i en enorm färja som skulle ta oss till Sverige. Att jag inte kunde språket var en sak, men ett sådant här vidunder till färja hade jag aldrig ens kunnat drömma om att få se, än mindre vara passagerare på.

Vilken upplevelse, tänkte jag och jämförde Maks båt på Sava med den här kolossen. Timmarna på sjön rusade iväg som ett nafs. Vi anlände till Sverige, till Trelleborg. Där steg vi på en andraklassvagn i ett svenskt tåg. Komforten i kupén var sådan att jag bad Dulinjo kolla om vi inte hade tagit fel klass och hamnat i en superlyxig vagn. Sådant här kunde man bara se i amerikanska filmer. Mellan varje säte fanns en spegel med diskreta lampor. Jag sa till Dulinjo att den enda ”personliga”, offentliga spegel jag hade sett i mitt liv var den i början av Knez Mihajlogatan, utanför varuhuset Nama. Där brukade jag varje kväll stanna till och spegla mig, för hemma hade vi ingen spegel. Och om jag någon gång råkade passera det, brukade kompisarna ropa: ”Vallmo, spegeln!”

I ett ögonblick fick jag för mig att någon tittade på oss. Och sedan såg jag faktiskt en man stå och stirra nyfiket in i vår upplysta kupé med van Goghs verk. Dulinjo öppnade dörren och sa: ”Good evening. Welcome.” Mannen var i 55-årsåldern, elegant klädd och med fint formad mustasch. Han såg ut som en riktig gentleman. Han betraktade kallt och lugnt Dulinjos verk, och medan de två samtalade funderade jag över om jag skulle riva sönder passet, emigrera, överlämna mig till polisen – bara för att få stanna i Sverige. Dulinjo ryckte mig ur mina funderingar och presenterade mig för den okände mannen. Sedan sa Dulinjo att vi var bjudna på middag i restaurangvagnen. Nytt jubel. Min förvåning visste inga gränser när jag fick se restaurangen. De pengar vi hade skulle inte ens ha räckt till en macka och mineralvatten, men mannen sa att han skulle bjuda. Kyparen gav mig menyn. Jag kom att tänka på Žika Kljaka, kyparen på Pampur bar.

Eftersom jag inte förstod någonting beställde Dulinjo någon typ av fisksmörgås, mineralvatten till mig och öl till dem. Det elektriska tåget for mot Stockholm genom snötäckta fält. Jag hade känslan av att inte befinna mig i en tågvagn, för det lät ingenting, utan på en exklusiv restaurang mitt i snön. Kyparen kom med maten och drycken. Och medan Dulinjo och mannen pratade och skrattade, översatte Dulinjo tyst för mig att mannen ville köpa några av hans tavlor. Jag svarade att ödet är outgrundligt. Det går inte att förutse. Som en instinkt, en känsla av ett oförklarligt tillstånd, en känsla av att det händer något som man redan upplevt, drömmar …

Den distingerade herren var i själva verket chef på Stockholms mest berömda hotell, Grand Hotell. Under middagen lovade han att han skulle hitta ett jobb åt oss på hotellet. Vår lycka visste inga gränser. Vi tackade för middagen och allt annat, och han följde oss till kupén, tog litografierna och gick bort till sin kupé. När vi blev ensamma pratade vi om vilken tur vi hade som skulle undvika alla

antijugoslaviska ustasja-organisationer som lockade nykomlingar med bostad, jobb och annat – under förutsättning att man lydde dem och gjorde allt de bad om, annars kunde det sluta illa. Herregud, fanns det verkligen så här vänliga människor här i främmande land?

På grund av lyckan och upphetsningen märkte vi inte ens att det hade dagats; ute såg man vita snötäckta fält och strax därefter Stockholms förorter. Vi såg att det var en mycket vacker stad. Vi kom ut på perrongen och mötte vår herre, som önskade oss välkomna. Vi gick in i den vackra järnvägsstationens gamla hall, varm och ren, och det kändes som om den tog emot oss väl. Det var morgon och staden hade knappt vaknat till liv. Svensken bara log när han såg att vi inte hade mycket kläder på oss och sa åt oss att ta in på ett litet hotell mitt emot stationen. När vi kom ut domnade vi nästan av kylan. Vilken förändring, från det varma tåget till minus 25 grader.

Till hotellet, som hette Viking, var det bara ett par hundra meter. Den korta biten till hotellet tycktes oss kilometerlång, för vi hade aldrig upplevt sådan kyla förut. I receptionen fanns två personer. De tittade konstigt på oss, antagligen på grund av kläderna. De registrerade oss och vi fick rumsnyckeln. Herr Mellsjö, som vår mentor hette, sa att han skulle kalla på oss så fort som möjligt. Han gick bort till receptionen, sa något till personalen, tog farväl av oss och försvann ut i kylan. Eftersom vi inte hade något att packa upp ur våra gamla träningsväskor, tog vi fram våra tandborstar, och jag tog upp rakborsten som jag hade lånat av farsan. När jag hade spolat av mig den illaluktande svetten i det behagligt varma duschvattnet, lade jag mig i sängen, efter två dagar och en natt. Dulinjo snarkade redan. Jag tyckte nästan det var synd att lägga mig på den fina, vita, rena sängen, men jag närmast föll ner på den av trötthet.

Klockan var runt tre på eftermiddagen när en städerska väckte oss. När hon knackade sa Dulinjo: ”Just five minutes.” Vi klädde på oss i all hast och gick ut. Dule tittade på klockan. Den var några minuter över tre, alla gatlyktor var tända men alla affärer var stängda och gatorna låg öde, knappt en människa syntes till. Temperaturen hade gått ner till minus 30. Efter en kort promenad föreslog jag att vi skulle gå in på järnvägsstationen. Där gick vi omkring en stund och fick upp värmen igen. De resenärer som gick på och steg av tågen bar päls. Vi gick till en liten affär, den enda som var öppen, och köpte ett slags mörkt bröd. Två timmar senare återvände vi till hotellet och frågade i receptionen om det fanns några meddelanden till oss. Svaret var ”tyvärr”.

Vi hade en liten tv på rummet. Bara några dagar tidigare hade far, mor, mina systrar och jag varit hos grannen och lyssnat på radioserien ”Livad kväll” med Mija Aleksić och Čkalja. Nu stod jag framför en tv och visste inte hur man satte på den, så Dulinjo fick göra det. Medan vi satt där och stirrade utan att förstå ett ord, tog vi fram den sista biten av *ćeten-halvan* och brödet. Rent och kallt vatten

fanns det i överflöd. När jag tog den första tuggan av brödet ville jag nästan spy. Det hade något slags märklig surmöglig smak. Men min mage var tom.

Vid halv tio på morgonen frågade Dulinjo i receptionen efter ett varuhus eller något liknande. De förklarade för oss att varuhuset EPA låg ett stenkast från hotellet. Där kunde man köpa allt möjligt. För första gången såg jag rulltrappor och åkte några gånger upp och ner. Vi stannade i några timmar, vi tittade på och beundrade allt. Där drack vi också något konstigt kaffe. För första gången såg vi också de jättevackra blondiner som Maks hade berättat om. De lade märke till oss också, måhända för att vi såg annorlunda ut i våra ynkliga kläder.

Den tredje dagen hade vi inte ett korvöre kvar. Vi turades om att gå ner till receptionen för att inte missa herr Mellsjös meddelande. På kvällen gick vi ut tillsammans för att ta en promenad på de kalla men välskottade gatorna. Några kvarter från hotellet låg en öppen restaurang. Vi gick in. Garderobsvakten gav oss en förundrad blick eftersom vi inte hade några rockar. Jag svor till: ”U pičku materinu” (helvete också), för ute var det kallt, så när jag kom in i värmen undslapp det mig av lycka. Vakten tittade på oss och sa på serbiska: ”Välkomna, jugoslaver.” När jag hörde vårt språk blev jag lättad. Eftersom det fanns få gäster började vi prata med Stefan, som var sloven. Vi hade en hel del att språka om.

Restaurang Vivels låg på Kungsgatan, förklarade Stefan. Det var andra året han jobbade där och han tjänade hyfsat som garderobsvakt. Han skojade: ”Ju kallare det är, desto fler rockar och pengar till mig.” Han hade emigrerat från ett ”läger” i Italien där han hade väntat på en transport till Sverige eftersom han tagit sig över gränsen illegalt. Han hade varit den trehundrade jugoslaviska emigranten i Sverige. Vi berättade för honom om våra problem, som om han var vår morbror eller någon annan släkting. När han hade lyssnat klart sa han att vi inte skulle vara oroliga, för hade en svensk lovat att han skulle höra av sig, så skulle han med säkerhet göra det också. Han tröstade mig och Dule, men retades också lite grand: ”Det är kört för er.”

Gäster kom och gick medan vi tuggade på några smörgåsar med ost och skinka som Stefan serverade oss vid sitt bord i garderoben. Vi märkte inte ens att tiden gick. Restaurangen tog farväl av den sista gästen och skulle stänga för dagen. Stefan sa åt oss att komma tillbaka klockan två nästa dag, för då var det inte så många gäster här. Han skulle presentera oss för en bosnier som jobbade som målare och kanske kände till något rum vi kunde hyra. Eftersom vi inte hade ätit ordentligt på några dagar skrämde vi bort hungern med Stefans mackor och dunkade sedan varandra i ryggen som småpojkar.

Dulinjo och jag skiljde oss rätt mycket till utseendet. Han hade hakskägg, var liksom jag av medellängd, men han var mager och blyg och såg ut som en bohem. När vi kom tillbaka till hotellet vände sig receptionisten till mig, men eftersom jag var en nolla på språk kom Dulinjo till min hjälp. Efter ett kort

samtal på engelska såg jag Dulinjos ansikte spricka upp i ett leende. Han kom fram till mig och överräckte en lapp där det stod: ”Jag väntar på er i morgon klockan 9. Hälsningar, Mellsjö.”

Glada i hågen öppnade vi dörren till rum 321 på tredje våningen. Vi duschade, packade snabbt ihop våra enkla saker och väntade på morgondagen. Jag kunde inte somna med detsamma. Jag låg och tänkte på de senaste händelserna: rumsnumret 321 – jag är född i mars och 21 är den första vårdagen. Mor sa ofta: ”Du är född på den vackraste dagen, Cvetan, när snödroppar blommar och hyacinter doftar.” Och jag som hade sagt till henne att jag inte skulle komma tillbaka mer! Jag var bitter över att jag hade återgäldat mina föräldrar på det sättet, de som bara ville mitt bästa. Far hade ofta läxat upp mig på grund av mina svinerier, dumheter, min olydnad. Men hur skulle jag ha kunnat lyssna till honom när jag var så beroende av gänget? Gänget var allt för mig. Ingen av mina kompisar lydde sina föräldrar, förutom Žika Tjockskalle. Jag var arg på mig själv för att jag hade tagit farväl av min mor på det viset. I hennes ansikte hade jag sett en värme som hade gjort mig sorgsen, men jag hade ansett att detta var den enda lösningen, att sticka ifrån allt. Hon hade tagit fram kyrkokalendern med en bild på Jungfru Maria, räckt den till mig och sagt: ”Må hon vaka över dig och vara med dig.” Och strukit med handen över mitt hår, ömsint och varmt, moderligt. Min mamma hade annars tursamma händer. Hur många släktingar från trakterna runt Pirot hade hon inte hjälpt finna sig till rätta i storstaden? Som man säger: hade hon lagt sin hand på en sten skulle det ha börjat växa något ur den också. Innan jag föll i djup sömn, trött och nöjd med dagens händelser, sa jag: Tack, mor.

Några minuter i nio gick vi ner till hotellfoajén och fick syn på vår elegante herr Mellsjö i samspråk med receptionisten. Jag tänkte: Vart, vad, hur? Vi hade inga mer pengar och visste inte hur vi skulle betala hotellräkningen. Kvällen innan hade vi skojat om att vi skulle få sova i häktet på grund av den obetalda räkningen.

Mellsjö gick leende mot oss och sa: ”Litografierna som Dulinjo gav mig betalade för det här.” En Volvo tog oss till Grand Hotell och hans kontor. Ett storartat kontor, helt i mahogny, med fåtöljer och stolar klädda i finaste gröna tyg och med utsikt över Slottet på andra sidan den frusna sjön. När han gav oss tecken att sätta oss, skämdes jag nästan för att sätta mig och smutsa ner stolen.

Han bad att få se våra pass, granskade dem och antecknade några uppgifter på ett papper, som han bad oss skriva under. Det var ett avtal om att vi från och med nästa dag skulle börja arbeta. Jag och Dulinjo skrev på avtalet och det bestämdes att vi skulle börja på eftermiddagen. Vi förklarade att vi skulle träffa några landsmän som eventuellt skulle kunna lösa bostadsfrågan åt oss. Han gav oss våra papper, ett slags garanti för att vi hade jobb, och sa åt oss att gå med dem

till polisen för att få arbets- och uppehållstillstånd. Han tog farväl av oss med orden: ”Welcome tomorrow at work.” Han kallade på sin sekreterare och hon ledde oss till receptionen där personalingången låg. Hon visade oss skåpen och toaletterna och gav oss träskor och köksarbetskläder, vita som snö och nystrukna. Vi hängde in dem i våra skåp och gick ut. Vid utgången fick vi stämpelkort.

Förbluffade av glädje begav vi oss till Stefan. Han presenterade oss för en storvuxen bosnier, Čarli, som hälsade på oss med ett leende. Han hade kommit från samma italienska läger. Gäster började anlända till Vivels. Čarli sa att vi skulle gå till en av hans bekanta, där kanske vi kunde få sova över. Med bil nådde vi Linnégatan 78. Huset tillhörde en jude som hyrde ut rum där. Vi knackade på och en liten mörkhårig kille dök upp och presenterade sig som Miško. Vi satte oss i en soffa. Det var en tvårummare, en naken, kall lägenhet med endast kallvatten och toalett. Förutom soffan, två stolar och ett rangligt bord fanns där ingenting. Miško, som hade varit lättviktsboxare i Röda Stjärnan, välkomnade oss och sa att vi kunde sova på golvet en natt, tills hans rumskompis hade pratat med hyresvärden om att upplåta ett rum åt oss.

Čarli hjälpte oss att ordna våra papper hos polisen, och vi fick en stämpel. Herr Mellsjö hade redan ringt till polisen och sagt att han var i stort behov av arbetare, så allt var redan fixat. Vi kunde börja arbeta samma eftermiddag. Vi var nöjda och lyckliga över att någon vi inte kände hade hjälpt oss hos polisen och ordnat bostad åt oss hos Miško och dennes kompanjon Čaruga. Hyresvärden hade ingenting emot att ta 150 kronor i månaden av oss för att bo där. Čarli lånade oss pengar så att vi kunde betala en månad i förskott.

För all lycka tänkte jag inte ens på att jag hade gått ner tio kilo på en vecka.

Den första arbetsdagen

Vid personalingången togs vi emot av en man i femtioårsåldern som var polack. Med en blandning av polska, engelska och tyska förde han oss till köket och visade oss vad vi skulle göra. Det var som om ingen hade jobbat där på flera dagar. Grand Hotell var det mest exklusiva hotellet i Stockholm och var fullbelagt. Vi fick det tyngsta jobbet som man kan få i ett kök: att diska stora kopparkastruller med ett tjockt lager av stelnade, vidbrända matrester. Polacken förklarade att vi skulle skrubba dessa ”cisterner” med en speciell borste, och sedan slänga matresterna i stora plastsäckar. Eftersom jag tycktes honom vara större och starkare gav han mig det tyngsta jobbet, skrubbandet, medan Dulinjo skulle spola rent dem efteråt.

Jag stod där med huvudet i en kastrull och hörde plötsligt kockarnas röster eka och grytor skramla. Jag tittade upp för att se vad det var för oväsen och såg

Grand Hotell, Stockholm

att de lade matrester och annat ”skräp” på en plats. Sedan fick jag syn på Dulinjo som satt med ryggen mot mig och smaskade. Jag sa: ”Dulinjo, tänker du inte på mig?” Han vinkade med handen att jag skulle komma. När jag såg vad det var han åt, sa jag förvånat: ”Slänger de sånt här?” Där fanns rester av olika specialiteter som gästerna lämnat nästan orörda. Jag åt mig mätt och återvände till arbetet. Jag fortsatte jobba i den höga temperaturen. Snart var jag genomblöt. Jag svettades ut alla de fina saker som hade hänt de föregående dagarna.

Efter några timmars arbete dök polacken upp. Han frågade hur det gick och sa att det var rast. Han tog oss till personalmatsalen och förklarade att det var självservering. I början fanns brickor, bestick, designade porslinstallrikar, kristallglas för öl, vatten eller mjölk. Han sa att vi fick ta hur mycket vi ville. Han önskade oss god aptit och sa att vi skulle ställa tillbaka brickan efteråt och återvända till arbetet om 40 minuter. Där fanns allt möjligt att äta, specialiteter som jag aldrig hade hört talas om. Allt bara låg där framför mig: från silverskedar till kaviar. Jag kände igen det där sötsura brödet med någon typ av nötter i och gick bara förbi det. Det fanns ett tiotal sorters bröd, täckta av vita tygservetter med hotellets storslagna initialer. Jag tog några brödskivor, smör, kokt skinka, olika sorters ostar, dryck, sallad, ett antal varmrätter. Jag blev lockad av en skål med bruna bönor som såg ut som *prebranac*, en serbisk bönrätt. Bredvid dem spred stekt skinka en berusande doft. Jag lade allt på brickan och gick mot fönstret som vette mot Slottet. Matsalen var full. Jag satte mig under en stor

kristallampa. Det diskreta ljuset från kristallampan förenades med det som kom utifrån, så utsikten från matsalen var en fröjd för en nattlig betraktare. Det här är som en dröm, tänkte jag.

Jag satte mig tillrätta på stolen och kastade en blick på Dulinjo, som fortfarande höll på att lägga upp på sin tallrik. Jag märkte att alla blickar var riktade mot mig, så jag tänkte att de granskade mig eftersom jag var ny. Först när jag hade börjat äta såg jag hur mycket mat, särskilt bönor, som jag omedvetet hade lassat upp, det hade till och med fallit ner mat på golvet. Jag sträckte ut armarna mot dem och sa, som om de skulle förstå mig: ”Hunger, ni vet.” Alla log välvilligt. Vem skulle jag tacka för den här förstklassiga maten? Mig själv för att jag hade ”tvingat” Dulinjo att följa med mig, eller hans grafiska arbeten som Mellsjö lyckligtvis hade lagt märke till?

Dulinjo kom med sin mat, inte överdrivet mycket som jag, och vi log mot varandra som om vi hade glömt bort det hårda arbetet. ”Det var som fan”, sa vi i mun på varandra. Jag öppnade flaskan med en dricka som liknade lemonaden från mitt favoritkonditori Avala på Karadjordjegatan och tog en djup klunk. Jag kvävdes nästan och det kändes som om jag hade en hel sodafabrik i halsen. Jag torkade mig på den vita duken med Grands intialer. Dulinjo tittade på mig och sa: ”Ta det lugnt.”

Törstig som en svamp och hungrig som en varg skopade jag upp nästan en fjärdedel av bönorna på skeden, öppnade munnen och hivade in bönorna i käften. Jag kände nästan omedelbart bönsmaken, men sedan förvrängdes mitt ansikte. Jag satte handen för munnen, släppte skeden och spottade ut allt i tallriken. Bönorna hade en sötsur smak. Oj vad jag längtade efter den mustiga bönsoppan på restaurang Prizrenac. Inte långt från vårt bord låg toaletten. Jag gick dit och spydde upp resten. Toaletten var ren och fin, den liknade ett apotek. Jag tvättade mig i ansiktet och återvände till bordet. Jag tog en ny tallrik och täckte skamset över min mat. Jag kunde inte äta mer. Jag väntade tills Dulinjo var klar och lade sedan den närmast orörda maten på bandet för brickor.

När vi gick av skiftet klockan tre på natten promenerade vi längs Strandvägen, som slutade ett tiotal meter från vår lägenhet. Från morgonkylan kom vi in i den varma lägenheten. Miško och Čaruga sov redan djupt. Vi besegrades av den tunga arbetsdagen och somnade påklädda.

Jag tittade på Miškos väckarklocka och såg att det snart var dags att gå till jobbet. Bredvid mig fick jag syn på en lapp från Dulinjo: ”Vi ses på jobbet.” Innan jag började arbeta gick jag till matsalen, där man kunde ta kaffe och kaka eller en dricka. Tyst och stilla tog jag en bricka, hällde upp några droppar saft i ett glas för att prova, och eftersom den var god fyllde jag glaset och tog en bit rulltårta i en servett. Salen var nästan tom, men jag kände att någon följde mig med blicken. Jag tittade upp och såg en vacker, leende kvinna med långt,

blont hår. Jag satte mig vid hennes bord och sa ett av de tre ord jag kunde på engelska: ”Hello.” Jag gick över till franska, men som tur var kunde hon inte det. Hon hette Elisabet, och av hennes berättelse förstod jag att jag var mycket försiktigare i dag, för hon hade betraktat mig och skrattat åt mig dagen innan också. Jag tittade på hennes klocka, det var hög tid att gå till köket. Jag märkte att hon tittade efter mig, och jag tänkte: i kärlek behövs det inget språk.

När vi gick hem den natten berättade Dulinjo att han hade haft det underbart på stan. Han hade tyckt det var synd att väcka mig. Jag fick ta över Čarugas soffa, han skulle flytta eftersom han inte kunde plugga när vi var hemma. Efter några veckor ändrades Dulinjos arbetstider. Mellsjö hade hittat ett extrajobb åt honom på ett tryckeri. Han pratade ju engelska, och därför kunde han jobba där som grafiker eller sättare.

Tänk vad lätt jag glömde bort alla idrottsaktviteter. På grund av jobbet och tröttheten gick jag inte ens ut på stan de första tio dagarna. Jag orkade knappt ens tänka. Jag knegade på och väntade på min första lön, det var det som upptog mina tankar. Vilken tur vi hade haft som i detta välordnade land börjat arbeta några dagar efter flykten från Jugoslavien.

Jag gjorde mig förstådd på något sätt, vilket ledde till att jag förstod att jag var ledig samma dag som Elisabet. Med tanke på att jag inte kände till staden bad jag henne hämta mig på min adress. Jag visste att mina kompisar skulle vara på jobbet.

6. MANLIG ERFARENHET

Det enda jag visste om Sverige kom från geografiboken i skolan – att det var ett land i norra Europa med strängt klimat – och från Maks berättelser. Alla möjliga slags tankar for genom huvudet medan jag väntade på Elisabet. För första gången i ”min” lägenhet. Skulle jag bryta isen i Sverige, få till det med en svenska med långt, blont hår, snygg kropp, oskyldig uppsyn och 23 år gammal, precis som jag?

Det ringde på dörren och jag öppnade. Hon log, var lätt sminkad, hennes blå ögon tindrade underbart. Jag tog hennes kappa och lade den över en stol. Jag smekte henne över det blonda håret, omfamnade henne och kysste henne några gånger. Hon var helt kall, vilket med tanke på min erfarenhet med flickor från mitt land var ett gott tecken. Jag omfamnade henne ännu en gång och började kyssa hennes nacke, alltmedan jag rörde vid hennes bröst med vänster hand. Vi sjönk sakta ner i soffan, där jag tog av henne de lackade damstövlarna. Hon kramade mig lätt samtidigt som hon långsamt knäppte upp min skjorta, och jag knäppte upp hennes doftande behå. Hennes vita kropp glänste till mot den mörka soffan, fast det hade inte skadat med lite solbränna från Savas stränder. Hon viskade: ”So, beautiful.” Hon låg närmast orörlig i väntan på nästa steg, alltmedan jag lämnade sugmärken över hela hennes kropp. De styvnade bröstvårtorna passade perfekt ihop med brösten, och när jag rörde vid hennes slida kände jag att hon var våt. Jag började smeka henne med fingret, och hon rörde elegant på sig. Min kuk var stenhård, och i detsamma lade hon den mellan sina bröst.

Det här var första gången som jag fick inleda den sexuella leken i lugn och ro. Min erfarenhet sa mig att den här kvinnan ville ha sex, som om hon aldrig hade knullat eller som om hon gjorde det varje dag. Jag hade alltid drömt om en fin älskog, så jag tänkte att detta var tillfället, att jag med Elisabet skulle få uppleva det på riktigt. Jag vände på henne med stadig, manlig hand och placerade henne på knä, och lade mig själv, där jag låg på rygg, till rätta mellan hennes ben. Hon godtog tyst och stilla min dirigering.

Jag smekte långsamt hennes vita skinkor och lyfte henne lätt, och hennes våta slida rörde vid mitt ollon. Hon blötte den med slidan och satte sig sakta på mig. Hon red mig först försiktigt och sedan allt häftigare. Ibland höll jag tillbaka henne, så att hon skulle hejda sig precis vid ollonet. Samtidigt sa jag på min franska något som hon uppfattade som ”regarde” (titta), drog henne till mig, tog tag om hennes midja, sträckte ut hennes ben mot mig, hela tiden med kuken i hennes blonda sköte, gick upp på knä och höll henne i min famn, full av kraft. Vi älskade antagligen i alla ställningar som finns. Hon ställde sig på

knä och lutade sig framåt, och jag knullade henne bakifrån. Med fingret smekte jag hennes klitoris med snabba rörelser, alltmedan hennes uppsvällda, stora svenska slida krampaktigt klämde åt om min Sava-kuk. Våra tysta stön blev alltmer högljudda, och efter en lång stund kände jag att det gick för Elisabet. Hennes kropp skulle säkert ha stillat sig om inte jag hade fortsatt tränga in i henne tills jag själv kom. Hon vände sig om och lade mitt huvud mellan sina bröst samtidigt som hon smekte mitt hår. Vi behövde inte tänka på klockan, för enligt schemat var vi lediga i två dagar. Jag vet inte hur många gånger till vi älskade, men till slut somnade vi på soffan, jag med ryggen mot väggen och hon med armen om mig.

Medan jag sov kände jag plötsligt en tyngd på soffan. Jag tittade upp, rummet låg i mörker, och såg en naken Dulinjo bakom Elisabet. Han började smeka hennes kropp, hon log milt och greppade hans penis. Jag kom att tänka på hennes fina, oskuldsfulla utseende och gladdes åt att jag hade fått fel intryck. Jag kände hennes våta slida mot min kuk och trängde in i henne. Hon njöt av oss. Först nu fick hon liv och stoppade in Dulinjos stånd i sitt anus. Medan vi tre låg där och knullade hörde vi inte ens när Miško kom in, men han överraskade oss när han tände lampan. Miško var en blyg kille från stadsdelen Dorćol, och när han fick syn på oss släckte han genast lampan. Vi reagerade inte. Elisabet, som gillade gruppsex, övertalade honom på något sätt att klä av sig naken och sätta sig på soffan, så att hon kunde suga av honom.

Efter det ansträngande arbetet kom även min första lön. Som minne ville jag köpa något fint till mig själv. Jag kom att tänka på alla de halsband som jag hade lånat av tjejer och gett till mindre bemedlade flickor i present, utan att ha behållit ett enda för mig själv. Vad kunde passa bättre än ett eget halsband, med en berlock som påminde om den här delen av Europa? I ett skyltfönster fick jag syn på ett guldhalsband med ett vikingaskepp.

De riktiga vikingarna var norrmän, men svenskarna tillhörde familjen. Jag mindes mina kompisar som hade varit statister i den där filmen om vikingarna. Jag gick in och frågade om priset. Min första månadslön 1965 var 385 kronor, och halsbandet kostade 350. Jag hade lämnat tillbaka de 150 jag hade lånat, betalat nästa månads hyra och hade 85 kronor kvar för allt annat utom mat; jag hade vant mig vid att äta gratis på Grand Hotell. Jag förklarade för butiksbiträdet vad jag önskade, och hon föreslog att jag skulle köpa det på avbetalning. Halsbandet tog jag direkt, och hon antecknade mina uppgifter: passnummer, arbetsplats, bostadsadress. Vilket förtroende, tänkte jag. Jag lämnade 40 kronor; berlocken skulle jag få när jag hade betalat resten. Jag gick ut ur affären visslande – jag hade på mig ett eget halsband, som jag köpt för min första lön. Vilken lycka!

Avfärden hemifrån, bytet av miljö och tillfredsställelsen jag kände när jag fick mina första kronor i lön, väckte mitt samvete. Jag hade börjat lära i livets

första, riktiga skola. Jag lärde mig att arbeta, vara disciplinerad och ordningsam, så jag blev befordrad och sågs som en av de bästa arbetarna på Grand Hotell, och detta med ett av de tyngsta jobben på hotellet. Jag fick även ett erkännande från chefen Mellsjö. Jag var en stolt kopparskrubbare. Dulinjo lämnade snart Grand Hotell. Vi sågs alltmer sällan, trots att vi bodde ihop.

För första gången rådde jag mig själv. Det fanns inga föräldrar omkring mig som på alla sätt ville göra folk av mig. Jag hade tänkt på min kära far den där natten när jag hade gått hem från jobbet i 30 minusgrader. När han var arg och bitter på mig brukade han säga: ”Ut och tjäna ditt levebröd.” Varpå han packade ner en bit bröd och skickade mig över Savabron. Jag började gå, gråtande, han följde efter mig och hann upp mig efter en stund. Han kramade om mig och frågade: ”Kommer du att lyda nu …” Då slutade jag gråta och lovade allt möjligt – till nästa gång.

Tänk vad glad han skulle ha blivit om han nu kunde se mig spatsera längs stranden, med en bit bröd, i trettio minusgrader. Jag gick med stora steg, darrande av kylan, men jag skulle nog stå ut med det här också – bara jag slapp göra lumpen, kanske hade de redan sökt mig. Genomfrusen kom jag hem och lade mig på soffan. Jag hade en föraning om att jag en dag skulle finna mitt lugn på något sätt. Eftersom jag ändå var arg på mig själv tänkte jag att jag inte skulle höra av mig än på ett tag till familjen i Belgrad.

En av de strängaste vintrarna i Sverige började gå mot sin ände. I slutet av april låg temperaturen mellan tio och femton minusgrader. Det började bli allt ljusare. På fritiden hälsade jag ofta på Stefan på Vivels, där jag snackade med Čarli och en del andra, samt träffade en av Jugoslaviens boxningsmästare, Branko Miškec, emigrant och boxare i stockholmsklubben Narva. Ibland tränade jag med honom. Jag hade fullständigt tappat konditionen och även börjat gå upp i vikt på grund av den exklusiva maten på Grand. Jag kände att jag hade kommit ifrån det där med idrott, så jag tyckte att mina långa stadspromenader gjorde mig starkare på något sätt. Det hjälpte mig samtidigt att lära mig språket. Mitt bästa, snabbaste och mest verkningsfulla sätt att lära mig ett språk. Jag tänkte på Maks, som hade sagt att jag skulle lära mig språket snabbt eftersom jag hade god hand med kvinnor – de bästa lärarna. På fritiden gick jag runt på varuhus och matbutiker, men mest på gator och torg, och gick fram till kvinnor, unga, gamla, snygga, fula, och lärde mig på det viset ett par nya ord varje dag. De kompisar som jag hade lärt känna här tyckte att jag var galen, för att inte tala om hur de väluppfostrade svenskarna såg på mitt beteende. Oartigt och närmast med våld hejdade jag nästan varenda kvinna som gick förbi i ett försök att förklara – i början blandade jag ihop alla ord jag hade lärt mig – att detta var mitt enda sätt att snabbt lära mig språket. Många förstod det och hjälpte mig med några nya ord. Sex tänkte jag inte så mycket på, eftersom jag låg med

Elisabet på hennes arbetsplats på Grand Hotell. Hon jobbade som städerska, men läste samtidigt till läkare.

I slutet av sommaren 1965, efter fem månader i Sverige, var jag nöjd med mina kunskaper, så när jag försökte ragga upp någon tjej trodde de flesta inte på att jag hade lärt mig prata på så kort tid. Och tjejer fanns det i överflöd. Med tiden försökte jag befria mig från min råhet och oartighet mot kvinnor och började sakta anamma gentlemannafasoner, även om alla inte förtjänade dem.

En gång gick jag in på ett konditori för att köpa en dricka. Vid bordet bredvid mitt satt en ung, förfinad svenska. Hon tog upp några fotografier på bordet och tittade på dem, och när hon skulle tända en cigarrett reagerade jag snabbt och ville tända den åt henne. Hon gav mig en kylig blick och sa allvarligt: ”Jag kan faktiskt själv.” Temperamentsfullt lyfte jag upp hela bordet med hennes dricka och foton och slängde det i famnen på den där känslokalla damen, vände mig om och sa: ”Dra åt helvete.” Hon skrek, och jag sjappade.

En annan dag – jag var fortfarande nykomling – åkte jag tunnelbana. Jag såg två grabbar bråka om något. Medan svenskarna lugnt satt och såg på, gick jag fram och slog till båda två på käften, och sedan drog jag.

Denna min råhet, som jag lärt mig vid floden Sava, skrämde mig ofta, eftersom jag på grund av någon dumhet skulle kunna få problem med att förlänga mitt arbetstillstånd. När jag såg patrullerande poliser på gatan, tyckte jag om att gå fram till dem och ställa någon fråga. De tog lugnt och stilla av sig mössorna och svarade artigt. Jag njöt av att bli behandlad på det viset av poliser.

I slutet av maj 1965, efter den där kalla vintern, när snön hade försvunnit, gräset börjat grönska och det var 15 plusgrader, tog jag en gammal filt och gick bort till Djurgården, som låg nära vår lägenhet. Jag låg där bredvid kanalen och dåsade i den svaga solen och tänkte på att det nu, långt härifrån, vid Sava, redan var tid för bad.

När jag kom hem efter några timmar i det fuktiga gräset kände jag att jag hade feber och ont i halsen. Jag blev rädd. Utan att tänka mig för hade jag gått ut och solat i det för mig ovana klimatet. Jag hade glömt bort att jag ända sedan barndomen haft känsliga halsmandlar. Rädd och ensam glömde jag bort att jag skulle få besök av en finländska från Grand Hotell klockan 21. I Sverige var det ingen kvinna som gjorde någon stor sak av att komma hem till en man på den första träffen. Jag antar att sex med en mörkhårig man var en utmaning för dem.

När jag hörde ringklockan släpade jag mig på något sätt till dörren och fick syn på Lena. Hon märkte genast att jag inte mådde bra. Halsmandlarna kvävde mig, jag hade en känsla av ha fått en galopperande tuberkulos. Lena ringde efter en taxi och vi åkte till akuten. Jag var febrig och minns inte resan. Läkaren gav

mig två sprutor, en i varje mandel. Lena såg till att jag kom hem. Jag vaknade vid middagstid. Finländskan skaffade medicin och vakade över mig tills jag blev bättre, varefter hon leende gick till sitt jobb. Jag låg i två dagar, och då sa jag till mig själv: aldrig mer sola i gräset den här tiden på året, åtminstone inte i Sverige.

Anpassningen till Sverige måste med nödvändighet gå snabbt. Det gällde att anamma deras livsstil och uppföranderegler så fort som möjligt. Det var inte lätt, men rädslan för att jag på grund av någon småsak, någon dumhet, skulle bli hemskickad till Jugoslavien gjorde att jag anpassade mig väldigt snabbt. Det man måste är inte svårt, som man säger hos oss.

Efter att ha ordnat mitt liv så snabbt höll jag mig till alla lagar och regler i det land som nu var mitt andra hem. Jag tillbringade tiden med arbete och kvinnor. Jag hade fortfarande inte hört av mig till Jugoslavien, till Maks och mina föräldrar.

En dag stötte jag på Branko Miškec. Han var på väg till träningen, men vi bestämde oss för att ta en drink och prata lite innan. Vi gick till en svartklubb på Vasagatan, nära T-Centralen, där juggar och andra invandrare, turkar, greker, samlades. Vi kom ner i en källare som var tjock av cigarrettrök och där såg jag en hel del mörka ansikten. De satt och spelade poker vid ett antal bord. Jag lärde känna Bora Njonja, Rifat, Bora Tjockskalle och några pokerspelare till. Jag märkte att det omsattes en hel del pengar. Efter ett par besök frågade Bora Tjockskalle om jag kunde tänka mig att agera bank på fritiden.

Det här extrajobbet innebar att spelarna hos mig växlade sina pengar mot spelmarker. Man fick inte ha några pengar på bordet, i fall snuten skulle komma på oväntat besök. På det här sättet skulle de bara se spelmarker på bordet, medan mina fickor var överfulla med kronor. Så mycket pengar hade jag aldrig haft. Som ersättning fick jag behålla 10 procent av de pengar som växlades, så på tre nätter fick jag ihop lika mycket som min lön på Grand Hotell. Jag gick till posten och skickade iväg ett rekommenderat expressbrev till Vaske: ”Kom hit, här finns det hur mycket levebröd som helst för en kortspelare. Det kommer att gå bra för dig.” Efter några veckor gav jag upp det här extrajobbet, för jag kunde inte stå ut med all rök. Jag skulle säkert ha blivit den förste att få cancer om jag hade stannat.

7. RESAN TILL FINLAND

I slutet av sommaren 1965 fick jag på spelklubben veta att EM i brottning skulle arrangeras i den finska staden Tampere. Det skulle bli Maks sista framträdande i Jugoslaviens landslag. Jag reste dit och kom fram till idrottshallen där mästerskapen skulle hållas, och kände att jag fick gåshud av upphetsning. Det hade hänt så mycket i mitt liv under den här korta tiden, så jag såg fram emot att berätta för Maks om min pånyttfödelse.

Jag köpte en biljett och gick in. Jag fick syn på tränaren Gedža, Cule, några funktionärer och Maks. De stod och tittade på en match. Ingen av dem, och minst av allt Maks, kunde ens ana att jag skulle dyka upp. I matchpausen utnyttjade jag tillfället och ropade: ”Maks – amigo!” När han hörde det rusade han fram till mig, lyfte upp mig i luften och utropade glatt: ”Vallmooo!” Gedža, denna underbara tränare, kom fram och hälsade. Maks sa att han om några minuter skulle brottas mot en finländare i tungviktsklassen, och att matchen redan var uppgjord. Han sa: ”Vallmo, jag måste lägga mig, för jag har ändå ingen chans att ta medalj. Om han vinner på fall i andra minuten, tar han guldet. Han lade sig för mig under det förra mästerskapet, så jag måste återgälda honom.” Först då förstod jag hur många trick och osportsliga fajter det finns.

Passerkortet

När matcherna var slut gick vi tillsammans till förläggningen, som låg i en gymnasieskola. För att komma in måste jag ha en passersedel. Maks bad Branko Martinović, guldmedaljör i både EM och VM, att låna mig sitt eftersom jag liknade honom. Branko log och gav mig den, så att jag kunde ta mig in och äta med de andra. Gedža varnade mig vid ingången: ”Ta inte hit några brudar nu, så att du förstör grabbarnas medaljchanser.” Efter middagen kände Maks för att äta mackor och bad mig hämta några i matsalen. På vägen dit träffade jag två vackra finländskor, riktiga kareliska damer, som jobbade som tolkar. Jag raggade upp dem lätt, hämtade mackorna och vi begav oss mot vårt läger.

Alla låg och vilade disciplinerat inför morgondagens matcher. Maks fick syn på mig med de två brudarna, reste sig upp och bad oss sätta oss på hans madrass. Snart hade de andra grabbarna samlats runtom oss, till och med Gedža. Det var synd att låta brudarna gå därifrån orörda. De mest disciplinerade brottarna återvände snabbt till sina madrasser, även Branko Martinović. Kvar blev Gedža, Maks och jag. För Maks var turneringen hursomhelst över. Maks drog iväg med en av tjejerna till toaletten, medan Gedža ursäktade sig med att han var för gammal för sånt och överlät den andra åt mig. Jag föreslog att hon åtminstone skulle runka av honom, och själv skulle jag nog ta hand om mig också på något sätt.

Det överraskande och oplanerade mötet med mina kära vänner från Jugoslavien var fantastiskt och oförglömligt. Jag kunde aldrig tro att jag skulle få träffa Maks så snart, och dessutom få heja på honom långt borta från Jugoslaviens gränser. Idrottsmän är som nomader. De flyttar ständigt. Den här gången blev det inte många medaljer. Innan jag begav mig till flygplatsen tog jag och Maks ett fast och manligt farväl, till hans sedvanliga ”Adios amigo”.

Eftersom jag numera kunde ganska bra svenska bestämde jag mig för att gå till arbetsförmedlingen och se om det fanns något bättre jobb. Jag hade tur. När de såg mitt avgångsbetyg från ellinjen, föreslog de att jag från och med september månad skulle börja jobba på ASEA. Fabriken låg i Västerås. Jag hade hört talas om företaget redan i Jugoslavien. Många elmotorer importerades från ASEA, och de fanns även på textilfabriken Ivan Milutinović, där jag hade lärt till elektriker. Arbetsvillkoren var mycket fördelaktiga. Jag erbjöds en fin enrumslägenhet, som ASEA skulle betala och cirka 30 procent högre lön än på Grand. Ett lugnt och bra jobb, men långt från Stockholm. Jag accepterade det med öppna armar.

Efteråt gick jag till Sergels torg. Där låg kaféet Sandelius, samlingsstället för de juggar som jag hade lärt känna under tiden. Jag letade upp Jova Vuletić, emigrant han också. Han var känd för att gärna hjälpa sina landsmän, vare sig det handlade om råd eller konkreta saker. Han var expert på att deklarera och hjälpte oss okunniga invandrare. Jag visade upp papperet, det vill säga kontraktet

från arbetsförmedlingen, och han sa att det såg bra ut och att jag skulle ta jobbet och flytta till Västerås. Där satt även Uča Ujak och han sa samma sak.

Jag gick upp till herr Mellsjö på Grand Hotell och tackade honom för allt han hade gjort för mig. Med sorg i rösten berättade jag att jag ville säga upp mig. Uppsägningstiden var en månad. Han sa att han tyckte att det var synd att jag skulle lämna dem och att jag som hederlig, god och uppskattad arbetare var en bra rekommendation för mina kompisar som sökte jobb.

Jag, Pop och Uča på Kungsgatan i Stockholm

8. UTLÄNNINGARNA VÄLLER IN I SVERIGE

Sommaren 1965 öppnade president Josip Broz Tito, vår Tile, som jag och många andra kallade honom, gränserna för alla. Det hade aldrig varit så lätt som nu att lämna Jugoslavien.

Maks hade träffat mina kompisar och de hade frågat efter mig. Han uppmuntrade alla med orden: ”Åk till Vallmo.” Han skickade hit varenda en, både kända och okända. Det räckte att de nämnde Maks namn för att jag skulle försöka hjälpa dem. Bland de första att komma var mina kompisar Libe, Pera, Bata Barberaren, Kiki, Žika Tjockskalle, Cole, Bane Sångaren, Srba med fru, Vela, Juzbe, bröderna Milićević, Mitar, Zoran, Pici. Jag rekommenderade alla att gå till herr Mellsjö, som gav dem jobb på Grand Hotell. På den tiden rådde stor arbetskraftsbrist och det behövdes folk för att hålla den svenska industrin i gång. I början jobbade alla, liksom jag, på de tyngsta arbetena, de som svenskarna inte ville ha. Tack vare utlänningarna utvecklades alla industrier. Jugoslaverna stod högt i kurs och togs därför emot med öppna armar.

Det här ryktet spreds snabbt, så det kom en invasion av jugoslaviska arbetare till Sverige. Stora företag som Volvo, Saab, Ericsson, Elektrolux och andra skickade representanter till Jugoslavien i jakt på arbetskraft. Inget annat land hade så mycket jugoslavisk arbetskraft som Sverige. Många utbildade människor kom också för att jobba under mycket goda villkor: ingenjörer, läkare, lärare.

De av mina kompisar som kom först gick vägen genom den gemensamma lägenheten. Till skillnad från mig och Dulinjo, som hade åkt mot total ovisshet, hade de genast någonting att komma till. Med tiden kom horder av arbetare från Turkiet, Grekland, Polen, Rumänien, och till och med från Tyskland, Österrike, Frankrike, Belgien, Schweiz och andra länder. De kom till norra Europas rikaste land som om de ville kontrollera alla fantastiska historier de hört om de arbetsvillkor som landet erbjöd.

Efter den vilda sommaren flyttade jag till Västerås. När jag kom fram dit hörde jag för första gången av mig till Maks med ett vykort och sa att jag mådde utmärkt och hade det jättebra; och hade det inte varit för honom skulle jag aldrig ha hamnat i det här vackra landet. Jag anmälde mig till personalavdelningen på ASEA, fick en karta och nycklarna till lägenheten. Jag vet inte för vilken gång i ordningen under min tid i Sverige, men återigen blev jag förundrad inför vad jag såg. Jag gick in den lägenhet som hade tilldelats mig av företaget och blev stum av häpnad. Där fanns allt, från handdukar till skedar, som i ett litet lyxhotell, och därtill hade jag ett eget kök, komplett utrustat och med vackert kakel på väggarna. Samt en dusch och ett blått badkar. Jag tänkte: vilket paradis, härifrån ska jag aldrig flytta!

Jag skickade ett brev till Dulinjo och Miško i vår gemensamma lägenhet, vårt tillhåll i Stockholm, med min nya adress. Tillhållet var ett tryggt ställe, en tillfällig bostad för alla de kompisar som Maks skickade. För att få arbets- och uppehållstillstånd måste man ha en fast adress. Många passerade genom lägenheten, men hyran stod vi tre för. Till lägenheten anlände sålunda en dag Branko Popović, emigrant med schweiziskt pass. Han hade varit boxningsmästare, men alltid befunnit sig i skuggan av Toma Hladni, som regelbundet besegrat honom i finalerna. När landslaget en gång befann sig i Paris, hoppade han av och åkte till Schweiz. Han flyttade hit två dagar innan min avresa till Västerås. Han måste ha upprepat namnet på sin älskade Swiss lady trehundra gånger. Han hade lockats hit av ett svenskt rekryteringsföretag. Pop var en duktig mekaniker, fast jag hade en känsla av att han hade blivit aningen tokig, lite på grund av boxningen, lite på grund av emigrationen.

Det gick inte att jämföra jobbet på ASEA med det på Grand Hotell, för här kunde man göra jobbet sjungande. Arbetet var lätt, rent, men som på varje ny arbetsplats tungt i början. Efter jobbet gick jag till stan för att se om jag kunde hitta någon landsman. Staden var så liten att man kunde stöta på varenda människa flera gånger om dagen.

På ett kafé träffade jag två stycken. Jag hörde att de talade serbiska. Zoran var en tjock och lite äldre emigrant, medan Žućа Kamenko var av medellängd, med atletisk kropp och fräknigt ansikte. Žućа hade en bror som boxades, jag hade hört talas om honom i Jugoslavien. Boxningsvärlden i Jugoslavien var ganska liten, så Žućа hade hört talas om mig också och var glad över att lära känna mig. Zoran jobbade också på ASEA, fast på en annan enhet. Efter jobbet gick jag ofta till Zoran. Vi tillbringade i huvudsak fritiden med att spela poker.

Med tiden fick jag veta att Zoran var medlem i en antijugoslavisk ustasja-organisation med säte i Västerås. De tog varje tillfälle att värva nya medlemmar i sin kamp mot Jugoslavien, regimen och Tito. Jag var inte intresserad av sådant, även om jag alltid var öppen och sa varför jag var här. Jag var inte intresserad av politik och utnyttjade varenda möjlighet att försvara Jugoslavien och Tito. Jag visste att jag inte kunde återvända, på grund av att jag inte hade gjort lumpen, men det var för mig inget skäl att prata illa om eller göra något mot mitt land.

I början av september stötte jag på Vaske utanför min lägenhet. Jag blev förbluffad eftersom han inte hade sagt att han skulle komma. Han hade varit på vår ”förläggning” i Stockholm i två dagar, men eftersom han inte trivdes där hade han åkt till mig. Vi gick till en restaurang för att äta och då fick jag veta att Vaske hade gift sig med sin älskade Ljiljana några veckor före min avfärd. Vaske och Ljilja hade gått på yrkeshögskolan för handel och blivit ett oskiljaktigt par redan under det första året.

När den första invasionen av utlänningar hade inletts var man tvungen att ha

ett garantibrev från ett företag som garanterade ett jobb för att få arbetstillstånd. Jag sa till Vaske att det var synd att han hade missat pokerklubben i Stockholm, men jag tröstade honom med att man även här spelade poker, om än i mindre skala och med lägre insatser.

Mitt ”sjungande” arbete var inte riktigt lika bra vad gällde lönen – utgifterna var större än inkomsterna. Jag betalade mer för underhållet av lägenheten än jag hade gjort för min del av den gemensamma lägenheten i Stockholm, och jag måste köpa mat och betala för luncherna i fabriken, så i slutet av månaden hade jag mindre kvar än när jag hade jobbat på hotellet.

Efter några dagar på det nya jobbet fick jag på toaletten syn på en välvårdad dam i femtioårsåldern. Jag tittade på henne och bedömde henne som en trea, vilket för mig innebar att det bara var att leda in henne i ett bås och knulla med henne. Toaletten bestod av flera bås. Hon sa att hon bara skulle lägga tillbaka trasan, så jag förstod av hon var städerska. Vi tog en snabbis, under största tystnad, men när det gick för mig tyckte jag att jag hörde någon. Jag fick avbryta njutningen. Hon drog sakta upp sina trosor, som hon inte ens hade tagit av sig, och gick ut för att fortsätta arbeta. Jag spolade och när jag gick ut ursäktade jag mig för att ha tagit mig friheten. När vi tog farväl antecknade hon glatt min adress och sa att hon skulle besöka mig någon gång.

När jag hade fått min första lön gick jag och Vaske samma kväll till Zoran på ett parti poker. Vi pratade en del innan det första partiet, och Zoran lovade Vaske att han redan nästa dag skulle fixa en garanti som han sedan kunde ta med sig till polisen och få ett arbets- och uppehållstillstånd. Jag sa att det var okej att han hjälpte Vaske, men att Vaske inte skulle ha några som helst förpliktelser mot ustasja-gruppen. Vi spelade i några timmar, pengarna gick bara runt utan att någon vann. Plötsligt hörde jag en bekant röst hälsa på oss. Jag vände mig om och kände genast igen Mirko Makedonac, min skolkamrat med den vackert utsmyckade balkongen på Knez Mihajlogatan. Vi skulle nog aldrig ha slutat prata om jag inte hade råkat titta på klockan och insett att jag behövde lite vila före nästa arbetsdag.

De följande dagarna hjälpte Žuća Vaske med hjälp av Zorans garanti. Allt gick till synes som smort med Vaskes tillstånd. Med glada miner begav vi oss mot ett nytt pokerparti. Den kvällen hade vi ingen tur, men hasardspelarens regel är att den som spelar också förlorar. Vi blev av med alla pengar. Det låg några kvarglömda kronor på bordet, vilket var tillräckligt för att Vaske den fredagen skulle kunna köpa något att äta. När jag kom hem från jobbet stod damen från toan och väntade utanför min dörr. Hon var dubbelt så gammal som jag men var i mycket god form. Den här gången kunde vi ha sex i lugn och ro. Det var min första erfarenhet med en äldre kvinna. Jag blev förvånad när hon berättade att hon hade en rik man, hus, bil, pengar, allt hon önskade, och att städerskejobbet

mer var som en hobby där hon kunde lära känna män eftersom hennes man inte var intresserad av henne.

Senare knackade Vaske på och kom in för att värma sig lite innan vi gick till pokern. När jag hade sagt hej då till städerskan visade Vaske 20 kronor som han hade hittat under kudden när han bäddat sängen efter oss. Den äldre damen hade blivit sexuellt tillfredsställd och lämnat dricks under kudden. På dessa 20 kronor kunde vi leva i tre dagar om vi sparade. Jag hade turen att saker och ting alltid löste sig för mig till slut. Jag kom att tänka på historierna jag hört om fransyskor som betalade sina älskare och på det sättet försörjde dem. Det här var första gången som en kvinna hade betalat mig. På vägen till pokern kände jag hur turen log mot oss och sa till Vaske: ”Du är en turgubbe på kort och jag på pengar.”

Vinterdagarna i Sveriges femte största stad såg likadana ut. Efter jobbet träffades vi hos Zoran och skojade och spelade kort. Jag var inte nöjd med det här livet men jag såg inga andra möjligheter. Jag var ofta trött på grund av jobbet och de ansträngande pokerpartierna i det rökiga rummet, så jag började tänka att livet för pojken från Sava och storstaden inte kunde och inte fick vara så här enformigt. Men i den här långtråkiga hålan var det så jag levde.

De pengar som städerskan gav mig var som magiska. När vi tidigt på lördagsmorgnarna, efter en hel natts spelande, reste oss från det tomma bordet, alla utom Vaske med tomma fickor, sa Mirko Makedonac: ”I kortspel finns inget kamratskap.” Vaske hade spelat av de andra en ansenlig summa med mina ”magiska” pengar. Dem kunde han leva gott på i månader.

Min fria vokabulär och öppna oenighet om det var något jag inte höll med om, störde många. Sålunda råkade jag på grund av mina ståndpunkter om Jugoslavien i gräl med ustasjan Zoran, trots att vi på alla andra plan hade blivit goda vänner.

Under veckorna satte jag på en och annan tjej, men sedan hade jag inte längre lust att träffa dem igen, kallblodiga som de var, så jag insåg att det bara var städersketanten som på något sätt tillfredsställde mig, och dessutom gav mig dricks.

En fredagskväll när jag var med henne hörde jag någon stå och gapa nedanför mitt fönster. Jag gick upp och såg Zoran stå längst fram i en grupp om ett trettiotal personer med antijugoslaviska banderoller med texten ”Tito mördare, ner med Jugoslavien, frihet åt Kroatien” och så vidare. Zoran ropade: ”Vallmo, vi tar emot dig som medlem hos oss”, samt andra vulgära och sårande ord, så jag blev skraj: vad är nu detta? Jag klädde på mig och gick rasande ut. De hade försvunnit. Žuća och Mirko stod i porten och försökte lugna ner mig så att jag inte skulle göra något dumt. Zoran tyckte om att provocera, han ville till varje pris att jag skulle ansluta mig till dem, eller så ville han göra mig till en

krympling så att jag skulle minnas dem för livet. Eftersom jag var opolitisk, och framförallt för att jag älskade Jugoslavien, Tito, kompisarna, inte var beroende av hjälp från ustasja-rörelsen och inte ville bråka och slåss – tack vare Maks expertskola – försökte jag alltid undvika konfliktsituationer.

Vaske fick vänta ovanligt länge på sitt arbetstillstånd, så vi bestämde att han ändå skulle stanna hos mig, samt att vi omedelbart skulle sticka till Stockholm, för här började det bli farligt för oss. Jag hade det bra i Västerås på alla sätt och vis, jag var glad och lycklig över att jag i detta underbara land hade skapat mig ett helt nytt liv, men inte på det sätt som ustasja begärde av mig. Det var dumt och farligt att umgås med dem och komma i konflikt med dem. Varför utmana ödet? Jag kom att tänka på min polare Miško Mercedes och hans fruktansvärda död.

Så fort Vaske hade fått sitt tillstånd lämnade vi allt: lägenheten, jobbet och alla saker och flydde från Västerås. Tänk vad värdefullt det är att vid sådana tillfällen ha ett tryggt ställe att åka till, den där lilla parkettbiten hos Dulinjo och Miško. Det var underbart att återse kompisarna.

Žika Tjockskalle sa att mina föräldrar hade nåtts av nyheten att jag inte hade något att äta, att jag sov i järnvägsvagnar och levde som en luffare. De trodde säkert på det, eftersom jag inte hade hört av mig till dem. Jag blev ledsen när jag fick höra att vi måste lämna den här lägenheten om en månad, för hyresvärden hade fått nog. Dulinjo och jag gav oss ut på jakt efter en ny lya. Jag hittade snabbt ett nytt jobb, i kassan på en fin bar i centrum, restaurang Triumf, som låg i hörnet Kungsgatan/Sveavägen. Den som ville jobba kunde göra det och tjäna en hel del. En dag förklarade jag vår situation för en av stamgästerna, en tysk som alltid tackade mig för den goda servicen och vänligheten mot gästerna. Han sa att han hade en lägenhetsbyrå, så han föreslog att jag skulle titta förbi nästa dag, kanske kunde han hjälpa mig.

Ett hus i stan

Kungsgatan går genom stadens centrum och slutar ovanför järnvägsspåren där tågen går norrut. Inte långt därifrån ligger järnvägsstationen, 200 meter från viadukten. Från viadukten ser man slutet av Kungsgatan och kanalen som förbinder Stockholms stränder med varandra. En bit bort ligger polishuset och den byggnad där man delar ut nobelpriset, med ett torn med tre gyllene kronor.

Där, på vänster sida i slutet av Kungsgatan, gick vi in i en nyligen övergiven kontorslokal med nakna väggar och kvalmig luft. Han visade mig rummet med den finaste utsikten, varifrån man såg järnvägsstationens vackra huvudbyggnad,

den som hade gett mig ett varmt välkomnande ett år tidigare. Det fanns en hel del likadana rum. Jag valde det bästa rummet, betalade 150 kronor och sa att jag skulle dela rummet med en kompis. Han gav mig nycklarna och sa var jag kunde köpa begagnade möbler. Han erbjöd de andra rummen också, om mina andra kompisar behövde ett.

Jag ville överraska mina vänner med den här fina nyheten. När jag berättade det för Dulinjo sa han: ”Det här måste vi fira med brudar.” Det var roligt att köpa begagnade saker tillsammans: en soffa, nattduksbord med fina speglar, två underbara fåtöljer klädda i grön sammet, ett runt mahognybord, en brun hylla, en gammal fungerande grammofon. Vi förvandlade kontoret till ett litet romantiskt rum för njutning. Ett sådant här möblerat rum var för många bara en dröm, och jag tänkte förtvivlat på min familj i Belgrad. Jag skrev ett brev till dem för första gången: att jag var frisk och kry, att allt var okej, att de inte skulle oroa sig. Som avsändaradress skrev jag Poste Restante, Stockholm 1, för tysken hade förbjudit oss att ange den riktiga adressen. Jag skickade även ett vykort till Maks med samma information.

Snart flyttade två av mina kompisar in på övervåningen. Där låg den enda toaletten, utan dusch eller badkar och med enbart kallvatten. På samma våning hade tysken hyrt ut rum till några turkar och greker som hade småbarn, trots att det knappt gick att bo där med barn. Att hyra ut sådana här rum var straffbart, men mycket pengar omsattes, och man skulle bara ha sett med vilken njutning tysken tog emot och räknade pengarna. Alla rummen blev snabbt uthyrda och ingen tänkte ens på de dåliga hygieniska förhållandena. Det viktiga var att bo mitt i stan. Jag tänkte på min gamla gård …

Som vanligt började det hända en hel del i vårt fina rum. En dag gick jag ner till stationen och raggade upp en svenska på järnvägsrestaurangen där min landsmaninna Zora jobbade. Jag tog med henne till rummet och hon blev min första tjej där. Hon var en typisk svenska: ljus hy, långt blont hår, blåa ögon. Hon såg ut som en fotomodell. Så här såg 90 procent av svenskorna ut. Jag och svenskan njöt av ”lyxrummets” miljö, till musik från den gamla grammofonen. Medan vi låg där avslappnade och nakna kom Dulinjo hem. Jag reste mig snabbt och sa att jag måste gå omedelbart, och att hon skulle klä på sig. Jag sa till Dulinjo att vara försiktig, för detta var inte Jugoslavien, där det var gatans lag som gällde. De där underbara flickorna från stråket hade gillat mitt sällskap, trots en och annan örfil som de ibland fick av mig i present. Det var mitt specifika sätt att närma mig tjejer. Trots att jag var lite hård, accepterade de mig och såg mig som deras beskyddare. De ville vara med mig, för på det sättet blev de populära.

Efter en promenad på stan tänkte jag att Dulinjo som vanligt hade målat av henne. I korridoren fick jag syn på två poliser som just lade tillbaka sina pistoler i hölstren, och detta just utanför vårt rum. Jag gömde mig och väntade

på att de skulle gå. Sedan rusade jag in i rummet och fann Dulinjo, som utbrast: ”De jävlarna!” Vad hade hänt? När de hade blivit kvar ensamma ville han naturligtvis ligga med henne, men hon gjorde motstånd. Han gömde undan hennes kläder, men hon lurade honom att hon måste på toa först och att det skulle bli som han ville när hon kom tillbaka. Han lät henne gå och väntade sedan. Efter en kvart dök hon upp, fast i sällskap med två polismän. De drog sina vapen och sa upp med händerna, visiterade honom, och han visade var hennes kläder låg. Hon klädde sig och gick. Hon skulle med ett tåg. ”Fan ta henne”, fortsatte Dulinjo, ”i stället för på toa sprang bruden ut naken på gatan, mitt i vintern, och kallade på hjälp.” För att komma undan sa han att tjejen hade velat ha pengar av honom. Snutarna trodde honom och allt slätades över. ”Som om ingenting hade hänt”, avslutade Dulinjo.

Förutom att ta dit tjejer användes rummet också till att spela poker. Det nya pokergänget bestod av Pera, Vaske, Džakula, boxare i Röda Stjärnan, Bane Toskić från samma klubb fast egentligen hetlevrad Sarajevobo, den gänglige tungviktaren Boža Baošić. Medan vi lirade poker brukade Boža komma i gryningen, sjunka ner i en av fåtöljerna och i timmar lyssna på låten ”Jag ska bli din”. Han längtade efter sin fru i Belgrad.

Boxningsklubben Narva i Stockholm Branko Miškec i mitten, Boža Baošić längst upp till höger, Džakula nästsist

Våra boxare trodde att de skulle kunna tjäna pengar på sin sport här. Eftersom detta inte var fallet, sysslade de i stället med allt möjligt annat. Džakula och Baošić återvände snart till Jugoslavien, medan Toskić började jobba i baren på Vivels och tjänade utan att svettas en hel del pengar genom att hälla i hälften öl och hälften vatten i svenskarnas glas.

Jag gick iväg till posten och fann ett vykort från Maks, med en hälsning från Vitryssland där han var på en turnering, liksom ett brev från mina föräldrar. De sa att de var glada över att historierna om mig inte hade varit sanna. Men de betonade att det ständigt kom nya kallelser från militärmyndigheterna. Samt att några flickor jämt tittade förbi och frågade efter mig. Många av mina kompisar hade gift sig: Mitar, Vela, Srba. Många som hade kommit till Sverige tog senare hit sina fruar. Jag blev särskilt förvånad när jag fick höra att Zoran Picika, den snyggaste av oss, med ljusbrunt, lockigt hår, hetlevrad men lite blyg för kvinnor, hade gift sig med Nada från Textilskolan. Det var otroligt, för Nada var ingen dålig tjej.

Med min äldsta syster hade jag inte haft någon som helst kontakt, men till den yngre skickade jag en gång en exklusiv blus, som hon stolt bar på Ekonomiskolan.

Den lilla högklassiga restaurangen Triumf som jag jobbade på gick i konkurs, vilket inte var så konstigt med tanke på att jag gav alla mina kompisar gratis mat och dryck, ibland till och med dyr sprit, varenda dag. Alkohol och starköl gick bara att köpa i speciella affärer. Det serverades på restaurang, men där det var tre gånger dyrare och gick endast att beställa efter klockan 18.

Två svenska tjejer

När jag blev utan jobb hade jag gott om tid, så jag gick ofta till en bassäng vid Skanstull. En dag när jag låg och dåsade i solen ryckte jag till när jag hörde skratt. Två tjejer hade nästan lagt sig på mig. De var i min ålder. En var en typiskt svensk blondin och den andra hade färgat håret brunt. Efter ett kort inledande samtal förklarade de för mig att de hade satt sig bredvid mig med avsikt. De behövde någon som såg ut som jag, kraftigt byggd och oblyg. De erbjöd mig att jobba för dem, de hade just börjat. När de sa att jag skulle få 400 kronor per dag, trodde jag att de skojade, för det var hälften av min tidigare månadslön. Vad konstigt, vad skulle jag göra på ert jobb, frågade jag. De gav mig en adress och bad mig komma nästa dag. Då skulle de berätta.

Det var en vanlig lägenhet på St. Eriksgatan, med vardagsrum, kök och badrum. Mitt jobb var att skydda dem mot eventuellt våld. I köket där jag skulle sitta installerades en ringklocka, och i händelse av fara skulle de trycka på

en knapp. Britt var alltså mörkhårig, slank och hade normalstora bröst. Karin var blond, snygg och hade ovanligt stora bröst. De var i själva verket systrar. De hade satt in en annons i Dagens Nyheter under rubriken ”massage” och med sitt telefonnummer. Tjänsten bestod i att kunden anmälde sin ankomst per telefon och sedan kom man överens om typen av massage på ort och ställe. Kunderna kunde inte se mig, för jag satt i köket och väntade på att bli tillkallad. De tog högst emot två kunder åt gången, efter att dessa först valt om de ville ha brunetten eller blondinen. Betalningen tog de sedan till mig, med ursäkten att de måste gå till köket för att hämta toalettpapper, som köket var fullt av. Priset kunde höjas om kunden ville ha något extra. De fick välja om tjejerna skulle sitta eller stå, men huvudregeln var avstånd och ingen beröring. Tjänstens arbetsnamn var ”posering”: de var klädda i genomskinliga klänningar och tog långsamt och utmanande av sig alla plagg, vridande sig som ormar i olika poser med sina intränade kroppar. Under tiden tittade kunden på och började onanera, och torkade sig sedan med papperet. Man fick betala extra om de skulle sära på benen, smeka sig själva eller posera på något annat sätt som de där perversa typerna önskade.

Mitt jobb var oerhört lätt och välbetalt. Jag förvånades och kunde inte förstå mig på de män som tillfredsställde sig själva genom att titta på nakna brudar. De var bara folk från borgarklassen som kom, direktörer, advokater, läkare, bankirer, för det var bara de som hade råd med detta allt annat än billiga nöje. Arbetstiden var från 10 till 17 och söndagarna var lediga. Om någon hade berättat för mig om det här jobbet hade jag skrattat åt honom. Jag visste allt om dessa kvinnliga konster, eftersom jag hade upplevt dem vid Sava, i ateljén, i naturen, på Ada, fast det hade varit med känslor.

Tack vare jobbet kunde jag leva som en kung. Nu kunde jag unna mig ett och annat dyrt plagg: smoking, lackskor, slipsar. Men jag gillade inte sådana kläder. Jag tyckte om en mer ledig stil: jeans, snygga byxor, rutiga skjortor i olika färger, med korta eller långa ärmar.

Jag var inte ens medveten om vad jag hade gett mig in i. Några dagar efter det att jag hade börjat på det här obegripliga och obeskrivliga jobbet bad Karin mig att stanna kvar i lägenheten, som de hyrde av sin kompis Jan. Vi skulle städa lite och sedan gå ut och äta. När hon visade mig sina affärsknep och färdigheter frågade jag om det verkligen var möjligt att allt detta gjordes utan beröring och samlag. Tänk att tjäna så mycket på det här sättet, av anonyma män som behövde lite avslappning efter en hård arbetsdag, eller på grund av problem med frugan. Jag tyckte hursomhelst att de där männen var sjuka i huvudet.

Med tanke på att jag inte var i samma situation som de andra, vilket hon också hade räknat med, kunde jag inte behålla den professionella disciplinen, så vi knullade på mitt sätt. Vi blev kvar där till långt in på natten. Döm om min

förvåning när Karin, som var så snygg och hade en perfekt kropp, berättade för mig att hon hade fem barn. Hon sa att hon hade kommit från landet och att en 17-årig flicka passade hennes barn, för det hade hon råd med numera. Hon var bara 26 år gammal och de första två barnen hade hon fått med en svensk, de andra med en spanjor som liknade mig. Hon bjöd mig att komma hem till hennes villa som hon hade fått av kommunen som socialfall eftersom hon var ensamstående mor med fem barn. Hon hade allt hon önskade, men inte i överflöd. Jag lärde känna deras vän Jan, en trevlig och vänlig ung man, som erbjöd mig att låna hans Mersa för att lättare sköta mitt jobb. Tyvärr hade jag fram till dess varit ointresserad av bilar, så jag kunde inte ens köra. Jag avböjde vänligt hans erbjudande.

Zorica var en tjej jag kände från Belgrad och jag blev förbluffad när min kompis Cole, som just hade kommit till Sverige, berättade att han, som blev kär i varenda tjej han såg, skulle gifta sig med henne. Jag fixade jobb åt honom på Grand Hotell, men herr Mellsjö bad mig vänligt att inte ta dit fler folk, eftersom mycket hade blivit lånat från hotellet, inklusive några silverserviser. Jag var förbittrad. Jag mindes att jag hade sett en del av de där sakerna i bostäderna till kompisar som jag hade rekommenderat till Grand. Under den här tiden kom det många nya polare till Sverige, men det blev allt svårare att hitta ett jobb.

Ett gammalt ordspråk om pengar säger: Så som de flyter in, så ock flyter de ut.

Jag fick ihop det lite med Karin, och jag började bete mig som en bankir. Hälften av de intjänade pengarna gav jag till kompisar, tills de kom på egna fötter. Jag hade svurit på att aldrig fråga vare sig Mellsjö, Stefan, Čarli och några till hur mycket jag var skyldig dem, men jag var redo att hjälpa alla. Jag levde som en greve, men jag uppförde mig mänskligt.

Svenskarna gillar av tradition att dricka, så även Karin, men de vet inte hur, det viktiga för dem är att ha en flaska i handen. Eftersom alkohol nära nog var förbjudet, och allt som är förbjudet lockar ännu mer, drack de sig fulla snabbt. När Karin hade supit sig full och somnat, flyttade jag raskt över till den 17-åriga barnvakten och låg med henne. Jag hade känslan av att hon hade gett Karin mer och mer att dricka bara för att jag skulle ha sex med henne.

Efter några månader dök det upp fler och fler annonser med samma innehåll. På grund av konkurrensen måste de förutom poseringen börja erbjuda andra tjänster. Den sexuella revolutionens vågor hade nått även Sverige. En dag föreslog Karin ett intressant jobb för mig. Hon hade lärt känna en äldre chef på Ericsson som var på jakt efter en pålitlig man, och jobbet var välbetald. Chefen hade en villa i Saltsjöbaden, och jobbet bestod i att han skulle titta genom nyckelhålet medan någon annan hade sex med hans unga fru.

Karin, som nu hade råd med en bil, körde mig dit i sin nya Volvo. En fantastisk bil, den glänste där den gled fram i tallskogen längs havsstranden. Vi

välkomnades av den unga hustrun. Sex med den här kvinnan var fullt av olika beprövade färdigheter. Till slut såg jag tillfredsställelsen i det unga ansiktet. Direktören betraktade min skicklighet genom nyckelhålet. Han tackade Karin och bad om en repris nästa vecka. Jag svarade att sådana här fina ögonblick bara ska upplevas en gång i livet och tackade för mig.

Jag berättade den här sjuka historien för Jan, men han föreslog att jag skulle knulla hans unga fru inför hans ögon. Jag tackade ja med glädje.

Den stora konkurrensen från nyöppnade porrklubbar gjorde Karin mycket besviken och hon började dricka alltmer. Hennes syster Britt var ihop med någon italienare som tog alla hennes pengar. Hon berättade för mig om sina nya sexuella lekar: om hur en hund, ett slags fågelhund med lång nos, åtminstone en gång per kväll slickade henne medan hon med sina långa fingrar stimulerade hundens lem.

Jag hade allt mindre tid att umgås med mina vänner, och när jag berättade de här sjuka men sanna historierna för dem stirrade de bara på mig, och jag tvivlar på att de trodde mig. Det smutsiga porrgrevelivet stod mig upp i halsen. Jag hade halkat in i det utan att tänka mig för. Jag insåg vart det skulle kunna föra mig och bestämde mig för att lämna allt.

Jag kollade åtminstone en gång i veckan om jag hade fått någon post från Jugoslavien. Endast Maks och min familj kände till min adress. Den här gången hade jag fått ett vykort från Maks, från Nagoya i Japan. Ännu en turnering i en ny stad. Jag tänkte på om jag också en vacker dag skulle kunna skicka hälsningar till Maks från någon annan del av världen än Sverige.

Förutom vykortet från Japan hade jag fått ett brev från Belgrad: ”Jag behöver akut hjälp. Rädda mig från misären. Jag står inte ut med det här fyllot längre. Jag blir galen.” Det var underskrivet av min storasyster. Jag tänkte på hur svårt det måste vara för henne att leva med ett litet barn och en man som söp. När jag nu hade räddat så många kompisar och hjälpt dem hamna under en lycklig stjärna, varför skulle jag då inte hjälpa min egen syster?

Jag hittade ett jobb åt henne på varuhuset EPA, och några dagar senare anlände hon. Hon började genast arbeta och hon bodde hos mig och Dulinjo. Vi störde henne inte, jag var i huvudsak med tjejer och Dulinjo var ute på sitt håll. Hon berättade olika nyheter från Belgrad, bland annat att min lillasyster hade gått ut Ekonomiskolan och gift sig med en högfärdig och fåfäng typ.

En dag kom jag förbi för att kolla att allt var okej, och blev häpen inför det jag såg när jag öppnade den olåsta dörren: på soffan låg min syster och knullade med en av mina bekanta. Jag ursäktade mig och sa att nästa gång kunde de väl låsa om sig. Det var kanske inte så farligt, för jag hade ju sett både det ena och det andra i mitt liv, men den här gången handlade det om min egen syster, efter endast några dagars vistelse i Sverige. Jag förstod att hon också hade rätt

att avreagera sig.

Tyskens kontor, som vi ”dumma” utlänningar hade hyrt och betalade dyra och olagliga pengar för, förvandlades av de många nyanlända familjerna efter några månader till en riktig svinstia. Det blev ytterst ohygieniskt att bo där. Den unkna lukten av urin och olika maträtter, särskilt grekiska och jugoslaviska, kändes i varje vrå. Intill byggnaden gick kanalen där flera familjer fiskade för att trygga måltiderna. Medan svenskarna häpet tittade på och varnade hyresgästerna att inte äta fisk därifrån, fortsatte de lugnt att fiska och rensa, och sedan kasta resterna i korridoren. Det fanns bara en toalett på 50-60 personer.

Vi stod ut med det, nöjda över att bo så centralt på Kungsgatan och utan att känna till våra rättigheter. Vid ett tillfälle kom några journalister från DN dit, så jag bad dem skriva något om vår ”civiliserade” miljö. De kunde knappt bärga sig. De gick runt i huset och i mitt rum och tog några bilder. Nästa dag publicerades skandaltexten på DN:s förstasida, med en bild på mitt rum och på min syster och Zorica, som hade blivit vänner. Samma text återkom i andra dagstidningar och fallet förvandlades till en affär. Stadens ansvariga politiker och hälsoskyddstjänstemän gjorde uttalanden och frågade sig hur det var möjligt att utlänningar behandlades som en lägre stående art i detta civiliserade land. Man bad om ursäkt och lovade hyresgästerna moderna lägenheter.

Tysken försvann spårlöst, och vi tilldelades på rekordtid renoveringslägenheter på Åsegatan i södra Stockholm. Det var en tillfällig lösning tills man kunde ordna fasta bostäder åt oss. Problemet löstes otroligt fort för att bevara stadens och detta underbara lands anseende. Jag tänkte: hur många gånger till måste jag flytta?

9. PÅ JAKT EFTER ETT JOBB

Medan jag hela tiden bytte jobb i jakt på det där riktiga, jobbade andra flitigt på och hade ofta några stycken extrajobb samtidigt. Städning och tidningsutbärning var vanligt, men man jobbade i huvudsak på restauranger eller i kassan på ett kafé eller ett varuhus, som till exempel Vaske och hans Ljilja; Pera och Bata Zriki arbetade på EPA. På kort tid kunde man på ett hederligt sätt tjäna hyfsat med pengar. De kalla och lugna svenskarna betraktade oss med avundsjuka och undrade hur det var möjligt att många utlänningar kunde köpa så fina bilar på så kort tid. Själva hade de bara ett jobb. Vaske var den förste som köpte en snygg röd Mustang, Pera körde Jaguar, Mitar Murgac Opel, Zoran Pici Ford, Cole Chevrolet, Žika Tjockskalle Plymouth, Libe Čokalija Volvo, Kiki Oldsmobile.

Min tillfredsställelse låg i att ha en lägenhet där jag kunde ta det lugnt efter en ansträngande arbetsdag. Våningen jag bodde i var just sådan, och de hyror som kommunen hade satt var låga. Många arbetade mycket och hårt för att på bästa sätt säkra sin familjs framtid och kunna köpa allt det som de tills helt nyligen bara hade kunnat drömma om. Det fanns allt mindre tid att umgås, bara en och annan lördag eller söndag. Då brukade vi lira boll på någon äng och prata ut. Alla jobbade på i full fart och nästan tävlade om vem som hade den bästa bilen, de bästa apparaterna, de finaste kläderna och mest sparpengar.

Jag hade lite pengar kvar från mitt smutsiga ”grevarbete” och vandrade runt i staden varenda dag på jakt efter ett bra jobb. En dag när jag promenerade på Jungfrugatan på Östermalm hand i hand med en tjej, gick vi förbi en filmstudio som hette Omega. Fram till nästa kvarter jobbade min hjärna som en dator. Jag lämnade plötsligt den förälskade flickan med ursäkten att jag hade glömt ett möte med en kompis.

Snabbt som ögat återvände jag till studion. Jag gick ner för trappan och frågade receptionisten om jag kunde få tala med chefen. Hon sa att de just höll på att spela in men att det var paus om tio minuter. Hon bad mig vänta. Filmstudions röda lampa släcktes och personalen kom ut. Receptionisten fick syn på chefen och kallade till sig honom. Jag tittade förbluffat på studiofolket som satt och åt kakor, drack juice och kaffe. Scenen såg högtidlig ut, den påminde inte alls om en kafferast. Chefen kom fram och sträckte ut handen: ”Jag heter Kåge och är chef här.” Jag frågade honom nervöst om det fanns något jobb, utan att ens presentera mig först. Kåge sa att de faktiskt var i behov av en person och frågade när jag kunde börja. Förbluffad över det oväntade och positiva svaret sa jag: genast. Medan han stoppade sin pipa sa han att jag skulle komma nästa morgon klockan sju, en timme före inspelning, så att vi kunde komma överens

om allt. Jag försökte gå ut med lugna steg, i detsamma hörde jag signalen som markerade att pausen var över. Jag hoppade upp i luften av obeskrivlig glädje. Det kändes som om jag flög, jag ville röra vid himlen. Jag skrek av lycka och märkte inte att folk tittade konstigt på mig, ända tills jag krockade med en äldre dam som var ute och gick med sin vita pudel: ”Vad är det med er, unge man!” Jag klappade pudeln, bad om ursäkt för krocken och fortsatte springa. Bakom mig hörde jag pudeln skälla.

Jag fick arbetskläder, ett grått ställ och ett par gymnastikskor, och gick till studioingången där Kåge väntade på mig. För ett ögonblick vandrade mina tankar iväg: hur kom det sig att jag just då hade befunnit mig på den gatan, utanför studion? Vad var det för högre, okänd makt som ledsagade mig och bestämde mitt öde. Vad var det för självsäkerhet som hade fått mig att tanklöst säga till Kåge: ”Jag kommer inte att göra er besviken.”

Mitt jobb på studion var att se till att allt fungerade under filminspelningarna: ordna dekoren och alla saker, ställa kamerorna på stativ, lägga ut skenorna som kameran gled på, lyfta upp strålkastarna ovanför dekoren. Min titel var passare, men jag var i själva verket en alltiallo.

Nu stod jag alltså obegripligt nog mitt i en filmstudio och mitt i förberedelserna för en inspelning. Helt otroligt, det ”finns någon” som ser allt. Av lycka och upphetsning ville jag göra allt, jag var överallt trots att jag inte visste något om jobbet. Min nybörjartur visste inga gränser. Före inspelningsstart stod jag i kafeterian, som påminde mig om konditoriet Avala på grund av de härliga kakorna. Vi hade ett kort möte om dagens schema och gick igenom alla scener. Det var mycket folk där och jag visste ingenting om dem: vem, vad och varför? Kåge presenterade mig som ”grip”, det engelska uttrycket för passare.

Jag hade lärt mig språket ganska bra, men de filmtekniska uttrycken var nya för mig. Den första scenen utspelade sig på ett kontor, en dialog mellan två skådespelare. En massa andra yrkesmänniskor fanns där: skådespelare, sminkörer, kostymskapare, målare, scendekoratörer, regissören, assistenter, rekvisitörer, ljudtekniker, sekreterare, fotografens medarbetare, hans assistent, jag, och scenens kung, en lång, vänlig äldre herre med grått hår och eleganta rörelser: fotografen Åke. Alla jobbade för honom, för hela filmen var beroende av hans bilder. Jag var en nykomling, den enda utlänningen i teamet. Jag kände mig hedrad av deras närvaro och såg det som en välkomsthälsning för mitt inträde i filmens värld. Dagen var som en kort dröm; under den där lilla stunden såg och upplevde jag så oerhört mycket.

Trots att jag inte hade någon erfarenhet av filminspelning, förstod jag hur mycket energi, tålamod och lagarbete det krävdes för en enda lyckad scen. Med viljans kraft, i önskan att lyckas på det här jobbet, ansträngde jag mig till det yttersta. Jag sög in varenda småsak, försökte lägga varenda detalj på minnet

Min första kontakt med filmens värld, Omega Film

och såg vilket stort ansvar varenda enskild medlem i teamet hade. Arbetstiden var inte fastlagd, man jobbade från morgon till kväll, och tillfredsställelsen var enorm när man hade lyckats med en scen.

Ingenting annat än det här jobbet och lugnet i min lägenhet intresserade mig längre. Sedan jag hade korsat Sveriges gräns, under den där stränga vintern, började mitt liv först nu få en mening, tänkte jag och tog i trä.

Jag slutade till och med tillfälligt att bry mig om tjejer, jag var helt upptagen av jobbet. Det gällde att inte släppa den chans jag fått, och bara tanken på den gav mig extra energi. Den uthållighet och styrka som jag hade tillägnat mig inom idrotten, trots de ofta dåliga resultaten, kom till god användning.

Alla hade specifika uppgifter, det var bara jag som arbetade med att förbereda det mesta och därför hade jag hela tiden mycket att göra. Också min styrka kom till uttryck. När jag vid ett tillfälle skulle lyfta upp den tunga 35 mm blimptkameran Ariflex 35, gjorde jag det med två utsträckta händer och lade den rakt på stativets kulledshuvud, vilket egentligen borde ha utförts av två

personer. Det väckte beundran och framkallade skratt. När vi en gång filmade en besvärlig scen med Bibi Andersson och fick ta om den 25 gånger, kom fotografen Åke, vars högra hand jag var, till slut fram och bad mig lägga en 30-kilosvikt i den berömda skådespelerskans resväska. När kameran rullade igång igen efter klappan, spelade Bibi allt på rätt sätt. Sedan skulle hon lyfta upp sin ”lätta” resväska. I hennes ansikte framträdde grimaser som hon dittills inte hade lyckats med. På grund av det här ”bedrägeriet”, som både hon och alla andra till slut kunde skratta åt, lyckades scenen till slut.

Tydligen beundrade hon mitt sätt att arbeta, mitt beteende eller mitt utseende. Hur som helst kom hon efter dagens avslutade tagning fram till mig, den världsberömda, kortklippta skådespelerskan Bibi Andersson. Jag var beredd på en utskällning för att ha lagt vikten i resväskan. Men i stället frågade hon mig om jag kunde stanna kvar i studion och ta några bilder på henne. Jättegenerad tog jag emot hennes polaroidkamera. Hon började posera framför kameran. Överrumplad tittade jag mer på hennes professionella mjuka kroppsrörelser än genom kameran. Jag kände att Bibi älskade att stå framför kameran och mig. Plötsligt började mitt hjärta dunka hårt, mina händer och knän skakade. Måtte det inte synas hur tagen jag var av situationen, tänkte jag. På avstånd hörde jag Bibis röst säga: ”Var inte så nervös, ta bilder nu!” Efter några misslyckade kort tog jag en någorlunda bra bild. Med sitt härliga leende och mjuka röst sa hon att jag fick behålla bilden. Dessutom gav hon mig en varm kram för den tid hon tagit i anspråk. Det var en mycket lycklig man som lämnade arbetet i studion den kvällen. Jag hade tagit mitt livs första bild med en kamera.

Bibi Andersson – mitt livs första foto

Tack vare i huvudsak mitt hårda arbete – tillsammans med mitt utseende – blev jag efter några månader Åkes ständige medhjälpare.

10. MIN FÖRSTA KÄRLEK

Jag hade haft så många tjejer att jag antagligen aldrig hann bli kär, än mindre älska någon, och jag insåg att man kunde ha en relation med det andra könet även utan detta. Åtminstone ett hundratal kvinnor hade bedyrat att de älskade mig, och 1967 hände det sig alltså att även jag blev kär – i mitt jobb. Det var en livslång kärlek, som man säger. Jag kände så mycket kärlek till jobbet att jag kom dit och gick därifrån med en sång på läpparna. Jobbet hade tagit mig i besittning och fyllt hela mig.

De flesta av mina kompisar var gifta. Min syster hade ändrat sig och tagit hit sin man, trots att han söp och hade varit anledningen till hennes flykt till Sverige. Familjerna blev större och barnen allt fler. Efter jobbet eller ett besök hos någon familj brukade jag ofta ligga i min underbara lägenhet och föreställa mig själv omgiven av en familj. Min längtan blev hela tiden större.

Eftersom mamma en gång hade skrivit att några tjejer ständigt sökte mig, frågade jag mina föräldrar vilken av dem de skulle vilja ha som svärdotter. Deras val föll på Nela. De gav henne min numera fasta adress och hon hörde av sig. Nela, den högfärdiga flickan med guldhalsbandet, som många av mina väninnor och tjejer av avundsjuka hade örfilat för att hon inte skulle dyka upp på stråket. Men Nela hade varit ihärdig, och till min tröst hade hon varit min sista oskuld.

Jag tänkte att den första tanken är den bästa och bad henne komma. Nela avbröt sina tandläkarstudier. Efter att ha fixat alla papper gifte vi oss på jugoslaviska ambassaden. Det var ett spartanskt bröllop; Miško och Vaske var vittnen, och på middagen var det inte mer än tio personer. Jag hade i själva verket aldrig ens velat ha ett stort bröllop. Som Maks alltid sa: gör allt enkelt och anspråkslöst. Så gjorde jag också. Utsikterna för ett bra äktenskap var goda. Ja, nu var jag inte längre ensam. Jag visste ingenting om hennes familj. Hennes mor var hemmafru och fadern svårt alkoholiserad, och de bodde på skilda håll och med olika efternamn.

Strax efter bröllopet fick vi ett ”gratulationskort” från hennes mor: ”Med bitterhet förbannar jag dig och förskjuter dig som min dotter för att du har gift dig med en buse och ett råskinn. Jag har kollat upp allt.” Det var uppenbart hur mycket hon hatade mig. Hennes far och bror hörde aldrig av sig, medan mina föräldrar tog emot Nela i familjen, skickade ett kort och önskade oss ett lyckligt äktenskap.

Nela började inte som de flesta andra att jobba på restaurang, utan arbetade hemma hos folk. Vi beundrade mina kompisars familjer som hade det materiellt sett bättre än vi, men vi visste att vi också skulle uppnå ett och annat genom att

hålla sams. Strax efter Nelas ankomst fick alla i de tillfälliga bostäderna ett brev från kommunen där man bad oss välja ett av tre lägenhetsalternativ. Nela och jag valde en lägenhet i en stor, tom villa som var i kommunal ägo och låg söder om Stockholm, i Sandsborg.

Återigen en flytt, men den här gången till en gemensam lägenhet. Alla kompisar flyttade till olika delar av staden. Vi skingrades, var och en åt sitt håll. Vasa och Ljilja jobbade i baren på ett varuhus, och stoppade halva dagskassan i egen ficka. Toskić knegade på Vivels och tappade upp hälften öl och hälften vatten till svenskarna. Paja och Brica arbetade på ett varuhuslager, där de lade i kristallampor i stället för sopor i plasttunnor och sålde vidare. Alla ”utnyttjade” de i våra ögon ”hederliga, naiva och dumma” svenskarna och tjänade på så sätt en hel del pengar.

Libe knegade som bilmekaniker och kallades för bildoktorn. Kiki och Žika Tjockskalle ägnade sig åt kyparyrket. De gifte sig med två undersköna svenskor som de hade lärt känna på diskoteket Bobadila, dit många ensamma utlänningar gick för att hitta en kvinna. Pera och Vaske blev på kort tid välbeställda och kunde därför spela poker om stora pengar med Bora Glavonja, Njonja, Svarten, Kristos, Rifat och det gröna bordets berömda storhet Vlasta Montenegrin.

Vi sågs inte särskilt ofta, men jag var glad över att Vaske hade uppfyllt sin dröm om att bli en stor kortspelare, vilket gav honom stora pengar. Pera, Picika, Cole, Mitar Murgac, Bata Barberaren, Žika Tjockskalle, Kiki, Juzbe uppnådde det de hade önskat, och i det här landet gick det att med ”hederligt” arbete skapa allt man ville och så mycket man ville.

Många av dem, bland dem guldpojken, taxichauffören Juzbe, samlade pengar på hög, för de såg sin framtid i att återvända till Jugoslavien. Så hade Tito också resonerat när han öppnade gränserna och gav alla en chans att åka utomlands och tjäna pengar. Han räknade med att sparkapitalet en dag skulle återvända till landet.

Jugoslaverna blev ganska rika på kort tid, och när de åkte på semester till hemlandet i sina lyxiga bilar visade de upp den sanna bilden av det land de bodde i. De återvände nöjda till arbetet eftersom de hade ett motiv, och i Jugoslavien spreds rykten om det fantastiska landet i norr. Jag var en av få som inte tänkte på ett återvändande, framför allt på grund av militärdomstolen. Därför utförde jag mitt älskade arbete sakta och lugnt, utan kramp, och fantiserade tillsammans med Nela om barn.

På jobbet kunde jag glädja mig åt chefens idé om att jag skulle ta körlektioner på Omega Films bekostnad. Jag tog tillvara chansen och skulle på det sättet ha goda möjligheter att få ett ännu bättre jobb. Att köra egen bil var redan då väldigt utbrett i väst. Att vara praktisk och effektiv, både i privatlivet och arbetslivet, är meningen med livet för människor i väst. Där ingår även att köra bil.

När jag hade fått körkort fick jag möjligheten att vara med på filminspelningar utanför Stockholm. Det var min chans att lära känna Sverige. Fast då kunde jag inte ens drömma om att resor och fältarbete med tiden skulle bli en naturlig del av mitt arbete.

När jag nu hade ordnat upp både mitt privatliv och arbetsliv, började jag slappna av lite. Nela lagade god jugoslavisk mat, samt en del svenska specialiteter. I närheten av filmstudion låg pizzeria Capri, en av de första som öppnades i Stockholm, och där åt jag åtminstone en pizza om dagen, så jag gick upp i vikt. Jag rörde mig långsammare, musklerna blev slappa, jag svettades när jag gick, och med Nela upplevde jag inte någon riktig lust.

Nela lyckades på något sätt bli gravid. Vi hade gift oss utan att känna varandra – vilket för mig skulle visa sig vara en katastrof – men när Stella föddes fick jag ny kraft och en önskan om att det var värt att försöka. Stella, som betyder stjärna på italienska, vägde 5,2 kilo när hon föddes. Enligt den svenska traditionen firades födseln med stor tårta, kaffe och cigarrer.

Jag firade den här stora dagen i mitt liv på jobbet. En och annan anmärkning hördes om Stellas vikt: ”Oj, hur stor mutta har din fru?”, på vilket jag svarade: ”De tog kejsarsnitt”, och alla skrattade. Jag var lycklig när min dotter föddes och kände mig uppfylld när jag tog henne i famnen. Jag tänkte: flicka eller pojke, barn är barn och förtjänar lika mycket kärlek.

11. ERÖVRINGEN AV NIGERIA

Några månader efter min dotters födsel blev jag erbjuden att följa med på en långfilmsinspelning i Nigeria. Jag tackade ja med öppna armar, och det kom i rätt tid, för jag hade tillbringat all fritid med familjen. Men Nela skulle börja jobba igen och vi visste inte vad vi skulle göra med flickan. Vi kom överens om att Nela skulle åka till Belgrad och lämna Stella hos mormodern tills jag kom hem från Afrika, och sedan skulle vi väl få en daghemsplats. Det var den bästa lösningen, och för bebisen var det tryggast hos mormodern. Jag funderade inte över att jag inte hade träffat Nelas mor och att hon antagligen hatade mig. Stella var tre månader gammal. De två åkte iväg till Belgrad.

Jag hade funnit min plats på jobbet och lärt mig en hel del, men det var första gången jag skulle åka utomlands, till Afrika dessutom. Det var en samproduktion mellan Omega Film och Calpeni Film från Nigeria, och man skulle göra en långfilm om en revolutionär som var motståndare till militärdiktaturen. Var och en i det svenska teamet skulle dessutom ha en nigeriansk lärling.

Allt filmmaterial skickades i med båt några veckor före vår avfärd. Och vilken känsla för mig, som skulle flyga första gången i mitt liv. Vi flög via London, som såg storslagen ut från luften. På grund av ett tekniskt fel måste vi stanna en dag i London. För mig kändes Heathrow flygplats helt enkelt enorm, med flera tusen människor i rörelse. Jag jämförde den med Belgrads flygplats Surčin, där jag och Ibra ibland hade spanat lite för att se om man kunde ta sig ombord på ett plan, gömma sig och åka utomlands. En gång tog vi oss nästan ända fram till ett plan utan att någon sa till oss. Varje gång vi gick hem var vi besvikna på de ogenomförda äventyrsdrömmarna. Här i London lyckades jag inte ens se hela flygplatsen, men å andra sidan var mitt hjärta lyckligt – jag skulle flyga till en annan kontinent.

Vi flög mot Lagos, Nigerias huvudstad, över Saharas oändliga vidder. Maten på planet gjorde mig gott. Det var nästan första gången jag åt som riktigt herrskapsfolk, med kniv och gaffel och servett. Vi hade aldrig ätit med så exklusiva bestick hemma i Belgrad. Som Žika Tjockskalle sa en gång när han skulle flyga till Belgrad: ”Nu ska jag åtminstone visa dem hur man äter med kniv och gaffel.” Jag skrattade när jag tänkte på det: vilka bönder vi var, och ändå låtsades vi som om vi visste allt. Efter en lång flygning vaknade jag med ont i öronen. Jag frågade Lasse, fotografens assistent, vad det var, och han förklarade skrattande att planet förberedde sig för landning och att jag skulle stänga munnen, täppa för näsan och andas med öronen. Strax såg vi en lång sandstrand och sedan landningsbanan. Planet landade. Vårt team bestod av Bert Sundberg, teknisk direktör, Rasmus, inspelningsledare, Åke Dahlkvist, chef

för fotografer och kameramän, Lars Dahlkvist, fotografens assistent, Mogens Frendel, andraassistent, Christel Thonet, scripta, den enda kvinnan i teamet, Preben Larsson, den berömde svenske ljusteknikern, en legend, en mager och knotig gubbe, men all heder åt honom, han var en mästare och grovarbetare, Bosse Abrahamsson, ljudtekniker, Gary Grensman, filmklippare, och Cvetan Slepčev – jugoslav och grip/alltiallo.

Jag hade blivit stel av den långa färden, men jag reste mig upp på något sätt och följde efter de andra. Jag var omgiven av svarta människor och jag beundrade dem, för jag hade aldrig sett så många och så svarta. Vi togs emot av Calpeni Films chef som önskade oss välkomna. Utanför ankomsthallen väntade ett antal limousiner på oss.

I Sverige hade det varit vinter, så jag hade långärmad skjorta, tröja, fodrade byxor och vinterskor. Det var cirka 20 meter från utgången till bilen. När jag kom fram till bilen var jag genomblöt av svett, som när Maks slängde mig i Sava första gången för att jag skulle lära mig simma. Vi kom fram mitt på dagen, och ute var temperaturen över 45 grader. Vilken förändring för en grabb från Sava, som utan problem hade klarat av sommartemperaturer på 35 plusgrader. Antagligen bidrog även min vikt på 120 kg, 45 kg mer än min boxningsvikt, till att jag svettades så kopiöst.

Chaufförens vita tänder lyste i ett leende som aldrig övergav honom; kanske trodde han att jag hade fallit ner från ett regnmoln. Av anständighetsskäl vågade jag inte ta av mig byxorna och gå i shorts. Efter en halvtimmeslång färd i den långa ministerlimousinen kom vi fram till den lyxigaste restaurang jag någonsin sett. Ingången kantades av underbara gröna palmer och färggranna afrikanska blommor. Vi gick genom den fantastiska parken till terrassen, som låg ovanför sandstranden och Atlantens blå vatten. Terrassen var byggd av bamburör och taket var av banan- och palmblad. Man kunde skymta den afrikanska kontinentens mörkröda jord. Allt var som en scen ur paradiset.

På terrassen välkomnades vi av trettiotalet medarbetare från Calpeni Film. Vi fick träffa Ossi Davis, filmens regissör, en afrikansk skådespelare som bodde i USA, en storvuxen svart man med hakskägg. Därefter huvudrollsinnehavaren, också han från USA, som skulle spela den politiske rebellen. Sedan den kände afrikanske författaren och frihetskämpen Wole Soyinka, som hade skrivit romanförlagan. Vidare sminkösen, samt skådespelaren Femi Johnson, som var Soyinkas bästa vän och skulle spela en av huvudrollerna och två biroller. Han var dessutom bror till Nigerias president, ägaren till den exklusiva restaurangen.

Varje medlem av vårt team fick en assistent som man skulle lära upp under de tre månader som inspelningarna skulle ta. Min kollega hette Jimmy, en sympatisk svart kille. Han liknade en liten Herkules och jag fattade tycke för honom redan vid vårt första möte: han såg att jag var genomblöt och erbjöd mig ett linne.

Efter att alla lärt känna varandra serverades lunch. Alla utom jag talade perfekt engelska. De tre saker jag kunde var: Hello, How are you och Goodbye. Jag gjorde mig förstådd med Jimmy på något sätt, men hur skulle vi klara oss i tre månader? Jag tänkte att allt går bara man vill. Vi gick till nästa terrass för att äta och blev glatt överraskade igen. Där fanns olika specialiteter från det afrikanska köket, alla möjliga sorters drycker, afrikanskt öl i halvlitersflaskor, vackert upplagda tropiska frukter och kakor. Min kollega varnade mig för den uppdukade buffén: ”Ta det lugnt!” Efter att ha svalkat oss i det privata palatset, där uppassarna svärmade omkring oss, fortsatte vi till vårt hotell, som låg några timmars färd därifrån genom djungeln, i sexmiljonstaden Ibadan, Nigerias andra stad och största studentstad.

Vi placerades i var sin exklusiv bungalow. De små moderna husen var utplacerade som en hästsko och i mitten fanns en underbar pool och en bar. Varje hus låg inbäddat i grönska, hade en terrass mot poolen och en palm som skyddade mot solen. Jag slängde in min resväska i rummet och hoppade påklädd i bassängen som en svala. Å, vad skönt det var efter den långa och ansträngande resan! Först när jag hade satt mig på bassängkanten förstod jag att detta inte var en dröm.

Inspelningarna höll på från gryningen till klockan elva och sedan var det paus till klockan tre. Filmen handlade om en 35-årig intellektuell revolutionär som kämpade mot militärdiktaturen och satt i husarrest på grund av sina statsfientliga propagandatexter. Eftersom han var vän till presidentens bror behövde han inte sitta i det riktiga fängelse där vi började spela in de första scenerna med honom. Trots att fängelset var välstädat och ordnat, stod fångarna ute i något slags cell. De hade inget vatten och maten de fick liknade slaskvatten. De såg värre ut än djur i bur. Några var näst intill döda. Majoriteten var politiska fångar. Jag kom att tänka på centralfängelset i Požarevac, det ökända Zabela. Jämfört med det här var det som ett lyxhotell.

Under den dagens siesta bjöd herr Wole Soyinka in oss på en drink. En snygg svart kvinna serverade oss varmt te och tropiska frukter, medan en annan, likaså stilig kvinna, svärmade runt herr Soyinka och gjorde allt för att behaga honom. Hon torkade svetten från hans panna, smekte hans lockiga hår och kammade hans sympatiska skägg, som fick mig att tänka på Hemingway. Nästa dag upprepades allt, fast den här gången hade de två kvinnorna bytt roller. Jimmy förklarade för mig att båda två var Soyinkas fruar.

Det slog mig att svenskarna var speciella människor. De hade i själva verket blivit uppfostrade att se både det som tillhörde andra och det som tillhörde dem själva som sitt. Utan någon som helst känsla för en kamrat, en kollega. Jag vet inte hur många gånger jag bjöd dem på dryck, frukt, mat, cigarretter, och de svarade aldrig något annat än: ”Å, vad fint, tack.” Som om de ville markera att

allt som var gratis var fantastiskt. I våra filmbussar fanns det ingen bar. Därför följdes vi hela dagarna av en bil med ett kylskåp fullt av kalla drycker, med eller utan is, samt ett bord med olika tropiska frukter. Mina favoriter var mango och ananas. Därför bad jag Jimmy köpa dem på marknaden. Varje morgon rensade han ananasen från stickor och skar dem i skivor. Jag erbjöd min favoritfrukt till kollegorna, särskilt till fotografen och till Chris. De förvånades över att Jimmy gjorde så varje dag. Redan från den första dagen uppfattade jag honom som en av två tuffingar i det afrikanska teamet. Han kände det och fann det inte svårt att göra mig den här lilla tjänsten.

För tjänsten gav jag honom tio gånger mer i dricks än vad frukten kostade, men bad honom att låta detta förbli vår hemlighet. Jag kände att han var nöjd, för

På lastbilen med drycker och tropiska frukter – A-foto Åke, Lasse, Chris och jag

han berättade att han nu kunde köpa bättre mat till sitt barn. Eftersom jag hade växt upp i ett land där det rådde en arbetarsocialistisk regim, hade jag naturligt nog uppfostrats med att det inte fanns något mitt, utan bara vårt. Samhället hade lärt oss att dela med oss av allt, och att mångfaldigt återgälda någons goda gärning. Därför var min gest mot Jimmy normal. Vi juggar betraktades i omvärlden som ett intelligent och flitigt folk, och därför uppskattades vi vare sig vi var intellektuella eller vanliga arbetare. Här, i Afrikas hjärta, insåg jag dessutom vilka språktalanger vi är. Jag lärde mig snabbt engelska, precis som jag hade lärt mig svenska.

I det heta tropiska klimatet hade jag ingen lust att äta tung mat. Det höga inspelningstempot och de svåra förhållandena kompenserade jag med tropiska frukter, samt mycket vatten och sodavatten. Mina kilon smälte bort, jag kände mig bättre och lättare.

Med glädje läste jag ett brev från Sverige. Nela skrev att Stella hade det jättebra hos mormor och att hon redan hade börjat ge ifrån sig ljud, samt att

Längtan efter dottern Stella

Den kände skådespelaren och regissören av samproduktionen "Kongis Harvest" – Ossi Dawis och Femi Johnson

Nela hade börjat jobba. Hon sa att barnet var i trygga händer och att mormodern uppfostrade henne på bästa sätt. Jag svarade utan att tänka att jag var tacksam över mormoderns hjälp, så jag skickade ett vykort till henne också.

Jag skrev även till mina kompisar, för att de inte skulle glömma mig och för att de skulle veta att jag tänkte på dem. Jag skickade en hel hög vykort, vilket säkert kostade mig fem traktamenten. Men jag befann ju mig inte i en sådan här situation varje dag. Allt för vänskapen!

När jag hade tränat i Partizan och gått över kilogränsen för min kategori, brukade min tränare tvinga mig att springa i två tre träningsoveraller för att

gå ner i vikt. Jag bestämde mig för att göra likadant här. Jag frågade Jimmy om råd, och han visade mig ett fält. Vår bas låg i utkanten av staden och var omgiven av skog, palmer och buskar. Han förde mig till en smal, lång stig utmed en liten flod. Stigen låg i skugga och var nästan ogenomtränglig för alla buskar och träd. Den ledde till en primitiv afrikansk stam. Jag tackade Jimmy och bjöd honom på en öl, men han bara log milt och uttalade något för mig obegripligt ord på engelska, kanske dumheter eller dumskalle. Då dök Femi Johnson upp, så jag bjöd även honom på en öl. Femi var för övrigt den andra tuffingen i det afrikanska teamet.

Min och Jimmys roll bakom kameran var att förebereda de platser som regissören och fotografen hade bestämt genom att ställa upp och kontrollera kameran och göra så att alla vid kameran och runt den kunde jobba ostört. De föregående två dagarna hade vi filmat scener med Femi. Han var i själva verket den svarte ledaren i Soyinkas grupp. Han var med sitt utseende som gjord för rollen. Lång som en gladiator, bredaxlad, snaggad, i specialsydda kläder av afrikanskt material och design. Vi skulle ställa upp kameran på en cirka 30 meter hög kulle som var ogenomtränglig på grund av det låga, täta buskaget. På fötterna hade jag ett par år gamla sandaler. När Femi såg att jag skulle bli helt blodig om fötterna, sprang han bort till bilen med rekvisita och gav mig sina gymnastikskoliknande skor, två nummer för stora, och de räddade mig. De var gjorda av ett speciellt material som var bra mot taggbuskar och stenar.

Jag stod och funderade över hur vi skulle ta oss upp på kullen mitt i djungeln. Plötsligt fick jag syn på en grupp med ett trettital människor från en stam, de var helt nakna förutom en tygbit framför könet. Med något slags obegripliga rörelser radade de upp sig intill varandra som tändstickor och skapade på så sätt en trappa av sina kroppar. På deras ryggar bar jag och Jimmy över filmutrustningen. Jag var stum av häpnad. Det kändes mycket svårare att sedan gå ner över deras levande kroppar.

Efter tagningarna fick vi beröm för det väl utförda jobbet av vår underbare fotograf Åke Dahlkvist. Jag ville komma fram till baren först för att bjuda Femi, för vi hade en överenskommelse: den som kom först skulle bjuda. Särskilt den här gången, för han hade räddat mina fötter med de afrikanska gympaskorna. Jag sa på min engelska, som han förstod, att jag från och med nu skulle kalla honom Fixman, men han rättade mig och sa Fixare. I det svenska teamet var alla blonda, och Fixaren gav mig namnet Jugge. Till skillnad från de tystlåtna svenskarna var jag alltid på gott humör, ständigt redo för skämt, åtminstone med afrikanerna.

Gympaskorna använde jag på min första joggingtur, som blev en rekognosceringsrunda. Efter några minuter stötte jag på två svarta män som plockade kokosnötter från ett träd. Jag sprang förbi dem med handen i vädret

På toppen efter klättringen: Lasse, Åke, Chris och jag

och sa: ”Hello.” Bakom mig hördes en dov smäll, jag hade känslan av att de tappade hela korgen med kokosnötter på marken när jag sprang förbi dem som en hägring.

Jag fortsatte utmed stigen och kom fram till en bäck där några barn fiskade med spjut som hade något vasst på toppen. Jag stannade för att vila, men också för att se hur de gjorde. Några barn kom fram till mig med sockerrör. Ett av dem sträckte fram ett mot mig och sa leende: ”Mister … Mister.” De ville att jag skulle fiska. Jag svarade ”OK … OK” och gick fram till vattnet för att pröva lyckan. De följde efter mig och imiterade mig så där på barnvis hur jag joggade. De pekade på en fisk och jag kastade. Det kändes skönt att barnen förstod min ursäkt när jag lämnade tillbaka spjutet med kniven upptill i två delar. Jag vinkade åt dem och sprang tillbaka, fast besluten att göra om det här varje dag. När jag var i basen gick tiden snabbt, för jag levde för det ögonblick då jag återigen skulle få kasta mig ut på stigen och umgås med de glada barnen. Jag brukade springa fram till bäcken, vinka till dem och flåsande gömma mig bakom en liten buske för att göra armhävningar. För mig kändes det som en framgång, som en seger över en motståndare på klassisk knockout.

Min käre fixare Femi var annars en stor affärsman med eget försäkringsbolag och med staten som största kund. Det var normalt i det här landet, berättade han, med tanke på den diktatur och nepotism som rådde. Han hade studerat i London, där han träffat sin nuvarande fru, en vit kvinna som hade varit känd fotomodell i England. Efter den första graviditeten hade hon blivit så tjock att han led av det, trots att svarta män vanligtvis tyckte om kraftiga kvinnor.

En gång när vi var ensamma bad han mig att lägga ett gott ord för honom hos den enda kvinnan i teamet. Jag sa att om vi hade varit i Jugoslavien eller på någon annan plats hade det nog gått, men att sådant inte gick hem i Sverige, för där var kvinnorna kalla på alla sätt. Jag föreslog att han vid något tillfälle skulle bjuda in henne till restaurangen – svenskor njöt av att bli bjudna på sprit. Nästa dag vinkade Fixaren åt mig och rusade leende fram till mig. Han tog tag i min arm och sa: ”Everything is OK”, medan Chris bara gav oss en flyktig blick.

På vägen till en stad som hette Olumo Rock tackade Jimmy mig för allt jag

hade lärt honom. Eftersom jag visste att det bästa sättet att lära sig är att få göra det själv, lät jag honom nästan utföra alla mina uppgifter, förutom att lyfta upp 35-kiloskameran på stativet. Den var det alltid jag som ställde på plats – och fick alltid applåder för det. En gång när vi åkte förbi ett berg såg jag en massa beväpnade soldater stå vända mot berget med en meters mellanrum. Jimmy förklarade att vi just hade åkt förbi ett diamantberg. Soldaterna vaktade det för att förhindra okontrollerad exploatering och därmed ett prisras på diamanter.

Den vackra sminkösen brukade jämt sätta sig bredvid mig när vi åkte mellan inspelningsplatserna. Hon satt närmast i mitt knä. Benen och armarna var fjuniga och det lockiga håret märktes knappt för hennes hud, som var svart som skokräm. Jag kände hennes doft, en doft jag aldrig tidigare känt hos en kvinna. Hudlukten var obehagligt stark, så stark att ingen parfym kunde mildra den. Det var uppenbarligen en afrikansk hudlukt. Fast de tyckte säkert att jag luktade också. Jag tänkte att folk från olika kontinenter även har olika hudlukt.

Inspelningen var över, och med det också det umgänge som nästan hade blivit familjärt. Den sista kvällen organiserades en afrikansk kväll, och som specialitet en stek vars tillblivelse vi fick bevittna. En påle med två femmetersrep hade spetsats i den röda, afrikanska jorden, och en get och en bock var bundna i repens ändar. De tävlade mot varandra genom att gå i motsatt riktning. De skulle gå och gå intill utmattning. Ritualen åtföljdes av afrikansk trummusik. Efter några timmar föll den fullständigt utmattade geten ihop vid pålen.

Enligt traditionen hade damerna företräde den kvällen och fick bockstek, medan männen serverades getstek. Till steken fick vi potatisknölar stora som pumpor, djam. I slutet av tillställningen höll chefen för Calpeni Film ett tal och tackade oss för ett väl utfört arbete. Femi Fixaren bjöd oss att semestra i hans brors privata hus vid Atlantkusten, i Lagos. Min bungalow med den härliga utsikten överlämnade jag till Chris och Femi. De två fantastiska semesterdagarna kunde dock inte minska min längtan efter mitt hem, min familj och Sverige.

Efter den oförglömliga, tre månader långa resan och den familjära relationen mellan de två teamen i detta ovanligt vackra afrikanska land, var det ledsamt att ta farväl. Jag blev påmind om arbetsbrigaden på Ada. Vi satte oss i flygplanet som skulle ta oss till Europa. Med vemod tänkte jag på den galante Wole Soyinka och alla andra medlemmar av teamet. Och jag undrade om Jimmy skulle bli arg när han såg det kuvert som jag hade lämnat med en ansenlig mängd dollar i, en present till hans barn.

Jag hade revanscherat mig mot Maks med ett vykort från en annan kontinent. Femi Fixaren, en underbar rebell med djup röst – ”Goodbye, Jugge” – vaggade mig till sömns.

12. LÄNGTAN EFTER MINA FÖRÄLDRAR

Efter fem år långt borta från föräldrarna i Jugoslavien kände jag ett allt större behov av dem. Trots att jag då förtvivlat hade velat komma bort från dem så fort som möjligt, bestämde jag och Nela, nu när jag långt från deras räckhåll hade ordnat upp mitt liv i varje hänseende, att de skulle komma på besök. För mig, en pojke från Sava som tills vidare var förbjuden att åka till Jugoslavien, förvandlades det länge emotsedda mötet med föräldrarna till ett storslaget ögonblick. Det blev ett rörande återseende på Arlanda. Jag gav far en hård kram och vände mig sedan mot mor, som med tårfyllda ögon tog emot mig i sin famn. Det var underbart att se hur hjärtligt de hälsade på Nela och alla pussar de öste över Stella. Stella hade följt med dem och skulle stanna över jullovet.

Alla njöt vi av den gråhårige burek-bagarens jonglörkonster när han mästerligt kastade upp degen i luften, tog emot den och sedan kavlade ut den och gjorde en äkta Kavadarci-burek. Vi firade nyår med den goda, feta bureken och andra specialiteter, lyckliga över att vara tillsammans igen efter så många år. Mina föräldrars ansikten strålade – de hade slutligen förvissat sig om att deras son levde ett bra liv.

Jag tog med farsan till en ortoped för att prova ut de nyaste proteserna för hans krigsskadade ben. Jag ville att protesen skulle bli klar tills de åkte hem. Jag var överlycklig över att äntligen kunna erbjuda min far något, han som hade fått ansträngа sig så mycket för min skull.

Sightseeingturen i Stockholm, shoppingen i de exklusiva varuhusen och varenda ledig stund som vi tillbringade tillsammans, avslappnade och glada efter att ha varit ifrån varandra så länge, fick oss att komma närmare varandra igen. De var lite hos mig och Nela, lite hos mina systrar, och ville att vi skulle vara tillsammans så mycket som möjligt. Det var till och med nära att vi missade återbesöket hos ortopeden. Den stora och tunga träprotesen som hade skapat skavsår och smärtsamma märken byttes ut mot en ny och lätt sådan. Jag följde min skuttande och glada far och min lugna och nöjda mor till flygplatsen. Den hårda kramen, den sista hälsningen med handen, mors röst, de andra rösterna som blandades ihop med allt – lämnade en stor tomhet efter sig inom mig.

Den tre veckor långa vistelsen i Sverige lämnade olika intryck hos dem. Trots att det är ett vackert, lugnt och tryggt land, sade de, där det finns ordning, skimmer och rikedom, saknar de den värme som vi sydlänningar inte kan vara utan. Man känner kylan på alla sätt, främlingskapet, ensamheten, tomheten. De längtade efter umgänget med grannar, något som bara är möjligt här om man anmäler sin ankomst. Trots att gårdarna här var oklanderliga, så var de tomma, som om det inte bodde någon i husen. Under den tid de hade varit här hade de

inte lärt känna en enda svensk familj eller upplevt en enda hjärtlig hälsning, trots att vi bodde i samma hus, på samma gård, på samma gata. Jag var glad över att de hade sett att vi hade lyckats, att vi hade allt, men de tyckte att vi hade berövats våra känslor. Vi levde och arbetade som maskiner.

Nela tog efter en dusch på sig en afrikansk genomskinlig morgonrock på sin darrande kropp och tittade leende och förälskat på mig, som om vi hade älskat för första gången. Det var inte konstigt att hon såg mig som en främling, för jag hade kommit hem helt förändrad. Solbränd kropp, vackert formade muskler, inget fett. Jag hade nästan smält bort i den afrikanska solen och var full av energi tack vare de joggingturer och armhävningar jag gjort i hemlighet. Med mina 75 kilo såg jag ut som den yngling som hon hade lärt känna vid Sava. Jag sade till henne att ingen längre kunde få mig att ge upp min sportiga livsföring, eftersom jag i Afrika hade blivit som pånyttfödd och kände mig stark. Nela lutade sig mot mig och visade bilder från Belgrad på sin mor och den lilla prinsessan med långt, mörkt hår.

13. MODER RYSSLAND

Den svenska filmindustrin var på uppgång, det filmades överallt och många människor från den statliga televisionen sa upp sig eller jobbade extra. Omega Film hade fullt upp och hade till och med köpt produktionsdelen i den största svenska firman Nordisk Tonfilm. Just i det här företaget hade en av legenderna bland de svenska långfilmsfotograferna börjat jobba. Där hade han lärt upp sig, och nu var han återigen där som berömd och erfaren fotograf – Åke Dahlkvist, som jag har lärt mig mitt yrke av. Han visade mig alla knep bakom kameran, från det att jag började jobba med film 1967 och fram till 1970. Jag lärde mig oerhört mycket, som om jag hade gått i de bästa filmskolorna. Jag mejslade fram kunskaper från lägsta rang, och med min skicklighet, disciplin och förståelse missade jag inte en enda inspelning. Jag var uppskattad och efterfrågad.

En stilla höstdag 1969 slutfördes den sista tagningen av en filmproduktion producerad av Omega Film. Vi befann oss i utkanten av Helsingborg, i den vackra rhododendrondalen med en liten bäck som rann genom den fantastiskt vackra naturen i Kungliga parken Sofiero. Förutom de färggranna blommorna såg jag läckra blå vindruvor hängande på vindruveställningar. De sköttes av den nu åldrade kung Gustav VI Adolf. Han vårdade dem med kärlek tillsammans med de anställda trädgårdsmästarna.

Produktionschefen tackade för ett utomordentligt bra arbete denna sista inspelningseftermiddag och bjöd på mat och vin och ett och annat glas champagne på hotellet, som låg nära Sofiero och inte långt från Öresund. Den vackra kvällsskymningen speglade sig i havet där jag satt på stranden i mina egna tankar och vilade efter arbetet och avslutningsfesten. Plötsligt kände jag en klapp på axeln, någon sprang förbi mig med orden: ”Cvetan, häng med nu!” Det var den mörka, vackra och talangfulla huvudrollsinnehavaren i vår film, en skådespelerska som redan spåddes en lysande framtid. Hon sprang ner mot vattnet. Jag såg mig omkring. Allt var tyst och stilla, inga andra människor fanns på stranden. Jag hann inte ikapp henne, hon hade redan hunnit kasta sig i vattnet och börjat simma. Jag rusade ut i vattnet jag med, men när jag kände det iskalla vattnet vände jag om. Samtidigt njöt jag av det glada, klingande skratt jag hörde bakom mig. Jag böjde mig ner och tog upp hennes bruna cowboyskjorta. Efter en kort simtur kom den 30-åriga kvinnan upp med lätt darrande kropp iklädd bara trosor. Jag höll upp hennes skjorta och hon tog på sig den, samtidigt som hon retade mig för att jag var en fegis. Jag lyfte upp henne och bar med all min kraft henne till mitt rum. På rummet tog jag av henne den blöta skjortan och de våta trosorna och kastade dem på golvet. Skrattande och glad sa hon: ”Oj, min älskade cowboyskjorta.” Varsamt och ömt tog jag

henne åter i mina armar och lade ner henne på den bäddade, fräscha sängen. Den tuffa, sexiga skådespelerskan Susanne R. täcktes av min muskulösa kropp. Vi började kyssas och jag kände att hennes lätt nerkylda kropp återfick sin normala kroppstemperatur. Vi blev båda överhettade i den intima situationen, som blev en fantastisk avslutning på filminspelningen för oss båda. Dagen efter fick Susanne R. en helt ny, blågul, rutig cowboyskjorta av mig i present.

Förutom några resor inom Sverige, samt till Danmark och Afrika, skulle jag ha ingått i nästa stora samproduktion mellan Gorky Film och Omega Film. Filmen handlade om lokomotivhandeln mellan Sovjet och Sverige under första världskriget. I filmen spelade kända skådespelare från både Ryssland och Sverige, bland annat Bibi Andersson och Görel Broström. Den här filmen hade en stor budget och krävde miljoninvesteringar från båda håll.

Tyvärr åkte jag aldrig till Leningrad, eftersom jag var sysselsatt med en annan film, men å andra sidan deltog jag i efterarbetet i Stockholm. Det var knappt att det fanns plats för alla från Gorkys team i Omegas studio på Jungfrugatan.

Fotografen Misja och hans högra hand Volodja var vid min sida dag och natt. Jag både talade och förstod ryska, så det var lätt att arbeta. Under inspelningarna i Ryssland använde man deras utrustning, och här i Stockholm vår modernare utrustning, som ryssarna bara kände till i teorin.

Ryssarna var intresserade av allt. Efter tagningarna och på fritiden gick jag, Misja och Volodja runt på stan, eftersom de var intresserade av tyger av hög kvalitet och mycket annat. Så när de hade mätt upp jag vet inte hur många meter tyg men inte hade några pengar att betala det med, var det jag som halade upp plånboken. Jag gjorde det med nöje, från hjärtat. Jag kom att tänka på när jag hade bett folk i Jugoslavien om en tjänst; sådant glömmer man inte. Nu var det jag som hade kommit i en situation där jag kunde erbjuda hjälp. Deras ”spasiba” och nöjda leenden var tillräcklig ersättning för mig.

Tagningarna med de berömda svenska lokomotiven spelades in i Trollhättan. I Stockholm fortsatte vi inspelningarna i Omegas studio. Efter varje inspelningsdag bad Misja och Volodja mig att stanna kvar i studion så att de kunde ta några foton. Eftersom jag hade nycklar gick jag med på det, men jag bad chefen om lov först. Eftersom de inte kände till den moderna filmtekniska utrustningen, tog de foton av del för del. Tack vare det här ”industrispionaget” hade de möjlighet att göra kopior när de kom hem. Jag talade öppet med chefen om detta, men han bara log. Och vart vi än gick, klickade de med sina apparater. Flest bilder tog de på den fina Ariflex-kameran Blimpad för 35 mm-film med tillhörande stativ och tillbehör, på ljudutrustningen Nagra, de förstklassiga bandspelarna, de lätta aluminiumskenorna och vagnen som galant gled på dem, samt mycket annat.

Misja och Volodja sa ofta att de ville tacka mig på något sätt. De föreslog att de skulle köpa whisky – för mina pengar så klart – i den ryska diplomataffären

på Lidingö där allt var billigt i kronor. Jag gick med på det, och dagen före deras avfärd tog vi oss gemensamt dit för att se om det fanns något jag gillade förutom cigarretter och whisky, för de visste att jag varken rökte eller drack. Jag såg att priset på den bästa whiskyn eller cigarretterna motsvarade priset på en läsk, det var så att säga gratis. Jag kollade hela sortimentet men hittade ingenting annat som jag ville ha, så jag köpte billigt ett helt parti cigarretter och whiskyflaskor, som vi lastade in i firmans kombi.

På det sättet kom jag hem med 200 flaskor whisky av bästa sort och en stor mängd limpor. Dagen efter deras avfärd sa chefen att den ryske regissören i samma affär hade velat köpa whisky och cigarretter till sin svenska kollega men att han hade skämt ut sig, för det hade inte funnits någon whisky kvar. Jag fick veta att Misja och Volodja hade blivit hårt bestraffade för detta. Efter den här dyra samproduktionen gick Omega Film i konkurs. Alla anställda avskedades utom jag, för jag var uppskattad av chefen Lennart Berns, som behöll mig in i det längsta i hopp om att företaget skulle gå att rädda. För att trösta mig föreslog han att jag skulle börja jobba på Sveriges Radio, för där hade han en vän som var personalchef. Han rekommenderade mig som en god, disciplinerad, hederlig och flitig arbetare. Jag gick till det bokade mötet på SR tre dagar efter det att jag hade blivit avskedad, med en bra rekommendation och mitt diplom från elektroteknisk linje i Belgrad. Efter samtalet med personalchefen Bertil Andersson fyllde jag i en blankett och hade sedan bara att sitta och vänta på svar.

Tiden på Omega Film var mycket lärorik, eftersom jag fick arbeta med så skickligt yrkesfolk som Thore Skogman, Carl-Gustaf Lindstedt, Mile Smith, Kåge Gimtel, Gunnel Broström, Allan Edwall, Mikael Ekman med flera, plus all personal på golvet. Det har berikat mitt liv kolossalt.

För första gången stod jag inför ett dilemma. Jag hade drömt om ett sådant här jobb, särskilt efter de tre åren av fantastiska filmupplevelser. Jag tänkte: en gång film – alltid film. Jag ville inte ge upp den banan. Jag visste att om en svensk lovade något så var det bara att hoppas, fast den här gången hade jag inte fått några löften, och jag insåg att jag nästan inte hade någon chans. Jag kände att jag omöjligt kunde överleva om jag skulle behöva syssla med något normalt jobb, så jag sa till mig själv att min enda utväg i så fall var kriminalitet.

14. PÅ JAKT EFTER PENGAR

Eftersom jag hade blivit av med jobbet och Nela inte tjänade så mycket, bestämde vi att Stella skulle vara kvar hos mormodern. Jag längtade efter att få vara med min lilla dotter, som jag hade lämnat ifrån mig när hon bara var några månader gammal, och jag fruktade uttrycket ”långt från blicken, långt från hjärtat”.

På den tiden, i början av 1970, ockuperades Sverige av utlänningar av alla raser och yrken. Pornografin nådde sin höjdpunkt och blev ett samhällsproblem. Man kunde välja och vraka bland olika svartjobb och det gick att tjäna pengar snabbt och enkelt. Det svenska socialförsäkringssystemet kom till uttryck. Uppenbarligen kom den nya situationen som en överraskning, för tidigare hade inte det lugna, demokratiska landet stått inför en massa problem. Trots att utlänningarna, för låga löner, hjälpte Sverige att utvecklas till ett högindustrialiserat europeiskt land – varför svenskarna ofta lät de i deras ögon egendomliga vanorna passera – blev de å andra sidan ett allvarligt problem. Utlänningarna letade vist efter minsta lilla lucka i lagen, de jagade upp de lugna, naiva och neutrala svenskarna och skinnade detta rika och natursköna land.

Jag gick ner för att ta tunnelbanan en dag och fick syn på Roki, en tuffing från Sarajevogatan. Jag gick fram och stötte till honom med axeln och sa ”ursäkta”. Han blev förvånad när han kände igen mig. Vi kramade om varandra och pratade sedan om folk vi hade känt i Belgrad. Han frågade mig om sin bror, en kollega till Dulinjo, en konstnär som betedde sig som om han var en stor mästare. Roki sa att han letade efter honom eftersom han hade försvunnit spårlöst från Belgrad. Jag hade annars hört att Roki hade blivit ledare för maffian i Paris och hade specialiserat sig på att råna banker och guldsmedsaffärer. Han hade med sin välkända skicklighet och popularitet lyckats undvika både snutar och fängelse. Bland grabbarna från den undre världen i Paris, Europa och världen gick visst rykten om att Stockholm var ett paradis för den typen av verksamhet, och den elegante gentlemannen Roki hade kommit för att rekognoscera. Han sa att han för några dagar sedan hade öppnat en svartklubb och därför kunde han nu i lugn och ro studera den svenska bankvärlden. Jag berättade om whiskyn och cigarretterna, och han erbjöd sig att köpa allt för det tredubbla priset. Jag kom med varorna och han betalade direkt. Han sa att svartabörshandeln gick strålande, men att han hade vant sig vid att tjäna mycket mer på kort tid, så han hade redan kollat in en bank som han skulle råna. Han visade mig ett vapen, en tjeckoslovakisk pistol. Han sa att jag var välkommen in i klanen. Eftersom jag hade väntat på svaret från SR i två månader redan, sa jag att jag ville vänta lite till. Om det inte blev något jobb, skulle jag sälla mig till honom.

Innan vi tog farväl sa han att om jag inte såg honom nästa dag hade han dött.

Som tur var gjorde jag det. Då föreslog han att jag skulle delta i det jobb som han planerade. Han ville ha pengarna så fort som möjligt för att sedan sticka hem till sin franska fru i Paris. Jag var ju arbetslös och jag darrade inför tanken på att falla för frestelsen. Det skulle kunna leda till att jag blev utvisad, samt en hel del andra komplikationer på grund av min flykt från hemlandet.

När Nela kom hem från jobbet visade jag ett brev från min mamma och en bild på vår prinsessa Stella. Mor beklagade sig över att barnbarnet inte hade stannat lite längre hos henne och min far och skrev att hon hos mormodern lärde sig svära och inte fick någon bra uppfostran. Hon skrev att barnbarnet hade sagt: ”Farmor Dora smutsig gumma” och ”jag vill inte åka till pappa”.

Annars utnyttjade jag under min arbetslöshet det svenska sjukförsäkringssystemet. Jag var sjukskriven under hela perioden, tack vare en tysk privatläkare som jag hade betalat med en flaska Ballantines.

Alla tankar på snabba pengar, illegala affärer och kriminalitet skingrades när jag fick svar från SR:s personalchef. Segervisst läste jag brevet där det stod att jag var välkommen till jobbet som ljustekniker, med en ursäkt för att svaret dröjt så länge. Jag gladdes som ett spädbarn åt bröstet, jag hade inte kunnat hoppas på något bättre. Det var ett mer lovande jobb än det förra. Det hjälpte att jag hade körkort, för alla filmteam hade en egen minibuss. Detta var i september 1970, samma år som man startade sändningar i TV2, och därför behövde man fler kvalificerade filmarbetare. Det var som om en högre makt hade räddat mig från de idiotiska tankarna på skumma affärer.

Jag träffade gamla bekanta från filmens värld, personer som tidigare hade talat illa om SR. Nu när det hade blivit kärvt för filmbolagen slogs alla om en trygg anställning på SR. Då lärde jag känna en annan sida av svenskarna: av alla folkslag är de de största skvallerkärringarna. Alla pratade bakom ryggen på alla och vågade inte föra fram sina åsikter och sin kritik offentligt. Det fanns 30 filmteam och de bestod av en elektriker (för ljuset), som samtidigt ansvarade för teamets bil, samt en ljudtekniker, en fotograf och en producent/reporter.

Under min arbetslöshet hade jag träffat några gamla kompisar, som i mellantiden hade kommit på egna fötter och tryggat sin framtid. Bland dem fanns Pera och Vaske, som hade blivit kompanjoner. De hade köpt restaurang Vingården i Norrtälje och flyttat dit med sina familjer. Pici, Mitar och Kiki hade öppnat pizzerior. Jag gladdes åt att alla hade ordnat det så bra för sig och blivit rika – men också sina egna slavar.

Min systers relation till mig förändrades helt efter det att jag hade ertappat henne med den där älskaren. Hon var ovänligt inställd till mig och sa det värsta om mig till alla och envar; kanske var det en försvarsmekanism. Hon besparade inte ens våra föräldrar. Hon fixade alla papper åt min lillasyster och hennes uppnosige man, och de flyttade till Sverige under den bästa perioden

för utlänningar. Därmed fick hon för alltid över henne på sin sida och kunde styra henne hur hon ville.

Jag ordnade jobb åt min storasysters man som elektriker på Volkswagen; jag hade sett i en annons att de sökte folk. Det enda han behövde göra var att dyka upp nykter och skriva på kontraktet. Han var duktig inom sitt yrke. Genom min rekommendation ordnade jag även jobb åt min lillasysters man, som biltvättare på Porsche.

Att rigga upp ljuset, ställa in strålkastarna vid inspelningen av reportage, dokumentärer, dramer är i själva verket en mycket seriös konstnärlig uppgift. Tack vare min läromästare, gentlemannen Åke från Omega, och min egen talang lärde jag mig alla yrkets finesser. Med fast tjänst på TV fortsatte jag att resa, i huvudsak inom Sveriges gränser. Med traktamenten, OB-tillägg och den skapliga lönen tillhörde jag de människor som tjänade bra. Tillsammans med Nelas inkomster, hennes arbete och ansträngningar, köpte vi ett underbart litet hus vid sjön Alby söder om Stockholm. Vi bestämde oss för att ta hit Stella, för nu var vi trygga. Under tiden fick vi en daghemsplats.

Jag träffade Olof Palme

I slutet av 1970 träffade jag för första gången dåvarande statsminister Olof Palme. Han var känd för att hata amerikanerna, vara en stor kämpe för rättvisa och beskyddare av de svaga, samt för att vara mycket omtyckt av folket. Med sina kloka och intelligenta ståndpunkter blev han en världspolitiker.

Även om han var medveten om sina politiska färdigheter, sina kraftfulla och beslutsamma drag, hade han ett milt, närmast naivt och flickaktigt ansiktsuttryck och blev ofta generad. Jag betraktade honom under en intervju i programmet Kvällsöppet, där han var gäst tillsammans med den berömda amerikanska skådespelerskan Shirley MacLaine, engagerad motståndare till USA:s Vietnamkrig. Tydligen hade de mycket gemensamt och stod varandra väldigt nära.

Jag gick alltid till jobbet glad i hågen, jag tillbringade till och med fritiden i TV-huset, och från alla resor återvände jag lycklig över mina nya erfarenheter, med laddade batterier inför nya uppdrag. Det var stor skillnad mellan Omega Film och TV. Efter en inspelning var jag ledig i en eller flera timmar, och man fick extra ersättning för allt övertids-, kvälls-, natt- och helgarbete. Resorna runtom i Sverige berikade mig själsligt, jag njöt av landets vackra natur. Allt påminde om en nationalpark, till exempel Arandjelovac och Bukulja, ett semesterparadis i Jugoslavien. I början tycktes mig allting underligt. Teamet bestod av tre personer. Medan jag bjöd dem av hela mitt hjärta, brukade de bara

Kvällsöppet: jag, Palme och Shirley MacLaine

återgälda mig med ett snett leende. Mina kavaljersegenskaper var fullständigt främmande för dem. De tänkte väl: kolla på den idioten. Jag hade svårt att acceptera deras mentalitet, och varje gång blev jag lika förvånad. Liksom för övrigt de också.

När teamet skulle resa någonstans var det regel att vi skulle komma fram före klockan 18, så att de kunde köpa sina spritransoner till kvällen eller helgen på Systembolaget. När jag köpte läsk eller frukt skrattade de bara. Efter avklarad inspelning samlades vi i någons hotellrum, där svenskarna drack sprit och jag läsk. Jag vet inte hur många gånger jag fick höra: när lade dina njurar och din lever av, hur länge har din läkare sagt att du inte får röka och dricka, du är allt karaktärsfast som lyder läkarnas råd, och så vidare. Ännu märkligare tyckte de det var att jag hellre tog en joggingtur, gymnastiserade, bastade än gick ut med dem. De betraktade förvånat mitt sportiga beteende, och särskilt det faktum att jag i varje ny stad lärde känna en person av kvinnligt kön, vilket jag gjorde för att jag tyckte om det eller för att jag i en kvinna fann en bra guide. Strax följde frågan: ”Hur var hon, ska ni ses igen?”, oavsett om hon var ung, gammal, smärt, tjock, snygg eller ful, sak samma, för dem handlade allt om sex. De var avundsjuka på att jag hade så lätt för att träffa kvinnor. Ett märkligt folk, märkliga människor.

I TV-huset var jag känd för att vara den bästa chauffören, för jag var aldrig berusad, så jag fick allt oftare åka på resor långt från Stockholm. Resor i Europa

förekom också och innebar ingen som helst ansträngning för mig. Till exempel när vi gjorde en dokumentärfilm med anledning av årsdagen av Franz Kafkas död. Han var född i Prag men dog på ett sanatorium i Wien. Vi tog in på ett lyxhotell i Wien. Kärleken till Donau och närheten till hemlandet gjorde att jag upplevde den resan som lite speciell. Eftersom jag inte kunde åka hem, gick jag upp mitt i natten och promenerade bort till en bro över Donau. Där pissade jag i floden, som en hälsning till Savas utlopp i Donau vid Kalemegdanparken, där ju mitt piss skulle blandas med Savas vatten och den flod jag älskade. Vilken hälsning till Belgrad!

15. MIN STELLA

Jag kom hem dagen innan Nela och Stella skulle komma hem från Belgrad. Jag gick till Roki och sa att jag var lycklig över att ha fått ett jobb som jag älskade. Han skrattade åt mig och sa att man kunde tjäna grova pengar här på olika rån och att han hade några till inplanerade innan han skulle återvända. Men det var som om jag var välsignad. Varje gång jag var på gränsen till att ge mig in i något kriminellt, något gangsterliknande, var det som om någon tog tag i min arm och drog bort mig från frestelsen. Det finns någon som ser allt.

Vårt nya, underbara hus vid den fantastiska sjön fick sin yngsta gäst, Stella. Hennes nyfikenhet för allt som omgav henne visste inga gränser. Hon var alltid i rörelse, upp och ner för trappan, hon blev snabbt trött och lade sig tidigt på kvällarna. Stella var intresserad av allt utom mig, sin far, som hon i själva verket inte ens kände. Varje försök från min sida att närma mig henne, krama henne, prata eller leka med henne slutade utan framgång. Hon kunde säga några ord: mormor, mamma, nej pappa. Hon var mer avslappnad med Nela.

Eftersom jag inte hade fasta arbetstider tillbringade jag varje ledig stund med Stella. Jag gick med henne överallt och visade henne omgivningarna. Vi gick till daghemmet, som låg några hundra meter från huset. I början var hon bara där några timmar om dagen, eftersom hon var det enda utländska barnet. Jag njöt av att köra henne i den rosa barnvagnen. Sakta men säkert började vi acceptera varandra, så redan efter några veckor ville hon inte gå till dagiset längre, hon bara grät.

På dagiset fanns allt man kunde önska, utom närhet. Personalens kyla formade den karaktär som är så typisk för svenskar. På dagis är redan allt tillåtet, barnen får bete sig hur de vill, de kan göra vad de vill och säga vad som helst till vem de vill. Under lunchen, mellanmålet eller saftpauserna är de helt överlämnade åt sig själva. Den här uppfostran, friheten och kylan färgar av sig på familjelivet, där barnen fortsätter med de vanor de lärt sig på dagis. Jag vet inte hur många gånger jag såg kladdiga, smutsiga barn, och jag hade alltid med mig en näsduk när jag hämtade Stella, för att snygga upp henne lite innan hon kom hem.

Därför utnyttjade jag och Nela, trots att hon ofta kom hem trött från jobbet, varje tillfälle att komma närmare vår prinsessa. Då kramades vi, lekte och skrattade, så att hon skulle få känna den värme och den ömhet som är så avlägsen för skandinaver. I dotterns blyghet kände jag igen mig själv.

Under den tiden började den europeiska gemenskapen få ett ansikte, så en resa på fem veckor i Europa planerades in. Naturligtvis blev det problem med vem som skulle passa flickan medan Nela arbetade. Vi bestämde oss för att skaffa hemhjälp. Vi anställde Zlata, dotter till en bekant från Belgrad, en vacker

19-årig tjej med långt svart hår och zigenskt blod. Hon anlände några dagar före min avresa till Europa. Hon kom som turist, för vi hade inte tid att ordna med alla papper.

Vi åkte genom Danmark och Västtyskland och kom fram till Belgien och det enorma EG-bygget i Bryssel. På en restaurang träffade jag Adam, en av ”kuskarna” från min barndomsgård. Han hade alltid slagit mig i kort när vi var barn. Han hade börjat spela fotboll i Partizan och sedan kommit till Bryssel. Vi hälsade hjärtligt på varandra och under vårt korta samtal fick jag veta att han hade gift sig med en belgiska och hade det bra.

Vi lämnade Bryssel och kom via Belgiens motorvägar fram till Luxemburg. Producenterna Birgitta Bermark och Mårten Andersson tackade för ett gott arbete och bjöd på representationsmiddag. Göran Undén, foto, Clas Kindbom, ljud, och jag njöt av frestelserna. Medan svenskarna sedan gick till en känd nattklubb gick jag efter de ansträngande första dygnen ut för att jogga. På vägen tillbaka till Sverige åkte vi under en ledig dag till Salzburg för att shoppa, och jag köpte ett par fina presenter till Stella.

Förutom Nelas och mitt vanliga jobb arbetade vi även extra med att städa på ett dagis. På det sättet kunde vi betala Zlata för att passa vår dotter och hjälpa till med att sköta hushållet.

Med SR:s teambil i Europa

Hon ska heta Meri

Jag blev positivt överraskad när Nela berättade att hon var gravid igen. Vilken tur att vi tog hit Zlata, tänkte jag. Ibland hade vi problem i äktenskapet, både stora och små, som i alla äktenskap, men vi lyckades alltid gå vidare. Jag har alltid tyckt att tillit, förståelse och ärliga samtal är det enda villkoret för att en familj ska kunna bestå, och att minsta tecken på svartsjuka skapar otrygghet både hos kvinnan och mannen.

I närheten av vårt hus låg Hallunda köpcenter där jag köpte mat. På blusfickan på den inte särskilt snygga kvinna som stod i kassan såg jag ett makedoniskt namn. Jag kastade ur mig några ord på makedoniska. När jag packade ner varorna märkte jag att hon hade tagit hälften så lite betalt som hon skulle. Makedoniskan log och sa att jag skulle komma nästa dag, fast en timme tidigare. Nela skrattade lite åt min ärliga berättelse, och jag smekte henne ömt över magen. Vi bestämde att om det blev en flicka skulle hon få välja namn, och om det blev en pojke jag.

Zlata hade även ett extrajobb och hon arbetade sena kvällar, för vilket hon fick hälften så stor lön som hon borde eftersom hon inte hade något arbetstillstånd.

Stella hade accepterat mig och tog glatt emot mina varma kramar och ömsinta klappar. Nelas mage växte, men före förlossningen tänkte vi att hon skulle ta körkort. Allt var som det skulle, så som det ska vara i en riktig familj. Min uppgift var att varje dag förse familjen med matvaror och andra saker från affären, där makedoniskan bara knappade in varannan eller var tredje vara, eller tog minimalt betalt för dem. Vi hade allt vi behövde.

När Nela skulle köra upp behövde hon ha en tolk, för hon hade inte lärt sig språket helt och hållet. Jag sa att det inte fanns någon som var bättre än jag och berättade att jag hade hjälpt min storasyster när hon tog körkort. När läraren sa till min syster att köra höger i en rondell, översatte jag det som: ”Sakta ner, lägg dig i höger körfält, sätt på höger blinker, växla ner till tvåan, titta i backspegeln.” Hon lydde mina instruktioner och gjorde allt på rätt sätt, varpå läraren sa till mig: ”Vad långt ordet ’höger’ är.” Jag skrattade och svarade: ”Det är ett konstigt språk.” På samma sätt översatte jag lärarens anvisningar två gånger till, och när körningen var över fick min syster godkänt, med tillägget ”proffsigt”. Nela tog alltså utan problem körkort tack vare min erfarenhet som chaufför och mina långa översättningar. Nu kunde Nela köra Zlata till hennes extrajobb, sedan tog sig Zlata hem med tunnelbana.

Tre dagar efter förlossningen, när jag kom hem från affären, frågade Nela helt allvarligt: ”Är makedoniskan bra i sängen?” Jag förklarade att jag förutom att köpa varor av henne inte hade något mer med henne att göra, att

jag verkligen inte visste varför hon gjorde så för en landsman, liksom att jag tog vårt äktenskap på fullaste allvar och kände stort ansvar mot familjen. Samt att det var särskilt viktigt att vi litade på varandra och att jag inte förstod varifrån hennes misstänksamhet kom.

Stella var född på BB vid Stockholms stadion. Den här gången låg Nela på BB i Huddinge, men även denna gång födde hon med kejsarsnitt och därför var jag inte med i salen, utan satt tålmodigt och väntade i korridoren. En sjuksköterska öppnade dörren och jag hörde det nyfödda barnets skrik. Jag gick in och sa: ”Välkommen till världen, lilla bebis.” ”Hon ska heta Meri”, sa Nela. Vi välkomnade henne med ett ”Welcome Meri” ovanför dörren till vårt hus. Stella hade fått en levande docka och Zlata mycket att stå i. Ännu ett barn, ännu en dotter, men det gjorde detsamma, bara de var friska och krya!

Jag såg äktenskapet som en helig institution. Jag trodde att vi med förståelse, samtal, tillit alltid skulle finna en lösning på de problem som uppstod. Men jag märkte att våra gräl handlade om småsaker, så för att undvika missförstånd och onödiga trätor bestämde jag mig för att minska problemen, åtminstone dem jag kunde påverka, ty även i den vackraste blomman kan man hitta en skadeinsekt. Därför beslutade jag mig för att inte handla mer hos makedoniskan. Nela var materialist och ville till skillnad från mig ha allting genast, så när hon insåg att vi i framtiden skulle få betala för allt vi köpte sa hon: ”Det spelar ingen roll, gå du till makedoniskan.” Jag hade aldrig upplevt så mycket obehag som efter Meris födelse. Varför vet jag inte. Var det kanske en del av Nelas spel?

Därför bestämde jag mig för att ta ett öppet samtal med min chef om mina problem. Jag visste att han skulle visa förståelse för mig, så jag bad honom att skicka mig på en tjänsteresa. Jag trodde att den tillfälliga frånskildheten skulle göra oss båda gott. Nela hade god hjälp av Zlata, så jag behövde inte bekymra mig för barnens skull. På något sätt, utan att tänka, ville jag fly från problemen.

16. NÄTTERNA I PARIS

Pigalle, Notre Dame, Mona Lisas leende i Louvre, Champs-Élysées, Triumfbågen, Moulin Rouge, Eiffeltornet – jag befann mig i Paris, drömmarnas stad, det Paris där jag skulle ha hamnat från början. Här skulle vi tillbringa tjugo dagar med att filma två svenska konstnärer, två målare som levde och arbetade i staden. Vi gjorde ett porträtt av Karin S., som målade underliga kvadrater och som det gick bra för i Paris. Hon var inte känd i Sverige, men med hjälp av en hyfsad svensk pension och försäljningen av hennes verk levde hon mycket gott med sin franska partner. Den kyliga medelålders svenskan inledde sin arbetsdag med tre liter franskt rödvin, varefter hennes franska temperament väcktes till liv, ett temperament som hon sakta hade vant sig vid, precis som jag vid det svenska.

Vårt hotell låg nära Seine, den fantastiska floden som ger den här staden ett speciellt skimmer. Efter en kort tagning med Karin drog jag på mig min träningsoverall, det var i slutet av våren, och sprang ner till Seine. Av den stora anspänningen och den ännu större glädjen över att få se den här staden, som jag hade hört om på historielektionerna och av min fransklärarinna, kände jag knappt att jag hade joggat i en och en halv timme. Jag märkte inte ens hur långt från hotellet jag hade kommit. På hemvägen njöt jag av staden med sina tända gatlyktor, den liknade en glittrande ädelsten på Seines stilla yta. Ett stenkast från hotellet stannade jag upp för att i lugn och ro suga in den skönhet som sträckte ut sig framför mig. Jag erinrade mig min älskade Belgradsflod Sava och mina tankar förde mig till Nela. Vad underbart det skulle ha varit att promenera, prata, skratta med henne här utmed Seine! Men min erfarenhet med kvinnor sa mig att hennes attacker och ständiga gräl var en dold plan.

En bit från den plats där jag stod fick jag syn på en kvinna som hade stannat för att tända en cigarrett. Utvilad efter den långa och lätta joggingturen, svettig, i en våt träningsoverall, gick fram till henne. Jag vågade inte använda min franska utan frågade henne på engelska om jag fick tända hennes cigarrett, och höll för säkerhets skull upp tummen mot ljuset. Hon log milt och nickade: ”Yes!” Efter ett längre samtal, som även hon gillade, sa jag att jag skulle gå till hotellet för att duscha och byta om och undrade om hon ville gå ut sedan. Jag ville det verkligen, särskilt som hon var parisiska.

Jag hade varit gift med Nela i sju år redan och det hade aldrig fallit mig in att ha en affär med en annan kvinna. Jag hade så att säga allt i mitt äktenskap, allt utom lugn och ro. På grund av Nelas märkliga beteende och de allt otrevligare scenerna hemma hade jag helt enkelt velat fly och glömma allt för ett ögonblick, så mötet med Mia kom i helt rätt ögonblick. Mia hade ingenting emot att följa med mig upp på rummet. Jag glömde bort alla äktenskapliga problem när hon

tog mig under armen. I receptionen på ett sådant stort internationellt hotell, i en stad som kryllar av folk, är man nästan osynlig, så vi kom upp på femte våningen utan problem. På våra tjänsteresor var det normalt att ta in på de bästa hotellen, och de erbjöd allt man kunde önska efter en ansträngande arbetsdag. När jag kom ut från duschen med hotellets mjuka badlakan om midjan, satt Mia med ett glas konjak och en cigarrett och tittade på teve. Jag smög fram, satte mig mitt emot henne och bad om ursäkt att jag var så ledigt klädd. När jag stod och duschade hade jag funderat på hur jag skulle förföra henne och om jag efter så många år skulle kunna återvända till det ”normala livet”.

Mia berättade tyst om sina problem med sin make, om sitt tioåriga äktenskap, om hur hon hade sagt till honom att hon skulle gå ner till Seine för att få lite frisk luft. Hon var i min ålder. I detsamma ringde telefonen, som stod bredvid Mia, och jag reste mig för att svara. I den andra änden kände jag igen rösten från en av mina kollegor som undrade om jag ville följa med ut på middag. Jag svarade att jag just hade återvänt från en joggingtur och att jag skulle dyka upp lite senare. Under samtalet strök jag med handen över hennes kortklippta hår och när jag lade på kände jag hennes varma kropp. Hon var sommarklädd och darrade lite, men hon fick av sig sina doftande kläder med blixtens hastighet och slängde dem över hela rummet. Jag sa till mig själv: ta det lugnt nu! Jag kände värmen från hennes kropp, såg hennes blick full av åtrå och ansiktsuttrycket hos en fullständigt normal kvinna, som besvarade varje beröring och kyss på sin underbara vita kropp med ett belåtet stön. Våra kroppar förenades i precis rätt ögonblick och vi blev kvar länge i den omfamningen. Hur kom det sig att hon i just den där stunden, vid Seine, hade gått förbi och stannat för att tända en cigarrett, precis när jag, som om jag hade fallit ner från himlen, hade stannat upp för att vila? Okända för varandra till för en och halv timme sedan, men nu förenade av en förtvivlad längtan, som om vi var skapta för varandra.

Innan Mia gick i gryningen lämnade hon telefonnumret till sitt jobb. Hon var chef för en resebyrå. Vi bestämde att jag skulle ringa när jag var ledig, vilket berodde på när vi skulle filma vår konstnär Karin och hur nykter hon var. Jag gick ner för att äta frukost efter den fantastiska natten, och svenskarna frågade: ”Var har du varit?” Enligt schemat skulle vi inte filma några scener med Karin förrän på kvällen, när Notre Damekyrkan hade stängt. Jag gick omedelbart upp och ringde till Mia för att säga att jag var ledig. Hon hade just kommit till jobbet, efter att ha lämnat barnen i skolan. Bengt Lindström, fotografen, Bengt Lagerkvist, producenten, och Klas Kindbom, ljudteknikern, skulle gå på en kaférunda. Jag sa att jag inte kunde följa med eftersom jag väntade besök av en väninna. Fotografen anmärkte på skämt: ”Du är ju gift”, och alla skrattade.

Medan jag väntade på Mia gick jag ner till garaget för att förbereda ljussättningen till Notre Dame och kontrollera att allt var på plats. När jag

såg henne i foajén rusade jag fram till henne och gav henne en kram, som hon besvarade med en lätt darrning. Jag blev otroligt lycklig när Mia sa att jag hade dykt upp i hennes liv i exakt rätt ögonblick och att hon stod till min tjänst närhelst jag var ledig. Som om hon hade läst mina tankar! Jag sa att jag ville lära känna Paris, och någon bättre guide än henne kunde jag inte ha fått.

Jag hade alltid följt mitt ödes outgrundliga vägar med vördnad. Framför oss låg ingången till tunnelbanestationen La République och vi gick nerför trapporna till perrongen. Förbluffad tittade jag på en karta över tunnelbanenätet med ett trettiotal linjer och jämförde det med Stockholm, liksom med buss 71 till Ledine. Det skulle ha tagit mig halva dagen att välja rätt linje.

Mia var väl förtrogen med Paris tunnelbana, en av de äldsta i världen, hon hittade bättre i den än i sin egen handväska. Medan vi väntade på tåget satt jag bara och beundrade allt. De fina, gammaldags vagnarna där det fanns flera klasser med olika priser. Efter tio minuters färd under jord nådde vi fram till Eiffeltornet. Jag hade bara sett det på bild. Jag kände mig som en myra inför denna koloss.

Vi tog trappan till den första avsatsen och väntade sedan på en hiss till den andra. Där tittade vi på utsikten en stund innan vi satte oss i nästa hiss, med en varningsskylt för folk med höjdskräck. Jag blinkade åt Mia och hon log. Hissen stannade och vi gick ut. Vilken syn! Ett panorama över världsmetropolen, de berömda byggnaderna med sina märkliga former, och så Seine som flöt förbi och vars lopp sträckte sig bortom synfältet. Var det möjligt att jag nu stod på toppen av Eiffeltornet? Jag erinrade mig Kalemegdan och utsikten över Sava och Donau.

Jag tittade ner på människorna, små som tändstickor. En av mina kompisar, Zoran Picika, som jag hade hjälpt komma till det behagliga svenska livet, berättade en gång för mig att han hade jobbat som målare på Eiffeltornet och att det var det säkraste jobbet i världen. Den som ville ha ett livslångt jobb som målare i Paris skulle jobba på det här tornet. För just när man har kommit till toppen, efter ett års arbete, är det dags att börja måla nerifrån igen. Mia tog min hand och ryckte mig ur hänförelsen. Hon sa att hon måste hämta sina barn. Jag förstod, för hon tycktes mig vara en rejäl och traditionsbunden kvinna med karaktär. Tiden jag tillbringade med henne flög iväg som vinden, som det alltid är när man är tillsammans med rätt person.

I Belgrad hade Maks och jag åtminstone varannan vecka gått till Domkyrkan. Där tände vi ljus för de döda och stod tysta i några minuter för att känna det varma och fridfulla lugn som man bara kan känna i en kyrka. Maks gick annars bara till kyrkan inför en tenta, när han ville få en klockren tia i betyg. Han brukade sitta och repetera ur sin bok och upprepa det som om det var böner ur Bibeln. Och varje gång han klarade en tenta tackade han det lugn och den

koncentration han fann i Domkyrkan. När jag reser i världen går jag alltid in i en kyrka, tänder ett ljus och tänker på alla dem som jag håller kär.

Och här var jag nu i Paris hjärta, i den praktfulla Notre Dame, och ordnade med ljussättningen. När kyrkan hade stängt för besökare, tände jag i lugn och ro två ljus för alla jag kände. Vilket privilegium och vilken ära det var för mig att arbeta på en sådan plats! Jag riggade upp ljuset, men när vi skulle spela in den första scenen blev det plötsligt mörkt i hela kyrkan. Becksvart.

Som ljustekniker hade jag alltid med mig en ficklampa. Jag tog fram den och lyste med den runt kameran, samtidigt som jag hörde de andra prata om min oförmåga och okunskap. Enligt dem skulle jag ha överbelastat kyrkans elnät och därför hade propparna gått. Kyrkopersonalen kom fram med tända ljus, och med teknikern och vaktmästaren gick vi för att laga felet. Vilket kaos, i detta ögonblick och på denna plats! Men allt är möjligt, även sådana här fadäser.

I detsamma dök kyrkans överpräst upp och meddelade att vi tyvärr måste vänta med att filma eftersom halva Paris var utan ström, inklusive den del där Notre Dame låg, på grund av ett fel i en elcentral. Jag andades ut, och de svenska ”elaka tungorna” skrattade. Jag kunde föreställa mig de rykten som skulle spridas i TV-huset när vi kom hem: ”Cvetan släckte halva Paris!” Mina svenska kollegor hade blivit arga på mig, men jag bara väntade på att få höra ”tack för i dag”, vilket betydde – ledigt.

Fritiden i Paris var lika med de oförglömliga stunderna med Mia. Vilken otrolig tur jag hade. Tänk att få vara i en sådan här stad efter en längre tids kris i äktenskapet och en önskan om att åtminstone för en stund fly från allt, och sedan dessutom träffa en sådan kvinna och med henne uppleva en andra ungdom. Den översköna miljö som Paris erbjöd gjorde det hela ännu vackrare, vackert på ett annat sätt, och inspirationen större. Mötena med Mia blev ett behov. Joggingen ersattes av långa promenader, och våra nattliga lekar gjorde mig helt och hållet återställd.

Att besöka Louvre och se Mona Lisas eviga leende, att dricka kaffe och sitta på Paris uteserveringar och betrakta folk från olika världsdelar, så brokigt och ändå så harmoniskt. Jag tänkte på de kompisar som hade sagt: ”En gång Paris, alltid Paris”, och jag tyckte inte det var konstigt att så många hade bestämt sig för att stanna där. Jag hade turen att komma till denna drömmarnas stad i precis rätt ögonblick och att ta mig till alla sevärdheter med precis rätt person.

Exakt klockan tolv ringde klockorna på den lilla kyrkan Saint Creker till midnattsmässa. I det vackra nattljuset och med utsikt över Paris tog vi ett sorgligt farväl av varandra.

Nästa dag körde teamet till Provence, till en liten stad där vi skulle spela in ett reportage om ännu en konstnär, Erik Ditner. Denne svensk av fransk härkomst levde och arbetade vid en underbar liten bäck, i en kvarn som hade

gjorts om till ateljé. Han var mycket känd inom konstvärlden. Det speciella med Erik var också att han på sina ägor, nedanför kvarnen, hade byggt en vinkällare. Inspelningarna avbröts vid ett tillfälle på grund av oväsendet från en långtradare. ”Tyvärr” måste vi göra en längre paus, för man skulle lasta ut 1000 liter vin och bära ner det i källaren. Under pausen serverade hans fru fransk löksoppa, färsk sparris och kanin, som Erik dagen innan hade skjutit när han var ute och jagade och som grillades över öppen eld. Vilka smaksensationer!

De starka minnena från Paris fanns i mina tankar hela vägen hem till Stockholm.

17. HEMKOMSTEN

En nackdel med mitt yrke är att man på grund av de många resorna har möjlighet att fly från verkligheten – fast följderna får inte märkas i familjen. Men det behövde jag inte tänka på, tvärtom! När jag kom hem fick jag nämligen veta att Zlata skulle lämna oss. Hon hade lärt känna en svensk man när hon en gång var på väg hem från sitt extrajobb, och efter några månaders umgänge hade de bestämt sig för att flytta ihop. Han skulle fixa alla papper åt henne. Hur kom det sig att jag inte hade fått veta det här förrän nu? Jag tyckte att jag borde ha fått veta det tidigare, för jag var ansvarig för flickan och utan mitt tillstånd hade hon aldrig kommit till vårt hus. Ska man ha hemligheter för varandra i ett äktenskap? Nelas handling sårade mig djupt, för jag hade väntat mig att båda skulle vara fullständigt ärliga och öppna mot varandra. Jag gav naturligtvis Zlata mitt stöd med tanke på att hon hade lyckats lösa sin illegala status i landet. Hon hade ett vackert, snyggt, zigenskt utseende, attraktivt för de bleka och kalla svenskarna, och var därtill en riktig familjeflicka. Hon var mycket duktig i hemmet. Dessa egenskaper är mycket eftertraktade i det här landet, för svenskorna vet sedan barnsben inte vad kärlek är och har ingen egentlig känsla för familjen. Jag önskade Zlata lycka till av hela mitt hjärta, men bad henne stanna en vecka till, tills vi hade hittat en annan lösning.

Mina föräldrar hade efter kriget hjälpt många personer från mammas hemby utanför Pirot att finna sig tillrätta i Belgrad. Därför såg jag dem som ”turgubbar”, för många av dessa människor hade lyckats. Jag ärvde den här egenskapen av dem och hade hjälpt många kompisar att komma till det här avlägsna landet, och som tur var hade det gått bra för alla. Därför trodde jag att även Zlata var på väg mot lyckan.

På grund av mitt yrkes natur, med ständiga resor, hade tiden kommit att förnya mitt jugoslaviska pass. Till Jugoslavien kunde jag inte åka på grund av lumpen. Jag måste ansöka om svenskt medborgarskap, men villkoret var att jag avsade mig mitt jugoslaviska, vilket jag inte ville. Jag vände mig till jugoslaviska ambassaden och förklarade att jag hade kommit till Sverige på laglig väg och ville ha dubbelt medborgarskap. De förstående människorna på ambassaden gav mig ett intyg på att jag väntade på ett utträde, vilket var tillräckligt för att få svenskt pass. Eftersom det inte längre förelåg några hinder fick jag mitt pass en vecka senare.

Överlycklig över att nu kunna resa vart jag ville utan problem berättade jag det för min familj, mina systrar och kompisar. De skrattade ut mig och sa att de aldrig skulle vilja ha vare sig svenskt eller dubbelt medborgarskap!

Den 1 mars 1975 kallade chefen mig till ett samtal hos den huvudansvarige på

TV:s nyhetsredaktion. De förklarade att Sveriges statsminister Olof Palme skulle åka på officiellt besök till Jugoslavien, på inbjudan av Tito. Det fanns ingen som passade så bra för jobbet som jag. Jag behövdes både vid inspelningarna och för att tolka. De undrade om jag var intresserad av resan och sa att de på grund av ackrediteringen måste ha ett svar redan nästa dag. Är det möjligt? Vilken chans, tänkte jag. Eller vilken otur, för tänk om de arresterar mig och skickar mig först i fängelse och sedan till lumpen. Jag var ju inte så ung längre. Skulle jag efter att ha ordnat upp mitt liv så fint, som i en saga, få uppleva en strötdykning? På nätterna kunde jag inte sova. Det var en stor risk att ta!

Jag tänkte på min vän Dulinjo, konstnären. När man lever ett riktigt bohemliv tänker man inte på framtiden utan lever från dag till dag. Så levde min kompis Dulinjo. Han hade förälskat sig i en ung svenska, den första oskulden han hade haft. Vacker, blond, snygg, fin … Dulinjo var galen i henne, men när hennes föräldrar fick reda på att hennes pojkvän var utlänning förbjöd de henne att träffa honom. Trots att han betedde sig som en gentleman mot henne bytte hon telefonnummer och försökte undvika honom på alla sätt. Han var ihärdig, han väntade på henne utanför skolan, utanför hennes bostad. Ingenting hjälpte. En kväll söp han sig full; han hade fått nog av allt och tänkt ut en illvillighet. Han fyllde en påse med stenar och krossade alla fönster på hennes hus. Flickans far, en rik guldsmed, hade bara väntat på att Dulinjo skulle begå en sådan dumhet. Han ringde polisen, som hämtade upp den hjälplöse Dulinjo och låste in honom. Dulinjo hade inget riktigt jobb under den här tiden, utan levde på att sälja sina tavlor. Han tänkte inte på att hans uppehållstillstånd hade gått ut för länge sedan, vilket polisen satte dit honom för. En utlänning mindre, ett problem mindre. Han satt i häktet ända tills de jugoslaviska myndigheterna reagerade. På flygplatsen i Surčin väntade militärpolisen på honom, för han hade heller inte gjort lumpen. Sålunda fördes han till ett regemente och fick göra militärtjänst i två år.

Jag fruktade för den här utflykten, jag visste att varje ogenomtänkt steg skulle kunna stå mig dyrt. Jag tackade ja till uppdraget och tog på mig risken. Det gällde bara att inte göra något dumt. Nela blev återigen lämnad i sticket, för Zlata skulle lämna oss om några dagar. Nela hade nyligen fött barn och var i behov av hjälp i hemmet. Mig kunde hon inte räkna med eftersom jag hade ett jobb som krävde en oförutsägbar frånvaro från hemmet. Vi kom överens om hur vi skulle lösa det här problemet utan att göra om samma misstag och lämna bort vår bebis igen.

När jag var i Paris hade Nela fått ett brev från sin alkoholiserade far Vujica där han beklagade sig över sitt eländiga liv. Han sa att han sov på gatorna eller i olika källare när det var kallt ute, och att hans före detta fru, Nelas mor, behandlade honom illa närhelst hon fick chansen. Han bad att få komma till

oss. Jag bestämde att vi skulle hjälpa honom, för jag mindes mina pojkår med vemod och var alltid sårbar för sådana här historier, särskilt nu när det handlade om Nelas far. Nela verkade ha väntat på rätt tillfälle att visa mig brevet, hon hade visst glömt det tidigare. Vi köpte en flygbiljett åt honom, och han kunde resa med detsamma eftersom det inte behövdes något visum och inga andra hinder förelåg. Jag träffade honom dock inte ens, för han anlände samma dag som jag skulle resa.

Ett storslaget välkomnande

I VIP-rummet på Arlanda träffades det team som skulle följa med den officiella delegationen med Olof Palme i spetsen. Där ute väntade SAS Boeing 737 som den 16 mars 1975 hade en reguljär flygning till Belgrad. Vi fyra från TV-teamet hade kommit lite tidigare till VIP-rummet, där några coctails stod framme i väntan på statsministern. Vi hälsade på de journalister som hade ackrediterats för besöket.

Palme och fem andra ministrar kom 20 minuter före avgång, utan livvakter. Palme hälsade och småpratade lite med oss, och mig frågade han hur jag kände mig. Jag hade några dagar tidigare förklarat situationen för honom i ett brev. Jag svarade att jag var nervös och han log vänligt. Delegationen satte sig längst fram i första klass och journalisterna och TV-teamet bakom dem. I andra klass satt de vanliga passagerarna. Flygplanet var fullt. Jag satt vid gången, kameramannen Olle satt bredvid mig, ljudteknikern Magdalena vid fönstret och reportern Åke på andra sidan gången.

Jag försjönk i tankar och märkte inte ens när motorerna startades eller när vi lyfte. Tack vare att Olle påminde mig om att spänna fast bältet ryckte jag till och insåg att vi var i luften. Han sa att han redan hade sagt åt mig tio gånger. Mina tankar hade varit någon helt annanstans. Just när jag hade spänt fast bältet hörde jag via högtalarna att man nu kunde ta av sig det.

Uppjagad, nervös och genomsvettig reste jag mig upp och begav mig snabbt som ett skott mot toaletten. På vägen dit hörde jag någon hälsa på mig. Jag gick in på toaletten och glömde låsa. Jag tittade mig i spegeln och kände knappt igen mig själv. Ansiktet hade ändrat färg och var fullt av svettdroppar; en hysterisk och rädd människas ansikte. Jag tvättade mig i ansiktet med kallt vatten och återfick ett mer normalt utseende. Jag vet inte hur länge jag var kvar på toaletten, men jag började känna mig lite bättre. Samtidigt tänkte jag: Herregud, hur kommer det att gå? Olika tankar for genom mitt huvud. Jag gick tillbaka till min plats, med vissa svårigheter eftersom man redan hade börjat servera mat och dryck. Jag satte mig ner, och mina kollegor frågade mig hur jag mådde

och vad som stod på. Jag låtsades att allt var okej, men hela tiden satt jag och funderade. Det hade gått tio år och två månader sedan jag lämnade mitt kära Jugoslavien. De militära myndigheterna var säkert på ständig jakt efter mig. Jag ryste av tanken. Nu var jag på väg dit, och ovissheten gjorde mig skräckslagen. Ingen visste att jag skulle komma. Jag mådde illa av alla uppgivna tankar som trängdes i min skalle. Efter maten reste jag mig och gick fram till journalisterna från DN, SvD, Expressen, Aftonbladet, GP, Sydsvenskan. Jag förklarade min situation för dem och bad dem att skriva om det i fall något skulle hända. Alla log och sa: ”Då skulle vi åtminstone ha något att skriva om. Det skulle bli en riktig historia.”

Genom mitt huvud for bilden av sensationsrubriken ”Desertör arresterad vid Olof Palmes statsbesök i Jugoslavien”. Jag fick lite nytt mod, för jag visste att journalisterna var på min sida, och där fanns ju också fotografen som hade lovat att han skulle filma det hela. Jag återvände lugnad till mitt säte. Jag tänkte inte på jobbet, utan på min familj och den nyfödda Meri, på far och mor. Usch, vilken flygtur. Jag hade aldrig varit så spänd förut. Men det fick bli som det blev.

Statsminister Olof Palme tog tillfället i akt, reste sig med ett glas whisky i handen och sa: ”Jag är glad över att befinna mig i ett sådant här fint och litet sällskap, på väg till ett mycket viktigt besök!” Åke antecknade något, Magdalena ordnade med magnetofonen och riggade upp mikrofonen, medan Olle förberedde sin kamera. I min väska hade jag reservbatterier och film till kameran. Jag kollade att allt fanns där.

Kaptenen sa att vi skulle förebereda oss för landning. Jag tittade ut genom fönstret för att äntligen få se en bit av mitt kära hemland, vilket gav mig blandade känslor: stor glädje och en svag darrning av ovisshet. Jag är framme! utropade jag av lycka.

Den erfarne flygkaptenen landade planet utan att vi knappt kände det. Motorerna stängdes av. Dörren öppnades och statsministern begav sig mot utgången och tackade kaptenen för en fin flygtur. Efter två och halv timme – och tio års bortavaro – var den i kilometer räknat långa färden slutligen över.

Olof Palme gick långsamt nerför trappan, följd av sina ministrar. Han lyfte handen i en hälsning. Bakom dem gick kameramannen och Magdalena, medan jag tittade ut och tog några djupa andetag av mitt lands doftande vårluft. Jag stannade upp på första trappsteget. Mitt hjärta bankade och hela kroppen darrade. Det kändes som en saga. Drömmarna hade blivit verklighet. Efter mina tioåriga inre plågor hade jag inte ens kunnat föreställa mig det här ögonblicket. Jag hade slunkit ut ur landet genom en bakdörr, men nu återvände jag för öppen ridå.

Rädslan inför återvändandet, den som ständigt hade följt mig, förpassades plötsligt till ett annat plan. Den trängdes undan av de känslor som vällde fram.

Jag fick glädjetårar i ögonen av den uppriktiga lycka jag kände. Vilket storslaget välkomnande för en pojke som växt upp vid Savas stränder, på Belgrads kullerstensgator och det älskade promenadstråket Knez Mihajlova!

En militärorkester började spela de första takterna i vår nationalsång ”Hej sloveni” (Hej slaver), och jag sjöng med. Just när jag satte min fot på den röda mattan, kom en elegant herre fram till mig och sa: ”Herr Cvetan Slepčev!” Jag stelnade till och tänkte hastigt på militärdomstolen, lumpen och allt det värsta. ”Ja”, sa jag. Mannen fortsatte: ”Jag är från säkerhetstjänsten. Jag vill bara önska er välkommen och meddela att limousin 14 med chaufför står till ert och ert TV-teams förfogande 24 timmar om dygnet under detta statsbesök.” Olle hade följt hela samtalet med kameran och journalisterna hade stannat upp för att se om något skulle hända.

Slitna skor

Jag lyssnade klart på mannen från säkerhetstjänsten och sa till kameramannen: ”Det är ingen fara, allt är okej!” Han vände bort kameran och fortsatte filma den svenska delegationen. Jag höll på att smälta av lycka och kunde knappt tro mina ögon. Hur kom det sig att allt hade gått utan problem? Och inte bara det, utan dessutom med denna storslagna scen i bakgrunden, till ljudet av vår vackra nationalsång och med de perfekt uppställda soldaterna från Titos Blå garde. Jag njöt!

Jag stod och tänkte på allt möjligt när Olle plötsligt drog mig i ärmen och sa att bandet var slut och att han behövde ett nytt. Han missade de första takterna av den svenska nationalsången. Herr Palme gick efteråt fram och tackade oss. Jag puffade till kameramannen och visade att han skulle filma Palmes skor, som var gamla och slitna och inte alls passade för en herre av hans renommé. Bredvid det svenska TV-teamet stod JRT:s team, den jugoslaviska televisionen. Deras kameraman märkte vad vi filmade, så han riktade också sin kamera mot skorna, fast han filmade dem mycket mer detaljerat.

Efter ceremonin gick vi bort till limousin 14, en lång Mercedes. Säkerhetsmannen kom fram och presenterade chauffören för oss, en medelålders man med munter uppsyn. Vi åkte från flygplatsen som diplomater – ingen kontrollerade våra pass.

På vägen meddelade chauffören att vårt privata baggage och vår utrustning skulle transporteras till hotellet. Från flygplatsen till svenska ambassaden körde vi förbi den plats där mitt familjehem hade legat. Kvar fanns bara några popplar, som ett minne av den plats där jag hade tillbringat min barndom. Jag mindes att jag som barn hade sprungit fram till vägen för att vinka när diplomatkolonner

åkte förbi huset. Och nu befann jag mig, på grund av något slags tur eller förtjänst, själv i kolonnen. Jag såg att ingen annan tog notis om de ungar som stod vid vägen och vinkade högtidligt.

Vid svenska ambassaden lämnade vi kolonnen och fortsatte till det nyöppnade hotell Jugoslavija vid Donaus strand nära Zemun. Åke frågade mig om jag kände mannen från säkerhetstjänsten. Jag svarade nej, och ingen av oss förstod varför han hade kommit fram till just mig och tilltalat mig vid mitt rätta namn.

I hotellfoajén togs vi emot av JRT:s kameraman, han som hade filmat Palmes skor. Han presenterade sig som Raka och sa att både han och JRT:s teknik stod till vårt förfogande för överföringen av reportage till Sverige. Jag förklarade kort för honom att man i Sverige inte lade så stor vikt vid hur folk var klädda, eftersom man inte bedömde folk efter deras kläder eller ställning i samhället. Jag berättade även en detalj om Palme, att han var en av få ledare som uppförde sig helt normalt och stod nära de vanliga medborgarna. Efter ceremonin på flygplatsen hade han gått fram till alla journalister och TV-medarbetare, tackat för ett gott arbete och sagt: ”Vi ses på middagen i kväll!” Någon i teamet hade frågat vilken middag, och när han hörde att vi inte var bjudna hade han vänt sig till sin kabinettssekreterare och sagt: ”Om de inte kommer, kommer inte jag heller!” Raka skrattade åt min berättelse, han visste inte om han skulle tro på den. Sedan kom hotelldirektören fram till oss och sa att han hade fått i uppgift att personligen överlämna inbjudningskort till den middag som herr Džemal Bijedić skulle ha för den svenska delegationen i den jugoslaviska regeringens namn. Tiden var satt till klockan 21, och nu var den 19.20.

Det var verkligen som om tiden flög iväg den här dagen. Mindre än sex timmar tidigare hade vi varit i Stockholm, och under den här korta tiden hade min rädsla flugit all världens väg.

På inbjudningskortet stod det ”klädsel: svart kostym”, och jag hade aldrig i mitt liv haft kostym på mig, inte heller hade jag någonsin längtat efter sådan ”lyx”. Men jag fann mig på något sätt och lånade en för stor kavaj av Olle. Vi samlades utanför matsalen för en drink. De svenska journalisterna kom fram till mig och frågade om allt var okej. Jag log och sa att jag mådde så bra som en människa överhuvudtaget kan må. Därefter kom mannen från säkerhetstjänsten och ställde samma fråga – och sedan även Olof Palme, som log och sa: ”Vad roligt att få träffa er även här!”

Till vänster om mig satt Olle och till höger min nye bekant Raka. Den storslagna middagen med Jugoslaviens regeringschef Džemal Bijedić och Sveriges statsminister Olof Palme hade för någon timma sedan bara varit en illusion. Som tur var fanns verkligheten där och allt utspelade sig live – och jag var en del av spektaklet. Efter några inledande meningar med Raka, som jag bedömde vara en ärlig och hederlig man, fick jag veta att han hade lärt sig

sitt hantverk på den berömda kameraskolan i Prag, liksom att han var Titos personlige filmare.

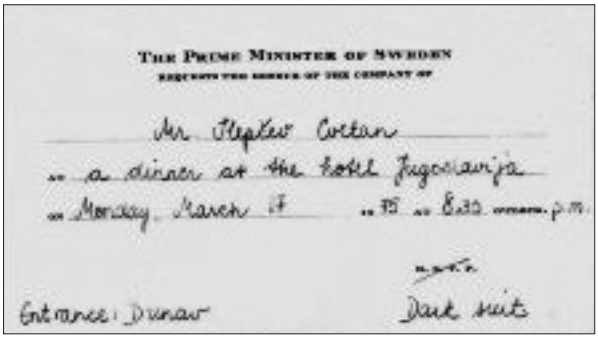
THE PRIME MINISTER OF SWEDEN

Mr Stefkov Cvetan

a dinner at the hotel Jugoslavija

Monday March 17 75 8.30 p.m.

Entrance: Dunav

Dark suits

Inbjudan till middagen

Den praktfulla middagen blev avslutningen på en otrolig dag. När jag hade duschat kände jag tröttheten, så jag lade mig i sängen och somnade med tankarna hos mina föräldrar.

Efter frukosten i hotell Jugoslavijas nya matsal, med utsikt över Donau och en del av Kalemegdanparken, pratade vi till kaffet om den framgångsrikt slutförda gårdagen och tittade på schemat för dagens arbete. Vid ett tillfälle fick jag frågan om jag hade hört av mig till mina föräldrar. Jag sa att jag efter middagen inte hade haft mod att gå ut för att besöka mina kära. Jag hade fruktat mörkret och det som skulle ha kunnat hända i det.

På JRT togs vi emot av Raka, som fixade så att vi kunde föra över gårdagens reportage till Stockholm. Alla tekniska förutsättningar var uppfyllda för att Åke Ringborg, teamets chef och reporter, skulle kunna ge en direktsänd kommentar i Rapport klockan 19.30. Allt gick som smort, mycket tack vare Raka, och vi fortsatte enligt schemat för den 17 mars 1975. Utanför hotellet väntade vår galante chaufför på oss i den svarta limousinen. Vi steg in, och Åke sa att det vore fint om vi kunde åka genom Dedinje. Jag översatte det för chauffören, som svarade att det var just dit vi var på väg.

18. KÄRASTE KAMRAT TITO

Limousinens chaufför körde den här soliga vårdagen genom de vackraste och viktigaste delarna av staden. Jag berättade allt jag mindes för svenskarna om Dedinjes betydelse. Vår erfarne chaufför hjälpte mig en hel del och han körde förbi alla byggnader som utlänningar bör se. Svenskarna jämförde Dedinje med Djursholm i Stockholm. Stadsdelen gjorde både mig och dem andlösa. Jag hade många kompisar från Dedinje, och jag mindes särskilt Sonja från arbetsbrigaden, hon som hade suttit i rullstol. Chauffören stannade vid en bom, och jag mindes att jag på den platsen, på våren, när solen, ”den hemlöses ugn”, börjar värma igen, hade hånkat på spårvagnen mot Košutnjak. Där hade vi haft en massa rackartyg för oss när vi skolkade från skolan. Jag trodde knappt mina ögon när en soldat kom ut ur vaktkuren. Han hade känt igen Titos limousin med skylten ”Press”, så han höjde rampen, hälsade militäriskt på oss, log och öppnade en tung järngrind. Han gav oss tecken att fortsätta utan någon som helst kontroll, för det kunde ju inte vara vem som helst som åkte i den här bilen.

Jag vet inte hur många gånger jag och mina kompisar hade velat komma in här. Vi brukade stå där och titta oss omkring, men vakterna jagade alltid bort oss. Nu öppnades paradisets port för mig. En perfekt anlagd allé full av blommor och ett oändligt antal vackra träd. Det påminde om konstfotografier med undersköna växter. Bilen kröp fram mot en liten kulle, och jag knackade chauffören på axeln som tecken på uppskattning för att han gjorde det möjligt för Olle att filma den underbara trädgården, vars utseende bara ändrades av årstidernas växlingar.

När vi kom fram till den sista allén, högst upp på kullen, sa Olle att han måste byta film i kameran. Medan jag rotade i väskan på jakt efter en ny 16 mm-film, stannade bilen. Den platå som vi stod på hade jag sett som pojke, efter att ha hoppat av spårvagnen och gått ett hundratal meter till den mest populära fotbollsplanen. Där samlades alla som skolkade, och precis vid viadukten kunde man se platån. Jag brukade kasta en blick mot kullen, för att sedan fortsätta under viadukten, som utgjorde ett slags gräns mellan stadsdelarna Dedinje och Košutnjak. Hela området var omgärdad av tjock taggtråd.

Jag hjälpte Olle byta film och när jag vände mig om såg jag plötsligt en stor villa, som påminde om spansk eller italiensk arkitektur. Den hade dykt upp med sin eleganta vita färg ur den undersköna trädgården och stod där precis mitt emot mig. Jag hade sett den på vykort och i filmer och hört en hel del historier om den. Jag stod framför Vita palatset! Jag fick gåshud och suckade tyst: ”Puuuh, vilket privilegierat jobb jag har!”

Tack vare vår chaufför hade vi anlänt 20 minuter för tidigt, och detta utnyttjade vi till att filma Palatset utifrån. Vårt team kunde fritt göra sitt jobb, utan något som helst tillstånd eller eskort. Magdalena spelade in ljudet och log nöjt, medan reportern anslöt sig till de andra journalisterna inne i Palatset. Vi gick igenom en liten veranda och kom in i Palatset. På väggarna hängde tavlor av Picasso, Rembrandt, Dalí; Tito älskade konst. Vilken känsla för pojken från Sava! Jag såg en elegant möblerad hall med värdefulla prydnader överallt. Jag hade just lyckats titta mig runt en stund när en kypare kom fram till mig med en silverbricka med handgjorda kristallglas. Han serverade olika drycker med och utan alkohol. Jag tog ett glas mineralvatten från Arandjelovac med is och en citronskiva, medan Olle tog den serbiska specialiteten slivovits och Magdalena och Åke ett glas inhemsk champagne. Kyparen visade oss till ett bord fullt med snittar med jugoslaviska pålägg, både kallskuret och mjölkprodukter.

I hallen fanns det ett permanent ljus, så jag behövde inte förbereda mitt arbete. I stället tolkade jag åt Olle, Åke och Magdalena och hjälpte till med allt möjligt. I sådana situationer rinner tiden iväg, jag hann inte mer än vinka åt Raka och hans kollegor. Alla gjorde sitt jobb professionellt och det var ett tillfälle för var och en att visa sina färdigheter. Olle, en av de bästa kameramännen i Sverige, var ganska lång och hade en lös kamera på axeln. Vi kontrollerade att batterierna fungerade och satte in ett nytt band. I vanliga fall har man kameran på höger axel, så jag stod vid hans vänstra sida, reportern Åke vid hans högra och bredvid honom Magdalena med magnetofon och mikrofon.

Klockan var 11.28 när vi var klara för tagning. Jag kastade en blick på Raka, som hela tiden filmade eftersom han nästan kände sig som hemma här. Jag översatte snabbt till svenskarna att göra en halvcirkel åt höger, och just när vi hade kommit på plats dök de två statsmännen upp från två olika rum, precis på utsatt tid, och hälsade på varandra. Palme var klädd i en mycket elegant mörk kostym, utan ficknäsduk, han bar en slips med diskret mönster, ljus skjorta och hade nya, putsade skor, men håret var lite i oordning. Från det andra rummet kom en herre med elegant utseende och fin figur, och hela hans uppenbarelse andades förtroendeingivande statsman. Han spred karisma omkring sig med sitt säkra framträdande. Framför mig stod en legend bland statsmän – min käraste kamrat Tito.

Jag stod som fastfrusen och stirrade på honom, och i samma ögonblick som han sträckte ut handen mot Palme kände jag den berömda Armani-doften. Jag lyssnade till hans lugna röst, betraktade hans eleganta hållning och kastade en blick på hans fru Jovanka, som stod vid sidan av och log milt. Kamerorna surrade oavbrutet och registrerade samtalet mellan de två statsmännen, som överöstes av frågor från de nyfikna journalisterna. Jag fascinerades av deras professionella uppförande, det vill säga deras tålamod med reportrarna. Jag stirrade oavbrutet

på Tito, och en tanke for genom mitt huvud. Hur många gånger hade jag inte stått bredvid rälsen och väntat på att Blå tåget, Titos officiella tåg, skulle åka förbi, varefter jag skröt för kompisarna att kamrat Tito hade vinkat åt mig. På torget utanför järnvägsstationen satte man alltid upp ett podium med talarstol, varifrån Tito vände sig till folket efter sina statsbesök. Jag minns att en radiostations mikrofon hade råkat vara på och att Tito hade undsluppit sig en svordom: ”Helvete också”. Folk började skratta. Radiostationen stängdes senare. Och här stod jag nu på några meters avstånd från Tito, som i en dröm.

Olle ryckte mig ur mina funderingar. Det var dags att byta kassett, vilket innebar att jag i 15 minuter av de sexton som en film tar hade varit upptagen av mina egna tankar. Jag hade inte hört någonting av det som sades. Jag fick för mig att jag i pausen skulle försöka få ett ord med Tito – och kanske nämna mitt problem med militärtjänsten. Olle sa att han för syns skull även måste filma de andra ur den svenska delegationen: Lennart Finnmark, Anders Thunborg, Pierre Schori, Lars Bergquist och Ulf Ivensson.

Olof Palme och kamrat Tito, jag i skugga

19. BLYGA TÅRAR

När jag gick in i mitt familjehem mindes jag att jag som barn hade hört min far sjunga två gånger. Han hade trott att ingen hörde honom när han sjöng sin favoritsång från Makedonien: ”Hör på, hör på, Andja, hör hur fiolerna spelar …” Nu var rätt tillfälle att någon skulle få höra även mig sjunga! Dold bakom ytterdörren följde jag reaktionerna hos dem som satt där inne och drack kaffe, när jag av hela mitt hjärta stämde upp i ”Hör på, hör på …” Jag kom inte längre, för mamma och pappa studsade upp från sina stolar när de kände igen min röst. Pappa utropade ”Cvetko, min son!” och rusade fram mot mig. När jag tio år och två månader tidigare hade lämnat detta hem, hade jag gett far en håglös kram och fällt några tårar i hemlighet. Nu dolde jag dem inte. Det var omöjligt att dölja känslorna när min underbare och hederlige far kom fram och gav mig en hård kram. Jag drog till mig mor med den andra handen. Vi stod där i en ordlös omfamning, alltmedan tårarna rann nerför våra kinder.

Det var som om jag hade fallit ner från himlen. Jag tänkte: Herregud, det här kanske inte var så klokt att göra mot mina gamla föräldrar. Jag ledde dem stolt ut på terrassen för att visa dem vad jag kommit hem i: ”Titta, var inte rädda!” Vuxna och barn hade samlats runt limousinen och rörde vid den i beundran. Jag släppte taget om far och mor och gick bort till bilen för att bjuda in chauffören på kaffe. Jag förstod honom när han sa att han inte kunde lämna bilen till barnen på nåd och onåd, för då skulle den snart förvandlas till en griffeltavla.

Några av mina kompisar kom förbi och anslöt sig till de förbluffade grannarna, som med tanke på att de kände mig var skeptiska. De hade aldrig kunnat tro att min hemkomst skulle ske i sådan glittrande lyx. Efter lång tid hade problemgrabben dykt upp utanför deras hus, i något som förtjänade all respekt. Den eleganta limousinen från Titos vagnpark stod utanför mitt hus. Det var för mycket för mina grannar! Jag tog ett stolt farväl av alla och gick in i huset igen med mina föräldrar. Mor satte som vanligt fram slatko av vindruvor – ett slags sylt som man äter med sked till ett glas vatten – från den sista glasburken från årets vinterförråd, och bar sedan ut detta traditionella välkomsttilltugg till chauffören. Jag hade aldrig sett min far stråla så av lycka. Jag hann berätta för honom att jag ingick i den grupp som följde Palmes statsbesök. Jag sa att han inte skulle oroa sig, och han svarade: ”Jag visste att min enda son en dag skulle bli en riktig människa.” De här orden ekar än i dag i mina öron. Mor kom in med tom glasburk och tom tillbringare, glad över att ha fått bjuda alla där ute; den traditionella makedoniska vindruvesylten var en riktig hedersbetygelse för gäster. Mor kokade den varje höst, och innan hon förslöt glasburkarna lade hon alltid i en pelargonkvist. Därefter ställde hon dem i fem rader högst upp på det

stora köksskåpet. Jag tyckte så mycket om den här sylten att jag som barn åt upp glasburk efter glasburk från de bakre fyra raderna. När mor en gång upptäckte det skrattade hon bara.

Jag berättade de otroliga händelserna från de senaste två dagarna. Det var några minuter kvar tills jag måste gå, och chauffören hade redan tutat en gång. Innan vi tog farväl sa jag att jag skulle vara upptagen de närmaste 30 timmarna och inte hade någon möjlighet att titta förbi igen. Jag skulle höra av mig per brev, för de hade ännu inte fått telefon. Min far följde mig ut till grinden. När han såg att det fortfarande stod en grupp människor runt bilen, viskade han i mitt öra: ”Jag är stolt över dig och lycklig. Nu kan jag dö i frid!” I detsamma dök mor upp med en burk med en annan sylt. Vi kramade om varandra och tog farväl. Fördelen med mitt jobb är att jag har möjligheten att träffa dem jag håller kär på det här sättet, men jag upplever avskeden som oerhört påfrestande. Särskilt detta avsked!

Jag steg in i bilen, vände mig mot grannarna och sa: ”Det var så roligt att se er. Farväl allihop.” Jag sjönk ner på sätet, och chauffören tryckte ner rutan på min sida med en knapp. Bilen började köra, och jag vinkade åt mina föräldrar och kompisar, grannar och grannbarn. Bilen gled fram längs gatan och jag kände återigen hur svårt det var att ta farväl. När jag med en ursäkt tackade chauffören, kände jag viss lättnad när han med ett milt leende sa: ”Jag förstår dig!”

Mötet med Maks

När den officiella delen av statsbesöket var över, väntade den avslutande presskonferensen. Vi anlände tio minuter före utsatt tid, tillräckligt för en svalkande dryck. På vägen till Vita palatset hade mina kollegor berättat att de hade blivit oroliga eftersom jag inte hade sagt vart jag skulle. De var på väg att efterlysa mig, via kabinettssekreterare Pierre Schori. Både de och några av journalisterna trodde att jag hade åkt fast. När de såg mig var de uppriktigt glada. De förstod mig när jag berättade att jag hade varit hos mina föräldrar.

Presskonferensen förflöt i perfekt ordning och i slutet gjorde vi en intervju med Palme, som skrattande erinrade sig fadäsen med skorna; han hade glömt byta: ”Än sen då, det är väl inte mer än mänskligt!” Säkerhetsmannen från flygplatsen kom sedan fram till mig i sällskap med en elegant äldre dam. Han presenterade mig och sa: ”Vår landsman. Han lever och arbetar i Sverige.”

Belgrads ungdomar hade bytt samlingsplats. Mitt älskade stråk hade bytts ut mot Dom omladine, Ungdomshuset, i hörnet av Makedoniengatan och Moše Pijades gata. Där var det alltid en massa aktiviteter, från rockkonserter till bioföreställningar. Det fanns även en hel del gäng, som bestod av svaga,

starka och superstarka grabbar, både snälla och hetlevrade, både hederliga och ohederliga. Och när det finns så mycket ungdomar på ett ställe är det alltid stor risk att det uppstår missförstånd: gräl, slagsmål och annat. Ett antal ordningsmän hade därför engagerats, och deras chef var ingen mindre än Maks. Det räckte med att han visade sig och gav sina grabbar en order för att kvällen i Ungdomshuset skulle avlöpa utan störningar.

När vi var klara med arbetet någon gång vid midnatt, föreslog jag för mina kollegor att vi skulle besöka Ungdomshuset, så att de fick se vad Belgrads ungdomar gjorde på kvällarna. Det var även en ursäkt för att få träffa Maks, som jag inte hade sett på flera år. I Ungdomshusets disko var det smockfullt på grund av en rockkonsert, medan man i den andra salen visade en film. I den stora foajén var det så mycket folk att man knappt kunde ta sig in. I dörren stod två jättar. Massan ville in till varje pris, men många blev kvar utanför.

Vi banade oss väg genom kön på något sätt och fram till gorillorna. Jag hade knappt sagt god kväll till en av dem förrän han ville knuffa bort mig. En av svenskarna anmärkte att det inte var helt nödvändigt att gå in, det räckte kanske med det som de hade sett. Svenskar är för övrigt reserverade, godmodiga och rädda människor. Jag lyckades på något vis förklara att jag sökte Maks, varvid grabben lugnade sig lite och svarade att Maks var upptagen. Och vad ville jag förresten? undrade han. Jag sa att de skulle hälsa Maks från Vallmo, och en av dem lovade att försöka. Jag lyckades övertyga svenskarna att ha lite mer tålamod. Strax såg jag att det skapades en korridor genom massan i foajén. Först gick gorillan och omedelbart bakom honom min älskade Maks. När han fick syn på mig skrek han ”Vallmooo!” Han rusade fram till mig och gav mig en kram. Massans blickar följde de två gamla vännernas hårda omfamning, alltmedan gorillan ursäktade sig med ett leende och drog sig tillbaka. Vi placerade svenskarna i den överfulla baren, där Maks frigjorde tre platser åt dem och sa till bartendern att ge dem den bästa servicen. Jag översatte att de kunde beställa vad de ville!

I ett hörn av den enorma foajén låg ett ljudisolerat utrymme omgivet av tjockt glas där man hade full överblick över hela foajén. Där fanns två telefoner och två av Maks underordnade. Han sa att han skulle gå ut men komma tillbaka om en stund. Jag misstänkte att Maks grabbar inte hade sett sin chef så här glad på länge. Jag mindes att jag som pojke ofta hade försökt överraska Maks. Jag kunde till exempel hänga en kasse med fem kilo jordnötter på hans dörr, eller den gamla historien med blomkrukorna som jag gav till hans mor Vuka. Maks var alltså van vid det mesta. Men den här överraskningen överträffade nog hans vildaste fantasier.

Med lätta steg gick vi förbi biografen Balkan och Arméhuset, nerför Franska gatan och över kullerstensgatorna i gamla stan, Skadarlija, som den här tiden

på året låg öde. Vi hann prata ut. Jag var glad över att ha gett honom en angenäm överraskning. Hur skulle jag ha känt mig om inte mina föräldrar och Maks hade fått bevittna de här underbara ögonblicken! Maks berättade att hans mor Vuka var sjuk. Jag bad honom krama henne från mig. Vi hade inte mer tid, svenskarna hade redan väntat i en timme och behövde vila sig efter det ansträngande arbetet. Nästa dag, innan planet gick, skulle vi bara filma några scener i de finaste delarna av Belgrad, framförallt den oundvikliga Knez Mihajlogatan, det legendariska stråket.

Efter den korta men underbara promenaden följde Maks mig till limousinen, där vår tålmodige chaufför väntade på oss. Innan vi körde iväg hörde jag Maks välkända röst och hälsning: ”Adios amigo!” Nästa dag på flygplatsen tog vi farväl av och tackade vår chaufför med en fin present, kristallglas från Kosta Boda.

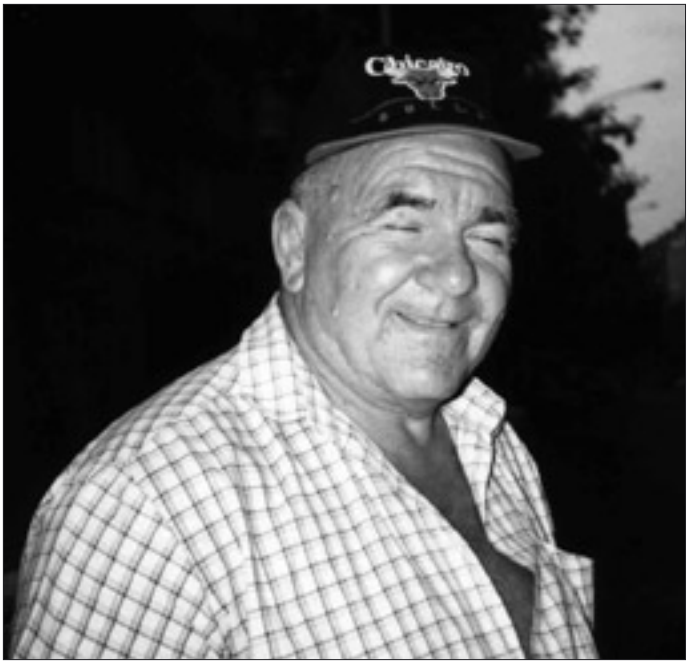

Maks vid Ungdomshuset i Belgrad

Titos cigarrettetui

Avskedsföreställningen för den svenska delegationen gjordes med sedvanlig pompa och ståt: över den röda mattan och bredvid Titos livgarde och höga jugoslaviska regeringsfunktionärer gick vi ombord på planet till tonerna från militärorkestern. Dörren till flygplanet stängdes. Med professionellt intränade blickar gav vi varandra ett tecken på att vi hade slutfört ett mycket viktigt jobb. Planet lyfte mot Stockholm.

Mina tankar vandrade genast iväg, från morgonpromenaden utanför hotell Jugoslavija och den friska morgonluften över Donaus vatten, den fina utsikten över Kalemegdan och Krigsön, till den sandiga delen av stranden på Zemuns pärla Lido, där de första solstrålarna bröts. Jag satt och njöt av den skönhet som jag hade blivit förvägrad i tio år. Mina tankar avbröts av kameramannen som puffade till mig med axeln. Han ville veta hur jag kände mig nu efter dessa tre dagar. Jag var överlycklig över att få beskriva mina känslor för någon. Jag reste nu iväg från mitt land med sprittande hjärta, nöjd och glad över att ha kunnat återvända på det här sättet, och med ännu större kärlek till mitt arbete. Mina intryck från den här resan kan aldrig suddas bort, för den överväldigande hemresan kan aldrig upprepas igen.

Återgången till det normala livet började med ankomsten till Arlanda, och slutet på den sanna berättelsen om pojken från Sava började vid bagageutlämningen. Den lilla väskan med strålkastaren var sen, så jag blev kvar vid bandet medan de andra gick för att vänta på en taxi. Jag stod där helt ensam då jag fick syn på ett föremål som bara åkte runt runt på bandet. Någon hade uppenbarligen glömt det. Jag kände igen den gyllene asken. Det var den present som kamrat Tito hade överlämnat till Palme vid gårdagens lunch. Ett cigarrettetui i rent guld. Jag öppnade det och läste förbluffad meddelandet som låg inuti: ”To H.E. Mr Olof Palme, Prime Minister of The Kingdom of Sweden, given by Josip Broz Tito, President of the Federal Republic of Yugoslavia. 17 March, 1975. Tito.” Jag stängde etuiet och tittade mig omkring. Inte en människa i sikte. Strax kom min väska och jag stoppade ner den här värdefulla, slarvigt glömda saken i fickan och gick mot utgången. Jag hoppade i taxin och åkte iväg med mina kollegor.

Medan svenskarna nöjt satt och pratade i taxin, eftersom de hade gått genom tullen med ett antal flaskor för mycket av brännvin och jugoslavisk konjak, funderade jag på vad jag skulle göra. Skulle jag behålla dyrgripen för mig själv, som ett kärt minne av min personliga närvaro vid de två statsmännens stora möte, eller skulle jag hederligt lämna tillbaka den till ägaren? Om jag hade haft ett sådant här tillfälle i Jugoslavien, skulle jag säkert ha behållit den, men här hade livet lärt mig att hederlighet och ärligt arbete gav resultat. Jag bestämde

mig för att förbli fläckfri och lämna in den på departementet. Jag svor på att aldrig ångra mig, utan bara minnas händelsen, för hade det inte varit för mitt arbete, hade jag aldrig fått uppleva den här resan. Som vårt ordspråk säger: Lögnen har korta ben.

20. PROBLEMEN MED NELA

Trots de stränga och långa vintrarna bygger man här i norr sina hus i huvudsak av trä, eftersom det har visat sig att trä ger bra isolering mot kylan. Jag närmade mig vårt fina, röda trähus vid sjön och hörde bebisens röst. När jag öppnade dörren stod Stella i hallen med sin syster Meri i famnen. Hon pekade på mig för bebisen, och det kändes som om den lilla förstod, för hon utropade glatt: ”Pappa, pappa!” Stella rusade fram med bebisen och kramade om mig. Jag stod länge och kramade och pussade mina två flickor, medan jag gav Nela en manlig kram och tog Nelas far i hand. Jag hade aldrig brytt mig om när Nela sa att mina föräldrar inte var i stånd att ta hand om våra barn. Men nu hade jag alltså tagit emot hennes alkoholiserade far och lät honom bo hos oss för att ta hand om barnen när vi jobbade.

Stella skulle börja i skolan om ett år, så hon gick i förskolan några gånger i veckan. Undervisningen där bedrevs, enligt föräldrarnas önskemål, på serbokroatiska. Med tanke på den stora invandringen hade man i svenska skolor infört hemspråk för barnen. Vuxna fick gå på gratis lektioner i svenska, vare sig man arbetade eller var arbetslös. Den här möjligheten hade inte funnits när jag kom, eftersom utlänningarna var så få. Jag hade registrerats som invandrare nummer 890 i Stockholm. Utlänningarna började dock missbruka systemet, så i stället för sex månader till ett år kunde kurserna i svenska pågå i flera år. Varför arbeta när man hade en säker inkomst på det här lättjefulla sättet? Sålunda skrev vissa in alla familjemedlemmar på kurserna och hade på det viset stora inkomster.

Jag hade alltid drömt om att ha en öppen och ärlig relation med min partner, som en garanti för ett långvarigt äktenskap, men med Nela blev detta inte fallet. Alla hennes utfall, lögner, falskspel, baktaleri om mig till mina systrar och bästa vänner gjorde att misstroheten mellan oss hela tiden växte. Vår relation blev allt kyligare, och mina utsvävningar med Mia i Paris var ett tecken på att mina känslor för Nela hade svalnat. Detta visade sig även i min allt mindre lust att ha sex med henne. När vi någon gång ändå älskade var det mer för sakens skull. Jag hade trott att min andra dotters födelse skulle innebära en förändring i vårt äktenskap. Jag ville bevara det och pysslade allt mer med mina barn. Jag tillbringade varenda ledig stund med dem. Stolt tog jag ut dem på promenader, kramade och pussade dem och visade dem hur mycket de betydde för mig. Jag tyckte att de som flickor alltid skulle vara rena, så jag skämdes inte ens för att slicka i mig deras snor, eller saliv när de fick nya tänder. Jag betraktade med vämjelse de fina och prydliga damer som gick omkring med slarvigt klädda och smutsiga barn. Jag ville rätta till det fel som jag hade begått när jag, på

Nelas inrådan, hade låtit Stella växa upp långt borta från oss. Den felaktiga uppfostran hade lämnat spår, så jag försökte ställa saker och ting tillrätta genom att sysselsätta mig med henne.

Nela, Stella, Meri och jag i Spanien

Nelas far passade verkligen sina barnbarn på bästa sätt och de var en bra terapi för honom. Han slutade dricka eftersom han kände sig behövd, och vi belönade hans ansvarskänsla och ansträngningar rikligt. Från att ha varit ett fyllo blev han en frisk 60-årig farbror. Inte ett spår av den notoriske suputen.

Stella hade gått i skolan två år redan och var en ganska bra elev. Meri utvecklades som hon skulle och var nästan tre år gammal. Jag pratade envist endast serbiska med dem och låtsades att det berodde på att jag inte var så bra på svenska. Jag ville att de skulle lära sig språket ordentligt, för det är en stor rikedom att kunna sitt modersmål.

Jag och Nelas far hade ett korrekt förhållande, så jag ville på något sätt återgälda honom för hans ansträngningar att uppfostra flickorna, som tyckte mycket om honom. Vid en inspelning på en kexfabrik i Stockholm frågade jag direktören om det inte fanns ett lättare jobb för en äldre man. Jag visste att det var svårt att få ett jobb om man var gammal, men jag litade till min goda relation med direktören. Jag sa inget om det här hemma, utan ville invänta svaret först.

Min vän Raka

Jag hade inte träffat mina föräldrar och Maks på nästan tre år, men jag hördes nästan dagligen med dem på telefon. Min nya vän Raka, kameramannen i Belgrad, hade via sina kontakter fixat så att mina föräldrar snabbt fick en telefonledning indragen.

Jag skulle nog vilja beskriva mitt liv från och med ankomsten till Sverige som en fullastad pråm som behöver en grov kätting för att ligga stadigt vid kaj. Så förflöt mitt liv, stadigt och hela tiden allt mer stabilt. Att ha två underbara flickor, god hälsa, föräldrar, den trogne vännen Maks, ett jobb som jag älskade, allt det var tillräckligt för att jag skulle känna mig som en nöjd man. Men allt är inte alltid fullkomligt i livet, vilket visade sig i mitt förhållande med Nela.

En morgon i april 1978 ringde Raka till mig från JRT, Jugoslaviens radio och tv, och sa att han skulle komma till Sverige med en av de mest kända TV-reportrarna, Slavko Budihna. De skulle följa en officiell jugoslavisk delegation med Kiro Gligorov i spetsen. Det var en uppföljningsvisit efter Titos besök i Sverige 1976, samt en svarsvisit för ett svenskt besök i Jugoslavien, då man hade skrivit under ett handelsavtal. Jag hade dock varit utomlands i tjänsten den gången.

JRT begärde av den svenska televisionen att just jag skulle hjälpa dem under besöket. Jag gick till min chef Rune Magnusson och berättade hur mycket Raka hade hjälpt oss och att vi stod i skuld till JRT. Rune visste av erfarenhet hur mycket det betydde att få hjälp i värdlandet, så han gav genast klartecken till att jag och mitt filmteam, med komplett utrustning, skulle stå till de jugoslaviska kollegornas förfogande.

Tack vare min bekantskap med Raka visste jag att det fanns någon i Belgrad som kunde hälsa på och hjälpa mina föräldrar vid behov. Han gjorde det utan att tveka, närhelst de bad honom om en tjänst. Han tog hand om dem som om han var deras son, och farsan brukade säga att han var deras andra son. Från Raka fick jag nyheter från Jugoslavien, och med tanke på att han kände alla mina kompisar och mafiosos fick jag även senaste nytt om dem. Det här var ett utmärkt tillfälle för mig att lära känna honom ännu bättre, och att få bjuda hem honom om det blev tid över.

Trots att jag under besöket i Jugoslavien hade fått träffa president Tito, och sedan också lärt känna Jugoslaviens ambassadör i Sverige, pågick fortfarande min kamp för att förnya mitt jugoslaviska pass. Vid varje samtal med ansvariga tjänstemän på ambassaden fick jag intrycket att jag fortfarande sågs som en desertör som måste straffas. Därför plågades jag av det missade tillfället att prata med Tito i Vita palatset och begära amnesti av honom. Jag hade fattat mod att göra det, men just i den stunden hade vi avbrutits av en oerfaren journalist.

På grund av detta svävade jag fortfarande i ovisshet och kunde inte resa till Jugoslavien när jag ville.

I mitt jobb hade jag visat upp tillräckligt med färdigheter som filmteknisk arbetare, så jag kände att jag ville avancera. Jag ansåg att jag hade fler kvaliteter än vissa av svenskarna, bland annat för att jag alltid lyckades finna mig i olika situationer där de visade sig svaga. Jag hade den där sydländska egenskapen att vara kvicktänkt, även i grundläggande saker. Till exempel kunde jag multiplikationstabellen bättre än de. Övertygad om min potential gick jag upp till högste chefen och bad om att få gå en kurs i ljudteknik. Den här möjligheten fanns för alla anställda, en intern kursverksamhet där man kunde omskola sig till journalist eller något annat yrke i branschen. En svensk kollega ansökte om att få gå samma kurs, och fick omedelbart klartecken. När jag protesterade sa chefen att jag måste ha en högre utbildning och föreslog att jag skulle ta en brevkurs. Uppenbarligen gjorde han skillnad mellan svenskar och utlänningar. Det kändes hårt att inse att det som värderades högst i det här landet inte var skicklighet och hårt arbete; mycket hade förändrats sedan 60-talet. Slutligen registrerade jag mig på brevkursen på chefens villkor, eftersom han var säker på att jag inte skulle klara den.

Den eleganta damen

Mitt favoritsätt att lära känna kvinnor var naturligt. Eftersom jag inte var blyg utnyttjade jag efter utsvävningen i Paris olika situationer i affärer och på torg. Jag gick fram till damer och inledde med hjälp av olika ursäkter ett samtal. Först försökte jag bedöma om jag skulle ha någon chans hos dem. Jag missbedömde läget många gånger, men prickade även rätt ganska ofta. Det enda jag höll mig till var att inte göra detta på nattklubbar, diskotek, restauranger, eftersom bekantskaper under alkoholinflytande är meningslösa. Under en inspelning i Malmö lärde jag känna en elegant dam. Jag erbjöd mig att bära hennes tunga kassar, för hon hade just handlat på torget, och hennes varma blick var inte bara ett tecken på tacksamhet. Vi bestämde att vi skulle träffas efter arbetstid. Hon hette Frida och var personalchef på NK. Hon var mycket intelligent, och vi fann varandra både umgängesmässigt och sexuellt. Fridas man var professor vid Lunds universitet och hade en övernattningslägenhet där. Våra kärleksmöten utspelade sig på hotell, under mina tjänsteresor till Malmö. Jag beklagade mig för Frida över min chefs inställning till min vidareutbildning, och hon svarade att det var rasism. Hon föreslog att jag skulle skriva ner det på papper och sedan skicka det till henne. Hon och hennes man skulle därefter svara. Jag ville på detta sätt revanschera mig mot chefen, för jag var medveten om att

alla teorikurser i mitt yrke bara var en formalitet och att allt uppnåddes genom praktiskt arbete.

I slutet av 70-talet började det här underbara landet plågas av en allt större kriminalitet. Det dök upp allt fler kriminella, maffia på hög nivå, drogförsäljningen ökade. Mord, kidnappningar och bankrån hände varje dag. Straffen var milda. Medierna gjorde de kriminella till hjältar, medan politikerna och polisen gick dem till mötes genom att inte reagera i tid eller straffa dem ordentligt. Det finns inte många länder där fångar får söndagsmenyer, kan utöva idrott i hypermoderna hallar samt har rätten att gå språkkurser och ta universitetspoäng under fängelsetiden. När straffet är avtjänat kommer fångarna ut som högutbildade. Fängelsecellerna påminner om hotellrum, med telefon, badrum och TV, och dessutom får de permissioner och en hyfsad månadslön. De hederliga medborgarna, å andra sidan, får en symbolisk hjälp från samhället och har svårt att försörja sina familjer. Om en tjuv eller alkoholist ansöker om socialhjälp får han den snabbt. Andra får vänta länge.

Utlänningarna blev allt mer hatade eftersom de hade infört olika förändringar i kulturen, maten, nöjeslivet. Det faktum att det även fanns problem bland svenskarna kom sällan upp till debatt, förutom att det ibland publicerades någon artikel i en tidning med liten upplaga, med uppgiften att svenska medborgare stod för 80 procent av alla brott. Särskilt stor var intoleransen mot utländska män, eftersom de med sitt heta temperament tilldrog sig de svenska kvinnornas intresse.

21. ETT MÄRKLIGT FOLK

När jag tänker på Sverige jämför jag det med en mogen vattenmelon, så vacker att det tar emot att skära i den. Men när jag klyver den är den rutten inuti. Till synes vacker, men när man skrapar lite på ytan stöter man på skräp. De maskerar naturligtvis sina negativa sidor väl. De ligger i topp vad gäller teknologi, industri och uppfinningar. Televisionen som medium har mer och mer inflytande på invånarnas åsikter, som formas av såväl politiker som mäktiga företag. Allt är snyggt förpackat – varsågoda!

En svensk folksjukdom är för mig det oförklarliga köandet. Om man befinner sig i en affär med flera kassor, är det alltid tomt i en av dem och onödiga köer framför de andra. Utlänningarna respekterar inte dessa regler, så när de lugnt går till kassan utan kö, stirrar alla på dem. Eller som i tunnelbanan: om det finns tre lediga platser bredvid en utlänning och en ledig plats bredvid en svensk, slåss alla om platsen bredvid svensken. Och när det finns 30 skåp i ett omklädningsrum, tar tio personer som inte känner varandra alltid de första tio skåpen. Ingen tänker ens på att det finns en massa tomma skåp mitt emot. De går som en flock efter varandra. Så är det på posten, på bio och på andra offentliga platser. När utlänningar går i grupp, och tack vare sitt temperament är högljuddare än svenskarna, möts de av buttra blickar och kommentarer. Svenskarna vill inte att någon ska störa deras frid. De är väldigt känslokalla och reserverade. De reagerar inte ens när de går förbi en sjuk människa på gatan. De går fram först när de tänkt igenom saken en andra gång. Det finns inga större hycklare än de. Under andra världskriget tjänade de mest pengar av alla från Tyskland och Hitler. Tyskarna var beroende av det svenska stålet, och svenskarna tog bra betalt för det. De skapade en bild om sig av att vara neutrala och demokratiska, med hjälp av fördrivna judar och flyktingar av andra nationaliteter. Men sanningen är att de bara släppte in dem som i sina papper eller pass hade en stämpel med bokstaven J, och för att få en sådan stämpel måste man betala en stor summa pengar, annars fick man inte komma in i Sverige.

Mitt i Stockholm står Stadshuset, där man varje år delar ut Nobelpriset. Under kronan på byggnaden finns en skylt, som man inte kan se från gatan, med texten ”Frid på jorden”. Återigen en absurditet. Hur kan ett neutralt land med ett godmodigt folk vara ett av världens tre främsta länder vad gäller produktionen av hypermoderna vapen? Hur många oskyldiga människor runtom på jorden har inte dödats av dessa vapen? Och ändå är det strängt förbjudet att sälja vapen. Tack vare den moderna tekniken och den högklassiga industriproduktionen har det lilla landet skapat en hög standard. Vi utlänningar har utnyttjat och mjölkat landet, men det verkar outsinligt.

I nationalparken Djurgården, med underbar natur och härliga dofter, som i Dedinje, ligger USA:s, Tysklands, Storbritanniens, Italiens och många andra staters ambassader. Där ligger också ett nöjesfält och en av världens vackraste djurparker, samt Djurgårdskanalen. Djurgården är för mig verkligen en underbar och rofylld plats, men när jag är där får jag ofta känslan av att jag befinner mig på en öppen psykiatrisk anstalt.

Under turistsäsongen på sommaren njuter de utländska turisterna av allt det vackra, men undrar samtidigt var de gästvänliga svenskarna är, för de är osynliga, vare sig det är arbetsdag eller helg. Det är som om de håller sig undan. Ett märkligt folk, tänker de besvikna turisterna. Ett annat lustigt drag hos svenskarna är att de så fort solen tittar fram, oavsett årstid, vänder sina bleka ansikten mot solen i hopp om att bli solbrända.

I det här paradiset ligger mitt andra hem – Televisionen. En enorm byggnad med cirka 2000 anställda. Personalen har möjlighet att, beroende på arbetstiden, slappna av lite i topputrustade hallar och syssla med workout, gymnastik, dans, judo, finskt bastubad. Alla salar är tillgängliga dygnet runt. När jag inte är på resa går jag minst tre gånger i veckan till någon av träningslokalerna. Jag värmer upp med lätt gymnastik, fortsätter med en fem kilometer lång joggingtur utmed den vackra kanalen till Östersjöns kalla stränder, och sedan fem kilometer tillbaka, sammanlagt tio. Sedan tränar jag i styrketräningslokalen och avslutar med bastu. Den skönaste känslan är när jag efteråt står i duschen. De dagar då jag inte joggar håller jag kroppen i form med kinesisk akupunktur och helkroppsmassage en gång i veckan. Jag har vant mig vid att göra det här tre gånger i veckan, två tre timmar åt gången. Den här tiden ägnar jag bara åt mig, jag kan inte fungera utan träning, den ger mig en vilja att gå framåt. Jag är glad över att jag valt bort alkohol och cigarretter till förmån för detta nyttiga nöje. Framför allt känner jag mig frisk av motionen.

Serbiska polare

Den jugoslaviska delegationen med Kiro Gligorov i spetsen inledde sitt officiella besök i slutet av juni 1977. Jag ordnade logi åt JRT:s reporter Slavče och min kompis Raka på Grand Hotell, där jag hade inlett min karriär med att diska kastruller. Slavče undrade om det fanns någon chans att han kunde träffa en svenska, för han hade hört att de var väldigt snygga. Det jugoslaviska TV-teamet var ledigt den första dagen, så jag ringde en av mina väninnor och förklarade läget. Den här blonda och sexvilliga svenskan kom genast till hotellet med taxi. Jag presenterade henne för Slavče och lämnade dem sedan. Raka och jag åkte hem till mig. Han blev positivt överraskad av

vårt fina hem, men han gillade inte Nelas sätt att ta emot honom.

När jag pratade med honom talade han öppet om sina problem med frun och modern. Sedan pratade vi om våra kompisar, och han tog fram ett papper och frågade om jag kände till en restaurang som hette Jaktslottet. Vi åkte dit. Det var ett stilfullt ställe med en stor bar och möbler i dyrbart trä. Vi frågade efter ägaren Miša, och bartendern sa att han skulle hämta honom.

Plötsligt såg jag en liten hjulbent man, som när han fick syn på mig – han trodde att det var honom jag sökte – glatt utropade: ”Var är ni, tjallare!” Jag svarade: ”Här är vi!” Vi gick fram till varandra och hälsade på serbiskt vis. Det var min kompis från Dedinje, Bata Vilden, en av de bästa på att ”låna” andras bilar. Jag hade lärt känna honom i fängelset Zabela. Vi satte oss ner och pratade länge om allt möjligt, ända tills Miša dök upp. Raka kände egentligen inte honom, utan hans bror, en politisk höjdare i den jugoslaviska administrationen. Brodern hade bett honom överföra en hälsning. Miša var elegant klädd, hade fina manér och liknade i mina ögon en maffiaboss från italienska filmer. Jag kände honom inte, inte heller hans kompis, som presenterade sig som Željko Arkan. Jag sa på skoj att jag hade hört talas om den här lyxrestaurangen, men under namnet Slaktslottet, för den var känd för de dagliga slagsmålen mellan jugoslaviska och finska stammisar.

Jag med Bata Vilden

Arkan i Sverige

Arkan hade i Italien anslutit sig till klanen runt Ljuba Zemunac, den starkaste och fyndigaste av alla jugoslaver. I denna Belgradsklan ingick även Rade Čaldović Ćenta, Goran Vuković, Djordje Božović Giška, Branislav Matić Beli, Kristijan Golubović, Darko Ašanin, Vasa Šangajac. Samt alltså Željko Ražnatović Arkan, som på 70- och 80-talet passerade genom nästan alla tyska, men även franska, italienska, belgiska och svenska häkten. Arkan hade dykt upp första gången i Sverige 1972. Ung, lång, snygg, farlig. Han var alltid klädd i kostym och hade långt hår som en yngling. Han arbetade ensam, men vid sin sida hade han alltid en pålitlig man. Ett tag var det Mile Makedonier, sedan blev det Cane Montenegrin. Arkan var den förste som började råna banker i Sverige. Ensam.

Raka sa åt mig att ringa till Slavče och be honom ta en taxi hit, men när jag gjorde det fick jag svaret att han var upptagen, svenskan höll just på att suga av honom. Under det livliga samtalet hade jag inte ens märkt att restaurangen hade fyllts med gäster, som serverades förstklassiga jugoslaviska maträtter och drycker. Jag kände igen en snubbe till och ropade: ”Vučko!” Vi hade tränat tillsammans i Partizan. Jag mindes kvällen i Belgrad när Vučko och jag hade gett oss på den där utlänningen som misshandlade en tjej. Vilket ställe; det låg i mitt grannskap men jag hade aldrig varit där.

Slavče var på gott humör hela nästa dag på grund av nattens äventyr med den svenska kvinnan, vilket gjorde att han utförde sitt jobb oklanderligt. Efter den ansträngande arbetsdagen gick vi ut för att äta. Jag föreslog för Raka, Slavče och Buda L., den jugoslaviska regeringschefens kabinettssekreterare, att vi skulle gå till restaurangen/diskoteket Alexandra, det lyxigaste och populäraste stället för den svenska eliten. Där kunde man bara komma in med speciella VIP-kort. Jag hade ofta varit där i tjänsten, när vi filmade kändisar från filmens, modets, musikens, kulturens värld. På det sättet hade jag lärt känna Dragan Joksović Joksa, en montenegrinsk rese med svart bälte i judo, som hade börjat jobba där som dörrvakt. Med tiden blev ägarinnan Alexandra Charles kär i Joksa, och han tog i princip över stället. Joksa visade oss till hedersbordet, reserverat för speciella gäster.

För mig var detta en utmärkt chans att för en hög representant för vår regering berätta om mina problem med de jugoslaviska dokumenten. Jag sa att jag hade varit i hemlandet i samband med Palmes besök och avslutade med orden: ”Buda, jag är ingen mördare, jag är en hederlig man. Jag älskar mitt land. Snälla, försök hjälpa mig, för det här är min sista chans.” Joksa och Slavče skrattade, och Raka blinkade åt mig, för det här var hans grej. Det var han som hade sagt åt mig att be Buda om hjälp. Buda svarade elegant: ”Ge alla dina uppgifter till Raka.”

Joksa hade alltså inlett sin karriär som utkastare på klubben Alexandra, som låg på Döbelnsgatan, nära Franska skolan. Alexandra Charles sammanförde honom med den undre världen och etablissemanget i landet. Senare blev Joksa bekant även med kung Carl Gustaf och Carola, samt Hollywooddivan Ursula Anders. Hemligheten bakom Joksas snabba karriär handlade om pengar. Det sägs att Joksović i början av 90-talet hade vunnit 2,5 miljoner på hästar. Med de pengarna köpte han först ett stuteri med travhästar, vilket också gav honom mycket pengar, därefter ett privatflygplan, en villa och restaurangerna Car, Laroy och Dalahästen. En annan pengakälla var Arkan, som investerade i hästar, cigarretter och restauranger.

Joksa var inte bara en idol för serbiska ungdomar i Sverige utan också för gräddan av det svenska samhället. Han gifte sig två gånger med svenskor och fick söta flickor med dem. Han blev snabbt svensk medborgare. Han var en man utan brister, för polisen och domstolarna lyckades aldrig ställa honom inför rätta, trots att man misstänkte att han sysslade med kriminell verksamhet. Polisen gav honom 1996 också namnet ”Jugoslavien-maffians gudfar”. Senare var man efter honom på grund av att han skulle ha finansierat den serbiska ortodoxa kyrkan i Stockholm med pengar från den undre världen, vilket slogs upp stort i Sverige.

Ännu i dag finns det serber i Sverige som, när de pratar om stora serbiska möten, säger: ”Tillsammans hade vi 150 fängelseår bakom oss.” Rättare sagt, inte en enda samling i Sverige kunde komma till stånd utan folk från den serbiska undre världen. Det visade sig nämligen att grabbarna därifrån var stora patrioter, för de var med och finansierade uppförandet av ortodoxa kyrkor och de deltog i proserbiska demonstrationer, där de fungerade som säkerhetsvakter. De agerade även livvakter åt den serbiske tronföljaren Alexander och åt Biljana Plavšić. Dragan Joksović var deras ledare och han fanns alltid med när höga representanter för hemlandet kom på besök till Sverige. Och han hade även befunnit sig i den svenska kungafamiljens närhet, inte som livvakt utan som serbernas ledare i Sverige. Joksović var också Jugoslaviska fotbollsförbundets talesman vid fotbolls-EM i Sverige. En serb i Sverige kommenterade en gång en bild på Joksa och tronföljaren Alexander med orden: ”Kungen och 100 tjuvar!”

När vi satt där i den fina miljön uttryckte Buda en önskan om att gå på porrklubb. Joksa svarade: ”Buda, jag och min bästa vän äger den bästa porrklubben i Stockholm. Din önskan kommer att bli uppfylld!” Efter den rikliga måltiden gick tuffingen och gentlemannen Joksa med oss till sin sexklubb, som låg ett hundratal meter från diskoteket Alexandra. Även här hade Joksa

ett reserverat bord, för man visste aldrig när han skulle dyka upp. Vi satte oss runt honom. Buda fick den bästa platsen, framför den tomma scenen som var upplyst av strålkastare i olika färger. Stället var i själva verket helt privat, så föreställningen började när Joksa gav klartecken.

En kvinna i tangatrosor dök upp på scenen. Med sin perfekta kropp och fasta bröst liknade hon en kärleksgudinna. Hennes kropp rörde sig till musikens rytm och hon utförde ett professionellt stripteasenummer precis intill kabinettssekreteraren, som betraktade henne upphetsat och utan att blinka. Snart dök två vackra dansöser till upp, och efter ett tecken från Joksa dansade de bara runt Buda, satte sig i hans knä och rörde vid honom med sina bröst. Vi satt alla och tittade på den här upphetsande kroppsdansen, som inte kunde lämna någon oberörd. Strax före gryningen måste jag dra mig tillbaka och åka hem för att byta om. Mina kläder luktade svett och rök. De andra stannade kvar eftersom det bara var fem minuters gångavstånd till Grand Hotell.

Samma dag åkte vi till Scania Vabis i Södertälje, där vi skulle filma i två timmar. Raka sa att han var glad över att Budas önskan hade uppfyllts och att denne med egna ögon hade fått se att historierna om porr-Sverige var sanna.

När vi var klara på lastbilsfabriken gick Slavče iväg till en telefon. Han återvände nedstämd, och på vägen till Stockholm berättade han att anledningen var att han inte hade lyckats få en intervju med Palme. Vi åkte till NK, där Slavče skulle handla presenter åt sin fru. Vi hade några timmar på oss till nästa inspelning, så jag och Raka gick till varuhusets kafé. Jag bad Raka sätta sig och sa att jag skulle ringa ett samtal. Jag återvände överlycklig till Raka, som satt och rökte som en borstbindare. Han märkte att något bra hade hänt och bad mig berätta.

”Raka”, sa jag, ”jag vet ju hur glad Slavče skulle bli om han fick en intervju med Palme. Du kommer inte att tro mig, men jag, en vanlig medarbetare på TV, har just pratat med regeringskansliet.” Jag hade lyckats få ett samtal med Palmes sekreterare, förklarat vem jag var och varför jag ringde och bett henne prata med statsministern. Raka lyssnade med uppspärrade ögon, och jag berättade att sekreteraren hade bett mig ringa tillbaka om fem minuter. ”Jag stannade kvar under den tiden, för jag trodde inte att du skulle tro mig annars, och jag ville ju inte ge dig falska förhoppningar. Som Titos personlige filmare vet du ju mycket väl vad en sådan här intervju betyder. Jag fick ett jakande svar, med tillägget att Palme skulle hoppa över lunchen och därför ville att vi skulle komma så fort som möjligt.”

Olof Palmes muntra ansikte

Nu gällde det att så fort som möjligt hitta Slavče och ta sig till Kulturhuset, där Palme satt eftersom Riksdagshuset var under renovering. Jag hade under mina år på TV vant mig vid sådana här situationer, så jag visste att man skulle reagera snabbt men lugnt. Medan Raka var helt förvirrad, rusade jag nerför varuhusets trappor till informationsdisken på bottenvåningen. Jag bad kvinnan i disken att kalla på Slavče via högtalarna. Hon insåg att det var viktigt och gav mig mikrofonen så att jag kunde göra det på serbiska. Det var lunchtid och varuhuset var fullt med folk. Två gånger upprepade jag meddelandet: ”Slavko Budihna ombeds omedelbart ta kontakt med informationen på bottenvåningen.” Jag tackade och kvinnan önskade mig lycka till. Tre minuter senare dök Slavče upp, flåsande och uppjagad: ”Vad har hänt?”

Jag förklarade att vi omedelbart måste iväg till en intervju med Palme. Han trodde att jag skämtade och sa: ”Ja, ja, vad har du fått det ifrån nu då?” Han hade fått ett negativt svar från ambassaden bara en timme tidigare. Jag sa att vi inte hade tid för förklaringar. Slavče var en erfaren journalist och måste få detta bekräftat från ambassaden. Medan han gjorde det sprang jag efter bilen. Jag väntade vid utgången, och i bilen fick jag veta att de på ambassaden hade bekräftat uppgiften och gratulerat. Jag hann säga att sådana här saker skämtade man inte om och undrade varför de misstrodde min historia, för jag var ju också en mycket ansvarsfull yrkesman. När vi kom fram träffade vi på en konstig, oansenlig man, Mića Cvetković. Raka viskade i mitt öra att det var en politruk, utsänd från ambassaden, men att vi kunde låta honom följa med som dräng; han kunde bära våra prylar. Mića presenterade sig som reporter från SR:s invandrarredaktion och vi smusslade in honom med oss. Vi togs emot av Palmes sekreterare, som bad oss vänta. Jag hjälpte Raka att rigga upp kameran, mikrofonerna och ljuset. Allting var klart.

I detsamma dök herr Palmes muntra ansikte upp. Jag hälsade hjärtligt på honom, presenterade Raka och Slavče och sa att han kunde prata med Slavče på engelska. Medan de stod och pratade informellt före inspelningen, kastade jag en blick på klockan. Jag kunde knappt tro att det bara hade gått 20 minuter från det att sekreteraren hade gett mig klartecken. Intervjun tog en halvtimme, och under den tiden gick två filmrullar åt. Efteråt vände sig Palme till mig på engelska och frågade: ”Är pojkarna nöjda eller kan jag stå till tjänst med något mer?” Jag märkte att Raka pekade på en flaska serbisk konjak av märket Rubin, så jag svarade Palme: ”Grabbarna är tacksamma och nöjda och det vore en ära för oss om vi fick ta ett gemensamt foto.” Jag tog upp flaskan: ”Som tecken på vår uppskattning vill vi ge er en flaska serbisk konjak.” Han gick med på att fotograferas. Jag märkte att Raka och Slavče var lite nervösa, så jag sa till dem på serbiska: ”Ta det lugnt.”

Slavko, Palme, Raka, politruken Mića står

Sedan pratade Palme med sekreteraren i telefon och strax dök hon upp med en bricka med fem glas och tre flaskor mineralvatten. Grabbarna blev helt förbluffade när Palme sa att det var omöjligt att säga nej till en så fin present och att han skulle vilja skåla med konjaken i ett sådant här fint sällskap. Vi började prata, lite på engelska, lite på svenska, och jag tolkade. Palme berättade att han hade en mycket positiv uppfattning om president Tito, samt att han beundrade vissa delar av det socialistiska systemet i Jugoslavien och skulle försöka inlemma dem i det svenska systemet.

Vi avbröts av sekreteraren, som påminde Palme att han var 40 minuter försenad till ett annat möte. Olof Palme, denna kraftfulla och normala människa, statsminister i ett civiliserat land, hade under hela vårt samtal haft fötterna på bordet. Han reste sig och sa att han hade haft det väldigt trevligt med oss. Han vände sig till mig och tackade för det väl utförda jobbet under besöket i Jugoslavien, och särskilt för den återlämnade presenten, Titos cigarrettetui. Han tog ett hjärtligt farväl av oss och gick. Vi tre åkte till Grand, där Slavče ville bjuda oss på en drink.

Vi satte oss i hotellbarens bekväma fåtöljer. Slavče bad om ursäkt för sin tidigare misstro. Han tyckte bara att det var oförklarligt att han inte hade fått en intervju via de diplomatiska kanalerna, utan att det var jag, en helt vanlig människa, dessutom utlänning, som hade lyckats med det på rekordtid och under omöjliga omständigheter. ”Beställ vad du vill”, erbjöd Slavče, medan Raka flera gånger upprepade: ”Helt otroligt.” Slavko kunde inte begripa att

statsministern hade avsatt två timmar åt oss. Jag sa att jag under det första samtalet med sekreteraren hade sagt att det var jag som hade lämnat tillbaka cigarrettetuiet.

Jag beställde en Coca-Cola. På Slavčes fråga ”varför inte en whisky?” svarade jag att jag aldrig hade druckit alkohol eller rökt en cigarrett. I vissa situationer, då det inte har gått att undvika, har jag beställt sprit och låtsats att jag dricker. Mina svenska kollegor visste om det här, så det var alltid någon som ville ha mitt glas. Då var jag mycket populär hos mina svenska suputer, för de gör vad som helst för ett extra glas alkohol. De vill ha allt så länge det är gratis.

Slavko ställde in ett möte med en landsman för att vi så fort som möjligt skulle skicka reportaget från Sverige till Belgrad. Vi gick ner till garaget och kom fram till TV-huset på nolltid. Vi framkallade de två filmrullarna, vilket tog 40 minuter. Under tiden visade jag stolt upp allt som intresserade dem i det modernt utrustade TV-huset. De blev häpna av beundran inför allt de fick se, och särskilt av den rörelsefrihet som rådde. Vi kunde titta på vad vi ville utan några som helst problem. Raka påminde mig om att vi på JRT alltid hade haft en guide med oss som vaket noterat och kontrollerat allt vi gjorde. Slavko var nöjd med bildkvalitén och ljudet, och strax kom beröm från redaktionschefen för en utmärkt intervju.

I vårt yrke är det underförstått att det ingår en massa resor, nya bekantskaper, avsked och hopp om att man ska ses igen. Vid midnatt tog jag farväl av Kiro Gligorovs delegation: kabinettssekreterare Buda L., Slavko Budihna och min gode vän Dragan Rakić Raka. De skulle åka till Göteborg på morgonen.

Jag måste ha sovit djupt, för jag märkte inte ens när Stella gick till skolan och Nela till jobbet. Men sedan väcktes jag av min söta dotter Meris varma beröring och röst. Hon smög in under mitt täcke och kittlade mig samtidigt som hon berättade något. Jag gick upp när hon sa: ”Pappa, pappa, jag är hungrig.” Jag var alltid nöjd när jag lagade frukost åt mina älskade döttrar, och i dag bara till Meri och hennes morfar, som hon gick för att väcka. Efter en stund ringde telefonen. När jag hade lagt på förklarade jag för Nelas far att chefen för kexfabriken hade sagt att vi skulle komma så fort som möjligt eftersom det fanns ett jobb till honom. Vi gjorde oss snabbt i ordning och körde Meri till daghemmet. Eftersom den gamle inte kunde ett ord svenska, var hans jobb att plocka bort skadade kex innan de skulle förpackas. Avdelningschefen intygade att gamlingen verkligen hade haft tur. Han fick en vit rock och ett skåp och skulle börja nästa morgon. Gubben log milt och såg nöjd och glad ut. Han sa att svärsonen, och Nela naturligtvis, hade räddat honom från fördärvet. Vi hade, sa han, förlängt hans liv.

Inflödet av utlänningar och de allt högre födelsetalen gjorde att Stockholm blev för litet för att ta emot alla nykomlingar. Man började uppföra hyreshus i stadens periferi, ett sorts getto. Nya höghus växte upp som svampar ur jorden, till en början i Alby, Fittja och Hallunda. Lägenheterna hade hög standard, med fullutrustade kök, garderober i alla rum, badrum med badkar, varm- och kallvatten och centralvärme. I husen fanns tvättstugor med tvättmaskiner, manglar och torkskåp, samt källarförråd. Det enda som saknades var bord, stolar, sängar och några saker till. I Alby, som låg nära vårt hus, hittade Nela inom loppet av tre dagar en tvåa åt sin far. Det var ett bra drag, för det låg nära oss och han kunde hjälpa oss med flickorna när det behövdes.

Nela var duktig i hemmet, men hon var aldrig nöjd, trots att vi i princip hade allt vi kunde önska. På grund av detta hade vi alltid en massa lån och måste jobba extra. Jag tog det hela med jämnmod. Jag älskade mina barn och var nöjd med det vi hade skapat. Jag visste att Nela behövde hjälp i hemmet, så jag drog mig inte för någon syssla. Jag skämdes inte och såg inte ner på något göromål. Jag diskade, dammsög och hängde tvätt, i en önskan att underlätta för Nela. Jag tyckte även om att pyssla i trädgården. Jag njöt av att se mina flickor leka runt omkring mig medan jag skötte gräsmattan eller blommorna. Jag ansträngde mig för att göra vår trädgård till kvarterets finaste, och grannarna avundades oss.

Stella och Meri plaskar utanför huset

Efter alla Nelas dumheter och lögner, samt fallet med Zlata, hade jag inte längre någon lust eller vilja att vara tillsammans med henne. Att älska med henne var inte längre ett nöje, och jag slutade fundera på hennes behov. Det var hennes problem och vi pratade inte ens om det. Bristen på kärlek kompenserade jag med respekt. Umgänget med flickorna, trädgårdsarbetet, joggingen och naturligtvis jobbet uppfyllde mig både fysiskt och psykiskt. Mitt motiv var flickorna, som hade en positiv inverkan på mig och inte hade någon som helst skuld till vår osämja. Jag kände mig ansvarig för att de fanns, så jag lät mycket passera i en önskan att bevara familjen.

22. ENGLANDS BAKSIDA

Mitt livs andra ankomst till flygplatsen Heathrow i London hjälpte mig att sluta fundera och återvända till verkligheten. Vi skulle göra en dokumentärfilm om en Londonförfattare som hade gjort världssuccé med en bok om miljöförstöringen. I den hyrda Rovern som vi hade lastat med vår utrustning ryste jag inför tanken på att behöva köra på vänster sida i den täta Londontrafiken. Medan kollegorna sa vart jag skulle åka kunde jag inte befria mig från skräcken för en krock eller något oförutsett. Jag höll krampaktigt i ratten alltmedan en allt längre kö bildades bakom mig, med irriterade förare som oavbrutet tutade. Detta ingav mig mod, och efter en kvart hade jag nästan helt kommit in i vänstertrafiken.

Vi lastade ut sakerna utanför hotellet vid Themsen, hostande av den tjocka dimman och förorenade luften. När jag tittade upp mot himlen såg jag ett klocktorn och hörde fem slag. Det var Big Ben. Svenskarna lämnade sina väskor på rummet och ville så snabbt som möjligt gå till en pub. Jag sa att jag skulle komma om en och halv timme. Jag lämnade hotellet i träningsoverall och begav mig ut på en joggingrunda utmed Themsens högra strand. Jag sprang på den vackra kajen, passerade det nybyggda Filmmuseet och kastade en blick mot det stora klocktornet som stack upp bakom de tre berömda broarna över floden. Avståndet mellan broarna var cirka 1,5 kilometer. På dem var trafiken tät och ett hav av gångtrafikanter promenerade över dem. Efter den uppiggande joggingturen gick jag till puben, där svenskarna bälgade i sig engelskt, mörkt öl. Jag drack som vanligt Coca-Cola. Efter några timmar övergav vi puben, som var full av öldrickare, tobaksrök och högljudda engelska röster.

På morgonen skulle vi filma en vardag i staden. Vi stötte på vår första överraskning: under varenda bro låg det ett hundratal uteliggare och sov i kartonger. Några hade just vaknat och höll på att fälla ihop sina kartonger. Sedan gick de så där ovårdade och sjaskiga ner till vattnet för att tvätta av sig lite, varefter de i grupp begav sig till något slags improviserat soppkök, där det serverades varm frukost. Den här scenen upprepades vid varenda bro, samt nere i tunnelbanan. Allt det här lämnade ett obehagligt intryck på mig, för som grabb hade jag hört andra och finare saker om det här civiliserade, europeiska kungadömet. Jag kände mig stolt över mina zigenare, som jag aldrig hade sett ner på eftersom jag hade växt upp tillsammans med dem. I jämförelse med de engelska luffarna levde de som kungar. Jag hade aldrig sett en sådan fattigdom i Jugoslavien när jag var ung. Det här var Englands baksida! Efteråt kom gatusopare och spolade gatorna och torgen rena från den misär som de hemlösa hade lämnat efter sig.

Vi fortsatte filma utanför Buckingham Palace, där det just var vaktavlösning.

Vilken kontrast! I en förort träffade vi författaren som dokumentären skulle handla om, och han visade oss ett enormt skrotupplag med tusentals gamla bilar. Han påpekade att detta var en av många exempel på miljöförstöringen. Vi tillbringade mer än halva dagen med att filma och körde från den ena till den andra änden av staden.

När vi var klara tog jag en dusch. Jag hade sagt till kollegorna att jag ville vara lite för mig själv. De i sin tur pratade om i vilken del av London de skulle gå på pub. Jag tog mig till närmaste tunnelbanestation och såg en invecklad linjekarta. Jag fick inte ordning på den, så jag gick fram till en blond kvinna och frågade hur man tog sig till Piccadilly Circus. Hon svarade att hon faktiskt skulle samma väg, så vi började prata medan vi väntade på tåget. Hon märkte att jag inte var från England och jag förklarade vem jag var. Strax kom tåget. Det var trångt, så det var svårt att prata, men jag uppfattade att hon hette Ella och snart skulle gå av, och att jag skulle gå av en station senare. Jag gav henne det kort som jag hade fått på hotellet, där det stod mitt namn och rumsnummer. Hon steg av och jag vinkade åt henne. När jag kom ut på gatan var det redan mörkt. Jag ställde mig vid ett övergångsställe; vilket oväsen från bilar, dubbeldäckare och svarta taxibilar. Vilken plats! Jag hade aldrig sett så mycket reklamskyltar förut. Många affärer var stängda, men bokhandlar, biografer, teatrar, musikaffärer, olika stånd med specialiteter från alla världens hörn, pubar, kaféer och restauranger var i full gång. Jag vet inte hur många timmar jag tillbringade med att nyfiket gå omkring och titta på allt.

Nästa dag informerade producenten Lars Helander om planerna för de närmaste timmarna. Ljudteknikern Ulf Janzon och kameramannen Micke Kimansson skröt över ännu en oförglömlig kväll på puben. Jag körde och betraktade samtidigt intressanta platser, Londons förorter, de typiska engelska husen. Jag tänkte att det var roligare att köra längs den längsta gatan i Arandjelovac än här. Men det var ändå intressant att se och uppleva det här också, trots att jag hade haft en helt annan uppfattning om detta land, som svenskarna tycker så mycket om. Men erfarenheten sa mig att när de lovordar och älskar något brukar det i regel bli en besvikelse för mig.

Två timmar senare kom vi fram till Oxford, den berömda universitetsstaden. Framför oss låg hus efter hus i rött tegel, omgivna av glänsande gröna engelska gräsmattor. Vi togs emot av universitetets rektor, en professor i kemi. Han kommenterade den bok som vår författare Ballard hade skrivit och gav samtidigt sin syn på miljöförstöringen. Han såg roten till miljöförstöringen i tillväxten och i att människor inte brydde sig om problemen. När vi var klara bjöd den intelligente professorn på engelskt te med mjölk, som vi intog vid kontorets stora fönster som vette mot en gräsmatta där några rådjur lugnt gick omkring och betade.

I säng med Ella

Jag återvände till hotellet och blev överraskad: receptionisten gav mig inte bara nyckeln, utan också ett meddelande med Ellas telefonnummer. Tre dagar efter vårt möte hade jag nästan slutat hoppas på att den eleganta kvinnan skulle höra av sig; engelska kvinnor är ju kända för att vara reserverade. Men vad skulle livet vara utan överraskningar!

På perrongen vid tunnelbanestationen Piccadilly, klockan 19.30, omfamnade vi varandra. Hon tog mig under armen, som om vi hade känt varandra länge, och berättade att vi inte hade så mycket tid på oss, eftersom hon hade en överraskning åt mig. Om några minuter skulle en föreställning börja på den berömda Londonteatern Palace, känd för sina utsålda musikaler. Hon hade på något sätt lyckats få biljetter till Les Miserables! Jag sken upp av lycka. Vi kom fram i sista stund. Jag tog hennes regnkappa och lämnade in den i garderoben. I detsamma hördes den sista signalen för att man skulle gå in. Jag smälte inför åsynen av de professionella aktörerna i den här populära musikalen, liksom av hennes lena hand, som jag under hela föreställningen höll i.

Efteråt gick vi till Tea House, och jag fick äntligen sätta mig bredvid henne. Jag vandrade med blicken över hennes vackra ansikte och tackade henne för den trevliga överraskningen. Ella frågade mig vad jag tyckte om London, och jag svarade att jag ansåg den vara en praktfull stad, fast kvinnlig på något sätt. Hon sa: ”Precis så känner jag mig också här. Jag är glad att du känner den här stadens kvinnlighet, och jag har alltid velat visa den för någon. Denne någon blev du!” Varken Ella eller jag var barn, och hon visste vad hon höll på att inlåta sig i. Det var redan natt när vi hade druckit upp vårt te, och det var som om vi bara hade väntat på att få kasta oss in i en bekväm engelsk taxibil. Jag smekte hennes korta hår under hela resan fram till hotellet.

Jag hade knappt stängt dörren till rummet förrän vi började befria oss från våra kläder, som flög över hela rummet. Jag bar Ella till sängen. Vi inledde med att kyssas och smeka varandras redan varma kroppar. Jag ville kontrollera om hon verkligen hade funnit den hon ville ha. Med höger hand smekte jag hennes snygga kropp och sänkte den sakta ner mot låret. Jag kände hennes pubishår och rörde vid hennes slida. Kontrollen lyckades. Som när jag köper en vattenmelon och trycker till den för att se om den är mogen, och den spricker: perfekt, den ska jag ha! Så är det med kvinnor också. När jag med långfingret kände att hon var fuktig, visste jag att hon var mogen; det var inget spel, hon låtsades inte, så jag blev ordentligt upphetsad.

Jag gillar sex, och jag märkte att inte heller Ella var oäven. Men efter några timmar gick sängen sönder eftersom vi var så vilda! Det hade aldrig hänt mig tidigare. Vi skrattade gott när den brakade. På morgonen gjorde Ella sig hastigt i ordning eftersom hon hade bråttom till ett möte på jobbet.

Ella i Richmond

I London – i bakgrunden Themsen och Filmmuseet

Arbetsdagen var välplanerad och gick som smort. Ofta händer det att något dyker upp i sista stund och då får man jobba under stress, vilket är tröttsamt. Enligt televisionens regler tar man en dag ledigt efter några dagars arbete i streck, och vår reporter föreslog att den dagen skulle vara i morgon; i dag skulle vi efter lunch hem till författaren Ballard. Jag föreslog för kollegorna att vi skulle gå till Filmmuseet. Jag ville komplettera mina kunskaper om film och filmens historia, och det här var ett bra tillfälle. De accepterade mitt förslag. På museet fanns allt som hade med film att göra, från filmindustrins barndom till i dag. Nöjda med besöket återvände vi till hotellet för att hämta vår utrustning. Två män höll just på att bära ut sängen ur mitt rum, och de förvånade svenskarna undrade vad som stod på. Jag ryckte på axlarna, slog ut med händerna och sa, till synes förvånat: ”Ingen aning.”

Av det föränderliga engelska klimatet, med många regniga och molniga dagar, fanns inte ett spår denna soliga morgon. Vi åt en typiskt engelsk frukost på hotellets lilla terrass: ägg och bacon och te. Plötsligt märkte jag att mina kollegor stirrade på något. Deras blickar följde en engelsk lady som just steg ur en iögonfallande vit cabriolet, en Mercedes 380 SE, och leende gick mot vårt bord. Precis som avtalat hade Ella kommit för att hämta mig. Även jag blev förvånad när jag såg henne, så jag var ganska förvirrad när jag presenterade henne för kollegorna. Den eleganta sportbilen avlägsnade sig från hotellterrassen, och jag tittade bakåt på mina kollegor som förbluffat stirrade efter oss. Med sin underbara gest kände jag att Ella ville göra det klart för mig att vi skulle tillbringa dagen på bästa möjliga sätt. Jag smekte henne över håret några gånger, och varje gång kände jag hur hon tryckte huvudet mot min hand, som en katt som vill kela.

Till fots skulle det ha tagit oss flera dagar att se alla intressanta platser i London. Tower Bridge, stoltheten över Themsen, Trafalgar Square, där alla teatrar och kulturinstitutioner ligger, Buckingham Palace, BBC, Scotland Yard, där vi gjorde ett kort besök, och några platser till. På skoj sa hon att hon snart skulle presentera mig för världens mäktigaste människor! Vi gick in i det

berömda vaxmuseet och hamnade öga mot öga med några av världens kändaste människor, som lugnt stod där framför mig. Ella, som var ungefär i min ålder, höll mig hela tiden under armen.

Vi tog oss långsamt ner till det högklassiga varuhuset Harrods, vars ägare var muslim. Alla kvinnors dröm är att vid sitt besök här köpa något fint, och har man inte sett det här varuhuset är det som att inte ha varit i London överhuvudtaget. Vi tog rulltrappan upp till en våning med exklusiva stilmöbler, en annan engelsk specialitet. Ella visade stolt upp några vackert inredda rum och sa att det var hon som hade designat den här kollektionen. Först då insåg jag hur långt hon hade kommit i sitt yrkesliv, hur stark och mäktig hon var.

Det överklassiga Richmond

På vägen till bilen gick vi förbi en blomsteraffär. Jag gick in, och kom ut med en bukett blommor. Hon dolde inte sin förtjusning. Det var redan sen eftermiddag när vi hamnade i Hyde Park för att få lite frisk luft. Plötsligt började det regna och vi sprang den sista biten till bilen. Ella tryckte på en knapp och snart var cabrioleten täckt av ett tak. Vi lämnade centrum, men jag lade märke till att vi inte åkte samma väg som förut: nu var allting runt omkring oss annorlunda, med lyxiga hus och skimrande engelska gräsmattor. När vi åkte in i den här överklasstadsdelen, läste jag Richmond på en skylt.

Vi körde långsamt genom en stor tomt med underbar natur och sällsynta träd. Ella bodde ensam. Hon hade nyligen skilt sig och hennes dotter studerade i Brighton. Vi stannade utanför huset och den automatiska garageporten gled upp. Huset låg 20 meter från Themsen, på en liten kulle med fantastisk utsikt över floden. Den praktfulla engelska villan fick mig att tänka på Vita palatset i Belgrad. Ella öppnade dörren och i hallen lade jag genast märke till hennes designegenskaper; allt andades god smak. Jag tog av mig mina dammiga skor och gick efter henne uppför trappan. Jag bar en bricka med hembakta kakor och två stora, ångande tekoppar. Jag bar den försiktigt för att inte göra något dumt. Jag ställde ner den på ett elegant soffbord. Ella sa älskvärt åt mig att sätta mig, och först då såg jag det stora brokiga fönstret framför mig, som en filmduk genom vilken Themsens vilda, vackra natur strålade in. Fönstret sträckte sig från det glänsande trägolvet och ända upp till taket. Det var ett slags tesalong, full av armaturer i lackat naturträ. Salongen kompletterades av en öppen spis, varifrån en lång persisk matta sträckte sig. Ella kom gående på den med buketten i handen och ställde den i en blåvit kinavas mellan spisen och fönstret.

Med sin eleganta hållning och kvinnlighet gungade hon fram mot mig som en påfågel, alltmedan jag stirrade oavvänt på henne och fruktade att jag med

någon gest eller rörelse skulle göra bort mig. Hon gled ner bredvid mig i soffan och hällde mjölk i teet. Jag kysste hennes långa hals. Jag ansträngde mig för att bete mig så lugnt och behärskat som möjligt för att uppfylla Ellas förväntningar av en riktig gentleman. Jag försökte dämpa min passion och tränga undan min kärlek vid första ögonkastet, trots att Ella, liksom jag, bara ville att jag skulle kasta mig över henne.

Jag tog ömt hennes hand, drog henne till mig och kramade henne. Hennes rygg rörde vid mitt bröst och jag började långsamt smeka hennes längtande, svällande bröst. Hon kompletterade, följde och svarade på varenda en av mina tankar och rörelser genom att hela tiden ändra kroppsställning, som om vi hade gjort det här i många år. Jag fortsatte att kyssa hennes nacke och började klä av henne. Det ångade inte längre från tekopparna, men vi var desto hetare. När jag hade klätt av henne fortsatte jag kyssa hennes kropp, samtidigt som jag med ena handen smekte hennes bröst och med den andra tog av mig byxorna och skjortan. Jag lyfte upp henne i famnen och lade försiktigt ner henne på den dyra persiska mattan, några centimeter från det stora fönstret. Jag hade känslan av att vi befann oss på en pelare ovanför Themsen. Hennes hand följde mina rörelser och strök över min kropp. Vi ändrade ställning efter våra känslor. Ibland kastade jag en blick på Themsen. Med höger hand nådde jag fram till hennes slida, som verkade ha brustit och börjat rinna.

I en sådan här komplett beröring går det inte att låtsas, utan det är något som kommer inifrån, med mycket känslor och hänförelse. Jag var mer än nöjd. Av en så här underbar och erfaren person, som visste vad hon ville, behövde jag inte kräva något; hon erbjöd allt, jag behövde inte visa upp mig, hon kände allt i förväg. Jag lyssnade till hennes upphetsade stön och djupa andetag och kände att hon hade kommit tre fyra gånger. Utmattade sträckte vi ut oss bredvid varandra. Aldrig förr hade jag velat och tänkt så mycket på den jag älskat med, aldrig hade jag försökt tillfredsställa någon så mycket som Ella, och jag ville att hon skulle känna det. Mig själv tänkte jag inte ens på. Jag tog hennes vita, dyrbara skjorta, inköpt på Harrods, och torkade våra kroppssafter som var utspridda överallt på våra kroppar. Jag lade mig med huvudet på Ellas lår och betraktade den halvgrumliga Themsen.

Ella smekte mitt hår och berättade tystlåtet vad hon hade känt när hon såg mig första gången i tunnelbanan. Hon hade fantiserat om att ha någon vid sin sida, men för ett ögonblick hade hon darrat till och blivit rädd för mitt skarpa utseende, som om jag varit en mafioso. Hon hade länge stått och funderat på om hon skulle gå fram till mig. Den här gången hade hon följt sin intuition och bestämt sig för att ta en risk. Hon fortsatte: ”Vårt möte var en ren slump, för jag åker alltid bil till jobbet. Den här gången hade jag parkerat bilen utanför staden på grund av trafiken. Jag hade bråttom till ett möte och skulle inte ha hunnit med bil.”

Medan hon pratade blundade jag en stund och mina tankar vandrade iväg. Floden utanför oss påminde om Donau. Ellas berättelse om vårt möte hade väckt tankar om min ungdom. Från att ha varit en brutal och vild kille från Sava, hade jag blivit en man som nu befann mig här tillsammans med en riktig dam. Jag är lycklig och stolt över min fattiga och tygellösa ungdom vid Savas badplatser och Donaus vilda stränder. Jag hade lyckats förändra mig – mest tack vare mitt privilegierade arbete och min önskan att anpassa mig och anamma den västerländska kulturen – och bli någon som kunde känna och värdesätta olika saker.

Bredvid mig låg en dam som hade allt, utom en sådan här komplett relation. Hon sa att hon skulle bli överlycklig om hon kunde få ha det också, men att det var omöjligt att vara fullständigt nöjd. Ellas ärlighet, hennes medvetenhet om att man inte kan få allt här i livet, samt hennes komplimanger för min manlighet, gjorde mig gott, men den historien hade jag redan hört ett antal gånger.

Det var nästan gryning. Ellas hem och den underbara utsikten över Themsen blev kvar bakom oss när vi åter körde mot London.

23. VEM DÖDADE VUČKO?

Mina två älskade döttrar öppnade glada och lyckliga sina presenter, medan Nela likgiltigt tittade på den parfymflaska, Oscar de la Renta, som jag hade köpt åt henne. Någon ringde på dörren, och när jag öppnade fick jag syn på Vučko, min gamla klubbkamrat från Partizan. Han skulle ut och jogga vid sjön men kände inte till terrängen, så han ville att jag skulle göra honom sällskap. I sjöns vattenyta speglade sig skogen, där det fanns en stig av sågspån och träflis. I det här landet finns det upplysta promenadstigar i alla skogar. Jag och Vučko andades in den friska eftermiddagsluften. Jag hade aldrig sett Vučko så lycklig. Han berättade att han för tre veckor sedan hade flyttat in i en trerummare i Alby, just när hans dotter kom till världen. Han pratade nöjt om sin fru, hennes svåra förlossning och att de som tur var hade hittat tillbaka till varandra igen. Nu, sa han, hade han ett perfekt liv.

Efter en runda runt sjön kom vi tillbaka till huset. Jag sa att jag var glad över att ha fått honom som granne och att vi alltid kunde jogga så här när han hade tid. Jag frågade om han kunde om två dagar, men han svarade att han skulle till Malmö för att göra upp med en viss Vlasta Montenegrin, som hade lurat honom på något sätt. Han satte upp högerhanden i luften som en boxningstränare och jag körde in en lätt högerkrok i den. Han vände sig om och fortsatte springa. Jag tänkte på hur vild jag själv hade varit när jag kom till det här landet. Man behöver en viss tid för att lugna ner sig och anpassa sig till miljön här. Vilken underbar kille! Jag berättade inte att jag kände till den där Vlasta, utan sa bara: ”Strunta i det där!”

Efter en god söndagsmiddag gick jag till restaurang Jaktslottet, döpt till ”Slaktslottet”, för att snacka lite med polarna. När jag kom in fick jag höra den otroliga historien av Bata och Miša: ”Kan du tänka dig, den där skithögen i Malmö mördade din kompis Vučko i går!” Jag trodde inte mina öron. De sa att de hade börjat slåss på Vlastas illegala porrklubb, och efter ett slagsmål hade Vlasta blivit liggande på golvet. Vučko hade spottat på honom och gått mot utgången, men då hade Vlasta tagit fram en pistol och skjutit honom i ryggen. Jag stelnade till. Jag mindes att Maks hade dykt upp utanför hotell Moskva precis när Vlasta och hans montenegrinska polare skulle ge sig på mig.

Fars död

Det beslut som jag hade väntat på och förgäves kämpat för i tretton år anlände till slut i ett rekommenderat brev. Enligt beslut av Jugoslaviens parlament från

den 15 maj 1978 var jag befriad från militärtjänst, och nu fanns det inga hinder för mig att förnya mitt jugoslaviska pass. Jag var överlycklig, för nu kunde jag lugnt och utan rädsla åka till mitt land, mitt hem, mina föräldrar. Samma dag pratade jag med Nela om hur trevligt det skulle vara om vi tillsammans med barnen åkte på semester till Jugoslaviens fina kust vid Adriatiska havet. Kanske kunde vi också lappa ihop vårt i det närmaste spruckna äktenskap.

Min montenegrinska kompis Žarko, som jag hade räddat från ett långt fängelsestraff i Sverige och sedan köpt en biljett åt honom till Jugoslavien, hade ett hus i Budva i Montenegro. Där levde han med sin fru och sin mor, till vilken han hade sagt att jag hade räddat honom ur maffians klor. Hon betraktade mig därför som sin egen son och bad oss ständigt att komma till Budva – ett av de attraktivaste och finaste semesterplatserna i Jugoslavien – där vi kunde få en hel våning till vårt förfogande.

När jag och Nela satt och pratade om dessa planer ringde telefonen. Och precis nu, när jag hade blivit av med en enorm och långvarig börda, hörde jag min mors gråtmilda röst. Hon ringde för att berätta att min kära far Blagoje hade avlidit och skulle begravas den 27 maj. Förutom Nela, samt min vän Raka och kabinettssekreterare Buda i Belgrad, var det ingen som kände till det beslut jag fått. Redan nästa dag, den 26 maj, tog jag första bästa plan och åkte iväg på denna sorgliga resa. Jag hade fina minnen av min far, som trots att han varit invalid hade kämpat som ett djur för att möjliggöra för oss tre barn, och särskilt mig, att få ett bra liv.

Min önskan att med ett någorlunda fint äktenskap och med flickorna komma till ranchen i Ledine och krama om mina föräldrar och tacka dem för allt – den sjönk ner i djupet, försvann. Det är plågsamt att veta om att detta ögonblick måste komma en dag, för ingen är odödlig, speciellt när man befinner sig långt borta från sina älskade föräldrar. Hur ska det gå? Vad ska hända? Min sorg, som jag nu kände för första gången, blandades med rädsla inför passkontrollen. Jag överräckte mitt svenska pass utan visum. Polismannen tittade fundersamt på passet och lade det sedan åt sidan. Jag höll på att förgås. Han ledde in mig i ett rum och förklarade att jag var med på listan över problematiska fall och att inte ens ett dödsfall kunde befria mig från ansvar. Jag var uppjagad men kom ändå ihåg att jag för säkerhets skull hade tagit med mig beslutet. Jag gav honom det och han försvann ut ur rummet. Jag hade inte ens hunnit tänka klart tanken på hur det skulle bli i militärfängelset, när polismannen återvände. Han bad om ursäkt och lämnade tillbaka beslutet. En liten del av en stor börda föll från mina axlar.

I huset var det fullt med folk. Jag hörde min mors högljudda gråt. När jag dök upp i dörren kastade hon sig i min famn. Jag klappade henne och försökte få henne lugn, samtidigt som jag dolde min egen smärta. För all sorg märkte

jag inte ens när mina två systrar, som hade kommit med samma plan som jag, anlände tio minuter senare. Det innebar ett stort stöd för min mor att ha sina tre barn vid sin sida. Vi stod bredvid varandra, under en tystnad som bara rubbades av en stor svart fluga som ständigt landade på mitt huvud, trots att jag försökte jaga bort den. Till slut sa mor: ”Låt den vara, min son. Det är den där fina själen. Den flyger och letar efter dig.” Min själ. Den landade på min kind igen och somnade. Huset var fullt till långt in på natten. Folk kom för att beklaga sorgen och dela vår smärta. Grannar, vänner och pappas släktingar från hans makedoniska hemtrakter, Kavadarci, Negotin och Demir Kapija.

Kistan med far stod bredvid det uppgrävda hålet, och vi fyra intill. Medan prästen läste bönen kastade jag en blick på de oförklarligt många människor som hade kommit för att ta farväl av min hederlige far. Där var folk från krigsinvalidernas förening, släktingar, grannar, vänner, men många hade också kommit för att se om jag skulle närvara vid den här sorgliga akten.

Jag sa till mor att jag var ledsen över att inte ha sett honom en sista gång. När prästen var klar, några minuter innan kistan skulle sänkas ner i det eviga hemmet, var det som om min kära mamma fick ny kraft. Hon sträckte ut händerna, drog upp locket och slet sönder den hermetiskt tillslutna plastsäck som min fars kropp låg i. Han var välrakad och högtidligt klädd, och det var som om han log när mor gjorde öppningen i plasten och sa till mig: ”Det är klart att du ska få klappa och känna på honom en sista gång!” Jag lade min hand på fars kalla, underbara, fina, sköna, för alltid vackra ansikte, och i min kropp kände jag en stor värme. Tack, mor! Allt det här utspelade sig i en rasande fart. Inte ens prästen hann reagera under denna ovanliga och förbjudna handling.

Det svartnade nästan för mig när min kära mor gråtande slängde en sista näve jord på kistan. Jag hörde de dova slagen när jorden täckte min fars kropp. På träkorset på Gamla kyrkogården i Bežanije stod det: ”S. Blagoje 19 VII 1912 – 27 V 1978.” Jag och min familj var bland de sista att lämna kyrkogården. Vi kom fram till grinden, och jag tänkte att jag skulle vända mig om för att göra en tacksamhetsgest åt någon för att jag ändå hade lyckats ta mig till denna den sorgligaste ceremonin i mitt liv. Mor kände det och sa tyst: ”Vänd dig inte om, min kära son, det är inte bra.” Den enda eviga naturlagen för alla levande varelser: den som föds måste dö. Men livet fortsätter, går vidare.

Nu var mamma ensam, men jag skulle se till att hon klarade sig materiellt. Måtte Gud ta hand om henne, tänkte jag – utan att djävulen hörde – och tog i trä: hon är frisk och i sin lilla trädgård på ranchen kan hon odla grönsaker och frukt. Det är räddningen för henne, att vara ute i trädgården, i friska luften, att ha en syssla.

Tänk vad ens föräldrar betyder mycket! När jag var liten brukade jag aldrig lyssna särskilt uppmärksamt till gamla gummors historier. Min lycka hade inte

Jag hjälper mamma med tvätten

vetat några gränser när jag fick beskedet om befrielse från militärtjänsten, men enligt de där historierna ska man inte bli för glad över något i livet, för då kommer det att ske något hemskt efteråt. Nu hade jag själv fått erfara detta! Men jag var ändå lycklig över att ha kunnat komma för att följa min kära pappa till den sista vilan. Tack, Gud.

Urke Zemunac

På jobbet meddelade min chef Rune Magnusson att jag hade blivit antagen på kursen för ljudteknik. I mina tankar tackade jag den eleganta damen Frida från NK och hennes man, professor i Lund, för den lyckade Hermods-brevkursen; jag hade aldrig klarat den utan deras hjälp. I förbifarten frågade han mig om jag före kursen ville åka på den traditionella ölfestivalen i München. Jag tackade ja. På den berömda Münchenmässan satt jag och beundrade tyskarna för deras öldrickande, till fläsklägg med surkål eller bratwurst. Med vilken skicklighet serverade inte servitriserna öl åt gästerna, bärande ett dussin enliterssejdlar åt gången! Det här kunde svenskarna inte motstå, så jag fick nästan bära in dem i bilen efteråt. Men det värsta var att jag fick jobba mer och vara ansvarig för allt.

Efter en joggingrunda i den vackra parken vid Olympiastadion gick jag till järnvägsstationen. När jag ändå var där tänkte jag att jag skulle kolla in de ustasja-män som i utbyte mot ett arbete försökte värva landsmän till olika terroristaktioner, mord och antijugoslavisk propaganda. Min lilla järnvägsstation i Belgrad, med några få perronger, var en pärla jämfört med den här enorma, smutsiga stationen, där hundratals skumma typer gick omkring. Jag tog ett varv och började sedan gå mot hotellet, då jag hörde någon ropa ”Vallmo, Vallmo!”

Jag vände mig om och kände igen Urke Zemunac. Hans vackra syster Ljubinka och jag hade gått i samma skola. Vi hade inte setts på 16 år. Vi hade trillat boll på Staro sajmište och lekt rövare på Belgrads kullerstensgator. Och här stod vi nu mitt i München. Vi gick till ett kafé, men när det stängde klockan tre hade vi mycket mer att berätta för varandra, så vi stämde träff klockan 21 nästa dag. I sin korta skinnjacka påminde Urke, som hade gått i skola hos sin brorsa Mile, om en mafioso, precis som han hade gjort i ungdomen. Munter som alltid sa han: ”Jag ska träffa två kompisar nu. Ser du den där guldsmedsaffären, den ska vi länsa före gryningen, genom taket. Om jag inte kommer i morgon, betyder det att jag åkt fast!”

I Sverige hade jag hört att Urke var ett riktigt proffs på att råna stora guldsmedsbutiker och att han badade i pengar. Från min barndom mindes jag honom alltid som en cooling och gentleman. Jag dök upp nästa dag på utsatt tid, beställde ett glas juice och väntade i en kvart. Jag blev ledsen när jag fick höra att min vän Urke hade blivit tagen mitt i München. Jag gick förbi butiken; det var ett hål i taket. Han hade ett långt fängelsestraff framför sig.

Kris i familjen

Jag tänkte på mina flickor och hur de efter varje resa glatt tog emot mig och öppnade de presenter jag hade med mig. När jag kom hem den här gången var huset tomt. Det hade gått två månader sedan min far dog, så jag kände mig riktigt ensam. Nela brukade alltid laga en god middag, och sedan pratade vi om alla platser jag hade varit på. Det hade gått två timmar när de slutligen dök upp. De betedde sig underligt på något sätt. Stella synade mig skamset, Nela hälsade bara kyligt på mig, medan lilla Meri rusade i min famn.

”Vi var på middag hos morfar eftersom vi inte visste när du skulle komma.” Detta var Nelas korta och oförskämda kommentar. Det var något lurigt med henne. Jag fixade lite mat åt mig själv och delade ut presenterna. De följande fyra dagarna förflöt i samma stil. När jag kom hem från jobbet var huset tomt. Nela skötte dock fortfarande hushållet pedantiskt.

Jag var arg. Vi började gräla. Då blandade sig Meri i och sa att mormor hade lagat maten. Barn ljuger aldrig. Jag blev förbluffad när jag av Meri fick höra att mormodern hade kommit till Sverige, och jag insåg varför de aldrig var hemma. Nela hade i hemlighet, bakom min rygg, uppfyllt sin önskan om att ta hit sin mor. Alla historier om att fadern var alkoholist och uteliggare och hade blivit utslängd ur hemmet var bara en bluff. Det här blev tyvärr för mycket för mig. Jag ville inte vara en marionett till Nela, som nu hade blivit en dam. Men hon hade glömt att hon hade varit helt barskrapad när hon kom till mig. Jag hade

accepterat henne som hon var, och med gemensamma ansträngningar hade vi under dessa år åstadkommit något. Vi hade allt vi behövde för ett normalt liv, och därtill två underbara döttrar.

För att ett äktenskap ska hålla behövs det tio år för att makarna ska lära känna och vänja sig vid varandra. Om den gränsen överskrids, har äktenskapet lyckats. Om inte, spricker det. I ett äktenskap ska man inte kasta all skuld på den ena parten – jag har säkert också felat – men jag kunde inte acceptera att Nela var så falsk mot mig. Så många lögner, så mycket oärlighet. Det jag framförallt uppskattar hos människor är öppenhet, för sådan är jag själv. Jag vill kunna säga det jag tänker till folk, samt ta emot kritik på samma sätt. Det är så lätt att undvika ärliga samtal, så som Nela gjorde. Hon stängde bara in sig på sitt rum när något inte passade henne. Hon hade stöd från sina föräldrar, särskilt sin mor. Hon ville inte diskutera våra problem. När jag sa att vi inte kunde fortsätta så här och begärde skilsmässa, svarade hon att jag skulle gå min väg och lämna allt, för hon hade hört att alla gjorde så. Det är förståeligt att inte tänka klart i sådana situationer, utan man lämnar allt för att få lugn. Mitt liv i det civiliserade väst och mitt arbete krävde lugn, förståelse, tolerans. Jag hade förändrats. Mitt sydländska, vilda, bondska temperament hade försvunnit, och jag försökte sakta och tålmodigt förklara för Nela att vi endast skulle finna en lösning om vi pratade om det och kom överens. Jag sa att hon skulle glömma de vilda tankar som hennes föräldrar hade tutat i henne – att jag skulle gå min väg och lämna allt – och att vi istället borde komma överens på ett fint sätt och dela på det som vi tillsammans hade skapat.

För första gången började mitt liv i Sverige bli instabilt. Det är inte så lätt att lämna och glömma allt efter tio års gemensam kamp för ett bättre liv. Särskilt med tanke på flickorna, som var helt oskyldiga i den här cirkusen och skulle få lida mest. Om man har minderåriga barn, måste en skilsmässa enligt svensk lag föregås av en sex månader lång betänketid, för att om möjligt finna en lösning på äktenskapskrisen. Under dessa sex månader finns det i varje kommun ett rådgivningscenter med experter – psykologer, socionomer och andra – som genom samtal försöker bevara familjegemenskapen. Jag tänkte: om vi nu inte har lyckats hitta ett gemensamt språk själva, hur ska jag då kunna godta deras råd? Vid sidan av detta försökte jag prata och komma överens med Nela, fast bara när barnen inte var i närheten, för att bespara dem detta trauma.

Nela utnyttjade, utan att välja sina ord, varje tillfälle att inför barnen framställa mig i sämsta möjliga dager. Jag sa åt henne att jag skulle hålla mig undan i sex månader, men att jag under den tiden skulle träffa barnen när jag ville. De kunde bo kvar i vårt fina hus. Med stor vånda och full av bitterhet förklarade jag för flickorna att jag skulle flytta och att det här var den bästa lösningen för alla, men att min kärlek till dem aldrig skulle upphöra och att vi skulle ses ofta.

Mina döttrar Meri och Stella

24. FÖRHÅLLANDET MED ULLA

Jag bad min driftige bokningschef Johnny Ljungberg skicka mig på så många resor som möjligt innan jag skulle börja på ljudteknikkursen. Han hade full förståelse för mig, eftersom en skilsmässa för honom och svenskar i allmänhet är något väldigt naturligt.

Ulla bodde fyra tunnelbanestationer från oss, i Bredäng. Jag hade lärt känna henne några månader tidigare när vi gjorde ett reportage om det stora företag där hon jobbade som chefssekreterare. Hon var skild och levde med sin 17-åriga dotter i en stor trerummare. Vi hade förutom en sexuell också en vänskaplig relation. Jag förklarade min föga avundsvärda situation för henne, och hon erbjöd mig att flytta in hos henne.

Ulla var intelligent och kunde åtta språk. Hon såg ut som en riktig sekreterare. Hon var en snygg och attraktiv 40-åring och bar oftast högklackade skor, som framhävde hennes fint formade höfter och bröst. Hon hade blont, halvlångt hår och drog till sig mäns blickar. Hon gillade sex, och hade det inte varit så att jag tillfredsställde henne är jag säker på att hon inte ens hade tittat åt mitt håll.

Mina döttrar var inte nöjda med Ulla. De ville inte ha någon kontakt med henne eftersom de var svartsjuka och inte kunde acceptera att deras far var tillsammans med en annan kvinna. Stella stod på något sätt lättare ut med situationen. Vi pratades vid varje dag, och jag träffade henne åtminstone en gång i veckan. Meri ringde minst två gånger om dagen till mig, men hon avbröt alltid samtalen gråtande, eftersom Nela inte ville att hon skulle prata med mig. Jag såg henne i ett par timmar nästan varje dag efter jobbet. Nela tillbringade varannan helg hos sina föräldrar, och då bodde jag i vårt hus med barnen.

Alla kvinnor har sitt eget sätt att bli tillfredsställda sexuellt, även Ulla. En sen kväll knullade vi i timmar, särskilt njöt hon när jag tog henne bakifrån. Hon tyckte om när jag med mina starka och stadiga händer drog isär hennes skinkor, samtidigt som hon smekte sin klitoris och sedan skrek hämningslöst när hon fick orgasm. Nästa morgon gick Ulla till jobbet och jag låg kvar i sängen. Jag trodde att jag drömde när hennes dotter plötsligt stod vid min säng, helt naken. Hon satte sig ner och började smeka min penis. En sådan här situation, om än ovanlig, och en sådan här ung, charmerande och vacker tjej kunde jag inte tänka mig att gå miste om. Med ena handen började jag massera hennes nästan orörda bröst, som stod rakt ut som mogna päron, och med den andra tog jag tag om hennes ansikte och kysste henne. Det var som om min kuk inte hade varit aktiv på tre veckor, så upphetsad var jag av hennes ungdom. Jag drog henne till mig och kände hennes fasta bröst röra vid mina. Hon särade på benen och gränslade mig. Jag blev mer och mer upphetsad. Trots sin ungdom lät hon min kuk komma

in i sig på ett mästerligt sätt. Sådana här sexuella situationer hade jag bara hört och läst om, men nu upplevde jag det själv. Jag hade aldrig visat henne någon särskild välvilja, men hon var ett exempel på att den sexuella friheten i det här landet är tillåten för alla. Det finns ingen moral, ingen blyghet, inga fördomar. Alla ligger med alla. Barns blyghet försvinner i tidig ålder, eftersom de växer upp med att se sina föräldrars nakna kroppar, och till och med deras njutningar, särskilt om föräldrarna är berusade.

Ullas underbara dotter berättade efter älskogen att hon inte hade fått en blund i ögonen på natten på grund av vårt vilda sex, så hon hade bara väntat på att modern skulle gå till jobbet för att kunna krypa ner hos mig. Hon sa att hon hade förlorat sin oskuld när hon var 15 och bad mig att morgonens händelse skulle stanna mellan oss.

Jag var stolt över att som jugge ha lärt mig multiplikationstabellen och att addera, subtrahera och dela, men moral behövde jag inte lära mig, den var underförstådd. Man visste hur man skulle uppföra sig. Jag såg aldrig mina föräldrar nakna eller, Gud förbjude, inbegripna i sex. Som pojke fick jag lära mig vad som är normalt och inte i en familj. Jag vet inte hur jag skulle ha känt mig om mina barn såg mig i sådana situationer. Så här uppfostrades generationerna före mig och efter mig. Ingen annanstans på jorden råder sådan sexuell frihet som i Sverige! Föräldrarnas frihet inför barnen överförs till dem. På det sättet, från generation till generation, har något som är så intimt blivit helt avklätt, utan blygsel och skam. Och detta i ett civiliserat land.

Mina kära döttrar började hälsa på hos Ulla, som tog emot dem på bästa sätt. Men de frågade mig alltid: ”Pappa, när kommer du hem igen?” Den här sortens liv passade mig inte, jag kände mig uppsliten med rötterna. Jag går aldrig tillbaka till en kvinna som jag lämnat, för hade jag haft det bra med henne hade jag ju aldrig gått min väg! Om jag återvände till samma kvinna skulle jag visa mig osäker. Nu, efter två månader och mycket funderande, ville jag återförenas och få ett normalt förhållande med Nela, mest för barnens skull. Nela satt i en bättre sits eftersom hon levde i vårt hus med barnen och hade fullt stöd från sina föräldrar. Jag hjälpte henne ekonomiskt och betalade hälften av bolånet, för ansvaret var gemensamt. Hon hade inget emot att prova igen. Återföreningen varade dock bara i tre veckor. Nela fortsatte som förut. Hon var aldrig hemma med barnen och väntade på mig, utan tillbringade fritiden hos sina föräldrar. Det kunde jag inte acceptera. Hon trodde väl, under inflytande av sin mor, att jag inte kunde vara utan henne.

För sändningen från Nobelprisutdelningen var jag tvungen att ha en kostym. Jag bestämde mig för en storslagen svart sådan. När jag skulle gå in i bilen fastnade ena ärmen i handtaget och sprack. Jag gick till TV:s skräddare, som flinkt lagade den. Alla såg med beundran på min extravaganta kostym, men jag,

som visste att den inte längre var ny utan lagad, tog av mig den efter avslutad inspelning, rev den ilsket i bitar och slängde den. Jag ville inte längre stå ut med mitt lappade äktenskap, så jag kom överens med Nela att sälja huset och byta det mot två lägenheter. Hon protesterade vilt mot den idén.

Nela hade på grund av mig blivit accepterad av alla mina kompisar, och framförallt av min familj. När vårt äktenskap började knaka utnyttjade hon detta till fullo och försökte på alla vis svärta ner mig. Hon upprepade gång på gång att den och den hade lämnat allt till den förra frun och barnen. Jag frågade mig för om mina lagliga rättigheter. Jag ville inte ha dåligt samvete inför mina döttrar. Jag ville inte att de skulle anklaga mig, utan ville ge dem möjligheten att leva ett bra liv, som hittills.

Jag var glad när jag hittade en köpare till huset. Mannen hade just gift sig och hade en omodern tvåa i centrum, där jag ändå tillbringade merparten av min tid. Hans fru hade en trerummare i Fruängen, inte långt från Nelas föräldrar. Ett utmärkt erbjudande. Nela var emot det här också, men kunde inte göra något åt det.

Jag försökte ha en vänskaplig relation med Nela för barnens skull, eftersom de tog skilsmässan hårt. ”Vad då för vänskap!” var hennes hårdnackade, hämndlystna svar, helt i stil med vår serbiska mentalitet. Hon accepterade inga kompromisser.

Ekonomiskt sammanbrott

Jag inredde min tvårummare, som låg på Götgatsbacken vid Slussen, så att flickorna kunde känna sig hemma i den. I samma veva började jag på den där kursen, så det började ändå lossna på något sätt.

Betänketiden på sex månader gick ut, nu kunde vi skilja oss även officiellt. Barnens uppfostran var en gemensam angelägenhet, men barnen bodde hos henne. Jag gick med på att betala underhåll tills barnen blev 18 år gamla, 2 x 600 kronor i månaden. De kunde komma till mig när de ville. Stella var numera ganska stor och de kunde åka själva, men jag hämtade dem oftast. Vår kärlek blev ännu starkare, för vi tre kunde i lugn och ro umgås och planera tiden. Utbildningen gjorde att jag kunde tillbringa mer tid med dem. Ekonomiskt var emellertid den här situationen slitsam, för med min lön måste jag betala det månatliga underhållet, som var heligt för mig. Varje gång de kom hade de, som alla barn, massor av önskningar som jag inte kunde uppfylla. Nela använde deras önskningar och krav som ett slags vapen mot mig, trots att jag sa till barnen att inte prata om hur det var hemma. Jag hade turen att bo i en billig lägenhet, utan centralvärme och varmvatten, och den lilla vinsten från husförsäljningen använde jag för att överhuvudtaget få saker och ting att gå ihop.

Meri ringde minst tio gånger om dagen, trots att Nela tyckte att det var jag som borde ringa. Jag hade inget emot att ringa barnen, men hon misstolkade det och trodde att jag gjorde det för hennes skull. Jag var tvungen att förklara för barnen hur de skulle stå ut med Nelas anfall. Meris gråt och hennes önskan att tillbringa mer tid med mig fick mig att spela in allt på ett band, som jag väl en vacker dag ska spela upp för henne. Nelas hämndlystnad visste inga gränser, och det var våra oskyldiga barn som fick lida.

För första gången sedan jag kommit till Sverige hamnade jag i ekonomisk kris. Jag var tvungen att vända mig till någon. Efter ett två timmar långt samtal med en socialsekreterare fick jag svaret att jag inte hade rätt till socialbidrag, eftersom jag hade fast tjänst och regelbunden lön. Enligt lag borde även jag få det här stödet, men man prioriterade människor med problem, alkoholister, kriminella, narkomaner … Vilken orättvisa! Så mycket skatt som jag betalade. Hederliga människor som befann sig i en tillfällig kris och krävde det som tillkom dem, fick ingenting.

25. DROTTNING SILVIA

Jag klarade ljudteknikkursen galant. Till min pojkdröm, jobbet som fotograf, återstod bara ett trappsteg, det högsta. Jag hade jobbat på Omega Film i några år, sedan ett tiotal år på TV som ljustekniker, ett lika viktigt yrke, och nu klättrade jag alltså upp på det tredje trappsteget, där jag måste tillbringa ett antal år. En vacker dag skulle jag väl nå toppen, om hälsan tillät. När jag hade börjat på Sveriges Radio hade jag frågat hur länge mina kollegor hade jobbat. Svaret var runt 20 år. Den tiden tycktes mig fruktansvärt lång, men nu hade hälften gått ganska fort. Det kändes som om jag hade börjat i går.

Mitt första självständiga uppdrag som ljudtekniker var i ett team med Curt Cronvall, ljustekniker Curt Adamsson och producent Ulf Larsson, som hade alkoholproblem men var mycket uppskattad. Vi spelade in ett barnprogram på Slottet, med drottning Silvia och en pojke och en flicka i skolåldern. Den vackra brasiliansk-tyska kvinnan hade träffat sin prins på OS i München då hon jobbade för Olympiska kommittén. Svenskarna var inte helt nöjda med valet, eftersom Silvia inte var från en familj med blått blod.

Det första mötet med drottningen var i hennes gästrum, där hon tog emot oss med ett välkomnande leende. Vilken ära att få vara i sällskap med drottning Silvia. Hon sträckte ut sin fina hand och sa med utdragen röst: ”God dag!” Jag svarade

Första mötet med drottningen

med att stirra in i hennes vackra ansikte. Med en van rörelse vände hon sig mot producenten, medan jag, som satt på den kungliga mattan, förberedde min Nagra IV, en filmmagnetofon för ljudinspelning. När drottningen pratade tittade jag diskret på det underbart inredda rummet med dyrbara tavlor, som lyste upp utrymmet runt oss likt ädelstenar. Min blick hejdade sig vid drottningens eleganta klänning från Dior. Hon satt lugnt och pratade. Jag gick fram till henne och ursäktade mig, jag måste sätta fast mikrofonen på henne, och då kände jag den milda doften från drottningens pudrade ansikte. Närmare kunde jag inte komma, så jag återvände till mattan och njöt av att lyssna till hennes ömsinta röst och betrakta hennes vackra ansikte med hjälp av det mästerligt uppriggade ljuset.

26. MÄRKLIGA SYSTRAR

Runt Slussen i centrala Stockholm är det som i Belgrads centrum: överallt hörs musik från barer, kaféer, restauranger. Även här börjar liver först efter klockan 20. Mitt i stadens hjärta ligger det gamla posthuset, byggt av rött tegel och K-märkt. På den översta, fjärde våningen utan hiss har man utsikt mot byggnaden mitt emot. I den, på samma höjd, låg min omoderna lägenhet. Där hade jag det bra och kände mig avslappnad. Nedsjunken i en underbar mörkröd skinnfåtölj satt jag, för första gången sedan skilsmässan, och pratade lugnt med min mor på telefon. För att inte vara ensam hade hon nu en inneboende från Syrien, Ahmed. Hon sa att det hade blivit lättare sedan han kommit till henne och att han var flitig som en flicka och hjälpte henne med allt. Hon undrade hur jag hade det. Jag svarade naturligtvis att jag mådde utmärkt och att hon inte skulle oroa sig. Efter samtalet försjönk jag i tankar. Tänk vad livet var oförutsägbart och ibland grymt! Efter fars död och alla traditioner i samband med det var det tid att resa en gravsten. Så mycket förtjänade minsann vår framlidne far! Jag tog upp det med mina systrar. Via min kompis Raka, som jag hade regelbunden kontakt med, hade jag i princip redan beställt en gravsten i svart marmor. Mina systrar ursäktade sig med att de inte hade pengar och att de skulle ombesörja det när de åkte till Jugoslavien.

Redan under min skilsmässa 1979 hade de betett sig underligt. Jag hade känslan av att de tyckte att det var rätt åt mig att jag hade skiljt mig, men när jag flyttade trodde jag att det skulle bli som i ordspråket: Blod är inte vatten, och att de åtminstone skulle intressera sig för hur jag hade det, fråga om jag behövde någon hjälp, kanske bara säga några vänliga ord. Men icke! Jag hade i Sverige lärt mig utföra alla hemsysslor, städning, matlagning, men jag tyckte att tvättning var det värsta, och utan varmvatten och tvättstuga var det ett stort problem. Jag mindes min storasyster och hennes brev när jag hade gjort allt i min makt för att hjälpa henne. Jag hade inte varit tvungen, men jag hade velat göra det. Och nu blev jag återgäldad på det här sättet!

Min lillasyster hade en dotter som var jämnårig med Meri. När Meri kom på besök hos mig brukade hon ringa sin kusin och fråga om hon ville komma över. Min syster kom alltid på en ursäkt för att det inte skulle bli så. Min storasysters son spelade fotboll i allsvenska AIK och var en stor stjärna. Ingen av dem hade ett objektivt skäl till att inte dela på kostnaderna för gravstenen.

Jag skickade över pengar till Raka och han ordnade med allt. Jag skickade 16 mm-filmer till honom som var svåra att få tag i och dyra i Jugoslavien, och han svarade med att säga att vänner inte enbart umgås på grund av olika behov utan också för själva vänskapens skull.

Jag ryckte till när det ringde på dörren. Jag öppnade och såg Stella och en gråtande Meri. Snyftande frågade hon om hon fick vara hos mig. Stella hånskrattade som vanligt åt henne. Vi fick en jättetrevlig helg tillsammans. Vi gick till djurparken, nöjesfältet, på bio, och hemma gjorde jag deras favoritmacka med stekta ägg. Vi skrattade gott åt att Stella kunde äta sex ägg. Jag försökte få dem att delta i matlagningen, diskningen, för de var ju flickor och borde lära sig det. Men förgäves. De spelade musik på hög volym, och jag blev kvar i köket ensam.

Mitt förhållande till flickorna var kamratligt, öppet och ärligt. Jag var lycklig över att kunna prata med dem om allt, men en gång blev jag sur när Meri kallade mig vid mitt förnamn Cvetan. Jag svarade argt att de trots vår vänskap måste respektera mig som deras pappa och bad dem att också kalla mig så. För att mildra min ilska gick vi på deras favoritställe McDonald's.

När jag körde hem dem märkte jag att det var någonting de ville säga men inte kunde få fram. Jag frågade: "Vad har ni på hjärtat?", och då berättade de att de hade flyttat till en större lägenhet i Flemingsberg, eftersom Nela hade förlovat sig med en svensk. Jag svarade att det var normalt och naturligt att hitta en ny partner och att det viktigaste var att relationen var bra. Vi tog farväl med pussar och kramar.

27. SINGAPORE – ASIENS PÄRLA

Efter en sexton timmar lång flygtur med den utmärkte fotografen Leif Bäckström och producenten Lasse landade vi på Singapores flygplats. Alla dittillsvarande resor hade gett mig nya kunskaper om det land där vi filmade. Den största fördelen med mitt jobb är allt det jag har fått se – och allt det som jag har kvar att lära känna. Detta går inte att köpa för några pengar i världen.

Singapore är Asiens mest progressiva och renaste land. Man får höga böter om man till exempel kastar ett papper på offentlig plats. I de tullfria zonerna kan man köpa varor av hög kvalitet till låga priser. En riktig pärla i Asien!

Vi tog in på det förstklassiga hotellet Shangri-la. Teamets uppgift var att åka runt och filma livet på lyxhotell, och maten fick vi gratis. Det var underbart att gå omkring på de rena gatorna och i de prydliga parkerna med orientaliska blommor och växter. Det låg inte ens löv på marken, allt plockades genast upp. En sinnebild för skönhet och renhet, något som Sverige, känt för hygienen, inte kunde jämföra sig med.

När vi hade filmat klart höll jag på att lasta in vår utrustning i hissen då jag fick syn på två underbara asiatiskor som log blygt åt mig. Jag ställde en väska för dörren så att hissdörren inte skulle gå igen och förklarade hastigt att de kunde vänta på mig om de hade tid, jag skulle bara åka upp med alla saker. När jag kom ner igen stod de kvar. De hade kommit till Shangri-la för att hälsa på en väninna som jobbade där. Saleha, som uppenbarligen gillade mig, ville att vi skulle lära känna varandra. Vi tog en kopp kaffe och kom överens om att ses igen nästa dag.

I detsamma kom Lasse och Leif och vi körde mot centrum. Singapore är känt för billiga kläder: kostymer, skjortor, kavajer … Man kan beställa vilket klädesplagg som helst, och efter 24 timmar är det färdigsytt och klart. I Sverige var allt fyra gånger så dyrt som här. Jag beställde tre skjortor och ett par byxor. Lasse och Leif beställde 15 var. För att få med sig allt var de tvungna att köpa två tämligen stora resväskor.

Saleha och jag mådde utmärkt medan vi, på hennes förslag, åkte båt utmed Singapores kust. Framför oss såg vi det storslagna affärscentret Tako och stadens skyskrapor med tonade fönster radade upp sig en efter en. Jag tillbringade mina fyra lediga timmar den dagen med Saleha.

Alla mina försök att vänja mig vid maten i Singapore blev ett misslyckande, från soppa med ris och den obligatoriska chilin, till rätter som man äter med pinnar och olika perfekt arrangerade delikatesser. Jag förblev hungrig. Hade det inte varit för desserterna och de tropiska frukterna, skulle jag antagligen ha svimmat.

Hotellets chaufför körde oss vart vi önskade, annars hade vi inte hittat i mångmiljonstaden. Varje gång vi lämnade bilen gick han med oss och försökte underlätta filmningen för oss. Han låste aldrig bilen, som var full med dyr utrustning, vilket vi reagerade på. Hans svar var att då skulle alla skratta åt honom, för här låste man inte sina bilar. Det fanns inga tjuvar och ingen kriminalitet, eftersom alla hade jobb och en hög levnadsstandard. Ibland förekom ett och annat fall med drogförsäljning, men när polisen fick tag i dem väntade en snabb dom: dödsstraff.

Efter några dagars ansträngande arbete meddelade jag Saleha att jag var ledig efter klockan 14. Vi åkte till en nationalpark, som låg på en liten ö dit man tog sig med linbana. Utsikten där uppifrån var oförglömlig, så jag gav Saleha en kram. Hon tittade blygt på mig och log. Jag höll om henne tills vi kom till ett kafé byggt av sockerrör. Hon sa att hon tillsammans med sin syster jobbade i familjens exklusiva guldsmedsaffär i Singapores centrum, att hon var 24 år gammal och att hon aldrig hade kommit så här nära en utlänning förut. När vi kom tillbaka till stan föreslog jag att vi skulle gå och äta, jag ville gärna bjuda. Hon rekommenderade landets favoritkött, kyckling, fast på amerikanskt vis, det nu så populära Kentucky Fried Chicken. Jag skämdes nästan när jag beställde in en tredje portion. Saleha bara skrattade.

Hon berättade att alla anställda betalar in en del av lönen i en personlig fond. När man sedan en dag bestämmer sig för att bilda familj eller flytta hemifrån, får man ett litet hus eller en lägenhet. I Singapore bor det människor av många nationaliteter. Saleha var muslim, och enligt traditionen fick flickor en patriarkalisk uppfostran. Jämfört med den västerländska kulturen och friheten var livet väldigt strängt för kvinnor.

Jag tog av mig min sommarskjorta och visade min solbrända kropp. Hon sa att i Asien var det bara fattiga daglönare som hade sådan färg på kroppen. Jag förklarade att jag hade växt upp vid floden Sava och var van vid att vara ute, liksom att en brunbränd hudfärg i Europa betraktades som lyxigt. Jag drog till mig hennes kropp, och i hennes lite platta ansikte med sneda ögon och karaktäristiska näsa med breda näsborrar såg jag tillfredsställelse. Medan jag kysste hennes små, fasta och runda bröst smekte jag samtidigt hennes kön. Varje gång jag ville smeka hennes blygdläppar lade Saleha sin hand på min. Min penis var hård och stod rakt upp, jag vände på henne så att hon låg på mig och placerade min penis mellan hennes ben. Jag var upphetsad, jag ville dra upp hennes tröja och komma in i henne. Men hon förklarade att man på henne, enligt familjetraditionen, hade sytt ihop slidan och bara lämnat en liten öppning så att hon kunde kissa. Tråden skulle tas bort när hon gifte sig. Hon sa att hon hade haft en lång relation med en kille som familjen hade valt ut åt henne och att de bara hade kysst varandra. Det här var första gången som

hon var med någon som hon själv hade valt, och hon ville gärna göra det med mig. Min penis slaknade. Den hade aldrig varit så liten. För mig var det här en otrolig upplevelse!

Jag sa till henne att det var förfärligt att behandla kvinnor på det sättet, som om de var slavar. Nyfiket drog jag upp hennes långa tröja. Jag granskade hennes slida och såg springan. Med vår starka önskan och vilja försökte vi trycka in min snopp i det lilla hålet. Vi lyckades, och jag kände värmen, som om det kokade. I Salehas ansikte syntes smärta, men hon teg. Jag kände att det spände runt min svällande snopp, som från en tjock tråd, allt hårdare. Saleha stod hjältemodigt ut med obehaget och stönade bara tyst.

Plötsligt mindes jag att jag som grabb en gång hade stuckit mig på en tagg, som blev kvar under huden. Senare blev det varigt och gjorde mer och mer ont. En grannfru hade steriliserat en nål med elden från en tändsticka och därefter stuckit hål på det variga såret. Varet hade flutit ut. Jag hade skrikit, men smärtan hade omedelbart upphört.

Saleha gav till ett kvinnligt skrik på grund av trycket från min svullna snopp. I samma stund gick den tjocka tråden av och ur hennes skickligt hopsydda underliv sprutade det blod. Jag drog ut min blodiga lem och båda skrattade högt. Jag hämtade ett par handdukar från badrummet. Båda var lättade, och i hennes oskuldsfulla ansikte märktes en tillfredsställelse: hon hade blivit av med en börda. Klockan åtta på morgonen hade det lugnat ner sig och hon sa att hon kände sig bättre. Hon tog en taxi och åkte iväg. Några timmar senare tog vårt team ett flygplan och fortsatte resan.

28. I MANILAS HJÄRTA

På planet satt jag och tänkte på hur Saleha mådde. Jag tittade ut genom fönstret och såg fantastiska öar badande i sol och omgivna av blått havsvatten. På de breda stränderna lade jag märke till ett slags staket i vattnet, liksom indelat i stora bassänger. Planets kapten sa att vi skulle förbereda oss för landning i Filippinernas huvudstad Manila. När vi kom ut väntade två underbara, leende och exotiska kvinnor, som lade en blomkrans om halsen på alla passagerare. Det var en traditionell välkomstgest.

Det var stor skillnad mellan Singapore och Manila. Vilken kontrast! Vi körde förbi eländiga små hus som liknade det som Vaske och jag hade spelat poker i med zigenarna den där regniga natten i Staro sajmište. Vi stannade på en parkering, intill en bensinmack. Chauffören låste bilen och kom fram till oss. Han sa att vi skulle se upp med ficktjuvar och visade med två fingrar på skjortfickan. Plötsligt blev det molnigt och började ösregna. Regnperioden hade börjat.

Vi tillbringade kvällen i hotellrestaurangen och sedan i baren på en nattklubb, där vi njöt av den filippinska musikens lugna rytmer. Kameramannen Leif, som var ganska kraftig, valde en filippinska som nästan försvann bakom hans mage, medan Lasse tog en lämpligare kvinna. Runt mig stod tre kvinnor och jag frågade av nyfikenhet hur mycket det kostade. Grundpriset var 50 dollar. Jag skojade: ”Vill du betala mig det?”, och hon och hennes väninnor skrattade. ”Jag är inte intresserad”, tillade jag och gick upp på mitt rum.

Gårdagens regn hade spolat rent gatorna från skräp, som annars låg överallt och spred en outhärdlig stank. Vi körde mot Manilas utkanter och stannade på ett ställe för att köpa något att dricka. Runt oss låg en massa stånd. Svenskarna tog varsin kall öl och jag köpte en färsk ananas. Efter några timmars färd på de återigen smutsiga gatorna kom vi fram till det som jag hade sett från planet, tusentals bassänger avdelade med ett speciellt nät. Vi filmade ägaren till ett hundratal av dem, och han förklarade för oss att det i varje bassäng fanns olika varor. Med ett speciellt instrument, ett slags långt fiskespö med en stor skopa högst upp, drog de upp musslor från botten. De odlades och såldes som en mycket efterfrågad och dyr produkt, och pärlorna blänkte obeskrivligt i solskenet. Jag köpte två av de kändaste sorterna för nästan inga pengar alls, men enligt traditionen ska man inte ge bort dem eftersom det för otur med sig.

Lasse satt på planet mellan mig och Leif och pratade nöjt om det vi hade filmat. På skoj lade han till att hans filippinska hade varit värd pengarna. Själv höll jag två skinande pärlor i handen; en guldsmed hade inför mina ögon gjort två underbara örhängen av dem.

Vi landade på Asiens flygplats nummer ett. Lasse, som var här för femtonde gången, hälsade oss välkomna med orden: ”Välkomna till prostitutionens land!” Det tog fyra timmar för oss att komma till hotellet genom mångmiljonstaden Bangkok. Hotell Oriental var ett av de mest exklusiva och låg intill den breda och enorma floden Chao Praya. Våra rum låg på tionde våningen, varifrån man såg den snabba, smutsiga floden, som påminde om de värsta delarna av Donau.

Lasse kände sig som hemma och kunde staden utan och innan. Leifs fru var också med, och Lasse tog oss med på en resa i en tuk-tuk, den typiska thailändska taxin, som var det snabbaste sättet att ta sig genom den täta trafiken; ett sådant här trafikkaos finns inte i någon europeisk huvudstad. Med ett hjul fram och två bak, med öppen kaross och plasttak, körde den leende chauffören oss billigt till den kända restaurangen Savadi. Vi satt i en del av restaurangen som påminde om en kinesrestaurang och tittade ut över Bangkok. Vår ciceron Lasse beställde in mat och dryck. På bordet stod redan fem sorters starka såser, som liknade vår ajvar relish. Efter en kvart kom en vackert klädd kvinna med ett tjugotal fat med vackra maträtter och en stor skål med ångande ris. Hon lade fyra tomma tallrikar framför oss. Jag hade aldrig ätit en sådan här middag, så jag tittade hela tiden på Lasse och försökte härma honom. Han fyllde sin tallrik med lite av varje och började äta med pinnarna. Det märktes att han behärskade tekniken. Jag försökte, men lyckades inte, så jag bad servitrisen hämta en gaffel i stället. Hon kom med en sorts sked av kinesiskt porslin och ursäktade sig med att det inte fanns knivar och gafflar på restaurangen. Efter två veckors filmande hade jag börjat vänja mig vid de starka maträtterna, så jag provade mer eller mindre allt som fanns på bordet.

Ris är grunden i alla måltider, ingenting serveras utan det. De fattiga äter ris med stekt ägg och stekt lök eller tomat, samt chili- och sojasås. På maten kan man se vilken klass en familj tillhör. Kapau gaj är en rätt med kycklingbitar som steks tillsammans med finhackad chilipeppar. Patai är nudlar med lite grönsaker och några sorters finhackat kött och räkor. Allt det här steks i lite olja på låg värme, och till slut lägger man i vispade ägg, vilket ger maten en underbar gul färg. På toppen strör man sedan krossade jordnötter. De serverar också tomjam, en stark soppa som dricks i små klunkar. Efter detta får man dessert, ett stort urval av thailändsk frukt: talo, pumpa, långsmal, röd sötpotatis, longong, tulian, sött som honungsmelon. Den avslutande specialiteten är sangkaja, som gräddas i ugn och görs på kokosmjölk som blandas med pam och ägg. En sådan här rik måltid äter man i tre fyra timmar och alla smakar av varandra.

Thailand är annars ett land med många nationaliteter. Det har haft en stormig historia och många äkta thailändare bor i andra delar av världen. Bangkok är Thailands hjärta, precis som Belgrad är Serbiens. Alla nationaliteter lever

tillsammans. Ingenstans på jorden träffar man på så leende, ärliga, muntra och gästfria människor som här, trots den stora fattigdomen och misären.

I början hade jag svårt att se thailändskornas skönhet. Alla såg likadana ut. Efter ett par veckor började jag kunna skilja på dem. Särskilt på kvällen, när de snyggade upp sig och gick ut, var den ena vackrare än den andra.

Thailands bordeller

Vi filmade inne på en bordell. På första våningen fanns de billigaste sällskapsdamerna, på den andra var de dyrare och på den tredje dyrast. Alla befann sig i en trappa, och varje trappa hade sju trappsteg. Där satt de på rad som sardiner. Alla var snygga, glada och nästan nakna och satt med korsade ben och putande bröst. Den äldsta var 20 år; hur gammal den yngsta var fick vi aldrig något svar på. Var och en hade ett nummer. De var uppställda som skyltdockor – varsågod och välj! Alla var helt friska eftersom de gick på läkarundersökning en gång i veckan. Grundpriset var 500 baht, för särskilda önskemål betalade man extra. Officiellt heter de här glädjehusen massageinstitut, och man får vara högst en halvtimme med flickorna.

Efter inspelningen erbjöds var och en av oss massage, och eftersom Leifs fru var med oss föreslog ägaren att även hon skulle få en passande massage. Att vara i Thailand utan att prova på massage är som att inte ha varit här överhuvudtaget. Jag valde nummer 21. En man låste upp skyltfönstret och tog ut nummer 21. Han gav henne den traditionella morgonrocken i siden och visade oss vägen. Nummer 21 tog mig under armen och vi gick genom en lång korridor. En dörr öppnades automatiskt och vi gick in. Flickan hjälpte mig av med kläderna. Rummet påminde mig om cellen i Zabela-fängelset. Skillnaden låg i sällskapet, men för flickorna var det hursomhelst ett slags fängelse. Jag försökte prata med henne, men förutom leenden fick jag inga svar. De kan inga andra språk än thailändska. Man tar dit dem från landsbygden, så alla pratar dessutom olika dialekter. De lär sig inga främmande språk, för så fort de lär känna en utlänning flyr de. Om chefen lägger märke till något misstänkt, blir de avskedade och utkastade på gatan. Här har de något slags trygghet och får lite procent på varje massage.

Den ömsinta flickan visade mig att jag skulle lägga mig på en bänk med ett rent och orkidédoftande lakan. Hon tog av sig sin morgonrock och började massera mig mycket lätt. Jag trodde att det bara var uppvärmningen, men sedan insåg jag att vi i det här tempot skulle bli kvar här länge, så jag reste mig och visade henne med handen i luften att hon skulle krama hårdare. I rummet fanns en servicetelefon, rättare sagt en lur, och bredvid den en larmknapp, i fall flickan

behövde hjälp. Flickorna kom i kontakt med alla möjliga slags män.

I detsamma ringde telefonen och hon lyfte luren. I andra änden var chefen, som frågade mig på engelska om jag ville ha något utöver massage – han menade sex. Jag svarade att jag var nöjd med det här och lämnade tillbaka luren till flickan. Hon fortsatte massera mig i samma tempo. Jag insåg att hon inte var så bra på massage, så jag reste mig och visade henne att hon skulle lägga sig ner. Hennes fasta, runda bröst vidrörde mig avsiktligt, och det gick en lätt rysning genom min kropp. Hon lade sig på mage och jag tog massagekrämen, som hon inte hade rört, och masserade henne ordentligt i en kvart, varvid hon med tysta stön hela tiden visade att hon njöt av behandlingen. Ibland vandrade mina fingrar ner till hennes sköte, som jag smekte lite och som var rakat och ganska torrt, vilket man också kan förvänta sig hos sådana här proffs. Jag vände på henne och masserade framsidan, och med ömma rörelser även hennes bröst. Med tanke på min känsla och hennes tillfredsställelse var jag säker på att hon aldrig hade kunnat drömma om det här. Jag blev glad när jag i hennes ansikte såg den tillfredsställelse som hon vanligtvis erbjöd andra.

Jag klädde mig och visade på något sätt att vi var klara. Jag gav henne 200 baht extra. Hon tryckte på knappen som öppnade dörren, vände sig mot mig och gav mig först en kram och sedan en kyss. Därpå lämnade vi cellen.

Lasse, Leif och jag satt ganska länge utanför skyltfönstret och tittade på de levande dockorna i väntan på Leifs fru. Alla tre blev förvånade när vi såg henne komma uppspelt, leende, glad, nöjd, vilket är ovanligt för svenskor. Hon undrade om vi var klara med vårt filmande. Vi tittade på varandra och gick mot utgången. Där stannade jag till en sista gång och kastade en blick på dockorna bakom glaset.

Från den här tystnaden kom vi ut på gatan där vi närmast kvävdes av avgaserna. Vi tog en tuk-tuk-taxi till hotell Oriental. Kvällen tillbringade vi på hotellets enorma terrass intill floden. Vi åt olika thailändska specialiteter, kakor av kokosmjölk och tropiska frukter. Fortsättningen på den njutbara kvällen skedde till thailändsk musik. Jag njöt av att titta på en uppvisning i nationalsporten thaiboxning.

Nästa förmiddag shoppade vi och vandrade runt i de kinesiska kvarteren, Chinatown, där det var en miljon människor och lika många varor att köpa, från nålar till lokomotiv. Jag påmindes om Cvetko-torget i Belgrad, ett liknande torg fast i miniformat. Jag köpte ett par billiga och lätta mockasiner. De thailändska priserna var lägre än de i Singapore, och att jämföra dem med svenska priser var bara löjligt. Jag köpte en hel hög med presenter till mina döttrar.

På eftermiddagen satt jag, Lasse, Leif och hans fortfarande osannolikt muntra fru i hotellets trädgård, där de drack öl och jag badade och solade. Bredvid mig låg en storväxt tysk och masserades av tre thailändskor. På kvällen fortsatte vi

filma nattlivet på den populäraste gatan Patpong. Där såg jag otroligt många barer, nattklubbar, vackra kvinnor, transvestiter, allehanda varor. Gatan påminde om Knez Mihajlogatan, men skillnaden var att Patpong var minst 20 gånger så lång. Lasse var nöjd med inspelningen, så vi packade in tekniken i bilen och satte oss i en trädgård stor som Kalemegdan-parken, eller Djurgården i Stockholm. Här blixtrade det från kameror och vimlade av vackra och leende ansikten. En kvinna kom fram till vårt bord, vacker som en dag. Hon satte sig bredvid mig och jag bjöd henne på en drink. Efter tio minuter reste hon sig, drog upp mig och gav mig en kram. Leif tog ett kort, och flickan sa åt mig att följa med henne. Lasse tittade på mig, log och sa: ”Stoppar du in handen under den där snygga röda klänningen, får du en kuk i den.”

Jag förstod att det rörde sig om en transvestit. Att utföra en sådan operation kostar en förmögenhet. Jag mindes mina svarta börsdagar utanför Belgrads biografer och hur vi hade gett oss på bögar. Jag låtsades snubbla och slog till henne lätt mellan benen. Transvestiten låtsades buga sig, varpå hon log och gick skamset därifrån. Jag vände mig om och tackade Lasse.

Transvestiten och jag, Lasses fru nedanför

Den kinesiska marknaden var bäst att filma strax före gryningen. Det fanns flera idéer om hur vi skulle göra. Jag spelade in det fina ljudet från färggranna burfåglar, som sjöng som vackrast före soluppgången. I ett ögonblick tog magnetofonbandet slut, och jag behövde cirka en minut på mig för att byta. När jag vände mig om var fåglarna borta. Jag tittade mig omkring och såg en kines tre meter längre bort som höll på att plocka en av mina underbara fåglar, stryka den med något och sedan överräcka den till en kund som åt upp den. Hade jag vetat det skulle jag ha köpt den och sedan släppt den! I de andra stånden fanns det många andra djur, från apor till gräshoppor, som serverades i gryningen som färska specialiteter.

Efter en timmes flygning med ett av världens bästa flygbolag, Thai Airways, landade vi på halvön Pukhet. Efter ytterligare en timme i motorbåt nådde vi de berömda Pipi Islands, som låg mitt i havet, utsatta för de stora och farliga havsvågorna, orörda och genomskinliga som diamanter. Vilken natur! Vi filmade hela förmiddagen.

Paus i den vackra naturen, varsågod: sticky rice

På eftermiddagen åkte vi i en tuk-tuk-taxi längs huvudgatan, som var full av öppna barer där det satt undersköna thailändskor. Vi satte oss i en bar och genast kom några flickor fram och började prata med oss. Leif var ju med sin fru – som nu var som en thailändska och inte alls liknade en svenska efter besöket på massageklubben i Bangkok – så en klängde på Lasse och den andra på mig. Det

var svårt att säga vilken av dem som var vackrast, finast, gladast, gästvänligast. Jag frågade min väninna Taoci varför de hade så dåligt rykte när de inte såg så ut. Hon förklarade att det fanns mycket fler kvinnor än män, så deras män kunde inte tillfredsställa alla. Familjerna var stora, arbetslösheten likaså. De ville inte att man skulle betala dem för sex eller för att umgås, utan ville bara få den uppmärksamhet som endast utlänningar kunde ge dem. Utlänningarna kunde erbjuda dem en fin stund, och ibland även bjuda dem på drinkar eller köpa presenter åt dem. Hon tog min hand och sa: ”Vi går hem till dig. Nu är det min tur att bjuda dig på något.” Hon blev ledsen när jag sa att vi om en timme skulle flyga till Bangkok. Jag ursäktade mig med att jag var här i tjänsten, men gav henne lite pengar så att hon kunde köpa sig något som minne.

Jag satt i det bekväma flygplanssätet och tänkte på Thailand. Det är sällan man träffar på ett så gästvänligt och muntert folk. Om de noterar minsta lilla oro i en utlännings ansikte, gör de, trots sin fattigdom och misär, allt för att man ska lämna deras land så nöjd som möjligt. Särskilt kvinnorna, som till och med med sina kroppar vill visa sin gästvänlighet och erbjuda nöje åt en okänd om han uppför sig som en gentleman.

Det är medierna som bär skulden för thailändskornas dåliga rykte: tv, radio, tidningar, som även i deras vänlighet och ärliga gästvänlighet bara ser prostitution. Ett oräkneligt antal gånger bjöd jag min väninna på en drink, på lunch, skänkte henne något därför att hon var mig kär, därför att jag trivdes med att prata med henne, utan några som helst andra motiv. Är det prostitution? Efter den här erfarenheten anser jag att journalister har en ondskefull själ.

Det japanska flygbolagets kapten ryckte mig ur mina funderingar. Han meddelade att vi flög över Hiroshima, och lite senare Okinawa, och att vi skulle förbereda oss för landning på Tokyos flygplats.

29. GEISHANS HEMLIGHET

Japan – längst bort i öster, den uppgående solens land, speciellt på många sätt och känd för den tragedi som hände i slutet av andra världskriget, då två atombomber släpptes över landet.

Tokyo är en av världens modernaste städer. Vilken kontrast mellan thailändare och japaner! Det man först lägger märke till är deras allvar och elegans. Varenda man, oavsett vilket yrke han har, bär alltid kostym och slips. De ser allvarliga och flitiga ut och det är som om de rusade fram för att erövra en ny planet. Det är det enda landet som inte har flyktingar, och inte heller vill ha det, och de skulle hellre begå harakiri än att fly till ett annat land. Alla har bråttom någonstans och de passerar varandra på millimeters avstånd. Jag mindes min store kompis Krocken, som aldrig gick undan för någon på stråket. Han välte omkull halva stan där han gick. Den täta trafiken flöt på utan större hinder, som om det bara var ett hundratal bilar på gatorna. De är väl födda artiga och disciplinerade. Det var så fint att sitta i en bil och se chaufförerna köra utan hets. En trafikpolis med munskydd vinkade likt en robot med handen och alla följde lydigt hans tecken.

Det var bara några timmar mellan den gladaste och muntraste nationen, Thailand, och den mest allvarliga, Japan. Privatchauffören stannade framför hotellet och vi gick till receptionen. New Otani, Tokyos mest exklusiva hotell, var fullt av vackra japanska blommor. Här bodde bara affärsmän och storföretagens speciella gäster. Vi fick rum på den 20:e våningen. Jag öppnade min dörr med ett vitt plastkort. Jag hade svårt att finna mig i det automatiserade rummet. Allt gjordes med knappar. Med rätta kallas det här landet för ”teknikens land”. Jag hade nästan givit upp tanken på att duscha, för jag kunde inte hitta rätt knapp, när vattnet plötsligt började rinna.

Ett hundratal meter från hotellet låg tunnelbanan. Jag köpte en biljett och gick ner till perrongen i vit marmor. Den var fullpackad med folk. Jag trodde att det rörde sig om ett stopp i trafiken. I detsamma kom ett tåg, men inte det som jag skulle ta. Dörrarna öppnades och massan steg av, varpå de som väntade steg på. Utanför varje dörr stod en inkastare som tryckte in de sista passagerarna. En stark visselsignal ljöd. De som inte hade blivit intryckta stod stilla som statyer. Dörrarna stängdes utan problem. I väntan på mitt tåg tittade jag mig omkring lite, och snart hade jag återigen en folkmassa runtom mig. Ett nytt tåg anlände. Inkastarna gjorde sitt jobb, och när visselpipan ljöd var alla blick still igen. Slutligen kom mitt tåg, jag knuffade mig in bland de första och ställde mig längst inne i vagnen, på det säkraste stället. Vagnarna var rena, som om de just hade släppts i trafik, och sätena som nya. Jag jämförde det med

Stockholms tunnelbana. I det mest demokratiska landet gör ungdomarna vad de vill i tunnelbanan. Vart man än vänder sig ser man klottrade väggar med smaklösa budskap. Sätena är trasiga eller sönderrivna och det stinker av spyor i vagnarna, som är fulla av tomma ölburkar. När jag kommenterar den här vandalismen i Sverige, hoppar folk på mig; ungefär: jag trakasserar ungdomen. De kalla svenskarna tittar bort inför dessa fula scener, som om det inte rörde sig om deras land.

Det tog emot att lämna den trivsamma, närmast apoteksliknande miljön i vagnen. Jag kom upp inte långt från mitt mål, den enorma Idrottshallen. Jag tänkte på Maks. Numera hade han en skaplig samling vykort från mig. Jag önskade att han var här med mig i den överfulla hallen, då hade vi tillsammans kunnat njuta av de japanska sumobrottarnas gladiatoriska färdigheter.

Hotellet hade en trädgård, lika stor som det fält på Košutnjak där jag hade spelat fotboll som barn, eller tio gånger större än Rosendals trädgråd på Djurgården. Från en källa kom vatten, som rann ner i ett två meter högt vattenfall och in i en liten sjö, varifrån det rann ut i en bäck och försvann i en stor park. Den traditionella japanska växten sakura, ett miniatyrträd som är något större än det berömda bonsaiträdet, prydde båda sidor av bäcken med sina tusentals ljusrosa blommor. Sju originella, brokiga små hus med sneda tak, likt japanska ögon, kompletterade denna sagoscen. Av hotelldirektören fick jag veta att de ovanliga husen hade fått namnet De sju samurajerna och att man i vart och ett av dem serverade sushi. Bakom en lång, halvcirkelformad bardisk stod en kock och tillredde fisken, som just hade plockats upp ur bäcken. Fisken liknade vår öring från Ohrid, eller den svenska öringen. Kocken tog död på fisken med elektroder, rensade den pedantiskt, blandade det röda köttet med såser och grönsaker och serverade oss det sedan med nöjd min, till saké.

På Singapores gator var det nästan så att inte ens en svettdroppe fick falla till marken, för då kunde en polis tro att man spottat, och längs den smutsiga floden Chao Praya i Bangkok hade jag som tur var haft gympaskor på mig, för jag visste inte vad jag kunde trampa på. Här i Tokyo skulle jag inte ens ha blivit smutsig om fötterna om jag hade gått barfotad. Jag begav mig ut på min vanliga joggingrunda, utan vilken jag inte skulle överleva. Jag sprang förbi och beundrade familjen Hirohitos kejsarpalats. Jag sprang tillbaka samma väg, längs en gammal gata full med hotell. Svettig som jag var tilldrog jag mig de finklädda japanernas blickar.

I ett stånd köpte jag en portion sushi och ställde mig mitt på en gångbro som förband två köpcentra. Affärerna var stängda, så förutom trafiken hördes ingenting. Jag stod där och åt och betraktade lugnt omgivningen, den vackra japanska arkitekturen, skyskraporna. Jag undrade hur det var möjligt att allt såg ut som om ingenting hänt, trots så många jordbävningar. En bit bort från

mig fick jag syn på en kvinna. Jag ursäktade mig och inledde ett samtal. Hon talade engelska, vilket var ovanligt. På de här få dagarna var detta den första normala människa jag träffat, leende, kommunikativ, hon drog sig inte för att prata med en främling. Vartenda ett av mina försök att närma mig en japan hade tagits emot med märkliga blickar. Jag sa att jag var ute på en kort promenad och därför inte hade några pengar att bjuda henne med. Vi gick till hotellet. I foajén stötte jag på mina kollegor; Leifs fru hade åkt hem till Stockholm. De skulle till en geisha-klubb. Japanskan tittade på mig och log när hon hörde ordet geisha.

Jag öppnade barskåpet. Hon valde en whisky av märket Chivas. Den artiga och snedögda damen satte sig i fåtöljen. Jag sa att jag kanske borde ansluta mig till mina vänner, men hon sa leende att i dag skulle hon vara min geisha. Hon hette Juoko, var 26 år gammal och hade kommit dagen innan från Nagoja, där hon arbetade som geisha. Hon ville byta stad och börja jobba självständigt. Eftersom detta var det enda yrke hon kunde, hade hon bestämt sig för att för första gången tjäna pengar på sin kropp och sin skicklighet. Hon bodde hos sina föräldrar, och jag var hennes första kund. Hon ville ha 50 dollar. Jag hade aldrig betalat för en kvinnas tjänster, för jag anser att jag ser bra ut och kan hitta en partner själv. Men eftersom det här var Juokos första gång, lät jag det bli hennes första lektion i den viktiga skolan. Hon tog mina händer och ledde mig till badrummet. Jag sträckte ut mig i det bekväma badkaret, som hon fyllde med vatten och dofter, varvid hon påminde mig: ”Slappna av.” Hon inledde med pedikyr och fixade mästerligt till mina tånaglar. Karet var till hälften fyllt med vatten. Hon strök med en svamp över min överkropp och sa tyst på engelska med japansk accent att varenda kroppsdel måste tvättas. När hon kom ner till pungen sa hon att jag skulle vända mig om så att hon kunde skrubba bakdelen av kroppen. Hon filade av all onödig hud från hälarna, varefter hon började gnida uppåt med svampen. Ryggen och halva rumpan låg ovanför vattenytan. Hon gnuggade ömt mellan mina skinkor, särskilt runt anus, och fortsatte över ryggen, där hon tryckte lätt på varenda kota. När hon kom till den sista nackkotan gick hon med enorm hastighet erfaret över hela ryggraden tre gånger och fortsatte sedan med nacken och öronen. Hon tog bort den vikta handduk som låg mellan badkaret och min haka och vände mig om med min hjälp så att jag låg i en naturligare ställning. Hon masserade proffsigt mitt huvud, särskilt ögonen, rengjorde och tvättade mina öron, strök över mitt ansikte med öppen handflata, och med tummarna över min näsa några gånger, masserade mina bröst och kom till naveln, som hon tvättade ordentligt. Hon reste sig och släppte ut det löddriga vattnet, tog duschen och duschade av hela mig. Badkaret var tomt, hon satte i proppen igen och började fylla det. Ryggen och rumpan var återigen till hälften under vatten, medan resten av kroppen var täckt av skum.

Min stake stod nu hela tiden rakt upp och rörde nästan vid min haka, medan hela kroppen darrade. Jag trodde inte att jag skulle kunna stå ut med det här, men tack vare hennes lugn och ömhet måste jag och ville jag. Jag sa åt henne att vara försiktig. Hon tog tag om min stake och sa att detta var den smutsigaste delen av kroppen och att hon måste tvätta den i rent vatten. Hon strök lätt med svampen över testiklarna och höll om staken med den andra handen. Därefter reste hon sig upp och drog mig i handen. Jag tittade på hennes underbara sneda ögon och såg endast ett lätt leende bakom hennes allvar. Jag kände att om jag rörde henne med min stake, skulle jag göra ett hål i hennes kropp. Hon gav mig min kimono och jag tog på mig den. Sedan gick hon i badet och bad mig vänta på henne i rummet.

Jag gick in i badrummet igen och fick i det halvfyllda karet syn på hennes fasta bröst. Jag visade pengarna för Juoki, gröna dollarsedlar. Hon sa åt mig att lägga dem i hennes handväska. Jag lade bara i fem dollar. Jag brydde mig inte om pengarna i sig, men jag kunde på intet sätt tillåta mig själv att bekräfta min manlighet med pengar. Om jag hade lämnat 50 dollar skulle jag ha förlorat sexlusten, och det ville jag inte.

Det droppade om hennes smärta kropp. Tyst sa hon åt mig att kliva i badkaret. Hon duschade mig igen, varefter hon även duschade sig själv. Jag tror inte att jag varit så ren i hela mitt liv. Vi gick till sängen och sjönk in i de sexuella lekarnas magi. När jag nådde klimax tittade jag mot balkongdörren, som var öppen, med utsikt över det enorma Tokyo. Jag hade inte kunnat föreställa mig att det fanns så mycket kvinnlighet och sexuell rikedom i denna blida japanska. Hon avslöjade älskogens alla lockelser för mig. Varenda beröring och rörelse hade en mening och ett syfte. Dittills hade jag levt i föreställningen att ingenting var obekant för mig. Det var bara ännu en i raden av missuppfattningar – jag kunde ingenting om sex.

Vi filmade i Sonys enorma lokaler. Där satte man ihop teknisk apparatur av högsta kvalitet: radio- och tv-apparater, videobandspelare, telefoner och andra tekniska under. Arbetare stod vid banden och kontrollerade varorna. Plötsligt hördes en siren och allt stannade upp. De anställda tittade upp mot en hängbro, där en elegant herre började göra gymnastik till japansk musik. Japansk gymnastik är obligatoriskt i alla institutioner. I tio minuter två gånger om dagen gör man övningar som friskar upp kroppen och hjärnan, så att effektiviteten blir bättre. Vi gjorde en intervju med gymnastikledaren, tillika fabriksdirektören, på hans kontor, som var smakfullt inrett och hade ett foto av kejsar Hirohito – precis som vi i Jugoslavien hade porträtt av Tito. Vi fick veta att sjukskrivning inte existerade i Japan. När någon var sjuk tog han eller hon ut semester i stället. Efter intervjun gav Lasse enligt svensk tradition direktören en kristallvas från Orrefors. Direktören nickade, tog den dyra presenten och

ställde den i en pappkartong under bordet, bredvid papperskorgen.

Vi fortsatte filma på olika ställen i staden. Överallt fanns det enorma, välordnade hallar med tusentals apparater där folk spelade något spel. Det verkade nästan som om alla spelade, som om det var ett slags terapi. Plötsligt började det regna. Vi blev dyngsura. Lasse och Leif tittade på mig och skrattade så högt att folk började vända sig om. Jag såg att alla stirrade på mina fötter. När jag tittade ner brast även jag i skratt. Mina billiga mockasiner, köpta i Singapore, gapade som en krokodil, tårna stack ut och de nya byxorna liknade en avklippt säck. Vad skulle hända med mina skjortor efter den första tvätten?

Vi återvände till hotellet. Precis som de föregående två dagarna hade jag ett meddelande i receptionen: ”Jag har varit här och sökt dig. Hälsningar Juoko.” Efter en dusch gick jag över gångbron till köpcentret, där jag köpte billiga leksaker och njöt av att se butiksbiträdet slå in dem; det var som konst. Som en hägring dök en leende Juoko upp. Hon ville tacka mig för ärligheten och en trevlig kväll, som för mig hade varit ett sexuniversitet, men framförallt för mina välvilliga råd. Jag hade sagt åt henne att vara försiktig, för alla var inte ärliga och hederliga, att inte tro på folk, särskilt med tanke på det jobb hon hade, och att alltid räkna pengarna ordentligt. Juoko hade tagit mina råd på allvar, och som ett tecken på tacksamhet visade hon mig buddhismens heligaste plats, ett buddhisttempel. Hon ville gå in i det tillsammans med mig. Vi hade åkt genom flera asiatiska länder, sett många religiösa byggnader, men just jag hade hedrats med att någon av tacksamhet bjöd mig att besöka buddhismens heligaste plats. Precis som i Domkyrkan i Belgrad tände jag två ljus, ett för de döda och ett för de levande. Templet var fyllt av en behaglig jasmindoft.

När vi sedan satt i en liten japansk restaurang, påminde Juoko inte det minsta om en geisha från ”Tusen och en natt”. Hon var en allvarsam, stolt, blyg japanska som berättade intressanta saker om det japanska samhället. Myndighetsåldern i Japan firas när man fyller 20, med en speciell ceremoni i ett buddhisttempel, likt dopet i ortodoxa kyrkan, eller som ett dop i Storkyrkan i Gamla stan. Det markeras med att man får en kimono från sina närmaste: far och mor. I början av äktenskapet måste alla kvinnor på något sätt vara med en annan man, och tvärtom, men det räknas inte som otrohet utan som erfarenhet. Till geisha-klubbarna kommer familjer och bekanta och badar tillsammans, medan geishorna erbjuder dem alla nödvändiga tjänster. Och om någon blir förtjust i någon annan i sällskapet, är det inte omoraliskt att byta partner. Vilken skillnad mellan beteendet på offentliga platser och på intima sammankomster. Juoko förklarade att japanerna enligt tradition måste uppföra sig utomhus för att behålla sin värdighet. ”Det är därför som jag är så öppen med dig, jag har i själva verket tagit av mig masken för att vila mig lite.” Med en öm rörelse och mild röst tillade hon: ”I kväll är jag din geisha gratis!” Geisha – det är en

komplett kvinnlig tjänst för mannen, från fulländad hemmafru till japanskt sex. I översättning: en idealisk kvinna.

Hennes föreställning upprepades in i minsta detalj. Den här gången försökte jag vara lite mer kallblodig, för jag visste vad som väntade. Innan jag somnade såg jag henne sitta leende vid min kudde. Med underbar röst sa hon: ”Behåll den här sexlektionen bara för dig själv, som en hemlighet. Med den kan du tillfredsställa vilken kvinna som helst.” I skolan hade jag ett år trott att jag hade lärt mig matematiken bra, men till slut fick jag en tvåa, så jag måste gå om kursen på sommaren. Fram till erfarenheten med geishan trodde jag att jag visste allt om kvinnor. Jag tror att jag på omtentan med Juoko fick en tia i betyg av tio möjliga.

När vi skulle checka ut från hotellet fick jag ett kuvert av receptionisten. Där låg en sakura-blomma, en text om hur hon tolkade blomman, samt orden: ”Gå värdigt och stolt genom livet, sayonara, Juoko.” På natten, när geishan duschade, hade jag tagit fram ett hotellkuvert, skrivit ”Tack för de två universitetslektionerna” och lagt i 150 dollar. Innan vi tog farväl hade jag upprepat mina råd samt sagt att hon inte fick öppna kuvertet förrän klockan 11. Jag tittade på klockan, den var en minut över elva. Jag har aldrig sett att någon beskrivit Japan som prostitutionens land. Någonstans där borta blev geishan kvar.

Tokyo försvann bakom mig när den stora metallfågeln bar oss vidare. Det här exklusiva extrajobbet, som man verkligen skulle ha fått leta efter med ljus och lykta, hade fått min svajiga ekonomi på fötter. Jag återfick tryggheten, nu kunde jag umgås mer avslappnat med mina flickor igen.

Geishan i Tokyo

30. VETEFÄLTEN

Hemma väntade ett rekommenderat brev från Saleha från Singapore. Stella var i skolan, medan Meri och jag knappt kunde bärga oss tills vi skulle ses. Stella kom hem till mig på fredag kväll, och vi tillbringade helgen på sedvanligt fint sätt. I Djurgården gjorde vi två mål av mina sandaler och deras skor och en boll av strumpor. De spelade mot mig och vann med 6-5, varefter jag måste lyda dem eftersom de hade vunnit. Jag fick bära Meri så mycket på axlarna att jag fick ont i ryggen, men hon bara skrattade. Till Stella fick jag ge pengar för att hon hemma skulle göra äggmackor på tio ägg.

Med dottern Meri på ryggen

För första gången efter fars död kunde jag åka på en efterlängtad resa hem till Ledine. Huset var redan slitet, kommunen var inte intresserad av att laga de där husen, som ju hade varit en tillfällig lösning, men det var inget tal om någon flytt eller rivning. Jag knackade på den halvöppna dörren till glasverandan. Jag överraskade mamma, som brast i gråt och gick mot mig med utsträckta armar.

Efter ett långt samtal märkte jag att mor var nöjd med livet, så på

eftermiddagen gick jag ut för att jogga. För första gången på 15 år såg jag inte den lilla byvägen till Surčin, det hade byggts en hel del hus där, så jag sprang i motsatt riktning, mot motorvägen till Zagreb. I fyra fem kilometer andades jag in den friska luften från åkrarna, där veteklasarna redan började bli gröna. Jag räknade till sex stora vetefält. Mellan dem fanns åkrar med klöver och majs. Jag joggade utmed motorvägen och kom fram till en ogenomtränglig skogsdunge, som blev min plats för avslappning. Där gjorde jag yogaövningar, innan jag vände om och sprang tillbaka. Joggingen ger mig kondition medan övningarna ger mig kraft att behålla min fina kroppsbyggnad.

I trädgården höll mamma på att gräva i grönsakslandet. Runt henne pickade hönor. När hon fick syn på mig satte hon sig på en stubbe och sa gråtande: ”Sluta med det där, min son! När du hade sprungit iväg, stängde jag grinden, men bakom planket dök några grannfruar upp och började retas: din son har kommit från Sverige och det verkar som om han har blivit galen. De skrattade och gjorde korstecken: en vuxen man som springer som vore han sjuk och galen. Själv tycker jag inte att det är något konstigt, men här i grannskapet finns det människor med förlegade åsikter.” Jag frågade henne om jag såg frisk eller galen ut, och hon svarade: ”Du ser mycket bra ut för din ålder, alla dina jämnåriga röker, dricker, är aldrig nyktra.” ”Då så, mor, låt dem prata hur mycket de vill, det här springandet är bra för min hälsa. När de kom hem med din berusade svärson sa du aldrig till mig: Gud, vad han ser ut, utan du var nästan stolt över att han drack så mycket! Sköt dig själv och lyssna inte på vad andra säger. Alla är vi olika.”

Jag plockade en bukett blommor i mammas trädgård och åkte till stan. Jag knackade på dörren på femte våningen på Narodni frontgatan. Ingen öppnade, så jag hängde kassen på handtaget, gick bort till hotell Moskvas kafé och sedan till stråket. Jag glömde inte att stanna upp framför spegeln, varpå jag fortsatte min promenad i lugn takt.

Knez Mihajlogatan var sig lik, fast lite moderniserad. De gamla husens fasader var renoverade och gatan var helt stängd för trafik, men den hade inte längre någon själ. Det fanns inte längre grupper med människor som stod och pratade. Gatan hade förvandlats till ett ställe fullt med butiker där folk gick in och ut och hade bråttom, utan att veta vart. I slutet av gatan, vid Konstakademin, fick jag plötsligt syn på Dulinjo. Han såg fortfarande ut som en bohem men hade mer skägg. Vi hälsade hjärtligt på varandra och tog en promenad i Kalemegdan. Han hade träffat en tjej, som nu var gravid. När magen började växa bjöd hennes far hem honom på middag. Efter en god måltid tog fadern fram en pistol, lade den på bordet och sa: ”Titta noga på den. Du får två veckor på dig att gifta dig med min dotter, för om hon skulle föda barnet som ogift kvinna skulle det vara en stor skam för mig och min familj.” Fadern var för övrigt pensionerad överste.

Dulinjo hade inte något val, han gifte sig med Ljilja och fick två månader senare en son. ”Jag blev erkänd som svärson och slapp pistolen”, avslutade Dulinjo sin historia.

Jag njöt av sitta på den ruttna stubben och betrakta min mor, som nynnande och med stor kärlek pysslade i grönsakslandet, med tomater, olika blommor i prydliga krukor, och citronplantor i stora hinkar. Hon pratade med alla som gick förbi. Plötsligt dök Raka upp. Han hade bråttom till en inspelning och hade bara kommit för att överlämna en påse råa kaffebönor. Jag gav honom en limpa Marlboro och bad honom köra mig till Gamla kyrkogården i Bežanije, där min far låg begravd bredvid min mormor. Jag såg på den vackra marmorstenen, som stod där och blänkte tack vare Rakas hjälp. Bredvid gravstenen fanns en järnbänk, där vi satte oss och, enligt vår tradition, åt och drack lite till minne av de dödas själar. Nu kändes det lättare.

Min vän Raka, mamma och jag på kyrkogården

Jag tog en buss till Zeleni venac-torget och åkte förbi Bežanijagatan, som hade förblivit orörd. På en liten äng mitt emot fabriken IMT såg jag några arbetare spela boll. I bussen var det fullt av leende ansikten, mest studenter. Det var fint att komma till ett så pass välordnat hemland. När vi åkte genom Nya Belgrad såg jag bara hela kvarter med stora höghus där det en gång hade varit fiskdammar. På höger sida, nära Staro sajmište, rusade spårvagn nummer 7 förbi, och de stora boulevarderna sträckte sig bortom synfältet, alla uppkallade efter stora män: Lenin, Gandhi, Jurij Gagarin, Nehru. Tänk vad dessa nationella

ledare måste ha varit mäktiga när stora boulevarder uppkallats efter dem. Jag tänkte på Marskalk Titos gata, den underbara gatan mitt i Belgrad, kantad av gamla, värdefulla byggnader. Landet gick framåt, och både det och dess flitiga folk var respekterade i hela världen. Alla älskade oss. Ett västland i öst, Lilla Amerika! Staden var full av turister: tyskar, ryssar, ungrare, tjecker, svenskar.

Bussen stannade före Brankobron och jag gick av. Popplarna stod där än och trotsade tiden. Här hade mitt hus stått, här hade jag växt upp och här hade min mormor vaktat sin get på en vacker grön äng. Varför var de tvungna att riva just det huset när de andra delarna av Staro sajmište var kvar? Jag kände igen alla mina kompisars hus. På ängen höll man på att bygga ett stort hotellkomplex. Just här, där grävskopan hade slutat arbeta klockan fem på morgonen och vi hade samlat fisk på torra land, precis i böjen bakom det stora bygget, låg vägen mot Brankobron.

31. HÅRDA GRABBAR

För mitt inre såg jag Žika Tjockskalle plocka ner vattenmeloner från vagnen; nu hade han kommit upp sig och levde i Sverige, och när han kom till Jugoslavien visade han att han hade lärt sig äta elegant med kniv och gaffel. Alla hade förändrats på liknande sätt. De hade läst och hört om Sverige, och åkt dit för att tjäna en slant och sedan återvända. Alla hade glömt varifrån de kom. Det var ledsamt att mina kompisar hade förändrats och glömt sina rötter.

Jag tittade på klockan och sprang ner till Sava, den flod som jag hade växt upp vid och ständigt återkom till i mina tankar. Jag var tvungen att gå förbi Zanatlijas fotbollsplan. Planen var kvar, fast nu med gräsmatta.

Maks och jag på träningsplatsen vid floden Sava

Strax bakom den numera betonggjutna stranden hörde jag en skarp röst: ”Ljuba, öka tempot … sista tio … bra … strålande, grabbar … tack för i dag, vi ses samma tid i morgon.” Jag stod bakom den enorme Maks. Jag log medan hans grabbar tittade på mig, så Maks vände sig om och utropade, som alltid: ”Vallmo!” Precis klockan tre avslutade Maks varje dag träningen med de bästa, starkaste, populäraste pojkarna i staden. De gick åt sitt håll, och jag och Maks begav oss mot Staro sajmište, där träden redan dignade av frukt. Vi stannade upp och mindes hur vi hade pallat frukt, men nu var det uppenbarligen ingen som rörde den, för den var nästan övermogen.

Maks sa att han aldrig tidigare hade haft så entusiastiska, disciplinerade och starka grabbar: Ljuba Zemunac, bröderna Ašanin, Ćenta, Željko Arkan, som jag hade träffat i Stockholm, Skole. Han tillade: ”Såg du den där svarthårige, han som var mest uthållig? Han är polischef.” När vi gick över Brankobron stannade Maks till och berättade att efter min avresa till Sverige hade min ”polistjej” hoppat i Sava härifrån. Hon hade velat begå självmord, men som tur var hade Maks råkat simma förbi och plockat upp henne.

Jag tyckte om att vara med min mor, bara krama henne eller gå på torget och titta vad som fanns i stånden. Jag njöt av att se henne pruta med bönderna, trots att jag hade pengar att köpa vad som helst åt henne. Det här fanns inte i det kalla Sverige, så i stället för en timme tillbringade vi tre timmar på torget. Någon bonde blev lite sur, en annan log, men till slut kom de överens om priset. Hon köpte fina Tetovo-bönor och skulle på min begäran laga tavče, en bönrätt som görs i lerkärl och där man först kokar bönorna ordentligt och sedan gräddar dem i ugn tillsammans med mycket stekt lök och kryddor. Jag sa även åt henne att göra så mycket färsk vitkålssallad som möjligt.

Jag följde henne till en taxi och gick sedan till konditoriet Avala, mitt stamställe vid Centralstationen, med stans godaste och största šampita, som görs av äggvita och liknar Napoleonbakelser. Skyltfönstret såg likadant ut som för 15 år sedan. Till och med personalen och inredningen var densamma. Mannen där inne kände igen mig och hälsade. Jag beställde 100 gram av min älskade ćetenhalva och ett stort glas boza, majsdryck. Jag drack upp allt med kommentaren att den var lite syrlig i dag.

Jag gick förbi den plats där man förr hade vägt lastbilar med frukt. Där hade vi som barn snott frukt. Nu var det en stor busshållplats där. Jag begav mig mot Gamla bron över Sava, ställde mig på mitten, och tankarna vandrade iväg … Vilken tur jag hade haft i mitt fina liv. Alltid hade det hänt något som fått upp mig till ytan. Jag kom att tänka på min fysiklärare: hela läsåret hade varit avhängigt hans betyg. Om det var för min personlighet eller något annat, hursomhelst gillade han mig inte. Varannan månad ställde han de svåraste frågorna till mig, förhörde mig, men jag bara gapade som en åsna. På den tiden

fanns det inga ettor; jag skulle få en säker tvåa. En eftermiddag vid Häststatyn, på Republikens torg mitt i stan, såg jag honom ta stöd mot ett av trappstegen med ena handen, samtidigt som han torkade näsan med den andra, det såg ut som om han blödde näsblod. Jag rusade bort till ett konditori, tog en servett och sprang fram till honom. Han tog den och torkade sig, men det var fläckar kvar på näsan. Jag tog honom under armen och föreslog att vi skulle gå till toaletten på kondiset. Han gick med mig utan ett ord. När jag hörde vattnet från kranen, gick jag. Nästa dag på fysiklektionen öppnade han betygsboken, tittade i den, ropade strängt upp mitt namn och ställde en fråga som till och med en åsna hade kunnat svaret på. Jag behövde bara säga – fysik. Han nickade, antecknade något och ropade sedan upp en annan elev. Efter det förhörde han mig aldrig mer, kanske kände han att det i min uppsyn, som han dittills inte hade gillat, fanns något mänskligt. När jag fick mitt betyg i slutet av läsåret kastade jag först en blick på fysiken. Jag hade fått en trea.

Som barn kunde jag aldrig sätta ord på min övertygelse att ibland är småsaker viktigare än stora, beroende på situationen. Nu när jag är äldre och mer erfaren är allting klarare. Jag är överlycklig och supernöjd med mitt liv hittills. Det har varit fullt av sådana här upplevelser. Mitt rättesnöre i livet är att alltid hjälpa alla så gott jag kan, men om någon trampar på mig vänder jag mig om och går, försvinner … Jag tittade mig omkring, det fanns inga träd på bron så att jag kunde ta i trä. I stället sa jag som svenskarna: peppar, peppar. Det hade gått 19 år sedan min trea i fysik, och det var inte för inte som jag nu tänkte på geishan. Jag var tacksam mot henne, för när vi hade varit i buddhisttemplet hade hon sagt: ”Om du önskar någon gott, på japanskt vis, kommer du att få godhet tillbaka.”

Före min avfärd till Sverige hade en kompis kommit förbi här på Gamla bron över Sava. Alla gillade honom, för han var en stor underhållare och en pålitlig vän – Dule Barberaren. Varma sommardagar stod han dagligen här, medan vi kompisar från Sava hejade på och följde hans rörelser. Han var den ende som vågade dyka från den här höga höjden och hans specialitet var svalhopp. Vi njöt av hans akrobatkonster, som vi belönade med entusiastiska applåder. En dag efter ett hopp sa jag att det hade varit hans bästa hopp någonsin. Det var sista gången jag såg honom. Jag fick veta att han en kväll – jag bodde i Sverige då – hade åkt bil med några berusade kompisar vid vinterhamnen, där varvet Tito ligger nu, och omkommit. Bilen åkte in i en pelare, Dules dörr öppnades av stöten och han föll ur bilen medvetslös. Han slog i huvudet och blev liggande i en liten vattenpöl. Just i den pölen drunknade den bästa simmaren bland oss.

Plötsligt knuffade någon till mig på axeln. Det var Mirko Sikinić, fotbollsspelare i Partizan, numera teckningslärare. Han var klar med undervisningen och var på väg till sin ateljé med en kvinnlig elev, som han skulle måla av. ”Ni kunde

inte ha hittat en bättre lärare", sa jag utan att vilja uppehålla dem.

Jag gick till Ćoras gård för att kolla om någon av mina kompisar var där. Vissa hade jag inte sett på 15 år. Rajče stod och mekade med en bil, men så fort han såg mig slutade han jobba. Djela var taxichaufför. Så fort vi hade hälsat berättade han om en äldre kvinna som han hade raggat upp dagen innan. Vlajko Ćora, som hade dekat ner sig lite, mindes inte riktigt oss alla. Därpå kom Mačak förbi tillsammans med sin bror Miško, som skröt med att hans dotter var en framtida popstjärna och att han hade en Peugeot-verkstad som gick fantastiskt. Miško var sekreterare i boxningsklubben Partizan. Även Maks dök upp. Han var på väg hem från en konditionsträning med Jugoslaviens mästare i karate. Vad fint det var att träffa sina gamla polare, minnas gamla tider, snacka om våra stormiga upplevelser. Maks sa att jag var den ende som alltid frågade om mina gamla kompisar. Jag mådde som en prins i deras sällskap, för var och en av dem var intressant på sitt sätt.

När jag kom hem kände jag doften från den just färdiglagade prebranac. Mor hade dukat för två, för trots att jag inte hade sagt något visste hon att jag skulle dyka upp med Maks, så hon blev inte förvånad när hon såg honom. På en tallrik låg specialtillredda schnitzlar, stekta i sås. Maks gillade schnitzlar till Tetovo-bönor. Å, vilken underbar tavče det var!

Den tionde dagen åt jag frukost med mor. Om två timmar skulle mitt flyg avgå. Jag sa att inte ens tre månader skulle ha räckt för att göra allt det jag ville och att det kändes tungt att åka. Eftersom hon hade en pålitlig inneboende, förslog jag att hon skulle hälsa på mig till vintern. Hon var bekymrad över att min relation till mina systrar inte var den bästa; vi hade inte pratat med varandra på flera månader. Eftersom de två hade "elaka tungor" utnyttjade de varje tillfälle att kasta skulden för allt möjligt på mig.

Jag gick ut på verandan; vad fint det var att kunna komma till mitt trygga och fria Jugoslavien, samt att som jugoslav kunna resa vart jag ville utan visum. Tack vare Tito, som hade öppnat upp landet mot väst.

32. KVINNAN VID NAMN SALEHA

Flygvärdinnan serverade mig en uppfriskande dryck och jag tänkte på den två månader långa filmning som låg framför mig i norra Sverige. Vi skulle spela in en serie som handlade om storsjöodjuret. Jag tröstades av tanken att jag skulle ta med mig Meri och Saleha. Saleha anlände två dagar innan vi skulle åka. Först nu såg jag hur vacker hon var.

På sommaren är Stockholm mycket vackert, så Saleha och jag åkte ner till Sergels torg med sina stora, fula byggnader, stadens åtlöje. Husen såg ut som tändsticksaskar jämfört med Singapores skyskrapor. Saleha hade lämnat Singapore och Asien för första gången i sitt liv. Förutom klimatet hade hon svårt med maten. Vi älskade försiktigt med varandra nästan hela nätterna. Hon förklarade för mig att förutom kyskhetsbältet hade hela slidan brustit, varför hon varit tvungen att ligga på sjukhus i tre dagar.

Det var första gången efter skilsmässan som jag presenterade en egen kvinna för mina döttrar, för jag trodde på ett seriöst förhållande med Saleha. Stella kom hem till mig efter skolan tillsammans med Meri. Stella var arrogant mot Saleha och gillade inte vår relation.

Mitt i sommaren åkte vi genom Sveriges underbara fjälltrakter. En bäck rann utmed vägen och på fjälltopparna låg snön kvar. När vi närmade oss toppen blev det kallare och kallare. Vid bäcken låg ett fint timmerhus, där vi tre skulle bo.

Under den här dyra inspelningen, där allt var planerat i detalj, måste man vara mycket disciplinerad. Varje teammedlem, och vi var 35 stycken, måste arbeta åtta timmar om dagen. Den första dagen lämnade vi den vackra dalen och åkte till Storsjön. Saleha och Meri blev kvar ensamma, för att lära känna varandra lite bättre. Det var redan kväll när jag utmattad kom tillbaka, glad över att få tillbringa lite tid med mina flickor. Meri låtsades sova och Saleha lagade mat,

Salehas läckra sallad

kyckling och ris. Jag satte mig bredvid Meri, som argt hoppade upp ur sängen. Jag hamnade i en för mig obekant situation. Jag hade trott att båda var nöjda och hade inte räknat med det här. Min kära Meri släppte inte för ett ögonblick min hand, och när jag försökte samtala med Saleha avbröt hon oss genast. Leendet i Salehas vackra ansikte försvann. Det var som om en rangordningskamp hade inletts! Närhelst jag rörde vid Saleha blev Meri svartsjuk och rädd att förlora mig. I huset hade alla var sin säng. Efter middagen släckte vi lamporna och Meri kröp ner hos mig. Hon höll hårt om mig, som om vi var fastkedjade. Salehas tysta snyftningar höll mig vaken, och dotterns kedja gav efter alltmer. Jag kände hur hon föll i djup sömn. Jag bar Saleha till köket, tände lampan och såg hennes rödsvullna ansikte. Jag smekte hennes hår; hon behövde lång tid på sig innan hon kunde prata. Jag tröstade och pussade henne och sa att hon skulle ha tålamod, allt skulle bli bra.

Hela dagen hade Meri petat på henne, ryckt henne i håret, nypt henne, rivit henne, allt för att få hennes uppmärksamhet. Meri hade sagt en massa fula saker också, och Saleha ville inte tillbringa en sådan dag till med henne. Saleha hade seriösa avsikter att leva med mig. Hon ville att vi skulle lära känna varandra så bra som möjligt samt komma närmare mina döttrar. Det var som om mina drömmar hade rasat samman, och själv visste jag inte hur jag skulle ställa mig till det. Hon var uppenbart skakad och uppjagad. Efter Salehas goda frukost försökte jag få Meri på bättre humör och förklarade för henne att hon inte hade någon anledning att bete sig som hon gjorde mot Saleha. Min nästan femåriga dotter lovade att hon skulle vara snäll, och tillade: ”Pappa, jag älskar dig!”, samtidigt som hon fortsatte att krama och pussa mig, som om hon trotsade Saleha. Saleha sa att hon på grund av sin kärlek till mig skulle göra allt i sin makt för att komma närmare flickan. Jag bad Meri hämta min tröja i rummet och utnyttjade tillfället att ge Saleha en varm kram. Min kollega Ulf Jansson tutade några gånger, och jag rusade ut ur huset.

Vi skulle fortsätta med det vi hade påbörjat dagen innan. Det svåraste är att filma barn och oerfarna amatörskådespelare. Med barn måste man vara mycket försiktig eftersom de lätt blir arga. Den här dagen gjorde barnen sitt jobb snabbt och bra och gick sedan iväg med regissören för att prata om morgondagens scener. Eftersom vi var klara tidigare än planerat fick teamet ledigt en halv dag extra.

Jag kunde knappt bärga mig innan jag kom hem. När jag kom in fann jag Meri sjungande sitta och leka med sina leksaker. Jag undrade var Saleha var och fick till svar att hon hade gått ut, ner till bäcken. Jag sa att jag bara hade kommit för att titta till dem och att jag snart skulle åka tillbaka. Jag sprang bort på stigen och fann en leende Saleha. Hon bad mig hitta en lösning, för gårdagens händelser hade upprepats. Det hade jag också önskat, men på grund av jobbet hade jag

inte tid att ta mig an de här komplicerade relationerna ordentligt. Producenten lät mig ta med dem på filmningen, men de fick inte störa inspelningarna. Jag vet inte hur många gånger vi fick ta om olika scener på grund av mina misstag, vilket aldrig hade hänt tidigare. På fredag eftermiddag satte vi oss på ett plan till Stockholm, för helgen var ledig. Det var svårt att skilja sig från Meri, som grät, men det var den enda lösningen.

Min dotter Meri gör mig sällskap på jobbet

Saleha låg i sängen naken och tillfredsställd och sa att hon var redo att gifta sig med mig och ville göra allt för att vår relation skulle bli bra. Först och främst för att jag hade tagit hennes oskuld, men också för mitt gentlemannamässiga uppförande i Singapore. Hon hade tänkt på mig hela tiden, och hade dessutom stöd från sin familj. Mina tankar på att vi tack vare hennes rika familj skulle kunna leva gott avbröts när hon sa att jag måste konvertera till islam, vilket även innebar omskärelse. Hon hade inte lyckats bli förtjust i Sverige, så hon föreslog att vi skulle leva i Singapore. Saleha var en underbar flicka, men jag sa åt henne att inte tänka mer på sitt förslag. Jag ville ha henne som fru, men jag tackade bestämt nej till hennes idé. Innan hon gick genom passkontrollen gav hon mig en kram och sa: ”Jag åker hem med fara för livet.” Hon vinkade och försvann. Denna min dumhet var svenskarnas huvudsakliga diskussionstema under de följande fem veckorna. För mig blev det en sorglig läxa.

Meri, Stella och jag fick en underbar helg tillsammans. Mina flickor blev överlyckliga när de fick veta att jag inte hade glömt dem på grund av Saleha

och att ingenting kunde komma emellan vår kärlek. Jag körde hem dem. När vi tog farväl sa de att Saleha hade varit en fantastisk kvinna.

Bråket med mina systrar

Efter många häftiga gräl kom jag och mina systrar överens om att mamma skulle tillbringa nyåret 1980 och de följande två månaderna hemma hos mig och dem. Mamma firade nyår hos dem eftersom jag jobbade. På grund av Nelas och hennes föräldrars påverkan ville flickorna inte vara med sin farmor, för de hade tutat i dem att ”farmor Dora var smutsig och aldrig gav dem några presenter”. De stod ut en dag med min mor och åkte sedan hem.

Mor sa gråtande att hon trivdes med sina barn, men att vår osämja smärtade henne. Min princip är att aldrig blanda mig i andras äktenskap, och jag ångrar ibland att jag blandade mig i min äldre systers när hon bad mig om hjälp den där gången. Jag hade gjort allt för att hjälpa henne, och hon hade på sätt och vis räddat sitt äktenskap tack vare mig.

Mor stördes av att hon inte kände eller hälsade på någon i sin äldre dotters hyreshus, där dottern hade bott i tio år. Särskilt tungt var det när svågern kom hem berusad och retade henne omedvetet. Men som det heter i vårt ordspråk: ett fyllo säger det han tänker. Hon saknade helt enkelt den jugoslaviska livsstilen, umgänget, småpratandet med grannfruarna över en kopp kaffe. Hos den yngre dottern var det likadant: den inbilske svågern tyckte inte ens om sig själv, och ännu mindre vår mor.

Till mig sa hon dessutom: ”I det här landet är det som om det inte fanns en levande själ utomhus, alla sitter i sina lägenheter och spionerar på sina grannar. När jag tittar ut genom fönstret rör sig gardinerna.” Varpå följde hennes slutsats: ”Jag struntar i allt det som ni har. Det är bra att ni har ordnat era liv, men jag anser att det här folket är sjukt, och det är banne mig ni också! Ni kan gott ha er svenska rikedom, men jag trivs bäst i mitt lilla hus!”

Mamma hade helt rätt. I den ständigt leende och muntra kvinnans ansikte syntes en längtan att så fort som möjligt åka hem. Jag mindes att jag en gång hade åkt till min lillasyster med Meri, och när min syster öppnade dörren hade hon sagt: ”Oj då, hur kommer det sig att ni är här. Ni kunde väl ha ringt först.” Hennes man babblade något om att det fanns väl vissa regler, så jag insåg att vi inte var välkomna. Jag tog Meris hand och sa: ”Vi har kommit fel, ursäkta” och gick därifrån. Bakom oss hörde vi: ”Hallå, det var inte så vi menade …”

En annan gång, när jag skulle resa iväg och hade bråttom, hade jag ringt min äldre syster och bett henne tvätta några plagg, eftersom hon hade både tvättmaskin och torkskåp i huset. Hon svarade att jag kunde väl komma med

det en annan dag. Jag berättade det här för min mor, trots att jag visste att det skulle göra henne ledsen, men sådana exempel fanns det hur många som helst. ”Det är inte bra”, sa mor, ”du är ju deras ende bror, de borde vara stolta över dig.” Jag undrade: är jag verkligen deras bror?! Hade jag inte varit det, skulle de kanske ha uppfört sig lite bättre.

Naturligtvis hade vi i Sverige förändrats på ett eller annat vis. Jag var aldrig intresserad av vad eller hur mycket de hade köpt åt mor, men de hävdade alltid att de gjorde mer för henne än jag. Men en sak är säker: allt det som min mor har bett om, det har jag fixat åt henne, i en sådan omfattning att jag till och med har skämt bort henne en aning.

Min kära mor hade kunnat stanna hos mig så länge hon hade velat, men när jag var på jobbet blev hon kvar ensam. Om hon gick ut på gatan kunde hon bara promenera och titta i skyltfönster, vilket hon inte var intresserad av. Och att ta sig upp till fjärde våningen utan hiss tog en halvtimme för henne. Allt detta gjorde att hon inte kände sig glad. Hon sa att hon under den första månaden hade försökt prata med en svenska; hon hade sagt ”hej”, men när hon sedan ville säga något mer hade kvinnan snabbt försvunnit därifrån. Det var förståeligt att min mor hade det bättre hos mina systrar, för som kvinnor hade de mer gemensamt. Min äldre syster var välbärgad. Hon bodde i en fin fyrarummare och hade till och med plats över. De körde en bra bil och bytte varje år. Hon sa att hon skulle ge allt för sin mor, men tyvärr var hon gift med ett fyllo, som stördes av allt. Min lillasyster hade det ännu bättre ställt. Hennes man körde de bästa bilarna, en Porsche eller en Audi quattro, och alla kände till att han levde gott och tjänade bra (jag vet inte om någon förutom mig visste att han var biltvättare). Det var heller inte så noga för honom, det viktiga var att hela stan visste att han var en herreman. De hade ett lyckligt äktenskap och ordnade förhållanden på alla sätt och vis. Systern jobbade på bank, trots att hon var ekonom, men det var bara jag som visste att hon satt i växeln. Hon var också en dam, hon klädde sig enligt senaste modet och hade alltid märkeskläder. De hade en supermodern trerummare. Hon skulle också ge allt för sin mor. Ändå råkade jag i hundra gräl med dem över mors besök 1980. Tjockhudingarna med mjukt hjärta hade med nöd och näppe gått med på det.

Jag såg att de teg, inte sa ett ord, så jag ringde till dem den 21 februari 1980 och bjöd hem dem till min lilla omoderna tvårummare utan hiss. Jag ville göra det för mors skull, så att hon kunde åka hem lugn och nöjd och för att hon skulle få se att hennes son struntade i alla förolämpningar. Jag var glad över att hennes döttrar skulle komma på besök.

Vitsvarta Gemila

I mitt rika liv spelar förutom mitt älskade jobb, mina barn, min mor och min lägenhet, kvinnor en mycket viktig roll. De berikar mitt liv. Jag struntar i vilken världsdel de kommer ifrån, vilken hudfärg de har, om de är vackra, blonda eller … Det viktiga är vad de har i huvudet, vad de bär inom sig, det vill säga hur de är som personer.

Jag hade träffat Gemila i fyra månader redan. Vi hade lärt känna varandra nere på min gata när hon och hennes syster hade frågat om en adress. Jag hade visat dem vart de skulle gå och tillagt att de var skyldiga mig en kopp kaffe vid något tillfälle. Jag och Gemila inledde sedan en relation via sängen. Jag funderade aldrig på en seriös förbindelse mellan oss, men vi förstod varandra sexuellt. Gemilas hud var ljusbrun och hon var mycket charmig. Vi stod ofta nakna och jämförde vår hudfärg. Hon var från Addis Abeba och hade kommit hit med sin syster, som hade hittat en landsman åt henne här. Hon skulle gifta sig med honom, men de hade det inte så bra sexuellt. Vi förstod å andra sidan varandra perfekt på det planet. Enligt familjetraditionen kom hon dock alltid hem till mig med sin syster, som sedan lät oss vara i fred i fyra fem timmar.

Den 35-åriga etiopiskan njöt varenda gång vi knullade. Hon sa att jag var hennes första vita man och att hennes familj aldrig skulle acceptera mig, än mindre hennes omoraliska beteende; de skulle kalla hem henne direkt. Hon hade en varm slida och var temperamentsfull, hon dolde inte sin njutning. Jag jämförde hennes hetta med våra vackra och heta zigenerskor.

Den 22 februari bad jag henne laga det etiopiska kökets specialiteter. Det ville hon gärna. Klockan tre på eftermiddagen var mitt vardagsrumsbord fullt av etiopiska rätter. När vi tog farväl sa hon att hon från och med nästa vecka skulle bli mer exemplarisk, eftersom hon skulle gifta sig.

Jag öppnade dörren och fick syn på min andfådda och flämtande mor. Hon sa att mina systrar nästan hade fått bära henne upp. Jag undrade var deras män var, och hon sa: ”Den ena idioten är full och den andra skulle polera bilen.” När hon såg det smakfullt uppdukade bordet sa hon förvånat: ”Oj då!”

Det är synd att jag aldrig har lärt mig min fars favoritlåt, men jag sjunger den ofta, så mycket jag nu kommer ihåg av den från barndomen. Innan vi satte oss till bords började jag: ”Hör på, hör på, Andja …” Till allas förvåning tog jag fram 60 röda rosor och kramade om mamma på 60-årsdagen. Jag såg några oskuldsfulla tårar i hennes ansikte och mina systrars skamsna blickar. Jag förklarade att man åt de etiopiska specialiteterna med fingrarna. Jag var glad att se mina systrar äta med god aptit och njuta av Gemilas mat i mors sällskap. Jag överräckte presenten till mor, en guldklocka som hon hade sett på stan en gång, och öppnade sedan en flaska champagne. Jag fyllde glasen och gratulerade henne.

Den storbröstade grannfrun

Sverige är antagligen det enda landet där det inte hänger tjocka gardiner för fönstren. Om man ser några, antar man att det är utlänningar som bor där. I början var det obegripligt för mig att man kunde se allt genom fönstren, men jag vande mig snabbt. Innan jag gick och lade mig drogs jag till mitt fönster på fjärde våningen för att se vad som försiggick i lägenheterna på andra sidan Götgatan.

Mitt emot min lägenhet fanns det en järnbalkong, där en medelålders kvinna ibland gick ut för att sola och läsa tidningen – naken. Jag hade ingen balkong, men en dag öppnade jag fönstret på vid gavel, satte mig vid mitt lilla köksbord, lika naken som min granne mitt emot, och slog upp tidningen. Jag tänkte, kan hon göra det utan att skämmas, kan jag också. Jag blev upphetsad av hennes stora bröst, som nästan rörde vid balkongräcket. Den tredje dagen vinkade jag åt henne, och blev förvånad när hon besvarade hälsningen på samma sätt. Nästa dag upprepades scenen, och jag inbillade mig att det kunde bli ett äventyr av det hela. Jag lyfte upp min tomma kaffekopp och vinkade åt henne att komma över till mig. Hon skakade på huvudet, men gjorde sedan tecken på att jag skulle ta mig över till henne. Snabbt drog jag på mig ett par shorts och en t-tröja, och när jag nådde hennes dörr stod den på glänt. Jag knackade. Hon dök upp i morgonrock med hårt åtdraget skärp, brösten höll nästan på att ramla ut och bröstvårtorna syntes tydligt genom tyget.

Vi hälsade på varandra och hon tittade på klockan. Hon måste gå ner till tvättstugan för att sätta på en tvätt. Jag hjälpte henne ner med två stora kassar. Vi återvände till hennes lägenhet. Jag satte mig på en köksstol medan hon kokade te. Hon berättade att hon hade varit gift två gånger och hade fem barn, att hon var en berömd svensk författare och var känd för att byta män. Det var alltså henne som jag hade läst artiklar om! Jag kände doften av nyponte när hon satte ner kopparna på bordet och med avsikt placerade sitt ena bröst intill min mun. Jag snuddade bara vid det med läpparna, för jag väntade mig ingenting. Hon log och lade bröstvårtan mot mina läppar. Det återstod bara för mig att öppna munnen och ta emot bytet. Jag tog henne om midjan och satte henne i mitt knä. Jag stirrade på hennes stora bröstvårtor och började slicka dem. Jag drog ner shortsen och hon satte sig demonstrativt på mitt stånd. Jag bet henne närmast hämndlystet i brösten, så hårt att det blev märken, men jag såg att hon gillade det. Det var som om hon ville få så många sugmärken som möjligt, för hon tryckte dem ständigt mot min mun. Jag förde hennes kropp upp och ner med all kraft. Jag visste att det skulle gå för mig snabbt på det sättet, så jag ökade tempot och kände att hon blev våt. Våra kroppar darrade till i samma ögonblick.

Jag höll kvar henne i min famn och öppnade ögonen. Över hennes axel såg

jag diskbänken, belamrad med smutsiga tallrikar och glas. Det såg ut som om hon inte hade diskat på flera veckor. Kanske inte så konstigt med så många barn. En så berömd författare och ändå så slarvig? Bredvid diskbänken stod en massa vinflaskor. Hade någon berättat det för mig skulle jag inte ha trott honom. Min penis slaknade sakta, och när jag drog ut den var det som om jag hade öppnat ett avloppsrör. Från henne kom en outhärdlig lukt. Jag reste mig genast och gick bort till det öppna fönstret för att andas in frisk luft. När hon märkte min reaktion ursäktade hon sig med att hon kvällen innan hade druckit lite för mycket, att hon egentligen drack varje kväll. För syns skull sa jag att hon var underbar och att det hade varit härligt. Vänliga ord och beröm är en svensk obotlig sjukdom. Det spelar ingen roll om något är dåligt eller tungt, svaren är alltid desamma: Å, vad fint och underbart det var.

Vi gick ner till tvättstugan för att ta hand om hennes tvätt, och jag sa att tvättstugan var fin och modern. När hon fick veta att jag inte hade någon, erbjöd hon mig att göra en kopia av hennes nyckel och tvätta där. Vilken räddning för en ensamstående man!

33. JÄTTEN FRÅN TRINIDAD

Varje ny arbetsuppgift var en utmaning och en stor upplevelse för mig. Leif var nöjd med min insats i Asien och erbjöd mig att åka med honom och Lasse till Trinidad under några dagar. Jag svarade att jag nästan kunde tänka mig att åka utan ersättning. Den här gången åkte bara vi tre, utan Leifs fru. Han berättade att de hade skiljt sig efter resan till Bangkok, eftersom hon hade blivit helt förändrad. Efter den där massagen hade hon blivit som förbytt, vad de nu hade gjort med henne.

Trinidad är en av de exotiska öarna i Karibiska havet. Efter några timmars bilresa kom vi fram till en ogenomtränglig skog. Svarta män bar filmutrustningen på sina bara ryggar. Vi nådde fram till en stam som levde som på stenåldern. De använde speciella fällor och giftiga pilar när de jagade och jordbruket påminde verkligen om förhistorisk tid. Efter några timmars ansträngande arbete var vi hungriga, och jag bara väntade på att få smaka på de specialiteter från djungeln som hövdingen hade pratat om hela dagen. Vi satt runt en eld och tittade med stort nöje på ett spektakel med musik och dans. Musiken blev tystare och tystare, man hörde bara en trumma, vilket var tecknet på att maten nu skulle serveras.

Några svarta män med målade kroppar och smycken runt halsen bar in en kubbe var. Vi satt lite avskilt, som utvalda åskådare. En sympatisk kille lade ner en kubb framför mig och tog fram ett tjockt löv, som en stor sked utan handtag, och lade det på kubben. Därpå kom en flicka och hällde en tjock honungsliknande vätska i lövet. Runt oss lyste bara facklor, så jag kunde inte se färgen på vätskan. I mitten av halvcirkeln dök en man upp. Han satte sig och fick också ett löv med sås i. Han visade hur man skulle äta. Från kubben drog han loss en stor barkbit, vilket jag också gjorde. Jag höll på att svimma när jag fick syn på ett tiotal vita, feta maskar, stora som ett långfinger, som vaknade till liv och började kräla. Jag spelade oberörd och följde mannens anvisningar. Jag tog en av de levande maskarna, som jag höll i som en penna, och doppade den i såsen. Den ändrade genast färg. Jag stoppade den i munnen och svalde! Mannen fortsatte. Med en speciell kniv gjorde han ett hål i en kokosnöt och räckte den till mig. Sedan höll han upp en mask framför mig och visade att jag inte hade ätit upp min på rätt sätt. Jag skulle ta en till. Han delade sin, jag gjorde som han. Jag såg inte den vätska som droppade från den utan kände den bara mellan fingrarna. Jag doppade den snabbt i såsen och åt först upp den ena och sedan den andra halvan. Fort tog jag kokosnöten och drack upp mjölken inuti. Vad skulle jag få se härnäst? Fast å andra sidan, hur skulle de här vildarna ha betett sig om min mor serverat dem våra specialiteter, till exempel den kryddstarka

korven sremska kobasica badande i fett?

På morgonen väcktes jag av fågelsång. Jag tittade mig runt i den hydda med halm- och lövtak som jag sov i. Jag hade överlevt. Jag gick upp och hörde kollegorna säga att det var dags att åka vidare. Bara tanken på den mat jag hade ätit gjorde att jag fick ont i magen. Allt bara rann genom mig.

Det lilla tvåmotoriga propellerplanet med oss och några passagerare till landade på Tobago, som bildar stat med Trinidad. De låga husen omgivna av vacker natur och det stora antalet små hantverksbodar gav ett fattigt intryck.

Utanför en skomakarbutik stod en enorm svart man, över två meter lång, en jätte. Vita människor var en attraktion, så vi hälsade på varandra. Jag trodde att min hand skulle krossas. Vi gick in i hans affär och filmade när han jobbade. Efteråt frågade jag vilket skonummer han hade; svaret var 47. Hans fötter påminde om Maks, så jag beställde en par skinnsandaler av bra kvalitet. Han tittade på mina fötter och skrattade. Jag sa att de var till en vän som var lika enorm som han. Han trodde inte att det fanns så stora män i Europa. Jag bestämde mig för att klippa mig och på så sätt få med mig ännu ett minne från den här märkliga ön. Barberaren låg inte långt efter skomakaren, saxen syntes knappt i hans stora hand, det såg ut som om han klippte med fingrarna.

Klippning hos barberaren

Jag joggade på en asfalterad väg som sträckte sig längs hela ön och vek sedan in på en dammig gata. Ingen skugga någonstans. Någon visade att solen var stark och förvånades över att jag kunde springa när alla andra försökte undvika hettan. Jag kom fram till en bäck och fortsatte i två kilometer tills jag nådde källan. Där fanns ett vattenfall och en liten sjö mitt i den undersköna, vilda naturen. Jag började göra gymnastik. Två ynglingar dök upp och betraktade mig. Jag visade den ene att han skulle härma mig, men trots sin muskulösa kropp och kraftiga uppenbarelse lyckades han bara göra två av övningarna. Jag kortade ner mitt program och gick fram och hälsade. Han visade mig sjön där han fiskade. Jag frågade med vad, och han hoppade i och försvann under vattenytan i några sekunder. Han kom upp med en fisk och räckte den till mig. Den var dock hal och föll rakt ner i vattnet igen. Grabben skrattade och frågade vad jag tränade. Jag sa att jag hade tränat boxning och visade honom några slag, som han snabbt lärde sig.

Tillverkning av Maks sandaler hos skomakaren

Efter träningsrundan gick jag till skomakaren och tittade på när han slutförde arbetet. Han slog i de sista nitarna i hälarna och sydde sedan ihop sandalerna med en speciell tråd av förädlat trä. Medan han arbetade sa jag att det fanns många vackra kvinnor på ön. ”Synd att du inte har provat dem, för de är vackrast i hela Västindien. De dricker kokosmjölk, som är utmärkt för huden, och här finns de sötaste kokosnötterna. Hälsa förresten din vän att jag ger 15 års garanti på de här sandalerna.”

Propellerplanets nästa anhalt var Barbados, Christofer Columbus ö. Havet var som en enda pärla, så genomskinligt att man kunde se en växt även på stort djup. Ön hade också underbara vita sandstränder. När jag arbetade eller joggade lade jag märke till att männen var som jättar. Jag blev nästan rädd för dem. Jag frågade en oerhört muskulös typ vad han gjorde för att se ut så där. ”Ingenting”, svarade den svarte mannen, ”jag ligger bara i skuggan och går ner till stranden tidigt på morgonen och sent på eftermiddagen. Vi män är i själva verket den här öns stolthet. Columbus tog bara hit sådana som vi från de kringliggande öarna, för att ha dem som slavar. De fick para sig med kvinnorna härifrån och de passionerade flickorna från Tobago. Så kraftiga män var bra att ha för långväga seglatser.”

Var är tuffingarna från Sava, tänkte jag, Röde Jumba och Steva Gambas gäng, för de skulle med glädje gå efter de här muskulösa resarna, precis som vi hade gått efter de tuffa grabbarna när vi var barn.

På paradisön Barbados

34. BELGRADS ASFALT

Efter de nio dagarna i den karibiska övärlden fick vi ett nytt uppdrag när vi kom hem: tv-serien ”Smålänningar”, med Kim Anderzon i en av huvudrollerna, i södra Sverige. Jag tog med min följeslagerska Meri på en tre månader lång inspelning. Det här var hennes sista chans att göra något sådant, för nästa år skulle hon börja i skolan. Stella besökte oss två gånger och blev överförtjust, men kunde inte stanna så länge på grund av skolan.

Jag överraskade även denna sommar min mor med ett besök i Ledine. Mamma hade det fint i den nästan övervuxna trädgården, där hon även hade höns. Jag gick till Maks och hängde sandalerna och två kilo jordnötter på dörren, sedan till konditoriet Avala på Karadjordjegatan mitt emot busstationen. Där köpte jag ett kilo ćeten-halva och en flaska boza till min mor.

Svettig och lätt flåsande stannade jag vid det sjätte och sista vetefältet för att göra gymnastik. Jag njöt av att se vetekornen falla ner på traktorsläp från en stor skördetröska. Jag sprang bort till det största vetefältet och fortsatte med lätt gymnastik. Jag betraktade det mogna vetet, skördetröskan och människorna som inte hade nått hit ännu. Axen var böjda som gamlingar. Tänk att vi har samma rötter. Man brukar jorden, träffar en flicka, sår ett frö, frukten växer i magen, den smärta, gröna veteplantan växer rakt upp, ett barn föds och växer upp. Efter några månader bildas ett ax med mogna vetekorn. Barnet går i skolan och blir vuxet. Ax intill ax, vad fint de gungar, barn intill barn, människor intill människor, bredvid varandra, hand i hand. Tänk vad fint axen utvecklas på den stora åkern och gungar tillsammans i vinden, vackert färgade före mognad. De vuxna barnen blir mogna, förståndiga, harmoniska människor, bredvid varandra, och sedan mognar vetet och ändrar färg, man kan bryta det med foten, det finns inget motstånd. Precis som människor åldras de, förändras. Den storslagna skördetröskan kommer med en grupp människor och skördar de mogna vetekornen, varefter man bränner åkern. De åldrade, mogna och omogna människorna försvinner på något sätt. Och sedan upprepas allt, hela tiden samma sak …

Jag sprang hem. Min kära mor log den här gången, grannarna retades inte längre: ”Du är konstig du, min son, jag vet ingen som springer så där.” Tja, kanske hade mor på sätt och vis rätt i att jag är konstig. När mina kompisar hade kommit till Jugoslavien i de finaste bilarna för att visa upp vad de hade uppnått, hade jag inte ens kunnat komma. Nu kunde jag komma, men utan bil, alltmedan mina bättre bemedlade kompisar kom alltmer sällan. Jag ville komma så ofta som möjligt. Donau och särskilt Sava är mina floder, Belgrad kommer alltid att vara min stad. Hur skulle jag kunna frånsäga mig mina rötter? Jag

växte upp här, tillbringade min ungdom här. Nu kunde jag kombinera de två länderna, vara lite här och lite där.

På planet till Stockholm tänkte jag på Raka, som hade visat Serbiens TV-hus för mig och låtit mig vara med på inspelningar. Jag jämförde det med mitt jobb på SVT. Det fanns många likheter.

I maj 1980 lämnade vår Tito oss för alltid. Jag kommer aldrig att glömma hans utomordentliga insatser. Han dog i Ljubljana, där han hade opererat benet. Han var över 80 år gammal och hade diabetes. Han kördes till Belgrad i Blå tåget, på ett järnvägsspår som var beströtт med blommor ända från Ljubljana. Josip Broz Tito låg två dagar i parlamentsbyggnadens förhall, där miljoner människor tog ett sista farväl av honom. Jag tittade på begravningen på teve. Att han hade varit uppskattad och omtyckt syntes på den stora närvaron av utländska statschefer, det kom mer än 500. Ingen hade någonsin begravts med sådan högaktning som vår Tito. Han begravdes i Blomhuset i Dedinje. Han fick ett mausoleum, vilket han hade förtjänat. Han hade gjort ett litet land till ett stort namn och lämnat efter sig ett stort arv, ett rikt land, ett litet imperium åt sina elever, så att de kunde fortsätta på hans väg.

Vid Titos grav: vaktchefen, jag, Janne och Mårten

SVT hade två kanaler, kanal 1 och kanal 2, som var menad som en kommunistisk kanal och där det gick utmärkt att ha en röd partibok. Efter Palmes besök i Jugoslavien var den jugoslaviska självförvaltande socialismen intressant inte bara för vänsterpolitiker utan även för journalister. Ett svenskt team från kanal 2 fick i uppgift att göra ett specialreportage om det jugoslaviska systemet.

Regissörerna Jan Scherman och Mårten Andersson, fotograf Göran Undén, ljustekniker Bengt Steiner, som turades om med mig att köra, och jag, ljudtekniker, åkte till Belgrad. På motorvägen strax före Belgrad hade det uppstått en lång kö av bilar, bussar, lastbilar. Jag gjorde mig skyldig till flera överträdelser när jag körde om bilar och efter en halvtimme stoppades vi av polisen. Jag visade dem ett brev och ett tillstånd från ministeriet och påpekade att vi hade ett viktigt möte med en minister och måste hålla tiden; det var därför som jag hade kört så. Polismannen lyssnade artigt på mig, tittade på brevet och tillståndet, bad om ursäkt och undrade om vi behövde eskort. Kollegorna hade gillat mitt påhittade skäl och vi accepterade. Polisen körde framför oss och banade väg för oss. Efter tre timmar lämnade vi trafikstockningen, som hade uppstått på grund av en svår olycka. Poliserna önskade oss lycka till.

Jag var stolt och glad över att fungera som värd. I hotell Moskvas stora bottenvåning njöt gästerna av sina drinkar och av musiken. På scenen spelade en orkester med sex medlemmar. Efter varje stycke följde stora applåder, särskilt efter sången ”Marschen mot Drina”. Runt klockan tio avslutade vi inspelningen av de underbara melodierna. Medan Bengt, Göran och jag packade ner tekniken, bjöd Mårten och Jan orkestern på mat och dryck.

På utrikesministeriet bjöd den trevliga informationschefen på dryck och gav oss ett tillstånd att filma alla objekt utom de militära i hela Jugoslavien. Vi tackade och körde sedan till Titos mausoleum. Två polismän tog emot oss, ledde oss till Blomhuset och sa att det strax skulle bli vaktavlösning, vilket passade perfekt in i vår planering. Vaktavlösningen var storslagen. Jag tittade på med stolthet, och jag såg att mina kollegor var hänförda av spektaklet.

Jag stannade den vita Chevroleten utanför mammas grönskande ranch i Ledine. När vi gick in i trädgården hade det redan samlats barn runt bilen. Vi satt på terrassen och mamma hade ställt fram traditionellt tilltugg och hembränt plommonbrännvin, slivovits. Den snälla grannfrun Merilinka hjälpte mamma och charmerade även gästerna med sitt utseende. Jan kastade sina ögon på henne, och varje gång hon fyllde på hans glas tittade han på hennes fina kropp. Kollegorna berömde mammas gulasch, men mest gillade de brännvinet och Belgradsölen. Tiden gick fort. De småberusade kollegorna steg leende in i Chevroleten. Jag tittade på min mors vackra ansikte, gav henne en kram och kände hennes tårar.

På mammas terrass: jag, Mårten, mamma, Janne

Marschen mot Drina

I bilfabriken Zastava i Kragujevac omringades teamet av nyfikna arbetare som belåtet berättade om hur bra det hade gått under året. Uppenbarligen fungerade arbetarnas självförvaltande system väl, vilket även mina svenska kollegor noterade. Kameran registrerade allt i den framgångsrika fabriken. Direktören för minnesparken Šumarice, där minnesstatyn över de gymnasieelever som avrättades under andra världskriget står, berättade historien om de oskyldiga gymnasisterna. Den storslagna statyn i vit sten var omgiven av grönska och stod där stolt och påminde om händelsen. Direktören skänkte en flaska brännvin till varje medlem av teamet. Brännvinet var gyllengult, tjockt som matolja och 60-procentigt. En fin souvenir. Den här flaskan skulle jag spara till något stort!

För sådana här inspelningar, vare sig det rör sig om dokumentärer eller långfilmer, behövs det bra planering. Jan och Mårten var mycket skickliga yrkesmänniskor. Planen måste hållas och vi gjorde allt för att det skulle bli så. Ett lätt sommarregn hade blött ner grusvägen i byn utanför Kragujevac. Chevroleten banade sig väg till nästa inspelningsplats, ett stort tält med bänkar och bord för runt 500 gäster och ett litet podium för en orkester. Vi hade kommit lite tidigare för att förbereda oss. Några bybor stekte spädgris över öppen eld. Från gryta till gryta följde kameran kockarnas leende ansikten, och doften av

kåldolmar, gulasch, gibanica, paprikagryta, proja (ett slags majsbröd), kakor och brännvin spred sig vida kring. Orkestern började spela folkmusik och stämningen steg sakta.

I väntan på bröllopsparet: jag och Göran

Jan, Mårten, Bengt och Göran provade med vällust de serbiska specialiteterna och smuttade på brännvinet. Vi hälsade den kolonn som närmade sig tältet med en applåd. Först gick den sjungande gudfadern och sedan brudgummen och bruden. Ett stort antal presenter lades på ett bord. Man började servera mat och dryck och borden fylldes med gäster. Musiken och sången kom igång ordentligt … kameran registrerade alla dessa scener, och vi smälte sakta in i massan. Vi kunde inte motstå frestelsen, så vi förenade oss med bröllopsgästerna.

Sådana här bröllop kostar en halv förmögenhet, men här gick det nog åt mer än så. Runt midnatt lyckades vi med nöd och näppe ta oss därifrån. Jag fick närmast bära in kollegorna i bilen. De var helt omtöcknade av mängden mat och dryck. Det regnade fortfarande. Vi körde iväg. Bakom oss spelade orkestern: ”Där borta, långt från havet, där ligger min by, där ligger Serbien.” Och i bilen hördes ständigt kommentaren: ”Vilken kväll!”

Under den här årstiden visade sig Jugoslaviens vackra natur i all sin glans. Grönskande skogar, fält, rena floder och sjöar, bördiga åkrar … Vi filmade allt och lämnade sedan det bördiga och rika Serbien bakom oss.

Jag, Mårten, Janne, Göran och Bengt i Titovo Užice

Jag och Mårten i Sarajevo – platsen för mordet på Österrike-Ungerns ärkehertig

Vi åkte in i Bosnien-Hercegovina, på en smal väg över berget Igman, där jag måste koncentrera mig på körningen, för ett enda ögonblick av ovarsamhet, särskilt vid omkörning, kunde vara förödande. Nere i dalen såg vi huvudstaden Sarajevo. De höga, spetsiga moskétopparna reste sig över de låga husen och affärerna. Mitt i stan låg det berömda Baščaršija, ett slags basar där man kunde finna allt som minde om den här historiesprängda delrepubliken. Vi filmade minnesplattan där Gavrilo Princip hade utfört attentatet på Österrike-Ungerns ärkehertig Frans Ferdinand, vilket även utlöste första världskriget.

Vi drack det kalla, rena vattnet från brunnen vid järnvägsstationen innan vi satte oss på en uteservering vid floden Miljacka och beställde den bosniska specialiteten ćevapčići med kajmak, oxjärpar med gräddig färskost, allt till tonerna från ”Marschen mot Drina”, som vi hade filmat i hotell Moskva.

Ett tiotal meter från mitt rum på hotell Serbien i Mostar rann den kalla och snabba floden Neretva. Jag hade utsikt rakt mot Gamla bron, en av världens vackraste småbroar. Den symboliserade enighet, eftersom den i århundraden hade sammanbundit muslimerna på vänster sida med kroaterna på höger sida om floden. Den hade byggts för flera århundraden sedan och stått kvar trots otaliga krig. Modiga män hade en tradition att dyka från den. När de fick syn på vår kamera hoppade vissa till och med två gånger. Från ena sidan hoppade en muslim och från den andra en kroat. Vilken underbar syn det var att se grabbarna tävla om att förklara vad deras hopp symboliserade!

En nyfiken bosniska frågade vad det var vi filmade, och efter vår förklaring bjöd jag henne att komma till hotellrestaurangen på kvällen. Hon tackade ja. Efter den goda middagen hade hon ingenting emot att tillbringa natten med mig. Den fina flickan Nada var min första kvinna på resan. Arbetet uppfyllde mig annars totalt, så jag hade inte mycket behov av andra njutningar. Men vi hade en fin natt tillsammans.

Eftersom vi hade en dag över och allt gick planenligt, bestämde vi oss för att åka genom Montenegro och ta oss till Titograd. Där åt vi lunch och fortsatte sedan mot havet, över ett stenlandskap som glänste i solen. Vi nådde fram till Dubrovnik, Dalmatiens vackra stad vid havet, rik på historiska sevärdheter. Mina kollegor var här för första gången, och för mig var det här en riktig godbit. Huvudgatan i gamla stan, Stradun, och fästningen som omger en del av staden talade sitt tydliga språk om stadens rika historia. På torget satt en kille i dalmatisk folkdräkt och sjöng vackra sånger.

På kustvägen utmed Adriatiska havet stannade vi flera gånger och njöt av den översköna utsikten. Restaurangerna och kaféerna längs vägen var fulla av turister, mest tyskar. Det enda vi anmärkte på var den dåliga servicen. Kyparna betedde sig som om vi var beroende av dem. Sådan oartighet hade jag inte sett någon annanstans där jag varit. Synd att de förstörde vårt intryck en aning. Deras mål var att skinna turister, men turismen blommade ändå, främst tack vare den vackra kusten.

På varvet i Rijeka höll man just på att bygga färdigt en stor passagerarfärja som hade beställts av ett svensk-finskt företag och skulle segla mellan Stockholm och Helsingfors. Kollegorna hade ingen aning om det här moderna varvet och blev positivt överraskade: ”Oj då, är det möjligt! Det var inte illa, grattis!” Varvschefen visade oss en superlyxig båt och sa att de fick tacka nej till många beställningar. Vi stannade vid den underbara bro som nyligen hade invigts och var den första förbindelsen med ön Krk. Bron hade fått namnet Titos bro.

Slovenskan

Slovenien har alltid varit den mest utvecklade av Jugoslaviens republiker, med högtstående kultur och ännu högre standard. Vi tog in på det bästa hotellet, Hilton Lav mitt i Ljubljana. På den tiden gick det inte att nämna ordet massage i de andra republikerna. Juggarna uppfattade det som något omoraliskt. I Sverige var det normalt. Alla anställda på TV kunde använda bastun, gymmet, gå på massage … Efter en ansträngande inspelningsdag, eller på fritiden efter en joggingtur, brukade jag alltid fylla tiden med den här typen av avslappning. Det var helt enkelt en del av mitt liv.

Med nöje tackade jag ja till erbjudandet från den underbara slovenskan i receptionen. Efter bastun och en dusch lade jag mig på massagebordet och lyssnade till hennes berättelse om hur hon via hotellet hade fått gå en tremånaders massagekurs i Schweiz. Jag kände hennes flinka händer och låg där på mage och njöt. Vi pratade hela tiden, och jag frågade bland annat varför hon inte hade flyttat utomlands. Hon svarade att hon var mycket nöjd med sitt

jobb och sin lön. Hotellet hade redan skickat henne utomlands fyra gånger. Hon bad mig vända mig om. När jag hade gjort det lade jag märke till hennes utmanande rörelser, hennes lättklädda kropp och de runda, ganska fasta brösten, utan behå, som gungade i takt med de snabba handrörelserna. Tanken på att hennes nakna bröstvårtor rörde vid den närmast genomskinliga tröjan drog min uppmärksamhet från den mycket proffsiga massagen. Jag såg på henne med åtrå och gav henne ett par komplimanger för hennes utseende. Hon masserade mitt ansikte, mitt bröst, och gled sedan med händerna ner mot låren, och jag kände att den lilla handduken på mig hade lyfts och såg ut som om det låg en pinne under den. Hur proffsigt hon än betedde sig, kunde hon inte ha undvikit att se ryckningarna under handduken.

Arbetstiden var slut för länge sedan, dörren var låst, och i ett ögonblick såg jag henne slicka sig om läpparna, vilket var tillräckligt för mig för att veta att jag på något sätt måste förföra henne. Medan hon med sina mjuka rörelser strök över min överkropp, kände jag hennes bröst röra vid min pinne under handduken och såg ett milt leende i hennes ansikte. Jag förde långsamt mina händer till hennes bröst, alltmedan hon rörde vid min pinne och skrattande sa att någon gång måste man göra ett undantag i arbetet. Jag hade haft rätt: slovenskorna var en särskild sexspecialitet.

Slovenskan och jag

Efter frukost lämnade vi hotellet i Ljubljana och åkte till Maribor. Vi skulle besöka den berömda skidfabriken Elan. Vi gjorde en kort intervju med den unga slalomstjärnan Bojan Križaj. Det här besöket var också det sista i Jugoslavien.

Mina kollegor gillade de stora, färska, röda paprikorna, så vi köpte en hel säck, och tillsammans med några liter jugoslavisk konjak, öl, vin och brännvin packade vi bilen. Under hela resan fanns det alkohol i bilen. Göran kunde inte påbörja en arbetsdag utan en drink, och eftersom det var väldigt billigt för oss fanns det i överflöd. Efter arbetstid fick han sällskap av Mårten och Jan, som inte var snål. Han skämtade hela tiden, inspirerad av alkoholen. Han var särskilt nöjd med det billiga plommonbrännvinet, slivovits, som ersatte hans dyra favoritdryck calvados.

På väg mot den österrikiska gränsen satt jag och lyssnade stolt till kollegornas kommentarer om det oförglömliga besöket i det underbara landet, och det ännu underbarare folket. Varenda gång vi hade lämnat en republik och åkt in i en annan hade de uttryckt sin uppskattning. Vi hade varit i alla republiker utom den sjätte, Makedonien, som jag hade besökt som barn varje år. Jag berättade för dem om den delen av landet. När vi åkte från Maribor mot Österrike hade jag samma känsla som när jag joggade i Ledine längs de sex åkrarna, som låg efter varandra och bara på det sättet utgjorde en rik och oerhört vacker helhet; trots att varenda en av våra sex republiker hade sina egna lockelser och värden, gav de ett än mer mäktigt intryck tillsammans. Var och en var vacker och intressant på sitt sätt, men tillsammans gjorde de Jugoslavien vackrare och rikare och på många sätt till ett av Europas ledande länder.

35. GRABBEN PIŠTA

Vi åkte snabbt genom Österrike och kom till Västtyskland. Vi hade en ledig dag, så vi bestämde oss för ta omvägen via Väst-Berlin. Vi kom fram till Brandenburger Tor, där Berlinmuren gick. Det här berömda bygget, känt som ”dödens mur”, delade västra och östra Berlin. Vi nådde Checkpoint Charlie 2, som tyvärr var stängd, så vi kunde inte besöka Väst-Berlins centrum. Övergången var stängd eftersom vakterna för några timmar sedan hade dödat två människor som försökte ta sig över till väst med hjälp av rep.

Man fick visum vid gränsövergången. År 1979 hade jag på det sättet haft turen att vara här och göra en dokumentär om den kände journalisten och författaren Günther Wallraf. Teamet hade utgjorts av Klas Kindbom, Micke Kinmansson, foto, Lasse Hellander, producent, och jag, ljus. Jag fortsatte berätta att jag hade fått visum tack vare mitt dubbla medborgarskap, för jag hade haft jugoslaviskt pass och de andra var svenskar. Vi hade lämnat utrustningen på hotellet. De kontrollerade mitt pass och mig på två minuter, medan de kollade svenskarna i en timme. Det trodde att de var spioner. Jag skrattade gott åt detta. Hela Berlin hade sett ut som om kriget tagit slut i går. Många ruiner, uniformerade män överallt, kontroller i varje gathörn, enorma, skrämmande byggnader i sovjetisk stil. Vi hade så snabbt som möjligt velat återvända till Väst-Berlin.

Vi fortsatte i långsam takt på motorvägen och stannade cirka 20 mil från Dortmund på en stor renoverad bensinmack med motell. Jag beställde den tyska specialiteten Bratwurst, korv med surkål. När vi samlas runt ett bord börjar vi oftast skvallra eller berätta om olika upplevelser från våra resor. Mårten skrattade cyniskt och började berätta om en händelse några år tidigare, just på den här parkeringen.

Vi var på väg hem efter ett arbete i Bryssel, Luxemburg, Strasbourg, där vi hade tillbringat tio dagar när EG bildades. Det var fredag kväll, som vanligt var det jag som körde, när plötsligt motorn dog på vår Dodge. Jag lyckades på något sätt få bort bilen från motorvägen och nå parkeringen. Klockan var runt åtta, Dodgen var helt död, och allt var stängt, från affärer och försäkringsbolag till biluthyrningsfirmor. Jag teg medan Mårten och Birgitta Bergmark, den andra producenten, satt och ringde på motellet. De fick hela tiden samma svar: det var omöjligt att göra något den här tiden på dygnet, och om vi skulle få tag på en motsvarande bil måste vi ha ett särskilt grönt kort, ett tillstånd att åka i Tyskland och lämna landet. Men problemet måste lösas, eftersom Mårten och Birgitta hade avtalat möte med Danmarks premiärminister Jörgensen på måndag klockan 10. Det var en viktig intervju som ingick i ett enormt material om EG. Utan hans åsikter skulle det bli ofullständigt. I ett sådant här dilemma spelade pengar en underordnad roll, det viktiga var att lösa problemet.

Jag lyfte ett finger för att säga något och förklarade att jag hade en kompis i den lilla orten Una utanför Dortmund. Jag föreslog att vi skulle ringa honom och be om hjälp. Det var redan midnatt, telefonen ringde några gånger, det var nog ingen hemma. Plötsligt hördes min kompis Pištas röst. Han hade bott i Novi Sad och var gift med Mira från Banat. De hade levt länge i Una och var framgångsrika ”gästarbetare”. Pišta hade en gummiverkstad, affärerna gick strålande. Han hade annars varit cyklist på elitnivå, men den kände cyklisten Petrović hade alltid slagit honom. Vi hade lärt känna varandra på Kanarieöarna när han en gång hade hittat min storasysters son Branko medvetslös på stranden, drogad, och burit honom till vår bungalow. Jag hade varit där med Stella och Branko. På det sättet hade jag lärt känna Pišta Horvat, och sedan dess är vi mycket goda vänner.

När jag till slut fick tag i honom förklarade jag alltså vår situation. Pišta sa att han hade en tysk kompis som hade en uthyrningsfirma, så han skulle ringa honom och be om den här tjänsten, trots att det var helg. Jag tackade honom och lämnade numret till hotellrummet. Jag sa till Mårten och Birgitta att det fanns hopp. Tiden gick långsamt medan vi väntade, så vi pratade om allt annat än det värsta: vad vi skulle göra om vi inte kom fram till Danmarks huvudstad Köpenhamn i tid.

Vi väntade i tre timmar, men det kändes som tre dagar. När telefonen slutligen ringde hoppade vi till. Pišta sa att hade fixat allt och att han snart skulle komma i en folkvagnsbuss. Jag lade på luren och berättade den glädjande nyheten för mina kollegor. Jag känner svenskars natur väldigt väl; även om de log nöjt var de misstänksamma. De litar bara på sig själva och vet inte att vi serber och juggar alltid är redo att hjälpa varandra. Jag sa åt dem att Pišta förtjänade en ordentlig belöning. I sådana situationer svarar svenskar: Jo, jo!

Klockan sju på lördagsmorgonen anlände Pišta i en kombi tillsammans med sin fru Mira, som körde en liten Ford så att de skulle kunna ta sig hem. Han hade med sig alla nödvändiga dokument. Jag kunde bara ana hur mycket han hade ansträngt sig för att få fram dem. Kollegorna var fortsatt misstänksamma och frågade om bilen var stulen. Jag ville nästan säga till Pišta att köra i väg med bilen igen. De tänkte inte ens på att erbjuda honom en kopp kaffe, belöna honom för hans ansträngningar, så jag sa åt Pišta att ta dubbelt så mycket betalt.

Mårten avslutade sin historia med att de tack vare mig, hjälten, kom fram till Danmark i tid. De gladde mig med orden: ”Vi vet att vi är i trygga händer när du reser med oss”, och jag svarade: ”En gång ska jag väl få bjuda er på något för dessa fina ord!”

Vi kom i tid till statsminister Jörgensen

Automatfiske

Vi gick på båten mellan Puttgarden och Rødby, en resa som tar 40-50 minuter. Vi tog oss upp till restaurang Österrike och vid alla väggar stod enarmade banditer, som hade blivit mycket populära. Kollegorna beställde öl i baren, och jag blev kvar vid automaterna. Kollegorna hånade mig för att jag skulle spela: ”Vem har någonsin blivit rik på hasardspel? Det är bättre att du tar en drink för pengarna.” Sådana här automater var tillåtna i Sverige förr. Jag och några kompisar brukade åtminstone en gång i veckan gå och ”beta av” dem. Vi hade kommit på ett sätt att lura maskinen med hjälp av en tjock ståltråd som man böjde som en fiskkrok, med samma diameter som en krona, och stoppade ner i myntnedkastet. Sedan kunde man styra hjulens läge med den. Vi gick i grupp från bandit till bandit och försökte se till så att föreståndaren inte märkte något. Förtjänsten var god – man tjänar bra på allt som görs illegalt – så jag hängde på de andra. Mina kompisar fortsatte med det här i hela Sverige, medan jag bara gjorde det på fritiden.

Jag mindes allt det här när jag bara hade en enkrona kvar av hundra. Att få tre barer, det vill säga en jackpott på ärligt vis, är ovanligt, eftersom maskinerna

är programmerade så. Jag såg en första bar, sedan en till – tänk om jag hade haft den där fiskkroken nu, for det genom mitt huvud – och såg förbluffad en tredje bar. Kronorna började falla ner, en hel hög! Jag kunde inte tro det, för efter en sådan jackpot kan man få vinst tio gånger till. Det regnade så mycket mynt att behållaren fylldes, så jag måste ta av mig min skinnväst och använda den som kasse.

En folkmassa hade samlats runt mig och hejade. Efter några misslyckade efterdrag gick jag bort till kollegorna med fickorna fulla av pengar. Jag lade västen på bordet, pengarna vällde ut och ner på golvet. De skrek: ”Wow, wow!” Jan Scherman, som hade druckit lite för mycket, hämtade en kasse. ”Beställ vad ni vill!”, sa jag. När man säger något sådant till svenskar förstår de att det är gratis, så de blir helt ifrån sig. Medan jag räknade pengarna, åt och drack kollegorna gott. Jag räknade till 4000 i enkronor, vilket fick plats i tre små tax-free-kassar. Jag ville sätta en storslagen prick över min fina förtjänst och på det sättet bevisa vår folksjukdom. Vilken idiot jag var! Jag visste ju att ingen av de här svenskarna, hur stor vinst de än hade fått, skulle ha varit så storsint. Men sådana är vi juggar, vi serber, vi måste tillfredsställa vårt hjärta, till varje pris!

Mina barn och jag

På sådana här långa resor längtar jag efter mina barn. De kom hem till mig och gladdes åt alla presenter från olika länder. De älskade choklad och godis, vilket jag hade med mig i överflöd. Stella var lite tillbakadragen, medan Meri var desto livligare. Vi lekte mycket.

Jag ville inte ha några stora åtaganden eller någon fast relation, men jag umgicks en hel del med Dana från Belgrad, frånskild hon också. Hon hade sonen Emil med en svensk och bodde två kvarter från mig, så vi var ofta tillsammans. Precis som mina döttrar gillade inte Emil konkurrens, så de bråkade nästan jämt. Dana hade tidigare haft ett misslyckat förhållande. Hon var så uppjagad att hon var beroende av lugnande tabletter, men när hon tog dem kände hon sig konstig och trött. Jag försökte övertala henne att börja jogga, vilket hon gjorde i en vecka eller två, tills jag reste bort igen. Då avbröt hon träningen. Hon bad mig ofta fixa recept på läkemedel, för läkarna på hennes jobb ville inte längre skriva ut några. Hon var ju från mina trakter – det var klart att jag måste hjälpa henne. Min långvarige vän dr Dimitrije var en av de bästa läkarna i Sverige och hade förståelse för alla, även för min väninna. Han hjälpte våra landsmän ganska mycket, så mycket att han fick dåligt rykte inom läkarkåren. Han var chef för psykiatriska avdelningen på Södersjukhuset. Han är en respekterad specialist och hade en privat mottagning som gick mycket bra. Hans hobby var hästar

och han var stamgäst på Solvalla tillsammans med Vaske, Joksa och Sava Ćopa. Men all heder åt Dimitrije, för han hjälpte ett otal landsmän att ta sig upp ur skiten; synd bara att alla inte visste att uppskatta det.

Jag och mina barn tillbringade en vacker söndagseftermiddag på Djurgården. Jag hade gjort en rejäl strumpboll av tio par strumpor. De två mot mig. Jag förlorade alltid med minsta möjliga marginal, och den som förlorade måste bjuda. De var hos mig i tre veckor. Jag körde hem dem och vi skojade, skrattade, pussades och kramades. Alltid när jag lämnade dem kände jag en stor tyngd i hjärtat, så jag svor alltid till och frågade mig varför det måste vara så här. Men humöret återvände snabbt när jag tänkte på vilken fin relation vi hade. Jag åkte hem. På bordet låg ett vykort med en söt kisse med röd rosett runt halsen, samt en underbar text skriven till mig. ”Ville bara säga att du är världens gulligaste pappa! Mary”

Från min dotter Meri

36. ERLANDERS AMULETT

Bommersvik ligger tre mil från Stockholm, vid en vacker sjö omgiven av låga hus. Det är socialdemokratiska partiets centrum och hjärta, det parti som leddes av Olof Palme. Hans mentor, och den man som hade varit statsminister längst i Sverige, var Tage Erlander, som vi just hade avslutat en intervju med. Efter en inspelning var det alltid lite tid över för vanliga samtal. Den pensionerade gentlemannen Erlander frågade mig varifrån jag kom. Jag svarade Jugoslavien, rättare sagt Serbien, det vill säga Belgrad. Han rättade till sina glasögon, som nästan hade fallit av näsan, och stoppade in handen innanför kavajen. Ur innerfickan drog han upp ett föremål och frågade mig om jag visste vad det var. ”Naturligtvis”, svarade jag och lämnade tillbaka den fint polerade kungadinaren. Han berättade:

”Det här är min amulett. Jag går ingenstans utan den, har den alltid i fickan. Jag har haft den sedan andra världskriget, då jag fick den som minne på ambassaden i Wien. Österrikiska polisen hade plötsligt tagit sig in på ambassaden på jakt efter Josip Broz Tito, som befann sig i vardagsrummet. De krävde att alla män skulle identifiera sig med pass. Jag visste mycket väl att Tito var eftersökt av Gestapo, så jag hade tagit dit honom två dagar tidigare i en diplomatbil och gömt honom där. Tito överräckte ett svenskt pass som jag hade utfärdat åt honom personligen! Polisen tittade igenom passet och undrade hur det kom sig att denne svenske medborgare inte talade svenska. Jag svarade att en svensk som jobbar på ambassaden inte behöver kunna svenska. Polisen återlämnade passet och gick. När Titos puls blev normal igen, gick han fram till mig och gav mig en kram. Han var räddad. Det enda han hade hos sig var den här dinaren, som han gav till mig som minne. Från den dagen måste jag erkänna att jag aldrig går någonstans utan den. Vilken människa det var! Han förblev min trogne, oförglömlige vän, och jag åkte minst en gång per år på privat besök till den vackra egendomen Brioni. Där tillbringade vi många fina stunder tillsammans.”

Tage Erlanders milda leende avbröts av en sekreterare som sa att han var en halvtimme försenad till ett möte. Han stoppade ner dinaren i fickan och sa adjö. Det var en fin septembereftermiddag 1982.

I december 1983 fick jag efter en kurs i stereoljud ännu en kunskap som kompletterade min redan rika filmerfarenhet. Stereoljud på tv var ännu bara en dröm, men förberedelserna var i gång och man skaffade hela tiden ny teknik. Min chef Johnny Ljungberg, som jag kallade Boss, frågade om jag ville jobba i en samproduktion mellan Fakta och Rapport och tv-stationer från Schweiz, Norge, Finland och Holland. Enligt de dåvarande reglerna måste en fast anställd

vara medlem i teamet för att man ska få tillgång till den nödvändiga tv-tekniken. Det var en stor ära för mig att få det här erbjudandet och ett erkännande av mitt professionella arbete. Ansvaret vid sådana mångmiljonprojekt är enormt, och förtroendet gjorde att jag ansträngde mig ännu mer. Producenten Leif Hedman, känd för sina reportage, var nöjd med mitt engagemang, eftersom han i en och samma person hade fått både en ljus- och en ljudtekniker. Han valde en frilansande tv-fotograf som han hade sett i aktion när denne hade filmat projektet ”G”, som med framgång visades på bio. Leif var annars en stor yrkesman, han kände till tekniken mycket väl, filmade själv och hade utmärkt hand med kameran och ljudet. Han låg alltid några steg före alla andra. Han var övertygad om att en dag skulle en människa kunna ha hand om hela den elektroniska tekniken. Många trodde inte på hans förutsägelser, inte heller på att den oundgängliga filmkameran en dag skulle bli utbytt mot ännu modernare teknik.

Efter ett fyra timmar långt möte kom vi tre överens om vad vi behövde för detta seriösa projekt. Filmkameran Ariflex 16 SR var den senaste modellen och hade ett bra objektiv, bland annat ett vidvinkelobjektiv 5,9 mm. Jag hade mest utrustning: lampor, två resväskor, speciella mikrofoner med olika känslighet, en Nagra-stereo och en mini-Nagra, en vanlig liten bandspelare med kristall som monterades direkt på kameran, vilket innebär att ljudet och bilden blir synkrona och börjar på samma gång. Det gjorde att fotografen Göran Gester kunde välja kameraställning oavsett var jag befann mig eftersom det gick en kabel mellan oss, så rörligheten blev mycket större. Jag skulle vilja påpeka för filmälskare och för läsarna att filminspelning är ett mycket omfattande och krävande arbete. Man måste utföra en lång rad förberedelser för att få fram en klar, ren bild och ett perfekt ljud. Om inte, är det ren amatörism. För att uppnå detta behövs det mycket teknik, som utvecklas hela tiden, och allt kräver kunskap och ett gott handlag. Först då kan man tala om professionalism.

Den här gången tog vi med oss 7300 meter film eller 60 rullar, samt ljudband för cirka 60 timmar. I ett så här litet team är det viktigt att kunna så mycket som möjligt om tekniken och arbetssättet. Leif hade förberett sig för det här jobbet i fyra år. Jag visste av erfarenhet hur man skulle packa för att komma förbi tullen. Förutom tekniken skulle vi ha med oss våra privata resväskor också. Sammanlagt blev det 20 stycken. Den långa flygningen gick utan problem. Ännu en ny resa för mig och ännu ett privilegierat äventyr. Vi landade på en enorm flygplats som nästan låg i centrum – vi var i Argentinas huvudstad Buenos Aires.

37. GRÅT INTE, ARGENTINA

Leif valde ut en äldre, lugn tulltjänsteman och vi gick mot honom. På perfekt spanska hälsade han på honom och visade upp våra svenska pass, som var mycket uppskattade i världen. Mannen log när han såg bagaget. Att visa upp presskortet anses som missbruk, men den här gången gjorde Leif det. Han förklarade att vi hade väntat på rätt tid att komma och göra en film om Argentina och att vi skulle åka 500 mil över hela landet på fem veckor. Tulltjänstemannen belönade den erfarne producentens ord med: ”Nu har vi demokrati i Argentina, må lyckan följa er på er väg genom landet. Välkomna!” I Argentina hade president Hipolito Izogoyen störtats i en militärkupp 1928, och under lång tid rådde det politisk instabilitet, ända tills Juan och Evita Perón tog makten. Deras dynamiska maktinnehav medförde en gyllene period för detta rika, progressiva, magiska land. Den omtyckta ängeln Evitas död kastade in en hel nation i sorg. Juan förlorade makten och generalerna förvandlade landet till eld och aska. Varje nytt försök att återinföra demokrati möttes av nya militärkupper, mord och förstörelse. Peronisterna närde ändå en förhoppning om att Perón skulle kunna återvända till makten. Under tiden levde Perón i exil i Francos fascistiska Spanien. Till slut återvände Perón till sitt land med sin nya fru Isabel. Lyckan varade inte länge, för upproren och blodutgjutelsen startade snart på nytt.

Efter Peróns död inträffade många mystiska mord på kända personer, men även på vanligt folk och ungdomar, och de knöts till namnet Isabel Perón. Folk började förakta henne, för generalerna ansträngde sig för att knyta all kriminalitet till hennes namn. Det förödda landet fick en inflation på 400 procent, generalerna kastade in landet i en sådan misär och fattigdom att det skulle behövas lång tid för att få landet på stabila fötter igen.

När vi hade gått genom tullen väntade en sympatisk svensk på oss, den 50-årige Oldenburg som hade planerat hela projektet med Leif och nu hade rollen som guide och organisatör. Han var annars journalist och gift med en argentinska. Två fullastade taxibilar körde oss till den lägenhet som skulle utgöra vår basstation under de fem veckorna. På grund av den höga inflationen var hyran löjligt låg. Efter några timmars sökande hittade vi en ny folkvagnsbuss som var perfekt för våra behov. Det var en gammal modell som hade slutat tillverkas i Europa redan på 60-talet.

Buenos Aires, Argentinas hjärta, en överbefolkad stad med italiensk-spansk arkitektur och fina fasader – det var det man först lade märke till. Efter några timmars vila tog oss Bengt till en typiskt argentinsk restaurang. Jag lade märke till att trots krisen var restaurangerna, klubbarna och barerna proppfulla, och så är det i alla sådana här länder. Här åt man och drack man som i de rikaste

länderna. Fattigdomen märkte man inget av. I själva verket är Argentina oerhört rikt på kött. Utsökt torkad skinka var upphängd på speciella bjälkar, man kunde nästan inte se taket för dem. Ett reserverat bord väntade på oss. Vi njöt av underbar gitarrmusik medan vi väntade på maten. Här var det sommar, men vi hade åkt från ett vintrigt Stockholm där det var 15 minusgrader. Vi var lätt klädda, ändå svettades vi. På bordet stod det några flaskor av det berömda argentinska vinet, så det var bara att välja. Bengt, hans vackra, sympatiska, svarthåriga fru med en frisyr likt Mona Lisa, Leif och Göran skrattade när jag avböjde vinet och beställde juice med is. Jag förklarade att jag inte drack, varpå följde de gamla vanliga frågorna: har din läkare förbjudit det, hur är det med njurarna, lungorna …

Enligt traditionen beställer man först in den berömda schnitzeln, eftersom den är den mest originella. Vilken service, det var inte klokt! Det fanns ett dussin olika färska gifflar och småbröd. Jag bredde på smör och åt dem med tomatsallad. De smälte i munnen. Vi hade knappt hunnit tömma brödkorgen förrän nästa bars fram. Jag var nästan mätt. Bengt sa: ”Ta det lugnt, det är bara förrätten.” Den första biffen kom in, till damen, och jag blev helt förbluffad! Jag trodde att den var för tre personer. Bengt log och sa att det var en damportion. Den täckte hela tallriken och bara hälften var grillad. Innan jag hann säga något sa Bengt att man bara grillade ena halvan först, den andra grillades bara vid behov. Leif ville bjuda och tog hand om notan. När han sa vad det kostade trodde vi honom inte, 20 D-mark för oss fem. I mitt Jugoslavien var det likadant, man åt och drack till vrakpriser.

Efter andra världskriget fann många krigsförbrytare en tillflyktsort i Latinamerika – Brasilien, Chile, Paraguay, Argentina – där de hade full frihet och levde ett behagligt liv. De berömda amerikanska cowboyerna, Wyatt Earp, Doc Holliday, var på sätt och vis amerikanska ”bödlar”. Starkast i världen, rikast och därmed störst; Amerika var sheriffen och dikterade villkoren i världen. I de långvariga militärdiktaturerna i världen är det alltid det oskyldiga folket som får lida mest. Efter amerikanska påtryckningar tvingades de argentinska förbrytarna att hålla demokratiska val. Demokratin vann till slut. Argentina fick sin första demokratiska president.

Det rosafärgade presidentpalatset Casa Rosada gav inte något intryck av riktig demokrati. Vi kom klockan 9.30 för att träffa den nyvalde presidenten. Under intervjun upprepade han civila presidenters kända paroll: ”Nu inleds en hundraårig era av frihet, demokrati och fred!” Den här stolte mannen, med ett leende under den fina gentlemannamustaschen, var fullt medveten om ur vilken skit han måste ta landet. Raúl Alfonsín påminde mig om Don Juan. Landet gick mot ekonomisk kollaps, 40 procent av fabrikerna inom den tunga industrin låg nere, allt var igenvuxet med ogräs. ”Ni kommer alltså att utropas till nationell

Jag, Göran, Leif utanför Casa Rosada, Buenos Aires

räddare, en ängel?" avslutade journalisten. Herr Alfonsín log bara och nickade. Vi plockade ihop våra grejor och anslöt oss till president Alfonsín, som hade lite tid till kaffe och ett och annat skämt. "Lycka till på er resa genom vårt land, och hoppas att ni blir nöjda med filmen", sa han.

Efter några minuters körning kom vi fram till ett stort torg med en stor obelisk, där tusentals mödrar i svart dagligen demonstrerade för att få veta sanningen om vad som hade hänt deras makar och söner som hade försvunnit under militärdiktaturen. I en förort stötte vi på demonstranter, som nu kunde uttrycka sina åsikter fritt. I samtalen med dem fick vi veta att Juan, Evita och Isabel Perón fortfarande var legender i Argentina. Vi besökte Peróns familjegrav, där en staty av Eva Perón stod som symbol. Det var en av de största kyrkogårdar jag sett, med färska blommor överallt. De visste att Argentina borde flöda av mjölk och honung. Köerna utanför biograferna, där man visade den dittills förbjudna filmen Den förlorade republiken, var hundratals meter långa.

I Buenos Aires fanns allt man behövde för ett gott liv. Det är inte lätt att finna en stad med ett sådant nattliv. Den berömda tangon (de ensammas dans) hördes i vartenda gathörn, från mörka lokaler. Folk applåderade, utförarna belönades. Dansen tog aldrig slut. Den heta dagen förvandlades till en behaglig kväll. Vi kom till en bar. En gatlykta lyste upp ingången till tangoklubben. Utanför ingången, på en kullerstensgata, lyste en ljusstråle på en mystisk tröskel, och framför oss dök plötsligt en skugga upp, en katt, som ett gott tecken på att

arbetet skulle gå bra. Det var som om någon hade sagt åt den att gå förbi just när kameran började rulla. Bartendern dök upp med en liten bit nötkött, och katten sa liksom tack! Vi gick ner i baren, som var ungefär lika stor som en halv fotbollsplan. Medan Göran filmade fritt en stund, njöt jag av att spela in ljudet i stereo med alla fem mikrofoner uppriggade; fem kanaler med ren musik från varje instrument. När vi körde ut ur Buenos Aires och lämnade den enorma Río de la Plata bakom oss, såg jag Leifs nöjda ansikte: han lyssnade till den inspelade tangon från kvällen.

Argentina är stort som en hel kontinent. På den gröna pampasslätten betar 53 miljoner kor. Det går en och halv ko på varje invånare. I slakterierna dödas de med ett skott mellan hornen.

Teamet på pampas: Bengts fru, Bengt, Leif, Göran, jag på huk

Gaucholivet

Vi åkte genom storstaden Rosario, där jag för första gången provade panerat äpple i sockerlag med konjak. Vilken smak! Vi stannade på en parkeringsplats och åt en god vattenmelon. Därifrån hade vi utsikt över en av Latinamerikas största floder, Paraná. Vägarna som gick genom pampas var oöverskådliga, oändligt långa och raka som streck. Det underliga surrandet från olika insekter påminde om en musikkonsert.

Vid infarten till en enorm ranch väntade en gaucho på oss, med en hatt med stort brätte och en röd sjal runt halsen. Efter tjugo minuters resa på en byväg, förbi tusentals kor, stannade vi utanför ett vackert trähus. Gauchon hoppade ner från hästen. Vi satte oss på verandan, där fler gauchos anslöt sig.

Livet som gaucho på en ranch tycktes mig så rikt, så harmoniskt. Till arbetet hörde även att brännmärka kor. Efter några timmars intensivt arbete begav vi oss till den byggnad där vi skulle sova över. Det var mitt på dagen. Intill huset i spansk stil flöt en bäck och ett trettiotal höga trädstammar skapade skugga. Stammarna växte tätt intill varandra. Över en öppen eld stektes kalvkött, och inte långt från grillen, i jorden, fanns det ett slags ugn, varifrån det doftade av bröd. Vi tvättade oss i bäcken och drack av vattnet. Kalvköttet serverades till en god, färsk sallad. Maten smälte i munnen.

Det var som om skogsdungen fick liv när solstrålarna trängde genom den i kvällningen. Tusentals papegojor började sjunga. Chefen sa att det var en oöverträffad kör i den här delen av landet. Det var som om jag drömde. Medan mina kollegor njöt av det hemmagjorda vinet, försökte jag med en gauchos hjälp stiga upp på en häst. Gauchon slängde över en vacker hatt till mig. Hästen blev lite uppjagad, så jag föll av den. Som tur var skadade jag mig inte. Gauchon rusade fram till mig och band fast sin röda sjal runt min hals; det var därför som hästen hade blivit nervös, sjalen saknades. När vi lämnade det här paradiset förstod jag mig för första gången på Evert Taube, som i sina fortfarande populära melodier hade sjungit om Argentina med mycket kärlek.

När vi körde förbi några enorma vinodlingar, såg jag att skörden var i full gång. Med tanke på den stora druvskörden är det inte konstigt att de argentinska vinerna hör till de främsta i världen. Vi kom fram till Mar del Plata, argentinarnas turistparadis. Bengt hade via sina journalistkontakter fått veta att den kallblodige mördaren Astiz' båt låg i hamnen. För svenskarna var han intressant eftersom han hade mördat den minderåriga svenskan Dagmar Hagelin, ett fall som inträffat under diktaturen. Han hade även slängt i levande ungdomar i havet, med tyngder om fötterna, från flygplan och båtar. Att få en intervju med honom skulle ha varit en förstklassig sensation. Men den kallblodige kaptenen dök inte upp ens efter tre dagars väntan. Jag tillbringade den tiden på Mar del Platas sandstränder.

På stranden i Mar del Plata

I delstaten Mendoza görs de bästa vinerna. På en praktfull ranch satt tio kvinnor vid en pool, de var alla hemmafruar från rika familjer. Medan makarna körde runt till vinkällare, kontrollerade rancher eller sysslade med sina hobbyer, njöt fruarna vid poolen, där de pratade, skvallrade och bjöd in sina väninnor. Det var svårt att säga vilken av dem som var vackrast, deras välvårdade kroppar pryddes av dyrbara baddräkter. I parken runt poolen växte gräs och blommor, som sköttes av trädgårdsmästare. Jag fick syn på två snygga karlar och tänkte att det måste vara prima att jobba som trädgårdsmästare i det här fina haremet! När man tillbringar så mycket tid i en bil och kör från plats till plats, ligger yrkets lockelse i att lära känna nya områden, nya människor och nya traditioner. Under de här dagarna tänkte jag inte ens tanken på ett kärleksäventyr, men jag visste aldrig vad nästa ögonblick eller dag skulle föra med sig. Vi slutförde intervjun med rikemännen om deras arbete och syn på livet.

På treriksgränsen

Vi packade ihop våra saker, men innan jag satte mig under ett parasoll skulle jag gå på toaletten. Jag visste inte var den låg, så en av damerna ledde mig till ett hus. Väggarna var lika tjocka som på en fästning och tjänade som bra isolering mot hettan. Vi gick igenom några enkelt inredda rum och hon visade

mig toaletten. När jag var klar tvättade jag mig i ansiktet och gick ut. Bredvid toaletten fanns ett litet rum. Jag stängde dörren och skulle just gå tillbaka när jag hörde en röst säga ”Señor!” Jag vände mig om och blev stum av förundran, som om jag hade fått solsting. Den eleganta dam som hade visat mig till toaletten stod i rummet och kråmade sig som en fotomodell. Med pekfingret gav hon mig tecken att komma. Hon var helt naken, vilken åsyn! Jag är inte blyg, tvärtom, men jag log förläget. När jag märkte att det inte var någon i närheten gick jag in i rummet. Kvinnan kastade sig över mig och överöste mig med kyssar. Jag tog av mig tröjan så fort jag kunde och kände hennes varma bröst. Snoppen reste sig och gjorde nästan hål i mina shorts. Jag drog ut den ur byxbenet, señoritan greppade den, jag särade på hennes ben och lyfte upp henne i famnen. Hon stoppade genast i den i sitt fuktiga sköte, och där stod vi och knullade, det kan inte ha tagit mer än tre minuter. Efteråt stod vi en stund intill varandra. Det här hade varit mitt kortaste ligg hittills. Jag hade aldrig kommit så fort, antagligen på grund av omständigheterna.

Jag rusade in på toaletten igen. Jag tvättade av mig, tog på mig tröjan, tittade mig i spegeln för att se att allt var okej och återvände sedan till poolen. Hon satt redan där med en cocktail i handen. Jag satte mig under parasollet och tittade på henne och de andra, och jag kände att de utbytte blickar med varandra, för det här bytet måste ha varit ovanligt för dem. Den kalla cocktailen gjorde mig verkligen gott.

Tjugo dagars åkande genom pampas låg bakom oss. Nu körde vi i bergigare trakter och vi stannade ofta och filmade underbara naturscenerier, till miljontals insekters skiftande musik. Vi såg inte längre några gamla Ford-bilar från 30-talet, som Argentinas vägar annars var fulla av. Vi nådde treriksgränsen mellan Peru, Chile och Argentina. På de höga bergsmassiven var luften frisk. Här fanns en symbolisk staty över de tre länderna. Vi åkte till Chile för att köpa något att dricka och någon souvenir från landet. Vi var på väg tillbaka till bilen när tusentals färgglada fjärilar plötsligt skymde nästan hela himlen. De flög förbi över oss och vi bara stod och beundrade dem. En chilenare sa att det var vinden som hade fört dit dem, vilket alltid hände under den här tiden på året, liksom att det var ett tecken på att det skulle börja regna inom en minut. Vi satte oss i bilen och det började ösregna.

Återfärden mot Buenos Aires hade inletts. En av de mäktigaste familjerna i landet var familjen La Nuse. De lät oss övernatta i en underbar villa som låg i en skogrik trakt i delstaten Mendoza. Vilken natur! Jag ville spela in ljudet från insekterna på natten, så dottern i familjen, en ljuvlig argentinska, väckte mig klockan elva på kvällen. Jag tog min Nagra och hon en ficklampa, och vi banade oss väg till en stor stubbe. Mitt i den tjocka natten riggade jag upp mina instrument och hon släckte ficklampan. Plötsligt satte hon sig i mitt knä.

Jag satte mina hörlurar på hennes öron. Hon njöt av det hon hörde, för hon trummade med handen på sitt lår. Bandet tog slut och jag bad henne tända ficklampan så att jag kunde byta band. Hon fortsatte att sitta i mitt knä, men hon nöjde sig med att lyssna.

Så här fina ljudinspelningar upplevde jag vid soluppgång och solnedgång i det här landet. Jag visste att mina kollegor på SVT:s ljudarkiv skulle bli glada för det här materialet. Vi hade två dagars inspelningar kvar i Buenos Aires. Jag lyckades köpa några fina skinnsaker till mina döttrar. Priset på det högkvalitativa skinnet var fem gånger lägre än i Sverige.

Flygplanet lyfte från marken. Jag sjönk ner i sätet och funderade på alla upplevelser: mötena med patronerna på vinodlingarna, de mäktigaste egendomarna i landet, de röda musikerna och de underbara tangodansarna, industriarbetarna som nu kunde protestera öppet, mer eller mindre fattiga bönder som lyckligt brukade sin jord, de livliga klubbarna och restaurangerna där besökarna mådde som kungar, samtalen med missnöjda demonstranter, mödrarnas smärtsamma berättelser och gråt, kaffepausen i Casa Rosada med den charmante Alfonsín, de blåa vågorna i Mar del Plata, att pinka i den enorma floden Paraná, jogga utmed La Plata, uppleva de vackra bergstrakterna, sitta ner mitt i pampas, se den rika delstaten Mendoza och miljoner betande biffkor på den oöverskådliga slätten …

Jag öppnade ögonen. Fotografens hand puffade mig och han sa leende: ”Vi glömmer det där.” Det hade nämligen skett en liten incident några dagar tidigare. Jag hade lämnat bilen på vägen mitt i pampas och gått tre kilometer för att i lugn och ro spela in ljud. När jag kom tillbaka efter en timmes njutning, var Göran sur för att jag hade varit kvar så länge. Han började skrika och kritisera mitt arbete. Jag drog ut honom ur bilen, tog tag i hans krage och ville jämna honom med marken. Jag sa att jag också var här för att arbeta. Bengt och Leif kom fram och tog emot honom just när han föll till marken. När vi kom fram till vårt övernattningsställe ville Göran åka hem till Stockholm på grund av det här, för han kunde inte stå ut med mitt temperament. Men Leif och Bengt lyckades på något sätt förmå honom att inte göra en sådan dumhet.

Jag sträckte fram handen och bad om ursäkt. Bengt log åt min gest, medan Leif hoppade upp från sätet; han hade precis kommit på vad filmen skulle heta: Gråt inte, Argentina.

38. PARADISET BRASILIEN

Efter drygt en timmes flygtur förberedde vi oss för landning. På grund av de tunga molnen kunde jag bara se lamporna på flygplatsen. Vi landade i ännu ett fanatiskt fotbollsland. Ända sedan jag var barn hade jag, liksom säkert alla pojkar, drömt om att få promenera utmed den stora sandstranden Copacabana i Brasilien, där det trillades boll både dag och natt. Här föddes Pelé, den största fotbollsstjärnan någonsin.

Efter fem veckor i Argentina kunde jag lite spanska, men jag förstod nästan ingenting när taxichauffören som körde oss till hotellet började prata på portugisiska. Bengt talade perfekt portugisiska, Leif lite grand, medan Göran kunde ganska bra spanska. Bengt sa att man just nu bara pratade om en sak här, karnevalen i Rio. Leif hade mästerligt planerat att utnyttja de fyra dagar vi hade kvar före hemresan precis nu.

Några kvarter från hotellet myllrade det av folk. Det var inte som på ett vanligt stråk, bland vanliga flanörer. Majoriteten såg ut som om de var på maskerad, det var nästan bara vi som var vanligt klädda, i kortbyxor och t-tröja. Sambatakterna ljöd från alla håll och det gungade av dans. Musiken och dansen närmast tvingade in oss i spektaklet. När till och med de kalla svenskarna började släppa loss tänkte jag: äh, vad fan! Hela Brasilien lever för samban, både män och kvinnor. Tusentals skolor övar på sitt program hela året, för att sedan göra sitt uppförande på karnevalen framför en expertjury som bestämmer vem som ska bli finalist. Det är sedan en stor ära för de utvalda att till hederstrumpeter bli hälsade av Brasiliens president. Tack vare samban och karnevalen glömmer folk sin fattigdom, som är en av de största i Latinamerika. Här kan inflationen nå 1000 procent. Rio de Janeiro tillhör världens farligaste städer vad gäller bedrägerier och rån. Den erfarne Bengt hade sagt åt oss att lämna allt av värde på hotellet, ringar, klockor, smycken, plånböcker, kameror, och bara ha med oss några dollar i kalsongerna. Flest antal mord sker under dessa få dagar. Om man är osams med någon kan det hända att man på karnevalen, när alla bär masker, plötsligt får en kniv i magen. I tumultet är det svårt att se något misstänkt, för överallt är det bara dans och musik. Karnevalen är som en stor teater.

Vid tretiden återvände jag till hotellet. Jag måste ha snarkat högt på grund av hettan och tröttheten. Under frukosten satt jag vid ett stort fönster och njöt av färsk ananas, honungsmelon, mango och vattenmelon. Solen stekte redan och på andra sidan den breda avenyn såg man stranden, fullpackad redan vid 10-tiden. Lite längre bort såg jag de blå vågorna slå mot Copacabanas sandstrand. På vänster sida kunde man se Sockertoppen, den enorma klippan som reser sig ur havet. På höger sida, på toppen av berget Corcovado, stod den fantastiska Kristusstatyn.

Leif, Bengt och Göran åkte till stadens presscenter för att få tag på passersedlar till kvällens final, och jag stannade kvar för att ta mig ett bad. Jag behövde bara tre fyra minuter för att ta mig från hotellet till Copacabanas heta sand. Jag skulle just gå i vattnet när en enorm våg dök upp och sköljde över mig. Jag vet inte hur många gånger den snurrade runt mig, men rätt som det var låg jag på sanden. Jag visste knappt var jag var, men jag repade mig snabbt och lyckades undvika nästa stora våg, som drog med sig allt i sin väg. Jag lade ut min handduk och satte mig ner. När jag hade kommit till sans igen märkte jag att jag var omringad av chokladfärgade, smärta kvinnokroppar som låg eller satt runtom mig. Först då insåg jag skönheten med tangatrosor, som alla bar. Jag trodde att mina ögon skulle trilla ut. Kvinnornas perfekta vita tänder glänste som ädelstenar. Tjejen intill mig frågade: ”Tysk?”

”Nej, jugoslav, men jag jobbar i Sverige.”

”Jaha, Zürich, Genève, Schweiz!” sa hon och drog sin handduk närmare min. När hon pratade rörde hon ofta vid mig med handen. Jag tittade mig omkring, det kändes som om de andra flickorna var ledsna för att jag inte satt bredvid dem. Jag funderade över hur obegripligt och oförståeligt det är att jugoslaviska och svenska tjejer känns så otillgängliga när man försöker prata med dem. De beter sig som om de var prinsessor, som om de skulle förlora sin gloria om de pratade med en främmande man. Jag mindes hur jag på Lido i Zemun eller på Ada ett oräkneligt antal gånger hade försökt inleda ett spontant samtal över en kopp kaffe, men åtminstone 90 procent av tjejerna hade antingen bara stirrat på mig eller svurit åt mig. Uppenbarligen förstår de inte att en relation med en man kan grundas på annat än sex.

Flickan från Rio sa att hon var försäljare, hon hade ett souvenirstånd här på Copacabana. Efter klockan 18 förvandlades ena sidan av gatan till en basar, medan trottoaren mot stranden var helt fri. Hon sa att de var nio i hennes familj; jag replikerade att fadern var väldigt produktiv, men cariocan sa att det var vanligt i Brasilien. Hon sa att hon var här varje dag, i fall vi inte skulle ses senare på dagen. Tiden gick fort, jag reste mig och sa hej då. Överallt spelade både gamla och unga fotboll.

Leif hade fixat passersedlarna, så vi kunde röra oss fritt runt hedersläktaren. Trots att vi var lediga tog vi med oss kameran och min lilla bandspelare, så att det skulle se ut som om vi filmade. De sambagrupper som inte defilerade förbi läktarna utförde sina konster i en radie på tio kilometer. För att få en plats på läktaren måste man köpa biljett ett år i förväg och de kostade en halv årslön för en vanlig arbetare. De fordon som man dansade på var prydda med blommor, halvnakna män och kvinnor visade sina färdigheter. De flesta kvinnorna hade bara ett band mellan benen. Jag stod framför ett av världens mest spektakulära dansframträdanden. Jag var vimsig av lycka över att befinna mig här, jag fick lust

att sända direkt i jugoslavisk och svensk radio och tv. Karnevaler organiserades på samma gång i hela Latinamerika, men den här i Rio var den mest kända och spektakulära.

Det var som om cariocan bara hade väntat på att jag skulle ta mig samman. Jag lade försiktigt ner henne på sängen, hon klängde sig fast vid mig som en apunge. Hon var oerhört kvinnlig och öm, och hon sa att hon njöt av att krama européer. Jag berättade om livet i Europa och sa att det nu var vinter och kallt i Sverige. Oftast när jag säger det till en icke-europeisk kvinna brukar denna önska att hon bodde där. Hon var den första som sa att hon inte skulle vilja lämna Rio och Brasilien för några pengar i världen. Trots fattigdomen var folk här livaktiga, glada och lyckliga: ”Om det finns så det räcker åt alla dessa människor, så finns det åt mig också.” Hon lyssnade till min berättelse om den höga svenska standarden utan att visa någon längtan. Om hon ville träffa någon europé så dök de upp själva, ”som du nu”. Den temperamentsfyllda brasilianskan vred sig i min omfamning medan vi älskade. Hon var ännu en av de lustfylldheter som jag upplevt under oförglömliga dagar på mitt privilegierade jobb.

På något sätt lyckades vi tränga oss förbi sambadansarna. Vi tog linbanan upp till Sockertoppen. Vi satt med var sin dryck och beundrade utsikten. Det här var den sista sittningen för oss fyra. Det var dags att ta farväl av Bengt Oldenburg, denne underbare man som inte alls påminde om en svensk. Han hade bott utomlands länge, särskilt i Argentina. Han hade vant sig vid en annan livsstil, och hans argentinska fru hade naturligtvis stor del i det hela. Jag föreslog på skoj att han skulle återvända till Sverige. ”Aldrig i livet”, svarade han bestämt. Mitt emot oss blänkte Kristusstatyn med utsträckta armar.

39. SNYGGA CAMILLA

Johnny Boss, min chef, skrattade gott när jag gav honom ett dubbelt paket Gauloise cigarretter och hans favoritwhisky Johnny Walker. Han frågade hur det hade varit. Jag svarade att allt hade gått strålande, varpå han frågade om vi hade jobbat överhuvudtaget. Jag såg ut som en svart man från Sydamerika; det såg verkligen ut som om jag hade varit på semester.

Jag knackade på hos Dana, som log förvånat åt mitt utseende. Dana arbetade annars som radiojournalist. Hennes kollegor var tjocka, feta Branka, som bara hade sex i huvudet, kroatiskan Jerka, montenegrinen Rade, Vjekoslav, en småtokig typ, Emilija, bosniskan Jagoda och Olgica från Belgrad. Alla var avundsjuka på den sistnämnda för att hon levde ett fritt liv. Hon älskade män. De utgjorde redaktionen på Dnevnik, invandrarradions program på serbokroatiska som sändes varje dag i P2. Alla de här människorna – som hade fått anställning där Gud vet hur – var totalt ointressanta för mig, alla utom Olgica, som verkligen förstod sig på journalistik och var intelligentare än hela redaktionen tillsammans. Dessutom avundades de henne för att hon kunde åtta främmande språk.

Jag lade märke till att Dana hade slut på sina lugnande tabletter, för så fort jag hade satt mig började hon ansätta mig med frågor: hur var brasilianskorna och argentinskorna? Hon frågade mig inte ens hur jag hade haft det, utan nämnde bara att mina döttrar hade ringt alldeles för många gånger. Hon sa till och med att jag måste välja mellan döttrarna och henne!? Jag betraktade henne som en väninna, en granne som jag fanns till hands för när hon behövde sällskap, som jag också låg med, men det var mest så där i förbifarten. Jag reste mig och sa att mina döttrar inte hade något som helst med vårt umgänge att göra och undrade hur hon kunde säga något så dumt. Jag tillade att det nog var bäst att vi inte träffades mer.

Jag gick ner på gatan och begav mig mot mitt hus. Plötsligt kände jag att en kvinna log mot mig. Jag log tillbaka och hon stannade. Hon var ute på promenad och var gravid i sjunde månaden. ”Synd”, sa jag, ”annars hade du kunnat komma upp på en drink.” ”Varför inte”, svarade hon och tog sig upp till fjärde våningen utan hiss.

Camilla berättade att det var bra för henne att gå i trappor. I min lya smuttade hon på whisky med is. Hon var en snygg svenska, trots sin övervikt. Jag frågade henne hur hon kände sig som gravid, och den trettioåriga kvinnan svarade att det enda hon saknade var sex, för ingen ville knappt titta åt hennes håll, än mindre ha sex med henne. På skoj sa jag: ”Jag är ju här, vad väntar du på?” När jag nu ändå hade börjat prata strunt, måste jag forstsätta i samma stil, så jag sa

att jag alltid hade gillat gravida kvinnor och sett dem som en riktig läckerbit. Vi skapade en fin atmosfär. Jag lämnade bara lampan i hallen på och satte på musik. Camilla tog försiktigt av sig kläderna. De svällande brösten och bröstvårtorna rörde vid hennes stora mage. Med åtrå i rösten sa hon att vi inte kunde ligga på varandra, men att hon gärna ville att jag tog henne bakifrån. Hon gick ner på knä. Jag var rädd för att stoppa in mitt könsorgan, för jag trodde att hon skulle föda då.

Jag förvånades över och beundrade mig själv, samtidigt som jag njöt, för jag hade aldrig haft sex med någon annans gravida kvinna förut. Tur att jag bodde på fjärde våningen, ingen kunde höra hennes stön och skrik. Och för mig var det inte så svårt. Hon bad mig att hålla ut så länge som möjligt. Så fort hon sa det kom jag i henne, som om hon hade hetsat upp mig med sina ord. Jag ville inte lämna henne så upphetsad, så jag fortsatte att smeka hennes klitoris. Jag var glad över att inte behöva göra det så länge, för snart gick det för henne också.

”Jag måste erkänna att det här var första gången som jag varit otrogen mot min man under vårt åttaåriga äktenskap, men det var så skönt.” Hon närmast tackade mig för upplevelsen. ”Man lever bara en gång, så mycket vet jag, så man ska ta allt som erbjuds en i livet”, sa jag. ”Det finns någon där uppe som styr allt, ingenting är en slump.” Vi kramades lite till, sedan klädde hon på sig. Jag gick ner med henne till gatan och önskade henne en lätt förlossning. Hon tackade med ett varmt leende och gick.

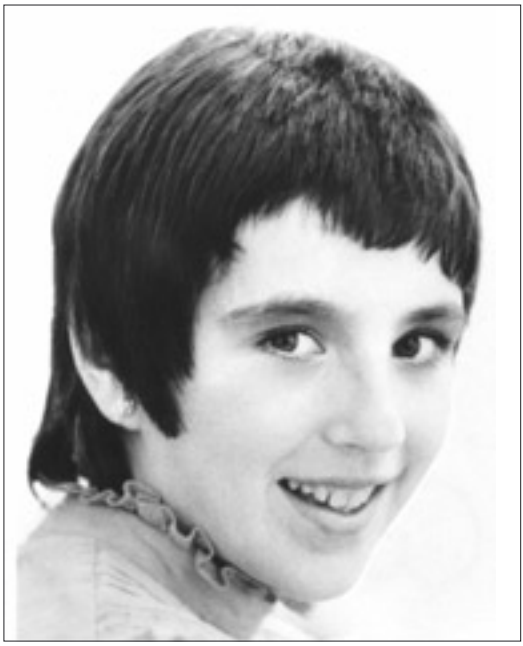

Min dotter Stella

TV-hus är familjära ställen. När Stella hade gått ut grundskolan, med höga betyg, fixade jag jobb åt henne på TV. Jag gav henne nycklar till min lägenhet, så att hon kunde vara nära jobbet och själv lära sig disciplin. Hon visste knappt till sig av lycka. Plötsligt hade hon allt, till och med en egen lön. Varje dag tog jag ut henne på lunch, bjöd på kaffe eller smörgås, och jag var lycklig över att se henne så glad. Hon jobbade med lättare uppgifter, bar ut post till avdelningarna. Hon var bra på att skriva, så det fanns möjlighet för henne att avancera på den här prestigefyllda arbetsplatsen.

Några dagar innan hennes provanställning gick ut frågade jag hennes chef Figge Fichtelius om han var nöjd med hennes arbete och om hon kunde få fortsätta. Jag blev glatt överraskad när han sa att han aldrig hade haft en bättre och mer disciplinerad anställd. Dessa ord var en inträdesbiljett till ett fast jobb och en bra lön. Samtidigt var jag ren, för jag betalade alltid mitt underhållsbidrag; och nu skänkte jag henne mer eller mindre ett jobb, utan samvetskval. Allt gick så som en far kunde önska sig.

40. KUNG CARL GUSTAF

På jobbet hade en ljudtekniker blivit sjuk, så jag tog hans plats i ett team som skulle till östra Sverige. Först i bilen förklarade producenten Torbjörn Olausson att vi skulle till Solliden, ett av Sveriges vackraste turistmål. Här har kungafamiljen sitt sommarresidens. Solliden ligger mitt i skogen vid en underbar privat strand. Fotograf var Bertil Berra Wiktorsson, som jag ofta arbetade med. Han gällde för en av de bästa och hade bakom sig många filmer med svenska berömdheter som Ingmar Bergman och Greta Garbo.

Residenset är en vacker byggnad i italiensk stil. Vi kom fram till parkeringen och två eleganta herrar tog emot oss och presenterade sig. Vi började jobba direkt. Ett stenkast från huset var en grävskopa igång. Den röjde en övervuxen del av marken. Den erfarne arbetaren som skickligt rattade grävskopan såg ut som en riktig trädgårdsmästare. När marken var uppgrävd stängdes motorn av. Dörren öppnades och trädgårdsmästaren hoppade ut, tog av sig skyddshjälmen och gick fram till oss. Han hälsade på Berra, som stoppade kameran just i hälsningsögonblicket. Jag fortsatte spela in hans ord, men han vände sig mot mig och sträckte ut sin labb och gav mig ett hårt handslag. Jag blev helt förbluffad, förvirrad, för framför mig stod, i smutsiga byxor, självaste kung Carl Gustaf. Vilken kung har någonsin jobbat i sin trädgård; det här kunde inte ha skett någon annanstans på jorden!

”Vad tycks?” frågade han.

”Underbart”, svarade jag, för han tog verkligen hand om sin trädgård på bästa sätt.

Vi gick bort till ett bord där det låg en ritning över trädgården. Kungen sa att han hade fått den här delen av marken i present av kommunen och ville förbereda den för våren. På bordet låg en motorsåg. Kungen plockade upp den, tog på sig hjälmen och handskarna, satte på sågen och började såga ner ett träd som inte passade in i hans plan. Jag lärde mig åtminstone hur och åt vilket håll man sågar ner träd, om jag nu skulle behöva göra det någon gång. Kungen, för tillfället en vanlig man, trädgårdsmästare, gjorde med stor precision ett snitt i nederdelen av stammen. Till slut fällde han det nästan exakt på den plats han hade pekat ut åt oss på ritningen. Bara en några centimeter hög stubbe blev kvar, men den grävde kungen mästerligt upp med grävskopan.

Det var kallt i luften och kungen ledde in oss i salongen. Vi tog av oss skorna och satte ner utrustningen på golvet. Vi tittade på alla familjefotografier och stilmöbler. En av herrarna var vaktmästare och han hjälpte kungen att servera kaffe. Kungen kom med nybakta bullar och inledde ett helt vanligt samtal. Han berättade att han hade jobbat i fyra dagar, att det var ett nöje för honom

och att han planerade att avsluta arbetet i dag. Hans naturliga beteende fick oss att slappna av; under tiden stod den där andra mannen bara och tittade. För honom fanns det varken kaffe, kakor eller dryck. Den 50-årige mannen var en idrottstyp. Ragnar, ”Ragge”, var kungens personliga livvakt. Mörkret föll. Värden avslutade sitt jobb, vi tog farväl av honom och lämnade gården.

En gång om året, den 31 december mellan klockan 21 och 22, visas alltid ett populärt reportage om kungafamiljen, och det vi hade filmat skulle ingå i det programmet. Torbjörn Olausson var en mycket disciplinerad producent och han var ansvarig för programmet. Han planerade det tillsammans med kungen och hans familj. Torbjörn hade gjort det här programmet i många år, så relationen mellan honom och kungafamiljen var tämligen avslappnad. Regeln för alla, även drottningen, var att tilltala kungen med ”ers höghet”.

Allt annat än illvilligt sa jag vid middagen att jag var glad över att min kollega hade blivit sjuk, för annars hade jag aldrig fått uppleva detta. Berra, vars image var att klia sig i skägget, sa bara: ”Jo, jo!” Han var mycket nöjd med vårt arbete.

Torbjörns vykort från London: jag, Berra, kungen i grävskopan

Den tjugoförsta september 1986 fick jag ett vykort från London. Jag vände på det, och där satt kungen i grävskopan, medan Berra med kamera och jag med Nagra och mikrofon filmade hans arbete. Torbjörn var ett riktigt proffs och en korrekt och öppenhjärtig man. Han bytte ofta ljudtekniker, trots att han ville ha fasta ljud- och ljustekniker, men han krävde lydnad och disciplin, vilket svenskarna uppfattade som nedvärderande, så de flesta ljudtekniker försökte undvika att jobba med honom. Han värdesatte bara hårt arbete, inte fjäsk och skvaller. Jag var stolt över vykortet, och hans arbetsstil passade mig perfekt. Vilket härligt yrkeseskännande det var när Torbjörn Olaussons förtroende för mig gav mig ett nytt uppdrag, att fortsätta arbeta med honom.

LONDON 21/9-86

CVETAN!
ATT JAG SKULLE HITTA DETTA VYKORT I LONDON KUNDE VÄL INGEN GISSA.
EN VARMT TACK FÖR HJÄLPEN VID ÖLANDSUTRYCKNINGEN. DET VORE ROLIGT OM DU KUNDE FÖLJA MED PROJEKTETS VIDARE INSPELNINGS RESOR.
VI HÖRS!
MED SOLIGA HÄLSNINGAR FRÅN LONDON.

Copyright
Torbjörn Olausson
Tönnesbvägen 33
135 47 Tyresö
SWEDEN
Tel. 08-712 48 83

MR
CVETAN SLEPCEV
SVERIGES TELEVISION
105 10 STOCKHOLM
SWEDEN

Torbjörns text på vykortet från London

Tidigt på morgonen riggade vi – Bertil Wiktorsson, fotograf, och jag – upp kamera, ljus och bild. Vi fick beröm av Torbjörn och den legendariske TV-mannen Sven Strömberg, som just hade anlänt med sin kromade Yamaha (Sven älskade motorcyklar) till Kungliga ridstallet på Östermalm. Vi var klara för tagning när kungafamiljen anlände till Ridstallet kort därefter. De gulliga kungabarnen Victoria, Philip och Madeleine sprang glatt till sina hästar, som vilka barn som helst. Madeleine hämtade sin lilla ponny och red ut först, de andra barnen följde efter. De var mycket duktiga och vana vid att rida. Drottning Silvia stod mitt i stallet och beundrade sina barn under ridlektionen. Allra mest tittade hon på lilla Madeleine. Det var rörande att se hur väl hon tog hand om

sina barn. Vi gjorde en bra intervju med hela familjen. Jag var så glad och lycklig över att på ett naturligt sätt få samspråka med dessa underbara och fantastiska personer. Men jag blev blyg när jag tilltalade drottning Silvia. Barnen sprang fram till sin mor och ropade: ”Mamma, när ska vi rida nästa gång?”

I hovstallet: livvakten, kungen, Sven, Torbjörn, kungabarnen, drottningen

I hovstallet, generad av drottningen

Vi som arbetade med inspelningen avtackades av hela kungafamiljen. De skakade hand med oss och sa: ”Tack för i dag.” Jag kände mig oerhört hedrad, både på grund av samarbetet inom gruppen och av det respektfulla bemötande vi hade fått av kungafamiljen.

Två till tre gånger per år reste kungen eller drottningen ensamma på vissa besök. På den reguljära flygningen var planet fullt av journalister från dags- och veckotidningar, liksom från TV. Som barn hade jag tyckt om att läsa eller lyssna till sagor om kungar och drottningar. Nu upplevde jag det i verkligheten. I första klass reste sig en dam med brasilianskt utseende, gick fram till oss och önskade oss trevlig resa i hennes sällskap, på svenska fast med brytning. Den underbara damen var Sveriges drottning Silvia. Hon kom fram till tv-teamet, som bestod av Bengt Lindström, fotograf, Inger, Torbjörns sekreterare, och mig. Hon visste att vi var det team som skulle göra ännu ett reportage om hennes familjs liv och arbete. Jag blev närmast blyg inför henne, som ett barn.

På flygplatsen i Düsseldorf fick drottningen ett storslaget välkomnande. Presskonferensen skulle ske klockan två på det exklusiva hotellet Steinberger, som låg vid en vacker sjö nära den berömda Königstrasse. Jag utnyttjade tillfället att höra av mig till mina vänner Pišta och Mira. De sa att Dortmund och Una inte låg så långt bort, bara en och en halv timme med bil, och att de gärna ville komma och träffa mig. Jag sa att jag var ledig från halv nio. Torbjörn bestämde att presskonferensen inte var så viktig för oss. Jag berättade att mina vänner skulle komma, så vi beslutade att de kunde äta middag med oss om de ville. Jag hann jogga i en timme runt sjön, där det simmade många vackra svanar.

Det var första gången som jag jobbade tillsammans med Inger, en sekreterare som hade börjat lära sig att klippa och montera, så den här resan var som en sorts praktik för henne. Hon var ganska inbunden och log alltid ett låtsat leende. Jag tänkte att det var den värsta sorten.

Jag gick ner till foajén lite tidigare. Mina gäster hade redan kommit. Pišta föreslog att vi skulle äta middag i en exklusiv restaurang som ägdes av hans ungerska kompis. Han skulle bjuda, för han var nöjd med den dricks som han hade fått av Mårten Andersson när han hjälpt oss med den där bilen. ”Jag är skyldig dig en middag, och pengarna räcker för de andra också, för nu är ju er TV här och det var ju de som betalade den där räkningen.” Jag bad honom säga till Torbjörn, Bengt och Inger att det var jag och han som skulle bjuda. Torbjörn och de andra talade god tyska, jag förstod en hel del, så det var inte svårt för oss att prata. Just när vi skulle gå kom drottningen förbi och nickade elegant åt oss på vägen till den väntande limousinen. Jag knuffade till Pišta och Mira och sa: ”Drottningen! Drottningen!”, och de blev hänförda.

Mira från Banat

Alla sex tryckte in sig i Pištas bil. Den vänliga restaurangpersonalen visade oss till vårt reserverade bord, där det redan stod vin, brännvin och alkoholfria drycker. Kollegorna blev förbluffade, för de visste inte att ägaren var Pištas kompis. Vi blev serverade ungersk-tyska specialiteter: ost, korv, gulasch, surkål, soppa och dessert. Samt förstklassiga viner och tysk schnaps. Torbjörn var för övrigt en mycket sällskaplig typ. Inger var blyg, men hon slappnade av med Mira, som pratade i ett. Fast Pišta pratade fyra gånger mer än sin fru och var fyra gånger gladare.

Fotografen Bengt Lindström, som jag hade jobbat med ett flertal gånger, bland annat i Paris och London, var en typisk rövslickare som gjorde allt för att få åka utomlands, vilket alla på televisionen visste. Jag tyckte inte att hans inspelningar var särskilt bra, men hans rövslickande och baktaleri gjorde honom till en av de mest eftersökta fotograferna på TV.

Den goda maten och den utmärkta servicen i ett så trevligt sällskap gjorde att tiden gick fort. Svenskarna tog fram sina plånböcker och ville dela på notan, men Pišta sa: ”Min vän gjorde så att jag fick se drottning Silvia på nära håll, och det var trevligt att tillbringa kvällen med er – jag och min vän bjuder.” Sådant här behöver man inte upprepa för svenskar. Hur många gånger de än blir bjudna glömmer de bort det så fort de reser sig från bordet, som om ingenting har hänt. Den här delen av deras karaktär kommer aldrig att förändras!

Kyparen kom med notan och gav den till Pišta, som visade den för mig eftersom vi satt bredvid varandra. På notan stod det: ”Pišta, din jävel! Hur är det? Tacka din vän, för annars hade du aldrig kommit hit.” Pišta vek ihop papperet och sa till mig: ”Jag har ju för helvete skiftat och balanserat hans däck …” Kyparen dök upp igen och sa att Pišta hade ett telefonsamtal. Han tog sin väska och notan och gick för att snacka lite med sin kompis. När han kom tillbaka såg det ut som om han hade varit iväg för att betala notan.

Vi fortsatte prata på Torbjörns hotellrum, där de beställde öl och jag Coca-Cola. Innan Torbjörn skulle betala sa han till kyparen: ”Vi delar det mellan oss sex!” Jag förekom honom genom att dra fram mina D-mark och säga att jag bjöd. Jag vände mig mot Pišta och Mira: ”Nu har ni fått min historia bekräftad.” Mira var annars en otrolig husmor. Varje gång jag åkte förbi dem eller när vi sågs i Jugoslavien lagade hon världens bästa gibanica – tunna degplattor som läggs på varandra, med en ost- och äggröra mellan, och gräddas i en lergryta i 30 minuter. Ur en kasse plockade hon fram en gibanica, satte den på bordet och sa: ”Dags för tilltugg!”

Den undersköna drottningen

Tidigt på morgonen stod vi utanför ”De nordiska ländernas hus” vid min favoritflod Donau. Jag tittade ner i vattnet och skrattade. Nu behövde jag inte pinka i den. Jag satte på magnetofonen, för nu kom den undersköna, eleganta damen, klädd i en mörklila dräkt som passade henne perfekt, en kort skinnjacka, underbart lyxiga skor och en mycket liten fyrkantig hatt. I håret hade hon ett antal brokiga fjädrar instuckna, vilka samtidigt höll uppe en ljusrosa slöja som fladdrade framför ansiktet. Hon såg strålande ut.

Hon klippte det blågula bandet och invigde på det sättet en utställning av nordisk konst med tavlor av Munch, Carl Larsson, Zorn, Akseli Gallen-Kallela, Prins Eugen och August Strindberg. Drottning Silvia sa bland annat att hon var glad över att befinna sig i den stad där hon hade växt upp och utbildat sig. Delstaten Hessens president tackade Hennes Höghet. Drottningen talade rakt in i mina öron – och jag gjorde allt jag kunde för att ljudet skulle bli perfekt – och sa att allt hon hade kvar av barndomen var den här staden. Våra tyska kollegor hindrade folkmassan från att komma fram till oss; drottningens plötsliga besök hade uppmärksammats av folk. På torget stod en blind tiggare och spelade på ett positiv. Drottningen gick fram till honom, hälsade och gav honom mycket dricks, vilket framkallade stora applåder. Vilken underbar gest av denna naturliga människa med en sådan titel! Tiggaren fick sedan naturligtvis reda på vem hon var.

Mina kollegor och jag lyckades tränga oss förbi folkmassan för att åka till en annan stadsdel. Tiden och platsen för vårt nästa möte med drottningen hade bestämts i hemlighet, utan att de andra journalisterna fick veta något. Allt var planerat i förväg och fungerade felfritt.

Torbjörn gjorde allt i samråd med Elisabeth Tarras-Wahlberg, pressansvarig på kungahuset, en blond, kortklippt kvinna med ungdomligt utseende, trots att hon var i min och drottningens ålder. Hon var gift med en känd bankdirektör och såg mycket intelligent ut. Jag såg henne stiga ut ur en limousin med svenska och tyska flaggan. Några meter därifrån höll Bengt redan i den förberedda kameran och jag i mina instrument. De gick mot oss, Elisabeth några steg bakom drottningen och hennes bror, som systern höll hårt under armen. Vilken underbar syskonkärlek! Drottningens önskan hade varit att komma ensam till Düsseldorf för att träffa sin bror och tillbringa lite tid med honom. Bakom dem gick två livvakter. Elisabeth var mycket professionell och kunde sin roll. Hon stod alltid bredvid mig och kameran, för att inte störa, och blickade erfaret ut över händelserna. Ibland blinkade hon åt mig och log. Drottningen uppförde sig erfaret framför kameran, som om hon var utbildad skådespelare, och såg till att ljuset föll rätt på hennes ansikte. Hon ställde sig på en bro med sin bror

och pratade helt avslappnat med honom. Hon talade tyst och med fin röst. Vi utförde vårt jobb med njutning. Hon började gå igen med sin bror och frågade honom om han mindes den stig de nu gick på, där de alltid hade träffat sina kompisar. Brodern Walter bara log och lyssnade. Vi kom fram till hennes gamla skola, som nu var renoverad, och hon pratade med rektorn mitt i ett klassrum. Hon berättade nästan med sorg i rösten om detta trähus i svensk stil. Det var så ombyggt att hon knappt kände igen det. Hon återvände till limousinen med en känsla av att hon var en främling. Hon vinkade åt oss och bilen försvann.

Bengt, jag, drottning Silvia och brodern Walter i Düsseldorf

Jag blev alldeles sorgsen. Jag önskade att mina två systrar någon gång tog mig under armen så där. Det kändes som om jag inte hade några syskon. Jag tror att jag och drottningen kände oss på samma sätt när vi besökte våra hemtrakter. Hon kände sig som en främling, och jag, som alltid tyckte om att åka hem, frågade mig ständigt: Vart hör jag? Mitt hjärta fanns i Jugoslavien, min kropp i världen!

Vid middagen, efter en mycket ansträngande arbetsdag, tog en nöjd Torbjörn notan och betalade för mitt mineralvatten och min sallad. Vad nu då?

41. MORDET PÅ PALME

När makarna Palme den 28 februari 1986 var på väg hem till Gamla stan från biografen Grand på Sveavägen, gick en man fram till dem bakifrån och sköt Olof Palme till döds. Det lömska mordet i den kalla, mörka vinternatten mellan klockan 23 och 24 kastade in hela Sverige i sorg, för statsminister Palme var en omtyckt man. Det var svårt att tro att det kunde ske i stans centrum, i ett av världens mest demokratiska länder. Palmes fru Lisbeth hann inte ens se mördarens ansikte, eftersom sannolikheten för att något sådant skulle hända en politiker som promenerade utan livvakter var försvinnande liten.

Denna sorgliga morgon kom jag till mordplatsen i sällskap med fotografen Björn Henriksson, en storväxt man, och producenten Tom Alandh, en fisförnäm typ med mindervärdeskomplex. Det var så mycket folk där att det inte gick att ta sig fram. Den enorme fotografen kunde bana oss väg med hjälp av sin stora mage, men Tom rörde inte ett finger. Särskilt stördes vi av en sjuk kvinna som stod och mumlade framför vår kamera. Tom och Björn tittade kallt på varandra, ända tills jag gick fram till henne och förklarade att vi var här för att filma och att hon inte skulle störa oss. Slutligen nådde vi fram till mordplatsen, som var full av röda rosor, socialdemokratiska partiets symbol. Polisen hade gjort en ring runt högen med rosor. Precis som de flesta andra var jag ledsen. Jag var medveten om att en stor människa hade försvunnit, en man som jag till och med hade träffat och pratat med flera gånger. Jag svor på att regelbundet lämna in den tipsrad som han en gång fyllt i åt mig på sitt kontor. Det var en stor man! Efter filmningen gick vi till Gamla stan, till den vackra Västerlånggatan där Palme bodde. Där var det också fullt med folk och rosor. Efter två timmar lyckades vi ta oss fram till porten, göra vårt reportage och återvända till TV-huset. Det var redan lunchdags, men jag hade ingen aptit. Jag kände mig mycket illa till mods och gick i stället och bastade.

På eftermiddagen ville min chef prata med mig. Han sa att den där sjuka kvinnan hade ringt, hon som hade stört oss och som jag varit tvungen att knuffa undan. Hon hade antecknat numret på vår bil och berättat den otroliga historien om hur en utlänning, det vill säga jag, hade sparkat och slagit henne och betett sig allmänt ohyfsat, så hon hade undrat hur det kom sig att sådana människor arbetade på den viktiga nyhetsredaktionen. Hon hade hittat på allt möjligt. Jag förklarade för chefen Rune Magnusson att jag hade dragit henne lätt i ärmen och bett henne flytta på sig så att vi kunde utföra vårt jobb på ett säkert sätt, och att han hur som helst kunde fråga Tom och Björn om det hela. Jag blev nästan illamående av ilska när han sa att han redan hade pratat med dem och att den där Tom med mindervärdeskomplex och den store Björn hade bekräftat

kvinnans version och själva protesterat mot min behandling av kvinnan! Vilket fruktansvärt fult beteende av mina kollegor! Jag vet inte vad som hade hänt om de jävlarna hade varit där då. Chefen lugnade ner mig på något sätt och sa att vi skulle glömma det hela, och att jag inte skulle göra något dumt som kunde påverka min ställning på jobbet negativt. Jag förklarade för honom att jag hade en annan mentalitet och att jag bara hade försökt kämpa för teamets räkning så att vi kunde utföra vårt uppdrag, utan någon som helst tanke på att vilja såra någon. Jag hade fortfarande inte vant mig vid de kalla svenskarnas lågsinnade mentalitet.

Ett glatt minne kvar: Palme fyller i en tipsrad åt mig

42. ITALIENS FÖRSTA DAM

December är en mycket högtidlig månad i hela Sverige.

Jag hade avsiktligen kommit en kvart för tidigt till det avtalade mötet den 8 december 1986 för att i lugn och ro sjunka ner i den storslagna foajén. Jag beundrade de vackra möblerna och tavlorna i det grandiosa hotell där mitt liv i Sverige hade inletts. Jag log och tänkte på att jag efter så många år kände mig som om jag befann mig i paradiset, trots att jag alltid hade den känslan, vare sig jag jobbade eller satt i Grand Hotell. Vilket klangfullt namn!

Chris, skriptan som jobbade på tv och som jag hade varit i Nigeria med – men som jag sällan träffade på grund av att hon gjorde så många olika saker – avbröt mina funderingar: ”Hallå där! Visst är det spännande!” Hon såg bra ut och var dessutom helt tokig. Vi gick till receptionen och frågade om herr … var i rum 406. Den snygga, blonda tjejen i receptionen log och sa att han var upptagen och inte hade tid för besök eftersom han gav intervjuer. För mig och Chris var det viktigaste att han var där. Vi satte oss i de tjusiga fåtöljerna, bredvid en mycket tjusig dam; jag tippade att hon var utlänning. Hon bar en elegant dräkt och hatt. Hon drack Coca-Cola och när jag såg att hennes glas var tomt fyllde jag på det. Hon tackade på engelska. Chris puffade till mig med armen, vilket jag tolkade som”vilken gentleman du är!” Vi satt där och skrattade och pratade när den eleganta damen plötsligt avbröt oss; det var som om hon tyckte att det var förödmjukande att sitta bredvid oss i den här fina foajén. Hon var nervös, med nöd och näppe började hon samtala med oss. Hon presenterade sig som en viktig person med en hög tjänst på Unicef. Hon hade skrivit en bok om den stora fattigdomen i u-länderna. Hon visade oss boken, bilderna var verkligen hemska. Att ge ut den här boken var hennes bidrag i arbetet för att hjälpa dessa människor, och hela vinsten skulle gå till de utsatta barnen. ”Jag har väntat hela dagen på att bli fotograferad med honom”, sa hon. Hon talade om samma person som vi väntade på. Hon fortsatte: ”Kan ni tänka er, han avböjde. Men jag ger mig inte så lätt, trots att jag inser att mina chanser är minimala.” På så sätt fick fru Fanfani ur sig det som tryckte henne. Chris sa till mig på svenska: ”Det är ju italienska premiärministers fru. Italiens första dam!”

Jag log, för jag visste att vi skulle få träffa samma person utan problem, och sa till Chris: ”Du ser, ibland hjälper det inte ens att vara känd. Chris bara log. Jag såg på den besvikna fru Fanfani och sa att vi kanske kunde hjälpa henne, utan att nämna att vi också väntade på den distingerade herren. Hon gav oss en föraktfull blick, som om vi var cigarrettfimpar som man kunde trampa på hur som helst. Hur skulle vi kunna hjälpa henne när hon, som var fru till Italiens premiärminister och författare till en bok, hade blivit nekad?

En grupp journalister gick mot utgången. Jag kunde vägen till rum 406, så jag tog tag i Chris arm och vi begav oss mot trappan vid toaletterna, eftersom hissen var bevakad. Med andan i halsen kom vi fram till dörren. Det var tyst där inne, vilket var bra. Vi tittade på varandra och knackade sedan hårt tre gånger; gentlemannen där inne måste ha ryckt till, för det var mycket svårt att komma till honom på grund av säkerhetsarrangemangen. Efter några sekunder öppnades överraskande dörren, och där stod två män: ”Herregud, är det möjligt att de fortfarande är våra största vänner!” Vi kastade oss i varandras famn. Det var Wole Soyinka och Femi Johnson.

Den storartade herren kämpade genom sina verk mot tyranniet och militärdiktaturen i sitt land. Han hade blivit fördriven och förföljd och fängslad, men han gav sig inte. Till slut hade hans böcker belönats med det största priset av alla, Nobelpriset i litteratur; vi juggar hade redan, via vår käre Ivo Andrić, fått ett sådant erkännande.

Wole Soyinka och Femi Johnson – helt otroligt! Med samma leende ansikten som för 16 år sedan när vi hade varit i Nigeria. Ödets vägar äro outgrundliga. Femi kramade länge Chris, medan Wole och jag gick in. Han bad oss sätta oss och sa något till Femi på nigerianska. Denne släppte genast Chris. Vem kunde nu tänka på tiden eller plikterna! Så fort jag i slutet av november hade fått veta att han hade fått Nobelpriset, hade jag och Chris kommit överens om att vi måste försöka överraska dem på något sätt.

Tillsammans igen: Wole, Chris, jag, Femi på Grand Hotell

Femi sa att han hade pratat om oss med Wole och att han hade känt på sig att det här mötet skulle bli av. Trots militärdiktaturens och hans brors fall, var Femi ständigt i sällskap med den dömde och förföljde Wole, som levde i London. Han hade förblivit hans trogna vän. Wole hade uttryckt sin tacksamhet genom att ta med honom till Nobelprisutdelningen som hedersgäst. Normalt sett är det bara familjemedlemmar som kan vara hedersgäster. På det här sättet fick även Femi en plats på middagen i Blå hallen, i sällskap med de andra pristagarna, de svenska regeringsmedlemmarna och kungen och drottningen. Med stolthet berättade jag för de två gentlemännen att det skulle bli en ära för mig att jobba under ceremonin i Konserthuset samma dag som han fick Nobelpriset.

Vi hade mycket att prata om, både gamla minnen och framtiden, och vi kunde ostört göra det i deras rum. Telefonen ringde dock i ett. Efter en timme hörde vi någon banka på dörren som om han ville bryta upp den. Femi, den store svarte mannen som liknade en livvakt, och kanske även var här i den rollen, reste sig och öppnade dörren. Där stod två civilklädda poliser, som legitimerade sig och frågade om allt var som det skulle; de hade skickats upp för att kontrollera om det hade hänt något med tanke på att ingen besvarade telefonsignalerna. En bil från den nigerianska ambassaden, med ambassadören i spetsen, var på väg för att plocka upp dem.

”Thank you, everything is okay”, sa Femi. De ville följa oss ner till utgången, för de måste ändå gå genom foajén eftersom ambassadören skulle vänta på dem där. På vägen ner sa Femi hela tiden ”Jugge” till mig och log vänskapligt med sin stora mun. Jag svarade med ”Femi fixaren”, alltmedan den aktningsvärde Wole sa med sin fina röst: ”Thank you so much for your visit.”

Vi kom leende ner till foajén. Där blev vi stående eftersom ambassadörens bil inte hade kommit än. Jag hade helt glömt bort fru Fanfani, som nästan svimmade när hon såg oss i sällskap med Wole. Hon reste sig och rusade fram mot mig, stirrade på mig som om hon tillbad mig: ”Hjälp mig!” Jag har en regel i livet: Gör alltid vad du kan om du kan! Jag bad Femi göra en god gärning för de där barnen. Jag tog boken ur fru Fanfanis händer, visade de hemska bilderna på afrikanska barn och sa att hon bara behövde två foton för att komplettera sin bok om Afrika. Utan dem skulle boken inte ha något värde. Femi bytte några ord med Wole på nigerianska, och denne bara nickade med ett milt leende, som nästan doldes under det lilla skägget. Fru Fanfani tog Woles hand och gav mig nervöst kameran. Jag tog ett kort på dem. Sedan bad jag en person som satt bredvid oss att ta ett gruppfoto. Wole hälsade inte på damen, utan tog bara emot hennes tacksamma ord. I detsamma kom en elegant klädd chaufför och visade att det var dags att åka.

Vi kramade återigen om varandra broderligt. Jag såg fru Fanfanis uppspärrade ögon; hon begrep fortfarande inte hur det kom sig hon tack vare oss hade fått ett

Signora Fanfani, Chris, Wole och jag i Grands Hotells foajé

foto med Nobelpristagaren, ett foto som säkerligen skulle öka försäljningen av boken. Innan de försvann i mörkret ropade jag: ”Wole och Femi fixare friends, goodbye!” Jag tänkte på de kära vännerna, på att Femi säkert gärna hade stannat med oss, särskilt med Chris, men allt var planerat i förväg och de hade inte tid. Jag var överlycklig över mötet. Fantastiskt, ”helt enkelt obeskitligt”, som Maks skulle ha sagt.

Chris och jag kramade om varandra. I detsamma avbröt oss fru Fanfani med orden: ”Var vänliga och sätt er ner med mig.” Hon visste inte hur hon skulle tacka oss, och hon trodde att allt handlade om pengar. Hon tog upp sin plånbok och frågade: ”Hur mycket är jag skyldig er?” Jag log och sa att vissa saker inte gick att köpa för pengar, för det hade inte något pris. Hon insåg att vi hade varit schyssta mot henne och ville på något sätt tacka oss. Hon tog fram två kuvert ur sin handväska och sa: ”Nästa år i juni, på vår gård i Cremona i Italien, organiserar min man, Italiens nuvarande premiärminister” – det var första gången hon nämnde honom – ”ett högtidlighållande till minne av Stradivarius 100-årsdag, med världens hundra bästa violinister.” Hon noterade våra namn i sin anteckningsbok, gav oss kuverten med ett hjärtligt leende, numera naturligt, och sa med melodisk röst: ”You are welcome!” Vi öppnade kuverten. På inbjudningskorten stod det: ”Välkommen till det traditionella firandet i Cremona, inklusive mat, logi och turochreturbiljett, var ni än befinner er på denna jord.” Jag var inte mycket för sådana tillställningar, så jag gav mitt kuvert till Chris och sa att det var perfekt för henne och hennes make, gamle Lasse, som var chef för TV:s kulturredaktion. ”Det blir en rolig överraskning för honom”, sa jag. Vi kramade om varandra och gick var och en åt sitt håll.

Hattmakerskan

Jag hade träffat hattmakerskan Mia i några månader. Våra träffar brukade äga rum i hennes hus och hon gillade att fixa romantiska middagar med levande ljus. Hela tiden skuttade hennes pudel runt oss. Mia vårdade jycken som ett litet barn. Hon hade ingen förutom sin mor, som bodde i Leksand. Efter middagen satte vi oss i soffan och gick över till frukten. Pudeln följde oss vart vi än gick och jag klappade den, för djur är som barn, de märker vem som gillar dem. Mia märkte detta, vilket stärkte mina kort hos henne ännu mer. Allt var okej utom när den ville slicka mig på händerna eller i ansiktet; då ville jag helst av allt fösa bort den med foten eller handen. För Mia var hunden allt. Den hade egna kläder, till och med särskilda strumpor för regn och kyla. Jag berättade för henne om mitt möte med kungen. Hon var hänförd.

Jag lade armen om henne och drog henne till mig, smekande hennes röda hår, alltmedan hon i stället för mig smekte pudeln, som hade somnat. Mia överlämnade sig, liksom jycken, så hon sa åt mig att vi skulle flytta in i sovrummet, till den breda sängen med ett underbart rosa överkast. De vita lakanen blänkte, fast jag kände inte doften av renhet utan bara lukten av pudeln, som alltid sov i hennes säng. Den lukten gick inte att undvika. Mias exemplariska liv märktes på hennes fina figur. Hon var tio år äldre än jag, så jag såg henne som lite av en gumma, vilket syntes på hennes bröst, som en gång säkert hade varit snygga men nu var mjuka som bomull och skröpliga. Det här var första gången som vi var intima med varandra. När jag tog av henne behån kysste jag motvilligt hennes bröst samtidigt som jag tänkte fina tankar om hennes kvinnlighet, för då gick det lättare. Nu hade hon bara trosorna på sig. Telefonen ringde och pudeln ryckte till och började skälla, för telefonsignalen lät precis som ringklockan. Hunden trodde att det var en kund. Mia bad sin gamla mor, som var den som hade ringt, att höra av sig senare eftersom hon var upptagen.

Hon lade sig i samma ställning som förut och förklarade för mig att hon inte hade haft ett sexuellt förhållande på många år, så jag måste vara försiktig; kanske hade hon växt igen, skojade hon. Jag smekte varligt hennes igenvuxna kön med mitt vältränade högra långfinger. Jag lyckades med nöd och näppe dra isär två nästan torkade blygdläppar och nå fram till den känsligaste delen. Det var som när jag köper ost och det bildas en hinna på den för att den inte ligger i vatten; om jag vill använda den måste jag ta bort det översta skiktet. Kvinnans kropp reagerade inte, och jag var van vid att en kvinna blev fuktig vid beröring. Pudeln låg inte stilla, eftersom den provocerades av att hennes hand hade greppat min halvt erigerade ”gurka”.

Jag tänkte att om jag inte löste problemet nu skulle gurkan slakna. Till slut drog hon isär sina halvtorra blygdläppar av egen kraft, och det skapades en

passage för min gurka i den igenvuxna skogen. Jag kände att pudeln slickade först mig, sedan henne och jag trodde att jag skulle bli galen. Gurkan lyckades i alla fall komma in och fuktade hennes slida som en frälsare. Uppiggad som den var trängde den in i henne helt. Nu måste jag göra så att min gurka utsöndrade sin mjölk så fort som möjligt, alltmedan jag med fötterna försökte knuffa bort den galna hunden. När jag utsöndrade gurkmjölken lämnade jag som vanligt kvar den för att pressas ur, men den här gången föll den ut av sig själv, varpå tanten genast reste sig och gick till badrummet för att tvätta sig, som om hon annars skulle bli gravid. Jag säger aldrig nej till en ny erfarenhet, inte heller tänkte jag fula tankar om det medan hon tvättade sig, men jag var fullständigt övertygad om att min gurka aldrig mer skulle bli uppiggad inne i henne. Tanken på pudeln drev mig till vansinne, jag hade velat klappa till den. Jag tog en dusch för att friska upp mig, och när jag kom ut var Mia redan påklädd och pudeln krafsade med tassarna på ytterdörren. Det var dags för den att gå ut. Vilken tur!

Som jag sa var Mia en mycket fin kvinna, men jag förstod att hon inte kunde ge kärlek åt någon annan än sin pudel. Ändå föreslog jag för syns skull att vi skulle vara vänner. Vi umgicks verkligen som vänner, ända tills den dag då jag tog med mig min dotter Meri dit. Varenda stund som Meri var ensam med pudeln pinade hon den på alla sätt och vis. Jag vet egentligen inte vad som hände, och hon berättade aldrig varför hon gjorde det. Efter att ha lärt känna min dotter förändrades Mias inställning helt och hållet, så hon sa på ett fint sätt åt mig att hon inte ville träffa mig mer, inte ens som vän.

Alltid när jag var ledig, efter jobbet eller på helger, var Meri som en fästing på mig, eller så ringde hon till mig tio gånger om dagen utan att hennes mor visste om det. Trots att de sa åt henne att det var dyrt att ringa var det som om hon inte hörde det, så hon utnyttjade vartenda tillfälle och krävde gråtande att få prata med mig. Jag kunde inte motstå henne, så hon var ofta hemma hos mig. I skolan klarade hon sig bra. Jag vet inte vilken av mina döttrar som var bäst på att skriva, men de hade skrivit mängder med underbara texter och dikter till mig.

Min dotter Meri i aktion

43. MADDE

En dag när jag promenerade på Stockholms mest exklusiva gata, Biblioteksgatan, hjälpte jag en äldre dam över gatan. Jag tog henne under armen, vilket inte är så vanligt i Sverige, och hon log tacksamt. Jag släppte henne inte förrän jag var helt säker på att hon inte skulle ramla. Bakom mig hörde jag en röst som sa ”tack för att du hjälpte min mor”. Rösten kom från en mycket elegant dam med kort svart hår och fylliga kinder, och vi började prata där på trottoaren. ”Jag stod och tittade på ett par skor i ett skyltfönster, men när jag vände mig om var mamma inte kvar. Jag blev lugn när jag såg att hon hade fått hjälp. Jag har bråttom, men lämna ditt nummer så hör jag av mig”, sa Madde. Hon var rumänska men hade bott länge i Sverige. Jag trodde inte att hon skulle ringa. Det är en välkänd metod att be om en mans nummer när man vill bli av med honom.

Men när jag kom hem från träningen en dag och satte mig i fåtöljen ringde telefonen. I andra änden hörde jag: ”Hallå, Madde här, Rumänien!” Hon skrattade och sa att hennes mor hade sagt åt henne att ringa för att än en gång tacka mig; hon hade aldrig upplevt ett sådant gentlemannamässigt uppförande i Sverige. Under det korta samtalet bestämde vi att vi skulle ses.

I Joksas kafé Car på Odenplan serverades kakor och bakelser av högsta kvalitet. I Maddes trevliga sällskap kände jag mig mer avslappnad än vanligt, på grund av hennes öppenhet och zigenartemperament. Vi pratade som om vi hade känt varandra i många år. Efter Joksas goda kakor frågade jag Madde om hon ville besöka mina kvarter. ”Jag säger aldrig nej till män med stil”, svarade hon. Medan Joksa hälsade oss välkomna åter, utbrast Madde: ”Oj, vilken gentleman!”, varpå Joksa visade sitt berömda leende.

Jag träffade Joksa första gången på kändisdiskoteket Alexandra när vi gjorde ett reklaminslag med Björn Skifs. Han sjöng den populära låten ”My darling, you are wonderful tonight” på playback. Detta var svaret på Maddes fråga hur jag kände Joksa.

I min lya var jag patienten. Doktor rumänskan hade redan börjat undersöka mig genom att knacka med fingrarna över min nakna rygg. Det enda som störde doktorn var att telefonen ständigt ringde, först Meri, sedan någon kvinna, därefter en kompis, så till slut drog jag ur jacket. Jag hade så mycket erfarenhet med och kunskap om kvinnor att ingenting kunde lura eller överraska mig. Kvinnors natur är olika, precis som fingrarna på handen, veteaxen på fälten, men tack vare min erfarenhet kunde jag bedöma vilken sorts kvinna det handlade om, och därför lyckades jag undvika att träffa problematiska eller lättfärdiga kvinnor. Doktorn hade liknande temperament och syn på livet som jag. Med många kvinnor kan det redan efter den andra träffen kännas tomt och tråkigt.

Med Madde var det dock aldrig så. Med henne var allt trivsamt, vi njöt av vartenda ögonblick. Doktorn gjorde en ”expertdiagnos” och accepterade vårt umgänge, grundat på värme och förståelse.

Hon hade arbetat som allmänläkare i två år, på samma sjukhus som min superläkare Dimitrije. Hon hade bara gott att säga om honom. Rumänskan bodde med sin pojke som var sju år. Hennes första man, också läkare, hade dött på grund av för höga doser läkemedel under alkoholberusning. När hon hade hittat honom i badkaret hade han varit helt borta. Jag sa att det kanske hade varit på grund av svartsjuka. Hon log åt det, och jag fortsatte att smeka hennes små härliga bröst. Hon berättade vidare att hon hade gift om sig med en svensk, som också var far till Fredrik, eller Freddy som jag kallade honom. Den andra mannen var yngre än hon och han både söp och tog droger; räddningen för henne blev att han gick över till mormonkyrkan. Det här hade varit tillräckliga skäl för domstolen att tilldöma henne vårdnaden om barnet. Hon och Freddy hade inte haft någon som helst kontakt med fadern de senaste fem åren. Hennes livshistoria sammanföll på något sätt med min; båda var frånskilda och hade ett underbart förhållande till sina barn.

Den temperamentsfyllda läkaren påverkade mig som en charmspruta. Hon njöt oerhört när jag tog henne bakifrån på golvet. Jag hade aldrig varit med om att en kvinna vrålade så av tillfredsställelse. Varje gång jag tog henne om höfterna och juckade henne, slog hon med händerna i mitt trägolv, som lyckligtvis var täckt av en matta.

Madde var en riktig tuffing och hon var nöjd med vår relation. Hon sa att den hade gett henne ny kraft. Hon ville vara med mig så ofta som möjligt och föreslog att jag skulle tillbringa varje kväll hos henne och pojken. Grabben var en typiskt svensk kille, mild och bortskämd. Vi blev snabbt kompisar, redan efter att ha setts två gånger. Han kände att jag gillade honom, och jag kände att han uppskattade manligt sällskap och mina skämt.

Maddes mor besökte ofta sin dotter. Hon bodde i en anspråkslös etta som hon fått av socialen. Läkaren levde i en lyxig men osmakligt inredd fyra. Hon tjänade bra och hade även ett arv från sin första man, som var från en rik läkarfamilj. Den sista dagen i november skulle jag resa utomlands igen, enligt Torbjörns önskan. Madde ville inte låta mig åka, hon sa att hon inte kunde leva utan mig. I mitt yrke är allt oförutsägbart. Det var inte första gången som jag precis hade inlett en relation och sedan måste resa. Jag hade redan vant mig vid dessa problem, fastän jag inte var likgiltig inför tanken på att vara ensam, särskilt när jag kom hem från en resa.

44. KUNGAPARET I PYRAMIDERNAS SKUGGA

Jag väcktes av miljöombytet och luftkonditionerningen på mitt rum på 21 våningen. Ljuset från stjärnhimlen slocknade sakta medan de första morgonstrålarna skönjdes i fjärran. När jag fick syn på pyramidernas toppar vid Gisa kunde jag inte slita mig från fönstret. Som barn hade jag läst om pyramiderna och sett bilder på dem. De hade varit förknippade med faraoner, mytologi, Egypten och Kairo. Nu stod allt framför mig, återigen tack vare mitt privilegierade jobb. Vi bodde på det stora och exklusiva hotellet Gazira Sheraton, som låg på en konstgjord ö som var sammanbunden med Nilen med en 50 meter lång gångbro. På platån framför hotellet lyste vattnet blått i poolen.

Det var som om jag drömde och återvände till en lektion i historia, då läraren hade pratat om undrens land och den intressanta berättelsen hade avbrutits av ringsignalen. Vi fyra – Torbjörn, Inger, jag och en av SVT:s pionjärer, hundrakilosmannen Bengt Nilsson, en fotograf med stor erfarenhet som hade rest runt hela jorden och varit i Kambodja och Vietnam under krigen där – stod framför en massa journalister i en av Kairos förorter och väntade på att kung Carl Gustaf och drottning Silvia skulle hedra dessa historiska monument. Det hördes trumpetljud, som påminde om Louis Armstrong, och till ackompanjemang av en orkester ekade ”Frihetssången”. Kungaparet lade en krans vid monumentet, varmed kungens officiella besök i Egypten hade inletts. Den här gången hade även svenska företagare följt med på resan för att prata om ekonomiskt samarbete med en av de mäktigaste nordafrikanska staterna.

Framför monumentet i Kairo

Med blixtrande hastighet rusade vår BMW, med en polispatrull framför oss, genom Kairos täta trafik till den plats där kolonnen skulle anlända. På mitt och de andras bröst fanns en bricka med texten Press – X, vilket innebar att vi kunde närma oss kungaparet på en meters avstånd om vi ville. Grinden till en underbar park öppnades och vi gled upp till huvudbyggnaden, president Mubaraks residens.

Trots att vi fick röra oss fritt under filmningen, stod fotografen Bengt lite på avstånd. Jag försökte få honom att ta sig längre fram, när vi nu ändå hade den möjligheten. Torbjörn skrattade åt mitt mod, särskilt som kungaparets livvakter, bland dem Ragge, visste vem vi var. Ragge gillade jag särskilt och jag beundrade hans riskfyllda arbete. Vi stod där nära ingången till residenset när en stor svart man, två meter lång och bred och muskulös som Tarzan, körde upp framför oss i sin BMW och hindrade oss. Han var i Mubaraks garde, och på de medaljer han hade på uniformen förstod vi att han var en av cheferna för säkerhetstjänsten. Innan vi hade åkt från Stockholm hade en kollega sagt åt mig att ta med en porrtidning, så jag hade en i väskan till min bandspelare. Jag tog fram tidningen och lade den på BMW:ns baksäte så att snuten skulle lägga märke till den så snart som möjligt. Det här var en värdefull vara här och det var svårt att ta med sig sådant in i landet. Men på sådana här resor, utan sedvanlig kontroll av bagage

Utanför Mubaraks residens: Torbjörn, jag och polischefen

och pass, gick det att smuggla in. Han fick genast syn på den och log. Det var som om han omedelbart ville titta i den. Jag sa ”For you”, och han nickade som tack. Han tittade på våra presskort, gömde tidningen med kroppen och stoppade ner den i sin sidoväska. Han gav oss tecken på att vi kunde ställa oss framför honom. Torbjörn hade betraktat allt detta och skrattade gott. Jag gick fram till Bengt, som var koncentrerad på kolonnen som var på väg, och viskade: ”Det är grönt!” Det underbara paret steg ur bilen. På vår sida stod livvakten Ragge. Egyptens charmige president Mubarak gick fram till kungaparet och hälsade högtidligt på dem. De två staternas nationalsånger spelades och jag stod där som förstenad och lyssnade; jag tänkte att de var lika mycket ägnade de ärade gästerna som mig. Jag hade alltid den känslan när jag var i deras närhet.

Av alla journalister från olika TV-hus var det bara Bengt och jag som gick in i det rum där kungen och president Mubarak befann sig. Vi registrerade allt, till och med de två statsmännens privata samtal. Enligt kungens önskemål skulle delar av besöket användas i programmet om honom. Till sist spelade vi in journalisternas frågor. Utanför residenset sa jag till Torbjörn: ”Oj, vad bra det var” och tittade på polischefen, som bara sträckte ut handen. Bengt märkte det och sa: ”Kamrat!”

Mot slutet av dagen tändes lyktorna i den grandiosa parken och man serverade cocktails och egyptiska specialiteter. För vissa utvalda gäster spelade en orkester egyptisk musik, som jag spelade in, och kvällen förgylldes av en speciell gäst, president Mubaraks personliga väninna, som var känd för sin magdans och Egyptens populäraste artist. Detta var ännu ett tillfälle där jag blev hedrad som en av de speciella gästerna. Inte ens den bästa turistresan i världen hade kunnat slå detta.

Jag knackade på Torbjörns dörr några minuter innan vi skulle ha ett planeringsmöte om nästa dag. Jag hade knappt hunnit sätta mig förrän Torbjörn påminde mig att jag var skyldig honom 8,20 D-mark, det vill säga 28 kronor, som han hade fått på sin räkning under vår vistelse i Düsseldorf 26.10.1986 för mitt mineralvatten och min sallad. Innerst inne blev jag fly förbannad och gav honom genast pengarna. Han sa också att det här var ett bra tillfälle att berätta om det vykort som han hade skickat från London; han hade gjort det själv genom att foga samman en bild på mig och en på kungen. Han sa att han i början av vårt samarbete, när vi gjorde reportaget på kungens sommarresidens på Öland, hade varit ganska misslynt mot mig. Då hade jag ju halkat in i stället för en ljudtekniker som varit sjuk. Han hade nämligen bara hört negativa saker om mig från kollegor. Han sa att han hade varit mycket orolig och att han inte hade kunnat byta ut mig eftersom det inte hade funnits någon annan ljudtekniker tillgänglig. Han hade inte kunnat sova för alla oro, särskilt som uppgiften som hade legat framför oss varit så delikat. Men när allt hade slutat

väl hade han dragit en suck av lättnad och personligen förvissat sig om att alla negativa historier om mig var falska och att han var positivt överraskad av min professionella inställning till jobbet; han hade faktiskt aldrig jobbat med någon så ansvarsfull person tidigare. Det var därför som han hade kommit på idén att tacka mig på något sätt och visa mig sitt förtroende genom att göra mig till en fast medlem av det team som skulle filma kungafamiljen. Jag var mycket stolt över att han så öppet berättade om sin tidigare rådvillhet.

Det knackade på dörren och in kom fotografen Bengt och sekreteraren Inger. Torbjörn upprepade flera gånger att han inte tänkte filma mer utan mig och Bengt. Därefter påpekade han att vi kunde behålla alla stillfoton som vi tog med egna kameror. Vi fick ha bilderna för eget bruk, men inte publicera dem eftersom det var straffbart och kunde leda till avsked. Jag hade alltid med mig en liten Olympus som jag fotade med för egen räkning. Torbjörn hade en exklusiv Canon och tog också många kort.

Nästa dag började med invigningen av utställningen ”Sverige i Egypten” i hotell Gaziras storslagna foajé. Utställningens beskyddare var kungen själv, och han invigde den i närvaro av många höga funktionärer från båda länder. Jag skojade och sa att det inte hade varit mycket till utställning utan det smörgåsbord som stod uppdukat. Där fanns en uppsjö av förstklassiga specialiteter och tre svenskar i folkdräkt spelade fiol. Vi åt lite och begav oss sedan till nästa inspelningsplats. Vägen skulle leda oss till ett otroligt byggnadsverk, uppfört av skickliga händer 2650 år före Kristus, under farao Cheops tid. Detta storslagna verk hade jag kunnat se från mitt hotellrum och jag kunde knappt bärga mig.

I väntan på kungen vid Gisa

Efter 12 kilometers bilresa från Kairo kom vi fram till mästerverket, som redan var ockuperat av journalister och fotografer som väntade på kungens och de andra funktionärernas ankomst. Efter en timmes väntan upplyste man oss att hans höghet var två timmar försenad.

Inte långt från pyramiden kom vi tillsammans med runt 50 personer till en liten restaurang. En av Sveriges TV-legender, reportern Bo Holmström, som med sitt team följde kungens besök för ett annat nyhetsprograms räkning, vände sig till massan och sa utan att tänka sig för: ”Varsågoda och beställ något” och pekade på bardisken med sötsaker och drycker. I det luftkonditionerade utrymmet åt och roade sig alla journalister och TV-folk gott. Snart dök den egyptiske presschefen upp och sa att kolonnen med kungen var på väg och skulle anlända om en halvtimme. I detsamma kom kyparen med en enda nota, och alla som var där skrattade och pekade på Bo Holmström. När kyparen visade notan för honom blev han alldeles blek och försökte säga att det måste vara ett misstag, eftersom han och hans kollega Lars Andersson, Aktuellts fotograf, bara hade tagit två kakor och två Coca-Cola. Han vände sig till oss, vittnena, om hjälp! Alla sa skrattande att han hade bjudit! Chockad av notan på 500 D-mark satte han sig på stolen som förstenad. Vi hade inte tid att driva skämtet till sin spets, så alla betala för sig, och till slut hade Bo några D-mark över. Det hade varit konstigt om en normal svensk hade bjudit hela gänget. Bo muttrade: ”Jag ska aldrig mer säga något!”

Kungen och drottningen kom fram till komplexet leende och lätt klädda på grund av den heta afrikanska solen. Alla närvarande lyssnade noga till den egyptiske guiden, antagligen en av de bästa i landet, som på engelska berättade historien bakom pyramiderna i Gisa. Jag blev förvånad när jag hörde att bygget hade tagit 23 år och undrade hur folk hade burit upp alla stenblock i den obarmhärtiga solen och lyft upp dem på 146 meters höjd, på en yta av 230 kvadratmeter. Jag tänkte att det hade varit svårt att uppföra ett sådant här mästerverk ens med dagens moderna teknik.

Guiden fortsatte att tala om de kringliggande pyramiderna, som stod där stolt bredvid den största, Cheopspyramiden. Inte långt från mig stod en vanlig arabisk man med vänskapligt leende. Han hade en kamel i ett rep, och drottningen steg upp på den med hjälp av kungen. Den muntre araben hjälpte kungen upp på kamelen, som hela tiden tuggade likgiltigt och såg allvarlig ut. När de hade satt sig på plats gav den erfarne araben kamelen ett lätt slag. Kamelen reste sig upp och drottning Silvia gav till ett skrik eftersom hon nästan förlorade balansen, varpå kungen leende omfamnade henne och såg till att hon inte ramlade av. Vi applåderade när kamelen bar paret runt Chefrens pyramid, den andra i storlek. Djuret gick ner på knä och kungaparet steg av. Den leende drottningen suckade och sa: ”Å! Fantastiskt, vilken upplevelse!”

Torbjörns kamera klickade oavbrutet, och jag hade blivit genomsvettig minst tio gånger om i den enorma hettan. Jag längtade efter att åka tillbaka till hotellet och bada i poolen. Väl där satt jag i shorts, t-tröja och gymnastikskor och väntade på livvakten Ragge, som skulle följa med på en joggingrunda. Han dök strax upp och sa att han tyvärr hade fått förhinder, så jag sprang själv över den lilla bron och mot Afrikas största flod Nilen.

Floden såg dubbelt så bred ut som Savas och Donaus mynning vid Kalemegdan-parken. Jag sprang motströms och kände lukten från Nilen och från exotiska växter. Här var jag alltså i den stora, faraoniska, koptiska, islamiska och moderna staden Kairo, där jag för ett ögonblick blev en del av den. På hemvägen började några araber klappa och heja på mig i tron att jag var en löpare i någon tävling. Före den lilla bron gick jag ner till Nilens strand och fuktade fem gånger mitt ansikte med det grumliga och smutsiga vattnet. Utan att tänka mig för svalde jag omedvetet lite grand. Det sägs att det ger lycka att åtminstone en gång smaka på Nilens heliga vatten. Jag sprang till poolen och hoppade ner i det klara vattnet, varpå jag satte mig på poolkanten. I fjärran kunde man skönja solnedgången. Orangegula strålar täckte den blå himlen. Vilken scen! Den påminde mig om Agatha Christie och hennes berömda roman om den mystiska Nilen.

Torbjörn föreslog nästa dag att vi fyra skulle tillbringa förmiddagen vid poolen, men med ständig beredskap att rycka ut. Varannan timme påminde han oss att vi kunde fortsätta njuta och berömde oss med att säga att han hade njutit av att se oss utföra våra uppgifter så väl. Nöjet var desto större med tanke på att vi till skillnad från de andra talrika teamen var privilegierade; det var bara vi som fick filma kungaparet privat.

Den lyxiga limousinen kröp fram och stannade i början av en gata som bara var för gångtrafikanter. Det var kväll och gatan var full med folk, som på Knez Mihajlogatan i Belgrad. Två egyptiska livvakter och Ragge med sina kollegor öppnade dörrarna till limousinen och ut kom det ständigt leende kungaparet. De begav sig ner längs Kairobasarens berömda gata Khan el Khalili. Plötsligt dök en gubbe upp på cykel och blockerade vägen. En av livvakterna reagerade blixtsnabbt, han lyfte upp både cykeln och gubben och slängde dem åt sidan med ett brak. Det ovanligt grymma beteendet framkallade negativa reaktioner hos kungaparet, vilket jag kunde höra i mina hörlurar som registrerade drottningens ord: ”Stackars man.”

Bengt med kameran och jag med min magnetofon gick in i en kryddbod och snubblade nästan på trappan, vi var helt inne i filmningen. Vi måste ha sett löjliga ut, för kungen och drottningen började skratta. Vi lyckades hursomhelst spela in när de smakade på det gula saffranspulvret, som drottning Silvia älskade och beställde två kilo av. När vi kom ut på gatan väntade en applåderande

folkmassa. Nästa affär sålde de berömda egyptiska handvävda mattorna. När vi gick in snubblade kungen och skulle ha ramlat om inte Ragge hade varit så snabb. Den charmerande drottningen undslapp sig ett högljutt skratt, vilket var ett tillfälle för oss att ge igen, så vi började också skratta. Kungen rättade till sina glasögon och kom leende fram till Bengt och mig: ”Ni fick inte med det där, va?” Det skulle vara lätt att klippa bort, men svårt att arrangera. Varenda gång sådana här saker hände brukade den sympatiske Ragge påminna mig att i tjänsten fick man inte skratta. Drottning Silvia vände sig mot kungen och sa att hon tyckte om just den matta som han hade snubblat på och ville köpa den. Jag betraktade på nära håll hur hon med största njutning köpte och gladdes åt varenda sak.

Basaren låg nära vårt hotell, så jag bestämde mig för att komma tillbaka senare och köpa något. Jag hade inga egyptiska pund kvar utan tog med mig dollar för att växla dem på gatan, där kursen var bättre än på hotellet. Torbjörn bad mig växla åt honom också och sa åt mig att även fråga Inger. Hon nickade och jag gick till mitt rum. Under tiden spred Torbjörn ut ryktet om mina avsikter till de andra journalisterna från DN, Expressen, Aftonbladet, GP, Damernas Värld, Hänt i veckan, och när jag kom ner igen stod de i en ring runt Torbjörn. Eftersom jag inte kunde säga nej hade jag till slut med mig runt 500 dollar. Med två ICA-kassar begav jag mig ner till basaren vid 21-tiden. Jag passerade busstationen och såg några mörka typer med märkliga ansikten. Jag mindes en gång när jag och Maks hade varit på Belgrads järnvägsstation och det hade blivit slagsmål på grund av någon stöld bland typer som påminde om dessa. Då hade Maks skämtsamt sagt till mig att aldrig lita på araber, eftersom dessa män påminde honom om dem. Jag ryckte till: Aj fan, och insåg att jag i den mörka kvällen bar omkring på mycket pengar. Jag skallrade med tänderna men låtsades vara oberörd, och passerade lugnt de mörka ansiktena.

Jag kom fram till några bodar som var på väg att stänga. Jag gick samma väg som vi hade gått två timmar tidigare och vågade inte gå på bakgatorna. Jag stannade utanför ett halvdunkelt skyltfönster med souvenirer och tobak, eftersom jag hade fått syn på två äldre araber som såg anständiga ut. Jag gick in och frågade på engelska om de var intresserade av att växla lite dollar; jag vågade inte nämna hela summan, man vet ju aldrig. De svarade jakande och ledde in mig i ett rum där det satt två män till i deras ålder och rökte och drack någon sorts kaffe eller te, vad vet jag. Jag var så uppjagad att jag inte visste var jag var. Det enda jag visste var att man precis som i Jugoslavien inte fick växla svart. De erbjöd mig vänligt kaffe och te och jag sa ”tea please”. Vi började prata och de frågade mig vem jag var och varifrån jag kom. Jag berättade allt och körde sedan en historia om att säkerhetspolisen hade bett mig växla lite hårdvaluta. Jag svamlade på om allt möjligt, och allt på grund av min rädsla, för jag erinrade

mig filmer jag sett där araber plötsligt bara tar fram en kniv. ”Aha, Sweden … vackra blonda flickor … berätta för oss hur de är …” Jag slappnade av lite, för jag kände att den här miljön och de här männen gjorde mig gott.

Jag mindes Belgrad och mina barndomsår då vi nyfiket hade lyssnat till berättelser om kvinnor. På samma sätt stirrade de nu på mig och lyssnade. Där, mitt i Kairos största basar, i en liten mörk bod, var det huvudsakliga samtalsämnet de frigjorda svenskorna. På grund av min fåfänga berättade jag att jag arbetade i Sverige men att jag hade mina rötter i Jugoslavien, varpå alla utropade i mun på varandra: ”Ah, Tito, Nasser, good men!” Vänskapen mellan de två länderna var välkänd. De bytte några ord med varandra på arabiska, varefter en av dem tog fram en bunt pengar och frågade hur mycket jag ville växla. Jag sa att jag hade 100 dollar och han räknade upp 1200 pund i sedlar om 5, 10 och 20. Medan han räknade kastade jag en blick på de andra männen. När jag hade lämnat Torbjörn och gått upp på mitt rum hade jag lagt ner några porrtidningar i kassen. Jag lade ner högen med pengar i kassen och plockade i stället fram en av tidningarna: ”Look.” Bilden föreställde en blondin med stora bröst och särade ben. Jag hörde bara ett ”ooo” och alla lutade sig över bilden i väntan på att jag skulle inleda min berättelse. De skulle säkert ha gett allt för en sådan tjej, eftersom deras egna fruar bara var för hemmabruk. Jag berättade den sanna historien för dem om en egen upplevelse, varefter jag tog upp en bild på en typ med två kvinnor i riktig porrstil. Jag märkte att sällskapet runt mig blev större och större; mörka arabiska ansikten omringade mig och betraktade upphetsat fotografierna. Vi hade en trevlig stund tack vare porrbilderna och mitt jugoslaviska ursprung, så jag frågade ägaren om han kunde växla 400 dollar till. ”Självklart”, svarade han, och medan han räknade upp pengarna tog jag fram resten av tidningarna. Jag hade känslan av att var och en av männen onanerade, för de hade ena handen i fickan. Jag tittade på klockan och insåg förvånat att jag hade tillbringat tre timmar på det här skumma, rökiga stället och i det här mystiska sällskapet. Jag tackade ägaren och resten av det nyfikna gänget och sa att jag måste gå. ICA-kassen var full av pengar. Med ens slog det mig att någon av dem kanske skulle gillra en fälla eller något liknande. Jag lämnade kvar tidningarna och tog farväl. Kvar satt femton upphetsade araber. Jag gick därifrån belåten, för jag var säker på att de i den stunden inte var intresserade av något annat än blonda svenskor.

Några minuter efter midnatt gick jag med stora steg längs gatorna och vände mig hela tiden om för att se om någon förföljde mig. Jag gick samma väg, någon annan kände jag inte till. Jag passerade den enorma busstationen med lugna steg för att inte väcka misstankar hos det fåtal araber som satt på bänkarna och påminde om hemlösa. Jag vet inte hur jag såg ut i mina kortbyxor, som täckte mina muskulösa lår, i vita gymnastikskor och åtsittande blågul t-tröja. Jag ska

dock erkänna att jag var rejält skraj. Sedan såg jag hotellet på några hundra meters avstånd. Jag började springa av lycka och drog en djup suck av lättnad när jag kom fram till ingången. Nattportieren gav mig en underlig blick, jag rusade förbi receptionen och steg in i hissen. Jag tittade mig i spegeln. Jag var alltid solbränd, men nu var jag vit i ansiktet. Jag gick mot mitt rum men måste passera Torbjörns. Jag tänkte att jag skulle ge dem pengarna vid frukosten, men plötsligt såg jag Ragge och en egyptisk livvakt prata med Torbjörn. När de fick syn på mig var det som om de blev lättade. De log och frågade mig vad som hade hänt och var jag varit. Torbjörn hade slagit larm och Ragge och egyptiern var just på väg att gå och leta efter mig. Med lugn röst sa den store egyptiern bara: ”Du hade tur.” Jag kände ett behov av att berätta om mitt nattliga äventyr för Torbjörn, men jag tillade att jag inte skulle växla pengar åt honom fler gånger. Han försökte dölja sin oro och log.

Vi tog ett flyg till Abu Simbel, en ort som ligger 28 mil från Assuan. Vi följde kungaparet för att filma jättestatyerna av Ramses II. En intressant detalj är att templen i komplexet flyttades 200 meter högre upp på 60-talet för att räddas undan vattenmassorna när man byggde Höga dammen vid Assuan. Efter två timmars filmande åkte vi till staden Assuan, 90 mil från Kairo. Den här staden är ett populärt utflyktsmål i Afrika på grund av dess torra luft och milda klimat.

Vid Egyptens ”guld”

Man fick inte stå vid själva dammen, men på grund av kungaparets besök gick det bra. Kungaparet tog en promenad fram till den väg som gick över dammen, och teamet följde med på denna överträdelse. Kungen njöt i själva verket alltid av att bryta mot förbud.

Ännu en av mina pojkdrömmar hade förverkligats. Jag hade läst om Egyptens historia i skolan. Nu åkte jag hem från detta kejserliga land, dessutom i sällskap med kungaparet, som satt två rader framför mig i planet. Slutet på kungens och drottningens officiella besök i Egypten var den 7.12.1986. Efter den avslutande ceremonin hade det meddelats att det var något fel på SAS-planet, så president Mubarak hade som en gentleman erbjudit sin privata Boeing 727. I det lyxigt inredda planet med utmärkt besättning flög vi mot Stockholm. Mubaraks plan flög lågt och vi kunde njuta av Egyptens underbara oaser, beduinbosättningar, kamelkolonner. Planet steg sakta och bakom mig lämnade jag Sinai, Röda havet, pyramiderna vid Gisa, Kairo, Luxor, Assuan, Abu Simbel och hela den faraoniska historien.

Efter en timmes flygning reste sig kung Carl Gustaf från sitt säte och gick mot vår rad. Som en gentleman höjde han sitt glas med sin favoritwhisky och sa vänd mot Torbjörn: ”Jag hoppas att du är nöjd!” Alla skålade belåtet; bara i mitt glas var det äppelsaft i stället för whisky. Några minuter senare kom även drottning Silvia. Allt detta avrundade min förverkligade dröm från barndomen, då jag bara hade kunnat drömma mig bort på historielektionerna.

45. BUSSTRECK

Madde lyssnade uppmärksamt på mina berättelser om Egypten när hon kom hem från jobbet på eftermiddagen. Freddy och jag hade just kommit hem från träningen, och han sa: ”Kom igen nu, mamma, laga lite mat åt mig och pappa, vi är hungriga som vargar.” Madde och jag utbytte blickar och vi kramade om varandra alla tre. Hon viskade att det var första gången som Freddy hade sagt pappa. Hon lagade snabbt en middag som jag hade lärt henne, äggröra med stekt lök och tomater. Senare somnade Freddy, och Madde berättade otåligt om sin nyöppnade mottagning. Hon öppnade en skrivbordslåda och visade mig de pengar som flutit in. Arbete, kärlek, familj. Allt fungerade utmärkt. Madde ansåg att det var dags att lära känna mina döttrar och introducera dem i vår lilla stabila familj. Freddys födelsedag blev ett utmärkt tillfälle. Mina kära döttrar lyckades få Maddes sympati, men när hon inte var där märkte jag att de kivades med Freddy, som var hjälplös i dessa bråk. Det kändes att det inte fanns några varma känslor mellan dem. Med tiden började mina barn sova över i den stora lägenheten på helgerna. Freddy hade sitt eget rum utan dörr, döttrarna hade sitt och vi vårt.

En kväll när Madde sov och jag funderade över hur bra allt var, hörde jag dörren till mina döttrars rum öppnas. Jag smög fram och blev alldeles förbluffad när jag såg dem gå in i Freddys rum insvepta i vita lakan. Freddy började skrika: ”Hjälp, spöken! Mamma och pappa, rädda mig!” De rusade tillbaka till sitt rum. Madde hade vaknat av Freddys skrik. Tillsammans gick vi in till den skrämda pojken. Madde tröstade honom. Jag lämnade rummet, men jag hörde hur Freddy med darrande röst förklarade för modern vad som hade hänt. Jag satte mig hos mina döttrar, som låtsades sova, och klappade dem. Jag frågade bara: ”Varför denna hämnd?” Jag önskade dem god natt och tänkte: busstreck. Madde blev kvar hos Freddy. Efter den här incidenten kom Madde och jag överens om att jag i fortsättningen skulle träffa mina döttrar på egen hand.

Årets nästsista dag tillbringade jag med mina döttrar, som lovade mig att aldrig göra om de där dumheterna om de träffade Freddy igen. Vi firade nyår med Maddes vänner, hennes kollegor, men utan mina flickor. Det var fantastiskt, men jag märkte att Freddy var lite reserverad mot mig, som om han var rädd för mig. Den lilla fina killen kunde inte veta, inte heller kunde jag förklara för honom, att mina döttrars upptåg inte varit mitt fel. Långt efter den nattliga räden var han rädd, och när jag frågade om han ville gå och träna ursäktade han sig med att han var trött eller hade läxor. Jag förklarade för mina flickor att det bästa vore om vi umgicks separat. De ringde mig ofta på telefon, även när de visste att jag var på jobbet. I själva verket ville de bara hämnas, särskilt på Madde och

Freddy. Jag var trygg och nöjd med familjen jag levde med. Men jag kände, trots att det inte märktes på Madde, att hon de senaste tio dagarna varit nervös på något sätt. På mina frågor svarade hon alltid: ”Det är inget.”

46. MED KUNGEN I ITALIEN

Den 10 mars 1987 åkte Kungliga tekniska sällskapet på besök till Italien. Kungen ville att Torbjörn skulle filma det fyra dagar långa besöket. Kockan 12.15 landade det specialchartrade flygplanet på Turins flygplats, där vi togs emot av Fiats chef Anelli, som också stod för välkomstmiddagen. Det här var ett privat besök, för kungen gillade bilar och ville bekanta sig med Fiats produktion. När vi kom fram till fabriken gick vi till racerbanan, där kungen genast lade ögonen på en fantastisk röd Maserati. De hann inte ens förklara för honom att det var just den bilen som han skulle få prova, men redan hade kungen hoppat in, stängt dörren och vridit om nyckeln. Bilen åkte iväg, och vi såg den knappt förrän den hade nått den första lutande kurvan, för han hade tryckt gasen i botten. Alla närvarande var förvånade och rädda, förutom vi som kände till kungens ”sjukdom”. Bertoni hade direkt kallat dit en ambulans och en brandbil. Man snart dök kungen upp på raksträckan, sänkte hastigheten, för att därpå köra gasen i botten igen. Det chockade sällskapet suckade och det hördes många ”mama mia”.

Kungen var i själva verket en överraskningarnas man, som hade lidit av sina upptåg redan som barn. Han hade kallats för Tjabo i sin ungdom. Han uppförde sig helt normalt; på grund av sin titel måste han ofta lägga band på sina impulser. Just därför hade han bett oss filma. Han ville visa vad han kunde. Vi följde honom belåtet med kameran, för detta var den intressantaste delen av besöket.

Efter två varv steg han ur bilen och gick fram till Anelli med ett leende: ”Det var grejor!” Så fort han hade sagt det gick jag och Bengt fram till honom och bad honom sätta sig i bilen igen så att vi kunde filma den inifrån. ”Visst”, nickade han, öppnade dörren och sa åt oss att ta plats. Bengt och jag tittade förundrat på varandra; det var första gången jag ens hade sett en röd sportbil av det här slaget. Men med kungen som förare tänkte jag: det får bli som det blir. Bakom förarstolen var det tomt, så vi undrade var vi skulle sätta oss. Kungen skrattade galant och fällde upp en 30-40 cm bred platta. De andra tittade förbryllat på oss och undrade antagligen vad de där tre galningarna höll på med. Jag kastade en blick på Ragge, som grinade gott, för han var den som kände kungen bäst. Vi lyckades starta kameran och magnetofonen och for plötsligt iväg. Efter tre sekunder sa kungen: ”Håll i er!” På provbanan fanns det ett slags puckel och vi slog huvudet i taket. Vi hörde kungen skratta gott åt våra ”ah, ah, ah.” Vilken färd! Vi hade verkligen hjärtat i halsgropen.

Under det första varvet tappade åtminstone jag koncentrationen, och när kungen började bromsa sa Bengt åt honom att köra ett varv till, eftersom han

Livvakten Ragge, kung Carl Gustaf och jag på testbanan i Italien

trodde att inspelningen inte hade blivit så lyckad. Den här gången var vi redo för puckeln på banan. Kungen körde i samma racerfart. ”Den här gången då?” frågade han oss sedan. ”Jo då, allt gick bra”, svarade vi. Han bromsade in och när vi steg ur hörde vi de andra applådera: ”Fantastico!” Jag tror inte att jag skulle vilja göra om det igen om jag kan slippa.

Vi hade i princip gjort vårt jobb redan, men vi följde med hela tiden, för man visste aldrig när intressanta saker skulle sägas eller dyka upp. Vi gick på lunch och i restaurangen kände vi oss kungliga, som Torbjörn uttryckte det. Där fanns allehanda italienska specialiteter, från parmaskinka till exklusiva bakelser. Som vanligt knuffade Ragge till mig med armbågen i ryggen och sa åt mig att följa honom. Med en tallrik full med mat gick jag efter honom och jag anade redan vart vi skulle. I ett hörn stod en glänsande Steinway-flygel, och jag kände till hans mani att lämna matspår på polerade ytor. Medan jag gjorde honom sällskap satt Torbjörn och Bengt och skrattade. Under lunchen sa Ragge två gånger: ”Vackra damer” och slickade sig om munnen. Han var en stor kvinnotjusare.

På Fiat filmade vi hela produktionskedjan för en modern Fiat. Lite otrevligt blev det bara vid lackeringen, då kungen började hosta av den starka lackfärgen.

När vi var klara föreslog jag för Ragge att ta en sväng med mig runt det exklusiva hotellet Torino Palace, där vi bodde. Det var runt 15 grader ute, idealiskt för jogging. Ragge ville följa med och sa att jag skulle hämta honom på rummet. Jag tog på mig min träningsoverall och knackade på hans dörr. Ragge öppnade, och när jag gick in såg jag att han hade händerna fulla. På bordet låg tre pistoler, som han putsade och kontrollerade. Han sa att man aldrig kunde veta i vilken position man måste använda dem. Den första placerade han i ett hölster vid hjärtat, den andra vid foten, under ena byxbenet, och den tredje i ett hölster nertill på ryggen. Han tog inte ut pistolerna utan började förbereda träningsoverallen. I detsamma ringde en kollega och bad honom komma genast. Innan han gick sa han: ”Nästa gång kanske, jag trodde att jag kunde.”

Joggingen i Turin var inte den bästa, men en och annan svettdroppe lämnade jag ändå efter mig. Jag tog en dusch och anslöt mig sedan till Torbjörn och Bengt. Torbjörn undvek att ta en cocktail eller att luncha eller äta middag med kungen, så vi bestämde oss för en pizzeria. Vi var alltid inbjudna till de gemensamma middagarna, med de var mycket stela. Torbjörn gillade friheten, och där höll jag med honom fullständigt.

I lugn och ro åkte vi på en gruppsightseeing av Milano. På kvällen besökte vi La Scala och såg den underbara balettföreställningen ”Un halso in masera”. Ragge hade hälsat att han inte kunde följa med eftersom kungen hade privat besök, någon gammal bekant. Den här resan var en av de lugnaste för vårt team, för vi hade inte mycket att göra och njöt av vistelsen.

47. DEN KALLE FREDDY

Jag lade in min filmutrustning i skåpet och gick ner till bastun. Jag klädde av mig naken och skulle just gå in i duschrummet när en kollega dök upp med sina två döttrar, små söta blonda flickor runt 12 år gamla. Fadern hade utan någon som helst blygsel tagit med dem till männens omklädningsrum, där han skulle byta om för att spela bordtennis. Flickorna tittade på mig och fnittrade, och jag kände mig obehaglig till mods, så jag ryckte tag i min handduk och min tvål och rusade ut. Det var på vippen att jag sa åt deras far vad jag tyckte! Och de hade säkert ett och annat att tissla och tassla om efteråt. Jag ringde mina barn från jobbet för att höra hur de mådde, och de skickade mig tusentals pussar via telefon.

När Freddy såg mig i dörren gick han fram till mig och gav mig en kall kram, medan jag bara fick en lätt kram av Madde. Jag försökte omfamna henne, men hon undvek skickligt mina närmanden. Jag undrade vad som stod på, jag ville att vi som dittills skulle vara öppna mot varandra. För första gången kände jag kyla och obehag i vår underbara, ärliga och fasta relation. Madde tvekade ett tag men sa ändå till sist: ”Jag har fått nog av att telefonen ringer hela tiden. Och medan du var på resa har jag gjort abort … Jag var i andra månaden … Det kanske är bäst så här … Jag tycker att du ska flytta tillbaka till din lägenhet igen.” Vilket välkomnande, jag var chockad, för det här hade jag inte kunnat föreställa mig. Hon brast i gråt och undvek på det sättet att fortsätta samtalet. Jag kunde inte annat än smeka hennes hår. Hon tillade slutligen att hennes kvinnliga kollega hade sagt att vi två inte passade ihop! Hon vägrade sova i samma säng med mig, utan sov i Freddys rum. Grabben hade redan avskärmat sig från mig, och Madde kom hem sent den tredje dagen i rad. Alla mina försök att prata med hennes var förgäves.

Som tur var hade jag varken sålt eller hyrt ut lägenheten. När jag insåg att det var lönlöst att fortsätta, lyckades jag på ett civiliserat sätt komma överens med henne om min flytt. En dag tog hon med sig Freddy och kom inte hem på tre dagar. På en lapp hade hon skrivit att hon var ledsen för allt. Jag flyttade snabbt, för jag hade bara mina kläder hos henne. Mina döttrar hälsade på mig redan nästa dag, och när de fick veta att jag flyttat hem sa de: ”Pappa, vad synd att det inte funkade med Madde” och brast ut i gapskratt. Vad kunde jag göra, jag började också skratta. Efter några dagar ringde Madde och tackade för den tid som varit och allt jag gjort för henne, men när jag insisterade på att hon skulle förklara sig, svarade hon bara: ”Vi kan väl vara vänner.” Jag sa ”Fuck you” och lade på luren.

Tack vare intensiv träning, bastande och arbete bleknade det här kärleksäventyret tämligen snabbt. Det var bara att se framåt. Jag tänkte på hur

många underbara miljöer jag hade spelat in; när man klipper ihop det med filmen blir fina minnen kvar. Den här formeln tillämpade jag även nu. Lugnt och sansat lämnade jag allt bakom mig – det var en gång en film. Detta var en del av min stadiga livskedja, och den här erfarenheten en del av den. Jag hade provat, men det hade inte funkat. Det var dags att gå vidare!

48. VALKÖTT

Efter att ha filmat den sedvanliga välkomstceremonin för kungaparet begav sig vårt lilla TV-team mot Islands huvudstad Reykjavik. Trähus i olika färg radade upp sig, och vi nådde hotellet. Vi slängde in våra saker i all hast, åt lite grand och åkte iväg till inspelningen. När vi åkte genom den magiska naturen skapad av vatten och eld, berättade chauffören att ön enligt legenden skapats av gudarna. Den förste kolonisatören Ingoltur Arnarson var bosatt i Reykjavik, som fick sitt namn efter den geotermiska varma ånga som nu värmde upp stadens hus och bassänger.

På andra sidan ett stort hål, en krater med en diameter på tre fyra meter, vräkte två män i 100 liter tvättmedel. Bredvid hålet stod kungen och drottningen och lyssnade nyfiket till guidens berättelse, och Bengt och jag registrerade allt med kamera och magnetofon. För att få denna den största gejsern i världen, Strokur Geysir – som nu var död – att koka igen måste man hälla i medlet. Den behövde en halvtimme på sig för att kasta upp sin enorma stråle 100 meter upp i luften. Den här gången lekte emellertid den gamla gejsern med kungaparet och fortsatte med sitt normala kokande, alltmedan vi nyfiket väntade på det märkvärdiga naturfenomenet. Vi hade stått där i två och en halv timme, och kungen och drottningen började se besvikna ut, när det plötsligt hördes en väsning och den sprutade upp sitt hetvatten. Vi blev alla förvånade när gejsern vaknade till liv, särskilt kungaparet, som fick sig en rejäl dusch.

Vi lämnade det storslagna fenomenet, vilket jag bara hade väntat på. Bengt och Torbjörn frågade vad det var med mig, för jag hade lett hela dagen, utan att berätta min hemlighet. I hotellreceptionen hade jag nämligen frågat efter en adress som jag haft med mig. Kvinnan i receptionen hade visat mig på en karta var den låg och sagt att det tog 20 minuter att gå dit. Vägen dit var intressant, för den var full av små gallerier och pubar där folk satt och drack öl. När jag kom fram såg jag en stor röd villa med en enorm trädgård där några islandshästar gick omkring och betade. Jag gick genom grinden och knackade på dörren. En underskön blond flicka öppnade och jag sa ”Hello”. Hon log och ropade: ”Mamma, din vän!” Någonstans ifrån hördes en röst, ”Jag kommer”. Flickan ursäktade sig och gick uppför trappan, och jag blev kvar på tröskeln. En elegant klädd dam visade sig och när hon såg mig trodde jag att hon skulle svimma. Jag hade för övrigt aldrig sett den här isländskan påklädd.

Till doften av Liptons jordgubbste och småkakor lyssnade överklasskvinnan från Island till min berättelse om hur jag hade haft tid över, sparat ihop lite pengar och kommit ihåg hennes inbjudan från Mallorca. Jag spelade dum när hon sa att hon inte hade väntat sig detta men att huset var stort och att det nog

fanns plats för mig också. På frågan hur länge jag tänkte stanna svarade jag: ”Tills du blir uttråkad!” Hon gick iväg för att prata med sin son och dotter och höra vad de tyckte, och jag stod lugnt kvar. Isländskan kom tillbaka. Hon log och sa att barnen hade blivit glada och att jag kunde stanna hos dem som gäst. Hon ville bjuda mig på middag och frågade om mitt bagage. Jag sa att jag hade lämnat det på hotellet hos en svensk som jag lärt känna på planet hit.

Kyparna på lyxrestaurangen på det hotell där jag bodde, utan att damen i mitt sällskap visste om det, undrade säkert hur det kom sig att en så elegant dam hade kommit dit med en man vars kläder inte andades något som helst anseende. För att inte tala om när de kom med räkorna och musslorna! Jag härmade damen och försökte få bukt med dessa havets specialiteter. Plötsligt föll tallriken med räkor till golvet. Jag hann knappt böja mig ner förrän en kypare var där. Men hur kunde jag, en pojke från Sava, veta hur man åt sådant här; antagligen skulle jag ha lärt mig det om jag hade tyckt om det. Jag tittade på henne, och den kyliga isländskan sträckte ut sin välvårdade hand med rosa nagellack, i samma färg som kläderna. Hon lade den på min, och jag kände lite värme från henne.

Hotellbyggnaden var på sex våningar och det enda höghuset i staden. Vi hade en härlig utsikt där vi satt och åt den isländska specialiteten valkött. Hon förvånades över att jag bara drack vatten, för här brukade man festa ordentligt på helgerna. Hon lyfte sitt glas med dyrt vitt vin och skålade. Mot slutet av middagen tog hon fram sitt American Express-kort och betalade notan och gav rejält med dricks till kyparna, som bugade och bockade. När vi gick ut sa jag att min bekant bodde just här. Vi gick ner till fjärde våningen och jag låtsades knacka. Sedan tog jag fram nyckeln och sa att han nog var i baren. Vi gick in i rummet och jag erbjöd henne whisky, som tack för den exklusiva middagen. För romantikens skull släckte jag alla lampor utom en sänglampa och satte mig bredvid henne. Jag smekte henne lätt över axlarna och berättade hela sanningen för henne.

All heder åt henne, men på 20 minuter hade hon druckit ur halva whiskyflaskan. Medan jag pratade var hennes händer så aktiva att jag snart satt där utan skjorta. Jag besvarade hennes temperamentsfulla agerande och kände att den eleganta klänningen gick upp i sömmarna på några ställen. Vid ett tillfälle hördes en knackning på dörren, och när jag ville gå upp och öppna hindrade hon mig och sa att det säkert var någon som ville ha en ny partner. Hon sa att vid den här tiden på dygnet gick hotellgästerna, när de druckit sig berusade, från dörr till dörr och letade efter en sexpartner. Hon hade säkert egen erfarenhet av detta, för hon sa det som om det var något helt normalt. Jag vet inte vem som var vildast den natten, och äventyret hade nog aldrig tagit slut om det inte hade börjat dagas. Tja, jag kan inte hjälpa att jag gillar

kvinnor, de är ett av mina stora nöjen i livet. Eftersom det var mitt i sommaren var temperaturen runt 15 grader på ön; damen tog på sig sin kappa över den närmast trasiga klänningen och gick med orden: ”Den som väntar på nåt gott, väntar aldrig för länge!”

I första raden på den buss som körde oss till dagens utflyktsmål satt kungen och drottningen och den galanta dam som var landets president. I bussen berättade jag för Bengt och Torbjörn varför jag hade skrattat så mycket dagen innan och varför jag inte hade öppnat när de sökt mig. Bussen körde sakta för att vi skulle få se så mycket som möjligt av den ovanliga naturen, som var full av små skogar, sjöar, vattenfall och glaciärer som lyste vita vid horisonten. Vi passerade fjordar omgivna av trähus i olika färger. Plötsligt öppnade sig havet framför oss, och på ett berg som var ungefär 400 meter högt såg vi en otroligt stor fågelflock. Vi stod tio meter från en enorm avgrund, med ett vattenfall vars oväsen gjorde att man inte hörde någonting. Kungaparet ropade närmast ut sina nyfikna frågor till guiden, och presidenten stod lugnt vid deras sida, van vid larmet. Jag stod bredvid henne och var nästan rädd att vinden skulle få tag i mig, för den blåste med enorm hastighet. Hon sa till mig att det var normalt att stå ett par meter från avgrunden, för då såg man utsikten bättre.

På tillbakavägen njöt jag av bussresan genom de vackra dalarna. Vi steg av bussen och begav oss mot ett hus med rött tak omgivet av vatten, som om det låg mitt i en sjö. I fjärran syntes höga, snötäckta berg. Här fanns inget spår av någon vind, och jag kunde höra forellerna i vattnet. Ett femtiotal meter från huset drog fiskare upp färsk fisk och visade glatt upp fångsten för oss. Vi gick in i huset, som i själva verket var ett litet exklusivt hotell. Hovmästaren upplyste oss om att vi skulle bli serverade nyfångad fisk. Guiden förklarade att detta lyxhotell, Valhell a Pingvalumm, var en turistattraktion och att en helpension kostade 500 dollar. Mest kom det amerikanska turister, och för att få ett rum måste man boka ett år i förväg. Fisken tillreddes på isländskt vis, i gästernas närvaro. Den goda och exklusivt tillagade forellen som värdarna, president Vigdis Finnbogadottir och statsminister Steingrimur Hermansson, bjöd kungaparet på påminde mig om den högtidliga middagen på hotell Jugoslavien i Belgrad. Då hade värden varit Jugoslaviens regeringschef och gästen Olof Palme. Där hade man också serverat forell, fast den här var färskare; jag hade själv sett den dras upp ur vattnet.

Före ankomsten till Island visste jag att ön var täckt av vulkanlava, och på hemresan tänkte jag att jag återvände rikare, eftersom jag hade fått se att ön var full av ovanlig och vacker natur: glaciärer, varma källor, vulkankratrar som försvunnit i den vilda grönskan, där islandshästar lugnt gick och betade, klarblåa sjöar, havet där valar lekte, döda gejsrar som ibland vaknade till liv – alla detta hade jag fått se på denna underbara ö den 25 juni 1987.

Vårt lilla utvalda team följde på hösten 1987 med kungen vid firandet av

På militärövning med kungen, ärtsoppa till lunch

Svenska flygvapnets dag i norra Sverige. Kungen flög i den gula fågeln Viggen. Sedan tillbringade vi en dag bland infanterister. Vi var där en torsdag, så det serverades ärtsoppa och pannkakor.

Under året hade vi många inspelningar på hemmaplan. Sålunda kom vi till örlogsbasen i Karlskrona, där kungen hade gjort en del av sin militärtjänst. Vi steg på ett militärfartyg som hade gjort sitt i Sverige; det hade sålts till Afrika och detta skulle bli den sista turen. Det var storm och vågorna var fem meter höga, vilket kastade mig och Bengt, som var oerfarna, från den ena till den andra sidan av båten, som om vi var dockor. Kungen skrattade åt vår klumpighet. Jag mådde illa och gick till toaletten; jag ville kräkas upp hela magsäcken av illamående och huvudvärk. När jag kom ut fick jag en tablett av kaptenen. Jag svalde den genast och efter några minuter var det som om jag befann mig på de lugnaste vatten. Utan den hade jag inte ens kunnat smaka den mästerligt tillagade sjömansbiffen, kungens favoritmat från sin tid i flottan.

Vi följde med Drottning Silvia när hon skulle inviga det första lyxiga tåget X2000 på sträckan Stockholm–Västerås. Resan var kort och jag knegade hela tiden. Innan vi steg av lyckades jag få med mig några chokladkarameller. Sedan

Med drottning Silvia på ASEA i Västerås

åkte vi till ASEA, där man skulle inviga en supermodern turbin. Livvakten Ragge retade mig, för han hade aldrig sett mig jobba så hårt. Han slog till mig med armbågen och frågade: ”Är det tungt?”, varpå Torbjörn lade till på skoj: ”Han måste ju också göra ett dagsverke någon gång.” Å andra sidan njöt jag för jag vet inte vilken gång i ordningen av en kunglig lunch. Jag mindes min tid i Västerås, då jag hade jobbat just på ASEA, men Bengt ryckte mig i armen och sa att vi måste skynda oss till nästa plats.

I det lyxiga tåget fanns allt, från telefoner och tv-apparater till arbetsdatorer och annat. Tåget svävade fram mot Stockholm. I ett ögonblick utnyttjade jag tillfället att stoppa ner en banan i Ragges kavajficka. Han lade märke till mitt leende och frågade: ”Vad är det, jag ser inte en enda vacker dam”, men jag sa till honom att han hade en extrapistol i dag och tittade på hans ficka. Han kände i fickan och muttrade: ”Helvete också!”

Jag och livvakten Ragnar Ragge Hedlund

49. EN KUNGLIG JUL

En av de största dagarna i Sverige är julafton. Jag minns vårt eget julfirande i Jugoslavien, då man strödde ut halm i olika delar av rummen och stoppade ner mynt i den. Sedan följde barnens jakt på så mycket lycka som möjligt, det vill säga pengar. Och så den välsignade julkakan, ett bröd som bröts i bitar och med en dinar i. Den som fick den skulle ha lycka med sig hela året. Först nu förstår jag hur det kom sig att pengen, liksom av en slump, alltid hade befunnit sig i min bit – för att jag var pojke!

I Sverige firar man jul med mycket mat. På julbordet ska det finnas ett femtontal sorters fisk: sur, söt, salt, kokt, rökt. Vidare sallader av rödbetor, gurka, vitkål, rödkål, och så färskpotatis med dill och köttbullar. Det är förrätten. Huvudrätten är den storslagna julskinkan som kokas i ett nät i nära tio timmar. När den har kallnat häller man över en sås av vispade ägg och senap och sätter in den i ugnen. Till den serveras snaps, som vår slivovits, i speciella snapsglas. I skinkspadet doppar man bröd. Efter detta följer olika dessertostar med vindruvor till, och för barnen finns det lussekatter. Höjdpunkten är dansen runt granen och julklappsutdelningen. Hela landet befinner sig under den här månaden i ett enda kaos på grund av julklappshandlandet. Jag minns de små nyårspresenter som mina föräldrar kunde unna oss barn …

Bengt, Torbjörn, Sven utanför fjällhotellet

Före jul år 1986 samlades kungafamiljen i ett underbart rött hus i Storlien för att åka skidor. TV-teamets hotell låg bara några minuter från huset. Vi stod ett tiotal meter från ingången till huset och väntade på att medlemmarna i kungafamiljen skulle komma ut – så att jag kunde köra dem till backarna! Livvakterna var inte helt nöjda med att prins Philip, prinsessorna Madeleine och Victoria samt drottning Silvia och kung Carl Gustaf skulle åka i TV-teamets bil. ”Får vi plats allihop?” frågade kungen, och jag svarade ”Självklart, varsågoda!” Kungen hjälpte mig att stuva in skidorna och stavarna. I bilen satt även fotografen Bengt. Prinsen och prinsessorna pratade glatt på, eftersom det var första gången de åkte i en av TV:s bilar. Vi åkte genom dalen och kom fram till en backe utan lift. Jag stannade bilen nära Torbjörn, den kände reportern Sven Strömberg och hovets underbara presschef Elisabeth Tarras-Wahlberg. Bengt filmade hela tiden, medan jag spelade in alla kommentarer. Det var en fantastisk dag, idealisk för skidåkning och inspelning. Prinsessan Victoria och prins Philip fick lätt på sig skidorna medan prinsessan Madeleine hade lite problem och ramlade flera gånger, till syskonens skratt.

Under de senaste två åren hade man använt videoband mer och mer, något som framkallade motstånd hos erfarna filmare. Tekniken gick framåt, men prototypkameran Beta var för stor och tung. Bengt var nästan 60 år, kraftig och med dålig kondition, så jag fick hjälpa honom att lyfta upp kameran på axeln. För Bengt var det mycket ansträngande att ta sig upp och ner i backen för att filma ur olika vinklar.

Skidåkning är inte min favoritsport, men det var intressant att jobba i det här exklusiva sällskapet, som om vi var en familj. Vi skojade och retades varje gång någon av oss satte sig på rumpan. Den här tiden på året fanns det inte mycket dagsljus, högst två tre timmar om dagen, så vi jobbade oavbrutet. På eftermiddagen tändes strålkastarna i backen. Vi hade förfrusit oss för länge sedan, så jag kände inte ens kylan trots att jag darrade. Det var samma sak med barnen, vilket innebar slutet på dagens skidåkning.

Jag slängde in skidorna, och de frusna barnen kastade sig in i den uppvärmda bilen. Jag körde försiktigt samma väg tillbaka, medan barnen skrattade och pratade om sina fall och hur skönt det skulle bli att komma in i det varma huset. Kungabarnens barnsköterska öppnade dörren. Hon hjälpte dem av med skidkläderna och pjäxorna. Vi trodde att vi hade filmat klart för dagen. Men, med ett leende på läpparna sa den underbara värdinnan drottning Silvia: ”Ni måste också värma er!” Jag blev helt förbluffad av erbjudandet. Vi fyra gick in i huset med vår utrustning. Torbjörn och Sven Strömberg var lika överraskade som jag. Kungen sa: ”Filma vad ni vill!”

Jag tog upp två strålkastare för att lysa upp vardagsrummet. Temperaturförändringen var inte bra för kameran; det hade bildats imma på objektivet och

vi måste vänta ett tag innan vi kunde sätta i gång. Barnsköterskan gav barnen saft och te, medan drottning Silvia vände sig mot oss och sa: ”Jag vill gärna bjuda på min vinterspecialitet, som har en god effekt när man är så här frusen.” Hon värmde något slags specialvin och lade i en brasiliansk-tysk krydda. Hur skulle jag ha kunnat motstå det glas som hon så vänskapligt erbjöd mig? Vilken upplevelse, som i en dröm! Hon betonade att vi skulle andas in ångan, vilket påminde mig om det varma brännvin som man dricker på vintern i Jugoslavien. Jag hade aldrig kunnat ana att jag skulle få värma mig med drottningens specialitet mitt i kungafamiljens hus. Otroligt! Vilket sällskap!

Medan kungaparet, Torbjörn och Sven samtalade, visade jag barnen mina mikrofoner och Bengt sin kamera. Prins Philip satte på sig hörlurarna och riktade mikrofonen mot prinsessan Madeleine, som satt och gnolade. Prinsessan Victoria satt i Bengts knä och tittade genom kameran. De var så glada, det var en ovanlig händelse för dem. De betedde sig som helt normala barn. Jag mindes hur min dotter Meri på samma nyfikna sätt hade följt olika inspelningar. Dessa underbara kungliga individer var som andra barn i deras ålder. Men när jag satt bredvid prins Philip och undslapp mig ett ”helvete också”, pekade han på min mun och sa: ”Inte så, det är fult!” De var verkligen väluppfostrade.

Prinsessan som fotograf

Prinsessan som ljudtekniker

Prinsen som ljudtekniker

Barnsköterskan och ett avslappnat kungapar

Det här var höjdpunkten på alla mina inspelningar med kungafamiljen. Det kändes som ett slags pris. Livvakterna fick inte komma in i huset, men hela tiden följdes vi av presschefen Elisabeth Tarras-Wahlbergs blick. Vi tog ett varmt farväl av dem och tackade för gästvänligheten.

Vid sjutiden på kvällen kom vi till hotellet, där vi före middagen samlades i Bengts rum. Elektronikens fördel visade sig genom att vi omedelbart efter inspelningen kunde titta på delar av materialet. Jag kom först till det reserverade bordet i hotellets matsal. När Torbjörn anlände satte han sig mitt emot mig och sa: ”Jag har länge tänkt föreslå det här, för jag har sett och följt ditt arbete länge nu och uppskattar dina ansträngningar och din disciplin. Borde du inte omskola dig till fotograf? Bengt är nära pensionen och du har den kapacitet som krävs för arbetet. Jag skulle vilja att du var fotograf och min ständige medarbetare.” I detsamma kom Sven och Bengt, samt Elisabeth, som också bodde på hotellet. Musiken kom igång, och jag bad fru presschefen Elisabeth om en dans! Hon nickade lätt och log ett brett leende. Den fantastiska dagen fick en härlig avslutning.

Nästa morgon erbjöd sig Bengt att börja köra mot Stockholm. Det förvånade mig eftersom det alltid var jag som körde. Vi två stack iväg, medan Torbjörn och Sven tog tåget. Bengt var lycklig över att han efter så många års arbete hade fått uppleva att ha de två vackra prinsessorna i sitt knä och stolt visa kameran. Jag svarade att en sådan gammal räv till fotograf var värd detta. Vägarna var hala och han körde tämligen fort, antagligen av lycka; när man har kört en halvtimme på sådana vägar glömmer man bort riskerna och slappnar av. Ett hundratal meter framför oss dök två älgar upp. De gick långsamt över vägen. Bengt greps av panik och bromsade för hårt. Bilen kanade fram, det fattades bara några sekunder innan vi skulle köra rakt in i älgen. Som tur var fanns det ett dike och en hög snövall intill vägen. Bilen fick sladd och körde rakt ner i diket och in i snövallen. Lyckligtvis hade vi bilbältena på. ”Hur mår du Bengt?” sa jag och tog upp hans glasögon från golvet. Han svarade: ”Åt helvete, men allt är okej!” Dörren gick inte att öppna för snön. Jag vevade ner rutan och pressade mig ut genom fönstret. Jag försökte öppna Bengts dörr. Jag tog bort tillräckligt med snö för att han skulle kunna ta sig ut. Det rådde total tystnad, inte en själ någonstans. Den tjugogradiga kylan fick oss att piggna till, vi hade bara skjorta och tröja på oss. Vi kröp in i bilen igen och tog på oss jackorna. Vi märkte knappt när en kolonn av tre Volvolimousiner passerade, för att sedan stanna.

Dörren till limousinen i mitten öppnades och ut kom drottning Silvia i tjock tröja. Hon sprang fram mot oss, med en livvakt bakom sig. Hon gick oroligt fram till oss och frågade hur det stod till. Vilken varm och vänlig kvinna kungen levde med! Kungen själv skrattade gott när han märkte att ingen var skadad. När han frågade Bengt vad som hade hänt svarade denne: ”Det var glädjen

En orolig drottning Silvia

Bärgningsbilen i arbete medan sällskapet väntar

från gårdagens lyckade jobb!" Livvakten gav drottningen en päls. Det märktes att hon var lättad över att vi mådde bra. Kungen öppnade motorhuven på teambilen. Han var bra på motorer, så han kontrollerade allt. Han vred om nyckeln och sa att allt var okej.

Drottning Silvia berättade att hon hade känt igen vår bil och sagt åt chauffören att stanna. I sådana situationer stannade man inte, för man visste aldrig om det var en fälla, men när hon hade känt igen oss hade hon beordrat chauffören att stanna. Prinsen och prinsessorna hade tagit tåget, för de reste aldrig tillsammans. En av chaufförerna ringde på mobiltelefon efter en bärgningsbil. Drottning Silvia sa att hon tänkte stanna ända tills hjälpen hade anlänt, och kungen bad livvakterna meddela besättningen på det flygplan som väntade på dem att de skulle bli en och en halv timme försenade. När kungaparet såg att vi två fortfarande var chockade, pratade de lugnt och mycket professionellt med oss, som om de var psykologer. Bärgningsbilen befann sig som tur var i närheten och drog upp vår bil ur diket. Kungen steg in och körde ett tiotal meter framåt och bakåt. Sedan steg han ur och önskade oss lycklig resa. När sällskapet tog farväl av oss sa drottningen: "Kör försiktigt!" Kungakolonnen försvann, bärgningsbilen likaså, och Bengt och jag fortsatte vår färd. Jag sa till Bengt att detta var en händelse som vi sällan skulle glömma, för vilka statsmän i världen skulle ha betett sig på det sätt som vår mänskliga kung och hans underbara drottning hade gjort!

Vägen till Stockholm var lång men inte tråkig. Bengt satt och halvsov, alltmedan min chock sakta släppte. Jag tänkte på Torbjörns erbjudande om att bli fotograf. Alla idrottsmän har som mål att komma på första plats eller ta en medalj, men för det behövs det tid och tålamod. Jag hade tack vare skickligt arbete tagit en bronsmedalj, som ljustekniker, och sedan silver, när jag blev ljudtekniker. Jag var lycklig över mina framgångar. Men nu hade min pojkdröm åter väckts till liv: att bli fotograf, och på det sättet ta guldet! Jag hade Torbjörns stöd, och han var en bra tränare som ville hjälpa mig. Jag mindes min vän Maks,

som alltid hade sagt åt mig att hålla ut ända till slutet. Det gav mig mod!

Vid första bästa tillfälle knackade jag på hos min chef Lars Johansson, som kände till mina kvaliteter väl. Jag sa åt honom att jag uppfyllde alla krav för att få skola om mig till fotograf. Jag nämnde Torbjörns önskan att jobba med mig. Min chef sa varken ja eller nej, men han lovade att höra sig för. Jag hade vistats så mycket bredvid kameror, så jag kände till den här delen av yrket också, men som utlänning var jag tvungen att ha papper på det. Återstod bara att vänta – ännu en svensk folksjukdom.

50. HUNDRA KYSSAR

Jag tillbringade helgen med mina döttrar. Jag var glad över att se katalogen med alla anställda på SVT som Stella hade med sig. Hon pekade stolt på sitt namn, som stod under mitt. Katalogen publicerades för att underlätta kontakten mellan de anställda. Meri skrattade och sa att det bara var hennes namn som fattades, så jag föreslog att hon skulle strunta i skolan på måndagen och följa med mig till jobbet.

Det här arbetet medför mycket släpande och bärande, av lampstativ, kamerastativ, kameror, ljudutrustning. Vår bil var som vanligt fullastad. Den här gången var Meri med oss. Ansvarig för teamet var producenten Agneta Bolme, känd för att ha lånat ut sin röst i barnprogrammet ”Drutten och krokodilen”. På hotell Sheratons tredje våning blev vi stoppade av livvakter, eller gorillor, som jag kallar dem. Eftersom vi var väntade frågade de hur gammal flickan var. Agneta svarade att hon var hennes assistent. Vi gick in i sviten för att förbereda oss för Whitney Houstons ankomst. Meri visste ingenting, jag ville att det skulle bli en överraskning.

När sångerskan dök upp i dörren skrek Meri av lycka och var nära att svimma. Hennes hänförelse var så ljudlig att livvakterna reagerade. De sprang in i rummet redo för en fajt, men fröken Houston log åt dem och vinkade avvärjande med handen. Hon kramade om Meri. Under hela intervjun stirrade Meri på sin idol, som om hon hade sett ett mirakel. När vi var klara gav Whitney henne ett foto med autograf, och Meri svarade: ”Jag kommer aldrig att bli som du, men jag har åtminstone kramat om dig!” Det var en enastående upplevelse för Meri, som hon säkerligen skulle berätta många gånger för Stella och sina kompisar. Mig belönade hon med hundra kyssar och kramar, så som bara 12-åriga flickor kan.

En liknande glädje skänkte min mor mig. Jag njöt av att titta på när hon kärleksfullt pysslade om sina tomater i Ledine. Hon sa att de var obesprutade och plockade en åt mig för att smaka. Den smakade som en tomat ska smaka. Jag förklarade att tomaterna i Sverige smakade vatten, trots att de såg perfekta ut. Hon odlade även gurka, lök, morötter, vindruvor och vattenmelon, och hade ett körsbärsträd och ett aprikosträd. Dessutom fanns där olika blommor: rosor, snödroppar, liljekonvalj. Hon hade precis som grannarna skaffat hönshus, och nu tog hon med mig för att visa mig ett ägg som en av hennes hönor just hade värpt. Hon knäckte det och erbjöd mig att äta det rått. Hon blev förvånad när jag tackade nej. Hon åt själv upp det och sa att jag skulle lägga på minnet att det var det bästa medlet för att smörja strupen och få en finare röst. Därefter började hon sjunga: ”Biljana gungade tyget …” och tillade: ”Hör du! Det är

tack vare ägget!” Jag såg på henne och skrattade. Det var verkligen underbart att se henne arbeta i trädgården. Det var bra för henne att röra sig ute i friska luften. När det var riktigt varmt ute lade hon sig i hängmattan som jag hade köpt åt henne i Nigeria.

En dag under denna sommar 1988 gick jag ner till järnvägsstationen för att fråga om tågbiljetter till Adriatiska havet, där jag inte hade varit på länge. När jag såg köerna framför biljettluckorna tappade jag nästan lusten att åka. Det var augusti och semestertider. Jag skulle just gå ut igen när en utmanande kvinna med lockigt, blonderat hår och snygg kropp dök upp framför mig i en kort svart kjol – man såg nästan hennes trosor – åtsmitande t-tröja och vita, högklackade skor. På det hela taget var hon mycket smakfullt klädd, så jag tänkte: vilken intelligent brud! Hon såg bekymrad och missnöjd ut över att det var så mycket folk på stationen. Hon gav mig en inställsam blick och jag sa: ”Om det finns något jag kan göra för er, så säg till bara.”

Hon synade mig från topp till tå, varpå hon sa att hon måste åka till havet i morgon men inte hade någon biljett. Jag bestämde mig för att fixa en biljett åt henne till varje pris. När jag fick veta vilket tåg det rörde sig om, bad jag henne vänta utanför och förberedde mig för min genombrytning. Jag tänkte att bara våld kunde hindra mig från att nå fram till biljettluckan. Jag armbågade mig fram. Folk kommenterade mitt uppträdande, men jag gick oartigt och vårdslöst fram tills jag bara hade fem människor före mig i kön. De gav mig underliga blickar, jag såg säkert uppjagad och märklig ut, som om jag kämpade för mitt liv. Jag var så nära målet nu att jag lugnt frågade dem om de inte kunde släppa mig före, eftersom det verkligen var viktigt och bråttom. När de såg mitt ansiktsuttryck släppte de förbi mig. Som tur var fanns det ett fåtal biljetter kvar, så jag köpte en. Kvinnan i biljettluckan sa att hon inte hade växel, men jag sa att hon kunde behålla växeln. Jag tackade både henne och de andra i kön och började tränga mig fram igen, den här gången mot utgången. Hela tiden tänkte jag: är hon kvar?

När jag kom ut såg jag henne sitta på trappan. Vilken brud! Henne skulle alla män vilja ha. Hon var så utmanande där hon satt med korsade ben och rökte Marlboro, vilket var mycket exklusivt i Jugoslavien, att både män och kvinnor vände på huvudet. Jag gick fram och gav henne biljetten. Hon sa milt och utan förvåning: ”Ni lyckades!” Och jag tänkte: hade jag inte gjort detta, skulle någon annan ha gjort det. Hon presenterade sig som Sneška, gav mig pengarna, och jag svarade: ”Cvetan, Vallmo.” Sneška sa att hon hade mycket bråttom, men om jag ville kunde vi ses klockan åtta utanför postens huvudkontor. Hon vinkade på en taxi. Innan hon stängde dörren hann jag ge henne mitt telefonnummer. Hon försvann. Några killar stod och stirrade efter taxin och sa: ”Wow, vilken brud!”

Tio minuter i åtta stod jag utanför posten. Jag trodde verkligen att hon skulle

komma, hon hade sett schysst ut … Och jag hade varit så uppjagad att jag hade glömt köpa en biljett till mig själv, vilket ju hade varit anledningen till att jag hade varit på stationen. Jag var inte nervös, för erfarenheten sa mig att inte räkna med något tills jag upplevde det. Jag tittade på klockan, tittade åt alla håll, hade jag kanske missuppfattat platsen? Klockan var redan kvart över. Jag ryckte på axlarna, tittade mig omkring igen, men inte ett spår av den snygga bruden. ”Skit också, det var synd!” Två dagar senare ringde telefonen: ”Hallå, herr Vallmo, Sneška här. Vi ska inte prata så mycket på telefon, jag är i Budva … Det vore underbart om ni så fort som möjligt kunde komma hit, om ni vill och kan!”

Provokativa Sneška

Tåget på sträckan Belgrad–Bar körde in på stationen, jag öppnade fönstret och fick syn på en rökande Sneška på perrongen. När hon såg mig kastade hon cigarretten och rusade fram, som om hon hade känt mig i hundra år. Jag hoppade ut ur tåget med min ryggsäck, vi gav varandra en varm kram, och med min hand om hennes axel gick vi därifrån som om jag visste vart vi skulle och allt redan var fixat. Sneška öppnade dörren till en liten Renault, jag slängde in mitt bagage och vi körde mot Budva. På vägen förklarade hon varför hon inte hade kunnat komma den där kvällen. Jag märkte att hon rökte hela tiden och körde ryckigt, så jag föreslog att jag skulle sätta mig bakom ratten. Jag hade lite problem med den ovanliga växelspaken, för jag hade aldrig kört en Renault förut. Bilen ryckte igen och hon tyckte att det var bättre att hon körde. Jag sa åt henne att inte vara orolig, för jag var mest rädd om mig själv. Jag körde sakta och försiktigt på den kurviga montenegrinska vägen. Jag tystnade bara när jag kände hennes hand på mitt lår. Med tanke på att vi inte visste något om varandra, sa jag att kvinnor hade företräde och bad henne berätta något om sig.

Sneška var 23 och bodde i Belgrad, mitt emot Cvetkotorget. Hon levde med sin mor, var skild och hade sonen Ivan som var två och ett halvt. Hon hade ingen kontakt med sin före detta man, som hade förskjutit både pojken och henne. Den där dagen hade hon fått meddelande från Budva att den lokal som hon hade fått hyra på Sveti Stefan var klar. Lokalen låg i ett litet köpcentrum och hon måste åka dit direkt. Vad hade hänt om jag inte hade fixat en biljett åt henne, tänkte jag. Hon sa att hon inte hade stått bredvid mig av en tillfällighet, utan hade granskat mig ordentligt; eftersom jag hade stuckit ut från mängden trodde hon att jag skulle förstå henne när hon sa: ”Å, vad mycket folk!” Och hon hade haft rätt! Hon jobbade som designer och hade en egen butik med kläder för kvinnor och barn.

I moderns hus hade hon en ateljé där hon designade kläderna, och så hade hon

kontrakt med sömmerskor. Just den där dagen hade hon haft en hel hög med färdiga plagg som hon måste ta med sig på tåget. En del hade hon skickat med buss. Hon hade dessutom ett eget stånd på Budvas basar och deltog regelbundet på mässor i Novi Sad, Zagreb, Ljubljana, Skopje och Belgrad. Nu insåg jag varför hon var så exklusivt klädd. Eftersom hon arbetade mycket hade hon inte så mycket tid över att tänka på sig själv, men när vi hade träffats hade det betytt något för henne; hon erkände att hon hade tänkt på mig under varje ledig stund.

Jag förstod att hon var en produktiv kvinna. När jag sa att jag var 46, sa hon att jag var i fin form. Jag berättade att jag bodde utomlands sedan länge, vilket hon hade förmodat; hon blåste ut cigarrettröken rakt i ansiktet på mig, så som tjejer bara gör när de gillar en man. Jag sa att jag jobbade som ljudtekniker på SVT i Stockholm och att jag precis som hon reste mycket i jobbet. Jag berättade att jag var skild och hade två barn, att jag föddes vid Sava och att min mor bodde i Ledine. Vi hade många likheter, och när jag sa att jag var oxe slickade hon sig om munnen, för hon trodde på horoskop.

Färden till Budva gick fort eftersom vi pratade hela tiden. Hon tog mig under armen och ledde mig till en uteservering. Hon tyckte att det var lite konstigt att jag till det grillade köttet inte beställde vare sig öl eller vin utan mineralvatten. Hon tog en öl. ”En sportig typ”, sa hon och klämde på min högerarm. ”Märks det?” skojade jag. Kyparen kom med notan och Sneška sa att det inte kom på frågan att jag skulle lämna dricks eller betala notan. Vi gick till vad som väl var det bästa hotellet i Budva, hotell Avala. Hon höll mig hela tiden under armen, som om vi stod varandra mycket nära. Hon skulle stanna i tio dagar; om jag hade lust skulle hon med glädje dela sitt rum med mig. Det var underbart att höra.

Det hela var lite märkligt, det kändes nästan som om hon hade planerat det här. Jag betonade flera gånger för henne att jag var en helt vanlig människa som inte njöt av lyx, för jag hade sett att hon levde så. Mina första intryck av henne var positiva. Hon var ännu ung och sökte trygghet, men hon gav sig modigt ut i livet. Jag beundrade henne för det. Ur min ryggsäck tog jag fram tandborsten, rakhyveln, några slitna t-tröjor, två kortbyxor, tre kalsonger; det var allt jag hade med mig. Det var redan midnatt. Efter en hel dags resa längtade jag bara efter att få kasta mig i vattnet, men så hörde jag Sneška ropa på mig att komma in i badrummet. Hon stod och rökte och kände på vattnet. Hon sträckte ut sin hand så att jag inte skulle halka och jag steg in i badkaret, som var fullt av skum. Hon fimpade cigarretten och vi började smeka varandra utan ett ord. Jag lyfte försiktigt upp henne och bar henne till sängen. Jag kysste hennes unga kropp. Vi var hungriga efter bra sex. Det var underbart och upphetsande, utan några som helst fel. Vi sov i högst tre timmar den natten.

Jag vaknade först och betraktade den sovande nattfågeln. Så ung men med så många plikter, och dessutom ett barn. Längtande efter ett liv och efter nöjen. När skulle hon få leva ut om inte nu! Även om den sortens liv är tungt och lämnar spår, så har man bara ett liv! Jag drog ner lakanet från hennes bröst och smekte henne så att hon skulle vakna.

Sneška körde i full fart mot Sveti Stefan, Montenegros exklusiva semesterort vid Adriatiska havet. Jag förvånades över hur mycket det hade byggts under de senaste tio åren. Sveti Stefan såg ut precis som på vykorten. Vid stranden fanns en vacker park och i den ett nyöppnat köpcentrum, en restaurang och tennisplaner. På övervåningen låg Sneškas boutique med smakfulla sommarkläder och där jobbade en ung och ointresserad montenegrinska. Sneška hade även badbyxor i affären, så hon erbjöd mig att välja ut ett par. För att inte störa henne i arbetet gick jag ner till stranden.

Vacker utsikt från stranden mot ön Sveti Stefan, paradisön vid Budva i Montenegro

Senare dök Sneška upp med ett badlakan. Hon kysste mig stolt utan att ta hänsyn till turisternas blickar. Hon gick strax tillbaka till affären. Jag gick i det blåa och klara vattnet och tog en lång simtur. När jag lade mig på min handduk, sa två ynglingar: ”Ni har en snygg dotter!” ”Ja, hon är underbar”, svarade jag. Efter en halvtimme kom Sneška tillbaka, den här gången med en kasse full med frukt. ”Jag vet inte vad det är som händer med mig, men jag klarar inte att vara utan dig.” Jag låg och dåsade i solen. Det var en otroligt fin känsla att ligga här bredvid en så snygg, tuff och självständig ung tjej, som gav mig så mycket

uppmärksamhet och dessutom hade tagit emot mig gratis.

Jag låg och väntade på att hon skulle jobba klart för dagen. Det var min enda plikt under min semester. Sedan fortsatte vi med våra njutningar på hotellrummet. Vi hade oerhört mycket sex, jag vet inte hur vi orkade. Hon var så ung och längtade efter bra sex, och jag var i min fulla kraft – en idealisk kombination för fullständig njutning. Jag ansträngde mig maximalt för att tillfredsställa henne, och på så sätt hålla kvar henne. Jag tänkte ofta på den japanska geishans råd om hur man tillfredsställde en kvinna.

Den sista dagen gav Sneška sina anställda direktiv. Jag ville inte lämna det här paradiset än. Flera gånger upprepade hon att hon tyckte om mig, att jag hade fått henne att återfå sin tro på män och att hon kände sig trygg med mig. Hon sa att jag hade en viktig uppgift. I affären hade hon ett hemligt ställe där hon lade undan dagskassan. Innan vi åkte tog hon ut allt som fanns där. Det rörde sig om mycket pengar, det fick knappt plats i en säck. Just denna säck med pengar var alltså min uppgift. Det här var ovanligt för mig. I Jugoslavien levde jag anspråkslöst men fint med min mor.

Sneška var uppenbarligen en duglig affärskvinna, för hon hade två butiker till med bra lägen, och hennes monter på mässan hade en utmärkt placering vid ingången till den stora hallen. Mässchefen var hennes vän Žare Montenegrin. Žare körde oss till tåget i hennes Renault, som om den var hans egen. Hon betalade säkert honom på något sätt för att ta hand om bilen och fixa så där bra affärslägen åt henne. Han hade makt, och den här underbara affärskvinnan behövde någon som han. Žare sa att vi verkligen var ett bra par och att Sneška hade haft rätt när hon berättat om mig. Vi sa hej då till Žare och tog plats i vår sovvagn, där vi var ensamma. Vi sov på säcken, kramades, pratade. Hon föreslog att jag skulle stanna lite längre i Belgrad. Jag hade en känsla av att ha varit ihop med den här minikjolsbruden i flera år, så jag accepterade hennes förslag. När vi kom fram tog Sneška en taxi, och jag sa högt, så att taxichauffören skulle höra det, att hon inte skulle glömma tvätta de där smutskläderna i säcken.

Albaner och D-mark

Hemma välkomnade mig min mor med majsbröd med ost och gav mig komplimanger för min solbränna. Sedan ringde min vän Raka, som på beställning. Vi träffades mitt på dagen i TV-huset och jag berättade att jag behövde växla dinarer till hårdvaluta. Raka gjorde bara säkra saker. På grund av sin ärlighet hade han folks förtroende, men han sa många fula ord när han pratade, så man kunde lätt tro att han var en nolla. Jag visste mycket väl att han skulle göra vad som helst för mig. Han sa att jag skulle var försiktig när jag

växlade, för man visste aldrig vad som kunde hända vid sådana tillfällen. Han tog mig till en bakgata vid Donaustationen och sa: ”Ser du de där albanerna, de är småtjuvar allihop, men de håller ihop och är inte alls så dumma som vi serber anser. De har fickorna fulla av D-mark och de skickar allt till Kosovo.” Vi kom till ett lågt hus med en vanvårdad gård och han visade mig en dörr som höll på att falla sönder. Där bodde chefen. Vi knackade och en alban öppnade. När han fick syn på Raka förde han oss till Alija, en medelålders man som inte skiljde sig från dem som växlade ute på gatan.

”Tjenare, Alija, har du knullat nåt i natt?” var Rakas hälsning. ”Jag ska fatta mig kort. Det här är min kompis. Han kommer tillbaka i eftermiddag för att växla till sig lite D-mark. Lura honom inte, för då är det kört för din del!” När vi hade gått ut sa han att jag inte skulle stanna där för länge: ”Gör det du ska och dra sedan, för svartväxling är strängt förbjudet.”

Jag var med Raka till klockan 18, då jag gick till posten. Snart dök Sneška upp i en ny Peugeot 205. Hon kramade om mig som om hon inte hade sett mig på hundra år. Eftersom hon hade testat mig som förare ville hon nu att jag skulle köra henne jämt. På utsidan såg bilen, precis som ägarinnan, mycket fin ut, men när jag steg in blev jag förbluffad. Den var vanskött och full av saker. Jag ville fråga henne om hon också var sådan, men lade band på mig. Att köra bil i Belgrad var förfärligt. Jag var van vid att köra lugnt och visa hänsyn mot gångtrafikanter, vilket irriterade Sneška en del. Jag sa till henne att jag skulle stanna i Belgrad en månad till.

Jag behövde två timmar för att räkna de miljoner dinarer som fanns i bilen och lägga dem i kassar. Den här tiden på dygnet kastade solen långa strålar på gatorna runt Donaustationen, som var fulla av typer som växlade pengar. Det här var ”huvudväxlingskontoret”. Vi tog ett varv med bilen, alla albaner var upptagna. Sneška visste inte att jag redan hade varit här. Jag parkerade tio meter från Alijas hus och tog pengarna. Hon undrade hur jag hade mod att gå in på så här skumma ställen. Jag sa att jag skulle ta med mig tre kassar till att börja med. Jag bad henne låsa inifrån och lugnt fortsätta röka.

Alija hälsade broderligt på mig och undrade hur mycket jag hade. Ja sa att jag ville ha 2500 D-mark och han sa åt sin assistent att hämta det. När han undrade om det var allt, sa jag att jag skulle hämta mer. När de hade kommit med pengarna gick jag försiktigt förbi två albaner på vägen ner, med ryggen mot väggen. När jag kom fram till bilen andades Sneška ut. Jag gav henne pengarna och sa åt henne att ge mig resten, lika mycket till. Alija gav mig D-marken. Jag tackade honom och sa att nästa gång skulle det bli ännu mer.

51. SNEŠKA OCH IVAN

Vi åkte till Zeleni Venac, en av Belgrads största marknader, och köpte en vattenmelon av en alban, varefter vi körde ner till vattnet. Sneška hade femtusen D-mark på sig, en enorm summa. Hon undrade hur jag hade vetat var jag skulle växla så mycket pengar och varför jag inte hade blivit rädd. ”Det var jag visst, jag darrade som ett löv”, svarade jag. Hon gjorde korstecken och uttryckte sin beundran för mitt mod.

Vi tog in på hotell Balkan för att vara ensamma. Vi hann inte ens börja prata innan kläderna flög av oss. Hon hänförde mig med sitt sadistiska knullande; jag visste inte om hon var novis på området och därför önskade det så hett, eller om hon helt enkelt hade ett stort sexbehov. Det var heller inte så viktigt, för vi hade det underbart. ”Kan du tänka dig”, sa hon efteråt, ”morsan frågar hur det kommer sig att jag har blivit så vänlig mot henne och Ivan. Jag sa att du var anledningen till min förändring till det bättre. Därför skulle jag vilja att du lärde känna dem.”

Vi åkte uppför Revolutionsboulevarden mot Cvetkotorget, Jugoslaviens största svarta marknad, där man kunde köpa allt från nålar till bilar. När vi steg ur bilen och passerade ett garage, såg jag en underbar terrasserad trädgård med allt från morötter till kvittenträd. Ovanför garaget låg ett oansenligt skjul och Sneška sa att de hyrde ut det till tre arbetare. Vi fortsatte på gången och kom fram till ett slitet tvåvåningshus. Dörren öppnades av en äldre kvinna klädd som en bondmora och med rufsigt hår. Hon hälsade på mig med ett leende. Jag undrade vad Sneška hade sagt om mig. Hon ledde oss förbi en liten hall i oordning och ett obeskrivligt smutsigt kök med en massa disk. Det luktade gamla matrester överallt. Vi gick in i Sneškas rum. Hennes och pojkens saker låg slängda överallt. Med ens dök en söt, blond kille upp. ”Mamma, mamma!” ropade han samtidigt som han tittade nyfiket på mig. Hon smekte honom ömt på det gyllenblonda håret och sa: ”Hej, sötnos!” Ivan log blygt, men snart slappnade han av och försökte på alla sätt fånga vår uppmärksamhet. Sneška försökte ursäkta sig: ”Tja, morsan har inte tid att städa.”

Men jag tyckte om att se henne i hennes riktiga miljö. Vem hade kunnat tro att denna fina, eleganta och välvårdade kvinna, som män vände sig om efter, i själva verket levde ett dubbelliv. Men när min första chock hade lagt sig fann jag ett rättfärdigande även för oordningen. På grund av allt jobb hade hon säkert inte tid vare sig för huset eller för den av mormodern bortskämda sonen. Han blev hela tiden djärvare, som en hund som luktar sig till något och sedan blir kvar vid den person som den känner är en vän. Barn har aldrig fel. Snart satt han i mitt knä och pekade på mormodern och mamman. Jag var glad över att vi så

snabbt blev kompisar. Sneška ville visa mig sin designateljé, som låg i källaren. Den hade stora fönster och var därför ganska ljus. Ivan höll två av mina fingrar med sin lilla hand och sa obegripliga ord till mig. Det var uppenbart att han saknade kontakten med en mansperson.

Ateljén var 5 x 4 meter och full med tyger. Jag såg ett skräddarbord och en gammal symaskin av märket Singer. På bordet stod en askkopp full med fimpar och halvrökta cigarretter. Sneška sa att det här var hennes andra hem och att hon tillbringade större delen av dagarna här. I trappan hördes moderns röst, Sneška hade telefon. Hon rusade upp, och jag och Ivan följde efter. När jag kom upp såg jag att modern diskade.

Sneška och jag återvände till ateljén och hade som vanligt mycket att prata om. Vi började smeka varandra. Hon påpekade att hon här, där hon hade arbetat dag och natt i fyra år, aldrig hade kysst någon, eftersom det var hennes arbetsplats. Upphetsad som hon var kunde hon dock inte motstå mig, så vi kastade oss ner på tygrullarna. Klockan var redan över midnatt. Jag höll på och knullade henne bakifrån när jag plötsligt såg några män utanför fönstret som stod och onanerade. Jag spelade ovetande och fortsatte. När det hade gått för oss sa jag tyst till Sneška att titta mot fönstret. Hon drog på sig en nysydd klänning och rusade upp. Där ute gav hon männen en utskällning. När hon kom tillbaka sa hon: ”De jävlarna, i morgon får de flytta.” Hon hade känt igen sina hyresgäster.

Vi gick upp till Sneškas rum och lade oss i dubbelsängen, där Ivan låg och sov. Jag låg fortfarande kvar i sängen när jag hörde pojkens underbara röst i hallen. Mormodern bar honom i famnen och han sa tyst, för att inte väcka mig: ”Mormor, pappa, pappa!” Jag somnade om men väcktes sedan av doften av äkta turkiskt kaffe, så jag gick till köket. Ivan kom fram och kramade om mitt ben. Jag tvättade av mig lite i badrummet. Ivan följde hela tiden efter mig. Jag hörde mormodern slå med en toffel i golvet, vilket var ett tecken till Sneška, som redan satt där nere och knegade, att komma upp. Jag satt och killade Ivan när hon kom upp och gav mig en kram. Jag lyfte upp Ivan i luften några gånger och satte honom sedan i mitt knä, men han ville leka mer. Jag sa ”Senare” och lyfte över honom till mamman, som mumlade något om att han inte ens ville ge sin mamma en puss längre!

Normalt sett drack jag kaffe morgon och eftermiddag, men jag hade vant mig av med turkiskt kaffe på grund av sumpen. Jag hade hört att det inte var bra för hjärtat, så jag drack snabbkaffe. Sneška hade naturligtvis inget, så jag tog en klunk av moderns utmärkta kaffe. På frågan om vi hade sovit gott avbröt oss Ivan, som tittade på Sneška och pekade på mig: ”Pappa, pappa …” Sneška svarade: ”Ja, min son, vår lilla pappsen.” Han var ett skilsmässooffer, ett oskyldigt barn. Jag skrattade glatt och genomfors av varma känslor. Ivan

slet sig loss från Sneška och började skrika. Sneška tittade sorgset på mig och förklarade att han aldrig hade sett sin far och att jag var den första man som hade sovit över. Jag tänkte på mina döttrar. Sneška sa: ”Pappsen, från och med nu ska jag kalla dig så.” Jag svarade att det gick bra.

Vi hade mycket jobb framför oss. Jag körde Peugeoten i regnet och hon visade vägen: ”Pappsen, stanna här, stanna där.” Vi köpte allt, från knappar, dragkedjor och tråd till flera olika tygrullar. Det sätt som Sneška köpte varorna på var för mig helt främmande, men hon var mycket skicklig i sina förehavanden med affärsmän som ville sälja för höga priser. Försäljarna tog emot henne på ett oartigt sätt, men hon svarade ännu mer oartigt på deras ockererbjudanden. Till slut gav de emellertid med sig och hon fick som hon ville. Jag beundrade hennes färdigheter och sa: ”Bravo, bruden!”

Jag hade börjat hitta rätt bra i Belgrad, så Sneška gav mig beröm: ”Pappsen, jag byter inte förare mer. Hur mycket begär du i löneökning?” Vi var jämt tillsammans, jag var som en fästing på henne. Jag insåg snart att det var svårt att arbeta i ett så korrumperat samhälle, där man kunde köpa allt för pengar. Man uppnådde sina mål med hjälp av oanständighet, råhet, lögner och bedrägerier. Jag, som hade bott länge utomlands, kunde inte tro mina ögon.

En dag föreslog jag för Sneška att fixa ateljén åt henne. Jag är varken perfektionist eller överdrivet pedantisk, men jag stod inte ut med oordningen och smutsen. Medan Sneška tillsammans med sin sömmerska ritade mönster eller sydde, försökte jag göra en anständig arbetsplats av ateljén. Efter ateljén gav jag mig på garaget. Jag behövde två dagar för att få det i ordning. Bilen städade jag varje dag så att vi kunde åka som folk. Det enda som störde mig var att hon rökte i bilen, men något måste man ju låta passera.

Med mig som förebild började modern äntligen städa i huset. Jag kom allt närmare Ivan. Jag struntade i vem som var hans far, det var hur som helst inte pojkens fel. Sneška var inte intresserad av min ekonomiska ställning utan bara hur jag var mot henne. Vår relation blev allt starkare och vårt umgänge allt muntrare. Det blev bättre ordning på Sneškas dagar, trots att hon fortfarande jobbade för fulla muggar. Jag hade inget emot det eftersom jag visste att det var enda sättet för henne att nå sitt mål. Jag försökte hjälpa henne så mycket jag kunde. Ivan ville inte äta mormoderns mat innan han skulle lägga sig tills jag hade uppfyllt hans önskan: ”Pappa bära …”

På fritiden joggade jag. Vi försökte planera den korta tid vi hade tillsammans. Vi gick ofta ut och åt, för vi hade sällan tid att laga mat. Sneška frågade mig alltid om råd hur hon skulle klä sig, om hon passade i kort eller lång kjol, om man såg hennes bröst, hur hon skulle sminka sig. Jag tyckte alltid att hon skulle ha så kort kjol som möjligt, höga klackar och lite smink. Trots att hon med sitt utseende gav intryck av att vara en lättfärdig brud skämdes jag inte

– hon hade nämligen något att visa upp. Till mig sydde hon moderna byxor och kavajer på rekordtid. Hon sa att jag måste hänga med lite i modet. Hon kände till stadens bästa restauranger och vi gick till olika ställen varje gång. Vi gick även ut och dansade på det populära diskoteket Nana. Vid ingången stötte jag på Räven. Han var dörrvakt där och en av Maks elever. Det var svårt att komma in, så den här bekantskapen var välbehövlig. Alla kände igen Sneška på diskoteket, uppenbarligen gick hon dit ofta. Hon tog fram pengar för att betala inträdet, men killen avböjde att ta emot pengarna med hänvisning till att hon var i sällskap med en riktig gentleman. På Nana samlades gräddan av samhället, särskilt nyrika affärsmän. Det här livet var något helt nytt för mig.

Alla hade ett öga till mig, eftersom jag trots min ålder hade kommit i sällskap med en så attraktiv dam. Jag vet inte när jag senast hade varit på disko, men jag blev rejält svettig. När vi gick hem fram på småtimmarna märkte jag att hon hade blivit påverkad av den dubbla whiskyn. Hon var inte full utan bara väldigt uppspelt: ”Pappsen, jag trivs så bra med dig. Jag är glad över att jag träffade dig och jag tror inte att det finns många män som du.” Allt var som i en dröm, och jag svarade: ”Därför tänker jag från och med nu kalla dig för Takisan.”

Min kära mor Todora tog emot mig med orden: ”Var har du hållit hus, min son? Lever du? Jag har inte hört av dig på en vecka. Jag har varit orolig.” Jag sa åt henne att inte oroa sig och att jag ju var på semester. Hon sa att Raka, Dulinjo, Maks och många andra hade ringt ett otal gånger. Min svenska bil stod parkerad på gården, under körsbärsträdet. Den var smutsig. Jag bad min mor laga en stor potatispaj medan jag tvättade bilen.

Jag knackade på hos Maks med den doftande pajen i ena handen. Vi satte oss på balkongen med underbar utsikt över Sava, som lugnt flöt förbi under kvällslyktorna. Maks tog fram yoghurt och vi högg in på maten. Jag tyckte att det var synd att hans mor Vuka, som låg närmast orörlig i sin säng, inte kunde prova den här specialiteten. Maks ville inte att jag skulle se henne i det tillståndet. Han berättade att han hade hört att jag varit på Nana med någon brud: ”Vad sjutton ska du där att göra? Det är inte ett ställe för dig. Akta dig så att den lilla slinkan inte lurar dig. Hon har hittat dig, en hederlig gubbe, och tror att du har pengar!” Jag log milt. Jag stannade inte länge eftersom Maks hade fullt upp med sin mor.

I bilen till Ledine tänkte jag på hur fint jag hade det med Takisan och Ivan. Jag ångrade inte att det gick ut över mina kompisar. När jag kom hem sa mor att någon slyna hade sökt mig hela kvällen. När jag ringde till Takisan sa jag att jag ville tillbringa lite tid med min mor. Jag pratade sällan om mitt privatliv, så jag nämnde inte min relation för någon. Medan Takisan knegade tog jag ofta med Ivan till Tašmjadan-parken för att leka och gunga. Vi var som en bra och harmonisk familj.

Jobbet gick bättre och bättre, hon hade verkligen talang för det hon gjorde, och jag deltog alltmer i både arbetet och de husliga bestyren. En gång när mormodern hade gått till torget och Takisan åkt på en inköpsrunda, spillde Ivan ut socker på golvet. Jag tog fram dammsugaren. När jag höll på och dammsög tog grabben tag i min arm och pekade på ett hörn: ”Där, där …” När jag lyfte på mattan såg jag ett lock. Under det fanns ett gömställe med D-mark. Där var säkert mer än 150 000 D-mark, jag hade aldrig sett så mycket pengar förut. Å fan, tänkte jag och lade snabbt mattan och soffbordet på plats.

Takisan i Stockholm

Den andra, förlängda sjukskrivningsperioden närmade sig sitt slut och jag måste, vare sig jag ville det eller inte, fundera över att återvända till Stockholm.

Ivan stack alltid ut i mängden på grund av de kläder som hans mor sydde åt honom. Sedan vi hade träffats var han även ren och prydlig. Jag smekte hans hår när han låg och sov, medan Takisan naken låg ovanpå mig. Vi pratade som vanligt om allt. Vi hade kommit varandra ännu närmare; nu hade vi varit oskiljaktiga i tre månader. Hon sa: ”Pappsen, jag tänker göra som du säger!” Jag hade nämligen sagt att hon med sitt arbete och envishet skulle kunna lyckas i utlandet, och kanske med tiden skapa ett modeimperium. På så sätt skulle hon kunna säkra Ivans framtid. När vi nu ändå hade träffats tyckte jag att det vore bra om hon åkte ifrån Jugoslavien ett tag, för här hade hon redan allt, allt utom lugn och ro. Jag hade föreslagit att vi skulle fixa alla nödvändiga dokument för henne och Ivan så att de kunde komma till Sverige. Jag hade betonat att jag inte kunde erbjuda henne samma lyxliv som hon hade i Belgrad, för jag var ingen miljonär utan bara en vanlig knegare. Jag tänkte också på att vi då helt plötsligt skulle bli tre och att det inte skulle bli lätt, men varje början är svår och det gäller bara att satsa framåt. Hon svarade: ”Pappsen, jag har allt jag behöver här och är inte intresserad av utlandet. Men jag älskar dig och allt fungerar perfekt mellan oss. Dessutom är du och Ivan så goda vänner, så varför inte!”

Vi frågade på svenska ambassaden om den snabbaste möjligheten att få uppehållstillstånd. Svaret var giftermål. Eller att muta den inhemska personalen med en tjock bunt D-mark; på det sättet tjänade de små råttorna mycket svarta pengar. Aj då, tänkte jag, fast å andra sidan skulle jag få en son, adoptera honom, han skulle få samma efternamn som jag. Jag förklarade för henne att det var bästa lösningen, för då skulle hon få rätt till alla privilegier och fördelar i det välordnade svenska samhället. Takisan funderade inte en sekund utan sa genast: ”Okej, vi fixar allt så fort som möjligt.” Jag hade förvissat mig om att hon verkligen hade allt hon kunde önska här; hon hade till och med kunnat köpa

mig. Med gemensamt arbete och gemensamma ansträngningar kunde man faktiskt tjäna bra och leva gott i Sverige, så jag sa: ”Man lever bara en gång. Vi gör ett försök!”

En varm sommardag gick Takisan uppför trappan till terrassen i Ledine, men höga klackar, världens kortaste kjol och en genomskinlig blus. Min kära mor satt och drack saft. När hon såg oss reste hon sig för att hälsa på ”slynan”, som hon hade pratat med några gånger på telefon. Jag väntade i några minuter, sedan sa jag: ”Mamma, det här är din nästa svärdotter!” Takisan kramade om henne, alltmedan mamma log och trodde att det var ett skämt. Jag sa åt den unga, lockiga damen att hämta presenten i bilen. När hon var borta frågade min kära, gråhåriga mamma: ”Men var hittade du den slynan, min son? Hon kommer att lura dig. Herregud, du måste skoja!”

Takisan återvände med ett paket och överräckte det till mor: ”Till er från er svärdotter!” Jag kommer aldrig att glömma mors ansiktsuttryck. När hon hade förstått att det var allvar dukade hon fram slatko med vatten och frågade hur Sneška ville ha sitt kaffe. Takisan svarade: ”Med lite socker.” Jag visade för första gången bilen som skulle ta oss till Sverige nästa dag, och hon sa bara kallt: ”Jag hoppas att den klarar det.” Takisan satt och drack kaffe och rökte och svarade på mors nyfikna frågor. Mor såg ut som om hon hade träffats av blixten. Hon sneglade på mig då och då, men vågade inte säga vad hon tänkte. Takisan var tvungen att åka hem och packa, så hon reste sig och tog farväl av mor. Jag sa åt henne att vara klar när jag hämtade henne nästa morgon. Jag gav henne en kram och vi gick till hennes Peugeot. Hon steg in i bilen och försvann. Grannfrun Živka Spion, som jag kallade henne, hade registrerat allt. Hon kom fram och sa: ”Det var ingen dålig donna!”

Söte Ivan steg in i min underbara silvermetallicfärgade Mercedes och satte sig bakom ratten. Han fick leka en stund. Innan vi åkte tog vi en kopp kaffe och sa adjö till mormodern och Ivan, som grät hela tiden. Takisan berättade under resan att hon innan hon hade startat eget hade varit i Rumänien, Bulgarien och Turkiet, som de flesta andra som köper och säljer kläder. Hon hade aldrig varit i väst och var mycket nyfiken. Juggar behövde inga visum, så vi korsade lugnt gräns efter gräns på vägen mot norra Europa. Takisan hänförde mig med sitt modiga beteende, sitt snygga utseende och sina sexkonster. Jag kände mig trygg i hennes sällskap. Mina känslor för henne blev bara starkare, men jag älskade henne inte och var inte förälskad, utan såg henne bara som en nära och kär person.

När vi hade passerat Wien och närmade oss den tyska gränsen, stannade vi på en parkeringsplats i bergen för att sträcka lite på benen och få frisk luft. Jag smekte henne lite och hon återgäldade min beröring. Innan vi visste ordet av brann vi av upphetsning. Jag lutade henne mot ett träd och lyfte snabbt upp

Takisan i Österrike

hennes minikjol; det kunde dyka upp en bil när som helst. Fördelen på den här långa resan var annars att även Takisan körde, så vi byttes ofta av. När hon körde smekte jag hennes saftiga, unga sköte, och tvärtom. Hon sög av mig mitt på motorvägen. Vilken upphetsande och farlig sexlek! Jag sänkte hastigheten lite när hon gjorde det, och i samma stund blev vi omkörda av en lastbil. Den kvinnliga chauffören började tuta eftersom hon såg vad vi hade för oss.

På vägen lyssnade Takisan på mina berättelser om det annorlunda sättet att göra affärer i Sverige. Hon trodde inte sina öron, för hon var van vid det hårda livet i Jugoslavien. Jag visste att hon kunde tacka sitt utseende för sin framgång, ett utseende som hade hjälpte henne över många svåra hinder. Hon hänfördes som ett barn över allt vi såg på vägen. Österrike låg redan bakom oss. Tyskland var intressant på grund av de enorma motorvägarna och långtråkigt på grund av den långa färden. Vi gjorde resan kortare genom att ha sex på parkeringar, i bilen eller när vi stannade för att äta. Slutligen nådde vi färjan i Puttgarden. Takisan hann köpa lite saker i tax-free-shopen och äta den traditionella röda danska korven, röd pölse. Vi körde till Helsingör utan att stanna. På färjan till Helsingborg gick vi ut på däck för att hon skulle få känna den friska luften. Vägarna till Stockholm var perfekta, och Takisan sa att hon inte hade kunnat

föreställa sig att det fanns ett så vackert och välordnat land. Varenda gång vi stannade på en mack kunde hon inte dölja sin förvåning över de rena toaletterna. Den långa resan närmade sig sitt slut utan att vi knappt hade märkt av den. Vem hade kunnat tro att en relation som hade alla äventyrets kännetecken redan om en vecka skulle sluta med äktenskap. Men det skulle inte innebära slutet på äventyret!

Sverige och Stockholm var en helt ny värld för Takisan, det var nästan så att hon stördes av tystnaden, lugnet och ordningen. Efter vansinnestempot i Jugoslavien kunde hon inte tro att det fanns något sådant här, och en bättre guide genom staden hade hon inte kunnat få. Vi fick utan problem de nödvändiga papperen för giftermålet och bokade en vigsel i Stockholms rådhus.

I mitt hus höll man på att renovera en liten lokal som var som gjord för en butik eftersom den låg på Götgatan. När jag visade henne den och sa att den skulle bli hennes när den var färdigrenoverad – det hade jag kommit överens om med värden – trodde Takisan inte på mig. Hon undrade om sådant var möjligt utan pengar under bordet. Hon var hänförd av de fina och lyxiga affärerna, och jag trodde att hon hade goda chanser att lyckas med tanke på sin talang.

”Pappsen, jag har alltid velat gifta mig i en lång, vit brudklänning och vit hatt!” Vi gick från affär till affär. Det fanns så många vackra brudklänningar att vi hade svårt för att bestämma oss. Samtidigt tittade vi på tyger och mönster. I en butik beställde vi fem av varje sort, sammanlagt 50 fina tygrullar, som hon sedan skulle sy fina klänningar och blusar av. Genom min gamla tjej Mia köpte vi två fina symaskiner av märket Singer och annan nödvändig utrustning. Takisan var glad över att vi på bara två dagar hade lyckats införskaffa allt och förbereda oss för hennes jobb. Vi gjorde om en del av min lägenhet till ateljé. Vi körde de färdiga plaggen till affärer och lämnade dem på kommission. Jag skojade och sa att många butiker i Stockholm redan hade hört talas om henne.

Bröllop i Rådhuset

Exakt klockan 12 stod vi där – min bästa svenska kompis Åke, doktor i akupunktur och sjukgymnastik, hans mycket unga finländska flickvän Marit, min dotter Stella (Meri bojkottade vårt bröllop), min äldre syster med en kompis, min yngre syster med sin dotter Nina, min och Rakas kompis Boban – och väntade på vittnet, som var försenat. Vigselförrättaren protesterade lite, men efter tio minuter dök den satte, mustasch- och skäggprydde Moca upp med ett leende. Han gick fram till bruden, som var klädd i en underbar vit brudklänning och hade vita högklackade skor, örhängen med äkta pärlor och ett guldhalsband. I handen höll hon en fin blombukett. Jag var för första gången

klädd i strukna svarta byxor, en snygg vit sidenskjorta som Takisan hade valt ut åt mig och en elegant kavaj med en blomma i vänster kavajficka. Innan vigselförrättaren inledde sitt högtidliga tal, viskade jag till henne: ”När du har lärt känna människorna upphör illusionerna. Verkligheten upphör, och i den verkligheten vill jag att du ska finna det som folk kallar lycka.” Sedan gav jag henne en puss på kinden. Vigselförrättaren sa vad han skulle, och gudfadern Moca gav mig asken med ringen, som jag trädde på hennes högra ringfinger. Vi kysste varandra passionerat, de andra applåderade hänfört och gav bruden blommor och presenter. Både Takisan och jag hade velat ha ett litet sällskap. Moca var annars från Valjevo och hade varit med Raka och Buda i Stockholm. När jag hade frågat honom om han ville vara mitt bröllopsvittne, hade han bara svarat att sådant säger man aldrig nej till.

Efter avslutad ceremoni åkte vi till den underbara restaurangen Riddarkällaren, som låg vid vattnet i Gamla stan. Värdinnan, Mocas fru Vera, som nu automatiskt hade blivit vårt vittne, tog emot oss tillsammans med sin son Dragan. Takisan såg direkt att Vera inte var särskilt förtjust över att vara vårt vittne, men man såg vem som var herre i huset. Så som Moca hade planerat, så blev det också.

Vigda i Rådhuset

Takisan var jättesöt i brudklänningen. När vi kom hem låste jag upp dörren och bar henne över tröskeln så som en brudgum bör göra. Jag välkomnade henne genom att ömt smeka och kyssa henne, numera som äkta make. Det fanns inte ett spår av den där slinkan, eller slynan, som min mor hade kallat henne. Hon skrattade av lycka och sa med len röst: ”Jag är lycklig över den här underbara dagen. Nu har du officiellt blivit min pappsen!” Hon tog ut vigselbeviset med mitt efternamn ur sin eleganta vita handväska och lade det bland alla blommor som vi fått i present. Vilken fantastisk kväll och natt för det nygifta paret!

Jag kände mig alldeles utmärkt i det förhållande som jag hastigt och lustigt hade inlåtit mig i, för det fungerade riktigt bra. Jag tänkte inte att det var något riskfyllt, så som jag inte heller tänkte när jag gick till jobbet eller åkte till ett annat land. Jag kan vänja mig vid allt. Åke var den ende som såg positivt på mitt äktenskap med Taki. Hans finländska var 35 år yngre än han och de hade varit tillsammans i fyra år. De hade lärt känna varandra när hon varit arton år gammal.

52. VALLMO, VAD HAR DU GJORT?

På grund av alla dokument till Takisan och Ivan var vi tvungna att åka till Belgrad redan efter två dagar. I Stockholm hade vi fixat alla formaliteter på tio dagar, och Takisan hade redan planerat in att delta i höst- och nyårsmässorna i Belgrad och Novi Sad. För att få med alla varor bestämde vi oss därför för att ta tåget. Takisan hade köpt en hel del tyg av hög kvalitet som hon tidigare inte hade kunnat drömma om. Jag hade förmedlat kontakten med den största grossisten i staden, och när hon hade sett priserna hade hon nästan svimmat. Resan till Belgrad via Östtyskland gick bra, och tack vare Takisans handlag med män klarade vi oss också genom tullen utan problem.

Så fort vi kom fram gick vi till svenska ambassaden och överlämnade alla nödvändiga dokument för att få uppehållstillstånden. De sa åt oss att det skulle ta fyra till fem veckor. Vårt äktenskap och umgänget med Ivan fungerade utmärkt. Vi förberedde oss för mässan i Novi Sad. Medan Takisan designade och sömmerskorna, som var hänförda över de utländska tygerna, sydde för fulla muggar, lånade jag fyra strålkastare av Raka från televisionen så att jag kunde inreda vår monter på mitt filmiska sätt. Jag ville verkligen att allt skulle fungera prickfritt, precis som det ska vara i en bra familj, så jag struntade i allt annat.

Jag visste när Maks brukade vara hemma, så jag och Takisan åkte till hans lägenhet. När jag ringde på hörde jag att någon just tappade något i golvet, för det här var tiden för hans hemmaträning. Hela huset skakade till, kändes det som. Maks dök upp svettig och i blå badbyxor. Han bad oss stiga in. Vi väntade tills han var klar med träningen. Takisan var förvånad över att Maks hade förvandlat två rum i lägenheten till en träningssal, med tyngder, en sandsäck, boxbollar, ett räck och en matta där han tränade med en specialgjord docka för brottning och judo. När han var klar bad jag honom komma ut på terrassen, om han hade tid. ”För sjutton”, sa han, ”vad är det för fråga? Om jag inte har tid för dig, vem ska jag då ha tid för!” Det var i själva verket första gången han såg Takisan. De hälsade på varandra.

Vi steg in i Takisans Peugeot 205, hon där bak och Maks bredvid mig. Maks visste ingenting om oss, och nu berättade jag att hon var min fru. Vi åkte nerför Karadjordjegatan mot Kalemegdan-parken. Vi åkte runt Nebojšas torn, passerade djurparken och parkerade. Maks kommenterade inte min berättelse om hur allt hade gått till, utan synade bara Takisan från topp till tå. Hon var klädd som hon brukade, i minimal minikjol, genomskinlig blus och högklackade skor, samt med den obligatoriska cigarretten i munnen. Jag förstod att han tänkte samma sak som min mor.

Vi kom fram till världens vackraste lilla kyrka och gick uppför den smala

trappan. Innan vi gick in tänkte jag att prästen inte skulle låta oss komma in på grund av Takisans utseende, men han gav oss bara en förundrad blick. Vi stannade framför bordet med vigvatten. Maks hällde upp lite i handen och skvätte det på oss för att på det sättet välsigna oss.

Jag hade rest runt halva jorden och sett många kyrkor, men ingenstans njöt jag som här i Sveta Petka-kyrkan, i sällskap med min lilla fru och min kompis. Det var ett storslaget ögonblick för mig. Jag vände mig mot Maks, som gick bakom oss. Hans ansiktsuttryck och lätta ryck verkade säga: Vallmo, Vallmo, vad har du gjort? När vi kom ut tog jag fram en djevrek – ett slags runt småbröd med sesamfrön – och delade den enligt seden i tre delar. Vi åt den färska djevreken, tittade på varandra och skrattade.

Min kompis Maks reaktion på mitt giftermål

När vi hade sagt hej då till Maks träffade vi Raka. Jag presenterade min fru, och han sa helt förbluffad: ”Var hittade du den slinkan? Hon kommer att skinna dig! Du är inte riktigt klok!” Jag bara log. Ingen av dem som jag hade presenterat min fru för hade sagt ett enda positivt ord till mig. Alla hade bedömt henne efter hennes utseende, utan att veta något om henne. Men jag var

stolt över henne! Den känslan gav mig kraft och en vilja att leva i ett lyckligt äktenskap.

Jag gav Takisan en fantastisk idé om hur hennes monter i Novi Sad skulle se ut, så att den skulle vara finare än de andra. Vår monter blev också den mest attraktiva och besökta. Vi var tvungna att stänga en dag tidigare eftersom alla kläder hade gått åt tack vare mitt lilla men värdefulla proffsjobb som ljustekniker. Återigen fick vi göra om samma växlingsprocedur hos albanerna vid Donustationen.

Strax före nyår fick hon och Ivan alla papper. Vi hade ett fint nyårsfirande med hennes kompisar och åkte sedan till Stockholm. Det första och viktigaste besöket var till skattemyndigheten, där jag anmälde Ivan och Takisan. Hon kunde knappt tro att allt var färdigt i och med detta enda besök, som ju innebar att hon var registrerad hos alla berörda myndigheter. Redan nästa dag hittade jag ett jobb åt henne som städerska på ett varuhus.

Det var bra att hon accepterade det här jobbet, för det kan inte ha varit lätt att från sitt jobb i Jugoslavien falla ner så här lågt. Jag märkte att hon inte gillade det, men allt är svårt i början. Under tiden väntade hon på att hennes kurs i svenska skulle börja. Under hela kursen skulle hon få lön som om hon jobbade, vilket jag inte tror existerar någon annanstans på jorden. Jag anmälde också min lille tuffing Ivan till förskolan, där han gick förbi kön. Ivan fick barnbidrag retroaktivt, som om han var född här, och Taki fick lön från sitt svarta städerskejobb. Hon kunde inte fatta att det fanns ett sådant socialförsäkringssystem för alla som hade uppehållstillstånd; hon var till och med lite misstänksam.

Vi fyllde lägenheten med tyger. Hon köpte två symaskiner till och lämnade färdiga plagg till försäljning i affärer. Hon tyckte att det var märkligt att folk umgicks så lite här. Jag förklarade att det skulle bli svårt för henne i början, tills hon hade vant sig. Efter några månader började hennes kurs. Hon gick från 9 till 14 och allt material var gratis. Hon lärde sig svenska snabbt och fick till och med byta ut sitt körkort mot ett svenskt.

Längtan efter Ivan blev allt större, så vi tog hit honom innan han fick en plats på dagis. Jag ringde varje dag och bad dem ge honom en plats så snart som möjligt. Eftersom vi båda arbetade tog vi dit Ruža från Belgrad, en av Takisans kompisar, för att passa honom på dagarna. Jag tog med mig den underbare, fine, vackre och busige Ivan överallt och vi hade det jättebra tillsammans. Det var så härligt när den lille pojken lade huvudet mot mitt bröst innan han skulle somna och sa: ”Pappa klappa!”

Jag var helt enkelt mer än nöjd över att nu ha en son också, oavsett vems han var egentligen. Det enda som gnagde i mig var att Takisan hade gjort abort innan vi åkte till Sverige, utan att jag hade vetat om det. Hon sa att hon hade

fått en blödning, men hennes mor hade försagt sig och berättat att hon var ledsen över att dottern hade gjort abort.

Vi kom överens om att hennes firma med namnet Nancy skulle vara vilande ett tag. Våra måttliga inkomster räckte knappt till våra utgifter, något som Takisan inte var van vid. Det är alltid lättare att gå mot något bättre än tvärtom. På hennes förslag tog jag hem mina döttrar för att de skulle lära känna Ivan – med en önskan om att de skulle komma nära varandra. De började genast trakassera grabben, nypa honom och dra honom i håret närhelst de fick tillfälle. Ivan bara grät och sprang till sin mor, medan jag kritiserade flickorna för deras grymhet mot den hjälplöse Ivan. Som hämnd klottrade Ivan ner hela lägenheten med färgpennor. Mina döttrars svartsjuka fick oss i obalans, vi började gräla. Dessutom hade barnvakten Ruža långtråkigt och saknade sitt umgänge från Belgrad.

Den underbara stämningen mellan mig och min fru förlorade sin lyster. Jag vågade inte ens tänka på följderna. Jag gillade henne verkligen och önskade henne framgång, trots att jag var medveten om att jag inte kunde lyckas med allt mot någons vilja. Några av hennes väninnor kritiserade henne, antagligen på grund av avundsjuka, för att hon hade lämnat all rikedom och ett framgångsrikt jobb i Belgrad för att lida i Sverige. Jag märkte hennes allt större missnöje, men på mina frågor gav hon luddiga svar. Ruža kunde inte längre stå ut med det sjuka levnadssättet i det här landet, så jag hade förståelse för henne när hon efter två månader återvände till Belgrad. Vi kom överens om jag inte skulle ta hem mina döttrar på ett tag. De var verkligen svartsjuka på mitt ordnade liv och återupptog sin telefonterror när jag inte var hemma. Folk ringde från Belgrad och undrade vad Taki planerade inför nästa mässa och öppnade på så sätt hennes nyligen läkta sår. När hon kom hem från skolan var hon alltid nervös, som om hon var rädd för något.

En dag smög jag mig in i lägenheten. Hon hörde mig inte eftersom hon var inbegripen i ett upphetsat telefonsamtal i arbetsrummet. Hon sa fruktansvärda saker om sitt liv i Sverige. När jag knackade på dörren hörde jag henne säga: ”Jag måste sluta!” Jag sa bara: ”Ta det lugnt, ge det lite tid så blir det bättre!” Hon förklarade att hon längtade efter sina mässor och sitt kringflackande liv: ”Jag har bestämt mig för att återvända, men först måste jag skicka ner Ivan.” Hon darrade när hon pratade. Till slut sa hon: ”Kom igen då, slå mig, misshandla mig!” Fullständigt förbluffad undrade jag vad hon snackade om. Hon var så ung och oerfaren och hade inte mod att säga sanningen, utan skyllde på pengar, mässor, kompisar. Vad kunde jag göra? Jag var övertygad om att jag var bra för henne, men hon kunde inte tänka så. Jag var ledsen när vi packade Ivans saker. Jag älskade honom verkligen som en son.

Det hade gått fem månader av detta liv, fullt av missförstånd. Takisan föreslog

att hon skulle åka till Jugoslavien men att vi inte skulle skilja oss, vilket jag inte kunde acceptera. Varför hade vi då gift oss och var fanns ansvaret för familjen? Just när vi hade skickat iväg Ivan fick vi besked om att han hade fått en daghemsplats. Hon föreslog att jag skulle ta emot Ivans barnbidrag tills han blev arton och på så sätt förbättra min egen ekonomiska situation. Jag kunde inte godta detta. Jag var så stark att det var antingen vi eller en skilsmässa, vilken förvisso skulle ge mig ännu fler problem med tanke på vårt gemensamma barn (jag hade adopterat Ivan) och betänketiden på sex månader.

Plötsligt sa hon till mig: ”Jag vill att du ska binda mig i sängen och göra vad du vill med mig. Snälla, uppfyll min önskan!” Hon började klä av sig och tog fram fyra långa rep. Hon lade sig på sängen med händerna ovanför huvudet och särade ben. Jag var som bedövad, och så fort jag rörde vid henne sa hon åt mig att binda henne. Hon låg där helt naken och hjälplös och dirigerade vad jag skulle göra: ”Ställ dig på knä och stoppa in den i min mun!” Hon tog den i munnen tills jag fick stånd. ”Slå mig över brösten som med en piska!” Efter en kvart började hon skrika. Det var första gången jag hade sex på det här sättet. Till slut sa hon: ”Kom över hela min kropp!”

Hon grät när vi hos myndigheterna skrev under skilsmässopapperen. Hon sa: ”Pappsen, vad folk än säger så älskar jag dig!”

53. VI SES I BELGRAD!

Takisan lämnade skolan och ett liv som skulle ha blivit oerhört lugnt. Vi skiljdes åt som vänner. Inför avresan upprepade hon: ”Vi ses i Belgrad!” Mitt motto är: Gå inte tillbaka när det har gått så här långt. Jag var bedrövad! Det enda som förvånade mig var att hon hade tagit mina guldföremål ur en låda, fast dem kunde hon behålla. På den lapp som hon lämnade stod det: ”Vi ses i Belgrad, älskling!”

Efter skilsmässan från Nela var detta det tredje förhållandet som hade tagit slut på ett oförklarligt sätt. Jag tog tre veckors semester och körde ner till Jugoslavien för att vila upp mig. Min kära mor njöt som vanligt i sin trädgård och skröt med att hon varje morgon drack ett ägg från sina höns. Den lilla ranchen såg ut som en liten djungel. Så fort man inte tog hand om den växte det så det knakade, men jag kunde inte på den här korta tiden göra så mycket åt det. Låt det växa, ibland är det vildvuxna vackert.

Jag gick till Narodni frontgatan och såg på jalusierna att Maks var hemma. När jag hade visslat vår melodi tre gånger dök jätten upp i fönstret: ”Vänta ska jag bara lyfta 100 kilo tio gånger till. Jag kommer ner sen!” Han satte sig genomsvettig i bilen och sa åt mig att köra mot Zemun. Jag lade märke till att han var på lite dåligt humör, att något gnagde i honom, trots den hårda träningen. Vi körde utmed Zemunski kej och han sa att vi skulle till gravplatsen. Vi parkerade några meter från en storslagen grav där en bronsstaty av en boxare i boxningsmundering och med garden uppe glänste stolt. Innan vi steg ur för att hedra den avlidne, suckade Maks: ”Ja du, Ljuba!” Det hade gått två år sedan han hade blivit dödat. Jag frågade aldrig Maks om sådana här saker, men mordet på Ljuba Zemunac, Maks favoritkille, hade lämnat spår av sorg i hans ansikte.

Vi parkerade vid Zeleni Venac-torget, gick uppför Balkangatan och in på en självserveringsrestaurang. Maks fyllde sin militärkåsa med stuvade grönsaker. Han tog varje dag med sig mat härifrån till sin sjuka mor. Den underbara damen hade världens bästa son. Med stor kärlek tog han hand om henne, tvättade henne och servade henne. Vi sa hej då utanför porten till hans hus, och han sa bara: ”Kom ihåg min mors vackra ansikte. Hon är ganska senil nu. Jag tror inte ens hon känner igen mig längre, men hon känner min beröring.”

Jag hade en konstig känsla i magen, så några dagar senare åkte jag dit igen. Jag stötte på en sorgsen Maks. När han såg mig sa han utan att hälsa: ”Vallmo, du kom precis i rätt tid. Mor dog i går.” Jag kunde inte dölja mina två stora tårar, men jag skämdes inte. Någonting hade styrt mig mot Maks hus precis när han behövde mig som mest. Jag visste att Maks aldrig ville be folk om en tjänst, men jag kände mig hedrad över att få köra min polare till alla ställen som han

behövde åka till för att förbereda begravningen. Maks visste hur mycket jag hade uppskattat hans mor och att hon hade gillat mig. För första gången träffade jag hans bror Baja och dennes fru Gica, och lärde på så sätt känna en underbar familj. Vi begravde mor Vuka på Nya gravplatsen den 30 juni 1989.

Det var tio dagar kvar tills jag skulle återvända till Sverige. Jag hade en lång resa framför mig, det var som alltid varmt men ändå skönt så här i slutet av sommaren. Jag gick till Ungdomshuset, men Maks var inte ”i tjänst”, så jag gick över gatan till ett konditori. Där satt bara en ensam, elegant och tämligen uppsminkad dam. Hon tog inte blicken ifrån mig. Jag kände att ännu ett äventyr var i annalkande, men jag gillade sådant och kunde aldrig få nog av kvinnor. Jag tog min majsdryck och böjde mig fram mot henne: ”Å, vad ert hår luktar gott. Lancôme!” ”Ja, hur visste ni det?” svarade hon.

Den djävulska Ruška

Jag vet inte hur de fastnar för mig, otroligt! Jag drack upp min majsdryck och nickade som tecken på att jag skulle gå. Hon förstod och lämnade kvar sin halvätna glass. Hon hette Ružica, Ruška. Bara namnet lät djävulskt. Jag parkerade vid Arméns hus och vi tog en lång promenad. Stämningen var suverän och jag är inte den som är blyg. Ruška berättade att hon för två dagar sedan hade kommit hem från ett massmöte i Kosovo. Hundratusentals människor hade hurrat åt den nye serbiske ledaren Slobodan Milošević. Hon hade kommit ända från Sydney i Australien för detta. Jag sa att jag inte var intresserad av politik men mycket intresserad av kvinnor. Ruška var dock oförtröttlig och började återigen prata politik. Efter Titos död turades representanter från de sex republikerna om att vara president, eftersom Tito hade ansett att det var enda sättet att bevara Jugoslavien. Men nu när alla hade haft varsin presidentperiod drog de åt varsitt håll, och vi serber hade en och en halv ledare. Jag sa att det här massmötet inte bådade gott och att statsfinanserna säkert var körda i botten, och därför ville man rikta allmänhetens uppmärksamhet mot något annat. Hon sa att det här var ett tillfälle att åter utkämpa alla historiska slag, till exempel det om Kosovo, och att vi inte borde ge efter för någon. Hon var stolt över att hon hade kommit ända från Sydney för att närvara vid manifestationen i Kosovo.

Jag berättade för henne om mina upplevelser vid Sava och Donau. Det lyckades, och hon steg in i bilen. Det var ganska sent när vi kom till Ušće, där Sava rinner in i Donau, och promenerade längs Donau. Vi höll om varandra hela tiden. Det var ebb och ganska gyttjigt där vi gick. Med ens trampade vi ner i geggan till knäna. Mina sandaler gick sönder, och hon slängde sina eleganta skor i vattnet. Vi tog oss till ett träd där marken var fastare. Tre kyssar, fem sex

gånger på brösten och sedan två gånger på hennes sköte. Återstod bara att luta henne mot trädet. Hon omfamnade mig med benen och stönade: ”Å, å, å!” Det här var inte världens bästa sex, så jag kom snabbt i henne. Vi skrattade åt vårt hastiga äventyr. Vi gick ner till vattnet och tvättade bort all gyttja. Hon skrattade av lycka. Tänk vad kvinnor är olika, men ändå så saftiga på något sätt.

Ruška var ingen snygging direkt och hon var lite till åren. Det var inte mycket kvar av hennes elegans från konditoriet. Vi kom till kajen och jag frågade om hon kände Zlata från Sarajevogatan och hennes man Ljuba Vilden, en av mina bästa kompisar. ”Jag har hört talas om dem, men jag vet inte. Hur så?” Jag berättade i korthet om mitt äventyr med Zlata och pekade på ön. Jag visste att de bodde i Sydney. ”Det här äventyret skiljer sig inte mycket från det med Zlata, trots att det har gått så många år.” Ruška sa: ”Är det möjligt att bli kär på tre timmar!”

Nästa dag visade jag henne fälten där jag brukade jogga. Vi knullade på motorhuven mitt på ljusa dagen. Vi var tillsammans hela tiden. Dagen innan jag skulle resa frågade hon om hon fick åka med mig; hon hade australiensiskt pass och behövde ju inget visum, samt kunde lätt förlänga sin semester.

Vi körde genom Europa. Jag hade planerat att vi skulle åka genom Sverige på dagtid. Ruška sa att allt var som en dröm, vilket jag också tyckte. Hon berättade att hennes man misshandlade henne eftersom han hade alkoholproblem och att de inte hade älskat på många år, men att de låtsades ha det bra på grund av sina två vuxna barn. Om jag ville kunde hon begära skilsmässa redan nästa dag.

Pengar är inte allt

Att resa genom Sverige är som att färdas genom en vacker park – hus, villor och byggnader i en perfekt ordnad natur där varje grässtrå ligger på sin plats. Vi stannade ofta på vägen till Stockholm för att komma ut ur bilen och uppleva blommorna, gräset och de fina trähusen. När vi kom fram till Stockholm undrade hon hur det kom sig att vi hela tiden åkte förbi så välvårdade hus och trädgårdar och ändå såg allt så öde ut: ”Var är människorna?” Jag förklarade att svenskarna var ett märkligt folk som föredrog ensamheten trots alla möjligheter till umgänge.

Det hade gått ganska lång tid sedan jag hade frågat min chef om att gå en fotografkurs. Jag tittade förbi hans kontor minst en gång i månaden för att påminna honom. Jag fick alltid samma svar, och under tiden hade han låtit en svensk gå kursen, fastän det hade varit min tur. Jag blev ursinnig, så jag började gå dit en gång i veckan. En dag frågade han mig om jag var intresserad av att filma teateruppsättningar eller serier, för där skulle jag kunna vara assistent till fotografen – B-fotograf. Det innebär att man förbereder kameran för

A-fotografen, medan denne bara har att kontrollera ljuset och exponeringen och trycka på knappen. Jag tyckte att det kunde vara en bra början. Under tiden hade min ljusteknikerkollega Tommy Kraft blivit bokningschef. Samme Tommy hade ett år tidigare besökt min mor i Belgrad och tillbringat tre dagar där med sin familj. Han hade lovordat mammas gästvänlighet. Jag betonade för honom att jag självklart var intresserad av allt slags kameraarbete, så om något dök upp var jag redo!

Jag märkte på Tommys ansiktsuttryck att något var på gång. Trots att många var emot fick han in mig som B-fotograf för programmet ”Vi i femman”. Huvudfotograf var Ulf Linder, Tommys granne och vän. Jag frigjordes från mitt ljudteknikerjobb och satsade med full kraft på mina pojkdrömmars mål. Med beslutsamhet, noggrannhet, disciplin och genom att alltid komma en kvart för tidigt och vara kvar en kvart efter de andra, utmärkte jag mig som en god fotografassistent, och Ulf bokade snabbt in mig på nya program.

Ingen hade bättre kompetens för jobbet som fotograf än jag, för jag hade erfarenheten och var uppskattad för kvaliteten på mitt arbete. Tiden gick och jag gjorde två sexmånadersjobb. Mitt sista uppdrag som ljudtekniker i Göteborg var för det populära amerikanska programmet ”Good Morning America”. Det var mitt livs mest katastrofala och misslyckade tid. Tack vare Gud och min chef Lasse red jag ut stormen. Sedan åkte jag ner till Jugoslavien igen, mitt i sommaren, för att få total avslappning.

De dagar vi tillbringade i Stockholm gjorde Ruška galen av lycka. Jag presenterade henne inte för någon eftersom vi helt enkelt ville ha tiden för oss själva. Hon grät när vi tog farväl av varandra på flygplatsen. Hon ringde från Belgrad så fort hon hade kommit fram och sa att hon inte kunde vara utan mig. Hon skulle till Sydney med första bästa flygplan. De följande sju dagarna ringde hon minst tre gånger om dagen, och tidsskillnaden mellan Sydney och Stockholm gjorde att min sömn blev störd. Jag anade vad hon hade i tankarna, för hon sa att hon hade snabbat på sin skilsmässoansökan och skulle få svar inom en månad. Ruška hade ett snällt och naivt hjärta. Telefonsamtalen blev allt fler och allt längre. De gick för henne varje gång jag i detalj berättade om våra sexuella eskapader i Belgrad och Stockholm. Hon kunde lyssna på mig i timmar. Hon sa att hon hade det gott ställt och att det inte gjorde något att räkningarna var höga. Jag hade aldrig onanerat i mitt liv, men jämte hennes stön och skrik började även jag göra det när vi pratade.

Jag tänkte mig själv i en situation där jag älskade någon mycket men blev avfärdad (vilket som tur var inte hade hänt än). Därför bestämde jag mig för att fixa uppehållstillstånd till henne så att vi kunde vara tillsammans i Sverige. Man lever bara en gång och ska prova allt – ännu ett av mina motton. Livet är trist utan kvinnor.

Ruška skilde sig från sin man som hon hade levt med i 30 år, sålde sin lyxbil, sommarstugan vid havet, och maken gav henne hälften av ranchen och huset. Hon lämnade sitt älskade jobb som sekreterare på ett stort företag. Hon anlände med sex stora resväskor fulla av kläder. Jag hade aldrig sett en så munter och lycklig människa. När vi kom till lägenheten hoppade hon på mig direkt och vi gjorde det mitt på hallgolvet. Det finaste på henne var hennes bröst, fasta och runda som hos en ung flicka; jag tänkte att de var av silikon. När vi reste oss från golvet öppnade hon en av resväskorna och plockade fram en mindre väska. Hon öppnade den och sa: ”Det räcker väl med dessa 100 000 australiensiska dollar för en fortsättning. Jag älskar dig och Europa, och jag vill tacka vår stora serbiska ledare Slobodan Milošević för att han organiserade det där massmötet, för annars skulle jag aldrig ha träffat dig.”

Samma vecka fick hon jobb på hotell Mornington, som låg fem minuters gångväg från lägenheten, som kaffechef under frukosten, eftersom hon talade perfekt engelska. Hon hade kommit till ett dukat bord – alla papper var klara. Allt gick som på räls. Båda arbetade, vilket är en viktig faktor i ett förhållande. ”Jag är lycklig”, hörde jag henne säga minst två gånger om dagen.

Jag har alltid haft lätt för att bli ihop med kvinnor, men det är först när man bor med en person som man lär känna henne. Jag insåg att tiden i Australien och det dåliga äktenskapet hade gjort henne hjärntvättad. Hon var en helt annan person än den jag hade träffat i Belgrad. Hon kände till förhållandena i min familj, så jag ville inte att hon skulle lära känna dem. Till slut insåg jag ändå att hon behövde sällskap och presenterade henne för mina systrar och barn. Hon avgudade Meri. Det var som om hennes hjärntvättade hjärna började rinna ut, för hon började bete sig på ett uppochnervänt sätt: Du ska inte bestämma. Varför gör du så här? Varför gör du så där?

För mig var saker och ting i en sådan situation mycket enkla. Jag var bra på att inte försvåra mitt liv, jag visste att allt fungerar om jag beslutar mig för något, och beslutsamhet är något heligt för mig. Det hade inte gått ens en månad sedan hennes ankomst när jag sa till henne att hon skulle åka tillbaka. Ruška blev chockad: ”Vart ska jag ta vägen?”

Ibland är livet grymt. Hon sa upp sig från sitt jobb utan att ens ha fått en hel månadslön. Hon skrev på ett papper om att hon inte trivdes med livet i Sverige och vi skickade det till utlänningsnämnden. På det sättet blev jag av med ett problem. Vi köpte en flygbiljett åt henne. Jag sa att hon skulle räkna sina pengar så att det inte fattades något, för jag var inte intresserad av pengar, samt att hon skulle glömma sin idé om att hon kunde betala för att behålla mig. ”Pengar är inte allt, och för övrigt är det dina pengar”, sa jag.

Fyra dagar före hennes avresa sa hon att hon ville tillbringa de resterande dagarna hos min äldre syster. Jag protesterade inte, men jag kände förakt för

min syster. Varför blandade hon sig i mitt liv igen, för jag vet inte vilken gång i ordningen? Jag skulle aldrig ha kommit på tanken att ta emot hennes man i en liknande situation. Det värsta av allt var att hon hade kommit hem till oss och hjälpt till att packa Ruškas resväskor när jag var på jobbet, så när jag kom hem låg där bara en lapp om att hon hade åkt. Men det hade ingen inverkan på mig. Ruška trodde att jag skulle förbarma mig över henne. Hon ringde stup i kvarten för att, som hon sa, få höra min röst. Jag erinrade mig en anekdot jag hört i barndomen och tänkte: Håll dig borta från familjen. Meri ringde mig en gång och undrade hur jag kunde behandla en så underbar kvinna på det sättet, att det var en skam. Till och med min mor, som hade nåtts av ryktena från de elaka tungorna, ringde och kritiserade mig. Ruška hade vid ett besök i Belgrad haft med sig en sjal till henne. Återigen hade allt hänt enligt samma mönster; var det mitt fel?

Hon åkte hur som helst hem igen och ringde från Sydney. Hennes före detta man hade tagit emot henne med öppna armar. Men hon lämnade mig inte i fred utan fortsatte att ringa. När jag hörde hennes röst lade jag alltid på luren. Hon ville hämnas, så hon åkte till min mor i Belgrad och beklagade sig för henne över att hon hade en sådan son. Hon fick till och med reda på Maks adress och åkte dit för att snacka skit om mig. När jag hördes med Maks sa han bara: ”Var hittade du den där traumatiserade och sjuka kvinnan!” Maks ord bekräftade min uppfattning om australiensiskan. Mitt samvete var rent.

Jag tog en funderare: vad var orsaken till alla dessa misslyckade förhållanden? Det såg alltid så fantastiskt lovande ut i början, ända tills de träffade min familj.

54. GULDMEDALJEN

Precis som varje lördag satt jag och tittade på engelsk fotboll på tv med en tipskupong i handen. I halvtid var det lottodragning. Jag trodde inte på det här sjuka spelet, men jag tänkte att om jag inte spelade hade jag heller ingen chans att vinna. Det blev ingen vinst den här lördagen heller, konstaterade jag besviket. I detsamma ringde telefonen: ”Hej, det är Lasse. Har du en minut? Ursäkta att jag ringer mitt i helgen, men lyssna på mig, tänk över det och ge mig ett svar senast på måndag. En man som jobbar på TV i Malmö har på grund av sjukdom dragit sig ur kursen för fotografer, så det finns en ledig plats. Kursen börjar om två veckor och är den sista sexmånaderskursen på den här nivån. Säg till om du är intresserad.”

Han hade inte behövt ställa en så dum fråga. Jag hoppade upp av lycka, som om jag blivit utslungad av en katapult. Var det möjligt! Helt otroligt, fantastiskt! Det enda som kunde få mig lugn var att gå till TV-huset och träna. På kvällen somnade jag som en stock. Jag rycktes ur sömnen av telefonen. Det var min vän Raka som ringde, så som han gjorde varje söndag. Jag berättade om kursen, och han sa att han inte längre behövde låna ut kameror till mig för att öva. Senast hade han gett mig en stum Ari med korta filmrullar. Jag hade filmat gamla bönders ansikten på torget vid kvarter 45 i Nya Belgrad. Sedan hade Raka framkallat filmerna och vi hade tittat på dem. Han hade berömt mig för min talang, och jag hade återgäldat honom med att säga att det inte var så konstigt med tanke på vem som var min lärare.

Den stora fotograflegenden på SVT, professor Raymond Rajje Wemmenlöv, i bakgrunden studiotejejen och foto Martin L.

SVT hade en trevånings kursbyggnad i Värtahamnen. Det fanns kurser för alla tv-yrken och de leddes av de bästa lärarna som fanns att uppbringa. På grund av ekonomiska problem var detta den sista långa kursen för fotografer. Jag hade inte tråkigt en enda sekund under utbildningen. Jag gjorde mitt allra bästa för att bli så bra som möjligt. Vi var åtta i gruppen, från olika delar av landet: Stig-Arne ”Stickan” Halvarsson, B-Å Gustavsson, Håkan Carlsson, Martin Reinhold och jag från Stockholm, Ulf Franzon från Växjö, Rolf Ohlsson från Göteborg och Kjell Johansson från Malmö. Huvudlärare var SVT-legenden Raymond ”Rajje” Wemmenlöv, en tystlåten, lugn och noggrann man. Hans assistent var Ulf Ohlsson. Kursen förflöt i en fantastisk stämning, det var som en lek. Bedömningen av examensarbetena skulle ske under en vecka i London, på Horseguards Thistle Hotel mitt i stan, och där var det också fantastiskt. Vi besökte kända tv-stationer som BBC och Thames, museer, filmstudior, och hade dessutom mycket fritid.

Fotografkursens avslutning i London: Martin, Uffe, Stickan, Roffe, Håkan, Kjell, Lenna och jag

Jag ringde Ella och förvånades över att hon kom ihåg mig efter alla år. Att hon hade fina minnen av mig visade hon genom att besöka mig på hotellet. Vi gav varandra en varm och fast kram i hotellfoajén och satte oss och drack Coca-Cola. Hon drog upp ett foto av sig ur plånboken och gav det till mig. Jag var tvungen att gå på toaletten, men när jag kom tillbaka efter fem minuter var Ella helt utom sig. Under min bortavaro hade två finklädda män satt sig på min plats och stulit hennes bilnycklar och plånbok med pengar, kreditkort, dokument,. Vi kallade på polis, men det fanns inte ett spår av de två männen. När Ella hade beskrivit gärningsmännen för polisen följde jag henne till bilen, där en bärgningsbil väntade. Den fina träffen gick om intet. Vi skiljdes åt med böjda huvuden. Detta var min nästsista dag i London. Jag tycker inte om den staden!

Den sista dagen skulle vi se på det inspelade materialet. Hotellet hade dock ingen videosal, så det uppstod panik. Tiden bara gick. Jag visade dock min påhittighet. Jag erinrade mig nämligen att vi vid en inspelning i London hade besökt svenska kyrkan. Jag hade sett att det pågick en konferens och att de hade en video. Jag föreslog för assistenten Ulf Ohlsson och sekreteraren Birgitta Sundqvist att leta upp numret till kyrkan och fråga. Kyrkan accepterade förslaget och tog emot oss med öppna armar. Sekretariatet och läraren på kursen var nöjda med våra examensarbeten, och vid en liten ceremoni överräckte Rajje ett diplom till mig om att jag hade avslutat min fotografutbildning. Vi gav ett ansenligt bidrag till kyrkan som tack för hjälpen.

När jag hade fått mitt diplom, min guldmedalj, gick jag ut på kyrktrappan och skrek av glädje. Nu återstod bara att göra skäl för guldet. Jag var nybörjare i fotografyrket, ansåg de som behövde mina tjänster. Trots att jag var en gammal erfaren knegare i filmens värld, gav man inte stora och dyra projekt till en ”nybörjare”. Jag trodde att det skulle gå lättare. Först nu kände jag det stora motståndet mot mig hos de högst uppsatta cheferna. Jag behandlades som en svarthårig utlänning. Jag förstod att det enda sättet att lyckas på var att själv göra reklam för mig. Jag ringde regissören Janne Palm, som var chef för redaktionen för barn och ungdom på SVT i Växjö. Jag hade gått ljudteknikkursen med honom, och jag sa åt honom att ha mig i åtanke vid nästa projekt eller rekommendera mig för någon annan. Janne kände till mina kvaliteter och gav mig ett erbjudande som gick ut på att jag skulle filma för tv-stationer på mindre orter, för i Stockholm fanns det många fotografer. Jag gick till Skansen, där jag med hjälp av den berömde djurexperten Jonas Wahlström, grundaren av Skansens akvarium, gjorde en perfekt inspelning av världens minsta apa. Jag skickade filmen till Janne, som klippte den och gjorde ett reportage på fem minuter med egen text.

Mitt namn hade dittills förekommit i olika program som ljustekniker och ljudtekniker – och nu även som fotograf. Jag var stolt när jag såg mitt efternamn i slutet av programmet. Och jag glömde aldrig bort mina rötter: varifrån jag var och vilka som var mina föräldrar.

SVT i Stockholm hade många bra fotografer, legender med kvalitet: Rajje, Stig Halvarsson, Gus Gustavsson, Allan Mauritson, Lennart Söderberg, Kaj Östlund. Det var upp till ledningen vilka av nybörjarna som skulle lanseras och släppas fram. Särskilt viktigt var det om man i deras ögon var sällskaplig och social, med andra ord om man drack, rökte och, allra viktigast, var en intrigmakare. Jag hade inte någon av dessa egenskaper, så jag visste att jag måste kämpa som ett djur för min plats i solen. Själva kunde dessa fotografer vraka bland jobben. Men om man protesterade, kritiserade eller avböjde ett jobb, då tillhörde man toppen oavsett kvalitet. Jag visste att det skulle bli mycket svårt

att komma in i det sammansvetsade gänget.

Ingen av dem ville till exempel syssla med skitjobb som lottodragningen på lördagar. Jag accepterade det naturligtvis och förband mig att utföra det varje lördag, vilket hindrade mig från att resa i samma utsträckning. Svenskar jobbar inte frivilligt på helger eller hoppar in när det behövs, vilket passade mig perfekt; jag fanns alltid till hands för cheferna. Trots att jag fortfarande var registrerad som ljudtekniker, tog jag alla jobb jag kunde få, de jobb som stjärnorna ansåg vara skit. Jag var av en annan åsikt och jag står än i dag fast vid att en bild är en bild och att ingenting kan göras i en handvändning. Kortare inspelningar på en eller ett par dagar passade mig perfekt, för efteråt var jag ledig, medan stjärnorna fick jobba långa pass. De klagade jämt på att de alltid måste jobba, och därför valde de också ut bara vissa jobb. Demokratiskt?

Jag gjorde trailers, det vill säga inslag om kommande program. Det ville ingen av de andra göra. Vidare tyckte jag mycket om att göra programmet ”Bakom kameran”, fem till tio minuter långa inslag som fick stor publik. Producenten för dessa program var Harald Westman, och han kunde efter de två första inslagen inte tänka sig att jobba med någon av de andra gnälliga fotograferna. Hans program om Zorn blev en hit för mig, för efteråt kom Allan Mauritson, en av toppfotograferna, fram och gratulerade mig. Just under den här tiden visades såpoperan ”Dallas”, och de första 200 avsnitten hade regisserats av skådespelaren Gunnar Hellström, som hade spelat huvudrollen i filmen om den kände konstnären Zorn. Gunnar gratulerade mig särskilt för det fina fotot. Med trailers jobbade också Sven Olof Persson och Mikael Abramsson, som uppskattade mitt arbete och alltid ville ha mig. Jag jobbade också med ”Filmkrönikan” i Göteborg, där producenten Anna Sellman alltid bad att få mig. Mina reportage var korta och uppskattade. Till och med min chef sa att han var mycket nöjd med mitt arbete och att han trots min ålder inte hade gjort ett misstag när han hade rekommenderat mig till fotografkursen!

Men trots dessa erkännanden funderade inte ens mina chefer – Lars Johansson, Ivan Norén, och särskilt Sven Olof ”SOA” Andersson – på att officiellt göra mig till fotograf, eftersom de stora stjärnorna ville ha det på det sättet, uppmuntrade av den falske bokaren Lars Rahm. Speciellt var det den late norrmannen Anfrid Guliksson som spred negativa rykten om mig, helt enkelt för att han inte gillade mig, eftersom jag en gång hade bett honom dra åt helvete.

Tiden gick och eftersom det inte hände något fick jag nog av att bli skickad hit och dit hela tiden. SVT:s vd Sam Nilson var en seriös man. Vi sågs ibland utanför hans kontor där det fanns en skoputsningsmaskin. Jag brukade gå och putsa skorna en gång i veckan. Varje gång jag såg honom frågade jag om det fanns någon liten kassa där jag kunde lämna en slant för putsningen och om jag behövde hans tillstånd för att putsa mina skor. ”Det räcker med att jag ser

dig, för jag är chef här och du är den ende av de anställda som använder den", svarade han en gång. Nästa gång vi sågs drog jag ut min sko ur maskinen och frågade om han hade tid för ett kort samtal. Han bad mig stiga in på kontoret och vi bestämde ett möte en vecka senare. En kvart före mötet gick jag till alla mina chefer och sa att de var hjärtligt välkomna på möte på Sams kontor klockan 15. När jag kom till mötet bad jag direktören vänta lite; han visste inte om att jag hade bjudit hit mina chefer. Jag visste att ingen annan anställd skulle ha vågat göra något sådant här, men jag var säker på att det var den enda rätta vägen för mig.

Jag vände mig till Sam Nilson och sa: "Pappa, du är vd för detta fina TV-hus, men du vet säkert inte att folk här diskriminerar och trakasserar mig och nedvärderar mitt arbete och mina ansträngningar. Inte ens efter så många år här har jag blivit en tjallare eller lismare, och så tänker jag fortsätta. Men de har lärt mig att man ska slicka deras röv, och att det går bättre för dem som gör det. Jag tänker inte slicka någons röv för att få bättre fotografjobb, men jag tänker bevisa med mitt arbete att jag förtjänar att få det!" Jag räknade upp några program jag medverkat i, och han sa att han hade sett en del av dem. Jag fortsatte: "Jag ber er att säga åt dem att tillämpa samma kriterier mot alla, för jag anser att jag är underskattad och klassad som enstöring. Tack!" När jag sa "slicka röv" stod Ivan Norén inte ut längre och bad att få gå ut. "Pappa" gav de båda cheferna en blick, och de nickade och sa att om det fanns några meningsskiljaktigheter så skulle de lösa dem med mig. "Pappa" Sam sa att någon diskriminering inte fick förekomma på SVT så länge han var chef. Samtidigt frågade han cheferna om det fanns möjlighet till en ny fotograftjänst på avdelningen. I så fall skulle jag få den tjänsten så snart som möjligt. Tack vare den förstående vd:n fick jag tre veckor senare fast fotograftjänst. Därmed hade min pojkdröm förverkligats officiellt.

55. SJUKDOM I HEMMET

År 1990 fick min dotter Stella anorexi. Hon hade alltid haft god aptit, men nu tittade hon bara likgiltigt på maten och ville inte stoppa någonting i munnen. Hon gick ner från 54 kilo till 35. När jag tittade på henne skar det i hjärtat, för jag visste inte hur jag skulle hjälpa henne. I TV-huset där hon jobbade fanns alla hennes favoriträtter, men förgäves. Hon hade allt svårare att stå på benen och var fullständigt utmattad och utmärglad. Alla mina försök att hjälpa henne gick om intet när hon sa: ”Pappa, ju mer du försöker desto svårare är det!” Eftersom det var en sjukdom som man inte visste mycket om kunde följderna bli ödesdigra. Med nöd och näppe inledde hon kampen för att överleva; hon gick slutligen med på att gå i terapi.

Jag hade hört att min vän Torbjörn Olausson hade råkat i stora svårigheter på grund av bilder som han tagit av kungafamiljen med sin egen kamera. De hade publicerats i hela världen och förtjänsten hade säkert varit god. Den här typen av fotografier var mycket åtråvärda, och han hade rätt kontakter för att få ut dem. Det sades att han hade begått ett avgörande misstag genom att ha fullt förtroende för sin sekreterare Inger. Min uppfattning var att hon hade lurat honom för att få hans jobb. Hon hade varit en vanlig sekreterare och, enligt korridorsnacket, hans tidigare älskarinna. Jag tyckte att hon var som en katt, lugn och tyst, men bakom ryggen på honom skar hon honom med kniv, ända tills hon hade skurit upp honom helt. Han stängdes av från arbetet som producent. Jag var säker på att Inger hade folk som slickade hennes röv och som hon knuffade framåt på karriärstegen. En sådan typ var Ove A. Jag hade jobbat med honom och han var verkligen en amatör. Han kunde inte ens rigga upp kameran, för att inte tala om ljuset och ljudet. Jag stötte på Torbjörn och han sa bara: ”Akta dig för Inger.” Han hade blivit offer för ett typiskt svenskt fult knep: när man kan sitt jobb och utför det professionellt år efter år – han hade varit ansvarig för ett av de finaste, intressantaste och populäraste programmen på tv – faller man själv i den grop man grävt. Man blir en nolla. Jag var uppriktigt ledsen över vad man hade gjort mot Torbjörn.

Asiatiskan Tasani

På en asiatisk kulturell manifestation på en ambassad kom en underbar kvinna, en asiatiska med ett muntert leende, fram till mig och erbjöd mig snittar. Jag tog en med räkor. Jag log åt henne och hon återgäldade mig med ett vackert leende. Jag hade knappt hunnit svälja snitten förrän hon kom fram igen. Jag tog en till,

den här gången med någon oaptitlig köttbit på, så jag frågade på engelska vad det var för något. Hon förklarade att det var en av de mest exklusiva kinesiska specialiteterna, hajöron, och att den var bra för potensen. ”Love you”, sa jag, lämnade mitt visitkort och sa åt henne att hon kunde ringa mig. Två veckor senare ringde hon och sa att hon var ledig varannan vecka och att vi kunde ses i helgen.

Hon hette Tasani, vilket i översättning betyder trevligt utseende. Hennes far var kines och hade flytt till Thailand under revolutionen. Där hade han träffat en thailändska, gift sig och slagit sig ner i Bangkok. Tasani hade gått ut college i USA och hade bara varit två månader i Sverige. Hon hade blivit rekommenderad av sin bästa väninna, vars far var diplomat. Hon var underbar, glad och munter och hade fint kort, svart hår, som passade till hennes sneda ögon och platta näsa. Jag sa att jag skulle kalla henne Kinesiskan, Chinese woman. Jag kände en lätt nervositet när jag kramade hennes hand, men hon avvisade inte min beröring. På jobbet hade hon sagt att hon skulle vara borta över helgen, vilket jag tolkade som att vi utan problem kunde åka hem till mig.

Hennes utseende påminde mig om Saleha. ”Jag har alltid velat komma till Sverige och uppleva riktig snö”, sa kinesiskan. Av erfarenhet visste jag att kvinnor från öst var kärvänliga, nätta och ganska lättfärdiga. Hon sa att det här var hennes första träff med en man sedan hon kommit till Sverige. På skoj sa hon att min lägenhet var underbar men att den var misskött och att det låg mycket damm överallt. Hon undrade om jag bodde ensam. När jag svarade ja, sa hon: ”Då förstår jag. Män byter bara lakan men dammar aldrig!” Enligt den buddhistiska religionen är det strängt förbjudet att kramas och kyssas och man håller inte ens varandra i handen offentligt. Därför inledde jag försiktigt min kärleksakt. Jag rörde vid hennes darrande läppar med långfingret. Vi blev upphetsade och började älska. Denna ömsinta och blyga person längtade så mycket efter sex att vi älskade hela natten och halva nästa dag, då jag var tvungen att åka till Tipstjänsts lokaler i Göteborg för att filma lottodragningen. Hon åkte med mig eftersom hon inte ville att jag skulle lämna henne. Efteråt återvände vi och fortsatte med den underbara sexleken. Innan hon skulle till jobbet på måndagsmorgonen, duschade hon och svepte in sig i en handduk. Hon gick fram till mig, lyfte upp handduken och visade sitt svullna kön. Hon frågade sig hur hon skulle klara dagen, för hon kunde knappt stå på benen. Jag fick nästan bära henne till bilen. Jag tänkte att jag aldrig hade älskat så mycket på tre dagar.

Kinesiskan och jag var oskiljaktiga under hennes lediga helger och vi trivdes utmärkt tillsammans. Efter sju månaders umgänge blev vår relation fast. Hon hade ett diplomatarbetstillstånd som gick ut om två månader, så vi bestämde att hon en månad innan skulle flytta in hos mig. Jag frågade på polisen och

utlänningsnämnden hur man skulle förlänga hennes tillstånd. De sa att hon stod under ambassadens diplomatimmunitet och måste tillbaka till Bangkok för att göra det. Först när hon hade fått en stämpel på att hon fick lov att vänta och när vi hade anmält att hon levde med mig, fick hon säga upp sig från ambassaden. Den sista arbetsdagen gjorde hon det. Naturligtvis fick hon ett negativt svar; de sa att hon måste åka tillbaka till Thailand. Hon lyssnade lugnt till svaret och åkte sedan bort över helgen. På telefon sa hon att hon inte tänkte återvända till ambassaden. Bara hennes bästa väninna Gili, som hade fixat jobbet åt henne, kände till hennes adress och telefonnummer, men på grund av avundsjuka och illvilja ville hon hämnas på Kinesiskan.

En vecka efter det att hon lämnat ambassaden, en lördagskväll klockan 23, ringde det på dörren. Som tur var var jag hemma, den här gången med Meri, som hade kommit för att träffa Kinesiskan. Vem kunde det var så sent? Jag gick först, sedan Meri och kinesiskan. När jag öppnade såg jag en mycket lång, medelålders, kraftig, allvarlig man, som hälsade med ”God kväll” och trängde sig förbi mig. Jag blev chockad av hans beteende. Samtidigt kom två andra män in. ”Vad är det frågan om?” frågade jag lugnt, alltmedan Meri och kinesiskan omfamnade varandra av rädsla. Männen som hade trängt sig in i lägenheten visade brickor som det stod Polis på, Johansson, Svensson, Petersson. Det gick in i köket och sa: ”Vad fint ni har det, nästan adventslikt. Hur kan en utlänning ha en så fin bostad mitt i stan?” Jag stod och skakade tillsammans med Meri och kinesiskan. Den förste som gått in fortsatte att bete sig oförskämt och svinaktigt, som om han ägde hela världen. Det kändes som om jag befann mig i en diktatur, särskilt som de andra två gorillorna blockerade ytterdörren så att ingen skulle smita ut. Jag såg att en av dem kände i innerfickan, han kollade uppenbarligen sin pistol. En av dem tog fram ett papper och började läsa: ”Tsama smoja Tan.” Vilken typ, tänkte jag, han kunde inte ens läsa, den dumme svensken. Han fick ordning på namnen: ”Tatsani, bor hon här?” Jag kastade en blick på brevet, pekade på Meri och sa: ”Det här är min dotter Meri, och den här kvinnan heter Tasani. Vad har hon gjort?” En av poliserna greppade fräckt om kinesiskans axel, som om hon var kriminell. Han knuffade till henne och sa: ”Packa dina grejor, du ska följa med oss på en gång.” De andra stod förberedda med händerna på sina vapen. Jag gav buffelpolisen en lätt knuff och skrek: ”Vad har Tasani gjort? Varför gör ni så här?”

Jag höll i kinesiskan så hårt jag kunde, som om jag var starkast i världen. Meri höll lika hårt i mig. Kinesiskans ögon fylldes av tårar. Det uppstod tumult och en av poliserna tog fram sin revolver och sa: ”Ta det lugnt allihop.” Jag bad dem återigen förklara sig. Den omänsklige polisen som höll i mig släppte mig och sa att Tasani vistades illegalt i landet och skulle utvisas med första bästa plan till Thailand. Kinesiskan kastade en snabb blick på brevet och kände igen

sin bästa kompis Gilis handstil. Det var bara hon som kände till adressen. Hon ville hämnas, av avundsjuka, och hade stöd av ambassaden, som ju kinesiskan hade flytt från. ”Vänta lite så ska vi klara upp det här”, sa jag och hämtade kinesiskans pass. Jag slog upp sidan med utlänningsnämndens stämpel och sa att hon väntade på uppehållstillstånd. ”Kollade du det innan du kom hit? Om inte, så gör det.” Varpå buffelpolisen tog upp sin mobil och ringde till jourhavande på nämnden för att kontrollera stämpeln.

Jag kramade Meri och kinesiskan. Jag hörde den dumme svensken säga ”ja, ja, ja” i telefon. Plötsligt blev han som förbytt och sa att allt var ett misstag. ”Är det möjligt att ni tränger er in i här bara för att någon har skickat ett brev? Och utan att kontrollera det hela först? Är det så här det fungerar i detta fantastiska svenska samhälle?” De tre vände på klacken och lämnade lägenheten, utan någon som helst ursäkt. De tog sig snabbt nerför trappan och försvann. Jag skrek efter dem: ”Jävla skit!”

Jag kände en kvinna som hette Greta och var chef på ett kafé i radiohuset. Hon lät kinesiskan jobba där med att göra smörgåsar och sallader. Hon var nöjd med sitt jobb. Den här gången gjorde jag allt jag kunde för henne med särskild tillfredsställelse. Jag ville lotsa in henne i det svenska samhället på bästa sätt, för det förtjänade den här fina flickan. Hon började också snart på en kurs i svenska. Hon var lycklig och nöjd.

Kinesiskan Tasani,
Thailands pärla

Stellas plågor

Stella slutade jobba eftersom hon inte längre kunde stå på benen på grund av anorexin. När hon kom på besök för att träffa Kinesiskan stelnade jag till – hon var bara skinn och ben och kunde knappt prata. Herregud, hon såg ut som ett lik! Blek, uttorkad, med iskalla händer, kläderna hängde på henne. Stella bad mig låna henne 10 000 kronor tills hon började jobba igen för att kunna plastikoperera näsan. För mig var det inget problem att ge pengar till min älskade dotter; jag önskade att det skulle ge henne mod att gå med på att göra något för att bli frisk. Jag lade pengarna på bordet och önskade henne en lyckad operation. Jag blev utom mig när hon sa att hon hade sagt upp sig från televisionen, något som hennes mamma hade förslagit. Men jag sa bara att det var dumt gjort. Hon var som besatt av sin hemska sjukdom och jag visste att hon inte hade varit förmögen att tänka igenom beslutet ordentligt. Kvar på bordet var tre tallrikar och många kinesiska specialiteter.

När hon hade gått märkte jag kinesiskans oro. Jag sa att hon inte skulle vara orolig. Mina barn, hur mycket jag än älskade dem, kunde inte påverka vårt förhållande, för det här var vårt liv. Hon svarade att hon hade sett många fall där barn gjort allt möjligt för att krossa ett lyckligt förhållande. Jag sa att om det uppstod något problem på grund av döttrarna så skulle vi lösa det tillsammans. Jag betonade att jag höll av henne mycket, för det kände jag verkligen, både i hjärna och hjärta!

Det ringde på dörren. När jag öppnade fick jag syn på den roliga och berömda skådespelerskan Kim Anderzon. Hon var min granne och bodde en trappa ner. Hon är en av Sveriges bästa underhållningsartister. Vi hade arbetat tillsammans några gånger. ”Tjänare, bästa granne”, sa hon med ett gulligt skratt. Jag har fått oväntat besök, har du möjligtvis några flaskor vin hemma som jag kan låna?” Hon väntade utanför dörren medan jag gick in. Plötsligt dök kinesiskan upp med en stor tallrik fullastad med kinesiska specialiteter: ”Varsågod, det här passar bra till vitt vin.” ”Nämen …” började vår gulliga granne men jag avbröt henne och räckte fram tre flaskor vitt vin. I brådskan hann hon säga: ”Du har räddat ännu en kväll för mig!” Jag räknade för mig själv hur många flaskor jag hade gett henne hittills; vi var uppe i 20 stycken.

Min 50-årsdag närmade sig. Jag ville fira den med mina närmaste vänner, de kompisar som jag hade vuxit upp med och som jag hade hjälpt till ett tryggt liv i Sverige. Jag hade planerat att vi skulle vara ett trettiotal. Kinesiskan lovade mig att hon skulle fixa all mat och dryck och vara värdinna under kvällen. Jag ringde alla gäster en och halv månad före festen. Jag visste att många skulle komma, bland annat för att vi inte hade setts så mycket på senare år. Vi hade lämnat Jugoslavien för länge sedan och åren bara gick. Gud vet hur länge vi

skulle ha hälsan, så det här var ett bra tillfälle att umgås lite igen.

Lördagen den 21 mars överöste kinesiskan mig med presenter. Jag var lycklig över att ha varit tillsammans med henne i över ett år och jag tyckte mycket om henne. När vi drack morgonkaffet fick vi sällskap av Anki, som var inneboende hos oss. Hon var från landsorten och 21 år gammal. I detsamma ringde det på dörren. Det var Stella. Hon kunde knappt stå upp och såg ännu värre ut än förra gången. Hon kramade och pussade mig och gav mig ett bonsaiträd, livets träd, och en rosa nallebjörn. Hon hade kommit först av alla så att ingen skulle se henne i det här tillståndet. Hon hälsade på kinesiskan och Anki och satte sig ner med min hjälp. Jag ville skrika högt av sorg. Hon var ändå munter och sa att näsoperationen hade gått bra. Det gladde mig, så jag gav henne en puss. Då berättade hon att hon skulle åka till ett nyöppnat institut i norra Sverige för att undersökas och få behandling. Det var nog i grevens tid, för hon var verkligen på fallrepet. Jag tänkte att det kanske var för att hennes komplex för näsan nu hade försvunnit; det var också så jag hade tänkt när jag hade gett henne pengarna. Jag erbjöd henne ingen mat. Det gjorde dock kinesiskan, men utan framgång. Hon hade inte kraft att stanna länge. Jag tackade henne för att hon hade kommit, vi kramade om varandra och grät en skvätt. Stella sa att allt såg jättefint ut och betonade: ”Pappa, oroa dig inte för pengarna, jag ska betala tillbaka!” Jag svarade: ”Bara du blir frisk igen, strunta i allt det andra!”

Sedan kom Ta (fisktärna), en av kinesiskans bästa vänner från barndomen, som även hade tagit hennes plats på ambassaden. Medan maten lagades dånade kinesisk musik ur högtalarna på den supermoderna Sony stereo som jag hade fått dagen innan av mina kollegor på jobbet. Jag hade bjudit dem på en tårta som det stod SVT på. Både den tårtan och dagens tårtor hade bakats av ungerskan Elisabet. Hon hade ett konditori och var min svenske kompis Åkes fru.

Den första gästen var Goran, en avlägsen släkting till min mor. Jag hade fixat så att han kunde bosätta sig i Sverige. Sedan anlände de andra: Juzbe, en underbar grabb från Sajmište; Bata Ćora; Žika Tjockskalle; Vaskes kompanjon Pera (för närvarande var de osams); Kiki, berömd för sina upptåg innan han gifte sig; Moca, mitt bröllopsvittne; Žuća, svartabörshandlaren från hotell Kasine i Belgrad; min svåger Milan Marković och min syster Stojna; den andre svågern, som också var förälskad i sig själv, Mladja Janićijević, som skämdes över sitt serbiska namn och hade ändrat det till det ungerska Janos Istvan; hans fru Dragica, som såg sig själv som miss Universum; Olgica Lindqvist, min kollega och en riktig tuffing, med sin söta tioåriga dotter Sandra; Birgitta, som jag tippade med; Åke, den berömde massören och kiropraktorn som gillade unga tjejer och nu var gift med ungerskan; Libe Čokalija, den ende av mina kompisar som inte hade blivit fet, han var lika mager som alltid och rökte som en borstbindare; pokerspelaren Vaske, den gråhårige gubben, som jag numera kallade honom;

min dotter Meri, i en elegant svart klänning men lite väl mogen för sina 17 år; två av Meris väninnor, samt några till. Det var smockfullt i lägenheten.

Det fattades några som inte hade haft heder nog att komma. Min kinesiska välkomnade alla och serverade dem sina kinesiska specialiteter, som alla älskade. Olgica dominerade tillställningen med sina vitsar och historier ända tills Meri tog fram en stor kniv och började jonglera. Hon kastade den upp, framåt och bakåt, mellan benen och armarna. Vi stirrade som förhäxade och tänkte på revolvermännen i västernfilmer.

Till god mat och champagne mindes vi händelser från barndomen vid floden Sava. Efter 27 år i främmande land var vi tillsammans igen. Alla hejade på när jag skulle blåsa ut de 50 ljusen i de två tårtorna, de vackraste jag någonsin sett. Jag lyckades, och efter en applåd stämde de upp i den svenska födelsedagssången ”Ja må han leva”, varpå de hurrade. Kanske skulle detta bli den sista gången det här gänget träffades. Tack ska ni ha allihop. Ni var underbara! Vilket kalas!

Vid midnatt var bara jag och min kinesiska kvar. Enligt kinesisk tradition (en symbol för elden) lyfte jag upp henne som tecken på tacksamhet och bar henne till sängen. Jag kysste henne och vi föll nöjda i sömn.

Draga, Tasani, Elisabet och Åke

Žuća, Juzbe, jag och Olgica

50-årsfesten: jag, Mladja, Pera, Juzbe, Kiki, Draga

56. SERBISKA KYRKAN

Den 4 november 1990 anlände grundstenen till ett nytt serbisk-ortodoxt tempel i Skandinavien från Pakrac. Den gamla kyrkan hade varit en underbar, blå liten träbyggnad på en kulle i Enskede. Trots att den varit liten hade det alltid funnits plats för alla besökare bland de vackra takmålningarna. Den nya kyrkans grundare var min kompis Miša, som jag betraktade som maffiaboss eftersom han betedde sig som en sådan. Vi hade träffats innan den gamla kyrkan skulle rivas. Vi kom överens om att jag skulle filma uppförandet av den nya kyrkan. Jag lovade att jag skulle göra ett hederligt jobb och att den tid jag lade ner på det skulle bli mitt bidrag till kyrkan. Jag ville bara ha betalt för mina utlägg. Miša hade ända sedan vi lärde känna varandra på Jaktrestaurangen visat sig vara en tuffing och jag litade på honom. Projektets arkitekt var Dragan Savićević, som jag inte kände.

Överenskommelsen med Miša i kyrkan

För Miša var det här bra reklam, eftersom min kompis Raka hade lovat att sända valda delar via satellit ut i världen och på det sättet visa upp bygget med hjälp av mitt filmiska öga. Miša fick stor uppmärksamhet i världen eftersom

Raka regelbundet sände från bygget i jugoslavisk och serbisk TV. Men av de pengar som utlovats till mig såg jag inte röken. Att följa bygget med kamera motsvarade halva donationen till kyrkan, för Rakas sändningar kostade en hel del, men det var inte så mycket jag kunde göra nu när jag hade accepterat uppgiften. Jag kom till bygget i princip dagligen och registrerade varenda detalj, även med hjärtat.

Arbetena framskred och i genomförandet deltog människor med olika bakgrund. Miša påminde med sitt beteende om Al Capone. Alla dagar då han var i Stockholm kom han till bygget i en stor svart Mercedes med mörka rutor som kördes av chauffören Neša. När han närmade sig bygget kröp bilen fram så att alla skulle se honom. Så fort Neša stannade bilen rusade två killar ut. Den ene öppnade dörren för Miša, som alltid var klädd i dyra kostymer och blanka skor. Han försvann hastigt in i byggnaden. När det regnade höll alltid gorillorna ett paraply ovanför hans huvud. Jag var inte intresserad av vad han gjorde och hur, men jag kunde inte undgå att höra snacket på bygget. Jag fick veta att han var i fastighetsbranschen, samt att han handlade med vapen, olja, diamanter och andra vinstbringande varor med andra maffiakungar, vars gäst han ofta var. Varje gång han tittade till bygget berättade han för byggjobbarna om sina besök i olika kungaresidens. Miša var en mycket intelligent och smart man, och med sitt charmiga beteende och goda berättelser gjorde han intryck på alla.

Chef för bygget var Mitar, som alltid hade en cigarrett i munnen. Byggjobbarna fick slita hårt och de protesterade när lunchen var sen. Men Stamenkos specialiteter från restaurang Babylon och Mocas från Riddarkällaren täppte till munnen på de missnöjda knegarna. Det var prästen Vlada och hans två assistenter Veliša och Raša som varje dag kom med den skänkta maten. Miša brukade uppmuntra dem i arbetsbaracken med orden: ”Håll ut, grabbar. När kyrkan är klar kommer det att stekas spädgris här, till egen inlagd gurka, serbisk korv, bönsoppa…”

Efter fem månader, den 17 mars 1991, välsignades grunden till St. Savas tempel i Stockholm vid en högtidlig ceremoni. Det var mycket folk och gudstjänsten leddes av biskop Dositej. Det var spännande att filma den här storslagna händelsen.

Bygget gick vidare med full fart. Många av donatorerna var verkligen hederliga människor, bland annat doktor Atanasijević med familj och min kompis Nikola Janić, journalist och ordförande i Serbiska föreningen, ägare till pizzerian San Marino, tidigare ägare till restaurang Dubrovnik. Naturligtvis fanns där många som bara slog dank och hade, eller hade haft, problem med lagen, men mestadels var det ärligt folk som älskade kyrkan och sin tro. Gud ser allt och förlåter allt. Jag tror att jag fick en god överblick över händelserna, för jag var den ende som var där varje dag. Jag fick till och med sällskap av min

kinesiska ibland, så att hon skulle slippa sitta hemma ensam.

Om jag hade samarbetat med snuten skulle jag ha fått mer ersättning för min film än vad jag fick av grundaren Miša. Jag hade inte ens fått ersättning för Rakas material. En dag kom två välklädda, okända ynglingar till bygget. Privatchauffören Neša rusade ut för att öppna bildörrren för Miša, som steg ur med ett leende, som alltid. De två ynglingarna gick fram till honom och sa: ”Min herre, om ni inte hostar upp det ni är skyldig är ni illa ute!” Miša stoppade lugnt ner handen i ena rockfickan och tog upp en sedelbunt. Han överräckte den till dem och sa: ”Ett missförstånd!”, varpå ynglingarna försvann. Herregud, det fattades bara att det skulle börja skjutas på denna heliga plats! I hela denna blixtrande filmscen hade Miša betett sig helt kallt. Med ett leende sa han: ”Mrc är en av våra bästa kockar i Stockholm. Han är bland annat känd som specialist på spädgrisar!” Och så ropade han: ”Om tjugo minuter vill jag se en spädgris stekas över eld mitt på plattan!” Det behärskade proffset Mrc, som inledde varje dag med franskt vin, frågade: ”Varför, chefen?” ”För att fira att bygget av detta heliga tempel framskrider enligt planen!” Mrc verkställde ordern. Senare riktade jag objektivet mot Miša och filmade honom när han bröt loss grisens svans och gav tecken till de andra att hugga in. Medan vi andra käkade griskött, smuttade Mrc på sitt vin. Miša nickade åt mig att komma bort till honom. Han stoppade några vikta sedlar i handen på mig, som om det var en allmosa, och sa: ”Nog ska väl min dröm om att bygga den här kyrkan gå i uppfyllelse, så att jag kan bli döpt i den!” Jag var glad över att han hade gett mig åtminstone en lite skänk från ovan till mina utgifter, dessutom utan skottlossning. Men det var inte så noga med pengarna. Miša var en märklig typ och han uppförde sig som en iskall gentleman även när han hade problem.

Efter några veckors frånvaro parkerade den svarta limousinen intill en av barackerna. Tillsammans med Miša steg en stor karl ur bilen. Miša presenterade honom som Obren Pavlović från Herceg Novi. ”Den här mannen ska införa ordning och disciplin på bygget!” skojade han. Och tro det eller ej, bygget gick mycket bättre efter Obrens ankomst. Alla gillade och uppskattade Obren, men inte för hans fysiska utseende, utan för att han var en utmärkt byggnadsingenjör. Till och med Nena, som var en av de ansvariga för bygget, beundrade hans kunskaper och hans intelligenta och snabba lösningar på olika problem. Han var en fin människa och log nästan jämt.

57. BESÖKET HOS SVÄRFÖRÄLDRARNA

År 1992 spelades EM i fotboll i Sverige, och Jugoslavien hade kvalificerat sig till slutspelet. Vi hade ett bra lag och var stora favoriter. Men i sista stund infördes sanktioner mot landet, som om det serbiska folket var de skyldiga. Det är bara de stora som tjänar på sanktioner. Vad var det för ansvariga i FN som ville straffa ett helt folk? Vilken cynism! Vårt landslag stängdes av från turneringen. Och jag som alltid hade läst att idrott och politik inte hörde ihop! I stället för oss fick Danmark vara med, och till råga på allt körde de över allt motstånd och blev EM-mästare!

Huvudsponsorn för landslagets logi i Stockholm, och för övrigt en av de största donatorerna till kyrkbygget, var Dragan Joksović Joksa. Han organiserade och betalade som en gentleman för det flygplan som körde hem det uteslutna fotbollslandslaget till Jugoslavien.

På mitt jobb gick allt som smort. Jag var orolig för min dotter Stella, men jag intalade mig att hennes hälsa skulle bli bättre med tiden. Psykiatrikern och psykologen på den inrättning där hon behandlades hade sagt att hon inte var särskilt mottaglig för behandlingen och att all inblandning från familjen bara kunde göra saker och ting värre. Det var bara hon som kunde hjälpa sig själv. För andra gången gick jag upp till Stellas personalchef på TV och bad honom ta hänsyn till den depression som hade blivit följden av hennes sjukdom och varit anledningen till att hon hade sagt upp sig. Han sa att det inte skulle bli några problem om hon ville komma tillbaka. Svenskar är förstående i sådana situationer. Detta var ändå ett ljus i tunneln.

Min kära kinesiska hade arbetat ihop till sin första semester, så jag föreslog att hon skulle välja en resa i Europa. Hon hade aldrig varit söderut. Det finns inget bättre än att åka med någon som man är tillsammans med. Vi förtjänade det!

Det var augusti och vi njöt av att bada i Atlantens rena vatten vid Portugals kust, i den lilla orten Albufeira. Jag ville på alla sätt göra hennes första semester så fin som möjligt. På seneftermiddagarna joggade hon glatt på sandstranden och tittade på solnedgången. På kvällarna åt vi portugisiska specialiteter. Efter en härlig dag njöt vi av att älska på balkongen, varifrån man såg och hörde Atlantens vågor. Efter en dagsutflykt till Lissabon satte vi oss på balkongen och åt honungsmelon, som kinesiskan älskade, och vattenmelon, min favoritfrukt. Hon pratade om den här semestern, som hon bara hade kunnat drömma om tidigare, och fortsatte sedan att prata om vårt liv. Och hon berättade en otrolig historia om min illvilliga familj, om mina systrar och döttrar. Hon berättade om den dagliga telefonterror hon fått utstå och de förfärliga historier hon fått höra från dem. De hade sagt åt henne att genast lämna mig, eftersom jag en dag

skulle döda eller misshandla henne och göra henne till en krympling för resten av hennes liv; det slavliv som hon levde med mig skulle göra henne galen; hon var en egen person och måste naturligtvis inte lyssna på mig; var hon inte trött på att hela tiden göra som jag sa, var hon inte trött på att jag var med en ny kvinna varenda dag? En person hade presenterat sig som min älskarinna och hittat på historier om långa nätter med mig. Mina systrar hade erbjudit henne att träffa dem i hemlighet och att gå ut, för det kunde jag inte förvägra henne, och de hade bett och bönat henne att inte säga något till mig. Under hela den här terrorn hade hon tjatat emot och sagt allt till dem; att hon levde med en mänsklig och förstående man i underbar harmoni och att de inte skulle lyckas köra bort henne eller skrämma henne. Hon behövde inte deras hjälp. ”Jag fick slutligen nog när de ville att jag skulle träffa dem bakom din rygg.”

Med den här historien fick hon över mig på sin sida för evigt. Jag hade aldrig känt en person som var så ärlig och schysst. Först nu insåg jag hurdana mina tidigare fasta relationer hade varit: ingen av de där kvinnorna hade sagt sanningen till mig, utan hade plötsligt dragit sig undan och lämnat scenen på ett fult sätt. När jag fick höra talas om de obehagliga samtalen och hoten, förstod jag de stora förändringar som hade skett i mina bästa förhållanden och varför de alltid slutat i katastrof.

Jag berättade allt om mig själv och alla relationer jag haft. Jag sa att hon var den underbaraste personen i världen, att det inte fanns någon annan som hon, och att mina känslor för henne blev starkare för var dag som gick. När jag jobbar över och inte kommer hem i tid, börjar hon darra och tror att det har hänt mig något. Om jag inte svarar i telefon eller om vi inte hörs av, oroar hon sig. Vilken respekt och vilken kultur! Hon väntar på mig varenda dag med sitt fina leende, som närapå berusar mig. Hon bekymrar sig för varenda fläck på mina kläder och ser till att jag är ren och ser bättre ut än mina kollegor. Jag ska erkänna att det här störde mig lite i början. Men ingen har gett mig så mycket uppmärksamhet tidigare. Och så alla dessa underbara sexscener, på kinesiskt vis, respekten för hygienen, värmen, försiktigheten, och framför allt ärligheten. Jag respekterar henne mer än någon annan på grund av vårt ordnade, harmoniska liv. Jag njuter och jag inser hur mycket hon är värd för mig. Hur många gånger har hon inte sagt att hon skulle ta livet av sig om det, Gud förbjude, hände mig något. Jag trodde inte att det fanns sådana människor. Jag är överlycklig, för det var just så här jag ville komplettera min stabila livskedja. Den är stadig och okrossbar! ”Du har rätt vad gäller din familj. Jag förstår dina våndor och jag står helt och hållet på din sida, för alltid”, sa hon.

Den portugisiska kusten i Albufeira påminde mig om klimatet i Jugoslavien under regniga sommardagar. Varje morgon när vi kom ut från hotellet passerade vi ett underbart träd med vackra frukter. Den sista dagen frågade jag kinesiskan

om hon visste vad det var för träd. Det visste hon inte. Solens strålar trängde genom grenarna och lyste upp två frukter som växte intill varandra. Jag berättade att samma träd fanns i Belgrad och hette kvitten, och att svenskar inte ens hade sett denna underbara frukt. Jag plockade en frukt och gav den till henne. Jag sa att den halvmogna kvittenfrukten med sitt fina utseende och härliga doft var som mitt förhållande till henne, och kinesiskan plockade en större till mig. ”Ser du, den här är större, och ju mognare den blir desto finare doftar den och ser bättre ut.” Hon svarade snabbt: ”Som du!” Ju mognare, desto bättre, vackrare och stabilare! Vi tog med oss frukterna till Stockholm.

När jag var en busig pojke hade jag älskat att palla kvittenfrukt i Kalankas berömda trädgård. Jag hade burit hem frukten och låtit den mogna där. Vad kunde vara bättre än att min kinesiska fick mogna jämte mig! Det är en rikedom att ha en så underbar person vid min sida, någon som jag kan njuta med på resor, som jag tack var mitt jobb åker på rätt ofta.

Jag hade landat på Bangkoks flygplats flera gånger i tjänsten, men den här gången var det annorlunda. Bland det trettiotal människor som väntade på oss i ankomsthallen kände jag igen ett ansikte från ett foto, Miki, kinesiskans syster. ”Där är hon!” sa jag och pekade, och Tasani satte ner sin resväska och sprang mot henne. Kinesiskan stannade mitt i språnget framför en elegant äldre dam och blev som förstenad. Det var hennes mor! De stod stilla mitt emot varandra,

Tasanis syster Miki, modern och Tasani

med korsade armar och händerna över bröstet. De hälsade med en lätt bugning. Jag gick fram till hennes vackra syster och gav henne en otillåtet varm kram. Jag bugade mig för den allvarsamma damen och kastade sedan en blick på de andra. Alla stod med korsade armar och bugade sig för mig och kinesiskan. Hela den kinesiska släkten var där. De gick glatt fram för att röra vid mig. Jag hälsade på modern Djalon (fin framtid), brodern Tamrong (vänlig), den söta systern Nantana (vacker finhet), broderns fru Noj (liten), deras dotter Muk-Mik (sötsak) och farbrodern, som hade rest ända från Kankun för att träffa oss. Han kunde inte ett ord engelska. Han var en kopia av fadern, berättade kinesiskan. Tasanis far hade dött 1991, och enligt deras traditioner meddelar man inte en sådan nyhet till de familjemedlemmar som är frånvarande. Hon hade ofta ringt eftersom hon visste att han led av magcancer, och hon hade skickat pengar till behandlingen. Varje gång hon ringde sa de att han inte var där, att han var ute på promenad eller något liknande. När hon slutligen fick reda på det blev hon förtvivlad.

Medlemmarna i hennes familj var muntra, vänliga och nöjda över att äntligen få träffa den man som levde med Tasani. Vi gick till en restaurang där det serverades högtidliga kinesiska specialiteter och den berömda desserten ”sticky rice” med mangoklyftor – tjockt ris i kokosmjölk i ett 30 cm långt sockerrör.

Välkommen till buddhisttemplet, Miki och Tasani

Eftersom min kinesiska inte hade varit på sin fars begravning, hedrade hon hans minne enligt kinesisk sed. Jag och familjen kom till ett av de vackraste buddhistiska tempel jag sett. Där fanns nio munkar i traditionella orange mantlar med höger axel naken. På fötterna hade de sandaler eller var barfotade. Vid sådana här tillfällen har familjen med sig mat i små plastpåsar. Kinesiskan skänkte en hel del pengar till munkarna och templet. Sedan gick vi in i det utrymme där ceremonin skulle äga rum. Vi satte oss på mattan med benen i kors. Den förvånade munken frågade vem jag var, för det var ovanligt med vita människor här. När han fick veta det, önskade han mig välkommen. En lång bön lästes upp för den avlidne fadern. Det talades om hans kärlek till familjen, att han skulle bli kvar bland sina nära, budskap om vår existens, himmelrikets hemligheter, att de närvarande skulle be varandra om förlåtelse för sina synder. Därefter tändes två ljus och doften av jasmin spred sig i rummet. Munken stänkte heligt vatten på de närvarande som tecken på välsignelse.

Till Tasanis fars minne med munkarna

Efter ceremonin gick kinesiskan fram till mig och gav mig en tacksam kram. Nu hade en mångårig börda fallit från hennes axlar. Jag besvarade hennes kram, till allas förvåning, för det var inte vanligt här.

När jag återvände från min joggingrunda såg jag förvånade ansikten. Det var ovanligt att springa utmed kanalen. Solen höll på att gå ner. Jag stretchade och gick sedan långsamt mot kinesiskans hus. Jag tänkte att vi befann oss i samma situation; båda var främlingar, jag var jugge och levde i Sverige, och hennes kinesiska familj levde i Thailand. Hennes bror Tamrong gick fram och klappade mig på axeln. Han hade beundrat min uppvisning i den 30-gradiga värmen. Men värmen gjorde mig bara gott, för jag svettades mycket mer och fick på så sätt

Sit-ups vid templet med Tasanis hjälp

Avkoppling på stranden mellan Cham-Hua-Hin

bort ännu fler kilon. Jag kände att han gillade mig, och jag tyckte om honom också, för han var en riktigt cool typ. Han var annars en av de populäraste männen i den här delen av Bangkok, Bangpo, som liknade Savamala i Belgrad. Han bjöd mig några gånger att följa med honom och hans kompisar ut, och de påminde verkligen om mitt ungdomsgäng vid Sava. De var sportiga typer och jag njöt av att se dem träna thaiboxning. En gång bad han en kompis ta ett kort på oss två, vilket påminde mig om när Maks efter en träning hade bett Ćenta ta ett kort på oss på ängen vid Järnvägsbron. Tamrong påminde mycket om min kompis Maks. Han visade del för del av sin stad för mig, och jag följde honom hack i häl. När vi skulle gå in på en nattklubb stannade nästan allt upp, alla ville hälsa på honom, särskilt unga tjejer.

Tigerjakten

En dag sa han att han hade ordnat en utflykt för oss med tre kompisar till. Vi fem satte oss i en specialutrustad Range Rover. Tamrong körde och jag satt bredvid honom som hedersgäst. Alla hade namn med olika betydelser: Tor (gemensam), Dee (stark) och Tanong (modig). Namnen passade perfekt till deras kraftfulla utseende. De tre satt på skinnsätet bakom mig, och mitt emot dem fanns ett låst skåp. Luftkonditioneringen gick för fulla muggar eftersom temperaturen var runt 40 grader. Vi berättade om olika äventyr för varandra, så vi kände knappt av den tio timmar långa färden. Plötsligt dök den enorma floden Mekong upp framför oss, och till min lycka stannade vi vid stranden för att njuta av den grönskande naturen. Sedan kom vi fram till Udon Tani, en liten stad nära floden, där vi sov ett par timmar i ett slags hydda som ägdes av Tor. Vi bytte om till gröna kamouflageuniformer med små prickar och tog på oss gymnastikskor. Tamrong gav mig namnet Djidee (godhjärtad). Vi fortsatte med bilen en mil in i djungeln på en smal väg. Jag steg ur och blev genast genomsvett.

Jag tittade nyfiket på när de tog ut fyra mausergevär med ljuddämpare ur det låsta skåpet. De kontrollerade dem noggrant, varefter vi gick till fots på en smal stig. Vi stannade vid ett fält. Vad jag kunde se i månljuset var det lika stort som en fotbollsplan. Tamrong gjorde tecken att vi skulle huka oss. Härifrån hade vi bra överblick. Först nu insåg jag att vi låg i bakhåll, för i bilen hade Tamrong sagt att hans hobby var jakt. Efter några timmars total tystnad började morgonsolen lysa upp den motsatta sidan av fältet. Med mitt professionella fotoöga lade jag märke till någon sorts vilda djur som liknade rådjur. Medan några av dem betade lyfte en av dem då och då på huvudet och lystrade. På så sätt vaktade de varandra. Ett tiotal meter från vilddjuren dök ett stort huvud upp och rusade blixtsnabbt mot dem. Djuret skulle precis hugga tag i sitt första

offer då det hördes en dov knall och den föll till marken. De fyra reste sig upp från sina gömställen och gick mot bytet med riktade gevär. Därefter tog de varandra i hand och inledde en rituell dans runt djuret. De tittade på mig utan ett ord, som om de ville säga: Vad väntar du på, kom hit och titta! Jag gick fram, men innan jag hann ta mig en ordentlig titt på djuret kramade de om mig och jag drogs med i deras märkvärdiga dans, som symboliserade seger.

I gräset låg en enorm död tiger, och i dess vackra päls syntes tre skotthål ur vilka det rann blod. Medan jag hänfört betraktade den hjälplösa tigern, sa Tamrong att det här var deras hemliga jaktställe. Det fanns mycket tigrar och lejon här, men det var straffbart att jaga dem. Han förklarade att vi hade haft tur den här gången, för ibland kunde man få vänta i flera dagar. De tog fram några verktyg och en stor presenning ur en ryggsäck. Det var märkligt att se dem tälja två meterlånga pålar med speciella knivar. Därefter öppnade de tigerns käftar. Tamrong lyckades till slut gräva upp en blodig tigertand med en slaktarkniv. Han räckte den till mig för att jag skulle slicka blodet, som fortfarande var varmt. Det gav styrka och ökade potensen, menade han. Som förtrollad slickade jag tanden och svalde blodet.

Med den vassa slaktarkniven började Tamrong skrapa bort yttersta höljet på tanden på ett löv. På lövet föll delar av tanden ner, som mjöl. Sedan böjde han sig över tigerns käkar och fick upp ytterligare några droppar blod från det hål där tanden hade suttit. Han blandade ut blodet med pulvret. Han gav mig lövet för att jag skulle äta upp pulvret. Medan jag slickade av lövet, sa Tamrong att detta skulle skydda mig från könssjukdomar, reumatism och astma.

De andra tre följde hela tiden vad som hände. De bugade lätt, och Tamrong gick fram till mig, öppnade min vänsterhand, lade i tigertanden i den och sa: ”Nu är den din.” Jag kramade den ömt och varmt. Jag återgäldade dem med ett förvirrat leende. Det enda som kändes lite obehagligt var när de flådde tigern. Den här gången var det Tamrong som fick pälsen. För att inte behöva titta på den vidriga scenen låtsades jag stirra på min tigertand i handen.

När de hade flått djuret lade de pälsen på presenningen. Tamrong och grabbarna pratade på sitt språk, sedan vände de sig mot mig: ”Var inte orolig, tigerns kött kommer snabbt att bli uppätet!” Tigern är ett heligt djur för thailändare och köttet lämnas alltid till andra djur. Jag drog en djup suck. Jag ville komma till bilen så fort som möjligt. Tamrong sa att jag måste hålla i tanden så länge som möjligt för att bli fäst vid den. Innan vi gick in i hyddan tog Tamrong den från mig och gav den till Tanong, samtidigt som han sa något på thailändska. I hyddan gav sig alla i kast med att tillreda thailändska specialiteter. Vi satte oss med korsade ben och började äta av rätten som hette kangreng – ris med hackade räkor, grönsaker och kokt kyckling, med kokosmjölk och curry djaja. Vilken måltid mitt i djungeln! Efter maten drack vi oss otörstiga med kallt lindte.

Tamrong sa att vi måste stanna här tills tigertanden hade torkat i solen. Om vi hade samma tur som hittills skulle det ta tre dagar. Han visade mig den rengjorda tanden och förklarade varför det var nödvändigt. I min översättning skulle det låta så här: om man tog ett vete- eller majskorn och försökte skjuta det på flickor med ett ärtrör, skulle kornet glida. För att få den riktiga effekten måste man vänta tills det mognat och torkat. Samma sak var det med tigertanden.

Vi tillbringade tre dagar vid Mekongs strand. Vi badade och lattjade. Jag berättade om mina upplevelser vid Sava och jämförde dessa grabbar med Maks och mina kompisar. De lyssnade uppmärksamt, jag såg att de gillade mina historier.

Den märkliga safarins fjärde dag gick jag och Tamrong för att hämta tigertanden som hade legat och torkat. Alla baciller och insekter var borta, och eftersom den hade torkat i naturen kunde den inte spricka. Den såg ut som en kärna. Nu var det bara den sista bearbetningen kvar. Tamrong gav Tanong två timmar och 45 minuter att forma tanden. Denne bara tittade på honom. Han bet på den för att känna om tanden var helt torr och fast. Medan vi andra lattjade runt, drack kokosmjölk och åt tropiska frukter, satt han och jobbade för fullt. Han bearbetade tanden med filar, sylar och speciella knivar. Tanden skulle påminna om en tiger som vilade på bakbenen med frambenen rakt fram. Med en uppvärmd nål gjorde han till slut ögon och näsa, och under näsan en mun. Mästerverket var klart.

Han överräckte stolt mästerverksfiguren av en tiger som ligger och lurar på sitt byte till Tamrong, precis klockan 12 på dagen; då slutar munkarna traditionellt att jobba. När Tamrong gav den till mig sa han: ”Målet för den här tigerjakten var inte den dyrbara pälsen, utan tanden. Jag älskar dig som en bror, för du har gjort min syster lycklig. Hon älskar dig och du betyder allt för henne! Därför överlämnar jag med tacksamhet denna present till dig, för min systers och hennes familjs lycka, och särskilt min, för vi liknar varandra på något sätt. Dessutom vill jag påpeka att den här presenten bara har betydelse om du håller dig till tre grundläggande regler. Ett: du måste tro på det här som du har upplevt och inte svika den känslan. Två: enligt naturens lagar måste tigern alltid vara i frihet. Därför ska du hänga den i en tunn lädertråd genom att trä den genom ögat, med huvudet neråt så att tigern kan hänga fritt och vänta på sitt byte. Ha den jämt med dig som en amulett. Figuren måste vara ovanför kläderna för att kunna skydda både sig och dig. När du inte bär den ska du hänga den i mitten av ett fönster, mot ljuset och naturen, för den kräver total frihet. För att den ska kunna ge dig fina stunder måste du åtminstone en gång per dag titta ömt på den och krama den i handen. På så sätt ger du den värme och kraft. Låt ingen annan röra vid den utom människor du håller kär, då kommer den även att skydda dem. Tänk alltid på tigerns frihet och naturens

lagar, för då kommer du att uppleva fina saker i livet. Tre: om du inte är nöjd med den får du inte ge den till någon annan eller slänga den. I stället ska du linda in den i något tillsammans med en sten och kasta den i ett djupt vatten utan att någon ser dig. I naturen har den aldrig hjälpt någon frivilligt."

Jag var lycklig över deras lyckade jakt, men ännu mer över det jag hade upplevt och fått. "Djidee", sa han till mig, "jakten är avslutad! Fortsätt ta hand om min syster och svik inte tigern!" Han förstod säkert på mitt ansiktsuttryck och min ömma behandling av tanden att jag skulle ta hans ord på allvar. Ingen kommer någonsin att förstå hur mycket jag älskar den här tigertanden!

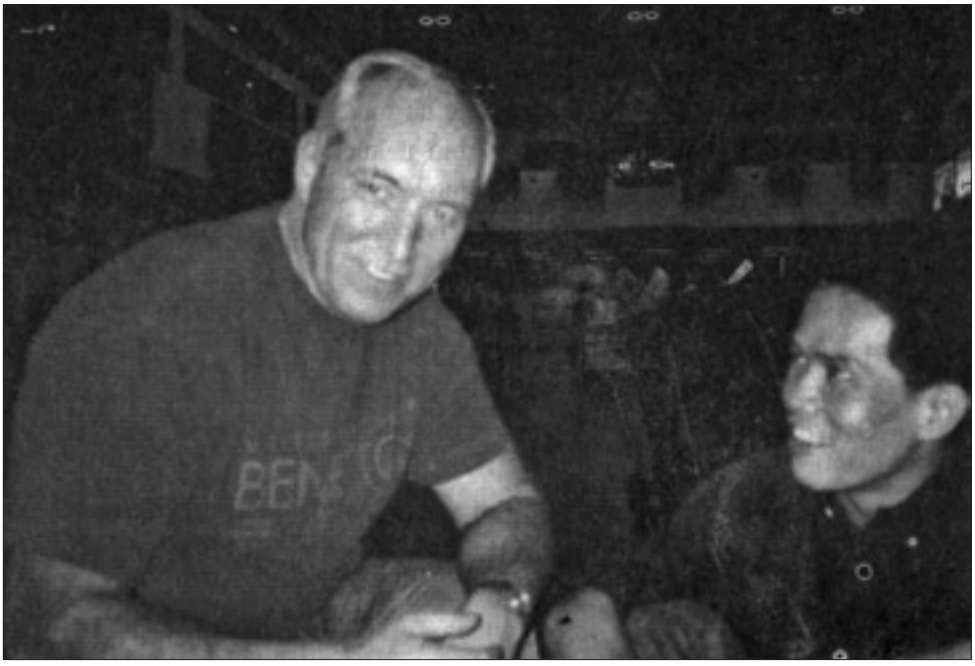

Efter den lyckade tigerjakten – jag och Tamrong

Kärlek i Ledine

I slutet av maj räcke vetet på fälten på vischan i Ledine upp till midjan. Min kinesiska och jag hade kommit hit för att fira påsk och det var första gången hon träffade min mor. Det var första gången någonsin som min kära mor lovordade en av mina många kvinnor. Hon älskade kinesiskan. Det var ungefär vid den tid då kaoset bröt ut i landet. I dessa svåra tider, med krig och dålig ekonomi, ville staten öka sina intäkter för att kunna finansiera kriget. Bland annat stiftades en lag om att man kunde köpa loss de lägenheter och hus som

var i samhällelig ägo. Det var ett utmärkt tillfälle att köpa huset i Ledine. Min trogne vän Raka reagerade genast och samlade ihop alla nödvändiga uppgifter för köpet. Jag ringde omedelbart upp systern Stojna och föreslog att vi skulle köpa det tillsammans för att på så sätt möjliggöra för min mor att äga sitt hus. Jag föreslog också att vi tre syskon skulle planera våra vistelser i Jugoslavien så att mor inte behövde vara ensam. Med en sådan gest skulle vi ge henne en lugn och trygg ålderdom. Till min bestörtning svarade hon att hon inte var intresserad av något sådant eftersom hon och hennes man hade en lägenhet på Revolutionsboulevarden. Jag fick en känsla av att hon inte ville ha några som helst plikter mot mor. Samma svar fick jag av systern Draga. Anledningen till att jag ville köpa huset var naturligtvis inte pengar, utan tillfället att förena nytta med nöje. Svaret från dem var: ”Brorsan, gör det där själv!” Jag insåg att det här var en sons privilegium. Jag upprepade mitt förslag flera gånger, men förgäves.

När jag berättade det här för mor sa hon: ”De har sitt på det torra, min son!” Raka föreslog då att jag skulle be dem skriva under på att de inte accepterade idén. Jag avböjde hans förslag och började i stället samla ihop alla nödvändiga dokument och de 9000 D-mark som huset var värt. Jag och mor gick till tingsrätten i Nya Belgrad, där jag skrev under ett avtal om att försörja min mor livet ut. Domaren frågade om hon gick med på detta frivilligt, och när hon svarade ja skrev vi under dokumentet inför domaren och juryn. Med stolhet sa jag till mor att tiden för njutning hade kommit, för det hade hon förtjänat! På den gamla nedgångna terrassen väntade kinesiskan på oss med kaffe, och mamma sa: ”Nu är det här ditt, gör vad du vill med det!”

På grund av situationen i landet och sanktionerna hade jag inte mycket tid att fundera över någon renovering. Jag ville invänta bättre tider. Jag visste att huset måste renoveras, att terrassen måste göras större och att de gamla skjulen i trädgården måste rivas. Mor hade hönshus, och hon ägnade mycket kraft åt detta, trots att det bara gav några enstaka ägg då och då. Men grannarna hade ju höns, så varför skulle inte hon ha det!

Jag berättade allt detta för Maks. När han fick höra systrarnas reaktion sa han: ”Fruktansvärt!” Vi satt och pratade i hans båt och rodde lugnt nerför Sava mot Donau, förbi Krigsön. Jag översatte de fina historierna om min flod för kinesiskan, som satt bredvid mig och njöt av naturen. Maks gillade kinesiskan, för jag hade pratat om henne som den enda kvinna som var värd uppmärksamhet. Hans slutgiltiga dom var: ”En sådan kvinna växer inte på träd. Du har förtjänat henne!” Jag hade inte sett Maks så munter på många år. Han föreslog att vi skulle göra en utflykt. Temperaturen låg under den här julidagen på över 30 grader och stränderna var fulla av badande människor. Vi kom till den lilla ön mitt på floden Donau, Lido i Zemun. Maks lämnade kvar

båten, lyfte upp kinesiskan i famnen och bar upp henne på stranden. Klockan var runt ett och restaurangerna var fulla med gäster. Ägaren till en av dem var Dragan Ašanin, som välkomnade först kinesiskan och sedan mig och sin läromästare. Han visade oss till ett bord för speciella gäster. Maks erbjöd som en gentleman sin hedersplats åt kinesiskan, som vänligt avböjde på sitt buddhistiska vis. Senare fick vi sällskap av Ćenta och Ašanins bror, medan Dragan satt mitt emot Maks.

Det lilla sällskapet satt i den behagliga skuggan vid det dukade bordet. Maks bad mig översätta för kinesiskan att vi skulle äta husets specialitet, alaskasoppa med färsk fisk som lagas i kopparkittlar över öppen eld. Maks tog sleven och hällde upp åt kinesiskan, och man kunde se hennes tillfredsställelse. Vi pratade och skojade. Sedan blev vi erbjudna nybakat bröd, pogačica, som lämnade ett särskilt intryck på kinesiskan. Maks visade att man skulle skära det på mitten och bre på kajmak, det tjocka lager som bildas på ytan när kokt mjölk svalnat. Vi väntade fortfarande på den stora överraskningen: en kycklinggryta direkt från ugnen. Den andra huvudrätten var Maks favoriträtt, spädgris som stekts över öppen eld, en serbisk specialitet. Den spred en underbar doft. Till den serverades vitkålssallad och kallt sodavatten, för ingen av oss drack alkohol. Kinesiskan undrade hur det var möjligt att sådana här specialiteter kunde lagas på denna Robinsonö. Hon åt vanligtvis inte så här mycket, men hon kunde inte motstå vare sig detta eller nästa överraskning. På bossens tecken bars varma pannkakor med valnötsfyllning in, alltmedan han själv läskade sig med en kall grekisk vattenmelon. När vi var färdiga med den fantastiska måltiden, ville Dragan visa oss var man lagade dessa specialiteter. Ćenta och grabbarna i köket hälsade på oss, och Dragan följde oss till båten och tackade för besöket. Vilken utflykt med vännen Maks och kinesiskan! Hon kunde inte motstå att ge Maks en kram som tack för den tre timmar långa måltiden. Maks skrattade och var nöjd över att allt hade gått så bra.

58. JOKSA OCH OBREN

Med arbete, tålamod, disciplin och vilja kan man åstadkomma allt här i livet. Jag var överlycklig över att ha förverkligat min pojkdröm och blivit fotograf. Med mitt mångåriga arbete inom film, särskilt på TV, hade jag skapat många affärskontakter och var en erkänd yrkesfotograf. Detta gjorde mig fast besluten att fortsätta förkovra mig och rättfärdiga den titel som jag slutligen hade uppnått. Med stor glädje fortsatte jag att utöva mitt äventyrliga yrke genom att åka runt jorden och träffa underbara människor av olika raser och yrken.

Högmässa i serbiska kyrkan i Stockholm: prins Alexander och Vladimir, Joksa (stående) kontrollerar att pistolen är okej

Trots att Miša hade lurat mig, höll jag mitt ord och filmade alla faser i uppförandet av kyrkan St. Sava i Stockholm. Kyrkan började få sin slutgiltiga form. Äntligen var det dags för grundaren Miša att bli döpt av biskop Dositej. Den högtidliga festen för den nydöpte Miša fortsatte på restaurang Östergök på Östermalm. Ägaren, herr Dragan Čokalija, gjorde allt för att de hederliga gästerna skulle ha det trevligt. Bland dem fanns, förutom präster, högt uppsatta

människor: Serbiska kungarikets prins Alexander, som bodde i London, hans trogna livvakt, gentlemannen Joksa, Jugoslaviens ambassadör Prlja, och så jag med min kinesiska.

Bredvid oss satt en ung man med behagligt utseende och pratade engelska med kinesiskan. Jag kände igen honom som kyrkans arkitekt. Jag fick veta att den här unge talangfulle mannen i själva verket var min svågers brorson. Vilken överraskning! Jag berättade att jag hade köpt huset i Ledine och bad honom skissa på en utbyggnad, vilket han lovade att göra. Jag gillade Dragans stil, och jag hade ju sett det bygge som utförts efter hans ritningar. I detsamma dök Obren upp, chefen för bygget. Han tillbringade allt mindre tid där eftersom han umgicks mycket med gentlemannen Joksa. Han hade kommit med min kompis Mile Ćora – vi hade råkat i ett ojuste slagsmål en gång när vi var yngre – som sa att han hade träffat min yngre dotter och skjutsat hem henne. Jag sa åt dem att vara hövliga mot henne, för jag hade hört att hon på senare år hade börjat umgås med folk från Stockholms undre värld. Trots att jag visste om detta, spelade jag ovetande, för hon var myndig och jag visste att hon inte skulle lyssna på mig. Prinsens livvakt, gentlemannen Joksa, var annars känd i svenska media som den undre världens boss. Han hade sin egen klan som jobbade för honom på de kändaste nattklubbarna och diskoteken: Café Opera, Alexandra och Spy Bar, där Obren var dörrchef; han hade lämnat kyrkbygget och blivit gentlemannen Joksas högra hand. Efter den goda middagen skulle jag och kinesiskan gå hem, men stoppades av Miša, som med sitt klassiska grin sa: ”Du kommer att få en ordentlig ersättning!” Jag svarade: ”Jag vet, på din helgondag, Sankt Ingen! Men det viktigaste är att du rentvådde dig inför Gud och förverkligade din dröm, bättre sent än aldrig, genom att bli döpt i din egen kyrka.”

Festen är slut. Vid Rolls-Roycen Jokso, prins Alexander, bakom Obren

En kväll när Meri, kinesiskan och jag satt hemma i köket, sa plötsligt min dotter: ”Pappa, skulle du kunna knulla min kompis Tessa? Hon gillar dig, och för mig är det inget problem.” Jag blev chockad – och än mer bestört när hon efter att jag hade svarat att hon inte visade mig någon respekt slungade ur sig: ”Dra åt helvete!” Jag hoppade upp från stolen, och hade det inte varit för kinesiskan vet jag inte vad jag hade gjort. Meri reste sig som om ingenting hade hänt och sa: ”Hej då!”

Kinesiskan trodde inte sina öron när jag översatte vad min älskade dotter hade sagt, men hon sa att Meri varje gång hon var på besök öppnade lådan där vi hade våra gemensamma pengar och tog några hundringar. Tre dagar efter den här chocken kom hon tillbaka med ett leende: ”Du, pappa, du vet väl att det är min födelsedag om en vecka. Jag vill att du köper den senaste Ericsson-mobilen med ett abonnemang i ditt namn!” Jag sa åt henne att hon gav lite och krävde mycket, varpå hon svarade att andra föräldrar minsann kunde köpa saker åt sina barn; Joksas dotter hade fått en sportig mersa. Jag sa bara att jag inte var gentlemannen Joksa.

Meris beteende var en följd av den moderna västerländska uppfostran, helt utan kontroll, och hon var som många andra skilsmässobarn. Mitt gamla ungdomsbeteende på Belgrads gator är ingenting i jämförelse med dagens.

Trots allt som pågick i före detta Jugoslavien älskade jag mitt land. Och här var jag nu igen, den här gången i egenskap av livslång försörjare av min mor. På den gamla terrassen i Ledine satt jag, Raka, arkitekten Dragan Savićević och mamma och tittade på den ritning som Dragan hade gjort av det framtida huset och trädgården. Trots de svåra tiderna bestämde jag mig för att sätta i gång med bygget. Jag sa till mamma att riva hönshuset och ge bort hönorna till någon, för annars skulle jag släppa ut dem på gatan. Mor hade fullt sjå med dem och såg inte särskilt pigg ut. Jag ville att hon skulle njuta vid min sida. De närmaste grannarna ville inte veta av hönsen, men till min lättnad tog mammas barndomsväninna Marica, som bodde i Surčin, emot allihop. När jag väl hade löst det problemet återstod att riva de gamla skjulen med gammalt bråte och gamla möbler. Jag fick dit en traktor med tre arbetare och de körde iväg allt på tre dagar. Min mor var förtvivlad över det här och traskade hjälplöst av och an i trädgården. Hur mycket jag än förklarade att jag skulle bygga en liten fin park åt henne, med en anständig stuga där hon skulle kunna njuta av livet, sörjde hon sina gamla saker.

Mile Surčinac och Fejka, min barndomskompis, byggde grunden för det som skulle bli vardagsrummet. Mor protesterade när jag sa att jag ville ha ett stort fönster, 2 x 3 meter, i rummet, med fin utsikt mot trädgården och naturen. En montenegrinsk snickare gjorde fönstret och monterade fast det. Det tog en hel månad, men tack vare min dagliga leverans av en back öl blev han på

något sätt klar till slut. Det underbara, handsnickrade fönstret passade perfekt till vardagsrummet och utsikten mot trädgården var betagande. Min kinesiska kokade kaffe tio gånger om dagen, varenda gång arbetarna bad om det, eftersom min mor ville hämnas på mig och vägrade. Det fina vardagsrummet fick mor att lugna ner sig, men hon fortsatte att beklaga sig över sina gamla grejor. Kinesiskan återvände till Stockholm efter fyra veckors semester, med buss till Budapest och sedan vidare med flyg. Ungern fick under sanktionerna ta över alla resenärer från Jugoslavien och tjänade en hel del på det.

Titos minister

Jag hade att göra så räckte och blev över. Jag fick springa än hit, än dit. Jag betalade för byggmaterialet i D-mark, kursen var 1:1. Jag hade inte varit i stan på tio dagar. För länge! Jag bestämde mig för att ta ledigt en eftermiddag. Jag gick till Knez Mihajlogatan för att se på en utställning av Olja Ivanjicki i gallerian ”Progres”. När jag gick runt och tittade på hennes tavlor fick jag syn på en äldre, distingerad dam med glasögon. Jag tyckte mig känna igen henne, men kunde inte komma på varifrån. Jag gick fram till henne och inledde ett samtal. När hon sa: ”Det här liknar ju ingenting” om en tavla, skrattade vi båda två. Hon tittade på mig och jag sa: ”Vi måste ha träffats någon gång.”

Jag vevade tillbaka min film i huvudet och mindes att jag hade sett damen för tjugo år sedan, på mottagningen i Vita palatset vid Palmes statsbesök. Då hade hon stått med folk från säkerhetstjänsten. Åren hade gjort sitt. De fina ansiktsdragen var kvar, men hon var lite äldre och lite rynkig. ”Vilken tillfällighet, fru minister, vi måste ta en kopp kaffe!” Otroligt, på mitt stråk hände det alltid något fint! Och det var oerhört skönt att komma bort från bygget en stund.

På den bestämda dagen klockan tio på morgonen hämtade hon mig på Slavijatorget i centrum med sin bil, en välvårdad Mercedes 180 ur Titos vagnpark. Vi pratade glatt med varandra medan hon körde som en hel karl ut ur Belgrad. Hon hade en kasse bredvid sig som gled över på min sida varje gång hon bromsade. Den var tung och jag kände att det var något av metall i den. Hon fortsatte prata om de svåra tiderna, med dagliga mord och rån; därför var hon tvungen att bära vapen. ”Det är en pistol, det finns en till i dörren!” sa den 63-åriga damen. Jag beundrade denna kvinna, som var tio år äldre än jag. När jag tittade lite mer noggrant på henne liknade hon en underskön, äldre lady, men jag mindes hur hon hade sett ut tjugo år tidigare. Hon ville visa mig sin sommarstuga som låg en mil utanför Smedrevo, en förstad till Belgrad.

Hennes man hade dött för länge sedan. Hon nämnde olika händelser under

Titos tid och sa att hon fortfarande pratade med Titos fru Jovanka ibland. Hon parkerade utanför en hög mur med en grind som hon hade vissa svårigheter att öppna. I trädgården fanns det olika sorters fruktträd och höga pinjeträd, och bakom dem låg en vacker byggnad i vit sten som påminde om en fästning. Där inne hängde många dyrbara konstverk av de mest berömda målarna och rummet var fullt av stilmöbler. ”Vad bra att jag har så fint sällskap i dag, nu kan jag vädra hela huset”, sa hon och tog fram en stor madrass som jag skulle bära ut. Hon öppnade en dörr, och där låg en fantastisk veranda med utsikt över nejden.

Jag stod och beundrade utsikten och andades in den friska luften när jag plötsligt hörde hennes röst: ”Bli inte förvånad av mitt beteende. Jag kan inte motstå solen.” Jag vände mig om och fick se damen i shorts och med bara bröst. Jag fick bara ur mig ett: ”Wow!”

Ministerladyn skrattade och sa att hon var van vid att vara naturlig med sina vänner. Hon bad mig sitta ner. Jag tog också av mig och blev kvar i bara kalsongerna. Det var ett lämpligt svar på hennes beteende. Hon behövde inte gömma sig eftersom verandan var dold bakom träden. Hon charmade mig verkligen. Hon lade ner sitt huvud i mitt knä. I liggande ställning liknade hennes bröst pannkakor, min favoritdessert. Uppenbarligen hade hon tagit med mig ut i vildmarken för att påminna sig om sin ungdom och sitt vilda liv som minister. Vi pratade ut ordentligt och lärde på så sätt känna varandra. Hon berättade att hon hade haft ett hus i Cavtat, en underbar plats vid Adriatiska havet, ett i Slovenien och ett till vid havet, men att hon hade sålt dem på grund av att landet hade gått i bitar. Allt utom en liten lägenhet i centrum och den här sommarstugan. Hon mindes Titoepoken, då landet hade blomstrat och man hade hållit möten i det här huset. Bland annat hade man i närvaro av palestiniernas ledare Arafat här bestämt att man skulle stödja kampen mot judarna. Hon tog tag i min hand och lade den på sin överkropp. Jag tänkte på kinesiskan, Thailand och deras vackra kvinnor som dansade på grillfesterna i sina färgglada kläder. Då hade jag sagt till min kinesiska att om jag någon gång var otrogen mot henne måste det i så fall handla om någon alldeles speciell delikatess! Hon hade skrattat åt mig, men jag hade vetat att jag skulle få svårt att stå emot mina svagheter. Jag hade alltså på något sätt försökt säga till henne att jag skulle komma att göra en del utsvävningar. Jag måste erkänna att ministerns förspel var en mycket speciell specialitet.

Hon tog av sig sina shorts och var nu helt naken. Mellan benen hade hon inte ett enda hårstrå, hon hade rakat sig mästerligt. Hon kysste mig, alltmedan jag knådade hennes pannkakor, mycket söta som efterrätt. På något sätt fick jag in den i henne, och först då kände jag att den började resa sig av värmen där inne. Jag kom ganska snabbt. Jag märkte hennes tillfredsställelse och fick bara ur mig

ett ”hu”. Jag frigjorde mig från henne och lade mig på rygg. Timmarna i solen hade redan gjort hennes kropp röd, och vi bestämde oss för att åka tillbaka till stan. Nog med sol! Vi skrattade åt vad vi hade gjort och fortsatte att tala om allt möjligt. Vi kom till hennes lägenhet, där hon erbjöd mig ett exotiskt te och honungskaka. Jag tackade för allt och kysste hennes hand som en gentleman. Jag gick via Knez Mihajlogatan mot Zeleni Venac-torget för att ta buss 71 till Ledine.

Skymningen föll och gatlyktorna tändes. Jag var vid gott mod. När jag utanför ett skyltfönster fick syn på en kvinna i sällskap med en ung flicka, frågade jag om jag fick bjuda dem på något gott. De blev glatt överraskade och svarade: ”Varför inte!?” Jag tänkte: Min Knez Mihajlogata igen!

Jag föreslog att vi skulle gå till ett av de bästa konditorierna, på Prizrengatan. Vi beställde kakor och lemonad. Kvinnan, Mira, var jämngammal med mig och flickan som hette Kerol var sexton och hade kommit för att hälsa på henne över helgen. Jag trivdes i deras sällskap, det var bara lite synd att flickan inte gillade kakor. När vi tog farväl gav Mira mig sin adress på Bežanijska kosa och bad mig hälsa på någon gång.

Nästa dag åkte jag dit. Mira hade ärvt den moderna lägenheten av sin man. Jag tog en massa bilder på henne och flickan. Kerol var mycket vacker, och jag lovade att skicka några foton från Stockholm.

Tidens vittnen

Den store producenten Torbjörn hade blivit avskedad på grund av den otillåtna försäljningen av foton av kungaparet. Arbetet gick vidare och snart föll han i glömska, som om han aldrig hade existerat. Sådana är svenskarna, de drar ner en på jorden på en sekund, över en natt; just när man tror att man är något, rycker de tag i en!

Fotografen Göran hade dött av för mycket alkohol och min chef Johnny hade cancer. Jag fick nya chefer, bland dem två kvinnor som bokare, Inger och Ylva, min före detta kollega Karl Andersson och den före detta reportern och producenten Mårten Andersson, som blev chef för programmet ”Mosaik”. På det sättet fick Mårten möjlighet att ge jobb åt unga utländska tjejer som visste att visa upp sina sexuella färdigheter och hålla tyst om det, för i annat fall skulle de förlora jobbet. En gång såg jag honom gå hand i hand med en grekiska, fastän man på jobbet inte märkte av detta förhållande. Kvinnan började jobba som programledare. När jag frågade honom om jag kunde få ett uppdrag, skrattade han hånfullt och sa nej. Jag ville inte bli svaret skyldig, så jag sa: ”Du har glömt våra inspelningar och gemensamma resor. Du har glömt allt. Kanske skulle jag

ha bättre chans om jag var en ung brud!" Efter det undvek han mig; han var väl rädd att jag skulle berätta om hur jag ofta hade varit tvungen att bära in honom och de andra i bilen när de var redlösa på våra resor.

Samma sak var det med Jan Scherman, som hade blivit chef för TV4. Nu när han var en höjdare hade han glömt bort de fattiga, men han var den som hade druckit mest och varit mest inställsam. När jag skulle besöka honom en gång på TV4 var han i studion och hade inte tid att ta emot mig. Men när jag såg honom en dag på stan, ropade jag: "Zdravo, kurvo!" (Tjenare, din jävel). Det där förstod han, för på den gamla kommunistiska tiden gillade han Jugoslavien och talade hyfsad serbiska. Han låtsades le och sträckte ut handen, men jag tillade: "Om du nu är chef så är du inte Gud. Vilken skam, du har också hakat på alla andra journalister. Du svärtar ner Serbien och det serbiska folket och har förvandlat dem till världens största förbrytare! Vad är du för en chef, du vet mycket väl att det inte finns några änglar i det där smutsiga kriget! Men ni vågar inte berätta sanningen, era fega jävlar!" Folk stannade upp på gatan och tittade. Han försökte säga att han hade bråttom. Jan är en av de största suputerna på TV4, och för att komma till chefstronen var han tvungen att bete sig som alla andra, för hur skulle han annars ha kunnat skaffa alkohol och tillfredsställa sitt behov. Han bjöds friskt av de "hotade" kroaterna och bosnierna. "Ja, ja, ja", slingrade han sig och gick.

Till det exempellösa mediekriget mot serberna anslöt sig även min landsman och fotografkollega Nikola M., som dag och natt gjorde politiska inslag till förmån för kroaterna. Han var politisk emigrant, kroat. Det var mycket stränga straff i Jugoslavien för människor som emigrerat och sålt sitt land för vad som helst i fall de återvände tillbaka. Nikola hade tillgång till nyheternas rika filmarkiv och nu hade han en chans att manipulera med bilderna och sprida propaganda mot serberna. På tv visades oavbrutet bilder från det stackars Kroatien. Närhelst jag stötte på honom sa jag: "Än har du inte förintat serberna. Med tanke på hur mycket kraft du lägger ner på detta, när blir det?" Han blev alltid grön i ansiktet men skrattade. Han var en tvättäkta ustasja, och på grund av sin övertygelse visade han hemliga bilder på Tudjman i skogarna och dennes gamla planer under Titos tid. Men han gick uppenbarligen för långt, för snart kom "belöningen" – han förbjöds att åka in i Kroatien. Alltså hade han hållit på med sin skit i onödan; den som gräver en grop åt andra faller själv däri.

År 1995 tog äntligen vidrigheterna i före detta Jugoslavien slut. I Dayton, USA, skrev man under ett fredsavtal mellan serber, kroater och bosnier, via presidenterna Milošević, Tudjman och Izetbegović, och i närvaro av FN:s representant Carl Bildt. Den långe, självgode svensken hade varit objektiv i början av kriget, men snart ändrade han åsikt och beskyllde oftast serberna för att ha orsakat kriget. Uppenbarligen hade amerikanerna köpt honom genom

att ställa ett villkor: om du vill fortsätta vara huvudperson på Balkan, måste du göra som vi säger. Vad gällde Milošević tyckte vi alla, mina kompisar och jag, att han med sin underskrift hade sålt vårt land.

I livet måste man ofta förlåta, men inte glömma. Sålunda förlät jag min Meri, och hon kom på besök till mig tillsammans med Stella, som nästan var helt återställd. Meri var en inbiten serbiska. Hon hade serbiska rockmärken och sa ofta att hon skulle åka ner och kriga.

Det är naturligt för idrottsmän att lämna scenen när de nått sin höjdpunkt, men ofta förblir några av dem dolda för allmänheten och fortsätter lugnt sitt arbete. Så ock jag; när jag hade fått min guldmedalj och blivit fotograf, blev jag mätt på att ständigt resa och släpa på filmutrustningen från stad till stad och från hotell till hotell, och gå från kvinna till kvinna. Därför bestämde jag mig för att i framtiden utföra mitt guldjobb lugnt och självständigt. Jag hade skapat ett kontaktnät under alla år, och nu arbetar jag med dessa människor. Med den moderna tekniken försvann behovet av långa inspelningar och stora team. Med tanke på min ålder var detta naturligtvis en fördel.

På TV skedde personalbyten igen, så min chef, som inte var den bäste precis – bland kollegor kallades han Ivan Tasken – gick till ett jobb med bättre lön. I hans ställe kom en kvinna som med sitt utseende påminde om en problematisk kvinna, ”som om hon var full och drogad”. Margareta N., ”Maggan”, hade från att ha varit sekreterare och planerare nu blivit chef för fotograferna. Eftersom hon inte hade den nödvändiga kompetensen för jobbet uppstod en revolt bland fotograferna och man skrev ett upprop mot henne som skickades till Sam Nilson, eller Pappa Sam som jag kallade honom, och till facket. Tyvärr hjälpte varken hans eller fackets ingripande. Jag hamnade i konflikt med Maggan redan efter några dagar, eftersom hon med sin rasistiska inställning ofta förbigick mig.

Min producent Harald Westman ville för programmet ”Bakom kameran” ha mig som fotograf på den här populära serien, som vi ju tidigare hade gjort tillsammans. Margareta erbjöd honom en annan och, som hon sa, bättre fotograf. Harald blev förvånad, för vi hade jobbat tillsammans i många år och redan planerat nästa projekt. Han vägrade att jobba med hennes rekommenderade ”rövslickare” och ringde upp mig på telefon. Efteråt läxade jag upp henne och sa att jag som utlänning ”kände mig orättvist behandlad och hatad”, vilket hon visste om och började gråta. Som utlänning var jag verkligen tvungen att anstränga mig mycket, mycket mer för att få ett uppdrag. Ofta måste jag muta mina kollegor i förrådet med sprit och cigarretter för att få grundläggande, fungerande arbetsredskap: kamera, stativ, objektiv, strålkastare och annat. Det var ett ohyfsat sätt, men min enda möjlighet att utföra mitt jobb på ett proffsigt sätt.

Ett av mina favoritjobb var också att göra trailers. Producent för dessa program var Mikael Abramsson, som för övrigt var homosexuell och levde

Micke och jag på fältet

med en japan. Vi hade gjort det här i många år, samt rest runt i Europa och filmat fattiga och utsatta barn på gator och i barnhem. Ofta gjorde vi reportage om unga människor med problem som var prostituerade eller knarkade. I de baltiska staterna filmade vi sjuka barn på barnhem för utvecklingsstörda. Vid ett tillfälle hamnade jag inte långt från Riga bland verkligen sjuka barn. Jag försökte gå in i ett rum, men när barnen hörde dörren öppnas började de dra mig i ärmarna som om jag var en frälsare. Jag lyckades nätt och jämnt stänga dörren. Bakom mig blev det tyst. Jag berättade för Mikael Abramsson och producenten

Siw D. att jag verkligen ville filma det här. De godtog detta, men när vi föreslog det för den plufsiga föreståndarinnan, sa hon att det var en avdelning med smitta och att det inte var tillrådligt att filma där. Siw D. var annars ansvarig för Radiohjälpen, där man fick in stora belopp. Det här var den tredje inspelningen, och idén var att med bilder visa vart pengarna tog vägen. Sverige är ett land med hög standard och inga naturkatastrofer att tala om, och det är alltid berett att hjälpa utsatta och utslagna människor i andra delar av världen, men hurdant är det här hemma? Och pengarna slussades till den där feta tanten. Målet med reportagen var att utröna om bidragen verkligen kom i rätta händer.

Jag filmar gatubarn i Litauen

59. KEJSAR SELASSIES LAND

Siw D., hennes assistent Berne Vilhelmsson, Mikael Abramsson och jag satt på ett plan till Afrika. Genom fönstret såg jag när vi landade på en ojämn landningsbana. Den kloke Berne tog sitt handbagage och gick först mot utgången, med mig i släptåg. När vi kom ut ”slog” den heta afrikanska solen mot oss. På flygplatsen fanns det bara en enkel barack, dit vi gick för att invänta vårt bagage. Folk stirrade förvånat på oss, som om de undrade: Vad gör ni här? Vi hade väntat på bagaget i en halvtimme då flygkaptenen kom och frågade om vi hade gått av på rätt flygplats. Berne visade våra biljetter och kaptenen sa att vi hade stigit av på fel plats. Han avslutade med att säga att han inte kunde åka med detsamma eftersom det fattades fyra passagerare. På planet retade jag Berne: ”Okej om vi hade gått av på fel busshållplats i stan, men på fel flygplats!” Det här skämtet förföljde Berne under hela resan.

Vilket misstag – på fel flygplats

Vi landade 30 minuter senare på en annan flygplats, och en flygvärdinna sa att det var här vi skulle stiga av. Flygplatsen såg likadan ut, ett antal stora baracker. Jag läste på en tavla: ”Välkommen till Snasnemane!” Medan vi väntade på vårt bagage kom en kvinna fram och frågade om vi var vi, och vi svarade jakande. Det var naturligtvis inte särskilt svårt att känna igen oss, för vi var de enda vita människorna här. Vi lade bagaget på en vagn som drogs av fyra knegare. De hjälpte oss att stuva in det i en jeep, och sedan satte vi av mot gränsen till

Somalia. Jeepen hade ingen luftkonditionering, så vi måste åka med nervevade rutor. Etiopien var det fattigaste landet jag hade varit i, men det var idealiskt för det reportage om humanitär hjälp som Siw hade planerat. Vi åkte mil efter mil genom det ökentorra landskapet. Marken var helt sprucken och det fanns varken träd eller grönska. Vi stannade på ett ställe där det fanns mycket folk, mest kvinnor och barn, som skickligt bar lerkrus på huvudet. De hämtade vatten från en brunn som hade byggts med hjälp av pengar från Radiohjälpens insamling. De hade ett och annat djur, i huvudsak utmärglade kor. Medan jag filmade korna hade jag känslan av att de skulle brytas av på mitten. De fattiga och hungriga etiopierna hälsade leende på oss och frågade mig vad det var jag filmade. De sa att det skulle behövas fler sådana där brunnar.

Kampen om vatten

Etiopien var ett land som jag mindes från barndomen som kejsar Haile Selassies imperium. Han hade varit en del av den berömda fyrmannagruppen med Nasser från Egypten, Nehru från Indien och vår Tito. De hade varit oskiljaktiga och kända över hela världen. Och här stod jag nu i detta land med 50 miljoner invånare och en yta som var dubbelt så stor som Sveriges. När Selassie störtades 1974 blev landet en republik. Bara 35% av befolkningen var läs- och skrivkunnig och det fanns 83 språk och 200 dialekter. Haile Selassie hade varit kejsare mellan 1930 och 1935, och sedan mellan 1941 och 1974. Hans riktiga namn var Tafari, men när han kröntes till kejsare fick han namnet Haile Selassie, The power of the Trinity eller Starke Trinity.

Efter tre dagars färd med jeepen njöt jag bara av solen och värmen. Det var nämligen inte roligt att resa med Siw, som inte hade mycket humor, och Berne, som var som hennes tvillingbror. Det vara bara Mikael som var annorlunda, trots att han var bög. Han kunde skämta, så vi två skojade en hel del. En kväll såg jag världens vackraste solnedgång bland bergen. Jag bad om att få stanna jeepen så att jag kunde filma den. Siw motsatte sig detta eftersom hon var rädd för det afrikanska mörkret. Trots hennes insatser att samla in pengar till utsatta människor, fick jag nog av henne redan efter några dagar, för vi tillbringade timme efter timme i den stinkande jeepen. Vi svettades som djur i den och sov sedan i samma rum, utan toalett eller dusch.

Vi kom fram till ett flyktingläger med folk från Somalia. Jag filmade dessa stackars flyktingar, de var flera tusen. Trots internationell hjälp levde de i misär, men de var fria och lyckliga, och den dagliga musiken, dansen och sången gjorde att de orkade. Flyktingorkestern bestod av många olika instrument: ett slags gitarr, flöjt, kastanjetter, trummor. Männen spelade och de snygga somaliska kvinnorna sjöng i kör. Jag tänkte på flyktingarna i Sverige som kunde välja lägenhet, hus, möbler, kläder, skor, mat … allt, allt, allt, och ändå var de

Med somaliska flyktingar mitt i öknen

inte nöjda. De här människorna hade ingenting men tillbringade ändå sina flyktingdagar på ett lyckligt sätt. Även flyktingar i Jugoslavien klagade trots att man erbjöd dem så mycket det nu gick. Jag såg dem ofta på vägen till mitt Ledine och märkte hur många nya hus som sköt upp. Alltmedan våra romer inte hade någonting. Därför kallades Ledine för en romsk by. Jag hade växt upp tillsammans med dem och det hade aldrig varit några problem mellan oss, tvärtom. Jag umgås fortfarande med dem när jag är på min ranch. Jag har många vänner bland dem, och Ledine är en av de säkraste och tryggaste delarna av Belgrad! Där finns inga rån och slagsmål, men däremot mycket vänskap och sämja.

Efter en svettig vecka med svåra arbetsvillkor gladde jag mig som ett barn när det utbröt ett fruktansvärt oväder och började regna. Jag stod i bara kalsongerna och tvättade hela kroppen i ösregnet. Ett sådant regn hade jag inte upplevt sedan Argentina. Det regnade oavbrutet i en vecka, och blixtarna lyste upp varenda detalj på marken. Folk hade väntat i flera år på det här. Vi kom fram till svenska kyrkan. Den hjälpte bland annat oss och andra svenskar att fixa övernattning. Siw kom överens om ett lågt pris, och jag gjorde korstecken när jag såg att det fanns en gemensam dusch. Vilken lyx!

Svenskarna har god smak för att inreda trädgårdar, så utrymmet runt kyrkan var fullt av vackra blomsterrabatter. Gården utanför kyrkan var full av människor, särskilt etiopier, som njöt av de färgglada växterna, trots att deras egen kyrka låg i närheten. Efter två timmars vila och en dusch gick vi ner till den stora boulevarden mitt i huvudstaden Addis Abeba (Nya blomman). Mitt första intryck var inte det jag hade förväntat mig. Det här måste vara en av få huvudstäder som låg i något slags halvdunkel, till och med huvudgatorna var mörka. Världens mörkaste stad. Till och med min praxis att träffa en kvinna som kunde visa mig staden gick om intet. På grund av det ständiga halvmörkret, till och med i stora affärer, var det riskfyllt att gå ut. Trots att jag var mitt i en miljonstad kändes det som om jag befann mig på landsorten. Nya blomman låg 2500 meter över havet, så luften var tunn även för mig, för att inte tala om de andra tre, som fick ta vilopauser gång på gång. Mackorna och det svenska kaffet som vi fick i kyrkan gjorde att vi klarade de sista två veckorna.

Medan jag satt och åt frukost på gården satte sig plötsligt en apa på min axel. Siw, som satt bredvid mig, skrek till av fasa, men apan reagerade inte utan tog försiktigt en tomat och en gurkskiva och började mumsa på dem. Plötsligt anslöt sig en papegoja och började mumsa den också. Micke och Berne skrattade gott åt den här scenen.

Vår chaufför parkerade jeepen ungefär två kilometer från centrum. Jag ställde upp kameran och började filma atmosfären i den omoderna, smutsiga och fattiga staden. Det vimlade av människor och olika djur, mest kor och

åsnor, som smutsade ner de redan vanvårdade gatorna. Jämfört med den här staden var mitt Ledine rena rama New York! Kameran lockade till sig mycket folk, särskilt barn, och snart hade jag cirka 200 snoriga barn omkring mig. De knuffades nyfiket runt objektivet, så det gick inte att fortsätta filma. Jag tog fram en liten batteridriven tv och gav den till Micke. Medan de tittade på den kunde jag slutföra mitt jobb.

Efter avslutad inspelning gick barnen fram till mig igen och började röra vid mig, prata och granska kameran. Om jag hade kunnat skulle jag ha hjälpt alla dessa barn. Siw lyckades på värsta tänkbara sätt få de här stackars barnen osams. Hon hade för vana att vid varje inspelning ta fram en påse med småmynt. Utan att tänka kastade hon upp dem i luften, och barnen slog nästan ihjäl varandra i jakten på pengar. De starkaste roffade åt sig ett och annat mynt, medan de svaga fick gå därifrån tomhänta. Hon bara skrattade åt det hela, för hon begrep inte att leken hade förvandlats till allvar. Vi andra tre tittade hjälplöst på denna sorgliga föreställning, som upprepades varenda gång vi stannade någonstans.

Vi filmade sedan på den största loppmarknaden i Addis Abeba. Där fanns saker från 30-talet, när landet hette Abessinien och var ockuperat av Italien. Föremålen såg intressanta och roliga ut, men kanske inte värda att köpa. För mig var det intressantast att titta på alla människor på marknaden. Det fanns så många tiggare att man fick filma med en stor portion kallblodighet. Alltmedan Siw kastade mynt från sin alltid välfyllda påse! Jag avslutade dagen med lätt jogging; på den höga höjden orkade jag inte springa mer än en kilometer. Jag duschade länge efteråt och kände mig sedan helt avslappnad.

Nu stod jag och filmade det berömda kejsarpalatset. Runt den tämligen storslagna byggnaden fanns det eleganta tigrar som traskade omkring i burar, det enda som var kvar av den forna glansen. De fattiga barnen hade inte en chans att få se dem på nära håll, men det stod alltid en massa barn utanför grinden och försökte få åtminstone en skymt av dessa vackra djur. Siw fick dem som vanligt att ryka ihop med sina pengar. Det påminde mig om när jag och min kompis Dule Amerikanen hade stått utanför amerikanska ambassaden i Belgrad på morgnarna och tiggt av personalen: ”Please, chewing gum!”, men vi hade gjort det utan att bråka.

Den sista kvällen satt vi i en av de mest exklusiva restaurangerna i staden, ett lågt hus med många olika rum. De låga borden på golvet var avdelade med färgglada tyger. Vi satt i en ring på golvet. Det var vi fyra och vår tolk, en etiopiska som satt bredvid mig. Vi beställde den typiska rätten indjira, som vi förvisso hade ätit varje dag, men här var den ännu godare. Det är en stor pannkaka eller tunt bröd som man får på en bricka. På den läggs köttfärssås, bönröra, getost, samt kryddor enligt önskemål, och man äter ur samma tallrik. Jag bröt av en bit av pannkakan och erbjöd tolken. Hon tog emot den med

ett leende och undrade hur jag kunde veta att detta var ett sätt att visa att man tyckte om någon. Till maten serverades lokalt vin gjort på honung, jag drack mineralvatten. Efter maten drack vi ett gott kaffe och pratade om våra upplevelser i landet. Plötsligt, som om vinet hade gjort henne galen, berättade Siw hur mycket hon njöt när hon kastade småmynt till barnen. Hon vände sig till mig och frågade varför jag aldrig gav barnen lite pengar. Det var som om jag hade väntat på rätt tillfälle, för jag närmast exploderade. Först pratade jag med den senila, snälla tanten Siw om hennes snålhet, att teamet på grund av hennes idéer bodde i kyffen och måste arbeta under onormala villkor. Micke och Berne bara gapade. Jag fortsatte dock i samma stil om hennes behandling av dessa stackars barn och hur hon bara fick dem att ryka ihop. Jag kunde inte låta

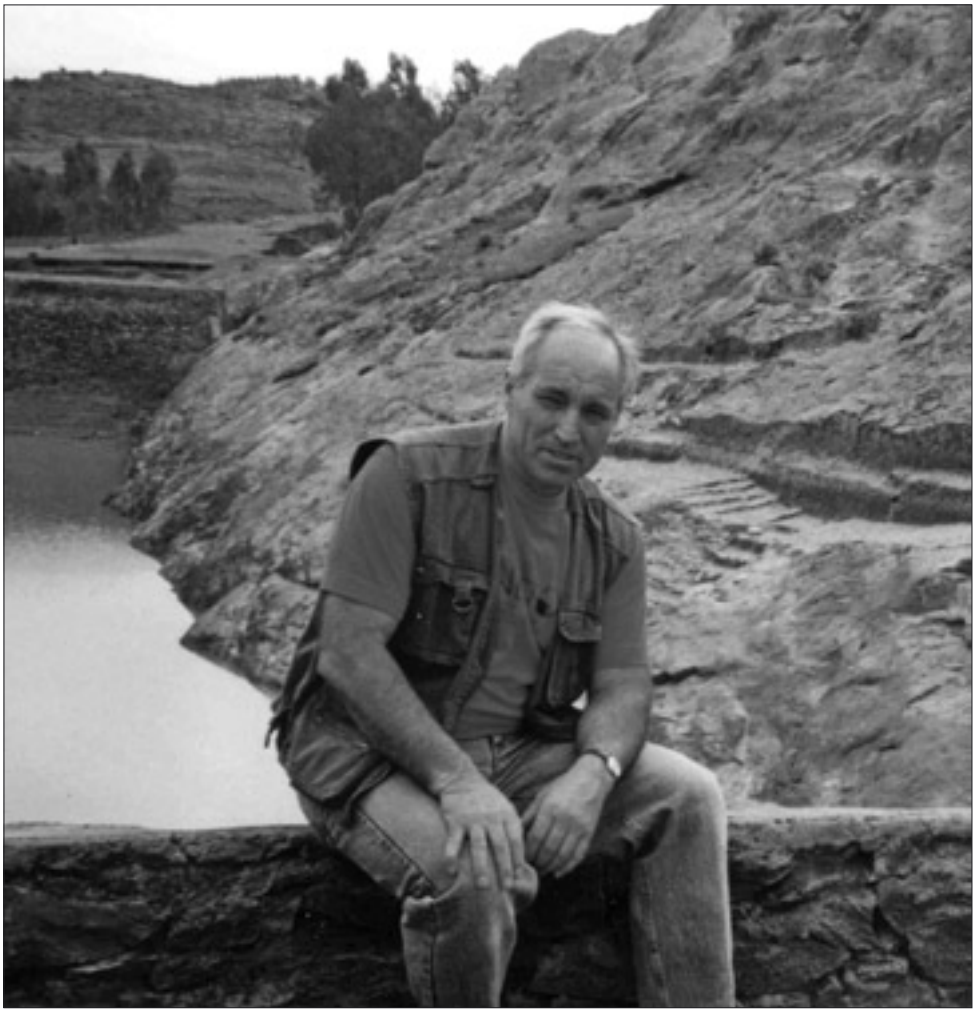

Vid Shibas sjö före det sista doppet i det heliga vattnet

bli att säga att det var lätt att hålla på som hon gjorde eftersom det var andras pengar hon kastade. Jag kände ju till svenskars snålhet och jag var övertygad om att hon själv skodde sig på dessa insamlade pengar. Jag sa att det inte skulle förvåna mig om hennes hus, bil och annan rikedom kom från samma fond! Kanske kontrollerade ingen henne, vad vet jag. Alltmedan jag fick stå till svars för varenda utgift, så det var bättre att hon inte snackade så mycket skit! Det var som om mina blixtrande ord hade dragit ner en svart ridå. Alla tittade plågat på mig, särskilt hon, kanske låg det en hel del sanning i det jag hade sagt. Svenskar är annars kända för att inte gilla öppna samtal, särskilt inte på jobbet, för då kan det gå åt skogen för en. Jag var naturligtvis inte rädd för något och kunde kasta vad jag ville i ansiktet på henne.

Jag mindes en underbar sommarkväll på en flotte på Sava, då jag och Zlata, en av mina flickvänner, hade njutit i en bassäng. Maks hade kommit förbi och sett oss. Zlata hade ett fint, mörkt ansikte och svart, halvlångt hår som glänste i det svaga solljuset. När Maks såg henne sa han: ”Din tjej påminner mig om kejsarinnan Shiba i sin bassäng!” Jag hade naturligtvis inte vetat vem Shiba var.

Här stod jag nu intill Shibas sjö. Jag tog ett dopp i den, mitt i staden Aksum där Shiba hade levt, och mindes Maks. Vem hade kunnat tro att jag en dag skulle bada i hennes sjö! Än i dag använder man vattnet därifrån som heligt vatten vid olika religiösa ceremonier. Inte långt från sjön finns cirka 140 stenstoder, 20 till 30 meter höga. De väger ett halvt ton var och är över 3000 år gamla.

Något annat jag filmade var de många husdjuren på gatorna i denna heliga stad: hundar, får, getter, kor, men de skapade inget kaos, för det fanns knappt några bilar alls i staden. Av alla skatter i Aksum filmade jag även Shibas krona. När jag hade filmat klart återvände jag till sjön och tog mig ett sista dopp i det heliga vattnet före återresan till Stockholm.

60. MANLIGA TÅRAR

När vi hade kommit hem förväntade jag mig att Siw på grund av mitt utbrott inte skulle vilja prata med mig. Hon slog alltid ner blicken när vi sågs. Till min chef Andersson, som stöttade henne, hade hon sagt att hon aldrig mer ville arbeta med mig. Naturligtvis gick Micke, som jag hade jobbat med i många år, och Berne på tantens linje.

Det var en ovanligt fin och varm sommardag för att vara Sverige. Jag och mina döttrar lekte tafatt, skrattade, fånade oss och var glada och nöjda. Vem hade kunnat tro att mina döttrar redan var vuxna. Stella var 27 och hade återgått till ett normalt liv igen. Hon såg mycket bra ut efter den hemska sjukdomen, och hon hade samarbetat under terapin. Hon hade en vit t-tröja och shorts på sig, och på fötterna lätta sommarsandaler. Meri var 21 och bar en gul Benetton-tröja, bruna shorts och sandaler. Av lycka och glädje promenerade vi på Djurgården, Sveriges vackraste park, där vi ofta hade spelat tvåmål. Vi gick utmed Strandvägen och skrattade högt, så vi tilldrog oss de kalla svenskarnas blickar; svenskar vet inte vad närhet och känslor vill säga. Just där, mellan nummer 33 och 35, fanns en parkbänk i vitmålat järn med en liten gräsmatta med blommor runtom. De förslog att vi skulle sätta oss ner och vila. Plötsligt uppstod total tystnad. Meri avbröt den med orden: ”Pappa, vi har bestämt oss för att byta efternamn till Blomkvist (styvfaderns efternamn), och vi kommer att heta så från och med i dag!” Jag blev alldeles kall. Jag frågade om de menade allvar; hade de utsatts för påtryckningar, var det en hämnd … Stella svarade med bestämd röst: ”Nej, nej, utan det är bara det att vi lever i Sverige och vill ha ett svenskt efternamn. Och så bor vi ju med mamma och styvfar!” Jag sa till Stella att hon ju hade arbetat på TV i så många år med mitt efternamn utan att det hade stört henne. Till Meri sa jag att hon hade gått ut skolan med samma efternamn. Båda var fullt normala vuxna kvinnor, hur kom det sig att namnet plötsligt störde dem!? De svarade att de hade bestämt att det skulle bli så, varpå de kallt tillade att de hade bråttom! Jag började darra, som om det var 35 minusgrader ute. Det gjorde ont i hela kroppen, som om två fakirer hade stuckit knivar i mig, som om såren blev större och större och blodet forsade ut. Jag försökte lugna ner mig. Jag snyftade tyst och lyckades med nöd och näppe uttala: ”Jag kan förstå allt. Om ni hade gift er och tagit makens efternamn, skulle jag inte ha sagt något, även om man nu för tiden kan lägga till det och ha dubbla efternamn. Men att skämmas över sitt efternamn, att så lättvindigt förskjuta sitt ursprung, sina rötter, det går inte för sig!” Jag fortsatte med att säga att när jag och min mamma, deras farmor, dog skulle vårt efternamn dö ut för alltid. Den var vårt arv, vår identitet, våra rötter, och med den här gesten skulle de sista officiella spåren av vår familj

försvinna och suddas ut för alltid! Jag försökte samla tankarna, men smärtan och såren växte inom mig. ”Pappa, ingenting kan stoppa oss, för vi har redan fått papper på namnbytet!” Jag var redan blodig och sårad och detta var den slutgiltiga stöten i hjärtat. Jag brast ut i högljudd gråt. Med mina absolut sista krafter smekte jag med händerna ömt mina söta döttrars glänsande mjuka hår och sa: ”Ni är min lycka och mina arvingar, jag hade räknat med er. Lycka till i livet! Gå er väg nu.” Hela tiden medan jag grät flinade de. De reste sig och gick sin väg. De försvann – och jag med dem!

Med tunga steg lyckades jag ta mig över den hårt trafikerade Strandvägen och ner till stranden. Jag stannade precis vid kajkanten, lyfte min vänsterhand och tittade på mitt tjocka guldarmband med en guldplatta. Jag vände på den och läste den ingraverade texten: ”Min dröm här i livet är vår kärlek – Stella, Meri, Pappa 1977.” Runt texten var det ett hjärta. Jag pratade högt med mig själv: ”Detta är mitt livs enda riktiga bekännelse, över mitt katastrofala misslyckande och min oförverkligade dröm. Jag kastar mig i Nybrovikens kyliga vatten.” Med händerna tvättade jag bort de osynliga blodspåren, men de inre såren förblev öppna och blödde ymnigt. Hur mycket jag än ville få stopp på tårarna lyckades jag inte, de rann okontrollerbart nerför kinderna och i vattnet. Jag mindes Maddes son Freddy, och framför allt min andra frus son Ivan, som jag hade adopterat. Först nu kände jag hur mycket jag saknade dem. Jag insåg också betydelsen av att ha en son, och jag tänkte på hur det i vissa länder i världen ses som ett misslyckande att få en dotter. Jag var fast besluten att inte bryta min perfekta och starka livskedja; den måste fortgå, om än i plågor. Jag hade blivit straffad. Den som styrde mitt liv ville ha det så här, för det hade blivit för bra om allt hade fungerat perfekt. Jag hade fått det slutgiltiga slaget från ett håll där jag minst hade anat det. Så många kvinnor hade figurerat i mitt liv, så många fina stunder hade jag haft med dem, och till slut var det mina egna döttrar som hade släckt allt … Den som såg allt det här, och visste vad han ville, straffade mig, kanske på grund av mitt dåliga uppförande mot flickor i min ungdom!

Den här var den mörkaste dagen under mitt 53-åriga liv. Jag tänkte på min kära mor, och jag svor på att göra allt i min makt för att göra hennes liv så fint som möjligt. Jag satt och summerade mitt liv ett bra tag. Den underbara dagen hade slutat oväntat tragiskt. Jag skvätte vatten i ansiktet en sista gång och gick hem. Min kära kinesiska öppnade dörren, och när hon såg mig förstod hon att något hemskt hade hänt. Hon gav mig en kram, sedan satte vi oss vid matbordet, som var dukat med kinesiska specialiteter. På bordet väntade fyra tomma tallrikar, men innan jag avslutade min sorgliga historia sa jag att vi aldrig mer skulle vara vi fyra vid bordet.

Jag var en mycket uppskattad fotograf på TV Göteborg. Jag hade arbetat för dem i många år, särskilt med ”Filmkrönikan”, ett program som nu var nerlagt,

och varje lördag i fem år på lottodragningen. Mina bekanta rekommenderade mig till Britt-Marie Mattson, en av Sveriges bästa journalister. Hon hade lämnat TV för några år sedan och börjat jobba självständigt. Bland annat är hon medarbetare på Göteborgs-Posten. Nu hade hon fått ett eget program på TV. Med tiden blev det ett exklusivt program, tack vare de populära gäster som hon bjöd in. För ett sådant program behövde man förutom en bra journalist också en pålitlig fotograf som kunde jobba utan att klaga. Britt-Marie ringde hem till mig och förklarade sin plan. Hon hade hört gott om mig och sa att det skulle vara ett nöje att få jobba med mig. Jag tackade för hennes erbjudande och sa att jag accepterade samarbetet. Vi träffades på hotell Diplomat i Stockholm för att planera nästa program. Så fort vi hade lärt känna varandra undrade hon varför min chef Maggan inte gillade mig, för när hon hade sagt att hon ville jobba med mig hade chefen demonstrativt föreslagit en annan kollega. Men Britt-Marie hade varit ihärdig och bara velat ha mig! Jag svarade att hon hatade mig för att jag var utlänning och att hon hade terroriserat mig en längre tid. Hon hade redan gett mina favorituppdrag, trailers och ”Bakom kameran”, till sina rövslickare Owe A. och Ove W., samma personer som avundsjukt hade skrattat åt mig och alltid sagt att de aldrig i livet kunde tänka sig att göra sådana skitprogram!

Jag fick en av de bästa ljudteknikerna, Erik ”Fimpen” Forslund. Han var mager som en pinne och rökte kubanska cigarrer. Regiassistent var Britt-Maries bästa väninna från Göteborg, Katarina. Från första stund klaffade allt mellan oss och man såg genast att vårt samarbete skulle gå väldigt bra.

Det hade gått några år sedan Torbjörn fått foten, men nu skulle jag fortsätta

Vi förbereder för intervjun: Britt-Marie Mattson sitter, Katarina, scripta, Erik fimpen, jag, hovets presslady

filma i hans spår med kungafamiljen. Min skitchef – i korridorsnacket kallades hon ”kärringen Maggan” – hade tappat ansiktet, för hon hade inte lyckats rycka ifrån en utlänning det här jobbet och ge det till en svensk. Det är varje fotografs dröm att filma just här, på slottet, och dessutom i drottningens privata rum. Här stod jag nu på den fantastiska mattan och förberedde min utrustning för programmet med Hennes Höghet!

Jag föreslog för Britt-Marie att hon skulle sitta mitt emot drottningen. Hon accepterade proffsigt mitt förslag och jag kände att mitt hjärta spritte av lycka över att få göra det här jobbet. Jag satt i drottningens stol och jag kan inte beskriva hur stolt jag kände mig. Jag reste mig sakta från stolen för att ställa in ljuset, Erik fixade med mikrofonen, Britt-Marie förberedde sig för intervjun och Katarina hade koll på oss.

Jag, bakom kameran, filmar när drottningen pratar med Britt-Marie Mattson

Några minuter före sändning dök drottningen upp i en elegant klänning och med sitt vackra ansikte i ett stort leende. Hon hälsade på alla. När hon sträckte ut handen mot mig, sa hon: ”Å, en gammal bekant!” Jag tyckte att hon blinkade åt mig när hon tillade: ”Det var länge sedan!” Senare zoomade jag in hennes ansikte och såg på fem centimeters avstånd hennes muntra ögon. Med lugn och låg röst berättade drottningen vad hon tyckte om pedofiler, som var ett aktuellt tema i Sverige. Efter en timmes filmande tackade vi henne. När vi tog farväl sa hon till mig: ”Vi ses!” Jag tog fram två filmrullar, gav dem till Britt-Marie och sa: ”Ett fint jobb!”

Drottning Silvia i samspråk med Britt-Marie

Programmet visades två dagar senare i TV2. Efteråt ringde Britt-Marie upp mig och tackade för det fina fotot. Nästa dag sa många kollegor att jag hade gjort ett perfekt jobb; alla utom Maggan, som när hon såg mig försvann i korridoren. Jag visste att hon rökte som en borstbindare och att jag skulle finna henne i rökrummet. Jag hade ett bra skäl att leta upp henne och ge mig själv beröm. Maggan blev svarslös när jag berättade att Britt-Marie hade sagt att hon ville fortsätta samarbeta med mig. Jag sa till henne att sluta med sina rasistiska fasoner. Det enda hon kunde göra var att hata mig, men det gav jag blanka fan i. Därefter gick jag upp till högste chefen KOA Andersson, som sa: ”Ja, ja!”, och personalchefen Staffan Bengtsson, som jag hade varit hos ett flertal gånger för att få en uppsträckning på grund av opassande beteende; jag tror att han också hatade mig för att jag var utlänning. Margareta blev så skakad på grund av allt det här att hon var sjukskriven i två veckor.

Hos Carl Bildt: Britt-Marie Mattson och jag

Tack, Sveriges bästa journalist Britt-Marie Mattson, för att du valde mitt yrkeskunnande och mitt förtroende framför de andra fotograferna! Med högaktningsfull stolhet stod jag bakom kameran och vi gjorde perfekta program ansikte mot ansikte med många svenska och andra världsberömda personligheter, som sångstjärnan Harry Belafonte, den vackra Barbara Hendricks, den tibetanske andlige ledaren Dalai Lama, den charmige före detta chefen för SAS Jan Carlsson, Sveriges rikaste kvinna Antonia Axelsson-Johnson, en svensk före detta åklagare vid Haag-tribunalen, en kinesisk frihetskämpe … När vi skulle spela in ett program med Göran Persson i hans residens på Rosenbad, skrattade jag eftersom jag erinrade mig en tidigare episod.

Jag, Katarina och statsminister Göran Persson

Jag hade filmat i direktsändning från socialdemokratiska partiets kongress när Ingvar Carlsson skulle lämna över till Persson. Det var svårt att filma ceremonin, så när Ingvar gick förbi mig ropade jag åt honom: ”Ingvar! Jag kan inte filma ordentligt för att dina livvakter står i vägen. Ta kameran själv och filma din efterträdare. Det är direktsändning!” Göran satt fem meter från mig, och Ingvar tog förvirrat kameran. Jag placerade den på hans axel och gav honom lite instruktioner. Kameran filmade Göran Persson i direktsändning, samt tusentals delegater som skrattade och applåderade, och Ingvar fick beröm av producenten Ingrid, som sa till mig: ”Ingen annan än du hade vågat ta sig en sådan frihet.” Nästa dag skrev tidningarna om hur den pensionerade statsministern Ingvar Carlsson hade ett extrajobb – som fotograf på SVT!

Gäst i Britt-Maries sista program skulle vara Roger Moore. Men i samma veva

Ingvar tar min kamera

Ingvar Carlsson som tv-fotograf

bokade Maggan välplanerat in mig på en tredagarsinspelning i norra Sverige. Mitt i vintern skulle jag jobba med en mycket besvärlig tysk korrespondent som gjorde inslag för NDR. Jag tänkte genast på min långsiktiga plan som fotograf. Jag var till åren och hade tröttnat på att släpa filmutrustning in och ut ur bilar. Det var hög tid för mig att med en noga uttänkt plan befria mig från den bördan och på så sätt avsluta min fotografkarriär som en herre. Jag hade fått nog av att stångas med alla chefer och skicka in skrivelser mot dem. På sistone hade det skett återkommande fel i bokningen till min nackdel – rövslickaren Ove W. bokades in med Britt-Marie Mattson i stället för mig – genom att man drog av på min arbetstid och annat. Därför var jag tvungen att reagera på det här sättet, för annars skulle jag få jobba häcken av mig och dubbelt så mycket som mina svenska kollegor så länge Maggan var chef.

De illasinnade svenskarna

Den tyske producenten och reportern var stationerad i Sverige, och SVT filmade ofta åt honom. Ett dussin av mina fotografkollegor hade gjort högst ett par reportage med honom. Sedan kunde de inte längre stå ut med honom, eftersom han gick dem på nerverna. De undvek att jobba med honom, och våra chefer godtog fotografernas önskan att slippa. De illasinnade svenskarna berättade aldrig att de inte ville jobba med honom, och den dumme tysken var inte tillräckligt smart för att förstå varför han hela tiden fick en ny fotograf, så han hade heller inte något skäl att klaga. Maggan trodde att jag inte visste något om det här, och jag läste hennes tankar om att vilja avpollettera mig, men jag hade hört talas om det av mina kollegor, så jag såg min chans. Till min hjälp

skulle jag ha ljudteknikern Kennet L., som inte fattade någonting.

Temat för reportaget var en vegandemonstration. Det var mycket folk på demonstrationen, som var flera kilometer lång. Jag slet och sprang runt demonstranterna och svettades som i en bastu hela dagen. Som på beställning – första gången i min karriär – blev det fel på kameran och vi måste göra en paus. Eftersom det var helg fanns det ingen service att tillgå, och jag hade ingen reservkamera. Vi var tvungna att invänta nästa morgon. Jag förmodade att någonting hade hänt med kameran på grund av att fukt trängt in i känsliga elektroniska komponenter i det kalla, snöiga och isiga vädret. Medan tysken gormade sa jag helt lugnt att sådant händer. När jag kom fram till hotellet lade jag kameran vid elementet för att få ut fukten, och nästa dag fungerade den igen. Jag antog att tysken och Kennet snackade skit om mig så fort jag inte var där, för när jag kom närmare dem såg jag att de kände sig illa till mods. Den tredje dagen ville tysken inte längre prata med mig, för jag låtsades att jag inte förstod tyska, så Kennet försökte förklara vad jag skulle filma. Allt gick verkligen trögt, men av det inspelade materialet, som var svårt att redigera, gjordes ett reportage som sedan visades med framgång i Tyskland.

Efter några dagar träffade jag tysken. Han sa att programmet hade visats och att allt var okej. Jag spelade fortfarande dum. En vecka senare blev jag kallad till min chef KOA Andersson. På teknikavdelningen fanns det ett litet rum med fyra stolar och ett bord som påminde om ett förhörsrum. Jag kom dit lite tidigare och fick syn på Staffan Bengtsson, som bad mig stiga in. När jag stängde dörren såg jag den fete KOA och min före detta chef Kalle Andersson. Innan vi började frågade Staffan om jag visste varför jag var här. Tysken hade nämligen skickat ett brev till sin väninna, min chef Maggan, där han sagt att jag hade gjort mitt jobb på ett mycket oprofessionellt sätt. Jag frågade honom: ”Och var är den där subban Maggan”, och de svarade att hon var sjuk, liksom att de hade pratat med henne. Jag frågade om de hade konsulterat ljudteknikern Kennet L. Aldrig hade någon av mina kollegor stött mig i sådana situationer, så varför skulle Kennet göra det. De nickade och sa att han hade hållit med tysken. Vilket svek, efter 20 års samarbete! KOA nämnde vidare att tanten Siw hade klagat på mig och inte ville arbeta med mig längre, och detta hade fått bägaren att rinna över för dem. Kalle Andersson bekräftade mitt ohyfsade uppträdande, men jag blev honom inte svaret skyldig utan sa att han inte hade något här att göra och att jag inte tänkte prata så länge han satt med. KOA bad honom gå ut. Jag inledde med att fråga om de kände till historierna om tysken. Naturligtvis teg de som muren. Till slut sa de till mig att jag som straff bara skulle få jobba med Nyheterna och Sportspegeln i studion. Det innebar att jag skulle slippa jobba ute på fältet. Jag svarade att de betedde sig illasinnat och att det här handlade om rasism och hat, inte tyskens brev. Jag tillade att inspelning i studio var exakt samma sak, en bild

var en bild. De blev lättade när jag accepterade mitt straff. Naturligtvis visste de inte att jag såg deras straff som en belöning!

Jag kommer aldrig att glömma mitt andra hems förtjänster, alltså SVT. Tack vare det har mitt liv blivit rikare, det har gett mig ett otal fina stunder som en vanlig människa aldrig får uppleva. Tack så mycket! Problemet låg i stället hos människorna med makt och deras ojusta behandling av mig som utlänning.

Arbetsvillkoren på mitt nya jobb passade mig perfekt. Jag gick till arbetet som en herre. När jag förklarade allt för min kinesiska, kramade hon om mig och sa att jag verkligen såg ut som en gentleman i strukna byxor och skjorta. Jag slapp svettas och kånka på saker. Hon var lika glad som jag. Nu kunde de andra åsnorna kämpa för sin ära bäst de ville! Jag hade lyckats skapa mig ett fint och tryggt jobb och ett lugnt liv. Nu hade jag mer tid för mig själv och min kinesiska, för våra resor, vårt umgänge med vänner, för bio-, musei- och teaterbesök. Ekonomiskt sett var det inte heller något nerköp. Efter mina trettio år i branschen kändes det som en fullträff.

61. DEN SERBISKE LEDARENS ENVISHET

År 1997 började Daytonavtalet om fred i Jugoslavien knaka i fogarna. Milošević bestämde sig för att provinsen Kosovo skulle förbli under serbisk kontroll för evigt. I Belgrad och resten av Serbien växte kriminaliteten lavinartat i hela samhället. Dagliga mord på maffiamedlemmar och på oskyldiga människor och politiker förvandlade de tills helt nyligen trygga och lugna städerna till farliga områden. Det var mycket riskfyllt att komma med en utlandsregistrerad bil. Därför bestämde jag mig för att flyga till Budapest och därifrån ta bussen till Belgrad.

Jag fortsatte bygga på min, det vill säga mors villa. Verandan med ljusbruna kakelplattor var klar, och från den kunde man gå in i vardagsrummet. Där inne fanns plats för en tv, ett bord som jag hade köpt i Paris, en bäddsoffa och ett underbart kaklat badrum, precis som jag hade önskat mig. Byggherren Radan utförde alla arbeten på bästa sätt, tillsammans med sin bror Dragan och dennes underordnade. Han var visserligen lite dyrare än andra hantverkare, men han var å andra sidan pålitlig. Jag hade inte en lugn stund under bygget, för så fort jag kom hem från en inköpsrunda var det något annat som fattades. Mamma hade på något sätt vant sig vid allt det som försiggick runtom henne, fast ibland sörjde hon sina gamla saker. Hennes döttrar hade hälsat på några gånger under bygget, och de hade passat in tiderna med mina. Ibland hade de frågat min kinesiska vad man skulle med ett så stort vardagsrum till och varifrån vi hade fått alla pengar. De trodde att kinesiskan inte skulle berätta det för mig. All heder åt henne, för var gång de frågade sa hon bara: ”Fråga honom!” Maks, som visste alla mina hemligheter och kände till mina problem med mammas döttrar, sa ofta: ”Jag skulle köra över dem!” Jag tänkte på motsatt sätt och svarade: ”De kommer att köra över sig själva.”

Det pågick något slags filminspelning utanför Adidas-affären i början av stråket. Det var ju mitt yrke, så jag stannade och jämförde arbetet med mitt eget. Allt var identiskt, folk sprang omkring, förberedelser, ljus, kostymmakare, sminköser, skådespelare och statister, en stor buss och några skåpbilar. Kameran, en Sony-Beta SP, var en kopia av min, så jag fick lust att hoppa in och jobba. Inspelningsledaren – det mest ansvarsfulla jobbet när man filmar, för allt måste fungera perfekt – hade en walkie-talkie och en megafon och bad den nyfikna publiken vara tyst vid tagning. Vid ett tillfälle frågade jag honom: ”Ursäkta, vad är det som pågår här?” Den sympatiske unge mannen svarade: ”Vi spelar in en tv-serie …”, varpå fotografen kallade på honom. Killen synade mig från topp till tå och gick därifrån. Efter den lyckade tagningen skulle man filma samma scen från en annan vinkel, så killen hade lite tid över. Han gick fram

till mig och frågade: ”Var ni på semester i Budva för 23 år sedan med er fru och två små söta döttrar, hos Žaki och hans mor i deras hus? Och heter ni Vallmo, så som Žaki kallade er?”

För 23 år sedan, när jag med alla medel försökte rädda mitt äktenskap med Nela, hade jag accepterat Žakis inbjudan att vara hans gäst vid havet. Semestern hade varit nästan helt perfekt. På samma gång hade hans fosterbror varit där med två söta pojkar, 10 och 12 år gamla. Jag mindes att en av dem hade varit med oss hela tiden. Jag hade gillat honom och köpt glass och godis åt honom också, kastat honom i vattnet. Han hade gråtit när vi åkte hem.

Killen berättade i princip samma historia, och jag svarade: ”Det är klart jag minns. Visst var det jag, Vallmo.” Hela filmteamet vände sig om mot oss när den dåvarande lille pojken och numera vuxne mannen utropade: ”Vallmo, är det möjligt! Efter 23 år!” Vi kramade om varandra. ”Jag är den där tioåriga grabben Dragan. Jag glömmer dig aldrig, du lekte så fint med mig. Du är dig lik: kraftig, bredaxlad, samma ansikte, det är bara håret som har förändrats, men du ser lika sympatisk ut gråhårig.” Huvudfotografen Petar gick fram till Dragan och sa att allt var klart för en ny tagning, och från megafonen hördes: ”Tystnad tack! Tagning!”

Jag hade fått ledigt från jobbet i tre månader för att bygga klart huset, så jag umgicks mycket med snickarna och med mor. Jag märkte att hon hade blivit mycket äldre, jag älskade henne mer och mer och kom henne allt närmare, för hon behövde bli omhändertagen lite. Jag läkte sakta mina sår från Sverige efter katastrofen med mina söta döttrar genom att vara med mina polare och jogga utmed vetefälten. Jag saknade bara min kinesiska. Min kära mor brast i gråt när jag berättade min bekännelse för henne.

Jag hade gott om tid att fundera över mitt tillbakadragande från idrottsscenen, det vill säga från mitt jobb, för jag hade nått toppen. När jag kom tillbaka sa jag öppet till min chef Maggan att hon inte skulle räkna med mig mer när det blev tal om resor, utom om det handlade om något alldeles speciellt, för jag var nöjd med min nuvarande status.

Det hade gått fyra månader sedan min gode vän Raka hade fått veta att han hade cancer. Vi hade haft regelbunden kontakt under hela hans sjukdom, och jag hade skickat mediciner och olika kinesiska preparat från Sverige för att han skulle bli frisk. Han var storrökare, vilket hade fått följder för hans hälsa. Vi pratade ofta om våra kvävande familjeproblem. Han nämnde sin son Sale, som inte hade någon som helst respekt för sin far och farmor. Raka sa ofta att mamman och sonen var anledningen till hans sjukdom.

Jag kom till Belgrad med kinesiskan på en två veckor lång semester. Kinesiskan var hänförd över vårt lilla hus och den fina trädgården, där min mor njöt i hängmattan. Vi hälsade på Raka i hans hus på Cerak, och när han

De tycker om varandra, kinesiskan och mamma

öppnade dörren fick vi en chock. Han orkade knappt hälsa, alltmedan hans mor bara tjatade och gjorde honom irriterad. Efter en halvtimme fick han besök av en sympatisk kompis vid namn Mića Jakovljević. Raka hade hjälpt honom att bygga upp en av landets bästa och modernaste filmstudio, som snabbt hade blivit mycket populär. Han lämnade några mediciner till Raka och gick ganska snart. Raka köpte eller beställde genast mediciner om han hörde eller läste om nya sådana. Läkarna anmärkte på att han inte höll sig till en enda terapi. Men Raka trodde inte på någon av dem. Han var övertygad om att det inte fanns något botemedel och trodde att det bara var en tidsfråga innan han skulle sluta sina dagar. Han gick regelbundet på den veckolånga behandlingen på militärsjukhuset en gång i månaden, men han sa att det sedan tog honom två veckor att återhämta sig. Han klagade på att han inte kunde få ro vid sin mors sida, och det smärtade honom att hans son inte hörde av sig. Jag körde honom till militärsjukhuset för en ny behandling.

Jag ringde upp Maks och berättade att Raka låg på sjukhus. Han ville träffa honom, så vi åkte dit, trots att det inte var besökstid. Raka blev glad och utropade: ”Čita, gamle tjockis, vad roligt att se dig!” De kramade om varandra och väckte de andra patienterna. Raka sa: ”Det här är herr Čitaković, Belgrads enda levande legend!” Alla som kunde hälsade på Maks, och en av patienterna

sa att han var glad över att äntligen få träffa legenden, nu kunde han dö i frid. Det var tid för Rakas behandling. Vid avskedet frågade Raka vad Maks skulle ha gjort i hans ställe. Tjockisen svarade direkt: ”Jag skulle spränga mig själv i luften!” Raka svarade inte.

Den sista behandlingsdagen kom jag för att köra honom hem. Han såg förfärlig ut, uttorkad, blek, utan hår, med en keps på huvudet. När vi åkte förbi Autokomanda bad han mig köra honom till Bata Stenansikte. När vi kom fram stod Bata med huvudet under en motorhuv.

Rakas sista bild: Dragan Montenegrin, Bata Stenansikte och jag utanför verkstan

”Tjenare, Bata, din gamle kabelkille!” sa jag till Bata, som tittade upp. Han hälsade på mig men kände inte igen Raka. Denne tog av sig kepsen och sa: ”Titta hur jag ser ut! Jag ville bara titta förbi, för Gud vet vad som väntar mig.” Jag körde hem honom. Han lade sig helt hjälplös i sängen. Jag var tvungen att åka vidare, för min kinesiska och mor väntade på mig. Mor hade lagat en av mina favoriträtter, fyllda squash. Jag ringde till Maks och mor sa: ”Čita, kom och gör oss sällskap!” Maks blev hänförd över den underbara trädgården. Han vände sig till mor och sa: ”Todora, er son har byggt det här paradiset för ni ska njuta!”

Innan jag åkte till Sverige ville jag även ta dit Raka. Han sa inte nej, tvärtom.

Mamma i sitt paradis

Han ville också ta en titt på paradiset. Den sista dagen i Belgrad åkte jag till stråket. I början av Knez Mihajlogatan fanns en skoaffär. Av en tillfällighet kastade jag en blick på en flicka som stod och tittade i skyltfönstret. Hon verkade bekant. Otroligt, det hade gått två år sedan jag träffade Mira och den 16-åriga Kerol, men alla mina försök att komma i kontakt med dem hade varit fruktlösa. Jag hade velat ge henne två foton som jag hade tagit av henne. I den åldern förändras flickor snabbt. Jag gick fram till henne och frågade om hon hette Kerol. När hon svarade ja, sa jag att jag hade försökt nå henne. Hon skulle träffa sin pojkvän och hade bråttom, men hon sa att hon hade flyttat till Belgrad och studerade här. Hon gav mig sitt telefonnummer och sin adress så att jag skulle kunna ge henne fotona nästa gång. Det kändes som om jag hade tagit en tugga av en stor, söt kaka!

En kväll vid tiotiden ringde Raka. Han lät allvarlig på rösten. Han sa att hans liv inte hade någon mening och att han kände sig som en slav med sin mor. Han visste att jag var hans vän. Han undrade om jag hade någon skuld hos honom och bad mig anteckna den i så fall. Det hela lät märkligt och jag bad honom att inte göra något dumt. Han sa att jag skulle hälsa tjockisen Čita, Maks, samt tillade att vad som än hände honom skulle jag inte hjälpa hans mor på något sätt: ”Låt henne lida!” Han bad mig också strunta i sonen och att svära på att hålla

mina löften. Jag hade inte en chans att säga något till honom, för strax tillade han: ”Farväl, broder, och tack för vänskapen!”

Jag var orolig och rädd. Min kinesiska försökte lugna ner mig. Vi pratade i flera timmar, och klockan två på natten avbröts vi av att telefonen ringde. I andra änden hörde jag Mićas röst: ”Prick klockan tolv gick vår vän Raka ut på balkongen och tog sitt liv med en pistol!” Hur många gånger hade jag inte sett honom sitta och putsa sin pistol, och på sistone hade han ofta upprepat att det enda som återstod för honom var att rikta den mot sin egen panna. Men jag hade aldrig kunnat ana att han var förmögen att göra något sådant. På grund av situationen i landet kunde jag inte komma till begravningen, men min mor berättade att hon hade sett den på nyheterna halv åtta. Begravningsplatsen hade varit full av människor som högtidligt tagit farväl av sin kollega och medarbetare.

62. MAKS BARN

I februari 1999 flög jag till Budapest och tog bussen till Belgrad. Jag skulle beskära träd och göra i ordning trädgården inför våren och sommaren. Situationen i landet var mycket spänd, som en ballong som snart ska explodera. Jag kände att det var farligt, så jag hade kommit överens med kinesiskan att ta med mor till Sverige under en tid. Jag åkte med henne till svenska ambassaden i Belgrad för att ansöka om visum. Jag insåg att utgången var beroende av hur mycket pengar man gav ambassadens serbiska tjänstemän, under bordet. Det var ett tillfälle för dem att bli rika på ett enkelt sätt utan att de naiva svenskarna fick reda på det. Priset var minst 500 D-mark. Jag gav dem dock inga pengar, för jag var svensk medborgare med fast tjänst, utan gjorde allt lagenligt och väntade på svar. Jag träffade Maks, som gav mig ett nummer av tidningen Profil. Där fanns en artikel om hur han hade hjälpt Nikola Simić och många andra serbiska killar bort från problematiska gäng. ”Han var en gatans professor i fint beteende, åt män som Ljuba Zemunac, Ćenta, Giška, Buca Al Capone, Bata Stenansikte, Pigi, Čeda, Voja Krstarica, Gidra, med flera. Han lärde dem asfaltens lagar och den hjältemodiga användningen av knytnävarna, och de lyssnade undergivet på honom. Tack vare professor Maks Čitaković lärde sig Nikola använda sina knytnävar i justa fajter.” Vi skrattade och fånade oss lite på artikelns bekostnad. ”För hur kommer det sig”, sa Maks, ”att det står om justa fajter utan att min Nikola nämnde dig, Vallmo. Sin inspiration till justa fajter fick han ju vid ert slagsmål i Ledine!”

Det var en underbar eftermiddag i maj. På restaurangbåten på Sava satt Maks och jag tillsammans med Boda Sikimić, Mirko Sikimić, en gång ett framtidshopp i fotbollsklubben Partizan, och Kića, nuvarande chef för resebyrån Putnik på Terazijeplatsen. Vi satt och spann på historier om gamla tider och om de människor som hade präglat dem. Vi nämnde bland annat den berömde fiskaren Halte Laza, som hade fångat en karp på 16,5 kilo, och den underbare Vlajko Ćora, som hade fått alzheimer och inte längre kände igen någon förutom Maks. På den tiden hade vi till och med druckit av flodvattnet. Vi brukade simma till mitten av floden, där det var renast … Men nu var det en smutsig flod. Berättelserna radade upp sig efter varandra, men till slut tyckte jag att det började bli väl blåsigt och sa till Maks att det var dags att gå.

Vi tog bilen till Ledine, där mor, Jasmina och en av våra arbetare väntade på oss. På middagsbordet fanns det spenatsoppa och prebranac. På vägen hade vi köpt lammkött och revbensspjäll, och vi drack källvatten från Durmitor. Mamma åt med god aptit och pratade om svunna tider, hur hon hade pantat tomflaskor på torget för att kunna laga majsbröd med ost och spenat åt oss barn.

Det var riktigt njutbart att sitta och lyssna till min kära mors historier, hennes minnen av de svåra tider då hon och far hade fått anstränga sig ordentligt för att få saker och ting att gå ihop. Därför sa jag till henne: ”Njut, mamma, det har du förtjänat!” Efter middagen gav hon Maks ett fat med prebranac och lammkött: ”Varsågod, Tjockis, du gillar det här!”

Mamma och Maks

Vägen ledde oss mot Sava, som om vi styrdes av en magnet. Där kände jag mig alltid lugn och till freds. Till slut gick vi till ett kafé på Sarajevogatan. På terrassen satt tre killar. När en av dem, en elegant herre klädd i kostym och slips, fick syn på Maks hoppade han upp ur stolen och gick fram och hälsade, kysste honom, fortsatte att kyssa hans armar, händer – det här var årets händelse! Den stackars Maks var helt förvirrad. Vår ambassadör för den undre världen, Diklić, som levde och arbetade i New York, fortsatte upphetsat att tacka Maks: ”Du är en världslegend. Den belöning finns inte på jorden som vi skulle vilja ge dig för allt du har gjort för oss! Tack vare dig blev min son världsmästare i kickboxning!” Han vände sig mot mig: ”Herr Vallmo, vet ni vem Maks är?! Hela världen borde veta det! Hans grabbar är bland de starkaste i världen, tack vare hans järndisciplin och hårda arbete!” Han närmast skrek ut sin beundran. Även jag bubblade av lycka, för jag hade äran att som anonym vara i sällskap med denne Belgradslegend, som vart han än gick fick ta emot tackord för att ha fått ordning på generationer av starka killar. Ja du, Vallmo, tänk vad mycket du har missat under de senaste trettio åren!

Nästa dag åkte jag och Maks till Ortopediska kliniken i Banjica. På

parkeringen utanför sjukhuset visade en enarmad romsk man var det fanns en ledig plats. ”Stackaren, han blir alldeles våt i regnet”, sa Maks. När vi steg ur bilen tog jag mitt paraply och gav det till honom, tillsammans med lite choklad. Vi gick upp till tredje våningen och kom in i ett rum med sex patienter. Maks gick fram till en säng och kysste en flintskallig och blek snubbe som inte verkade ha en droppe blod i ansiktet. ”Vad roligt att se dig, Vallmo”, sa han, och vi kysste och kramade varandra broderligt. ”Kommer du ihåg den där blondinen med underbara blåa ögon i parken vid Slavija? Hon var fantastisk, och du hade överlämnat henne åt mig!” Maks skrattade och sa: ”Sån är han Vallmo, han har aldrig varit självisk.” Djino var en robust man i min ålder. Vi hade varit bra kompisar under barndomen och spelat fotboll tillsammans i Zanatlija. Jag minns att när vi duschade brukade vi alltid reta honom för hans tatuerade örn på höger ben. Maks lyfte diskret på lakanet och berömde hans muskulösa kropp. Han drog ner lakanet lite till, från det tatuerade benet. Djino reagerade inte. Benet var amputerat under knät, det var en fruktansvärd syn. Djino hade fått sex pistolkulor i benet under ett maffiabråk. Under hela besöket höll jag och Djino varandra i handen, eftersom vi inte hade setts på länge. Han sa att han hade gått ner 20 kilo. Vi hann prata lite till innan hans familj dök upp. När vi tog farväl sa jag: ”Var stark, Djino, som alltid!”

Sorgsna lämnade vi rummet. Jag kunde inte undgå att tänka på krigets följder: handikappade sjuklingar som låg i korridorer och sjaskiga rum. Jag tänkte på de oklanderliga sjukhusen i Sverige. Jag var så ledsen att jag utropade: ”Fan, vilken syn!” Maks svarade: ”Vad är det, Vallmo? Du måste förstå att livet går vidare!”

Vi tretiden sa Maks åt mig att åka runt Kalemegdan och mot Dorćol. Vi parkerade och begav oss mot en liten båt. När vi gick över landgången stannade jag upp och tittade uppströms mot broarna. Det hade slutat regna och eftermiddagssolen bröt långsamt fram ur molnen. Jag sa åt Maks att titta på Savas purpurfärgade ljus, och han sa: ”Det här är vårt liv!” Femtio meter därifrån rann Sava in i Donau. Vi gick in i båten. Där inne var det kvalmigt och på bordet låg fimpar och urdruckna kaffekoppar. Vid bordet satt fyra män och spelade kort. När Maks dök upp brukade folk vanligtvis resa sig glatt och hälsa. Den här gången tittade bara de fyra trötta ansiktena upp och mumlade något till hälsning. En av dem vände sig om och jag kände igen Kefonja, Jumbas yngre bror och min skolkamrat. Men han hälsade bara kort och fortsatte spela. Maks och jag tittade på varandra. Vi insåg att den här begravningsstämningen inte var något för oss, så vi vände oss tyst och gick därifrån. ”Där har du gamle Kefonja som du så gärna ville träffa. Det är inte längre samma killar.”

Tidigt nästa morgon väcktes jag av min mobil och kände igen Maks röst: ”Kefonja hittades i natt i sin bil, fullpepprad med kulor. Han var skyldig 40 000 D-mark!”

63. MÖTET MED KEROL

En av anledningarna till mitt besök i Belgrad var det planerade mötet med Kerol. När jag nu hade bitit i den här söta bakelsen några gånger ville jag gå hela vägen. Jag köpte fem fina blommor och gav dem till henne som en gentleman när hon öppnade dörren. Jag njöt av hennes sällskap i den smakfullt inredda lägenheten i centrum. Jag förstod att tjejen var smart och hade ett mål i livet; att hon hade smak och stil såg jag på hennes kläder. Hennes ungdomliga ansikte var lätt sminkat, och med sitt kortklippta blonda hår liknade hon sångerskan i Roxette.

Under mitt besök i staden träffades vi fyra gånger i hennes lägenhet. Första gången pratade vi länge, från klockan åtta till klockan två på natten, och för mig var det otroligt med tanke på åldersskillnaden. Jag påpekade redan från början att jag ville att vi skulle vara öppna mot varandra. Den första träffen var så trevlig att vi sågs igen redan två dagar senare. Jag fick reda på ganska mycket om hennes privatliv. Hon berättade om sina läkarstudier, som hon älskade, och jag om mitt privatliv och, naturligtvis, om kinesiskan. Jag beundrade hennes beteende. Jag sa att jag knappt kunde tro att det fanns så många unga, kloka och snygga tjejer i Jugoslavien.

I slutet av vårt andra möte godtog hon klokt min berättelse från ett liv fullt av erfarenheter: att hon hade en lång väg framför sig, att man bara levde en gång och att man därför skulle leva ut. Hon sa att hon hade en pojkvän. Om jag ville älska med henne måste jag visa upp ett läkarintyg på att jag var helt frisk. Jag förvånades över att hon tyckte så mycket om blommor. Under mina otaliga resor hade jag köpt olika små presenter som gjort kvinnor lyckliga, från parfym till lyxiga cigarretter. I slutet av mötet gav jag henne några fint inslagna småpaket, som hon gladdes åt som ett litet barn. På ett diskret sätt förklarade hon för mig att hon knappt hade kunnat bärga sig inför vår nästa träff. Hon bar Levisjeans och en urringad vit blus, men hade ingen behå, som om hon lockade mig. Jag förvånades över mitt eget förfinade språk medan jag var med henne.

Även under det tredje mötet pratade vi vänskapligt i fem timmar. Sedan bytte jag otåligt tema och började prata om sex. I hennes diskret upplysta rum granskade jag hennes reaktioner på det jag sa – och insåg efter ett par timmars bearbetning att hon förstod vad jag siktade på! Hon satt på trägolvet en halvmeter från mig, så jag hade god utsikt över hennes blus. ”Vilka vackra bröst du har, det är som om de lockar mig”, sa jag, alltmedan hon slickade sig om läpparna och log. Jag utnyttjade tillfället, gick ner på knä bredvid henne, sträckte ut min handflata och lade den mot hennes vänstra bröst. Jag fick enkelt ut hela bröstet ur blusen och började smeka hennes redan hårda bröstvårta. Kerol reste

sig för att släcka lampan. Under tiden drog jag ner gylfen. Hennes bröst var fria, och jag drog fram mitt stånd och fortsatte att smeka dem. Hon tog moroten och lade den mellan sina bröst, hennes läppar närmade sig sakta ollonet, som redan hade börjat utsöndra vätska. Hon började slicka den, alltmedan jag letade efter hennes gylf och knapp. Jag hade tagit helt fel vad gällde hennes ungdom och oskuldsfullhet. Jag lade ner henne på sängen och hon förvånade mig med sitt lugn. Jag hade aldrig upplevt att någon smekte mig och tog av mig plagg för plagg, och samtidigt kysste mig överallt.

När jag var naken började hon slicka den igen, hon slickade så mycket att jag trodde den skulle försvinna som en klubba. Jag tog av henne blusen och jeansen. Jag föste försiktigt undan spetstrosorna och kände på henne med långfingret för första gången. Hon var fuktig och rakad. Jag smekte henne med fingret under det att hon hela tiden slickade min penis, ibland tryckte hon in den långt in i sin vackra mun. En av geishans lektioner hade handlat just om detta lugn, denna tystnad; ju långsammare desto bättre för kvinnan. Därför hade jag också haft framgång hos alla kvinnor, lugnet gav mig självförtroende. Vi hade njutit i tre timmar när hon frågade mig om jag hade en kondom. Jag sa nej, men plockade fram ett intyg ur jeansen. Vid vårt förra möte hade jag fattat att om jag ville få till det med henne måste jag ha gjort ett aidstest. Hon tände lampan och läste noggrant igenom intyget, varefter hon glatt släckte ljuset igen. Medan hon läste rörde jag henne med min morot, för med sitt långvariga slickande och sugande hade hon gjort den så upphetsad att den var röd, nästan som en morot. Hon satte sig på den, och jag följde hennes rörelser i min önskan att tillfredsställa en så här fin och ung kvinna. Jag hade aldrig kunnat ana att jag skulle få njuta av den här sötsaken på det här sättet; hon var färsk som en vattenmelon, mogen så det förslog! Jag lade en kudde under huvudet och testade om hon gillade råhet och vulgaritet. När jag såg hennes dimmiga blick, sa jag att hon också skulle titta hur hennes fuktiga slida drog in den. Hon sa att hon skämdes för att titta, för med pojkvännen brukade älskogen snabbt vara över. Jag tog ett försiktigt tag om hennes ljusa skinkor och lyfte henne upp och ner, noga med att den inte skulle ramla ur. Efter några minuter sa jag att den hade stannat till i henne för att titta på henne inifrån. I några sekunder tittade hon upphetsat och nyfiket hur jag drog ut den under hennes dusch, varefter hon satte sig på den igen och beskrev sin njutning med mycket vulgära ord.

Med henne var det också fint efteråt, när vi låg bredvid varandra och pratade. Hon sa att ingen skulle tro henne om hon sa att en femtioåring kunde ge så mycket njutning; hon skulle säkert bli utskrattad. Jag rådde henne att behålla sina små hemligheter för sig själv och njuta av dem, eftersom andras åsikter kunde förstöra även den bästa relationen mellan man och kvinna. Hon berättade om sin familj, som var mycket rik, vilket jag hade förstått. Bara det att de hade

köpt en lägenhet åt henne så att hon i lugn och ro kunde avsluta sina studier. Vi hade varit tillsammans i tolv timmar och inte en enda sekund hade varit tråkig. Vi skulle ha fortsatt om hon inte hade varit tvungen att gå på en föreläsning; hon gick andra året på utbildningen. När vi tog farväl öppnade hon nyfiket den Nina Ricci-parfym jag köpt åt henne, och som hon älskade. Innan jag stängde dörren och lämnade hennes lägenhet, sa jag att hon skulle titta under telefonen när jag hade gått. Hon var en så söt kaka och skulle väl inte bli sårad över att det låg 50 D-mark under telefonen!? En genomsnittlig lön under de här svåra tiderna var 100 D-mark.

Hon visste att jag skulle vara kvar i stan i två dagar till, så när jag ringde henne ville hon ses igen. Det blev en repris på föregående möte. För de pengar jag hade lämnat sa jag, med tanke på att hon var välbärgad, att hon skulle köpa sig något alldeles extra. Jag gav henne 50 D-mark till för en fin middag eller något liknande.

64. NATO-KRIGET

På eftermiddagen den 24 mars 1999 inleddes bombanfallen mot Jugoslavien. Nato bombade sönder mitt älskade Jugoslavien. Innan jag skulle åka till Sverige den 26 mars tog jag en joggingtur utmed mina vetefält. På vägen hem fick jag syn på en ensam vallmo. Jag jämförde den med mig själv, för jag hade ju fått mitt smeknamn efter den. Jag var lycklig över att vara här just i det här ögonblicket, men också sorgsen, för min insats mot det här smutsiga kriget hade varit liten och omärklig. Jag ryste till av all orättvisa och av att vetefälten hela tiden blev mindre och mindre. Jag visste av egen erfarenhet att det fanns någon som såg allt, och den som gjorde det här mot mitt land skulle en vacker dag bli straffad för det.

På flyget hem till Stockholm tänkte jag på Kerol, hennes pojkvän, min kinsesiska och mig själv. Under de senaste åren hade jag varit hos min mor allt oftare. Kinesiskan brukade alltid återvända efter två veckor för att jobba igen, och jag trivdes med den här fasta relationen grundad på förståelse och korrekthet. Jag skulle försöka behålla henne så länge jag kunde. Hon var mycket värdefull för mig!

Nato rättfärdigade massakrer på civila med ”kollaterala misstag”. Bombningarna fortsatte med anfall mot Belgrad den 3 april, i ett försök att störta Milošević; de påstod att de inte hade något emot det serbiska folket!? De svenska Nato-slavarna öste ut otrolig propaganda mot Serbien. Utrikesminister Anna Lindh och hennes gäng betonade hela tiden att det bara var albanerna som var utsatta. På mitt jobb kunde jag med egna ögon se den exceptionella antiserbiska propagandan. Man manipulerade filmmaterial bara för att svärta ner serberna så mycket som möjligt. Det fanns hur många exempel på detta som helst, bland annat Sam K., som höjde albanerna till skyarna med lögnaktig information som grumlade svenskarnas ögon. De hade stor hjälp av kroaten Nikola M. och Tonči P., som gjorde all möjlig slags skit men som senare fick lämna TV på grund av den alltför uppenbara propagandan mot serberna.

I juni avslogs min mors ansökan om att komma och hälsa på mig, trots att den gamla, snälla serbiska kvinnan inte var skyldig till något. Jag blev galen när jag försökte göra något åt saken på utlänningsnämnden. Jag hade varit svensk medborgare i 35 år och hade fast jobb, jag betalade mycket skatt till staten, som ur samma fond hjälpte flyktingar från Jugoslavien. Men min mor ville de inte ta emot. Varken min mamma eller jag, som svensk medborgare, hade någon chans, för de hatade helt enkelt serber och hade först nu visat upp sitt rätta ansikte inför sina medborgare. I den studio där jag jobbade defilerade många regeringsrepresentanter förbi för att uttrycka sitt missnöje med, som de

sa, Milošević och hans politik. Vad hade jag för medborgerliga rättigheter i den här demokratin?

Jag hade filmat dem tidigare, men nu fick jag möjlighet att säga dem vad jag tyckte innan de framträdde. Gäster i studion var Anna Lindh, Mona Sahlin, Jan Eliasson, och framför allt Pierre Schori, Palmes kabinettssekreterare och medlem av den delegation som hade besökt Tito när jag var med. Till honom och de andra sa jag att jag som svensk medborgare var missnöjd med att de hade vägrat ge visum åt min 80-åriga mor. Jag fick alltid samma svar: ”Men det är ju fruktansvärt, förfärligt, otroligt …” Ett typiskt hycklande svenskt svar. När jag frågade dem hur de själva skulle ha känt sig i min situation, hade de inget svar. Jag hatade dem ur djupet av min själ, och jag bad till Gud att det inte skulle hända min mor något. Hon beklagade sig varenda dag, och så fort flyglarmen hördes tog hon sitt pass och sina besparingar, lade dem i handväskan och ställde sig i dörren till sovrummet. Min kära älskade mor hade dörrkarmarna till skydd och darrade av rädsla när bomberna föll över Belgrad. Det var min plikt att ta henne till mitt trygga hem i Stockholm så länge detta pågick. Nu i efterhand tänker jag på Goran Kocev, en avlägsen släkting till min mor. En gång räddade jag honom från skiten i Jugoslavien; han gifte sig med en begåvad men naiv polska, fick uppehållstillstånd i Sverige, och sedan med min hjälp ett städjobb på SVT. Men han misskötte sig och blev avskedad på grund av stöld. Under kriget, samtidigt som min mor blev nekad att resa till mig, fick hans mor Ljiljana och hans far Mita uppehållstillstånd i Sverige. De har inte gjort ett enda ärligt handtag arbetsmässigt, men blev utan en svettdroppe svenska folkpensionärer. De har kammat hem tiotusentals kronor varje månad … Det är skandal att min skatt och många andra svenskars skatt till staten sedan går tillbaka till sådana pensionärer. Det värsta är att de sedan skryter om välfärdssamhället Sverige när de är på besök i sitt gamla hemland. Själv är jag svensk medborgare och önskade bara att få ta hand om min mor under en kort period, men jag förvägrades detta. På vilka grunder? Vilken eller vilka rättigheter har en svensk medborgare i Sverige? Vilket trauma för en gammal kvinna som redan hade upplevt ett krig! Men vad visste svenskarna om det? Hur skulle jag kunna älska dem? Därför tänker jag utnyttja dem lagligt så mycket det går! Jag tänkte ofta på Olof Palme, en äkta kämpe för mänskliga rättigheter – tänk om han hade varit vid liv! Världens största militärmakt hade tömt sina förråd av gammal ammunition, och någon måste utgöra måltavla: oskyldiga, gamla, barn i Serbien.

Jag besökte min mor i augusti, efter bombanfallen. Alla aprikoser hade fallit till marken, beklagade hon sig, frukten och grönsakerna var fläckiga och potatisen hade ruttnat på grund av de kemikalier som Nato, med stöd från bland annat Sverige, hade fällt över landet. Hon satt på verandan med sin inneboende Jasmina, som 1993, just när jag hade råkat befinna mig i Belgrad, hade letat efter

någonstans att bo. Jag hade rekommenderat denna fina kvinna från Arandjelovac till mamma och sagt åt henne att ta emot Jasmina utan ersättning, för hon kunde behöva ha någon vid sin sida. Mamma hade protesterat: varför skulle hon få bo här utan att betala, så i början hade hon tagit en symbolisk hyra. Jasmina var annars bibliotekarie och jobbade på en skola som låg ett stenkast från vårt hus. Jag och min mor var glada över att hon hade bott här i sex år redan, för hon behandlade mor som om hon var hennes mor. Det var smått otroligt hur de trivdes med varandra. Hon var tålmodig med mor; jag skulle aldrig ha orkat läsa textremsorna till de latinamerikanska såpoperor som de båda tittade på. Numera betalade hon, enligt mors önskemål, naturligtvis inte någon hyra.

Jag bestämde mig för att träffa mina kompisar och åkte först till Maks. Jag berättade för honom om Kerol, och han svarade: ”Herregud, Vallmo, du är verkligen av en särskild sort.”

Det var redan min femte dag i den lyxiga lägenheten. Enligt Kerols önskan var jag på ”mottagningen” mellan 20 och 01. Hon sa att hon hade längtat efter mig, och det hade jag inget emot, tvärtom! Vår inbördes förståelse, våra samtal, våra underbara sexuella lekar fyllde oss med glädje och gjorde oss alltmer oskiljaktiga. Vi hade det trevligt vad vi än gjorde, till och med när vi gick och handlade på torget, där Kerol charmade bönderna. Jag protesterade inte när hon sa att hon förutom sin pojkvän hade två sponsorer till; det var hennes ensak. Jag sa åt henne att ha så många som möjligt, för på det sättet skulle hon uppskatta och respektera mig ännu mer, eftersom jag verkligen betedde mig som en gentleman mot henne. Vi kom varandra allt närmare och hon sa att hon tänkte på mig varje dag. Så många telefonsamtal ända från Sverige, så mycket värme, blombuketter i varenda vas, så många underbara dikter, meddelanden. Hon gav mig det jag behövde, ömhet och tålamod, hon överöste mig med heta kyssar – vilket ledde till att jag och kinesiskan hade sex alltmer sällan!

65. MAMMAS FÖDELSEDAG

Det efterlängtade året 2000 kunde inte ha börjat bättre. Tasani, min kinesiska, och jag var hemma på nyårsafton till 23.30, då vi anslöt oss till de andra stockholmarna. I centrum, på vattnet, var det ett otroligt fyrverkeri. Vi skålade med en liten champagneflaska. Kungen stod utanför slottet och önskade oss och tv-publiken välgång i det nya millenniet. Alla märkte nog att han hade druckit lite för mycket, men naturligtvis tog ingen illa upp, för han var en normal människa.

Traditionsenligt hölls en storslagen mässa speciellt för kungafamiljen den 1 januari mellan klockan elva och tolv, i en liten kyrka vid slottet som liknar Sveta Petka-kyrkan i Kalemegdan. Den strängt privata mässan är inte öppen för vanliga medborgare. Den här gången hade jag den stora äran att få stå bakom kameran under direktsändningen i både kanal 1 och 2. Jag hade fått denna privilegierade uppgift tack vare mitt mångåriga och outtröttliga arbete på SVT, min envishet och min önskan att nå den absoluta toppen inom mitt yrke. Regin hade anförtrotts åt den erfarna och underbara damen Ethel Karström, Krister Svensson stod för ljudet och mina fotografkollegor var P-O Rekola och Holger.

Savapojkens stolthet var enorm när hela kungafamiljen defilerade förbi hans kamera fem minuter före sändning, samt när de vände sig mot honom och hälsade. Fördelen med fotografyrket är att kunna zooma in personer och se varenda rynka i deras ansikten. Jag njöt av att titta på kungens, drottningens, prinsessan Victorias, prinsessan Madeleines och prins Philips vackra ansikten, milda blickar och fina uppförande. Vid en närbild på kungen lade jag märke till hans trötta blick efter nattens firande. Jag bestämde mig för att inte zooma in honom utan i stället låta honom synas i helbild tillsammans med drottningen. Tidigare hade jag lyckats filma kungafamiljen på en utmärkt sätt och på det sättet hade jag fått deras förtroende; annars hade jag aldrig fått det här uppdraget.

Prick klockan tolv, när mässan var slut, började namnen på tv-teamet rulla på skärmen, och där fanns även mitt namn. Samtidigt lämnade kungafamiljen första bänkraden. Med breda leenden och genom att nicka tackade de mig och önskade mig ett gott nytt år. Så avslutades min första arbetsdag år 2000. Ethel Karströms regi och vårt lagarbete hade lyckats perfekt.

Varje gång jag landar i Bangkok väntar Tasanis syster på oss och kör oss till hotellet. På sandstranden i Pataja, i sällskap med Tasanis familj, fortsatte jag att planera för min tre månader gamla önskan att fira min mors 80-årsdag i februari 2000. Jag visste hur jag ville ha det. Till en början bad jag min montenegrinske kompis Dragan Jovanović från Budva, Emir Kusturicas

långvariga inspelningsledare och medarbetare, att hitta en bra violinist. Jag frågade en kompis dotter om hon ville servera mat och dryck. Annars visste ingen utom Tasani om mina planer.

Sanktionerna mot Jugoslavien var fortfarande i kraft, men tack vare jonglören Mirko Drenjanin, som på sitt eget sätt bokade flygbiljetter med JAT, lyckades jag få en plats på JAT:s plan. Med fem resväskor åkte jag till Budapest och sedan med minibuss till Belgrad. Jag kom tio dagar före födelsedagen, klockan tre på morgonen. Mamma och Jasmina låg och sov. Jag smög mig in i mammas rum, lade mig på en filt och somnade påklädd. Jag väcktes av mammas skrik: ”Vem är det som sover här på golvet?” Hon lyfte upp filten och sa: ”Men herregud, min son!”

Vi tog en kopp kaffe och jag berättade om min idé. Hon svarade: ”Vem mer än du skulle under den här himlen och dessa omöjliga omständigheter ordna något sådant för sin 80-åriga mor?” Jag gav henne en kram och sa att hon var värd det, särskilt efter alla hemska upplevelser under världssamfundets bombningar, och att hon redan samma dag skulle bjuda alla hon ville skulle komma. Hon gjorde en namnlista. När hon läste namnen för mig stannade hon upp vid vart och ett av dem och tittade frågande på mig i tron att jag kanske skulle protestera mot någon. Jag sa att det var helt upp till henne, men jag fick lägga till några namn som hon i upphetsningen hade glömt. Svårast var det när hon med tårar i ögonen undrade om hennes döttrar skulle komma.

Det var svårt att prata med mor, för hennes hörsel hade blivit sämre och jag måste skrika när jag talade. Därför hade jag i födelsedagspresent köpt en modern hörapparat, liten och nätt. Jag stoppade in batteriet och gav den till henne. Hon undrade vad det var för något och jag hjälpte henne sätta på den. Upphetsat gick hon ut i trädgården: ”Jag ska ut och lyssna på fåglarna!” Det var kyligt ute och jag lade en tröja över hennes axlar. Jag påpekade att hon inte fick ha apparaten för länge i början, utan måste sakta vänja sig vid den. Vi gick in och satte oss vid telefonen. Jag sa att jag hade planerat allt det här med tanke på hennes döttrar, henne och mig. Jag ville att vi skulle vara som en familj på hennes 80-årsdag. Jag smekte hennes gråa hår och lade luren vid hennes rynkiga ansikte. Jag ville att mor skulle meddela sina döttrar att de var välkomna, och att det här var ett utmärkt tillfälle att släta över och glömma alla problem mellan oss tre. Jag ville att hon skulle få se oss samlade för att sedan kunna tillbringa sina resterande dagar i frid. Jag sa till henne att betona att detta var min önskan också, och att det inte behövde kosta dem något att åka ner, för jag kunde till och med tänka mig att betala deras biljetter.

Jag kände mig själv och mina systrar mycket väl. Jag kunde inte hata dem, men djupt inom mig kände jag mig orättvist behandlad och jag var redo för

alla möjliga slags svar från dem. Jag slog numret till den äldre systern. Mamma berättade om vår överenskommelse och försökte närmast snyftande förmå henne att komma. Systern skyllde på att hon inte hade pengar och att hon skulle komma i juni i stället. Mammas tårar hjälpte inte. Därefter ringde jag upp lillasystern. Mor berättade med darrande röst samma historia även för henne. Systern skyllde på att det var så besvärligt att ta sig till Belgrad nu, samt tillade: ”Fira sin mors 80-årsdag, vad idiotiskt!” Efter samtalet brast mor i gråt. ”Ni är ändå mina barn”, sa hon. Jag hade varit säker på att systrarna skulle komma med dessa undanflykter. Det fanns ingen som helst anledning för dem att inte komma; de hade helt enkelt inte heder nog att dyka upp.

Mamma, jag och Milena, som skulle laga maten, hade ett långt möte. Jag sa att ingen av gästerna skulle ha med sig kakor, tårtor och liknande, och att Aleksandra, min kompis dotter, skulle vara ansvarig för dukningen och serveringen. Aleksandra studerade och behövde lite extra fickpengar. Fiolen och de andra överraskningarna nämnde jag inte.

Tasani fyllde mina resväskor med ingredienser till förrätterna, vin, olika drycker, whisky, plasttallrikar i olika storlekar, glas och bestick för 70 gäster, samt fina röda servetter. När mor frågade var vi skulle få tag på tallrikar och bestick, sa jag på skämt att vi skulle äta på kinesiskt vis: ställa grytan i mitten på golvet, dricka ur flaska och använda tidningspapper i stället för servetter. Mamma skrattade.

Dragan hade hittat en professionell violinist: ”När jag sa att det handlade om en 80-årsfest och att gummans jämnåriga vänner skulle vara där, svarade hon att det här var den finaste förfrågan hon någonsin fått, trots att hon hade spelat på konserter, bröllop, fester, för politiker. Att fira sin mors 80-årsdag är något alldeles speciellt, sa hon, och hon var redo att göra det med hela sitt hjärta.” När jag nervöst frågade Dragan hur mycket det skulle kosta, sa han att hon skulle spela mellan klockan två och sju och ta 150 D-mark för det. Jag svarade: ”Det här går inte att värdera i pengar.” Jag kom överens om ett pris och betalade alla utgifter för de personer som på något sätt ville hjälpa mig att förverkliga min önskan. Tystnaden bröts av ljudet från saxen som klippte min mors gråa hår. Hon satt belåtet i stolen som min far hade snickrat för länge sedan.

I januari 2000 hade jag och min kinesiska i Singapore köpt en underbar klänning med asiatiska rosor. Den var av fint ylle och passade till en sådan här högtidsdag. Jasmina, Nataša, mammas ryska väninna, som med mitt godkännande hade tagit med sig en hemlagad rysk sallad, och jag fick i dörren till köket syn på en underbar äldre dam, min kära mor, i den undersköna röda klänningen och med nyfriserat hår. Hon besvarade våra applåder med ett stort leende. Dörrklockan avbröt vårt ”köksskämt” och mamma öppnade för min kompis dotter, en snygg tjej med kortklippt, blont hår.

Jasmina gick till sitt jobb i skolan, och frisören och ryskan gick hem till sig. Kvar var ”kokerskan” Milena, den blonda tjejen, mamma och jag. Jag sa till mor att vila sig lite, för vi hade en lång och ansträngande dag framför oss. Hon skulle inte hjälpa till med något utan bara titta på. Den gamla söta, gråhåriga kvinnan accepterade detta.

Det ringde på dörren och mor öppnade. En elegant dam, med ett stort paket i händerna, frågade mamma om hon var Todora. Mamma nickade och kvinnan gav henne paketet, varpå mamma svarade: ”Jag har inte beställt det här.” Med en diskret blick tackade jag kvinnan för paketet, som spred en berusande doft omkring sig. Jag erbjöd damen en kopp nescafé och svenskt knäckebröd med kaviar. Medan den blonda tjejen serverade damen – som hade bråttom och som jag bara tio minuter tidigare hade träffat på gatan och bett henne ringa på dörren och överräcka presenten – hördes ett glatt och överraskat utrop. När mor öppnade paketet och såg det nystekta grisköttet, bröt hon loss en bit och stoppade den i munnen: ”Gott, gott.” Jag rös av belåtenhet när jag hörde hennes glada röst.

Hon tog muntert emot sin första gäst, en väninna från den textilfabrik där hon hade jobbat, och som hon fortfarande umgicks med, fru Marica från Surčin. De följande två gästerna var mammas jämnåriga. Zora gav henne en blombukett från ”den äldre dottern”, och min storasysters kompis Dušica – en riktig skvallerkärring – gav henne en bukett från ”den yngre dottern”. Jag kände enorm bitterhet.

Den närmaste timmen anlände gäster hela tiden. Den blonda unga studenten skötte sig utmärkt. Hon tog folks ytterkläder, erbjöd dem något att dricka och delade ut cigarretter till rökarna. När hon hade tagit emot alla gäster satte sig min kära, söta mamma vid bordets ena kortända. Medan tjejen plockade bort salta pinnar och annat snacks och bar fram Milenas förstklassiga förrätt, betraktade jag de underbara, hederliga gamla människorna, som jag inte hade träffat på åratal. Och medan de pratade med varandra ringde jag upp Dragan och sa att de kunde komma.

Mamma rultade fram till dörren utan käpp när hon hörde ringklockan, och när hon öppnade stod där en elegant dam med välordnad frisyr: ”Jag är musiken som ni har beställt.” Mamma svarade: ”Ingenting kan längre överraska mig i dag.” Hon log och hälsade på Dragan, hans fru Biljana och vår yngsta gäst, sexåriga Andjela, som gav mamma en blombukett. Jag presenterade mig och frågade den eleganta musikern om hon ville sitta eller stå. Hon tog fram sina noter och sitt instrument och svarade att hon skulle stå.

Jag noterade allt: den blonda tjejen som med sitt perfekta uppförande förgyllde tillställningen, de underbara gästerna som satt och pratade gamla minnen, de äldre damernas belåtna ansikten. Fiolens sköna toner ljöd i mina öron medan min blick följde varenda rörelse min mamma gjorde. Hon njöt med

sina gäster. Det spelades klassisk musik och gamla hjärtskärande romantiska sånger; Sinatras ofrånkomliga ”Stranger in the night” var som balsam för själen. Jag satt och njöt av allt och planerade samtidigt nästa scen. Jag mindes min framlidne far och hans ansikte när han hade småsjungit med mor, alltmedan hon hade serverat honom och deras bröllopsvittne Aca. Denne hade med njutning spelat på sin fiol, och jag hade legat under sängen och lyssnat till de oförståeliga tonerna från detta vackra instrument.

Efter två och en halv timmes underbar musik från vår violinist Gordana, gick jag fram till mamma. Hon doftade av den parfym som Maks hade gett henne i present. Han hade inte velat komma in och störa när det var så mycket gäster i huset. Han hade kysst henne, och hon hade leende sett honom gå in i en svart Lamborghini av senaste modell. Jag gick fram till henne och bad henne sjunga en sång, en underbar låt som jag hade hört henne sjunga som barn på vår helgondag, St. Nikola. Hon sa att hon inte kunde göra det, och jag blev rädd att det fanns en allvarlig anledning till det. Men hon sa att hon inte hade druckit ett ägg i dag! Jag skrattade gott. Jag bad violinsten ställa sig bakom min mor och försöka ackompanjera henne. Hon sa att hon skulle försöka, trots att hon inte kände till låten.

Violinisten stod på mammas högra sida och jag på den vänstra. Mor hade druckit ett ägg och var redo. Jag bad alla närvarande om tystnad, den här låten skulle man bara få höra här och nu. Tystnaden bröts av violinen, och några sekunder senare började mamma:

Hon har gått …
Hon har gått …
Hon har gått le-le-le …
Trajanka har gått ner till vattnet …
Trajanka har gått ner till vattnet …

Jag visste inte till mig av lycka när jag tillsammans med de femtio hänförda gästerna lyssnade till den här ursprungliga folksången. Vår applåd efter sången fick nästan taket att lyfta!

Min kompis Mića, som var direktör på ett stort filmbolag och hade all modern utrustning, hade erbjudit mig en gratis fotograf för att spela in födelsedagen. Jag hade bestämt tackat nej. Jag ville inte visa filmen för dem som inte hade haft heder nog att komma hit. Jag hade bestämt mig för att föreviga den här dagen med en vanlig stillbildskamera.

Blondinen förberedde glasen till den förstklassiga champagne som min kinesiska hade köpt i Stockholm. Kokerskan och blondinen bar in två tårtor. Korken åkte i taket och glasen fylldes. Tårtorna togs emot med jubel. Med varsitt glas i handen sjöng vi ”Grattis på födelsedagen”. Sedan tog jag ordet och sa: ”Mamma är glad över att ni hade tid att komma på henne fest. Tack ska ni ha.”

Mamma 80 år – mamma, jag, studenttjejen serverar

När vi hade skålat kom en försenad fru Seka. Hon ville inte att blondinen skulle ta hennes dyrbara päls, utan lade den över stolsryggen. Sin väska satte hon ner på golvet mellan fötterna. Mammas ”väninna” bad om ursäkt för att hennes privatchaufför hade varit sen. Denna storslagna dam hade en Colt i pälsen, och en till i handväskan, men det var det bara jag som kände till.

Jag hade aldrig kunnat förverkliga denna dröm utan de människor som jag hade bett om hjälp. Vi jobbade som ett team. Det var Dragan, violinisten, den flinka blondinen, den erfarna kokerskan (hennes man och barn ville inte komma på grund av mina systrars historier om mig), kvinnan som hade kommit med grissteken. Utan dem hade det inte gått. Tack ska ni ha allihop.

Violinisten packade ner sitt instrument. Jag hade aldrig träffat en så fin violindam förut, och kanske skulle jag aldrig se henne mer. Jag tänkte att det kanske var opassande att ge henne pengarna inför alla, så jag bad henne ta kuvertet ur min bakficka när jag vände mig om. Jag hoppas att hon blev nöjd med det dubbla arvodet.

Den person som hade kommit sist var också den sista att lämna oss. När privatchauffören anlände kramade fru Seka och mamma om varandra. Jag såg att mamma var trött. Den underbara gamla kvinnan, eftermiddagens

drottning, hade ändå klarat av ansträngningen. Klockan var halv nio på kvällen när mamma, Jasmina och jag satte oss ner. Vid niotiden kom jag med nästa överraskning: ”Så som jag plötsligt kom för tio dagar sedan, så kommer jag plötsligt att åka igen. Om fyrtio minuter kommer en minibuss som ska köra mig till Budapest, där jag tar flyget till Stockholm.” Hon blev förstummad, men efter alla överraskningar de senaste dagarna godtog hon detta som en del av det hela. Innan jag steg in i minibussen gav jag henne en hård kram.

Juni 2000 hade varit en underbar månad i Belgrad. Jag hade tillbringat mycket tid vid floden, vid Ada Medjica, den renaste och enda orörda delen av den lilla ön. Den sista pärlan på Sava. Jag låg ofta där och solade, och lugnet avbröts bara ibland av folk. De tvättade hästar, gnuggade någon gammal folka skinande ren. Barn dök under vattnet och kastade småsten på varandra. En lite tvåårig flicka med en underbar vit hatt på huvudet gick i vattnet med hink och spade. Någon låg på stranden och följde henne med blicken. Några år till och sedan skulle skönheten här förvandlas till en betongkaj. En svart hund for upp ur vattnet. Den ruskade på sig och skvätte ner min anteckningsbok. Jag lämnade den att torka och simmade ut 150 meter i vattnet och tillbaka. Vattnet var ännu kallt. Jag kastade en blick på min fina, fullutrustade cykel. Jag ryckte till när min nya Ericsson ringde. Mamma var klar med soppan. Jag samlade ihop min saker och lämnade stranden. Det var tio minuter till Ledine med cykel.

Sista naturskönheten på Sava

66. JULIA FRÅN VENEZUELA

Nästan ett år senare, i april 2001, berättade jag för kinesiskan om min nästa idé, att köpa fem vykort med bilden av en intelligent delfin som höll en skylt i munnen med texten ”Tack för er hjälp. Utan er hade jag inte klarat det”. Jag skickade dem till det framgångsrika födelsedagsteamet i Belgrad. Kinesiskan var lite ledsen över att hon inte hade kunnat vara med på mammas fest, men hon var glad över att mamma hade tyckt om den röda klänningen.

Kinesiskan och jag tillbringade påsken i Ledine. Det var så fint att vila upp sig i vårt lilla hus efter den långa resan. Kinesiskan målade ägg på sitt sätt. Mamma var så hänförd att hon knappt ville knacka dem sedan. På annandagen ville Maks bjuda mamma, kinesiskan och mig på middag. Vi parkerade utanför hotell Jugoslavija. Herr Michael tog min mor under armen och ledde henne över den gungande landgången till restaurangen. Herr Pera med personal välkomnade oss och sa att mamma var den äldsta kvinnliga gästen på båten. Restaurang MAG var den mest exklusiva båtrestaurang jag hade varit på, det var inte ett ställe för vem som helst. Den speglade sig i Donaus vatten.

Mamma njöt av servicen. Några sorters sallader stod redan på bordet, en kypare rensade bort ben från fisken och lade den sedan på mammas tallrik.

Maks och kinesiskan

Mamma sa: ”Så där rensar jag också fisk!” Alla skrattade. All heder åt henne, med sina 81 år åt hon med mycket god aptit. Ägaren herr Pera tackade för besöket och gav mor komplimanger för hennes utseende och hållning. Mor svarade att hon för tio år sedan hade fått några råd av Maks hur hon med träning skulle hålla kroppen i trim. Sedan dess hade hon gjort övningar dagligen; i slutet lyfte hon till och med femkiloshantlar i några minuter!

Dagen innan min fantastiska kinesiska skulle återvända till Stockholm lagade hon olika sallader och färska grönsaker på kinesiskt vis till Maks, mamma och mig. Till det serverade hon lamm- och griskött, samt fruktsallad med glass, också det på kinesiskt vis. Mamma älskade Tasani och beundrade hennes kinesiska uppförande. Min vän Maks hade lärt känna hundratals av mina kvinnor, men han sa alltid att kinesiskan var den bästa av dem alla. Och hur skulle jag kunna säga emot honom. Kinesiskan åkte hem, hon hade egna förpliktelser.

Jag känner mig så avslappnad vid henne sida. Det finns ingen som hon. Dagligen får jag dåligt samvete eftersom jag inte kan sluta med mina andra bakelser och dumheter, hur mycket jag än vill. Men vem tycker inte om godsaker!

Dagen före Djurdjevdan, St. Georg-dagen, satt jag med Maks utanför hotell Moskva, där jag presenterade honom för en fin bakelse på 24 år. Jag hade lärt känna henne tre dagar innan jag hade åkt från Stockholm och tillbringat tre timmar med henne. Och nu, efter tio dagar, hade hon kommit ända från Caracas i Venezuela. Maks var hänförd över den förmåga jag besatt. Hon sa att hon hette Julia och var från Caracas. Maks berättade om en upplevelse från Maracaibo, där han hade en rik kvinna. Maks lämnade oss ganska snart, med ett ”Adios!”

Julia berättade att hon hade darrat av upphetsning inför att få återse mig, trots att många hade avrått henne från att åka till Serbien, där det var krig och kaos. Men hon hade bestämt sig. Vi promenerade på stråket, och jag sa att det inte längre var samma fina miljö som när jag hade varit yngre. Nu gick folk mest dit för att titta i skyltfönster.

Julia hade flugit hit för att stilla sin nyfikenhet. Hon var trött efter resan, så vi gick upp till rummet på femte våningen i hotell Moskva. Jag tänkte hela tiden på att hon måste lämna staden nöjd efter de fem dagar hon skulle var här. Jag visste att jag måste bete mig som en gentleman i varje hänseende mot den här 24-åriga godbiten. Hon var lärare i rytmisk dans, fast egentligen var hon färdig tandläkare och kom från en rik familj i oljebranschen.

Jag smekte henne lätt över håret. Hon gick runt dubbelsängen och släckte alla lampor, det enda ljuset kom nu från det öppna fönstret. Jag rörde vid hennes hand. Jag visste inte om hon var en äventyrare eller ville ha sex eller kanske bara sällskap. Hon sa att hon hade känt värme och närhet under vårt första möte, och hennes leende sa mig att hon var öppen för allt. Det tog henne mer än två timmar att klä av sig naken, men hon deltog ivrigt i förspelet, trots att hon hela tiden blygt

skylde sin snygga kropp med lakanet. Den här fina venezolanskan tillfredsställde mig verkligen sexuellt. När det hade gått för henne lutade hon sitt huvud mot mitt bröst och bara njöt. Hon sa att jag hade överträffat hennes förväntningar och hon kunde inte tro att jag var 59 år gammal, 36 år äldre än hon.

Under frukosten berättade jag om min lilla favoritkyrka, och hon sa att hon gärna ville åka dit. Vi gick ner till kyrkan och tände två ljus. Vi drack lite av vigvattnet och fyllde en flaska för att ta med till min mor. Det var fullt av folk runt kyrkan, som alltid på Djurdjevdan. Hon kysste mig på kinden, överlycklig. Hon ringde sin mormor i Caracas för att berätta om den här upplevelsen. Vi gick till ett bageri i Albanienpalatset, där hon fick prova några serbiska specialiteter. Jag kände att hon ville älska, för hon föreslog att vi skulle gå till hotellet innan vi åkte till min mor med vigvattnet. Det kändes som om vi var på bröllopsresa.

När vi kom till mamma gav Julia henne några presenter samt flaskan med vigvatten. Jag presenterade henne som en kollega från TV. Jag satte upp den nigerianska hängmattan, som var gammal men fortfarande i bra skick. Julia lade sig i den, och jag pratade lite med mamma. Hon tog vigvattnet och sa: ”Tvätta er i ansiktet och ögonen med det här, och sedan halsen och öronen. Å, vad härligt! Det här är bra för min syn!” Hon gav mig flaskan, och jag och Julia gjorde likadant. Jag tog ett par underbara bilder på Julia precis när hon stoppade ett körsbär i munnen. Mamma sa att Maks hade kommit förbi tidigare på dagen med tre kransar med ängsblommor. ”Vår vän Čita visar stor omsorg, min son. Han ska ha tack. Det är inte så många som har en så fin vän. Jag har redan hängt upp min krans ovanför ytterdörren. Du och Julia borde göra samma sak.”

Jag älskar min veranda med de rosa italienska kakelplattorna, som den 80-årige hantverkaren Dragoljub lade, en av min fars gamla vänner. Prydnadsbjälkarna i taket hade min kompis Ljuba satt upp, och sedan lackat om efter några år så att trät fick en underbar färg. Jag hängde upp de två kransarna på verandan på traditionellt vis. Där hängde redan en vetekrans. Det såg ut som den hade gjorts i går, men Maks hade kommit med den på Ivan-dagen året före. Den var en symbol för lycka och det var därför den hängde ovanför dörren.

Jasmina kom hem från jobbet och kokade turkiskt kaffe åt oss. Hon och mamma gillade verkligen flickan från Venezuela, de sa att hon påminde om Kassandra, en skådespelerska i en venezolansk serie som de följde.

Det hände en märklig och otrolig sak. Jag satt på verandan när telefonen ringde. Under samtalet flög en svala förbi ovanför mitt huvud. När jag lade på väntade jag nyfiket på att den skulle dyka upp igen. Några sekunder senare kom två fina svalor och satte sig på en bjälke. De började kvittra hänförande. Jag började vissla, och det var som om de svarade mig. Jag hade trott att svalor var de mest lättskrämda fåglarna, jag kunde knappt tro att de befann sig så nära mig. Jag tittade nyfiket på dem. Efter några sekunder flög de iväg.

Jag ropade på Julia och hon satte sig bredvid mig. I samma stund kom svalorna tillbaka, som om jag hade hyrt ut en kärleksveranda till dem. De började vänslas under tystnad. Julia ringde genast upp sin mormor på mobilen för att berätta. Mormodern sa att småfåglar alltid valde trygga platser som andades harmoni. ”Men det är otroligt att de bara är en meter från er. Det betyder lycka, och det är er gemensamma karisma som lockat dem. Njut!”

Jag signalerade åt min mamma att komma. Mamma trodde inte sina ögon när svalorna dök upp på nytt och bekräftade min historia. ”Ja du, min son, det finns ett samband här.” Och så pekade hon på Maks vetekrans, som en av svalorna pickade på. Fantastiskt!

Jag lämnade in den film jag hade tagit i Ledine på en nyöppnad, modern fotoaffär på Knez Mihajlogatan. Till och med Julia blev förvånad över att vi skulle få filmen framkallad på bara 20 minuter. Vi tog en cappuccino och hon skrev vykort. Hon visade mig ett på Sveta Petka-kyrkan.

Vi lade oss nyduschade på sängen för att titta på fotona. Vi tyckte båda att den bästa bilden var den från hängmattan, när hon åt nyplockade körsbär. ”Det här är det finaste fotot i mitt liv!” sa hon. Efter två timmars fantastiskt sex sa jag att jag skulle ta med henne till det bästa kaféet för unga, Sport. Jag föreslog att hon skulle beställa den serbiska specialiteten Karadjordjes schnitzel, med vitkålssallad och Knjaz Miloš mineralvatten. Hela tiden defilerade tjejer förbi klädda efter senaste modet. Julia tyckte att det var som en moderevy, och hon kunde knappt tro att det var så i en stad som hon bara hade hört negativa saker om. Hon var nöjd med sin schnitzel. Mig erbjöd hon sedan godsaker av en annan sort. Hon var så söt och underbar! Tack vare mitt hälsosamma liv kunde jag tillfredsställa den unga damen, vilket gjorde mig lycklig. Och henne också: ”Det här är som en dröm som jag aldrig kommer att glömma!”

Efter frukosten nästa dag ville hon att jag skulle visa henne de byggnader som Nato hade bombat. Hon kunde bara inte begripa hur omvärlden kunde göra så mot det här folket, vars värme och godhet hon kände vart hon än gick. Mitt mål var att Julia skulle känna sig helt avslappnad, och att hon skulle vara nöjd med mig. Jag ville att hon inte bara skulle minnas det hela som ett fint kärleksäventyr, och ville därför visa henne vackra saker. Vi gick till parken Košutnjak för att titta på Titos Vita palats. Jag ställde mig avsiktligen under ett träd med vackra, långsmala blommor. Det var nästsista dagen som den här underbara akacian doftade, och vi hade tur som fick uppleva det. På vägen köpte jag en burk akaciahonung till henne.

Den sista kvällen åt vi lammkött med hemlagad ajvar relish och äppelstrudel på Författarklubben på Franska gatan. På natten ville våra upphetsande lekar aldrig ta slut. Julia satte sig på mig och förde in den med sina fina fingrar. Hon njöt när hon såg att hon fick gåshud, hon började darra och snart också gråta som ett barn,

hela tiden med mig inne i sig. Sedan lade hon sig ner på sidan i sin favoritställning. Vi gjorde allt som om vi hade gjort det hundra gånger, som om vi hade tränat på det. Jag stod på knä med hennes ena ben mellan mina höfter och det andra på min axel. Jag smekte hennes ben, och hon lade huvudet på kudden, smekte mina lår och tog min högertumme och började slicka på den. Till slut stoppade hon den i munnen och sög på den, som ett nyfött barn. Vilken underbar syn av ett barn som njöt på alla sätt. Det var som om hon ville att hennes berömda venezolanska skönhet skulle bli kvar i mitt minne för alltid. Trots alla upplevelser med henne var detta nästan den mest intressanta.

Jag körde henne till flygplatsen i min mersa med elegant skinnklädsel och detaljer i mahogny. Luftkonditioneringen var på. Jag hade köpt den på avbetalning och räknade med att den skulle vara livet ut. Innan vi parkerade på flygplatsen frågade Julia hur gammal bilen var. Jag svarade sju år. Hon blev förvånad: ”Så fin och välskött. Den ser helt ny ut. Det är som med dig, amor, jag skulle aldrig säga att du var 59 år gammal! Du ser lika ung ut som mersan.” Dörren slog igen och hon gick sakta mot passkontrollen. Hon vinkade och sa: ”Ciao, mi amor!”

På vägen tillbaka lyssnade jag på en låt av Roxette, Nu är allt förbi. Jag tänkte på hur lycklig jag var. Mitt hjärta var bräddfyllt efter de fem oförglömliga dagarna med Julia, men jag var inte bara lycklig över de underbara älskogstillfällena med den här godbiten, utan också för att hon hade lämnat Belgrad, Serbien, Jugoslavien lycklig, gråtande för att hon måste åka.

Jag åkte till min kompis ateljé, Serbiens van Gogh, och tog fram fotot av Julia när hon äter körsbär. ”Dulinjo, måla av det här fotot. Om du gör det bra ska jag förlåta dig för allt du gjort mot mig. Det här kommer att bli en världskänd

Dušans mästerverk, ”Caracas woman”

tavla.” Dušan skulle signera tavlan med ”Caracas Woman, Beograd 2001”. Han sa att jag skulle ge honom fem dagar.

Jag joggade utmed de sex vetefälten, en för varje republik i Jugoslavien, och tänkte på allt som hade hänt i mitt kära, vackra land. Vid varje fält stannade jag och plockade så mycket ax som jag kunde hålla. Denna stora bukett lade jag mot hjärtat, som slog lugnt och tyst. Sorgset lade jag den intill vägen så att de kunde finna sitt öde. Jag sprang hem och började genast tvätta bort den gröna färgen från händerna. Jag tog bara bort det översta lagret, men jag visste att jag med tiden skulle bli av med alla mina fläckar och vara lycklig när dessa oskyldiga serbiska händer blev rena igen. På bordet väntade en fantastisk spenatsoppa som min snälla gamla mor hade lagat.

På sin 22-årsdag hade Kerol gått till en fin frisersalong på Sarajevogatan. Hon öppnade glatt dörren och kastade sig i min famn innan jag hann överlämna min present och en bukett blommor. Hon kysste mig och kramade mig, det var nästan så hon började klä av mig redan där. Hon gjorde en lemonad till mig och sitt favoritkaffe till sig, Nescafé Royal Gold, som jag hade försett henne med för tre månader framåt. Hon öppnade ett paket med sina favoritcigarretter, Yves Saint Laurent, och lade i dem i ett elegant, ljusbrunt cigarrettetui som jag hade gett henne en gång. Upphetsat började hon berätta hur förvirrad hon blivit när hon kommit in i den fulla frisörsalongen. Ägarinnan hade hälsat på henne och genast erbjudit henne att sitta ner framför spegeln, trots alla kunder. ”Min frisör har aldrig frågat mig så vänligt vilken frisyr jag vill ha. Jag har helt enkelt aldrig fått så bra service som i dag. Det kändes som om jag satt i en exklusiv salong i Paris. Jag var lite nervös när jag skulle betala, men ägarinnan sa bara att allt var klart. Jag funderade lite och kom fram till att den ende som kunde ha gjort allt det här för mig var du, Cvetan!”

Jag förklarade att jag hade varit där två timmar innan hon skulle komma och pratat med ägarinnan. Hon hade blivit förvånad över mitt förslag att låta Kerol gå före kön, och särskilt när jag hade tagit upp 150 D-mark, 450 kronor, en genomsnittslön i Jugoslavien.

Kerol sa att hon aldrig hade varit lyckligare med någon och att hon under det år vi känt varandra hade upplevt så mycket fint, särskilt sexuellt. Hon satte belåtet på sig de örhängen jag hade haft med mig, med äkta filippinska pärlor som jag hade köpt när vi filmade där för länge sedan.

Vi hade nu varit tillsammans i flera år, vilket var en framgång med tanke på åldersskillnaden. Uppenbarligen stördes ingen av oss av den, för vi passade perfekt ihop. Vad mer kunde jag önska än att varje gång jag var i Belgrad välkomnas av den vackra Kerol i hennes fina lägenhet, med fullständig service. Jag berättade historien bakom örhängena, och sedan övergick vi till de sexuella nöjena. Hon tog tag i min hårda och redan slickade morot med pekfingret och

tummen och ville stoppa den i munnen, men jag sa vulgärt åt henne att greppa den med hela handen och stoppa in den. Jag kan inte med ord beskriva hur mycket hon njöt av vulgariteten, och hon stönade bara: ”Älska med mig var du vill!”

Jag lyfte upp henne och vi älskade stående. Jag sa åt henne att titta och njuta. Jag lade ner henne på köksbordet och hon sa att hon njöt av att älska just där hon drack sitt favoritkaffe varje morgon. Det stora vita köksbordet gungade och knarrade, men det höll!

67. MAMMAS ÄLSKLING

När jag hade klippt gräset tog jag en joggingtur. Det var mycket varmt i slutet av juli, så det var skönt att springa av sig lite. På kvällen var det hyfsat svalt vid mina fält, där majsen höll på att mogna och fick sin karaktäristiska, blekgula färg. Jag gladdes åt att det efter alla svårigheter skulle bli en god skörd.

Jag kom tillbaka svettig och gjorde min mor sällskap ute i trädgården. Hon satt på den vackra älsklingsterrassen och njöt av doften av nyklippt gräs och av alla sina vackra blommor runt omkring. På bordet låg skivor av den vattenmelon som hon hade fått av Maks dagen innan. När hon tog sin första tugga av den söta frukten, var det som om hennes problem plötsligt hade lösts: ”Nu när jag vet att ni har ert på det torra är jag lugn.” Hon berättade att hon hade föreslagit för sin äldsta dotter att för resten av livet försörja grannfrun Zora, en gammal kvinna som led av sockersjuka. Zora hade inga släktingar, och efter hennes död skulle allt tillfalla min syster. Mor var orolig och tyckte synd om dottern, som hade skiljt sig från sin alkoholiserade man för länge sedan, för hon hade märkt att hon var ganska uppjagad och rökte mycket. Hennes dilemma var om förslaget hade varit bra. Men, efter Zoras död skulle dottern ärva ett stort och värdefullt hus. Det var länge sedan jag såg mamma så nöjd. Själv hade jag slutligen befriat mig från mina systrars press och missnöje, trots att de hade sagt att ”brorsan inte hade frågat dem om utbyggnaden, utan köpt huset utan deras vetskap”. Därför mindes jag ofta min gamla kompis Raka. Varför hade jag inte lyssnat på honom och krävt att systrarna skriftligt avsade sig sin del av egendomen? Jag hade börjat bygga i den naiva tron att vi tre skulle dela på omsorgen om mor.

Jag ville inte kommentera mammas tillfredsställelse, utan lät henne njuta av trädgården från den vackra terrassen. Jag funderade över om hennes dotter hade något som helst samvete med tanke på att hon hade avböjt mitt förslag om gemensam vårdnad av vår kära mor – och även protesterat hos mor – men samtidigt accepterat att i stället för sin egen mor ta sig an en kvinna hon inte kände. Orättvisan smärtade mig, men mamma förstod som vanligt ingenting. Jag gladdes för tant Zoras skull, som nu skulle få en lugn ålderdom, men eventuellt till min systers förfång, vars hälsa redan var dålig. Vem skulle egentligen ärva vem?

Mor fortsatte att äta av vattenmelonen. Hon märkte inte min tår som föll ner bredvid den, annars hade hon känt min bitterhet. Mitt samvete var rent, och när jag hade lugnat ner mig lite gav jag mor en servett. När hon var mätt sa hon belåtet, mjukt, försiktigt: ”Kära son, varför lämnar du inte ryskan Nataša i fred. Ser du inte att hon är en stackare med två barn. Hon beklagar sig alltid för mig, och hon berättar för alla möjliga människor att du alltid är på henne.”

Natašas historia bekymrade och irriterade min mor, men det var som om jag hade väntat på det här tillfället: ”Mamma, jag njuter när du och jag sitter här på din favoritplats, den här underbara terrassen, och jag älskar att avslappnat prata med dig om olika saker, omgivna av den fina trädgården. Jag ska berätta ärligt för dig om händelsen med ryskan Nataša.”

Det var några veckor efter mordet på Natašas man Dragan, en släkting till mamma och son till Ljiljana och Mita, de som numera lever som parasiter med svensk pension utan att ha rört ett finger eller förtjänat det. Det antogs att han hade haft att göra med maffian, och han hade hittats mördad i sin taxi i Rakovica, en förstad till Belgrad, i en tunnel, antagligen efter en uppgörelse med maffian. Nataša och jag hade kommit överens att träffas en kväll klockan 21 utanför det lyxiga hotellet Slavija på Slavija-torget, ett av stadens mest kända och populära hotell. Det var fullt med folk där. Vi gick till receptionen och tog ett dubbelrum för en natt. Vi lämnade våra ID-kort, enligt reglerna, betalade 100 D-mark, ca 400 kronor, och fick nyckeln till rummet. ”I sällskap med en sådan dam, kära mamma”, fortsatte jag, ”väntade jag som en gentleman på hissen tillsammans med några andra hotellgäster. Nataša var fortfarande sorgklädd. Jag öppnade hissdörren för henne på tionde våningen, stängde sedan rumsdörren och tog hennes ytterkläder som en riktig kavaljer. Efter en lång och behaglig dusch ställde vi oss helt nakna vid fönstret och beundrade den hänförande utsikten ner mot järnvägsstationen och floden Sava. Vi kände hur hela staden badade i nattljus. Med denna romantiska miljö i förgrunden och inne i det underbara rummet lade vi oss på sängen, lakanen började veckas under oss. Vi älskade hela natten, till och med lakanen var helt genomblöta. Snälla mor, du måste förstå att jag inte kunde tvinga henne till hotellet, utan det var hennes önskan, ungefär som en tröstnatt. Vi skildes åt som vänner, som älskare.”

När jag hade berättat klart skrattade min kära mor gott och länge, och tillade: ”Typiskt kvinnor.” Hon fortsatte fråga om Dušan och en annan kompis, Čeda Albanen. Jag sa att Dule alltid hade varit min kompis. Jag gladdes åt att han hade slutat spela kort, bättre sent än aldrig. Det var bra att han nu brydde sig om sin familj, sin fru och sin son, som han hade försummat. Jag träffade honom ibland och han såg bra ut.

Čeda var den grabb som Maks en gång hade bett pinka i bucklan som vi hade vunnit i en fotbollsturnering i ungdomen. Han hade dött för några år sedan; han hade hittats mördad i sitt galleri på Brankogatan, och lämnat ett enormt arv till sin fru Draga. En gång i tiden hade jag hållit vakt åt dem vid Gamla bron över Sava när de låg med varandra, för de hade inte haft någon annanstans att göra det. ”Nu, mor, är fru Draga miljonär och har en antikaffär på Knez Mihajlogatan, på det berömda stråket. Jag går ofta förbi den med Maks, och Draga tittar alltid på mig med en överklassblick. Senaste gången jag gick förbi

med Maks hälsade jag på henne, så som jag brukar, och tänkte erbjuda henne hennes favoritcigarretter Marlboro. Maks undrade varför jag gjorde så, såg jag inte med vilket förakt hon tog emot min hälsning? Maks tog cigarretterna från mig och gav dem till en gammal gubbe, en tiggare på gatan. Jag sa till Maks att han hade rätt. Varför hade han inte sagt det tidigare?"

Min mamma på sin älsklingsterrass

Maks sorg

Så länge Maks och jag hade känt varandra hade vi aldrig kommit för sent när vi bestämt träff. Det var en helig regel. Precis på utsatt tid stod jag utanför hans hus, och vi begav oss till Domkyrkan för att tända ljus för våra levande och döda. I den storslagna kyrkomiljön var det som om de första två stolarna i första raden alltid var reserverade för oss två. Vi tillbringade några tysta minuter där inne, och när vi kom ut började jag prata om mitt jobb.

På SVT hade min "pappa" Sam Nilson gått i pension. Regeln är ju att när en gammal kapten överger sitt skepp, så börjar det sjunka. Hans efterträdare lämnade bara missnöje efter sig. Det handlade i huvudsak om oerfarna människor som skodde sig själva. Jag hade inte längre någon att fråga om jag skulle lämna en krona för skoputsningen. De nya direktörerna rensade bort alla

goda vanor. Många anställda märkte inte förrän efter det att Sam Nilson hade slutat att han hade varit viktig för SVT. Jag gillade fortfarande mitt studiojobb. Jag hade några år kvar till pensionen, som jag inte längtade efter men som ändå är ofrånkomlig. TV-huset är mitt andra hem. Jag avslutar varje arbetsdag med träning och bastu.

Jag berättade för Maks om bygget av den serbiska kyrkan, att jag hade gjort klart min film om det. På invigningen hade det förutom serbiska, syriska och svenska präster varit många fina gäster. Den viktigaste gästen var Serbiens prins Alexander. Vilken ära! Prinsen stod värdigt till vänster om altaret i en elegant kostym från Harrods i London. Intill honom stod Dragan Joksović Joksa, som livvakt. Han såg ut som en medlem av kungafamiljen. Joksa var också för den svenska allmänheten känd som kung, fast i den undre världen, en man som sysslade med illegal verksamhet.

”Men”, fortsatte jag berätta för Maks, ”gentlemannen Joksa avtjänade aldrig något straff, för det fanns aldrig tillräckligt med bevis. För mig var han alltid en riktig tuffing. Jag njöt när jag filmade honom där han värdigt stod bredvid prinsen. Jag såg hur han ofta kände med handen på fickan för att kolla om hans vapen var på plats, mitt i det heliga templet! Jag hade alltid gillat honom, och jag tror att han hade alla serbers sympatier. Han var även uppskattad i höga svenska kretsar, och han sågs ofta i sällskap med den kände advokaten Martinsson, med läkare, professorer, konstnärer och politiker.”

Bakom honom hade den populäre Obren stått, Joksas kompis. Alla stod stilla utom jag, som följde ceremonin med min kamera. Biskop Dositej läste upp en storslagen hälsning från den serbiske patriarken Pavle, som inte hade kunnat komma av hälsoskäl. I första raden, intill prinsen, stod bossen Miša med ett nöjt ansiktsuttryck. Jag var glad och stolt över att byggnaden var klar. ”Men vad hjälpte det, min käre Maks, när herr Miša lurade mig. Jag filmade det heliga bygget i nästan sex år. Jag hade lovat Miša att göra det och jag höll mitt ord. Som tur var var jag inte beroende av hans bidrag. Biskop Dositej gjorde som han ville, och snart blev de osams. Miša hade byggt kyrkan men var inte längre välkommen dit. Han försvann till Paris. Det är riktigt synd att min dokumentär om kyrkbygget ligger i min garderob och väntar på bättre tider!”

De vackra tonerna från Domkyrkans kyrkklocka, som markerade att klockan var åtta, avbröt oss. Maks reste sig från bänken. Jag hade varit helt inne i min berättelse och inte märkt att kyrkvaktmästaren höll på att låsa grinden. Jag vet inte hur länge vi hade suttit på Domkyrkans gård, som ligger mitt emot svenska ambassaden i Belgrad. Vi gick till fots till Knez Mihajlogatan. Jag ville titta mig i min ”spegel” en gång till. Tyvärr hade affären där den hade stått renoverats. Ännu en symbol från min ungdom var borta.

Vi gick till ett nyöppnat bageri i Albanienpalatset och hade knappt satt oss

ner med vårt småbröd innan folk började komma fram för att hälsa på professor Maks. Till slut sa han till mig att vi skulle sticka, för när folk såg honom blev det alltid kaos runtom. Vi satte oss i bilen, klockan var redan nio på kvällen, och åkte förbi Ungdomshuset, som var nästan tomt. ”Titta, inte en människa, det är inte längre som förr”, sa han sorgset. Vi åkte förbi Arméhuset och nerför Franska gatan. Han pekade på en plats och sa att där hade ”de jävlarna mördat Ćenta och hans tjej”. Precis utanför Författarklubben hade hans favoritelev blivit mördad. ”Det var en fantastisk kille. Det är så sorgligt.” Jag hade sällan sett Maks så sorgsen och uppskakad.

Vi åkte ner mot Sava i den stilla julikvällen. Med lite lugnare röst sa Maks att han under de senaste tio åren hade förlorat mer än 300 av sina grabbar. Han räknade upp namnen. Jag sörjde med honom, för jag visste att detta kändes som ett stort nederlag för honom som lärare och uppfostrare. Det var ledsamt att lyssna på grabbarnas professor, som mindes var och en av dem med vemod. Med tyst röst sa han: ”Jag minns hur jag brukade titta på när du tränade med dem. Hur många gånger stod jag inte gömd bakom en buske och njöt av dig och ditt gäng. Jag ville inte störa er, utan brukade gå utan att ni visste att jag var er trogne betraktare.” Vi pratade länge om svunna tider. Han hade älskat sina elever och pratade om dem med superlativer. Mordet på den siste av dem, Ćenta, hade lämnat spår. Det märktes att han behövde någon att prata om detta med.

På min fråga varför så många av dem hade slutat på det viset, sa han: ”Vallmo, jämför det här sista mordet med mordet på din vän Joksa i Stockholm. Det var ett verk av hans bästa vän, och du säger att denne gick samma öde till mötes.” ”Kära Maks”, sa jag, ”jag måste berätta om hur Joksa blev hedrad av sin bästa vän Obren. I den vackra serbisk-ortodoxa kyrkan i Stockholm var det fullt med folk. Runtom var den bevakad av några civilklädda svenska poliser, som följde sin idol, gentlemannen Joksa, till den sista vilan. Bland många kändisar, advokater, artister, TV4-direktören Björn N. fanns även hans fru och barn. Biskop Dositej läste ur boken enligt serbisk tradition. Denna glamorösa minnesceremoni i serbiska kyrkan var organiserad av hans trogna vän Obren. Det var ett sista farväl av Stockholm, för sedan flögs kistan till Montengros huvudstad Podgorica. Där väntade hans närmaste familjemedlemmar och hans gudfar Željko Arkan, Serbiska tigrarnas ledare, samt tusentals andra människor från Serbien och Montenegro.”

”Pengar och prestige är anledningarna till att de dödar varandra obarmhärtigt”, fortsatte Maks. ”Det är mord helt i stil med Al Capone, Gudfadern och andra. Tyvärr kunde jag inte hjälpa dem, men det känns tungt varje gång jag hör talas om de svinaktigheter som pågår mellan dem. Till skillnad från dem är jag en nöjd och lugn man som lärt mig leva anspråkslöst. Men jag saknar dem. Jag är i alla fall lycklig över att du är den ende av dem som det har gått bra för!”

Jag avbröt honom med orden: ”Vem vet hur det hade gått för mig, professorn. Jag skulle säkert inte ha förblivit Čitas anonyme grabb om jag inte hade lyssnat på dig. Tack ska du ha för allt!” Jag visste att han gillade mig. Han sa att han hade tyckt om alla, men om han måste välja skulle han ta Ljuba Zemunac, Ćenta, Arkan och Joksa. ”Därför skulle jag helst av allt vilja åka någonstans där ingen känner mig och avsluta mitt liv som Robinson Kruse. Hur är det förresten med dina inre sår?”

Maks var den ende som kände till allt om mitt liv. Jag sa att jag var glad över att min mor aldrig skulle få reda på mina problem med mina döttrar. ”Det är en skam!” svarade Maks. Det hade gått mer än fyra år och jag ville inte veta av mina döttrar. En gång ringde Meri till mig, men när jag frågade henne vad hon hette i efternamn, svarade hon Blomkvist. Jag sa kallt att jag inte kände någon med detta efternamn och lade på luren. Ännu svårare var det när jag stötte på Stella i korridorerna på SVT; hon vände bort blicken som om hon inte kände mig. Samma sak hände på bussen. Jag tänker ofta på de sår de tillfogade mig; de gör inte längre ont, men ärren får mig att minnas!

Det var underbart att promenera med en riktig vän och öppna varandras sår och minnen. Det var redan morgon och vi fortsatte till Maks favoritbageri på Bežanijskagatan i Zemun. Där visste expediterna vad vi ville ha: burek med ost och köttfärs och till det kall yoghurt. På vägen till Zeleni Venac berättade jag om Kerol, som hade bundit sig vid mig och jämt sa att hon tyckte om mig mer och mer. Nu hade jag två underbara ”tårtor”, en stor, kinesiskan, och en liten, Kerol. Jag var medveten om att jag snart skulle äta upp den andra lilla tårtan, eftersom naturens lagar skulle göra sitt. ”Efter äventyret med ministern kanske något annat dyker upp, en ännu intressantare och mer komplett bakelse”, sa jag skämtsamt. Maks skrattade och sa att han beundrade mig för att jag stod ut fysiskt med två kvinnor på samma gång. Jag sa att en gammal häst inte kan förändras, den njuter av sitt sto, men om man släpper in ett föl känner den sig yngre.

Det tog mycket lång tid för mig att berätta nästan allting om mitt förflutna för min kinesiska. Det var som att fråga om hennes välsignelse. Men det bästa och finaste, geishans hemliga berättelse om kärlek från Tokyo, finns kvar inom mig, och i framtiden ska bara min kära Tasani, min kinesisk-thailändska pärla, få njuta av den.

68. MAJSEN I STARO SAJMIŠTE

På väg hem från joggingen plockade jag en omogen majskolv och mindes när mina kompisar och jag hade gått förbi Staro sajmište och stulit majs. De flesta av dem bodde i Sverige eller i andra delar av världen, och nästan ingen av dem åkte till Jugoslavien längre. Nästan alla hade blivit fina herrar och glömt sina rötter. Jag stod på god fot med alla. Det enda som irriterade mig ibland var att min före detta svåger hade förblivit en skit; han snackade fortfarande skit när han söp. Och så en av mina gamla bästisar, numera död, som förtjänade att man skulle pissa på hans grav, men jag förlät honom. En gång när de var fulla hade de gett sig på mig, jag vet inte varför, kanske visste de att jag inte skulle röra dem i det tillståndet. Trots alla glåpord hade jag lugnt och stilla rest mig och gått min väg.

Min rike kompis Vaske hade på grund av sitt kortspelande hamnat i en svår ekonomisk situation, men en dag skulle väl han också, precis som Dulinjo, vakna upp och inse att det inte längre var så goda tider för hasardspelare. Alla andra var superkillar, och vi umgås fortfarande, för vi kan inte glömma den underbara uppväxten vid Sava. Allt det här påmindes jag om på grund av majskolven i handen. Minnen … Minnen …

Trots att jag ett otal gånger fått höra att Ledine var en zigenarby, och trots att jag hade rest över hela världen och sett många fina ställen, är det den vackraste platsen för mig. Mitt hjärta spritter av lycka när dåtidens småkillar kommer fram till mig och säger att mitt namn nämns än i dag. De minns mig som en snäll tuffing och säger att jag inte har förändrats ett dugg, förutom det gråa håret. Jag är stolt över den här stadsdelen, och de som i åratal har sagt annat kan äta upp sin egen skit.

Stråkets barndomsvänner, numera veteraner, på Kikis restaurang Beograd i Norrtälje: Mirko – Kiki, Libe, Vaske, jag, Žika Tjockskalle

69. MIN MORS SISTA ORD

Svetten rann på oss när vi den heta augustidagen 2001 avslutade ogräsrensningen på familjen Čitakovićs grav på Nya gravplatsen. Vi samlade ihop all utrustning och tog farväl av mamma Vuka och Maks far Dragoljub. Vi hivade in verktygen i mersan och åkte till Gamla gravplatsen i Bežanije för att snygga upp min familjs grav också. Där låg min mormor Sofija och min far Blagoje. Efteråt sa Maks: ”I morgon kan du lugnt ta med dig tant Toda hit.”

Nästa dag när vi tände ljus vid graven sa mamma att vi hade gjort ett bra jobb. Vi åt lite av varje av mammas mat, och mor tände en cigarrett och drack en klunk whisky för de dödas själar. Sedan satte vi oss på en bänk och pratade. Det var tidig förmiddag, men solen stekte och mamma föreslog att vi skulle åka hem. När vi skulle gå sa hon: ”Nej du, min son, nu tänker jag inte komma hit mer!” ”Vad sa du, mamma? Du tycker ju om att gå hit!?” Det blev helt tyst, och i hennes ansikte syntes sorg. När hon sedan föreslog att vi skulle åka runt till alla hon kände som låg här, sa jag att hon skulle göra det själv i lugn och ro. Jag skulle vänta vid utgången.

Hennes uppförande var märkligt. En och en halv timme senare fick jag syn på henne. Hon lämnade kyrkogården med tunga steg och närmade sig bilen. Men hon log: ”Jag är klar, jag har besökt alla gravar, från den första till den sista, grannar, vänner, släktingar!” ”Vad fint”, svarade jag, men hennes ord om att aldrig mer komma tillbaka snurrade runt i huvudet på mig. Jag satt mestadels tyst på vägen hem, som om jag ville att dessa hennes ord skulle etsas fast i mig.

När jag kom hem till Stockholm den 20 augusti 2001, berättade jag för kinesiskan hur jag hade haft det under sommaren med mor och kompisarna. Jag sa att jag ofta hade suttit på verandan med mor, och att hon flera gånger hade sagt, som om hon anade något: ”Bara jag inte får en propp, min son!” Jag brukade alltid svara samma sak: ”Men mamma, du ser ju strålande frisk ut. Hur kan du säga sådana saker!” Jag hade aldrig lyssnat så noga till min mor som när hon berättade vad jag skulle göra efter hennes död. Ofta hade våra samtal avbrutits av svalornas kvitter, vilket hon besvarade med att vissla. Varje gång hon hade rest sig för att gå in glömde hon sin käpp: ”Herregud, jag blir mer och mer glömsk för varje dag som går!” Tio minuter senare hade hon återvänt och kallat på svalorna. Till min förvåning hade de kommit tillbaka varje gång!

När jag var på mitt arbete den 23 augusti ringde det på min mobil. Kinesiskan sa att jag skulle komma hem genast. Jag lyssnade igenom meddelandet på serbiska på telefonsvararen flera gånger. Det som jag hade anat under flera år hade blivit verklighet: ”Kom hem fort, din mor ligger på sjukhus!” Jag kunde

knappt tro det. Bara några dagar tidigare hade hon följt mig till grinden.

Under flygturen kände jag stor skräck inför vad som kunde hända, utan att jag var vid hennes sida. Min vän Dragan, grabben från Budva, väntade på mig på flygplatsen. Han tröstade mig och sa att allt skulle bli bra. Vi parkerade på Nemanjagatan. Huvudlöst gick jag in i sjukhuset St. Sava. Sjuksköterskan Lepa ledde mig till rum 218 på andra våningen. I hennes ansikte och på hennes beteende såg man att hon hade erfarenhet av svårt sjuka människor. Hon öppnade tyst dörren. Där låg mer än 20 patienter. Jag fick syn på min älskade mor, som låg orörlig på rygg och verkade sova lugnt. Syster sa: ”Sedan hon kom har hon bara sagt ’Cvetan, min son’.” Hon försökte väcka henne genom att fråga vad hon hette och vem som hade kommit på besök. Jag kramade hennes ena hand och sa: ”Kära mor, min älskade lilla duva!” Jag smekte ömt hennes kinder. Genom tårarna såg jag att hon vaknade och kände av min närvaro. Tyst och nästan obegripligt hörde jag henne säga: ”Cvetan, min son”, samt något annat som jag inte förstod. Jag sa alla vackra saker jag kunde komma på, och hon visade att hon förstod genom att krama min hand. Jag insåg att kampen för att rädda min lilla duva och få tillbaka henne till ett normalt liv bara hade börjat. ”Min kära lilla duva, minns du när jag som 12-åring opererade bort halsmandlarna. Minns du hur jag yrade på grund av febern. Men du, kära mamma, klappade och smekte mig. Det var först när jag kände din beröring och visste att du var där som jag återhämtade mig. Försök att känna min kraft nu.” Jag hörde syster Lepa och två undersköterskor snyfta bakom mig. Det korta besöket var slut på nolltid. När Lepa sa åt mig att jag måste gå, kastade jag en blick ut genom fönstret och såg att klockan på järnvägsstationen visade halv ett på natten.

På sin mottagning berättade den kvinnliga läkaren Delić allt om min mors sjukdom, om orsakerna och de möjliga följderna, och tillade att hennes ålder var en försvårande omständighet. Men hon sa också att man kunde uppnå ganska mycket med rehabilitering. Dr Delić gav mig hopp om att hon kunde bli återställd. Tack vare hennes speciella tillstånd fick jag komma och besöka min lilla duva utanför den officiella besökstiden. Som tack gav jag dr Delić några småpresenter.

Nästa dag stod det några sköterskor runt min mors säng när jag kom. De hade precis bytt lakan. Jag presenterade mig och satte mig ner. Min mor log åt mig som tecken på att hon kände igen mig. Jag tog hennes hand, men hon sa: ”Vatten, min son, vatten!” Hon var törstig men kunde inte hålla glaset själv, så jag gav henne att dricka, som till ett barn. Jag såg att min närvaro gjorde henne gott. Jag lovade att vara vid hennes sida så länge hennes hjärta slog. Jag tog fram en massa saker ur min ryggsäck. Jag torkade hennes ansikte och händer med fuktiga handservetter, masserade hennes svullna armar med alkohol, tvättade hennes öron, borstade

hennes tänder. Personalen tittade förvånat på mig. Det kändes som om jag bara hade varit där i några minuter när de sa att besökstiden var slut.

På grund av problemen i Jugoslavien var det ont om mediciner och andra saker på sådana här specialkliniker för svårt sjuka. Jag fixade fram allt som min mamma behövde: läkemedel, gasbindor, bomull.

När jag skulle gå smekte jag hennes kind och sa att vi skulle ses senare. Hon log milt och sa tyst: ”Hej då.” Jag gick till sköterskeexpeditionen och lämnade lite choklad och kaffe. Var och en av sköterskorna var viktig för min mor, och min omsorg var en liten del av det jag kunde göra för henne. Dr Delić gav mig ett specialtillstånd att besöka mor mellan 17.30 och 18. Det var onödigt att åka ända hem till Ledine på den korta tiden, så jag gick till olika apotek och köpte de mediciner som syster Lepa hade föreslagit. Jag åkte till Maks, men han var inte hemma. Jag lämnade en lapp: ”Amigo, mamma har fått en propp!”

Jag tog en lång promenad. Hela tiden tänkte jag på hur mor på sistone hade sagt att hon var rädd för att drabbas av en propp. Jag drog åt min livrem och tänkte: Var beredd på allt! Jag hälsade på några gamla kompisar innan jag fortsatte till Dulinjos ateljé. När han såg mig gav vi varandra en broderlig kram. Han höll på att måla något och skojade om att affärerna gick bra.

Besökstiden närmade sig, så jag åkte till sjukhuset igen. I porten väntade Maks på mig. Portvakten tittade på mitt tillstånd. Jag drog upp två paket Marlboro, och han sa: ”In med er!” Min kära mamma tittade mot dörren när vi kom in. Jag gav henne en puss och smekte henne, vilket Maks också gjorde. ”Čita, titta”, sa hon, för att sedan mumla något obegripligt. ”Tant Toda, vi ska nog klara det här också”, tröstade Maks. Min mamma såg ändå friskast ut av dem som låg i samma sal.

En kamp för livet

Under veckan gav dr Delić mig lite hopp när hon sa att hon hade skickat en remiss till rehabiliteringscentret i Slankamen. Hon kanske skulle få åka dit om två veckor. Men när jag pratade med andra om det, drog jag slutsatsen, att åkte man dit kom man inte tillbaka. Under tiden hade mammas yngsta dotter anlänt. Förutom att hon då och då smekte mammas kinder var hon mestadels bara missnöjd, särskilt med sjukhuspersonalen.

Jag hade ständig huvudvärk eftersom jag inte åt och drack tillräckligt. Men hur skulle jag kunna göra det med all denna sorg och smärta. En god vän, Dragiša Kovačević, ägare till tv-kanalen SOS, föreslog att jag skulle konsultera hans vän dr Sloba, som ägde den privata kliniken Anlave. Som vanligt kunde man inte göra något i Jugoslavien utan pengar och kontakter. Maks höll med dr Sloba att det bästa vore att flytta mor till rehabiliteringscentret Selters i Mladenovac, som

var ett snäpp bättre än det i Slankamen. Jag gav dr Sloba fria händer. Kostnaden funderade jag inte ens på; min mamma förtjänade bara det bästa.

Det gick två veckor och jag var på sjukhuset varje dag. Jag levde med hennes sjukdom och hade känslan av att min närhet och omsorg sakta fick henne att bli bättre. Trots att hennes högersida var närmast förlamad, trodde jag att hon skulle bli bra på några veckor. På morgonen den sextonde dagen var allt klart för att flytta mamma till Selters. För första gången gick jag in i en privat klinik i Jugoslavien, Anlave på Bežanijska kosa. Det var overkligt där inne. En modern klinik med all nödvändig utrustning. Tänk vad privatisering betyder mycket! Jag lärde känna dr Sloba, ett äkta proffs som med framgång ledde kliniken tillsammans med sin personal. Det var bara välbärgade människor som kunde utnyttja deras tjänster. Jag betalade Sloba 1500 D-mark, 6000 kronor.

Med dr Delićs tillstånd körde Anlaves ambulans mot Mladenovac den 9 september. Jag satt där fram och hade för syns skull med mig mors yngsta dotter. Hon hade bara agerat statist hittills, hon hade inte lyft ett finger. Hon satt där bak och försökte förklara för mor vart vi var på väg. Kockan 8.30 stannade bilen utanför centret. Chauffören och jag bar in mamma till akutmottagningen. Dr Milošević, Selters chef, skulle fixa alla papper så att min mor kunde få en sängplats omedelbart.

Jag rusade in i väntrummet, uppjagad, med utskrivningslistan från sjukhuset i Belgrad. Den blonda och kraftiga dr Šekularac frågade mig om min mor kunde sitta själv, och jag sa att hon bara kunde halvsitta. Hon sa åt mig att ta in patienten och började undersöka henne. Mor slängde ur sig meningar utan någon som helst betydelse. Läkaren sa att hon inte ville ta emot en sådan patient. ”Det är er sak, doktorn! Jag lämnar min mamma här, så får ni göra vad ni vill med henne.” Jag vände mig om och gick ut. Jag märkte att alla var förvånade över mitt beteende. Irriterat ringde jag upp sjukhusets chef. Han bad mig vänta lite. Efter några minuter kallade huvudsköterskan på mig. Alla såg förvånat på dr Šekularac när hon sa att mor hade fått en plats på rum 210. Sedan sa hon: ”Ni ska veta att det är första gången som jag går emot mina principer och tar emot en patient i det tillståndet.” Hon gav mig en mörk blick och sa: ”Nästa!”

Sekreteraren i receptionen sa att om jag ville att min mor skulle få bra vård måste jag betala en viss summa i D-mark. Därefter skrev hon ner saker som jag måste köpa, trots att mamma hade sjukförsäkring. Jag tänkte att allt detta var dr Šekularacs hämnd. Sekreteraren fortsatte med att säga att när jag hade skaffat allt skulle jag komma till andra våningen för att träffa läkaren.

Jag betalade en ganska stor summa till sjukhuset och gick sedan den några kilometer långa vägen till centrum. Mammas dotter följde med mig. Hon pustade i den heta solen och tittade efter en taxi. Hon tyckte att det var för långt, alltmedan jag bara tuffade på. Jag återvände med två fulla kassar med mediciner

och en säck med blöjor. Det kändes skönt att se att systern förstod att ingenting var gratis. Hon njöt i själva verket av tanken på att hon redan nästa dag skulle återvända till Stockholm. Hur skulle hon ens kunna ha några känslor för mor när hon inte besökte henne mer än tio dagar om året?

Vid elvatiden gick jag upp på andra våningen och lämnade kassarna till syster Andja, som sa att jag skulle vänta på läkaren. Jag gick för att se till min mor. Jag gladde mig när jag såg att hon var lite piggare, och det kändes som om hon fick ihop meningarna lite bättre. Hon till och med log när jag tog av mig mitt tigerhalsband och satte det om hennes hals. Jag väntade och väntade utanför läkarens rum. Jag tittade på klockan, det hade redan gått fyra timmar. Det här var också en del av hennes hämnd för mitt dåliga uppförande! Jag tog mobilen och ringde till chefen, herr Milošević. Jag berättade om min väntan, och efter bara några minuter fick jag komma in. Jag sträckte lugnt ut handen mot dr Šekularac och avdelningschefen. Hon tog emot mig med orden. ”Herregud, vad gör ni med mig. Nu har till och med avdelningschefen kommit hit för att ingripa på chefens order. Jag har aldrig varit med om något liknande under mina 20 år som läkare!” ”Jag är ledsen, men det var bra att kritiken lyckades.” Avdelningschefen lämnade oss snart. Arbetstiden var redan slut för länge sedan, och vi två satt i två timmar och pratade om allt möjligt. Hon ändrade åsikt om mig, vi blev nästan vänner i stället. Hon förklarade i detalj hur rehabiliteringen skulle gå till. Hon hade hopp om min mor. Slutligen gav hon mig beröm för att jag var en så envis och god son. Jag sa att detta var en helt ny erfarenhet för mig, men att jag kände att allt skulle gå bra till slut.

Jag var med på mors första middag. Hon kunde inte äta själv än, trots att hennes händer hade blivit lite rörligare. Hon skrattade tillsammans med mig och vi tog farväl av varandra. Jag gick till hotellet, som låg i en pinjeskog.

Jag fick bra kontakt med läkaren. Jag berömde personalen på centret för deras proffsiga arbete. Den tjugonde dagen sa läkaren att allt skulle bli bra med mamma, men att hon måste lära sig gå igen. Hon betonade att krisen inte var över än, men om ingenting hände under de närmaste tjugo dagarna fick man anse att hon hade återhämtat sig.

Ett svagt hopp

Jag var överlycklig. Innan jag återvände till Stockholm för att skaffa flera saker umgicks jag med mor, pratade och skrattade. Hennes äldsta dotter kom också till slut, och hon bara ojade sig över att hon knappt hade fått ihop pengar till resan.

När jag kom hem berättade jag för kinesiskan att mamma hade pratat om henne hela tiden och sagt att hon saknade henne. Hon hjälpte mig gärna att

köpa de saker som inte fanns i Belgrad. Jag hördes med dr Šekularac två gånger om dagen, jag fick till och med hennes hemnummer. Hon gav mig positiva signaler varje gång. I Stockholm beställde jag en rullator. Jag berättade om den för läkaren, som sa att mor hade tagit några stapplande steg med hjälp av personalen. Logopeden hade slutat behandla henne eftersom hon nästan pratade rent igen. Kanske skulle hon kunna åka hem redan om ett par veckor.

Alla konstiga saker händer mig på fredagar. Den här fredagen klockan 8.30 ringde mammas högra hand Jasmina upp mig och sa att mamma hade fått en ny propp och nu var helt förlamad. Hon var tillbaka på sjukhuset St. Sava i Belgrad. Och detta bara några timmar efter mitt samtal med dr Šekularac!

På söndag flög jag återigen till Belgrad, med rullatorn. Dragan väntade på mig och vi åkte direkt till sjukhuset. Portvakten lät mig gå förbi utan problem, och syster Lepa tröstade mig när hon ledde mig till rum 218. Där låg min mors orörliga kropp. Hon gav nästan inte ifrån sig några livstecken. Enligt läkarnas prognos kunde det värsta inträffa. Döttrarna hade blivit informerade om att mamma låg för döden och ombedda att komma så fort som möjligt. De ringde mig på telefon och frågade om de verkligen skulle komma. Jag svarade att jag inte hade något svar på det, för mammas hjärta slog ännu och då fanns det hopp. Jag sa åt dem att tala med dr Delić och syster Lepa.

Jag hade en daglig rutt: buss 71 till Brankogatan, till fots till Domkyrkan, där jag tände ett ljus för min mors liv, över Knez Mihajlogatan till Balkangatan och sedan till sjukhuset. Med sorg och smärta baddade jag mammas läppar med en gasbinda, och när hon ibland öppnade munnen kramade jag ur några droppar. Maks fanns ständigt vid min sida, och han sa ofta: ”Vallmo, du kommer att ge henne nytt liv!” Min mors tillstånd var kritiskt och den här gången var hennes ögon hela tiden slutna.

På tisdagen anlände döttrarna och barnbarnet Branko. När yngsta dottern såg rullatorn på verandan hemma, sa hon till mig: ”Herregud, människa, ge den till någon som behöver den, mamma ligger ju för döden.” Hon fick medhåll från äldsta dottern, och barnbarnet skrattade och sa: ”Du är bra konstig du, morbror.” Jag sa åt dem att jag var optimist så länge mors hjärta slog. Vilken skam – de visste att läkaren för bara tre dagar sedan hade sagt att mamma gjorde framsteg med gången. De drog sig kallt undan, äldsta dottern till den kvinna som hon hade försörjningsavtal med, medan yngsta dottern och barnbarnet åkte till huset.

Den här gången uttryckte dr Delić inte mycket hopp, eftersom blödningen hade drabbat 90 procent av hjärnan. Under besökstiden samlades vi allihop runt mors säng. Som vanligt baddade jag henne med våta servetter, smekte henne ömt, tröstade henne och masserade hennes svullna och orörliga händer.

De följande dagarna började mamma visa fler livstecken. Hon sög upp

varenda vattendroppe från gasbindorna, hon började röra armar och ben, och gav till och med ifrån sig ett och annat ljud. Jag sa till henne att jag tänkte lära mig det här oförståeliga språket, jag skulle ha tagit en kurs i det om det hade funnits en. Hennes döttrar bara hånlog åt mig. Eftersom de hade sett att mamma höll på att dö, bestämde de sig för att återvända till Stockholm på söndagen. De sa att de inte skulle komma tillbaka förrän mor var död. Det var lördag och besökstid. Döttrarna stod bredvid sängen och höll hennes händer, medan jag baddade hennes ansikte, torkade hennes läppar och kammade hennes gråa hår. Jag lade min arm under hennes nacke och kände värmen från henne. Då och då rörde hon på huvudet, men döttrarna sa argt att jag inte skulle röra henne. Jag behöll mitt lugn, trots att deras anmärkningar stod mig upp i halsen. De var nästan besvikna över att mammas hjärta fortfarande klappade, de hade ju kommit för att begrava henne! ”Så ja, mamma”, sa yngsta dottern, ”varför ska vi vaka här när du ändå inte kan se oss. Du känner säkert vår närvaro ändå. Nu går vi!” De pussade henne och försvann. Jag packade ner mina saker i ryggsäcken, tog ett fint farväl av mamma och gick till sköterskornas rum för att lämna kaffe och kakor som tack. Utanför sjukhuset stod döttrarna med sin chaufför, ryskan Nataša, som när hon såg mig frågade om jag ville åka med. Jag tackade nej, varefter jag vände mig mot mammas yngsta dotter och sa med lugn röst:

”Hör på, Draga, av hela mitt hjärta önskar jag dig att du ska överleva mammas ålder och bli hundra år gammal. När du själv är så gammal ska du minnas hur jag tog hand om min mor. Jag hoppas att du då önskar att någon i din familj finns vid din sida, någon som kan visa dig omsorg på ålderns höst.” Hon flammade upp och lutade sig fram mot mig: ”Och vem ska ta hand om dig, du tror väl inte att dina döttrar kommer att göra det!” Jag började skaka. Varför pratade hon om mina döttrar? Jag hann inte svara, för hon fortsatte: ”Vad uppnår du med din ömhet och ständiga närvaro, du gör henne bara galen och irriterad.” I samma ögonblick kände jag en plötslig tystnad runtom mig, och strax därpå en spänning som växte oanat. Jag tog ett djupt andetag, fyllde munnen med saliv och spottade henne rakt i ansiktet: ”Simpla människa!” Jag var överlycklig över att, om än på ett vulgärt sätt, ha lyckats täppa till hennes stora mun. Jag var så chockad att jag inte ens märkte att en spårvagn kom mot mig. Jag flyttade mig i sista stund, och vagnen fortsatte upp mot Slavija.

Maks väntade på mig utanför sitt hus och jag berättade om händelsen. Innan jag sa vad jag hade gjort i slutet, förekom han mig: ”Slog du till henne åtminstone en gång? Det är bara för din skull som jag uppför mig fint mot dem. Vad är det för syskon du har!?”

När jag kom hem såg jag en allvarlig och rädd Jasmina, så jag förstod att Draga hade varit där och snackat skit. Jag berättade vad som hade hänt. I detsamma ringde telefonen. Det var kinesiskan, och jag berättade för henne

också. Hon skrattade.

Under måndagens besökstid var Maks, Čarli, Kole, Jasmina och Dušica med. Många av mammas vänner frågade när besökstiden var, men jag mindes Maks ord och sa till dem: ”Kom ihåg och minns mammas vackra ansikte.” Under kvällsbesöken ville jag vara ensam med mor. Dr Delić försökte trösta mig och sa att mamma skulle få särskild vård, men hon tillade att jag inte skulle tänka på någon vård i hemmet. Jag var oerhört tacksam för personalens omsorg. Sköterskorna tvättade henne dagligen och masserade henne med alkohol så att hon inte skulle få liggsår. Det kändes som om hon var i trygga händer. Läkaren sa att jag inte behövde köpa presenter till personalen, men jag svarade att det var ingenting jämfört med vad de gjorde för henne. Trots att läkaren sa att jag skulle vara beredd på det värsta, var jag fortfarande optimist; jag hade redan ordnat två kvinnor och en erfaren sjuksköterska som skulle ta hand om mor om hon kom hem.

De följande tio dagarna hörde inte döttrarna av sig. Jag fick emellertid veta att de hade frågat sig för vilken rätt de hade till arvet. Fruktansvärt gement! De hade säkert redan gjort upp en plan mot mig, trots att de en gång hade avböjt mitt erbjudande om livstidsförsörjning av mor. De visste att jag hade ett avtal med mor, och de visste att mor hade gått med på det av fri vilja. Hur kunde de bete sig så i en sådan här situation?

Fredagen den 16 november fick jag och Maks skjuts till Sveta Petka-kyrkan av en av hans kvinnliga elever. Där gjorde jag korstecken och kysste helgonets hand, drack lite vigvatten, fuktade min näsduk i det och stoppade ner den i en platspåse. Jag fyllde även en flaska med det heliga vigvattnet. Maks åkte till träningslokalen och jag till sjukhuset. Jag hälsade på alla och började med mina vanliga sysslor. Jag tog ut näsduken ur plastpåsen och torkade försiktigt mammas ögon. Jag berättade om den bön jag hade bett i kyrkan: ”Kära mor, jag baddar dina ögonlock med det heliga vattnet från din älsklingskyrka som du och jag besökte så ofta. Där tvättade du alltid ditt vackra ansikte och dina ögon med det här vattnet. Och sist, när kinesiskan var med oss, tog du vattnet i din hand och tvättade Tasanis ögon. Det här är bra för synen.” Jag doppade näsduken i det heliga vattnet igen. ”Öppna dem en gång till om du kan, för att se mig en sista gång!” Jag fuktade en gasbinda med vattnet från flaskan, och så fort hennes läppar kände vätskan började hon sakta och utan ansträngning suga i sig de värdefulla dropparna.

På lördagen besökte mina goda vänner Draga och hennes man Rajko mor på sjukhuset. De hade levt i Sverige men flyttat tillbaka till Belgrad några år tidigare. Dragas mor hade varit svårt sjuk en längre tid, så hon förstod min situation. Efter besöket lämnade Draga alla sina telefonnummer till syster Lepa, om jag inte skulle vara tillgänglig på min telefon. Jag berättade för några

Jag med mamma vid Sveta Petka-kyrkan

kompisar att jag oroades av att mamma efter den andra proppen inte längre kände när jag rörde vid henne, förutom när jag lade armen under hennes nacke. De sa att hon trots sitt tillstånd behövde min värme och närhet.

Den sorgliga nyheten

Det var söndag och jag gick de 75 trappstegen upp till min mors rum. Jag var ensam under kvällsbesöket, men jag kände mig inte ensam. ”Min lilla vita duva”, viskade jag medan jag försiktigt tvättade hennes ögon, det fina, härliga, naturliga, rynkiga ansiktet, läpparna, händerna, ”så här vacker kommer du alltid att vara.” Hon hade fått nya lakan precis innan jag kom, och hon hade

sitt favoritnattlinne på sig, en present från kinesiskan. Jag fuktade en gasbinda med det sista av vigvattnet, men först på det tredje försöket lyckades jag öppna hennes mun. Med stor ansträngning svalde hon ett par droppar. Jag försökte igen, men förgäves. Jag började smeka hennes ansikte ömt. Och plötsligt, jag kunde knappt tro det, öppnade min underbara lilla duva ögonen och såg på mig! Jag började gråta av lycka. Hon hade inte öppnat ögonen sedan hon kommit från Selters. Jag klappade henne och pratade och pratade. Jag vet inte hur länge jag hade suttit där när en syster kom in och sa att besökstiden var över och att jag måste lämna mamma. Jag satt kvar en stund till och smekte henne. Hon tittade på mig. Först efter en stund märkte jag att hennes kinder inte längre var så mjuka, som om de hade hårdnat sedan hon öppnat ögonen. Jag sa: ”Vi ses i morgon, och gör inget dumt!” Jag hade bara tagit fem steg när jag hörde ett obeskrivligt skrik bakom mig, som om jag hörde ett ”Kom tillbaka!” Det var smått otroligt att min mor hade sagt det här för att jag skulle återvända. Jag såg en klar och munter blick i henne ögon. Jag fortsatte glatt att smeka henne, och jag kände under min hand hur hennes ansikte började stelna, men till slut kom systern tillbaka med jourhavande läkare och jag måste gå.

När jag kom ut tittade jag upp mot klockan på järnvägsstationen, 21.30. Jag tog en taxi hem till Ledine. Jag berättade för Jasmina vad som hade hänt. I detsamma ringde telefonen. Det var Maks, som sa att han hade ringt några gånger redan. Jag sa att jag hade sett många filmer och hört olika historier, ”men min hövdings ansikte har börjat stelna, jag känner att något är på gång, vi ses i morgon”.

Jag hade svårt att somna. Jag gick upp vid niotiden nästa morgon, tog en kopp kaffe och gick till 71:an. På bussen ringde mobilen. ”Hej, Cvetan, det är Draga!” Jag frågade: ”Är det mamma?” ”Ja.” svarade hon. Jag tänkte genast på hennes mor och beklagade sorgen. ”Cvetan, det handlar tyvärr om din mor. Jag beklagar. Var är du?” ”Precis här, vid Staro sajmište, vid våra popplar!” ”Stig av och vänta på mig där.” Jag började gråta när jag gick av bussen. Jag stod utanför min gamla gård med popplarna, den före detta Rostovgatan, min barndoms gata, gården där jag hade växt upp med mor och far. Just här hade jag nåtts av den sorgliga nyheten, och jag stod som förstenad och väntade på mina kära vänner. Nu är jag ensam kvar i familjen Slepčev, kära mamma. Min kära lilla duva, nu har jag inte längre något hopp, för nu har ditt hjärta slutat slå.

I detsamma kom en blå BMW med mina vänner Draga och Rajko. De beklagade sorgen och sa att skulle finnas till hands om jag behövde något. Jag fick inte gripas av panik, för det var mycket jag måste göra. Dr Delić hade under våra samtal förklarat proceduren när någon avlider. Jag ringde Jasmina och bad henne meddela mammas döttrar att de måste ta ett plan nästa dag om de ville närvara vid begravningen.

I receptionen fick jag dödsattesten samt hennes tillhörigheter. Jag lämnade över alla dokument till sjukhusets begravningsbyrå, valde ut en kista och betalade. Tiden gick fort och jag hade mycket kvar att förbereda inför begravningen. Hon skulle förbli odödlig för evigt! Den 19 är ett viktigt datum i vår familj. Min far föddes den 19, den 19 december är vår helgondag, och min mor lämnade mig för alltid den 19 november.

Jag kände mig så trygg i sällskap med Maks, Draga, Rajko och de andra vännerna som hjälpte mig. Jag lärde mig mer och mer om våra traditioner vid begravningar. Efter alla formaliteter på begravningsbyrån skulle jag ordna allt inför begravningen på gravplatsen i Bežanije. Jag sa till prästen att begravningen skulle vara på onsdagen om det var möjligt, för det hade min mor önskat. Jag ville att alla de önskningar som hon hade anförtrott mig på vår fina terrass skulle respekteras.

Du var en underbar kvinna, släkting, vän, granne, mor. Jag kommer aldrig att glömma den dag då du lämnade mig.

Begravningen bestämdes till den 21 november klockan 14. Huset var hela tiden fullt av folk. Enligt våra traditioner skulle man vara kvar till midnatt utan att släcka. Jag organiserade ett team av husmödrar, med Milena i spetsen. Enligt din önskan, mor, ringde jag upp alla i din telefonbok. Ljuset i krukan med sand brann hela natten. Efter midnatt, när jag blev kvar ensam, lade jag mig i min säng och funderade på allt som hade gjorts under dagen, samt på morgondagens plikter.

Nästa dag började redan klockan 4 på morgonen, när Maks kom och sa att vi skulle plocka en stor bukett rosmarin, den doft som du älskade mest. Din stora buske stod där och väntade på oss. Jag packade ner dina saker. Du hade pedantiskt lagt fram de kläder som du ville ha på dig i din eviga vila: den röda klänningen som du fick på 80-årsdagen; enligt din äldsta dotters önskan de skor hon hade gett dig, jag putsade dem så att de såg ut som nya; och enligt din yngsta dotters önskan den svarta tröja som du hade fått av henne. Samt din älskade käpp, dina glasögon med fodral, du njöt av att sitta och läsa Večernje novosti med dem. Du älskade pengar också, mor, så jag lade i dinarer och D-mark i fodralet.

Snart kom mina vänner Draga och Rajko och vi åkte till sjukhuset. Jag hade ett svårt ögonblick kvar: att identifiera min mor i kapellet. Det var inte lätt att titta på dig där du låg på bordet övertäckt med ett lakan. När de blottade ditt ansikte såg du ut som en 50-åring. Underbar, som om du sov! Jag kunde inte hejda tårarna, trots att jag fram till dess hade stått ut med allt som en man. Jag sa till den unga chefen för begravningsbyrån att han skulle respektera allt som jag hade sagt till honom om mors önskningar.

Turen var kommen att gå till blomsteraffären. Jag beställde kransar med vita

liljor och krysantemer, och så satte jag en ros på mina tre kransar, på kistan, på korset och på graven. Expediten protesterade när jag bad henne lägga lite rosmarin i Maks och mina kransar. Hon hade aldrig fått en sådan beställning tidigare. ”Perfekt”, svarade jag.

Klockan var runt elva när jag tackade mina vänner och sa att jag nog skulle klara av resten själv. Jag gick till tidningen Večernje novosti och gav dem texten till morgondagens dödsannons. Där skulle finnas, enligt din önskan, de vanliga uppgifterna om födelsedag, dödsdag och tid för begravningen, samt naturligtvis: ”Sörjs av sonen Cvetan, döttrarna Stojna och Draga, Tasani, Čita, släktingar och vänner.”

Jag köpte allt som Milena och Dušica hade bett mig om. Det var redan kväll när jag kom hem. Huset var fullt med folk som kommit för att beklaga sorgen. Det fanns god mat och dryck, allt det som min mor skulle ha bjudit gäster på. Jag hade sagt att det inte fick saknas någonting. De närmaste släktingarna, Časlav och Raša, klistrade enligt traditionen upp dödsannonser på telefonstolpar och på busshållplatsen, och jag ovanför ytterdörren. Časlav hade upplevt många tragedier under de senaste åren. Hans fru hade dött ung, hans barnbarn hade dränkts i badkaret av hans dotter, varefter hon begått självmord. Jag frågade om han ville bära korset på begravningen, så som mamma hade önskat. Han svarade ja utan att tveka.

Den kvällen var en kväll för att minnas dig. Släktingar, vänner, grannar pratade om dig, och min roll som son var att prata lite med alla, trots att det kom personer som jag inte längre pratade med, vare sig det var för att de hade sårat mig eller jag dem. Men jag tyckte ändå det var fint att de kommit för att hedra dig.

Våra samtal avbröts av högljudd gråt utanför dörren. Efter en stund kom mammas rödgråtna dotter Stojna in. Hon vände sig föraktfullt mot mig och beklagade sorgen. Därefter kom dottern Draga. Nu, min kära mor, visade hon sitt rätta ansikte. Inför alla gäster gick hon surt förbi mig och vände bort blicken, som om jag var luft, som om det fanns utrymme för ilska vid detta tillfälle. Alla stirrade på henne utan att tro sina ögon. Under hela kvällen undvek utlandsdamerna min blick. De var antagligen förvånade över att allt var så välplanerat och gick så bra. De behandlade mig som en fiende, de piskade mig hela kvällen, mor, men de bröt inte ner mig. Jag skulle nog klara av nästa dag också, trots de stora såren på ryggen, kära mor, på grund av min osjälviska kärlek och min stora respekt för dig.

Efter midnatt gick jag in på mitt rum. Precis som när min far hade dött flög en fluga omkring i rummet. Den landade på min axel, men jag struntade i det. Den var med mig även när jag släckte för natten. Jag tänkte på att allt hade gått som planerat, men sorgen inför morgondagens farväl växte inom mig.

Jag minns hur jag varje morgon när vi var tillsammans fixade frukost åt dig, min prinsessa. Du var stolt över mig och kallade mig ”min flicka”. Nu på morgonen flög flugan runt bordet och landade till slut på den tallrik som jag dukat fram åt dig. Otroligt nog flög den inte iväg när jag sträckte fram pekfingret, utan gick över mitt finger och stannade på smörgåsen.

På Gamla gravplatsen i Bežanije stod jag vid jordlott nummer 4, grav 59. Arbetarna var redo att gräva ett hål. Försiktigt flyttade de på plattan och grävde en plats för min mor. Jag betalade dem lite extra för att vara försiktiga. Även den här dagen var Rajko med mig och vi gick tillsammans till kapellet, där mina kransar redan låg. Det doftade fint av rosamarin. Det var den tredje underbara novemberdagen sedan du lämnade mig, ovanligt vacker för den här årstiden. I mitten av kapellet hade man placerat den storslagna kistan med kransar och ett vitt band med texten: ”Min kära lilla underbara duva, för evigt med dig. Din son Cvetan.”

Avskedet från mor

Innan alla kom för att hedra min mor en sista gång, kom jag och Rajko överens om att låna ett par kvastar och göra rent i kapellet, där det var fullt med löv och damm. Vi sopade även platån utanför, samt vägen till graven. Jag föreslog för Rajko att vi skulle öppna kistan. Vi gjorde det försiktig, och där såg jag dig, kära mor. Du såg ut som en ung och vacker drottning. I dina korsade händer låg tre rosmarinkvistar. Jag kysste händerna, kinderna och håret en sista gång. Jag kunde inte undgå att fälla några tårar när vi stängde locket.

Jag åkte hem och tog på mig en svart kostym. Jag gav Milena och Duška tolv handdukar, och de utbrast: ”Å, vilken kvalitet!” Vi åkte prick 12.50, jag i Dragas BMW och mammas döttrar i Rajkos Opel Record. Jag hade bett Rajko att inte säga något till döttrarna. Till Rajkos fru Draga sa jag vad det handlade om och bad henne ta den roll som jag och Rajko hade gett henne.

Klockan ett var vi utanför kapellet. Trots döttrarnas omänskliga beteende mot mig, sa jag till dem att mors sista önskan hade varit att vi skulle vara samlade i dag. De tittade förvånat på mig. Medan den berusande rosmarindoften spred sig, sa Draga: ”Cvetan, din mammas rosmarin doftar underbart. Varenda kvist har sin plats och det ser storslaget ut!” Jag och Draga lyfte försiktigt på locket, och döttrarna brast i gråt. De tittade på henne, sa fina ord och berömde hennes utseende. Vi drog ner lakanet för att en sista gång smeka de händer som hade fostrat oss. De fick syn på de tre rosmarinkvistarna. Draga grät precis som vi andra och sa att hon aldrig hade sett ett så vackert lik. Döttrarna grät så mycket att tårarna sinade. Jag böjde mig ner för att kyssa mors panna. När jag tog farväl

sa jag högt att hon skulle hälsa far och mormor. Medan jag stod där vid kistan i väntan på alla vänner och släktingar, sa jag för mig själv: Kära mamma, jag förlåter dem broderligt, bara jag slipper se dem!

Folk började anlända för att följa mamma till den sista vilan. Časlav och Raša lade resten av blommorna utanför kapellet, det fanns inte plats för alla där inne. Alla 200 personer kysste kistan och tände ett ljus för min mors själ. Klockan 13.30 kom prästen. Han föreslog att själamässan skulle hållas utomhus eftersom det var en strålande eftermiddag. Časlav, Raša och två till bar ut kistan utanför kapellet. Prästens assistent tände ett stort ljus inlindat i en rosa handduk, och jag tände ett litet ljus. Vi väntade på prästens tal.

”Enligt Guds vilja, på denna helgondag, Arandjel-dagen den 21 november 2001, inför den sörjande sonen Cvetan och de andra närvarande …” inledde prästen sitt griftetal. Jag var stolt över att han särskilt nämnde mitt namn. Jag lyssnade noggrant till vartenda ord riktat till min mor, som när mor och far hade läst sagor för mig. Samme präst hade i många år kommit hem till oss tre gånger om året för att helga vattnet.

När han var klar begav sig följet mot min mors eviga hem. Časlav bar värdigt korset, som var täckt med en rosa handduk som fladdrade i den svaga vinden. Vi stannade framför den öppna graven, och prästen fortsatte tala. Eftersom han hade känt mamma personligen, nämnde han henne hela tiden vid förnamn, Todora, och tackade henne för allt gott hon gjort. ”… och må hon vila i evig frid!”

Man sänkte långsamt ner kistan, prästen kastade ner en handfull jord. Jag genomled den här scenen som en man och kastade även ner en rosmarinkvist. Sedan började de andra kasta ner jord och min mor försvann sakta under jord, blommor och doftande rosmarin. Ljusen brann lugnt och stilla, vilket enligt prästen betydde att hon hade varit en hederlig och aktad människa.

Precis som du storslaget födde mig den 21, min kära mor, begravde jag dig på samma datum. Till slut kysste jag korset och önskade att alla ni tre i graven skulle vila i frid.

Enligt traditionen serverades sedan žito – en sorts kaka gjord på socker, malda vetekorn och valnötter – samt rödvin och bröd, som prästen bröt och hällde vin över. Till detta bjöds det på mammas delikatesser.

Jag tog upp ett dussin exemplar av dagens Večernje novosti och delade ut dem till folk så att de kunde läsa dödsannonsen. Över en helsida fanns det fyra stycken till min mamma: en från mig och döttrarna med familjer och vänner, en från bara mig, en från kinesiskan Tasani, som mamma hade tyckt mycket om, och en från tjockisen Maks, med texten: ”Du har lämnat oss, men inom mig kommer din gästvänlighet bli kvar för evigt.” Först på nästa sida fanns en liten annons från döttrarna med den andefattiga texten: ”Sörjs av döttrarna Draga

och Stojna.” Tidningarna gick från hand till hand. Jag gick fram till prästen Dragan och tackade för hans underbara ord till min mor. Jag kramade hans hand hårt och kysste den, varefter jag tryckte ett antal hopvikta sedlar i den.

Hemma var bordet dukat med många olika rätter för själens frid. Mitt samvete var rent, för jag hade infriat alla min mors önskningar. Jag var stolt, eftersom vissa personer helt hade struntat i det som hänt med mor de senaste månaderna. Tyvärr skulle de aldrig få reda på sanningen om sin mor, som för mig hade berättat allt under vårt umgänge, vilket jag hade spelat in som ett bevis för hennes ord. Det kommer jag att behålla för mig själv; de har inte förtjänat att få höra det.

Maks och jag åkte till mammas favoritkyrka, Sveta Petka-kyrkan. När vi hade kommit in stod jag med huvudet under en mantel som prästen hade lagt över mig för att jag skulle läsa en bön. Jag ville på det här sättet tacka alla goda människor som hade stått vid min sida under de svåra ögonblicken och önska dem god hälsa, frid och lycka – kinesiskan Tasani, vänner och bekanta, sjukhuspersonalen. Utan dem hade jag varit hjälplös. Tack även till dig, Fader, som hörde min bön och välsignade alla dem som jag nämnde.

Därefter gick jag fram till den stora ikonen av heliga Petka. Jag kysste den och tackade, för den hade haft stor betydelse för mig och min mor. När vi kom ut från kyrkan och gick upp på en avsats med utsikt över den vackra byggnaden, vände sig Maks mot mig och sa: ”Jag har aldrig i mitt liv sett någon ta farväl av sin mor på det här viset, Vallmo. Inser du att du med dina ansträngningar fick hennes hjärta att fortsätta slå? Du har verkligen gjort allt på ett storslaget sätt, och precis så som tant Toda ville. Jag är stolt över dig!”

På söndagsmorgonen klockan 6.30 stod min väninna Draga och jag framför graven. Där vilade far Blagoje, mor Todora och mormor Sofija. Jag mindes olika tillfällen med var och en av dem och önskade dem evig frid. Scenen förskönades av små snöflingor som sakta täckte graven. Jag tog ett vänskapligt farväl av Draga och kysste hennes hand. Planet till Stockholm skulle gå om en timme. Det var först när jag gick på toaletten på flygplatsen som jag märkte att jag hade gått ner 20 kilo, för jag fick spänna livremmen ända till sjunde hålet.

70. ÅRSDAGEN

Lördagen den 2 november 2001 var det enligt vår ortodoxa kalender Allhelgonadagen. Vilken underbar och storslagen dag för de döda. Milena och de andra kvinnorna hade som vanligt ordnat mat och dryck till denna soliga förmiddag. På jordlott nummer 4, grav 59, på Gamla gravplatsen i Bežanije var det fullt av vänner och släktingar. Vid en grav intill, för det fanns inte plats åt alla, stod Maks med en keps i handen. Prästen Dragan predikade underbart för dig, mor. Jag tittade på alla de människor som hade samlats. Jag måste erkänna, mor, att jag saknade dina två döttrar i det ögonblicket. Särskilt som jag visste att din äldsta dotter Stojna befann sig i Ledine, några hundra meter härifrån. Vad var det för heder, vad var det för hjärta; nej, heder och hjärta hade de aldrig haft!

Några dagar efter din död hade jag i domstolen velat föra över din egendom på mig. Men dina döttrar lät dig inte ens efter din död vila i frid; de försökte upphäva det avtal vi hade ingått i Fjärde tingsrätten och ville att allt skulle delas lika. Jag var chockad men inte förvånad över deras girighet. För dem var det här en enkel sak; de hade inte fällt en enda svettdroppe utan räknade bara kallt med att få ut sin del. Mitt ombud Bata Kole var med vid domstolsförhandlingen. Han hade tidigare sagt till dina två döttrar att det inte vore mer än rätt att de lämnade dig i fred och slutade upp med de här dumheterna. Men de hade bara skrattat och underskattat hans förmåga. De valde Dušica, som knappt kunde läsa, till sitt ombud. Själva ville de inte dyka upp vid domstolsförhandlingen, säkerligen av skam.

Fjärde tingsrättens beslut från den 1 mars 2002 innebar att alla tre ärvde tre månadspensioner på 2591 dinarer, 518 kronor. Jag efterskänkte, kära mor, mina 863 dinarer, 172,50 kronor, som de hade processat om. Jag fick papper på detta och sa åt deras ombud att jag gjorde det för att de skulle kunna ha råd att köpa och lägga blommor på din grav på ettårsdagen. Allt annat, kära mor, tillföll mig, precis som vi hade kommit överens om i domstolen. För att inte tappa ansiktet berättade sedan dina döttrar för alla att de frivilligt hade avstått sin del av huset och lösöret. Men jag lät alla som ville läsa domstolsbeslutet och själva skapa sig en uppfattning om vem som var en idiot.

Jag rycktes från mina tankar av församlingens präst Dragans fina ord tillägnade dig, kära mor. Han berättade hur jag som den ende i familjen hade frågat honom i detalj om allt, och han berömde mig för att ha följt alla hans råd, trots att jag som man inte hade vetat mycket om traditionerna från början. Kära mor, prästen Dragan var ovetande om att du hade två döttrar. Jag kastade en blick på dina döttrars vänner och undrade om någon av dem skulle framföra prästens ord till dem. Jag hade varit okunnig under alla år när du levde, och

vi hade det bra, men prästen Dragan lärde mig allt om dessa ceremonier och traditioner, och han var stolt över att jag hade lyssnat på honom.

Allt var klart för att prästen skulle kunna inleda den viktigaste ceremonin på din årsdag. Hans assistent gav honom en tallrik med žito och ett ljus, och prästen hällde rödvinet ”Tikveš” från pappas födelseort Kavadarci över brödet, bröt av en bit och doppade den i den svenska honung som kinesiskan hade skickat med. Vi andra ställde våra ljus på graven, varefter vi åt och drack sådant som du älskade: kaffe, gibanica, olika sorters saft, brännvin, dina favoritkarameller ”Quality Street” som jag brukade ta hem till dig från London.

Även den här gången fruktade jag att någonting ovanligt skulle ske, men på din årsdag kände jag mig trygg och stolt, så jag andades ut. Sedan tackade jag prästen Dragan och alla andra som var här. Som siste man gjorde jag lugnt och tyst det traditionella, symboliska korstecknet, nu utan fruktan, och kysste min familjs gravsten, med texten: ”Minne till familjen Slepčev från sonen Cvetan.”

Smärtan och sorgen efter er är obeskrivlig. Må ni alla vila i frid.

Gravplatsen: ”Må ni vila i frid”

EN AV DE STORA FILMSKAPARNA

Strax före slutet av det kyliga året 2003 fick jag, ”pojken från Sava”, och Jovan Radomir, den store serbiske musik-, teater-, nöjes-, idrotts- och filmtalangen och en av de mest kända och populära tv-personligheterna i Sverige, äran att vara dina gäster, Emir Kusturica – en av världens främsta filmskapare och regissörer, med två prestigefyllda Guldpalmer från filmfestivalen i Cannes. Det blev fem värdefulla, tacksamma och lärorika inspelningsdagar för Jovan och pojken från floden Sava. På nära håll fick vi följa ditt professionella arbete. Den här drömmen för Jovan och mig förverkligades tack vare en av mina bästa vänner, den lille montenegrinen från Budva, din högra hand Dragan Jovanović, en av de tålmodigaste och kunnigaste inspelningsledarna som finns. Dragan jobbade stenhårt för att få grönt ljus av dig, och vi var ett av få internationella filmteam som fick göra en dokumentär om dig och ditt professionella team på åttio man. Det var en delikatess för mig som fotograf att på nära håll få följa ditt arbete under denna fantastiska långfilm, filmad av din favoritfotograf Pera, med arbetsnamnet ”Gladno srce”, ”Livet är ett mirakel”, i de obeskrivligt vackra trakterna kring paradiset Zlatibor.

Emir Kusturica och jag

Jag och Jovan

MADE BY LASSE – IN STOCKHOLM, SWEDEN

Jag har just passerat en av Sveriges modernaste och mest välbesökta konsertbyggnader, Berwaldhallen i Stockholm, som ligger insprängd i ett litet berg. Härifrån har jag ett av mina allra finaste minnen, så min blick blir varm när jag ser den fashionabla byggnaden. För många år sedan fick jag personligen och tillsammans med flera andra SVT-anställda, som alla tjänstgjort i 25 år på företaget, motta en gåva ur vd Sam Nilsons hand. Till vår stora glädje hade många av mina kollegor inbjudits att närvara och följa den högtidliga ceremonin. Uppslutningen var stor. Jag fick en jättesnygg vinfärgad plånbok i oxläder med mitt namn ingraverat. Den innehöll en extra månadslön. Plånboken använder jag varje dag, så gåvan jag fick uppskattar jag verkligen.

Jag fortsätter och löper förbi den amerikanska ambassadörens privata bostad, en röd tegelvilla. Under den tid då världssamfundets bombningar över forna Jugoslavien pågick (men vad har världssamfundet skapat av Kosovoprovinsen? Ett oerhört instabilt protektorat kantat av skandaler med sexhandel och droger) var denna byggnad omgiven av avspärrningar och tungt beväpnade vakter. Numera andas allt lugn och ro denna härliga och soliga majdag.

När jag viker in på Nobelgatan, uppkallad efter den världsberömde Alfred Nobel, har jag på min högra sida de gröna träden som speglar sig i kanalens vatten. På min vänstra sida ligger många stora diplomatvillor med stora välvårdade trädgårdar. De är täckta av hundratals tulpaner i regnbågens alla färger, allt mellan färgerna vitt och svart! De växer stolta och prydliga tätt intill varandra. Tulpanerna är vackra levande väsen. Kan de månntro tala med varandra där de står? Det märks tydligt att de trivs i sina rabatter, som är deras ”hem”. Jag tänker på oss nya svenskar, vi som flyttat hit från världens alla hörn. Varför tillåter och inser inte alla nordbor att vi finns här nu? Acceptera oss och låt oss känna att vi med våra olikfärgade ansikten är en del av ”trädgården”, låt oss blomma i alla våra vackra färger och stå lika prydliga och stolta som tulpanerna i regnbågens alla färger. Visa oss hänsyn och visa oss vägen till era hjärtan.

Detta tänker jag på medan jag joggar vidare. På min högra sida ligger Tekniska museet. Där har jag tittat på utställningen som visar delar av SVT:s och SR:s historia. Jag passerar Kaknästornet, som är en viktig länk inom kommunikationen. Några hundra meter längre bort finns en mycket välskött gräsmatta, och på denna underbara gräsmatta tränar ett tjugotal elitgrabbar i ett av Sveriges bästa fotbollslag, Djurgården. Grabbarna tränar mycket hårt, under ledning av min landsman Zoran Lukić. Han kan serbiska, så jag ropar ”Zdravo, Zorane!” och visar upp segertecknet genom att lyfta min högra

hand. Zoran ler och besvarar min hälsning. Jag tänker på den gamla berömda svenska landslagstrion Gre-no-li, som blev legender i Italien. Det är en njutning att titta på dagens svenska fotbollslandslag med den moderna trion Henke Larsson, Fredrik Ljungberg, Zlatan Ibrahimovic, Hen-fre-zla. Vilken härlig regnbågsfärgad tulpantrio!

Med den stora fotbollslegenden i Rom

Jag löper vidare förbi Djurgårdsbrunns värdshus. Där sitter folk och dricker kaffe i den 20-gradiga värmen. Jag svänger till vänster in på den lilla gångstigen mellan kanalen och den asfalterade allmänna gatan Prins Bertils väg. Jag andas djupt och fyller mina lungor med de härliga dofter som kommer från träden, buskarna och vitsipporna som täcker en stor del av marken. Även kanalens friska vatten har en doft, jag njuter och tänker att inte ens den dyrbaraste av alla dyrbara parfymer som köpts på Champs-Élysées i Paris kan mäta sig med dessa naturens egna dofter. Utan dessa gratis naturrikedomar och den enastående och oersättliga naturens egna dofter, som ”medicinering”, skulle Sveriges befolkning ha blivit sjukare.

I slutet av Prins Bertils väg ligger ett par gäss och vilar. De är så tama att när jag passerar dem säger de kvack, kvack, kvack. Jag svarar: ”Ta det lugnt, ingen fara.” Då vänder de sina näbbar mot två just utblommade gula maskrosor. Jag lämnar den vackra gatan och tänker på att prins Bertil var mycket intresserad av friidrott, precis som många andra i hans släkt. Jag springer över en liten bro och sedan till vänster. Just då passerar en sightseeingbåt fylld med turister

Älskade idrott: prins Bertil och jag

som glatt vinkar åt mig. Jag vinkar tillbaka och känner doften av dieselolja från den motordrivna båten, vars ljud även bryter tystnaden i naturen. Utmed den lilla gångstigen njuter jag av att titta på fjolårets torra vass som sticker upp ur vattnet. Bredvid finns en vacker, stor, vit svan som med sin långa hals söker efter föda under vattnet. Jag tittar på den. Den tar upp sin långa hals och spanar åt mitt håll. Jag tittar på den smala stigen och ser en fasan med vackra färger som korsar stigen bara en meter framför mig. Vilken vacker syn i den här obeskrivligt underbara och tysta naturen. För stunden känns det som om jag är i min egen trädgård.

Utmed vattnet dyker en ganska stor vit byggnad upp framför mig. Det är Thielska Galleriet. Jag känner igen en ”herre” på lite avstånd, men hinner inte ropa en hälsning till konsthistorikern professor Ulf Linde, som går in och stänger galleriet för dagen. Vi har tillsammans gjort några fina dokumentärer om svenska konstnärer som bor utomlands, bland annat i Frankrike. Han är en otroligt god och fin människa som jag tycker mycket om.

Jag lämnar den lilla grusvägen, byter tempo och passerar gående de uppradade växthusen. Jag njuter av att se de vackra blommorna genom glaset. Jag ser olika blomplantor och även små citronträd. Jag vänder ryggen mot växthusen

och går längs den lilla väg som går genom denna fantastiska trädgård. På båda sidor finns olika utomhusväxter som vårdas varsamt och kärleksfullt av trädgårdsmästaren. Jag går in i Caféhuset och får tränga mig fram förbi alla gäster som finns där. En del äter mat, andra dricker kaffe, några står i kö för att köpa de njutbara specialiteter som kan beställas. Jag hör att många väntat troget i kö i minst 30 minuter för att få smaka på den hemlagade maten. Det finns soppa eller olika sallader, nybakat bröd, såsom kanelbullar, morotskaka, eller varför inte smörgåsar med pålägg och nyttiga grönsaker. Det finns flera tesorter att välja bland, likaså olika kaffesorter, saft och läskedrycker som passar barnen. Som sagt, det finns något för varje smak. Jag går genom den underbara äppleträdgården. Det sitter folk överallt. På bänkar eller direkt på gräsmattan. Alla stockholmare älskar denna plats på Djurgården och är stolta över den.

Rosendahls trädgård, hönsgården

Jag går vidare förbi en gammal bondgård i miniatyr. På gaveln av huset ligger en liten hönsgård, med ovanliga svarta höns som är ute och pickar. Jag drar mig ner mot slutet av denna fantastiska plats och plötsligt får jag syn på mannen som skapat denna underbara trädgård. Hans livsverk. Han håller på och rensar skräp som blåst ner i fontänen. ”Hej Lasse, hur mår den sympatiske bossen Lasse i dag”, skämtar jag glatt. Bossen Lasse reser sig upp, hälsar på mig och

frågar om han får bjuda mig på kaffe och nygräddad morotskaka. ”En annan gång”, svarar jag, ”när jag inte är ute och tränar.” ”Cvetan, du kommer väl ihåg när du filmade här för tv-programmet Packat och klart, få se, när var det nu, i slutet av 1980-talet. Tänk vad tiden går!” Jag säger till Lasse att jag ser hur stor förändring som skett på dessa år. ”Jag beundrar dig, Lasse, och från och med nu ska jag kalla din trädgård för Rosendahls trädgård nr 1, Made by Lasse – in Stockholm, Sweden.”

Jag måste fortsätta min vandring och vänder mig bort från alla ljuvligt blommande blommor och välklädda innerstadsbor med dyrbara glasögon på näsan. Samt från många damer i övre medelåldern som med sina döttrar och barnbarn i exklusiva barnvagnar kopplar av från stressen i Storstockholm. Nästan springande lämnar jag Rosendahls trädgård och dess doft av nylagad linssoppa och nybakade kanelbullar i näsborrarna. Småjoggande passerar jag en villa där ABBA:s pappa, den berömde Stickan Andersson, bodde i många år, samt några skolbarn som troligen ska besöka världens bästa zoo och djurparadiset Skansen. De skriker efter mig: ”Heja, heja!” Jag fortsätter i snabb takt förbi nöjesparken Gröna Lund, därefter utmed vattnet förbi Nordiska museet och Vasamuseet, där skeppet Vasa finns att beskåda, ett mycket känt turistmål. Jag beundrar de vackra ljusstolparna som pryder den fantastiska och konstnärligt utformade Djurgårdsbron. Plötsligt får jag kramp i vänster ben, tydligen har

Ljusstolpe, Djurgårdsbron

jag blivit kall i min muskel under min långa promenad i Rosendahls trädgård. Jag lutar mig mot räcket. Framför mig ligger den vackra Nybroviken, kantad av hundratals båtar in till fashionabla Strandvägen. På vänster sida kan man skönja en del av Kungliga Slottet samt en liten del av Gamla stan. Jag tänker på vilken tur Stockholms hjärta, Gamla stan, hade när pengarna tog slut under uppförandet av Hötorgsprojektet. Det blev dyrare än planerat. På så sätt måste Manhattanprojektet för Gamla stan utgå och Stockholms hjärta fick behålla sin profil och sin charm. En av få gånger som man kunde glädjas åt en tom stadskassa.

Stockholm är en av världens vackraste huvudstäder. Jag är säker på att det är vattnet och alla öar som bidragit till dess skönhet. Jag ser delar av vattnet som jag i förtvivlan hoppade i när mina kära döttrar Stella och Meri tog farväl av mig. Det gör fortfarande ont, mycket ont.

Nybroviken

Tunga regnmoln sveper in över sundet. Krampen i benet är borta. Jag ökar tempot igen och stannar inte förrän jag når fram till TV-husets entré. Det tar några sekunder att ta fram passerkortet från min träningsoverallficka. Under tiden gör jag ett hälsningstecken med höger tumme upp mot Hylandsstatyn, med orden: ”Lennart, på din tid var det strålande, gyllene tv-tider, nu är allt här en stor kokhet gryta med soppa utan smak.” Regnet börjar ösa ner, jag blir genast genomblöt, och stora svettdroppar finns redan på min kropp efter den två timmar långa joggingrundan. Snabbt går jag in och skyndar till duschen, därefter en stunds vila i bastun inne i SVT:s lokaler. I den heta bastun tänker jag positivt: efter regn kommer sol, och bättre tider kommer alltid någon gång.

SVT:s entré med Lennart Hyland-statyn

EFTERTANKE

Sverige är ett fantastiskt land. Ett demokratiskt samhälle byggt på traditioner såsom ärlighet och förtroende. Här förekommer inga mutor och det är världskänt för mänskliga rättigheter. Alla i Sverige är mot krig och kriminalitet. Trots det kan man på den svarta marknaden köpa väldigt populärt smågodis såsom vapen, svenskt medborgarskap på rekordtid eller smuggelsprit och -cigarretter. Alla tidningar svämmar över av skriverier om sexskandaler. Är Sverige ett sexfixerat land? Troligen!

Stockholm styrs av politiker som till exempel höjer priset på SL-kortet drastiskt och ofta. Tunnelbanan håller aldrig sina tider. Vagnfel eller förseningar på grund av vandalisering ropas ut i högtalarna flera gånger per dag. Vem bryr sig om det? Vilken oordning det är i vagnarna med alla dessa människor. Unga som gamla ställer ryggsäckar, matkassar eller väskor på sätet bredvid sig. De ockuperar på så sätt en plats där någon annan passagerare skulle kunna sitta. Ber man dem vänligt flytta sina saker så att man kan utnyttja sin rättighet att få sitta ner under resan, möts man av hatfulla blickar och mummel. I stället för att bara höja biljettpriserna borde SL starta en PR-kampanj där de framhöll vikten av hänsyn mellan medpassagerare, hjälpsamhet mot mammor med barn, handikappade och äldre. Tankarna tar mig till Tokyos väldisciplinerade vakter som håller ordning i vagnarna.

Dagligen åker jag rulltrappan upp från stationen eller handlar i affärer. Om framförvarande person vänder sig om och ser ett invandraransikte flyttar han eller hon sig och håller hårt i handväskan eller portföljen, rädd att bli rånad. Sverige med laglig demokrati har blivit ett land med laglös demokrati, med mycket hög kriminalitet och med mycket populära, väldramatiserade, dagliga mord. En sjuklig 24-årig ung man med invandrarursprung hade en längre tid sökt hjälp hos ansvariga myndigheter, men alltid blivit avvisad. Han var förövaren av den ödesdigra handling som vållade Anna Lindhs död. Bakgrunden till handlingen kanske var ett rop på hjälp, att bli hörd, att få erhålla den vård som förvägrats honom i åratal, när han förgäves försökt få hjälp för att bli frisk. Utrikesminister Anna Lindhs död skakade om hela Sverige rejält. Det var svenskarnas underskattning av sina invandrare som ledde till det andra grymma mordet på en högt uppsatt politiker. Brutalt och grymt knivhöggs Anna Lindh mitt på ljusa dagen i ett av Sveriges lyxigaste varuhus, NK i Stockholm. Det var den 10 september 2003. Utrikesministern fördes till sjukhus men avled av skadorna tidigt på morgonen den 11 september. Denna förfärliga händelse hade säkert kunnat undvikas om de ansvariga inom sjukvården gett den unge mannen vård i tid.

Det har nu gått flera år sedan den stora legenden på mitt arbete, vd pappa Sam Nilson, pensionerades. Med honom försvann den goda, underbara tiden på SVT. A-1-barackerna, som var hjärtat av Sveriges Radios produktion, var utgångsplats för den personal som gjorde reportage, dokumentärer, naturprogram eller underhållningsprogram. Alla slängde sig in i filmteambilarna med stor arbetsglädje och drog iväg med legender som Lennart Hyland, Nils Lindman, Gunnar Arvidsson, Arne Thorén, Sven Lindahl, Jeanette von Heidenstam, Lennart Swahn, E. Karström, Arne Weise, Bengt Bedrup. Vi gjorde fantastiska program: Hylands hörna, Sveriges magasin, Korsnäs, Jacobs stege, Halvsju, samt många, många andra långkörare i tv.

I väntan på nya uppdrag, och på våra lunchpauser, fördrev vi tiden med att spela kortspelet ”Kille”. Det var inga stora summor i potten. Den populära, välbesökta och rökiga lokalen var körcentralens uppehållsrum. Den var även vårt lunchrum, så det var en naturlig samlingsplats. De som inte hade kommit när spelet började blev åskådare och hejade på sina favoriter. Kortspelet började när bokaren stängde av telefonen. Topparna var Thore Wiman, Bengt Gustavsson, Lennart Söderberg, Rolf Nybom, Jane Holmberg, Berra, Pedersen, Calle Odhel med flera. Jag var nybörjare och mitt tuffa spel hjälpte aldrig, ty jag förlorade alltid. Utom en dag när jag hade turen med mig. Då vann jag Wimans tjänstekavaj. Detta för att han inte hade några kontanter just då.

Så småningom flyttade ”OB-tekniken” bakom Kungliga tennishallen, till Storängsbotten, eller SB som platsen kallades. Det var någon klok människa som föreslog att vi skulle flytta till samma ställe som ”OB-tekniken” och med detta närma oss varandra. Ingen ifrågasatte detta beslut, som kostade miljontals kronor i flytt och ombyggnad. Samma arbete, men det blev givetvis nya spelhålor.

I Radiohuset, NB2, i hörnet som vetter mot USA:s och Storbritanniens ambassader, låg filmteamets vilorum, stort och rökigt. Där träffade jag nya ansikten vid spelbordet. Vissa mutade bokaren, Peter H., med cigarretter och sprit för att slippa åka ut på reportage när det hettade till i spelet. Här fanns lirare som Bertil, Kungen Anka, Olle Smedinge, Leif Benjour, Christer Berka, Göran Limpa, Gunnar, Colle Piprökare, Peter Tiban, Magnus, Franko Terzi och Uffe Eriksson, med flera. Grupperna delades så att ett gäng var i nyhetskorridoren till studio 10 och 12. Spelet ”Kille” avbröts av den legendariske studiomannen Christer Pejmo, som alltid var galant klädd och känd för att han aldrig skulle ta en färgad i hand för att hälsa. Han kom rusande in i rummet och sa till oss: ”Grabbar, det är dags för sändning nu för fan!” Vi hann precis i tid innan Claes Elfsberg eller Ulla-Carin Lindquist, de välkända profilerna, anlände till Rapport. Aktuellts ankare Jarl Alfredius och Nedma Chaoumi frågade ofta vem som hade vunnit i dag. Till mig sa de alltid: ”Har du losat i dag med?”

För ett tiotal år sedan arbetade jag med en av SR:s stora kvinnliga personligheter

i den här branschen, Jeanette von Heidenstam. Det var dessutom ett av mina första jobb som utbildad fotograf. Detta barnreportage blev ett av de sista arbetena som Jeanette gjorde för TV. Hon levde ett bohemiskt liv på ett lantställe, en av de vackraste gårdar jag besökt i Sverige, tio kilometer bortom Mariefred. Det är inget enkelt jobb att filma barn och djur, men Jeanette von Heidenstam var en mycket mjuk och karismatisk person, vilket underlättade mitt arbete som fotograf. På gården fanns många olika djur, allt från små söta killingar till stora djur som hör en lantgård till. Jeanette var ett fint filmobjekt. Det är en fotografs dröm att ta bilder av henne. En energisk och engagerad producent i hänförd aktion. Hon var 174 cm lång och hade blont, halvlångt hår, och ett fint och naturligt ansikte täckt av små bruna fräknar. Efter filmningen avslutade vi dagen med en vacker solnedgångsbild.

En av våra bästa ljudtekniker på SVT var en av medlemmarna i filmteamet, Bengt D., en pedantisk och välkammad typ, en temperamentsfull skåning känd för sin elaka tunga. Han och jag lämnade gården tillsammans i filmteamets bil. Vi var på väg hem till Stockholm och hade ungefär en timmes körning kvar till SB. Vid detta tillfälle satt vi och talade om gamla arbetsminnen. Vi skrattade gott åt när han hade åkt på en ”mina” från min sida en gång. Bengt skulle hoppa in på ett jobb i stället för mig, eftersom jag skulle förbereda mig för en Europaresa. På SB träffade jag Bengt. Det första han frågade mig var: ”Hur är det i Västervik?” Jag svarade att rummen där var dåliga och maten urusel. ”Den är så förfärlig att man nästan är tvungen att fiska middagen själv i den närliggande sjön.” Bengt muttrade missnöjt, men eftersom det var fredag kväll kunde han inte tacka nej till jobbet.

Jag lastade in min utrustning, som en begåvad landsman till mig hade sorterat och plockat fram. Självklart det allra bästa för en lång resa. Förrådsmannen Rajko Marić hade nyligen börjat arbeta på SVT. Efter några dagars arbete och resande bokade vi in oss på ett superlyxigt hotell vid den vackra Genèvesjön. Senare satte vi oss ner vid det beställda bordet i restaurangen för att fira Birgittas födelsedag. Hon var producent för detta program och född den 21/3 1942. I sällskapet fanns också Inge R., fotograf, och Carl Fredrik Reuterswärd, som vi skulle göra reportaget om. Han är en stor konstnär, känd i hela världen. Hans hustru Mona var också inbjuden, samt konstprofessor Ulf Linde och naturligtvis jag själv. Jag hade sett några av Reuterswärds tavlor, och den jag tyckte allra bäst om var ”Tågkompositionen”. Där hade han målat 100 små tågvagnar. Tavlan blev världsberömd för att en av vagnarna var upp och ner.

Mitt under firandet kom en kypare fram till mig och sa att jag hade telefon. På andra sidan linjen hörde jag skåningen Bengts röst: ”Cvetan, din skurk! Varför lurade du mig? Det här pensionatet är ett av de bästa jag någonsin har besökt och maten är otroligt god. De har till och med serverat min älsklingsrätt,

revbensspjäll med färsk skånsk potatis. Detta var finare och godare än på Gästgivaregården i Skanör!" Jag hörde fotografen Alf Buhres hånfulla skratt i bakgrunden.

Skåningen Bengt och jag

Vi passerade gamla Södertäljebron och det var dags för skåningen att stoppa ny tobak i sin stora pipa. Medan han rökte fortsatte jag min berättelse från Europaresan. Vi gratulerade födelsedagsbarnet och överlämnade en present som vi i teamet hade köpt till Birgitta. Vi tackade för den fantastiska lyxmiddagen, och Birgitta betalade med sitt representationskort. Notan gick på 2000 kronor. Innan vi skulle gå upp till våra rum sa jag lugnt till Birgitta och Inge: "Det har varit en trevlig kväll, men ni ska veta att jag är en jättekänslig människa, mer än ni två tillsammans. Ni har inte sagt ett enda ord till mig, fastän ni båda vet att jag är född samma dag och samma år som Birgitta." De sänkte sina blickar mot golvet. Bengt sa: "Visste du inte att de två är ganska intima och att Inge R. styr Birgitta? Cvetan, du måste lära dig att jag är skåning och att svenskarna är så här okänsliga."

Nästa dag fortsatte vi filminspelningen, tillsammans med karismatiska Jeanette, hennes barnbarn och naturligtvis också med djuren. Vid ett tillfälle under dagen drack vi kaffe med goda hembakade bullar som Jeanettes svägerska bjöd på. Barnen fick godis och under tiden samlades alla djur omkring oss.

Jeanette hade även en del godsaker som hon bjöd djuren på. Jag snurrade pekfingret två varv i luften, som tecken till skåningen. Det är en professionell signal att bandet ska rulla. Bengt såg tecknet och riktade sin KM-85-mikrofon, som hängde på ett spö, mot Jeanette. Hon pratade hela tiden i mina öron till bilderna som jag tog. Genom hörlurarna, kopplade till Beta SP-kameran, hörde jag det perfekta professionella ljudet från skåningens mikrofon. Nu tänkte jag anstränga mig till det yttersta för att mina bilder skulle bli lika proffsiga som det perfekta ljud jag hörde. Runt omkring oss fanns 200-250 olika djur. Den dagliga utfordringen måste ha lärt dem någon slags disciplin. Ty efter vad jag kunde se hade alla djur i sina respektive grupper en ledare som åtnjöt stor respekt. Här fanns små och stora kycklingar, höns, tuppar, grisar, katter, hundar, kor och kalvar, ponnyer och hästar. Jeanette pratade hela tiden i ”synk” med de olika djuren. Hon gav dem mänskliga drag. De allra flesta hade varit på gården länge och var gamla trotjänare. Den starke i varje grupp, ledaren, kunde vara besvärande och omänsklig mot sina ”kompisar”. Ibland rent ut sagt elak, men de svaga protesterade inte, för de hade lärt sig att då skulle de bli rejält nertrampade.

Jösses, tänkte jag, det liknar det verkliga livet! Jag såg i min kamera att de mindre djuren skulle, just det, se mänskliga ut i tv-rutan. Mjukt panorerade jag bilden från Jeanettes glänsande ögon över till djurets stora sorgsna ögon. Sedan nedåt förbi den långa näsan till näsborrarna. Sedan till den stora munnen som tog emot gräset från Jeanettes hand. Detta var det starkaste och nästäldsta djuret på gården. Jag älskar att ta närbilder. Det är fotografens tanke att ”tittarna” ska tyda bilderna själva. Jag insåg nu att slutet på min tagning återgav ett stort, tungt huvud med sorgsna ögon. Då zoomade jag till helbild och tog med hela djurkroppen, varefter jag backade så att även Jeanette kom med i bild.

Den röda lampan tändes på min kamera. Jag måste byta batteri, så jag tog ner kameran från min axel och satte i ett nytt. Jag spolade tillbaka filmen två minuter för att visa Jeanette. Hon fick höra ett perfekt ljud, se perfekta bilder. Jag var oerhört stolt och glad. När hon såg tagningen på det stora, dominerande, ätande djuret, utbrast hon imponerat: ”Vilken kossa, vilken kossa!” Med lite humor kan man säga att för henne, ”kossan”, fanns inga begränsningar. Hon tog för sig av gräset från Jeanettes hand, var störst i bild, brydde sig inte alls om oss som arbetade, utan idisslade lugnt vidare oberörd av händelserna runt omkring. Märkligt! Stolt över mitt arbete och glad över det fina samarbetet med teamet och Jeanette von Heidenstam, på den vackraste gården i Sverige, lyfte jag upp min kamera på axeln igen. Mer arbete väntade.

Själv har jag varit utsatt för många orättvisor. I min förtvivlan har jag vid ett tillfälle knackat på dörren hos den bästa vd som SVT haft hittills, pappa Sam Nilson. Han lyssnade och sa tröstande ord till mig: ”Kära Cvetan, du måste få

veta att jag som vd och människa tycker om er alla. Speciellt mycket tycker jag om er på golvet." Det var ett fint och proffsigt svar han gav mig. Ord som jag bär med mig och som jag tänker på ibland. Alla var omtyckta och viktiga, och jag var innesluten i dessa fina ord.

SVT har fått en mycket mäktig, intelligent kvinnlig vd, Christina Jutterström. Innan hon kom till SVT var hon anställd på några platser inom pressvärlden där man var i stort behov av att sparka folk, rationalisera, som det så vackert heter. Hon införde sina egna lagar. För dessa väl utförda tjänster fick hon säkert bra betalt. Turen eller oturen har nu drabbat SVT. Sveriges Riksdag har beslutat att SVT ska digitaliseras. Vår vd Juttan tänker att digitala siffror ska ersätta den kompetenta personalen. Därför tar hon bort 250 tjänster i Stockholm. Vem skulle passa bättre att utföra denna drastiska förändring om inte vår vd. Hon är känd föra att ha städat bort folk förut. Så korridorsnacket på SVT är att vår vd är fullt kapabel att genomföra detta. Arvodet hon får är okänt för oss på golvet. Om en liknande händelse hade uppstått på TV i Tyskland, Frankrike, England, Spanien, Italien hade det inneburit strejker, men vi är av någon okänd anledning ganska fega av oss. Rädsla kan vara en orsak.

I Aftonbladet från onsdagen den 3 mars 2004 kan man läsa: "Lite magsurt att gnälla en sådan här dag, men situationen är ju lite märklig. På SVT har man chefen Juttan som med hårdhandskar tar och skär ned och sparkar folk. Trots taskig stämning i SVT-huset dyker det regelbundet upp nya spännande program och tv-profiler."

I väntan på domen för fångarna på TV berörs följande yrkesgrupper: attributörer, kostymassistenter, a-ljud, tillskärare, skräddare, hattmakare, chaufförer, maskörer, driftingenjörer, grafiker, animationsoperatörer, perukmakare, ljussättare, ob-assistenter, elektriker, ljudtekniker, tv-fotografer, eng-tekniker, kameraassistenter, bingar, vb-tekniker, modelltekniker, tapetsörer, rekvisitörer, administratörer, assistenter, referenstekniker, filmpassare, projektledare, utredare, tomar, eurovisionstekniker, dekormålare, snickare, förrådsmän, ljudmixare, vb-redigerare, scannertekniker, pk-tekniker, personalplanerare, kontorister, serviceingenjörer, redigerare, produktionsplanerare, ekonomiassistenter, systemansvariga, ekonomer, tom/mixar, bing/tomar, studiomän, planeringssamordnare, resursplanerare, fordonsmekaniker. Tvåhundrafemtio tjänster ska bort i Stockholm, och i genomsnitt har de flesta av oss arbetat i trettio år; sjutusenfemhundra års yrkeskompetens försvinner, mot ett års yrkesokompetens av vd:n på SVT, fast med väldigt hög matematisk intelligens och med plus minus noll i felmarginal, är lika med minus tvåhundrafemtio tjänster, allt uträknat av den diplomatiska vd:n Juttan. 7500 x 1 med ±0 i felmarginal = -250 tjänster. Vart ska vi ta vägen när vi blir frisläppta? Detta är första gången i SVT:s 50-åriga historia som en vd sparkar sina trogna medarbetare, vi på gården försvinner, men vårt yrke och

våra jobb kvarstår – och vi ersätts av frilansare. Om man trivs och älskar sitt yrke ska man straffas för detta. Trots detta fortsätter produktionerna i oavbruten fart, med lika högt arbetstempo och engagemang som vanligt.

Traditionellt arbetar tv-teamen ”en för alla, alla för en”. Lilla sportspegeln, Sportspegeln, Sport Sverige, Fotbollskväll är några exempel. Kontrollrummet till studio 3 varifrån programmen sänds är fullbemannade med folk som älskar sitt yrke och skickligt kämpar för att göra sitt bästa för att ”tittarna” ska få kvalitetsbilder av sina favoritsporter i tv. Vid dagens direktsända sportprogram står vid rodret dagens utsedda ”boss” i sportens kontrollrum, den lugna bildproducenten Kattis Linderoth, vår sportlegenddrottning, men innan sändning går vi igenom kamerapositionerna och körskenorna på studiogolvet. Med hjälp av oss på golvet gör vi tillsammans med henne och en programledare

Genomgång av körschema: Kattis, jag, Thore, Gert, Tim, Lennart, Kaj, Lenna, Lanto

ett otroligt teamjobb. Vi offrar oss till 100 procent för ett lyckat resultat. Marie Leman presenterar Dagens vinnare, och här är också Christer Ulfbåge, som precis har avslutat en intervju med den sympatiska, busiga slalommästarinnan, storstjärnan Anja Persson. Medan Albert Svanbergs krönika rullar hör jag i mina hörlurar att Kattis är väldigt nöjd med dagens program och tackar oss alla för ett gott samarbete. Efter sändning gör vi nya förberedelser och jag drar min kamera till nästa direktsändning. Jag tänker på hur fint det är att arbeta i ett fungerande team.

I nästa direktsändning får vi en ny ”boss” i kontrollrummet. Det är den välkända, temperamentsfulla och skickliga Gun-Britt Ogebjer. Vi i teamet –

Gun-Britt Ogebjer i kontrollrummet

värdinnan Monika Danielsson, som tar väl hand om gästerna samt förbereder det bästa kaffet, saft, kakor, godis, smörgåsar åt oss alla, studioman Pernilla Isedahl, smink Marie Kjellin, tom/mix Jan Holmberg, ljud Leif Söderberg och Göran Örjeheim, ljus Kristoffer Röhr och Curt Adamsson, VB-tekniker Ulf Eriksson, fotografer Stig Arne Haraldsson, kranförare Kaj Östbring, Steadycam-specialist Bengt Nyman och jag, Cvetan Slepčev, med kamerassistenten Hans Isaksson – repeterar och planerar ett körschema med ljus- och bildpositioner. Även denna sändning går perfekt, konstaterar Gun-Britt. Hon och kollegan Kattis är två superkunniga och mäktiga kvinnor på SVT. De vet vad de vill ha, därför är de mycket omtyckta och respekterade av sina arbetskamrater. De respekterar även oss på golvet. Jag älskar deras stil, samt att få arbeta tillsammans med proffs. Här deltar en erfaren och duktig programpresentatör, Micke Leijnegard, som bredvid sig, i programmet Sport Sverige, har en nybliven sportprogramledare, skidskyttedrottningen och VM-mästarinnan Magdalena Forsberg.

Det är annorlunda med vår vd. Vi undrar många gånger hur mycket hon kan om den digitala teknik som har varit under arbete på SVT sedan 10 år tillbaka i tiden. Just nu vet vi, folket på golvet (vi utan talan), vad hennes sportsliga match mot oss egentligen handlar om. Juttan har en enormt stor erfarenhet av rationalisering och många tidningsjobb har försvunnit under hennes ledning. Juttans röjning och alla händelser på SVT kan liknas vid en kampsport. En match mot oss med huvuddomare Allan Larsson i spetsen,

Magdalena och Micke i programmet Sport Sverige

SVT:s styrelseordförande. Denna överlägsna, osportsliga match slutar i total seger för den mycket intelligenta, kompetenta, tuffa, hårda, kraftfulla Juttan. Inte ens våra två duktiga och intelligenta sportsändningsproducenter lyckades någonsin direktsända denna match i Sportspegeln, mellan vd Juttan och oss på golvet. Juttan sopade mattan med hela personalen, folket på golvet. Men själva matchens utgång kommer att diskuteras väldigt länge.

En helig högtid i Sverige är julen i december månad. Under alla år har vi anställda väntat med spänning på vår traditionella julklapp. Vi har varit bortskämda under de gångna åren. Varje år gick vi till chefen och kvitterade ut julklappen med namnunderskrift. Detta år, 2003, försvann glädjen hos oss anställda. Juttan sammanställde kända tv-profiler från åren som gått i ett fotoalbum. Hon gjorde ett collage med dubbla bilder i 20x20 centimeters kartong i stil med kortspelet ”Kille”, en masstryckt billig, produkt. Denna julklapp var så ”populär” att i varje hörn i våra enormt stora lokaler låg julklappen på golvet eller i papperskorgarna. Alla var arga och besvikna. Några kollegor och jag samlade ihop en hel del av albumen och skickade tillbaka dem till Juttan i hopp om att hon saknade dem. I Aftonbladet 128 A, sidan 13, stod det att läsa: ”Jutterström ljög om SVT:s miljonförlust!” Så för oss på golvet är det nu i efterhand förståeligt att hon slingrade sig som en hal ål från den årligen återkommande jullunchen i Studio 1. Den lunchen har varit tradition i många år men uteblev helt julen 2003. Ingen vd har skapat ett sådant missnöje och en sådan rädsla, och det till den milda grad att all arbetsglädje är borta. Den kniviga kampen har börjat i verkligheten. Vilka blir kvar? Vilka ska gå? Hur blir framtiden? Ovissheten heter ”kaos”.

När jag bläddrade i den sorgliga julklappen såg jag ett foto. Jag blev påmind

om Jeanette von Heidenstam. Tyvärr finns hon inte längre bland oss. Jag stod länge och såg på bilden och mindes reportaget och filmningen på hennes gård. Speciellt scenen med det stora djuret. Det var en vacker, fin ko med ett stort huvud, lika söt som kycklingarna och de små grisarna och resten av de granna djuren på gården, men lite dominant i bild var hon. Jag minns Jeanettes reaktion, när hon utbrast ”vilken kossa, vilken kossa”. De orden påminner om vår situation på SVT och om Juttan. Vi på golvet har gjort allt, men vi får ingen förståelse eller respekt. Vi har inte ens fått en hederlig julgåva. Sorgligt, sorgligt, för yrkesmässigt gör vi allt för att göra de bästa tv-produktionerna i Sverige.

Jag älskar mitt jobb och därför står jag med njutning bakom kameran på alla produktioner. Att arbeta på den nya digitala nyhetsstudion är speciellt exklusivt. Studion är en av Europas modernaste och bästa i sitt slag. Väldigt praktiskt ovalformad. Härifrån sänds Rapport Morgon med Marianne och Morgan. Regionala nyheterna ABC med Gerd och Peter. Kulturnyheterna med Malin och Kristoffer. Korta och långa nyheter från Aktuellt med Jarl, Anna, Annbritt och Ulf. Rapport med Claes och Katarina. Sportspegeln med Mats, Christer, Katarina, Micke och Marie. Ekonominyheterna med Bodil, Pelle, Peter och Sara. Vädret med Per 1 och Per 2, samt Mats och Helen, som alla med heder har efterträtt legenden dr John Pohlman. Lilla Aktuellt med Bella och Simon. Finska nyheter, samt digitala kanalen 24 med Alexander och Rikard, med hjälp av personal från kontrollrummet. Någon av dessa arbetar varje dag: Uffe, Rolf, Malte, Henry, Åsa, Bengt, Robban, Eva, Göran, Tommy, Monica eller Juke, med flera. De professionella sminktjejerna. De glidande kamerorna, som bara behöver vridas till nästa inspelningsplats, hanteras proffsigt av mina fotokollegor Rajje, Lennart, Staffan, Nisse, Stickan, Niklas, Chrille, Kaj, Bengt, Luciano, Peo, Tommy, Robban, Martin med flera. Samt alla lovande kran- och steadykamerafotografer som ledningen bör ge mera chans att arbeta, hellre än att låta frilansare få de extrajobb som kommer in. Alla vi håller tillsammans i SVT:s dagliga sändningar.

Att stå bakom kameran på mitt gentlemannajobb blir högtidligt när den vackraste kvinnan, med sina varma exotiska färger, och som dessutom är den allra bästa nyhetspresentatören i Sverige, arbetar. Lady Katarina Sandström har värdigt efterträtt sin ärade kollega Ulla-Karin Lindquist. När hon träder in i nyhetsstudion och lyser upp den med sina vackra exotiska färger, blir jag så glad att jag kysser hennes utsträckta vänstra hand och hälsar henne välkommen innan hon intar stolen och sätter sig till rätta. Just då känner jag mig väldigt stolt över att inta min plats bakom kameran och leverera en perfekt tv-bild av en levande legend till hela svenska folket. En bild som är som en vacker tavla av Leonardo da Vinci.

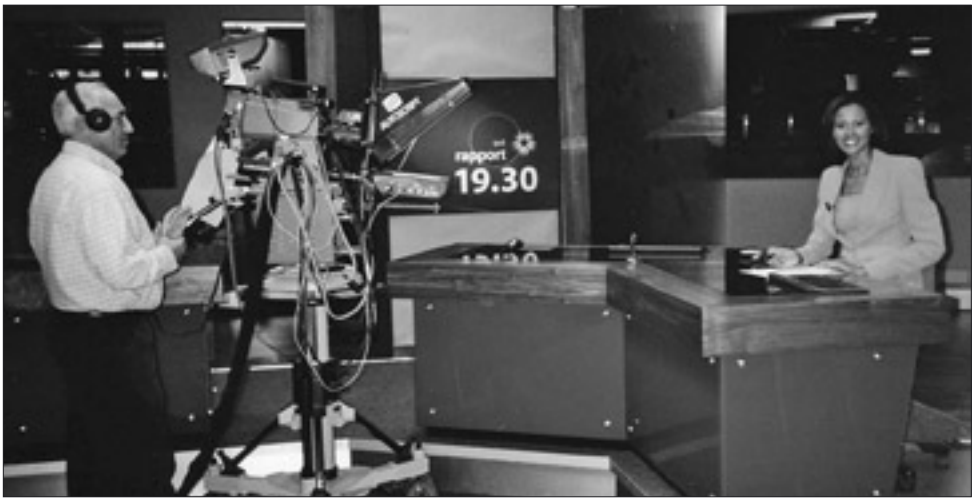

I den nya digitala studion med Katarina Sandström

”Kille” är ett intelligent spel. Leken har 26 kort som är dubblerade, så innehållet i leken blir 52 kort. Man kan jämföra spelet med schack, men jag själv är inte så bra på schack, och i ”Kille” förlorade jag ofta inför alla åskådare – chefer, bokare, spelare. Själva spelet sprider en härlig stämning bland deltagarna. Jag njuter av alla kommentarer och slangord som vimlar runt i mitt huvud. Att det var på skoj fattade jag, självklart. De gånger jag deltog och de vann över mig kunde man höra: ”Invandrare, spelar ni hemma … ha, ha, ha, så synd, det kanske … jävla blatte, hur känns det att alltid ha den kvar!” Det största och starkaste kortet är ”kille”. Han har rutiga kläder med en stor krage runt halsen och en Napoleonmössa på huvudet. Han poserar kejserligt i sitt mäktiga slott och har kunglig makt.

Jag kunde aldrig lära mig det intelligenta spelet, att använda kortet rätt. Men så småningom lärde jag mig vad betydelsen av Harlekin betyder. Det lägsta kortet i leken heter Blaren. Spelarna kallar det Blatten. Blatten är en hemlös stackare utan mat och arbete, en stackars pajas. Men för mig är detta lägsta kort det mest sympatiska och lärorika. Vid spelbordet lärde jag mig bland annat många nya ord, att uttala dem rätt, svordomar av olika slag, och hur ett stort maktinnehav påverkar deltagarna i spelet. Jag fick lära mig hur svenskar och kollegor betraktar invandrare. En blatte har inget värde, det är en förlorare. Egentligen är det ofattbart att en ”blatte” kan gå vidare i samhället och vara nyttig trots alla nedvärderingar. Vid andra tillfällen uppstod gemenskap, prat och vettiga diskussioner kring spelbordet. Då var det jättetrevligt.

Efter en reportagefilminspelning någonstans ute på fältet plockade den falske, ovårdade, lögnhalsige filmfotografen, som inte skulle platsa ens bland A-lagarna på det anrika köpcentret Fältöversten på Gärdet, ner sin kamerautrustning i

SVT:s teambil. Precis innan han skulle stiga in i bilen kom en mycket elegant kvinna fram till honom: ”Ursäkta, det skulle vara mycket trevligt och fint om du ville hälsa din kollega Cvetan, jugoslaven, från Frida.” Fotografen reagerade på ett märkligt, argsint sätt och svarade: ”Jag känner inte någon sådan blatte”, varpå den eleganta kvinnan fortsatte: ”Jag kommer ihåg dig så väl när vi för många år sedan åkte båt mellan Helsingborg och Helsingör. Du, Cvetan och jag. Vi hade det mycket trevligt under den härliga middagen på båtens à la carte-restaurang. Du heter väl Inge R.?” Inge rivstartade SVT:s teambil och försvann häpet utan att svara. ”Varför hyser han ett sådant hat mot dig, du är väl också svensk?” ”Jo, men jag är inte svensk med mitt utseende, och dessutom lyder jag inte deras order, sitt, sitt, upp, upp, som svenskarna säger till sina stackars hundar, för hundarna kan inte prata, de får inte ens skälla, för de är lärda att lyssna. Hon smålog och tillade: ”Innan du förklarade det visste jag inte vad blatte var.” Min vän Frida och jag fortsatte glatt att njuta av den perfekta italienska cappuccinon.

Varje gång jag kommer till Oxenstiernsgatan 26 och ser skriften Sveriges Television ovanför entrén, kastar jag glatt en snabb blick på en staty med skalligt huvud på en fyrkantig pelare. Jag läser Lennart Hyland, en av de största legenderna genom tiderna på SVT. Därefter passerar jag den automatiska svängdörren och där står ett annat minne omedelbart till vänster, från den tid då pappa Sam Nilson var vår vd. Det är skoputsningsmaskinen. Jag stannar och putsar mina skor glänsande blanka och minns när denna maskin stod utanför vd Sam Nilsons rum.

Jag går vidare fram mot ett räcke och ser den stora dekorgatan som sträcker sig från studio 1 till 5. Denna gång, som tidigare var mycket livlig, vilar nu i tystnad. Här ligger ett tjockt, tungt, mörkt moln av oro och rädsla. Det svarta, tunga molnet svävar över hela koncernen. Längtan efter arbetsglädje och småtrevligt tjafs polare emellan, samt längtan efter trevliga timmar med ”Kille”, är obeskrivligt stort. På något sätt har den hjälplöse Blatten överlevt alla speltrick och deltar nu tillsammans med alla övriga i detta tunga moln. Saknaden efter den gamla tidens arbetsglädje är oerhört stor hos alla.

Det är en dröm för en fotograf att få möjlighet att göra en egen film. Jag har lyckats skapa två egna filmer. Den första är en dokumentär, 25 minuter lång. Den handlar om min kära mor. Den filmen sändes i SVT tisdagen den 9 juni 2003 och repriserades senare. Dokumentären heter ”Min serbiska mor”. Min andra film heter ”Collage av en joggare”, den är 30 minuter lång. Den började jag filma och planera redan för 12 år sedan. Ingen av kanalerna på SVT vill visa den. Den är hård och samhällskritisk. En hård berättelse om min sanna syn på detta demokratiska land, Sverige. I Sverige är man väldigt rädd för sanningen.

Jag vill gärna göra en tredje film. Den ska handla om den svenska kvinnans anklagelser mot männen, sextrakasserier av kvinnor på jobbet, sexövergrepp

TISDAG 9 JULI

■ DAGENS PROGRAMTIPS: LARS-OLOF BERGLUND

Serbiska Todora Slepcev porträtteras i SVT:s dokumentär. Foto: CVETAN SLEPCEV

Trivs bäst i sin trädgård

Sveriges ry

SERIE

"Pass" SVT2 19.30

Den 5 juni nästa år ska vår ende svenske astronaut – **Christer Fuglesang**, 44 – äntligen få göra sin första rymdtur. Vi träffar honom i "Pass" i kväll. Hans uppdrag är att montera nya delar på den internationella rymdstationen ISS. Uppdraget innebär att Fuglesang får göra tre rymdpromenader. Totalt är Fuglesang borta elva dagar, av dem fyra resdagar, från treburenfamiljen i

Brottsbekämp

DOKUMENTÄR

"Texas Rangers" TV4 23.30

Texas Rangers, gränspolisens i Texas, är den äldsta instansen för upprätthållande av ordningen i USA. Förr använde de sig av hästar och revolvrar. I dag hör snarare datorer och mobiltelefoner till arbetsredska-

Påa i pressen för mammas film

i hemmet och våldtäkter, både i och utanför hemmet. Blir en man åtalas har han 0,1% chans att frias. 90% av de män som blir anklagade döms skyldiga i rättegångar. I samma film vill jag ta upp prostitutionen i detta sexfixerade land. Tusentals svenskar reser årligen till fattiga asiatiska länder. Där köper man billig sex av unga flickor. Eller de många pedofiler som utnyttjar små minderåriga pojkar för småslantar. Många av barnen blir förstörda för livet. Dokumentären ska vidare handla om lagen mot rasism, diskrimineringen av oss svartskallar och hur öppet invandrare ignoreras. Det finns skrivna lagar, men när används de i praktiken? Det är inte konstigt att många av oss haft tankar med kriminella och olagliga inslag. Några invandrare är redan tungt kriminellt belastade enligt myndigheterna, utan att de ansvariga politikerna frågar sig varför. Trots detta har några blivit populära bland topparna i aristokratin. Många invandrare begår brott för att bli hörda och sedda. Eller för att få hjälp i någon svår situation som de själva inte klarar av. Det slutar för det mesta med att samhället straffar dem i stället för att ge dem den hjälp som egentligen söks.

Varje år delar Aftonbladet ut tv-pris till den svenska tv-eliten. Omedvetet framkom den dolda mobbningen officiellt när priset till årets nyhetsankare delades ut. Under rubriken ”TV-priset” stod det i Aftonbladet onsdagen den 3 mars 2004: ”Aftonbladetcheferna Bengt Olsson och Olof Brondin ville belöna

Rapports nyhetsankare Katarina Sandström med TV-priset, men priset gick till festarrangören TV4." Det verkar inte som om vinnaren korades efter prestation, intelligens, kunskap, personlighet. Den var den exotiska färgen som avgjorde valet till fördel för TV4. Den svenska traditionen lever vidare.

Vår fotogrupp tillhör nu den nya Fiktionavdelningen på SVT. Med den nya organisationen har vi fått en ny chef igen. Jag minns inte längre vilken gång i ordningen detta händer. Nya chefer har kommit och gått under min 34 år på SVT, och vid det här laget är det så många nya chefer att jag tappat räkningen på dem. Nya chefer har alltid stora ambitioner, men med gamla behandlingar i minnet är det självklart att jag är lite på min vakt.

Varje gång det är chefsbyte ska vi träffa den nya chefen i 15 minuter, ett personligt möte för att lära känna varandra. På chefens och mina 15 minuter blev jag som vanligt trakasserad, men nu på ett annorlunda sätt. Göran Widlund, min nya chef, ville till att börja med dra in mitt presskort, som hade gått ut. Eftersom jag innehaft detta kort i ett tjugotal år och aldrig missbrukat det, frågade jag naturligtvis varför. Hans motivering var att jag inte längre hade behov av det. Under samtalet upplyste jag honom att jag var den i fotografgruppen som hade den lägsta lönen, vilket han inte ville lyssna på eller överhuvudtaget diskutera.

Jag satte mig ner och skrev ett brev till vår vd Juttan om min chefs beteende mot mig, men inget svar har kommit från henne. Däremot fick jag några dagar senare ett telefonsamtal från min chef Göran, som argsint undrade hur jag kunde skriva brev till Juttan med tanke på det kaos som råder på SVT år 2004, med varsel och personalneddragningar. Nu var det självklart att jag stod på Görans lista som nummer 1 för ett nytt samtal. Han erbjöd mig avtalspensionering, i annat fall permittering, med motiveringen att jag inte klarar av mitt arbete, eller, som det tredje alternativet, helt enkelt uppsägning, det vill säga sparken. "Har du några invändningar?"

För några år sedan blev min bil påkörd bakifrån. Vid olyckan fick jag en pisksnärtskada. Enligt överenskommelse med SVT, min läkare, Försäkringskassan och mig jobbar jag bara halvtid, så SVT-ledningen skulle inte spara mycket ekonomiskt på mig genom Görans och Juttans åtgärd. De har sina egna lagar, och jag är beredd att bli straffad igen. Men vilken kompetens har Göran? Han är inte någon expert eller läkare. Jag utför mina arbetsuppgifter perfekt, det har inte förekommit några klagomål, tvärtom, bara positiva omdömen från folk jag arbetar med.

Mitt förslag var att godta hotet, fast på två villkor: full lön under de 2 år och 10 månader som jag har kvar att arbeta tills jag fyller 65 år, samt tillgång till motionshallen under uppsägningstiden. Att förlora mitt älskade arbete och dessutom förlora ekonomiskt vore ett hårt slag för mig. Han hånskrattade lätt, gav mig ett

mjukt ironiskt leende. Jag såg hämnden i hans ögon, det framgick tydligt att det var han som bestämde och jag tänkte på mitt brev till Juttan. ”Jag ska göra mitt bästa för att fullfölja mitt förslag”, sa Göran, min chef, den snälla huggormen.

För en gångs skull blev jag lite lugnare när vår fackordförande i Sifklubben Tommy Eklund sa till mig att jag hade fullt stöd från facket. Min kamp fortsätter. Vare sig jag vill det eller inte är det en dag slut på den här spännande, dramatiska tv-långfilmen. För en tid sedan firade jag min 62-årsdag, och pensionsåldern infaller vid en viss tidpunkt. Men eftersom jag är frisk och har utmärkt kondition, kan jag tänka mig att fortsätta arbeta i ytterligare några år. Kortleken blandas vidare och jag är med i spelet.

”Kille blatte”

Den svenska befolkningen och de folkvalda politikerna visar ingen större samarbetsvilja med oss invandrare, som på ren svenska kallas svartskallar. Vissa av oss har fått en chans och tagit den, andra har med tiden utnyttjat välfärdssystemet så till den milda grad att allt som var gott i det systemet är förstört och raserat.

Många av oss har arbetet hårt och ärligt. Varit skötsamma individer i samhället, precis som alla arbetsföra svenskar. Det har varit en kostsam skönhetssömn, som nu pågått i ett 40-tal år. De ansvariga i samhället hade väl kunnat vakna lite tidigare, eller hur? Nu är det som det är, gjort kan inte göras ogjort.

Tillsammans kan vi alla ta vara på det som finns kvar och skapa något nytt, om viljan finns där. Vi kunde till exempel börja med att ta vara på vår fräscha natur, som är unik i världen. Glädjas åt de omväxlande, härliga årstiderna. Ta varandra till oss utan några hinder och gränser. Fortsätta fredsarbetet tillsammans och genomföra frid på jorden, sjungande Sveriges nationalsång. Du gamla, du fria …

~

Tack till herr professorn, världslegenden Miroslav Čitaković – Tjockis – Čita – Maks, min bästa vän.

Tack till min livstidstrogna vän M.A. – Frida, som har stött mig ända sedan vi träffades för 40 år sedan. Hon älskar min ständigt återkommande present, den jugoslaviska specialiteten ”Kruškovac”, likör gjord av päron. Tack till Jan Holmberg, en av få svenskar som utan att blinka bland annat hjälpte mig att sammanställa bilderna till boken. För detta belönades han med vår specialitet: det gula, stålörtskryddade plommonbrännvinet från Kragujevac-parken.

I slutet av 1960 började mitt gäng skingras, när jag, liksom de, åkte ut i vida världen. Senare rämnade kommunismen. Socialismens glansperiod försvann med Titos död. På 80-talet började mina sex vetefält, där varje ax stolt vajade i vinden, skiljas från varandra och lämna total ödeläggelse och oläkbara sår i de sex republikerna – landet Jugoslavien suddades officiellt ut för alltid den 4 februari 2003, men inte i mitt hjärta.

EPILOG

Jag älskade att titta på min mors vackra, naturligt åldrande ansikte och se henne njuta i sin trädgård och tillbringa sin ålderdom på det viset. Det svåra var att tänka på att min lycka skulle ha varit fullständig om mina närmaste, som jag minst hade väntat mig det av, inte hade sårat mig så djupt. Skadorna de tillfogade mig har svårt för att läka. Detta har skapat en viss oro inom mig, eftersom deras skugga ofta sänker sig över min stadiga livskedja, som många gånger varit på gränsen till att brytas av och försvagas. Som tur är är kedjan tillräckligt stabil och har hållit för alla påfrestningar. I stället har den blivit ännu starkare, den har svetsats ihop, och spåren av det är tydliga. Mitt liv har trots allt varit tillräckligt fint och rikt. Jag är lycklig över det, och jag är tacksam mot de människor vars förtjänst det är:

Den som ser allt!

Min gamla goda mor, som när jag begav mig ut i världen gav mig en jungfrubild som skulle skydda mig. Den har jag med mig varje dag.

Min sedan tretton år tillbaka obrytbara och oersättliga kinesiska, som när jag mådde som sämst ”botade” mig med sin kinesiska psykologi.

Min bästa och enda riktiga vän, professor Maks, tjockisen Čita Čitaković.

Mitt privilegierade gentlemannajobb på SVT.

Tigern. Ända sedan vi blev oskiljaktiga har våra samtal varit underbara och verkningsfulla. Jag älskar dig, tiger.

Den fantastiska upplevelsen med tigern påminde mig om Maks och hans 300 grabbar som dödade varandra i maffiauppgörelser och gjorde honom sorgsen för hela livet. Alla hade de möjligheten att få uppleva kanske ännu finare saker än jag, bara de hade hållit sig till Maks råd.